Danzig
Hayye Adam

ספר

# חיי אדם

בו נקבצו ובאו בסדר נכון

כל המצות אשר יעשה אותם האדם כל ימי חלדו,

ויקבץ המחבר ז"ל כעמיר גורנה את כל הדינים המפוזרים בספרי האחרונים, וכל דין ודין באר בטעמו, מלבד הרבה חדושים ודינים שהמציא המחבר מדעתו ע"פ הצעות וראיות מבבלי וירושלמי וגדולי הפוסקים, ובמקום שנפלה מחלוקת באיזה דין והלכה, הכריע המחבר בראיות ברורות ואמרות טהורות.

וצמוד לו בתחתיתו

ספר

# נשמת אדם

שם ירחף המחבר ברוח שכלו על פני ים התלמוד, וישוט בנבכי נחלי הפוסקים המפורסמים לארכם ולרחבם, לחשוף ממעמקיהם דינים חדשים הנוצצים מבין שבבי משכיותיהם, אשר עוד לא שערום הראשונים ולא ידעום האחרונים. חברם הרב הגאון מו"ה אברהם דאנציג ז"ל מ"צ דווילנא בהמנוח מו"ה יהיאל מיכל בעהמ"ח ספר חכמת אדם ובינת אדם.

## חלק ראשון

בדפוס והוצאת של האחים לעווין־עפשטיין
בווארשא רחוב נגנשע № 5
שנת תרס"ט לפ"ק

ווארשא

שנת המלמד בו. אדם דעת לפ"ק

ХАІЕ АДАМЪ, т. е. животъ Человѣка.
ВАРШАВА 1909.

# הקדמה אחרונה להרב המחבר

**אמר** המחבר במה אקדם לה' אכף לאלהי מרום · כי כל תגמולוהי עלי · אודה בכל לב ואכבדה שמו לעולם · כי גבר חסדו עלי וקרבני לעבודתו עבודת הקודש ונתן לי חלק כטפה מן הים בתורתו הקדושה והטהורה · **מה** אני ומה חיי אשר עשה עמי החסד הגדול הזה ועוד גבר חסדו עלי כי הביאני עד הלום לעשות שם כשם הגדולים לחבר חבורים ללמד דעת לעם קדשו · אשר כל איש משתוקק ללמוד בתוכם · וכבר נתקבלו ונתפשטו חבוריי **חיי אדם** על א"ח **וחכמת אדם** על י"ד בכל גבול ישראל · ויותר מזה אשר זיכני בחיי שהתעוררו כמה מדפיסים לחזור ולהדפיס חבורי · ידעתי כי אין בי לא חכמה ולא תבונה ולא כשרון מעשה כ"א בחסדו הגדול אשר חנן אותי מתנת חנם · ואין לי אלא לברך שמו הגדול בכל לב . ארנן בברכה ותהלה ואומר ברוך שהחייני וקימני לזמן הזה יהי שמו הגדול מבורך מעולם ועד עולם :

**והנה** כבר כתבתי בהקדמה מדפוס ראשון מה ראיתי על ככה ומה הביאני לכך . ועתה באתי להוסיף · ידוע שעיקר לימוד התורה הוא לידע מצותיה בכל פרטיה כי אמת שהקב"ה שמח בפלפולא אבל אין זה רק כמו שהאב משתעשע ושמח כשמדבר בנו איזה דבר חכמה אבל אין זה תכלית אהבתו לבנו · רק כשרואה שבנו הולך בדרך הישר ומקיים כל מצות אביו · כן רצונו ית"ש כשמפלפל האדם בדברי תורה בדברי השכל · אבל בודאי העיקר הוא רצונו ית"ש שידע מצות התורה · וז"ל הש"ך בסי' רמ"ו ס"ק ה' כתב הדרישה יש בעלי בתים נוהגים ללמוד בכל יום גמרא עם תוספות ולא שאר פוסקים אבל ל"נ שיש ללמוד ספרי הפוסקים דיני התורה דזה שורש ועיקר לתורתינו כו' דכיון שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות לא ילמדו בש"ס לחוד עכ"ל · כי התורה בלולה שני מצות . חלק א' ללמוד תורה כמו שכתוב ולמדתם את בניכם (וזכמוהו הרבה) ובזה אין חילוק אם ילמוד מס' ברכות ומועד או סדר קדשים כי הכל הוא דברי אלהים חיים . והחלק הב' הוא שיהיה הלימוד ע"מ לעשות הוא קודם לחלק הא' · כי בזה מקיים שניהם כי אם לא ילמוד לא ידע מה לעשות וע"ז אמרו נמנו שהלמוד קודם שהלמוד מביא לידי מעשה ר"ל שיודע מה לעשות ולכן הקדמונים הרי"ף ורא"ש לא חיברו רק על מס' הנהוגות אצלנו והשמיטו הרבה דברים דלא שכיחי והיינו לפי שראו שנתמעטו הלבבות וקצרו לנו הדרך לפי השגתינו · ובזה נ"ל לפרש הא דאיתא בב"מ ק"ט שא"ל ר' אחא בריה דר"י לרב אשי שדקדק עליו בשמועה הרבה והשיב לו כי מטית לשחיטת קדשים תא ואקשי לי פרש"י הכרתי בך שאתה חדוד ויודע להעמיק ולהקשות כי מטית למסכת זבחים שהיא עמוקה תא ואקשי לי ואתן לב לתרץ ע"כ ולפירושו לענ"ד דחוק שהרי אדרבה א"ר ישמעאל סוף ב"ב הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות שהם כמעין המתגבר ובזה א"ש דמצינו כמה פעמים שהשיבו האמוראים אילו דייקינן כולי האי לא מתנינן ר"ל שהרי חוב על האדם לידע מתחלה דיני התורה ע"פ פשוטן כדאמרינן לגמר והדר למסבר והיו צריכין לחזור תמיד המשניות והברייתות שקבלו מרבם והם הלכות פסוקות והוא היה עיקר הלימוד אצלם ולזה אמרו אילו דייקינן כולי האי לפלפל לא יהיה לנו פנאי לחזור הלכות פסוקות רק באיזה זמן אזי דקדקו בשמועה לפלפל בו ולדקדק · והנה באותו פעם היה רב אשי חוזר על תלמודו ובא רב אחא לדקדק עליו בפלפולא והשיב לו כי מטית לשחיטת קדשים דאז יהיה עסקי רק בחלק א' דהיינו ללמוד ואז תא ואקשי לי אבל עכשיו אני צריך לחזור על הלכות פסוקות :

**והנה** שלמה המלך אמר במשלי אם תבקשנה ככסף גו' אז תבין יראת אלהים · ולפי פשוטו ר"ל שילמוד אדם הנהגתו בעה"ז בעבודת הבורא מהנהגתו בבקשת הכסף והזהב · ואני יסרתי על זה דרוש ב' ביחוד שהפסוק יצוה שידמה אדם בדעתו נסיעתו לעה"ז כמו שאדם נוסע ללייפציג וחזירתו אחר מיתה כמו שחוזר מן היריד וישיבת עה"ז כל ימי חייו ידמה לו כימים אשר הוא על היריד ובכל הנהגותיו אשר ינהג בשעת היריד כן יתנהג כל ימי חייו והארכתי בזה · וא"כ צריך אדם ג"כ להתנהג בלימוד התורה כאשר יתנהג בקניית הסחורה על היריד · ואשא משלי ואומר ידוע שביריד גדול (כלייפציג) וכדומה באים לשם סוחרים גדולים (פאבריקאנטין) עם סחורות יקרים של משי מרוקמים בכסף וזהב וציצים ופרחים אשר אינם ראוים לכל אדם כ"א לשרים ופרתמים ועשירי עם ויש שם (פאבריקאנטין) קטנים מהם עם סחורות פשוטים · השוה לכל נפש עניים ועשירים · ויש מהם היושבים בחורים ובמחבואים ואצלם נמצא לפעמים ג"כ סחורות יקרי הערך מה שלא נמצא אפילו אצל הגדולים · כי להיות שהם אינם עשירים כל כך מייגעים את עצמם למצוא איזה דברים מחודשים ומביאים ממרחקים · ואחר שהם בעצמם יודעי מחשבות לרקום הבגדים מוסיפים איזה פרח ושושן בבגד שלקחו ובזה מיפים מאוד הבגד ומוסיפים חן על הבגד · והנה הקונים שבאו לשם העשירים יפנו לסוחרים הגדולים לקנות בגדים יפים ומי שאין בידו הרבה אינם נפנים כלל (להפאקקאמערן) הגדולים רק להקטנים שמוכרים סחורות פשוטות · והנה היושבים במחבואות אין אדם נפנה לשם כי נבזים הם בעיניהם . והם מבקשים לכל סורו אלי ראו סחורותי כי טובות הנה (מאדעס) חדשים גם ישנים צפנתי אל תסתכלו בקנקן · ומקצתם הלכו אצלם והראו להם כל מיני סחורות ויש מהם שלא מצאו אפילו (בפאקקאמערן) הגדולים · והנה באיזה (ירידים) נתפרסם האיש הנבזה הזה עד שאפילו הסוחרים הגדולים הלכו לקנות סחורתם כי סחורתם הוא ממה שבחרו מכל הסוחרים הגדולים והוסיפו עליהם נופך · והנה א' מהקונים הקטנים נסע עם עשירי עם הקונים רק בגדי משי ורקמה וכל א' סיפר לחבירו מענייני מו"מ שלו וזה יושב כאלם ביניהם כי מעולם לא קנה סחורות כאלו ויתעצב אל לבו ויאמר בלבו למה אהיה ביניהם כעני בין העשירים הלא גם לי מעות גם אני אקנה מסחורות משי ובגדים יקרים כדי שאוכל לעמוד במקום גדולים ולדבר ביניהם · ובבואו לשם וילך אל הפאבריקאנטן הגדולים וקנה שם איזה חתיכות סחורות יפים מאוד ושמח בהם וילך גם אל השני ואל השלישי · ולהיות שהוא אינו מבין הסחורות ולכן התמהמה על כל חתיכה וחתיכה שקנה כמה שעות עד שלאיזה חתיכות שקנה כמעט עבר (היריד) ויתן אל לבו לקנות הסחורות הפשוטות וחשב עם הסוחרים וראה שלא נשאר לו עוד ממון לקנות וגם כבר אין פנאי כי כבר הגיע הזמן שיסע לביתו · ויהי בחזרתו ויסע בחברת הנגידים והמה מספרים איש לרעהו מענין הסחורות שקנו · והוא ג"כ סיפר איך קנה חתיכה ממין זה וחתיכה ממין זה אך לא הגיע אפילו חלק ק' ממה שספרו הם אשר אינו יודע כלל מה הם הסחורות · ויחזרו לספר מהסחורות הפשוטות שקנו והוא יושב כאלם כי מתבייש שלא לקח מהם כלום ויבינו הסוחרים כל מחלתו ויאמרו לו אנו מבינים חסרונך כי מגאות לבך היית רוצה לדמות עצמך אלינו ולא חשבת כי לנו ממון רב המספיק לקנות הכל וגם אנו מבינים גדולים עד שא"צ לחשוב ולבלות זמן על קניית כל חתיכה וחתיכה משא"כ אתה · ואתה עני כשתבא לביתך עם מעט הסחורה היפה והמשובח מי יפנה אליך לקנות ממך כי מי שצריך לסחורות כאלו אינו הולך אלא להסוחרים הגדולים ויותר מזה כשתבא לביתך מסתמא אשתך ובני ביתך ואוהביך ממתינים ומצפים זה צריך לבגד פ' וזה לבגד פ' ואתה אין בידך וצריך אתה לילך ולקנות בחנות אחרת וסחורתך מונחת בקרן זוית אין דורש ואין מבקש ' ונשאר האיש בבושה וכלימה היפך מחשבתו שחשב לקבל כבוד :

**הנה** הנמשל מובן דרך לימוד תה"ק או שילמוד הדין ממקור החיים מש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים בדרך פלפול או שילמוד ש"ע ע"פ פשוט בכדי לידע דיני התורה כי הוא שוה לכל נפש · הנה מי שיש לו לב להבין

225232

296.02
D23h
v.1

111139

Тип. Левинъ-Эпштейна Павлиная № 20

ВАРШАВА 1910.

להבין דומה לסוחר גדול שבודאי לא יקום לקנות מסוחר קטן כי א"צ לבלות זמן ע"כ דבר ויש פנאי ללמוד מה שלבו יחפץ ואמנם מי שאין לו לב כ"כ וצריך לבלות זמן על כל דבר ודבר הנה זה דומה לסוחר קטן שאינו מבין ויש לו מעות מעט שכאשר ירצה ללמוד מספרי ראשונים ואחרונים יבלה זמנו ולא ישאר בידו רק איזה דברים וכאשר ישתרג עליו עול הפרנסה לא יהיה לו פנאי ללמוד פסקי דינים כיצד לברך על כ"ד וכיצד לשמור השבת ואיך יתנהג בכל דיני תורה והנה אין זאת כי לימודו אינו לעשות רק בכדי שיהיה נקרא למדן ויוכל לדבר עם המפלפלים ואעפ"כ כאשר מפלפלים בדברים שלא למד יהיה כאלם :

**והנה** כך אני אומר ידעתי כי הלומד השלחן ערוך לידע כל מוצא הדין ולשאוב ממקור החיים כמו שהורה לנו מחותני החסיד אמיתי בביאוריו על ש"ע אשרי לו אך לעמוסי התלאה הטרודים בפרנסה ובנפשו יביא לחמו ידעתי כי אם לבו כלב הארי בחריפות טרדת הזמן יטרידהו ולא ישאר בידו מאומה מה יתרון לו אם יודע להקשות ולתרץ ואפילו נט"י לא גמר וכל שכן הפחותים מדרכי לא יבינו לבוא לעומק דבריהם פעם מחמת חוסר הבנה ופעם מחמת שיתקוף עליו תלמודו ואם לא יחזור על כל דין ודין כמה וכמה פעמים יהיה יגיעו לריק ומכ"ש הבעלי בתים הסוחרים שעול הפרנסה מונח על צוארו כמה צריך להטריח א"ע עד שילמוד בש"ע עד הלכות ברכות השחר ידוע לא פחות מחצי שנה ומשם עד סוף הלכות ברכות יותר מחצי שנה או שנה ופשיטא הלכות שבת יותר משנה וכן בכל הלכה והלכה עד שילמוד ב' או ג' הלכות כבר שכח מה שלמד בחצי שנה ראשון ולא זה ששכח הפלפול אלא אפילו עיקר הדינים וכל ימים לא יספיקו לו להיות בקי בש"ע א"ח וכ"ש שמעולם לא יזכה ללמוד הדינים שבי"ד • והרי זה דומה למשל שהביא בח"ה לשיטתו שהוכיח את האדם שמתחלה מחויב ללמוד כל דיני התורה ואח"ז צריך לחקור איך לעבוד ה' ולא יבלה ימיו בדינים ופלפול ביותר מדינים שא"צ לו ודומה זה לאחד שלמד איזה שנים מלאכת החייט איך לחתוך חיתוכים של בגד ואיך לתפור וכשכבר למד היטב כל מלאכתו נפל בדעתו הלא א"א לתפור בלא מחט ובלי מספרים לחתוך ושמא לא יהיה לי מספרים ומחט והלך ללמוד מלאכתם ואח"כ שמא לא יהיה לי חוטים ולמד לטוות פשתים ובזה היה מבלה כל ימיו עד שהזקין ומת ומעולם לא זכה לתפור בגד • כך האדם צריך שילמוד תחלה האיך ללמוד ולידע דיני התורה ועיקר הלימוד הוא שמביא לידי מעשה אבל לבלות כל ימיו בפלפול מעולם אינו יודע איך לעבוד ה' ע"ש • כך אני אומר הנה בדור שלי כשהייתי קטן שלא עלה מעולם על דעת האב והאם לדאוג במה יתפרנס הבן רק כל מגמתם היה שיזכה הבן לתורה ומעולם לא עלה ע"ד מי שחננו ה' שיכול ללמוד שיפרוק ממנו עול התורה ולהיות שנה ופירש זה לא עלה לא ע"ד האבות ולא ע"ד הבנים ולזה היו צריכין ללמוד תחלה קצת חריפות לידע למשקל ולמטרא כדי לידע לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא וכשכבר קיבל דרך הלימוד למד ש"ס וש"ע וראשונים ואחרונים שזהו תכלית הלימוד אך בימים הללו שבעו"ה כאשר יגדל הבן להיות בן י"ג או ט"ו שנים וליותר בן ח"י אז יטרידהו עול אשתו ובניו ולדור בדירות מרווחים וללבוש בגדי משי ורקמה והתורה מונחת בעו"ה בקרן זוית והבתי מדרשות בעו"ה בטלים ואף הלומד אינו לומד רק איזה שעות ביום וא"כ מה יתרון לו שלומד טור או ש"ע עם פלפול האחרונים ולומד דין אחד או חצי באותן ג' שעות ותיכף כשהולך לחנות בא מלאך וסטרו ואינו זוכר ממנו כלום לדעתי אין זה כ"א כמשה"כ לא יחפוץ כסיל בתבונה כ"א בהתגלות לבו בכדי שידע לפלפל עם חכמים שיאמרו שהוא למדן מופלג ואפילו לדעתם שהוא לומר לשמה לקיים מצות תלמוד תורה כבר כתבתי שחלק השני ללמוד לעשות הוא קודם למצות למוד • ואין אני כותב נגד המשכילים אשר חנן ה' אותם שיש להם לב לדעת ולהבין וחלק להם ה' מתנה טובה בזכרון טוב שאינו שוכח מהר וחנן להם ה' שיהיה להם מעט פרנסה וכל ימיהם מבלים זמנם בלימוד • על אלו ודאי החיוב מוטל ללמוד כל פסקי דיני הש"ע ממקור החיים מש"ס וראשונים ואחרונים ולפלפל בהם אבל אני כותב על עמוסי התלאה הסוחרים או אפילו כשאוכלין על שלחן אביהם רק שבדעתם שלא לבלות ימיהם בתורת ה' או מחמת עול הפרנסה אשר ישתרג על צוארו ולא יהיה לו פנאי ללמוד כן והם מבלים ימיהם אף בשעה ושתים שנותנים אל לב ללמוד ולומדים הפלפול וקושיות ותירוצים ולא נשאר בידם מאומה • ולכן עתה בנים שמעו לי ותחי נפשכם אשרי אדם אשר ישקוד על דלתותי ללמוד מחיבורי זה **חיי אדם** כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה' כי בחיבורי זה ימצא כל דיני הש"ע מבוארים ע"פ שפירשו דבריו כל האחרונים וכל דין ודין וטעמו שלא יצטרך לחפש אחר טעם הדין וידע כל דין ודין אם הוא מן התורה אם מדרבנן או מצד חומרא של מנהג או מנהג של חסידות ומעט מזעיר שכתבתי מחלוקת באיזה דין כי כתבתי הכל האיך ראוי לפסוק ע"פ הכרעת אחרונים ע"פ דרכי הפוסקים • והנה עד הלכות שבת מחזיק ערך שלשים דפים וכאשר יקבע לו שיעור בכל יום לפחות דף א' יגמור אותו בכל חדש והל' שבת מחזיק בערך כ"ד דפים יחלק על דעתו ודרכו ללמוד בכל שבת איזה דפים ויחזור על כל דין ודין או כל דף ודף ב' או ג' פעמים זה יכול ללמוד ולחזור בשעה או שתים לכל היותר והלכות י"ט ופסח כו' ילמוד דבר בעתו ולדעתי בשבת א' יהיה בקי בכל הדינים כאחד מן המופלגים ואז כשיהיה בקי בא"ח יקבע לו שיעור בחיבורי על י"ד לקבץ על יד דף א' בכל יום ובזמן קצר יהיה כאחד מן המופלגים ואליכם אישים הם הגדולים אשר בארץ אליכם בקשתי לשום עין עיונם לפעמים כאשר יעיינו באיזה דין שינהגו עם חבורי זה כמו של הסוחרים הקטנים היושבים בחורים שלפעמים מוצאים שם סחורה שלא נמצא אפילו בחנויות הגדולים • כן אני אומר שימצאו בלתי ספק דברים אשר לא ימצאו רק אחר חיפוש רב כי חברתי חיבורי מחוברי גדולי הראשונים אשר לא נמצאו אצל הכל וירושלמי ותוספתא ולפעמים ימצאו גם סברות חדשות . ולא זה שימצאו חידושים בחיבורי ב"א אלא אפילו בחיבורי חיי אדם ידעתי כי ימצאו בו דינים מחודשים שלא נמצאו בש"ע ואחרונים ואני מצאתי בשאר מחברים ראשונים ואחרונים כי ב"ה היה ת"י ספרי ראשונים לרוב פוסקים שו"ת והחידושים של ראשונים • ובחיי הכותב שספרו לי מופלגים שראוי לכמה מופלגי תורה וחריפים שחוזרים בחיבורי זה ואמרו שהוא להם כחזרת שלחן ערוך שאינם צריכים להטריח עצמם זמן רב וגם שמוצאים בחיבורי כמה וכמה דינים חדשים וחיבור זה הוא להם למגמר ואח"כ יש להם פנאי לעיין בכל דין ודין ולמסבר ואני מעיד שבאו לביתי לומדים מופלגים ויודעים למשקל ומטרא בשמעתא להקשות ולתרץ בחריפות ובקיאות ואינם עשירים וקנו ממני חיבורי חיי אדם וחכמת אדם מטעם הנזכר :

**והנה** כבר קרה לי כאשר קרה במשל להיושבים במרתופות ומחבואים בזמן קצר נתגלה סחורתם כי טובה היא עד שכלם נפנו אליהם כן ב"ה בזמן קצר זה ה' שנים שנדפס חיבורי זה חיי אדם ונ"א ובמשך ג' שנים שנדפס חיבורי חכמת אדם וב"א נתגלה ב"ה ולכל ישראל היה אור במושבותם והכל רצים ללמוד בהם וכמעט שאין רב ומ"ץ וצורב בכל קהלות ישראל שאינם קונים חיבוריי כי אמריהם נכוחים למבין ועריבים לשומעיהם כי ראו התועלת הגדול המגיע להם מזה לזה התעוררו איזה מדפיסים באיזה קהלות לחזור ולהדפיס חיבורי זה וגם חיבורי ח"א (ומאחר שאינו נמצא במדינות הללו כי כולם אזדו להם במדינת רוסיא ורבים משתוקקים לחיבור זה • לזה והתעוררו אנשי לבב להדפיסו פה) . והמדפיסים דק"ק ווילנא יצ"ו היו מן הזריזים ונשכרים ובקשו ממנו למסור להם



להם חיבורי ח"א המוגה בכתיבת ידי בהגהות מרובות ובפרט הלכות פסח כולו כי בדפוס הראשון והייתי הם על הוצאות והוצרכתי לקצר ופשיטא הלכות פסח שלא היה בדעתי להכניס א"ע בפסקי או"ח ודיקת לי שם בין הגדולים כי מה אני ומה חיי • ואמנם אחר שמן השמים זכיתי לחבר חיבורי חכמת אדם על י"ד והיה נשבר כח הצדפסים והלכתי במר נפשי ללאגער שלהם להראש שלהם ואני באתי בקצה זה והגהתי בא לקראתי מקצה השני ובידו הספר ותתן ה' לי חן בעיני הראש וצוה להחזיר לי ואח"כ זכני ה' להדפיסו ג"כ ברוך נס שההוצאה היה מרובה עלי וראיתי שב"ה נתקבל מאור בעיני המופלגים עד שמורים ובאים מתוך חיבורי ולזאת הכנסתי ראשי ג"כ והשלמתי כל הל' פסח ואקוה לה' שיצילני מכל שגיאה ואם ח"ו שגיתי באיזה דבר בטחתי בחסד ה' שהם כיעשא דסיעתא • כללו של דבר כמעט לא נמצא דף או עמוד שלא יהיה בו הגהות ודינים מחודשים עד שכמעט פנים חדשות באו לכאן וגם בנשמת אדם הוספתי כמה חידושים ובפרט בהלכות פסח :

**והנה** מרי דברי לכתוב באיזה דרך ישכון אור תורה לאור החיים צריכין אנו לברר עוד דברים אשר יפול לב אדם עליו • הלא בלתי כספק כל דברי חז"ל הם כלם אמת ויציב כי דבריהם ברוח הקודש והנה בפרק קנו חכמים איתא ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה כו' ומלבשתו ענוה ויראה ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן כו' ומגלין לו רזי תורה כו' והנה אנו רואין בעינינו שלא נמצא אפילו אחד בעיר כו' כ"א תרא או תרי בדרא ובפרט במדת ענוה אשר בעו"ה אנו רואים אדרבה הגאוה גבוה מאוד עד שכ"א אומר אני גדול מכל בני דורי (ובאמת הם מגרים יצה"ר בנפשם כי כל הגדול מחבירו כו') וכי ח"ו כל הגדולים לומדים תורה שלא לשמה חס מלהזכיר כי כלם קדושים ולכן צריכין אנו לברר לקיים כל דברי חכמים • כבר אמרו בגמרא לעולם ילמוד אדם תורה שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה והקשה תוס' בסוטה כ"ב ע"ב אי קשיא הא אמרינן בתענית ז' כל העוסק שלא לשמה נעשית לו סם המות ובברכות י"ז כל העוסק שלא לשמה נוח לו שלא נברא ותירצו בתוס' שאם עושה מיראת יסורים או לאהבת קיבול שכר זהו שאמרו מתוך שלא לשמה כו' היינו דתנן אל תהיו כעבדים כו' אלא כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"מ לקבל פרס וההיא דתענית וברכות מיירי דאינו עוסק לא מאהבה ולא מיראה אלא להוסיף על חטאתו פשע שאע"פ שיודע שעובר לא ימנע מכל תאוות לבו כדאיתא התם שלא יהא קורא ושונה ובועט באביו וברבו כו' שנאמר שכל טוב לכל עושיהם ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם עכ"ל • ובפסחים נ' ובנזיר כ"ג ובתענית ובברכות שם דבעוסק לעשות רק שכוונתו ג"כ להתכבד ולהנות סמנו זה נקרא שלא לשמה אבל הלומד להתיהר ולקנטר • והראשונים כתבו דבכלל זה בלומד כלימוד איזה חכמה לאלו התורה סם המות ונמצא בענין עסק התורה יש מצוה ורשות ואיסור • ואמנם גם בלומדים לשמה יש ב' סוגים • סוג א' שאינם עוסקים בשום ענין שבעולם בין אדם לחבירו רק בתורת ה' חפצו גו' ואם יתן איש לו כל הון ביתו באהבת התורה בוז יבוזו לו כי אהבת התורה עריבה בפיו מדבש ונופת כמו שראינו בעינינו למחותני הגאון החסיד ר' אליהו והגאון החסיד ר' זלמן חתן ר' מיכל פעסים ומקיימים בעצמם מה שאמר התנא ר' יעקב במשנה דאבות יפה שעה א' בתשובה ומע"ט בעה"ז מכל חיי עולם הבא ר"ל כי האדם עובד ע"מ לקבל פרס כל מגמתו לזכות לעוה"ב ובזה אפשר שיהיה איזה שעה שיתרשל שיחשוב יהיה לי מעט שכר בפחות אבל כשעובר רק מאהבת ה' שלא ע"מ לקבל שום פרס זה לא ינוח ולא ישקוט אף רגע א' • וזה היה ג"כ כוונת מרע"ה שבקש שיחיה בעה"ז כחיה ועוף כדאיתא במדרש ברכה והיינו שלא היה דעתו כלל על הנאת עה"ב רק חשקו לעבוד ה' שעושים כטבעם חהו עבודתם כדאיתא בחולין שהשיב גינאה נהו אתה רוצה לקיים מצות הבורא ואני עושה מצות הבורא • והנה בודאי איש כזה הוא זוכה לכל המעלות שמנו חכמים באותו פרק ואמנם הרבה עשו כרשב"י כו' וצריכים לקבל עליהם עול הרבנות וכיוצא בו כדי להיות את ב"ב אך כיון שמגעוריהם למדו תורה לשמה מותר להם לקבל פרס כמו שהאריך בזה הכ"מ בפ"ו מהלכות ת"ת ואין זה בכלל אל תעשם עטרה כו' וע"כ כיון שעכ"פ צריכין לבטל תורתם לפעמים בשאר ענינים ואינם יכולים להיות דבוקים תמיד בתורה לכן אין הכל זוכים לכל המעלות שמנו חכמים אלא כ"א ואחד לפי דביקותו והכנתו ועכ"פ הם בכלל לומדים לשמה שהיא מצוה • הסוג הב' הוא שתחלת לימודו הוא כדי שיהיה רב או מ"ץ או דיין ועושה התורה קורדם להתפרנס בה או כדי שיהא שמו למרחקים ועושה אותה עטרה להתגדר בה ועכ"פ לומד לידע דיני התורה לעשות אע"פ שעושה איסור בזה מ"מ מותר וע"ז אמרו לעולם ילמוד אפילו שלא לשמה כו' והוא רשות • והסוג הג' הלומדים שלא לעשות רק שדברי תורה הוא לדם לדבר חכמה או להתיהר להראות שהוא גדול מבני דורו או לקנטר ופשיטא כמש"כ תוס' בסוטה שזה נקרא רשע ועליו הכתוב אומר ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חוקי :

**עכ"פ** יצא לנו אע"ג שללמוד להתכבד ולהנות הוא בכלל לעולם יעסוק כו' מחויב ללמוד דוקא ע"מ לעשות וא"כ הלומד מחויב עכ"פ לעסוק לידע דיני התורה : וה' ברחמיו יתן חלקנו ויזכנו ללמוד לשמה וכמו כלנו מהללים בברכת התורה והערב נא ה' אלקינו את דברי תורתיך בפינו ובפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה אכי"ר :

## לוח המפתחות

## הלכות נט"י



## הלכות שבת



## הלכות עירובין



## הלכות יו"ט



## הלכות חוה"מ



## הלכות פסח



## הלכות ר"ה ויוה"כ



## הלכות סוכה



## הלכות חנוכה ופורים





## כלל א דין כשיתעורר משנתו ודין מצות הנוהגות בכל רגע (או"ח סי' א') :

א מצות עשה מה"ת שיהיה אדם דבוק תמיד במחשבתו בהקב"ה כדכתיב את ה' אלהיך תירא ע' ובו תדבק וכי אפשר לאדם שיהיה דבוק בהקב"ה אלא ר"ל שידבק תמיד מחשבתו בו כדכתיב שויתי ה' לנגדי תמיד והוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים כי אין ישיבת האדם והוא לבדו בביתו כישיבתו ועסקיו ותנועותיו והוא לפני מלך גדול ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו כדבורו במושב המלך וכ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כדכתיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי"ת ובושתו ממנו תמיד (סי' א') ואל יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת הבורא ית"ש ועכ"פ לא יתקוטט עמהם (והעיקר בעבודת הבורא בהצנע לכת להסתיר מעשיו הטובים מבני אדם והבט נא וראה מה דאיתא בזוהר הקדוש פ' חיי ופ' שלח זכאה איהו מאן דאזעיר גרמיה בהאי עלמא כמה איהו רב ועילאה בההוא עלמא כו' מאן דאיהו זעיר איהו רב ומאן דאיהו רב איהו זעיר) אך גם בזאת צריך האדם לדעת אם ח"ו פיתוי היצר הוא לבל עשות מעשה טוב מחמת שיהיה בפרהסיא ע"ז נאמר ובתחבולות עשה מלחמה ועיין בחובת הלבבות שער יחוד המעשה (פ"ה) וכשידבק האדם מחשבתו בה' ית"ש בודאי יהיו כל מעשיו לשם שמים כדכתיב בכל דרכיך דעהו ואמרו חכמים כל מעשיך יהיו לש"ש שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו שאפי' היה צמא ורעב אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח אלא יכוין שיאכל וישתה כפי חיותו לעבוד את בוראו . וכן אפילו לישב בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימים אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאותו אינו משובח אלא א"כ עשה לש"ש, וכן בשכיבה אין צ"ל שבזמן שיוכל לעסוק בתורה ובמצות לא יתגרה בשינה לענג עצמו אלא אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו אם עשה להנאת גופו אינו משובח אלא יתכוין לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה וכן בתשמיש אפילו עונה האמורה בתורה אם עשה להשלים תאותו או להנאת גופו ה"ז מגונה ואפי' אם נתכוין כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וממלאים מקומו אינו משובח אלא יכוין שיהיו לו בנים לעבודת בוראו או לכוין שיקיים מצות עונה כאדם הפורע חובו וכן בשיחה אפילו לספר בדברי חכמה צריך שתהיה כוונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו כללו של דבר חייב אדם לתת עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו וכשרואה דבר שיבא לידי עבודת הבורא ית' יעשהו ואם לאו לא יעשהו ומי שנוהג כן עובד את בוראו תמיד (סי' רל"א) וראיתי לאנשי מעשה שקודם אכילה היו אומרים הנני רוצה לאכול ולשתות כדי שאהיה בריא וחזק לעבודת הבורא ית"ש (ועיין לקמן כלל פ"ס סי' ד') וזש"ה במשלי בהתהלכך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך . ובארתי שכוונת הכתוב שיהיה אדם כמו סומא שא"א לו להלך כ"א ע"י המושך אותו ובאם שילך יחידי יפול ויסתכן כן האדם יהיה בכל מעשיו שא"א לו לעשות איזה דבר כ"א ע"פ התורה . וזש"ה בהתהלכך תנחה אותך ר"ל התנהג אותך ואפי' בשעה שא"א לך לעסוק בתורה כגון בעת השינה תדע שהיא תמתין עליך מלשון ואביו שמר . ואז תיכף בהקיצך היא תשיחך תיכף תשיח ותדבר עמך . וכמ"ש החסיד בחובת הלבבות לא ישן כ"א על יצועי אהבתו ואל יקוץ כ"א במתיקת זכרו ולכן תיכף כשיעור משנתו יאמר מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך אף שעדיין אין ידיו נקיות כיון שאינו מזכיר שום שם :

ב יתגבר על יצרו ויקום בזריזות ואסור לשכב כך במטתו במתעצל וע"ז נאמר עד מתי עצל תשכב ונאמר הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו . וידמה בדעתו אילו היה עליו עבודת מלך בשר ודם כמה היה זריז כ"ש עבודת הבורא ית"ש . ראוי לכל ירא שמים להיות מיצר ודואג על חורבן בהמ"ק ובענין חצות האריכו האחרונים בזה עפ"י ספרי המקובלים איכות זמן הצות (ועיין במג"א סי' א' סק"ד) :

ג אף שראוי לכל ירא שמים לעמוד איזה שעות קודם אור היום בחורף וגם בקיץ להתפלל כותיקין עכ"פ חוב גמור הוא לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמש לבהכ"נ כדי שיוכל להכין עצמו ולפנות ולהתפלל בצבור ובנקיות :

ד אע"פ שעדיין לא בירך ברכת התורה ואסור לדבר דברי תורה מ"מ מה שיוכל לקיים יקיים . ולכן יפנה מחשבתו לקיים מצות התלויות בלב ויכול האדם לקיים אותם בכל

רגע במחשבה וגם יקבל עליו לקיים כל מצות התורה הן מצות דאורייתא או מצות דרבנן בכל עת שתבוא לידו לקיים וכל הפורק ממנו עול מצוה א' שיאמר שיקיים כל המצות חוץ מזו אפילו היא מצוה קלה ה"ז נקרא רשע ועליו נאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת ולא נאמר אשר לא יעשה אלא אשר לא יקים ר"ל שאינו מקבל עליו לקיים כל התורה (ס"מ נ"י) :

ה ואלו הן המצות התלויות בלב וחיובן תמידי ולא יפסקו מהאדם אפי' רגע אחד וכל זמן וכל רגע שיחשוב בהם קיים מ"ע שאין קצבה למתן שכר של מצות : (א) להאמין שיש אלוה אחד בעולם שהמציא כל הנמצאות ומחפצו ורצונו היה כל מה שהוא עכשיו ושהיה ושיהיה לעדי עד ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה ולא נחשוב ח"ו שהיה במקרה אלא בהשגחה פרטית כי הוא ב"ה משגיח בכל העולמות וזהו מ"ע דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך כו' ופירושו תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה המשגיח שהרי הוצאתיך מארץ מצרים : (ב) שלא נאמין בשום אלקים זולתו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים כו' ואפי' מודה שהקב"ה שולט בכל העולם רק שידמה בדעתו שמסר הנהגת העולם למלאך או לכוכב או לאדם ה"ז מודה בעכו"ם וכופר בעיקר ובהקב"ה אלא יאמין שהקב"ה בעצמו ובכבודו משגיח בכל העולמות ואין למלאך וכוכב שום כח לעשות דבר בלתי רצונו ולכן נקרא אלהי אלהים : (ג) ליחדו שנא' שמע ישראל כו' ה' אחד ופירושו שמע ישראל ודע כי ה' שהוא הכל ברצונו והוא אלהינו המשגיח בכל העולמות הוא ה' אחד בלא שום שיתוף ועניין אמונה זו בג' מצות אלו הוא שיקבע בנפשו שהאמת כן הוא ושאי אפשר בחילוף זה בשום פנים ואפי' אם יראה במופת תורך להיפך ח"ו יאמין שהמופתים הם שקר מחלם וכמש"כ בפרש' ראה כי יקום נביא כו' ובא האות והמופת כו' לא תשמע אל דברי הנביא כו' כי מנסה ה' אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה'. והאמת מה שקבלנו מאבותינו כי אדם הראשון ראה בחדוש העולם ומסר למתושלח והוא לנח ונח לשם ולאברהם עד משה רבינו ע"ה וגם במשה רבינו ע"ה לא האמינו בו ישראל מחמת המופתים אלא מחמת שראו בשעת מתן תורה. ולא תמצא שכתוב אצל ישראל מופת אלא ויעש האותות אבל גבי פרעה כתיב תנו לכם מופת (וכלאכתי נזכ נפי' סגדכ מ"פ) ושם במעמד הגדול והקדוש והנורא אשר ראו כלם עין בעין יותר מששים רבוא גברים לבד מטף ונשים כמש"כ אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ופירושו כי אל הוא לשון חוזק כמ"ש אילי הארץ ואמר כי ה' הוא כח של כל הכחות כמ"ש הודו לאלהי האלהים ר"ל לכח של כל הכחות (ועיין דבר זה בלריכות בס' מ' מכל' יסודי תורה) ועל ג' מצות אלו ומכלל להאמין ביציאת מצרים ובכל האותות והמופתים שהראה הקב"ה על ידי משה ובנתינת התורה שבכתב ושבע"פ כל אשר בשם ישראל יכונה מחויב למסור גופו למיתה אכזריות כמו שקדשו ש"ש אלפים ורבבות מישראל שלא להכחיש ח"ו דבר קטן או גדול מתורה שבכתב ותורה שבעל פה שהיא הנקרא הקדושה שהיא הפירוש על תורה שבכתב כפי שקיבל משה רבע"ה בהר סיני הפירוש הזה מפי הקב"ה ומסר ליהושע וכן דור אחר דור וכן אנחנו מקבלים עלינו ועל זרעינו ודורותינו למסור גופינו למיתה על אמונה בלא שום פיקפוק ונפשנו ורוחנו ונשמתנו יעלו לשמים למקום מחצבם : (ד) לאהוב המקום ב"ה שנא' ואהבת את ה' כו' ועניין אהבה זו שישים האדם כל מחשבתו וכל מגמתו לאהבת הש"י ויעריך בלבו כי כל התענוגים שיש בעולם מעושר ובנים וכבוד הכל כאין אפס ותוהו נגד אהבתו יתברך וכיצד יגיע האדם לאהבה זו הוא ע"י התורה כמש"כ ואהבת כו' ואח"ז אמר והיו הדברים האלה כו' שע"י התבוננות בתורה תתיישב האהבה בלבו והקובע מחשבתו בעניינים הגשמים ובהבלי העולם שלא לשם שמים רק להתענג ולהשיג כבוד ביטל עשה זו וענשו גדול : (ה) לירא מפני ה' ולשום יראתו על פניו תמיד כמ"ש את ה' אלהיך תירא. ועניין היראה לידע כי אף שהקב"ה הוא נעלם מכל מ"מ רואה מעשינו ומבין מחשבותינו כי הוא בוחן לב ויודע כל תעלומות כמש"כ אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו : (ו) שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים שנא' ולא תתורו אחרי לבבכם וכו' ואמרו חכמים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות (ברכות פ"א). ובכלל מינות הוא כל מחשבות זרות שהם היפוך דעת התורה ובכלל זנות הוא כל תאות העוה"ז שאם יסיח דעתו למלאות תאותו בדבר אחד ימשוך מזה שלעולם יתאוה לה. אלו מצות שיכול אדם לקיים בכל רגע (ספר החינוך בהקדמה סי' כ"ס סכ"ו וי"א פ"א פל"ב פפ"ז) וממילא מקיים עוד מ"ע ולדבקה בו :

ו יקבל על עצמו בפרטות לאהוב כל א' וא' מבני אדם כגופו כמש"כ ואהבת לרעך כמוך ועי"ז תפלתו בכלל תפלות כל ישראל ויהיו לאחדים :

ז כששוכב ערום לא ילבש חלוקו מיושב דאז בהכ"ח יגלה גופו אלא יקח חלוקו ויכניס בו

ראשו





ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום יהיה מכוסה וידקדק בחלוקו ללבשו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ (סי' ב') ואל יטול חלוקו שחרית מיד השמש וילבש (סי' ד' מ"א סק ג') :

ח כשנועל מנעליו ינעול תחלה של ימין ואם יש בו רצועות לקשור אזי לא יקשרנו עד שינעול של שמאל ויקשרנו ואח"כ יקשור של ימין סימן לדבר תפילין דחשיבות התפילין היא בקשירה על יד שמאל (ט"ז סי' ב' ס"ק ב') לזה חלקו כבוד לרגל שמאל להקדים הקשירה וכשחולץ יחלוץ תחלה של שמאל וכשהוא רוחץ וסך ימין תחלה וכשרוחץ כל גופו ראש תחלה. (מ"א בשם כנה"ג) :

ט אסור לילך בקומה זקופה ולא ילך בגלוי ראש והכל כדי שיחול עליו יראת ה' ואסור להוציא מפיו דבר שבקדושה בגילוי ראש ואפילו כשמניח ידו עליו לא מהני אבל הנחת יד חבירו מהני (סי' ב' ומ"א) :

## כלל ב דין נט"י לאחר השינה (סי' ג') :

א אסור לילך שלא לצורך גדול בלא נט"י דכשהאדם ישן אזי מוצא רוח רעה מקום להתדבק בו כי כן חפץ והשק הטומאה להתדבק באיש הישראלי להחטיאו אך כ"ז שהאדם ער ורוחו ונשמתו בקרבו א"א לו להתדבק כ"כ אם לא כשמסיר יראת ה' ממנו לגמרי ואז טמא טמא יקרא אבל בעת השינה שרוחו ונשמתו מסתלקים מן האדם ולא נשאר בו אלא נפש חיוני אזי שורה רה"ט עליו וכאשר יעיר משנתו והוזרת נשמתו אזי רוח הטומאה השורה על הגוף בע"כ הולך לו רק על האצבעות שהם קצות הגוף משם אינו עובר אלא ע"י נטילה ולכן יכין כלי עם מים לפני מטתו וגם כלי ליטול בתוכו דהמים שנוטל ידיו רוח הטומאה שורה עליהם ולכן אסור ליטול על הקרקע במקום שבני אדם הולכין. וגם אסור ליהנות מהן ותיכף בקומו יטול ידיו ע"ז הסדר. יקח הכלי בימינו ויתנו ליד שמאלו ואז ישפוך מים על יד ימינו ואח"כ יקח הכלי בימינו וישפוך על שמאלו וכן ג"פ וע"י זה בע"כ הולך רוח הטומאה ממנו. אבל אם משכשך ידיו בנהר ג"פ ספק אם מהני לר"ר כי אפשר כן יסד מ"מ של עולם שאינו הולך אלא ע"י עירוי וי"א דוקא בפירונין. ולא יטול מטי שלא נר"ל ידיו שחרית (סי' ד') :

ב אסור ליגע קודם נטילה לפה ולחוטם ולעינים ולאזנים ולפי הטבעת ולא בגינית של שכר כ"א ע"י הפסק בגד משום שרוח הטומאה שורה עליהן (כ"מ ט"ז ח"כ). לפי זה היה משמע דאם נגע באוכלין אסורים וכן הורה מורה א' אך נ"ל מדלא אמר הש"ס סתם יד לאוכלין תקצץ משמע דדוקא בגינית שכר אבל שאר אוכלין עכ"פ בדיעבד אין לחוש וכ"מ בסוף יומא גבי שמאי הזקן (וככדי שלהכך כמוסג מסור"ר הלי' כביא רסים מכל דבר שאמרו רוח רעה שורה עליו מותר בדיעבד דכל"י כ"ד סי' ו' כתב סא דאין שותין לכגה ים הומרים כטעם משום דקיסמין נפרסים ממנו ולפי זה אפילו בדיעבד אסור וי"א כטעם משום רוח רעה ולפי זה בדיעבד מותר עכ"ל כל"י) :

ג מים שנעשה בהם מלאכה או שנשתנו מראיהן אע"ג שפסולין לנט"י לאכילה כמבואר לקמן בכלל ל"ט כשרים לנטילה זו וכן אם אין לו כלי שלם מותר ליטול אף מכלי נקוב וכן (מג"ר קלסטין) או (מפ.ומס) אף שאין כאן כח גברא כמבואר לקמן בהל' נט"י כלל ל"ה וכן אפילו בפחות מרביעית (ד"מ בשם מרדכי וכך כתוב כלבום כסדיא) דמהני אף לר"ר ומ"מ לכתחלה יזהר בכולן אבל לנקות ידים במידי דמנקי כדלקמן כלל ז' לא מהני רק לתפלה אבל לא לרוח רעה כי בת חורין היא ומקפדת דוקא על ג"פ ועיין במ"א (שם) :

ד דבר הגורם שישרה רוח הטומאה על הידים מספקא לן אם מחמת השינה וא"כ ה"ה הישן ביום חייב בנט"י או שמא הלילה לבד גורם כי בלילה הוא זמן שליטת המזיקין וא"כ אפי' הניעור בלילה צריך ליטול ג"פ או שמא דוקא שניהם גורמים דהיינו הישן בלילה דוקא ולכן מספק בין שניעור כל הלילה או הישן ביום יטול ג"פ בלא ברכה :

ה עוד קבלו הקדמונים שיש דברים הצריכים נטילה במים דוקא ולא במידי דמנקי אם יש לו מים מזומנים לפניו כדלקמן כלל ז'. היוצא מבית הכסא ומבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו בידיו ואפי' הם נקיים לגמרי (כהלי' כסי' קכ"ח כמ"א ס"ק כ"ו) והנוגע ברגליו והחופף ראשו והיוצא מבית הקברות ומי שנגע במת ח"ה אפי' לא נגע רק נכנס למת א' או המלוה את המת (מ"א שם ס"ק כ"א) והמפלה כליו אפי' לא נגע בכינה או בגופו והנוגע בכינה והמשמש מטתו והמקיז דם והמגלח (שם) :

ו אע"פ דאין חיוב נטילה אלא הידים בלבד מ"מ מצוה שירחוץ גם פניו כי כל פעל ה' למענהו וכיון שהגוף נברא לעבוד ה' והוא לבוש של הנשמה שהוא נר ה' נשמת אדם מהראוי לכבד הלבוש כמו עבדי המלך ששומרים בגדיהם שנתן להם המלך מכל טינוף כן ראוי לרחוץ פניו שלא יהיה עליו שום דבר מאוס וכן במלבושים שלובש האדם ומכ"ש ת"ח צריך ליזהר שלא יהיה עליו שום דבר מאוס וטינוף ולא ילבוש בגדים יקרים כי זה מביא את

האדם לידי גאוה אלא ילבוש בגדים ממוצעים שלא יתבזה בעיני בני אדם ומכ"ש ת"ח שלא יהיה ח"ו בכלל כל משנאי אהבו מות . והעיקר שכל מה שיעשה האדם הכל ישים מגמתו ומחשבתו שהוא לעבודת היוצר וע"ז אמרו ז"ל כל מעשיך יהיו לשם שמים כו' :

## כלל ג. דין טהרת גוף ומלבוש ומקום מכל טינוף :

**א** כתיב ברכי נפשי כו' וכל קרבי את שם קדשו וכיון שצריך האדם לברך את השם בכל קרביו אסור לברך עד שינקה הקרבים מצואה ומי רגלים ולכן יבדוק עצמו מגדולים ואם אין שם אדם מפנה ברחוב אבל לא בפני עכו"ם אבל להשתין מותר אפי' בפני אשה אם אין לו מקום וכשיכנס לבית הכסא יהיה צנוע ולא ידבר שם ולא ילכו שנים ביחד ויסגור הדלת ואם מפנה בשדה ישב פניו לדרום ואחוריו לצפון ולא יגלה עצמו יותר רק מה שצריך בשביל שלא יטנף הרגלים ולא ידחוק עצמו יותר מדאי שמביא לידי סכנה והולי ר"ל ויבדוק עצמו היטיב ולא ימהר לצאת כמו שעושין המון העם אלא ישהא שם עד שירגיש בעצמו שא"צ עוד (סי' ג' ד') :

**ב** יקנח עצמו היטיב ביד שמאל ולא באצבע האמצעי שכורך עליו תפילין ולא ביד ימין . ואיטר צ"ע (סי' ג' מ"א ס"ק ח') . וירחוץ פי הטבעת היטיב במים או ברוק כי צואה בפי הטבעת אע"פ שכשהוא עומד אינו נראה אם נראה כשהוא יושב אסור להתפלל ואפי' בדיעבד שעבר והתפלל אפשר דצריך לחזור ולהתפלל ולכן צריך ליזהר מאד (סי' ע"ו) :

**ג** וכן יבדוק עצמו ממי רגלים וכשהוא משתין יזהר מאוד שלא יגע בגיד בידו והוא איסור חמור מאוד ואמרו רז"ל כל האוחז באמה ומשתין כאילו מביא מבול לעולם שדור המבול חטאו והוציאו זרע לבטלה והנוגע באמה הוא בא לידי חימום והרהור ואפי' מי שיש לו אשה אם היא נדה או שהוא בדרך אסור להתהכך באמה וכל אדם אסור אפילו נשוי ואשתו טהורה אם לא על ידי בגד עב אבל מותר לסייע שלא יטנפו בגדיו ולאחוז בביצים להגביה האמה קצת ויזהר שלא יפלו נצוצות על רגליו ואם נפלו צריך לשפשפם (סי' ג') וכל הנצרך לנקביו אסור אפי' בדברי תורה כל זמן שגופו משוקץ מן הנקבים (סי' צ"ב) :

**ד** כתיב הכון לקראת כו' וכתיב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים והכוונה לשמור עצמו מהנקבים שבין רגליו ולכן אסור להתפלל כשמרגיש בעצמו קצת שצריך לנקבים אפי' משער בעצמו שיכול לעצור עצמו שיעור שילך ד' מילין ואפי' אם ע"י"ז לא יוכל להתפלל בצבור מוטב לו שיתפלל ביחיד בנקיות ואם מתירא שיעבור זמן תפלה ומשער בעצמו שיוכל לעצור עצמו ד' מילין מותר להתפלל (דהיינו עפ"י גירסת רי"ף וכ"כ בתניא שגורס ואם יכול לעמוד עצמו ד' מילין מותר וכ"ל שזה היה ג"כ גירסת רש"י שכתב ד"ה ועד כמה כו' מותר להתחיל כו' עכ"ל) (סי' צ"ב) :

**ה** אם אינו יכול לעצור שיעור ד' מילין ועבר והתפלל אם לגדולים תפלתו תועבה דהכי קים להו לחז"ל דכל שלא יוכל לעצור שיעור זה כבר נהפך המאכל במעיו לצואה וצריך לחזור ולהתפלל ואם לקטנים בדיעבד א"צ לחזור ולהתפלל (א) ודוקא תפלת י"ח צריך לחזור ולהתפלל אבל שאר ברכות בדיעבד יצא ומ"מ אסור לברך או ללמוד כל זמן שהוא צריך לנקביו והמשהה נקביו וצריך להם עובר משום בל תשקצו (שם) :

**ו** כתיב והיה מחניך קדוש וקבלו חז"ל שהיא מ"ע שאסור לדבר (ב) או להרהר בדברי תורה וקדושה במקום צואה או מבואות המטונפים או כל דבר המסריח כגון צואת התולים ושאר

### נשמת אדם

(א) **כתב** המ"א ר"ס צ"ב דלקטנים בדיעבד יצא שכן משמע בגמרא דף כ"ג ובהרא"ש · וכתב הא"ר דלא דק דהא בגמרא שם מיירי שמים שותתין על ברכיו באמצע תפלתו · ולא איירי כלל מנצרך קודם לתפלה . וי"ל דכוונת המ"א שכן משמע בהרא"ש בגמרא דף כ"ג שכ' דלא הוי מצי לומר דכ"ע אם [נא] שהה אין חוזר לראש ובשהה קא מיפלגי ולמר חוזר דגברא דחזי הוא דלכ"ע הוי גברא חזי כו' דכיון דעל ידי שוה פסק א"צ לחזור ולהתפלל א"כ שפיר מצי להתפלל · אע"פ שלא היה יודע שהיה יכול להעמיד עצמו מלהטיל מים עד שיגמור תפלתו עכ"ל הרא"ש . ואי איתא דאינו יכול לעצור שיעור ד' מילין אפי' בקטנים תפלתו תועבה א"כ שפיר יש לומר דגברא דחזי הוא . שמא לא יוכל לעצור ד' מילין · א"ו משמע דס"ל להרא"ש דלעולם לקטנים אינו חוזר · ואמנם י"ל דהרא"ש אזיל לשיטתו שכתב ר"פ מי שמתו ליתוהו דכולי ש"ס הוצרך לנקביו הוא דוקא גדולים · ועיין בסי' מ"ז שהש"ע לא הכריע שם וא"כ שפיר כתב המ"א דיש לסמוך בדיעבד . ועוד נ"ל דאפשר דטעמא שאמרו כאינו יכול לעמוד שיעור פרסה תפלתו תועבה · משום דקים להו לחז"ל דאם אינו יכול לעמוד כשיעור זה כבר נהפך המאכל במעיו להיות צואה גמורה וכתיב וכל קרבי את שם קדשו ולפיכך תפלתו תועבה · וזה ל"ש במי רגלים דמיא על מיא נפיק :

(ב) **לפי** מה דקיימא לן הרהור לאו כדיבור דמי · נסתפקתי אם הרהור ד"ת אסור מדאורייתא או רק מדרבנן. ומה שהביאני לכך שהרי כתב הב"י בסי' פ"ה בשם ר' מנוח בשם הירוש' דמותר להרהר בד"ת בבה"כ · וכתב ר' מנוח דלא פליג אגמרא דידן דאמרינן בהדיא בברכות כ"ד ובשבת ק"ן אר"י בכל מקום מותר להרהר חוץ מבהכ"ס ומרחץ דכי אמרינן אסור ה"מ לכתחלה כלומר לשום מחשבתו ולבו לחשוב דברי תורה אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו מותר עכ"ל. וכתב שחילוק זה מבואר בזבחים ק"ב דאמר יב הא דינא מר"א בר"ש גמירנא בבית הכסא כו' ופריך והא"ר אסור להרהר בבהכ"ס . ופירש"י והיאך אמר ראב"ש הא דינא בבהכ"ס ומשני לאונסו שאני · פירש"י שהיתה שמועתו שגורה בפיו ומהרהר בה ע"כ · וכתב בדרישה דע"כ נ"ל דראב"ש הוציא מפיו דין זה דאל"כ מנא ידע רב אע"כ כיון שמגורה כל כך ותקועה בלבו עד שא"א שיסיח דעתו ממנה מותר אפי' להוציא בשפתיו · ואם כן ע"כ





**ז** שאר בהמה ועוף שידוע שצואתן מסרחת כגון צואת חמור הרכה לאחר שבא מן הדרך או צואת כלב וחזיר אם נתן בהם עורות וי"א דאף צואת תרנגולים שקורין אונדיקעס או וועלישע העגר אבל סתם בהמה ועוף אין צואתן מסרחת ומ"מ דיר בהמות ולול תרנגולין דינן כצואה וכן פי חזיר אע"פ שהוא נקי בוודאי וכן גרף של רעי ועביט של מי רגלים דידוע דהעביט מסריח יותר ממי רגלים ממש כל אלו דינן כצואה מה"ת (ז"ל תר"י עביט של מ"ר אסור לקרות כנגדו דכצואה דיינינן לה ואסור מה"ת בין זה בין מי משרה וכיוצא בו דבכלל מחניך קדוש הוי) ואסור עד שיכסה אותו כמש"כ ושבת וכסית כו' ואפי' בכיסוי שאינו קיים כגון שנפל עליו שלג או רוק עבה כל זמן שלא נימוח עד שלא נראה הצואה מותר ואם כיסה אפי' בזכוכית וביוצא בו אעפ"י שנראה כיון שהוא מכוסה מותר שהרי הכתוב לא הקפיד רק שיהיה מכוסה (סי' ע"ו ע"ז ע"ח ע"ט) :

**ז** אשפה שריחה רע ומים סרוחים (רין שטאקין) שברחובות אם מסריחים דינם כצואה ואסור מדאורייתא ולכן אותן המקדשים הלבנה ברחובות (ורין שטאקין) המסריחים מהצדדים אפי' הם ברחוק ד' אמות כיון שנמשכים גם מלפניו אסור כמלא עיניו ומכ"ש שצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח ומוטב שלא לקדש כלל ולמצוה יחשב להם אם אי אפשר להם לקדש במקום נקי כאז"ל ובדבר הזה תאריכו ימים (סי' פ"ט) :

**ח** צואה אפי' מקטן אם אכל מיני דגן ויכול לאכול כזית בכדי שיכול גדול לאכול אכילת פרס שהוא ג' ביצים אסור ואם אינו אוכל לחם רק מאכל מקמח מבושל משערינן כדי שיוכל גדול לאכול מאותו מאכל אכילת פרס . ואמנם אם ידעינן בודאי שלא אכל דגן איזה ימים בקטן מותר אבל בגדול לעולם אסור (סי' פ"א במ"א) ולא יקרא לכתחלה נגד תינוק דסתם תינוק מטפח באשפה ויש ליזהר אפי' בצואת קטן בן ח' ימים (עיין מ"א ריש סי' פ"א) :

**ט** אפי' כשהצואה וכיוצא בו כבר נתיבש ואינו מסריח עדיין דין צואה עליו עד שתהיה יבשה כ"כ שאם יגלגלה תתפרך לפרורין דאז הוא כעפר ואז אם אינו מסריח מותר ואם נקרש מחמת הקור אפ"ה דין צואה עליו (סי' פ"ד) וצואה לחה אפי' אינה מסריח צריך להרחיק ד"א (סי' ע"ט מ"א ס"ק י"ב) :

**י** ספסל נקוב שמפנין עליו כיון שמיוחד לכך יש לו דין בית הכסא ואפילו בשעה שאין הגרף מונח תחתיו ולא מהני מה שיכסה הנקב אלא צריך לכסות כל הכסא (פ"ג במ"א) וכ"כ ב"י ודו"פ ומעי"ט וט"ז וא"ר וא"כ מה שכתב המרדכי והתרתי להם ר"ל שמותר להתפלל באותו בית ולא דיינינן לכל הבית לבהכ"ס כיון שיש בו בית מושב וכמש"כ א"ר וגרע מגרף דאעפ"י שהוא נקי דינו כבהכ"ס :

### נשמת אדם

הוכיח ר' מנוח ל"ד להרהר אלא אפילו לדבר מותר והוכיח עוד דין זה דאל"כ כיון דהירושלמי מיירי לאונסו אם כן אין שייך בזה מותר בדבר שהוא לאונסו · ולכן תמה על הש"ע שכתב רק דהרהור לאונסו מותר דהול"ל דאפי' דבור מותר ע"ש · ודבריו צ"ע מאד ואיך אפשר להתיר איסור דאורייתא דיבור בבית הכסא בשביל צער בעלמא דאפילו שבות דרבנן לא דחינן משום צער בעלמא כדאיתא בש"ע סימן שכ"ח · ולכן נ"ל דהא דמשני לאונסו שאני ר"ל שהיתה שמועתו כל כך שגור בפיו עד שלא בכוונה הוציא דין זה מפיו . ואף בהרהור היה שלא בכוונה וא"כ אין ראיה כלל מגמרא דידן אפילו להרהר לאונסו · ולכן כתב ר' מנוח בשם הירושלמי דלאונסו מותר להרהר (ובאמת ליתא דהש"ס שם בזבחים משמע דלאונסו מותר לכתחלה והיינו שא"צ לדחוק את עצמו במקום צער מדמשני לאונסו שאני דמשמע דלאונסו מותר דאם לא כן הול"ל לאונסו הוה) ואם כן יהיה מוכח מזה דהרהור אינו אלא מדרבנן ולכן התירו במקום צער כדמצינו בסימן שכ"ח גונח יונק כו' אבל אם הוא דאורייתא צ"ע · ובאמת כן משמע לשון תר"י במתניתין דבעל קרי וי"ל כשאסר ר"י הרהור כמו דבור לא אסר אלא גבי טינוף בלבד מקרא והיה מחניך וגו' מש"ה החמירו בו ואמרו שהרהור אסור עכ"ל · עוד כתב גבי מי רגלים לא אסרה תורה אלא כנגד העמוד דוקא שמה תוך היינו משום שמדברים דברי תורה עכ"ל . ולא כתב כמו שכתב רש"י בשבת ק"ן מדכתיב והיה מחניך משמע אפילו בהרהור · משמע דס"ל לתר"י דהרהור אינו אלא מדרבנן . ובזה נ"ל ליישב דברי ת"י הביאו הב"י סי' פ"ה בחולה שאין מטתו נקייה ואינו יכול לבטא בשפתיו יש לו להרהר בברכה ואע"פ שאינו יוצא ה' יראה ללבב עכ"ל . ועיין בסימן ס"ב בט"ז ומ"א בסי' פ"ה בדרישה והב"י תמה דבמקום מטונף גם בהרהור אסור. והאחרונים נדחקו שר"ל שיהרהר שמצער ע"ז שאינו יכול לברך · אבל לשון המדרש שהביא הב"י בסי' פ"ה לא משמע הכי ולפ"ז לק"מ דתר"י אזלי לשיטתם דהרהור אינו אלא מדרבנן ובמקום אונס לא גזרו · וכן לאונסו במרחץ ובהכ"ס דא"כ לא יוכל ליכנס לעולם למרחץ ובהכ"ס כיון ששמועתו שגורה ותקועה בדעתו ולכן לא גזרו · ובזה א"ש ג"כ מה שהתירו בבית האמצעי הרהור ואסרו בדבור ואם שניהם אסורים מדאורייתא מ"ש זה מזה · ולפ"ז א"ש ואפשר ג"כ שזהו דעת ס"ח שכתב המ"א בסי' פ"ה ס"ק ד' דאם נכנס בלבו הרהור אשה מותר להרהר בד"ת · אך יש לומר כדאמרינן מוטב לחבר שיעשה איסור קל ולא יעשה חבירו איסור חמור וה"נ זה איסור קל כנגד ההרהור עבירה · (ולענין אפרושי מאיסורא עיין בס"ק ט') :

**ואמנם** דעת רש"י בבירור דגם הרהור הוא מדאורייתא שכתב להדיא בשבת אהא דאר"י אסור להרהר בבהכ"ס דבעינן מחניך קדוש פירש"י מדלא כתיב ביה דבור אלא מקום חנייתך תהא בקדושה וטעמא משום דישראל מהרהרין תמיד בתורה . וכן כתב עוד שם דלעולם מחניך קדוש משום הרהור ולא יראה ערות דבר דאינו אסור אלא דיבור היינו כנגד ערוה עכ"ל ע"ש . וכן כתב הרא"ש בפ' מי שמתו במתניתין דבעל קרי וז"ל ר"י כו' ומשני התם משום מחניך קדוש כלומר הא דאסר ר"י הרהור לאו משום דכתיב ערות דבר דהרהור לאו כדבור אלא משום דכתיב והיה מחניך קדוש משמע אפילו בהרהור עכ"ל הרי להדיא דהרהור הוא דאורייתא . ולדעת תר"י נ"ל הא דמשני שם היינו מדכתיב והיה מחניך · ולא כתיב דבור בהדיא החמירו חכמים אפי' בהרהור מה שאין כן בערוה דכתיב בהדיא דבר לא גזרו חכמים · וכ"ל דתליא בפלוגתא דרשב"א והא"ש בסי' ע"ט ס"ב . דלרשב"א קרא ולא יראה בך כו' קאי גם על צואה דכ"ז שרואה אותה ואינה מכוסה אע"פ

שאינו

יא מחיצות בהכ"ס אם ריח רע מגיע לו או שהמחיצות אינם גבוהים י"ט לכ"ע אסור ואפי' גבוהים י"ט כל הפוסקי' האחרונים אוסרים בדין צואה (סי' פ"ג) ודוקא שהמחיצה נעשה רק בשביל בהכ"ס אבל אם נעשה בשביל הבית מותר ואפי' הבהכ"ס חדש רק שהזמינו לבהכ"ס אסור לקרות בתוכו אבל כנגדו מותר ובהכ"ס ישן אע"פ שפינו ממנו הצואה דינו כבהכ"ס ומרחץ ישן דינו כבהכ"ס והיינו דוקא בית הפנימי שכולן עומדים שם ערומים אבל בית האמצעי שמקצתן עומדים ערומים ומקצתם לבושים אינו אסור רק לדבר דברי תורה ומותר להרהר וליתן שלום. ובבית החיצון שכולם לבושים מותר בכל דבר. אבל הזמינו למרחץ מותר אפילו בתוכו (פ"ד):

יב כשם שמרחיקין מן הצואה כך מרחיקין מהריח רע אפילו אינה צואה וכל שדרך בני אדם להצטער מאותו ריח נקרא ריח רע ואפילו יש לו חולי שאינו מריח וכן סומא שאינו רואה כיון ששאר בני אדם יכולים לראות ולהריח אסור ואפי' בלילה דינו כביום (סימן ע"ט) נ"ל דדבר שטבעו ריח רע מותר ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מחמת עיפוש (כדאי' בפרק אין מדליקין מפני כבוד השבת שלא תאמר הואיל וריחו רע יצא טעון הרחק ד"א לפום כן נ"ל אין מדליקין וכ"מ בסוכה י"ב ע"ש):

יג בד"א כשעדיין הטינוף במקומו אבל אם לא נשאר כאן טינוף אלא ריח רע כגון שהעבירו צואה בבית ועדיין נשאר הריח כיון שהוא ריח רע שאין לו עיקר מי שאינו מריח מותר (סי' ע"ט מ"א ס"ק ט') ואפי' המריח א"צ להרחיק אפי' מלפניו רק עד מקום שכלה הריח. ואם העבירו צואה לפניו כיון שאינו מונח במקום אחד יש אומרים דדינו כצואה ממש. וי"א דבזה סגי ד' אמות אפי' לפניו (עיין סי' ע"ו בב"י וד"מ שם). ופי חזיר דינו כצואה עוברת אפי' עולה מן הנהר אין הרחיצה מועיל לו ודינו כצואה עוברת:

יד כמה צריך להרחיק ד' אמות מכל צד כדכתיב והיה מחניך קדוש וקבלו חז"ל שמחנת של אדם הוא ד' אמות מכל צד אבל מלפניו צריך להרחיק במלא עיניו לכ"ע (רק דהרא"ש ס"ל שהוא מדרבנן והרשב"א הוא מדאורייתא כדלקמן סי' ט"ז) וצדדין שלפניו כגון (ריין שטאקין) המסריחים הנמשכים לאורך הרחוב י"א דדינו כשלפניו (סי' ע"ט במ"א) וי"א דדינו כמן הצדדין וסגי בד"א (א"ר) ומה שרואה בלא הטיית ראשו לצדדין לכ"ע דינו כלפניו ולא מן הצואה בלבד אלא צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח:

טו היתה הצואה מונחת על מקום גבוה י"ט ורחב ד"ט על ד"ט (ג) או להיפך שהאדם עומד על אותו מקום והצואה מונח למטה אם אין מגיע לו ריח רע ואינו רואה אותה ואפי' יכול לראותה

## נשמת אדם

שאינו במחנהו אסור וא"כ קאי דבר גם על צואה. שפיר יש לומר דהרהור מותר מה"ת. אבל הרא"ש אזיל לשיטתו דבצואה אפי' רואה ואינו מכוסה מותר אם אין במחנהו דולא יראה קאי רק על ערוה ולכן ס"ל דהרהור אסור מדאורייתא. עוד מצאתי בשערי תשובה לרבינו יונה שער ג' סי' מ"ד וז"ל והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר. אז"ל בכלל אזהרה הזאת כי בהגותינו בתורה ובדברנו בתפלה יהיה מחנינו קדוש ולא יראה בנו ערות דבר לכך נצטוינו בזה להזכיר שם שמים בקדושה ולעסוק בתורה ותפלה בקדושה ושלא כו' אם הוא ערום וכן הזהרנו שיהיה המקום נקי כמ"ש וחפרת כו' וכסית את צאתך וכ"ש כי המוזהר שלא להזכיר ש"ש אם אין ידיו נקיות ואם נגעו ידיהם כו' ובלכתו בדרך ומסתפק אם הדרך נקי אל יזכיר שם שמים ואל ידבר ד"ת כו' ואז"ל כי דבר ה' בזה זה המדבר ד"ת במבואות מטונפות ואז"ל יהיב חכמה כו' שאילו ניתנה לטפשים היו מדברים בד"ת במבואות מטונפות עכ"ל. מכל זה נראה בבירור שדעת ר"י שאינו אסור מה"ת אלא הדבור. וכן משמע בי"ד סי' רפ"ב ברמ"א שם שכתב דהרהור אסור משום כבוד התורה ע"ש:

(ג) **בגמ'** אמרינן היתה במקום גבוה י"ט יושב בצדו וקורא. וכ"כ כל הפוסקים סתם ולא נזכר כלל מרחבה. אבל הב"ח כ' והביאו המ"א בסי' ע"ט דדוקא ברחב ד' טפחים על ד"ט. ומצינו כיוצא בו בב"ב פ' בית כור במתניתין היו שם סלעים גבוהים י"ט כו' ואפ"ה כתב הרשב"ם שם דדוקא ברחב ד' טפחים אבל הט"ז שם כתב דדוקא התם שתהיה רשות מיוחד לעצמו לא הוי בפחות מד' טפחים אבל לחלק רשות לא בעינן רחב ד"ט רק כל שגבוה י"ט ומביא ראיה מפסלא ומגיטין ע"ז ע"ש. והנה הדמיון של הט"ז לפסלא ולגיטין צ"ע ותמוה מאד א"כ נמי נימא דמיצר וחצב דאמרינן בהדיא בב"ב כ"ו דמפסיק לענין טומאה. וא"כ וכי יעלה על הדעת כשהיה צואה אדם א' ויהיה מפסיק בינו לבין האדם מיצר או חצב שיהיה מותר בד"ת אפי' בתוך ד"א. וכן כשתהיה מפסיק התיבה שיש לו שם לווי דאמרינן בהדיא בגיטין (ע"ז) דאע"ג דאינו גבוה י"ט ואינו רחב ד' דהוי רשות לעצמו וכי נימא דה"ה לענין צואה וא"ד ענין זה לזה כלל. דלענין פיאה כל שדה ושדה חייב בפ"ע. וכיון דאיכא מיצר וחצב הוי כ"א כשדה בפ"ע. וכן לענין טומאה הוי ס' ביאה אבל בודאי שהם מחנה א' לענין צואה וכן פסלא ודבר שיש לו שם לוי דלענין גט אמרינן דלא בטיל לגבי חצר דאמרינן חד מקום מושלי אינשי. וכן במטה שם בגיטין כתב הכ"מ דמש"כ רמב"ם ורש"י דחולק רשות לעצמו כוונתו דכיון דעומדת גבוה י"ט לא קפיד הבעל על האויר. וכ"כ בתוס' שם ד"ה אמקום כרעי כו' וא"כ הדמיון של הט"ז צ"ע. וגם במטה שם י"ל דהתם מטה רחב ד"ט וגם הא"ר משיג עליו דבאמת לענין שבת לא קי"ל כרבא אלא כרבה דפסלא אינו מחלק רשות ודוקא כשיש חיוב חטאת ביניהם:

**ואמנם** הסברא שכתב הט"ז דכל למעלה מי' מקרי רשות לעצמו באמת מצאנו ריש סוכה ובשבת למעלה מי"ט כזורק באויר. ובסי' שמ"ה זיזין הבולטין מן הכותל אע"פ שיש בהם ד' על ד' הוי כרמלית דאע"ג דלמעלה מי' אינו רה"ר גם רה"י אינו אלא כשיש למטה רה"י אזי עולה עד לרקיע מטעם גוד אסיק. וא"כ לענין צואה דלא בעינן רק שלא יהא ברשותו וא"כ אפילו כשהוא באויר גבוה י"ט מהארץ לא נקרא מחנהו. ובאמת כן משמע מרי"ף ורמב"ם ורא"ש ורשב"א וטור וש"ע שכולם כתבו סתם היתה גבוה י"ט ולא כתבו כלום אם בעינן רחב ד"ט וכמה פעמים כתב לי הגאון בית מאיר דיותר יש ללמוד מסתימתן של ראשונים מפירושן של אחרונים. ועוד שהרי ריש סוכה תניא ר' יוסי אומר לעולם לא ירדה שכינה כו' וקי"ל דר"י נימוקו עמו. ואמנם צ"ע שהרי בנגעים פ' י"א מצורע שנכנס לבית כל הכלים אפי' עד הקורות טמאים וכ"פ הרמב"ם בפ"י מהל' צרעת והר"ש הביא שם תוספתא דלר"מ כלים התלוים למעלה מי"ט טהורים ואף שהר"ש הגירסא ר"י

אבל





רק שמעצים עיניו מותר לכ"ע דכיון שהוא ברשות בפ"ע ואינו רואה להדיא אין כאן לא משום מחניך קדוש ולא משום ולא יראה בך ערות דבר (ע"ט) אבל א"ר כ' דמדברי רשב"א משמע דוקא כשאינו רואה מחמת גובהו של מקום או עומקו אבל עצימת עין לא מהני:

טז אבל אם רואה הצואה לרא"ש ותר"י מותר דקרא דולא יראה בך ערות דבר לא קאי כלל על צואה רק על ערוה ובצואה אינו מוזהר רק על מחניך קדוש אע"פ שרואה אותה כיון שאינו במחנה והרשב"א אוסר דס"ל דולא יראה קאי גם על צואה אם אינה מכוסה כלל אע"פ שאינה במחנה אסור וכיון שהוא איסור דאורייתא אזלינן לחומרא. ולכן אסור לדבר דברי קדושה והוא מסתכל דרך חלון פתוח אם רואה האשפות (ורין שטאקין) שברחובות אע"פ שאין מגיע לו ריח רע. וצריך ליזהר בזה בשעת קידוש לבנה דרך חלון פתוח או על (גאנקעס) אלא צריך עכ"פ שיעצים עיניו ואז אם אין ריח רע מגיע לו מותר (נ"ל דבמקום שמסופק אם הוא אשפה מותר דהוי ס"ס שמא הל' כרא"ש ומ"מ נכון להעלים עיניו מהיות טוב כו') אבל להרהר ד"ת מותר לכ"ע כיון שאינו ברשותו דגבי ולא יראה כתיב ערות דבר ודרשינן דיבור אסור הרהור מותר. ואם צואה בבית לא מהני שיוציא ראשו חוץ לחלון דשדינן ראשו בתר רובו ואם הכניס ראשו לחדר שיש בו צואה פשיטא דאסור שהרי הצואה כנגדו וכן הדין לענין ערוה (סי' ע"ד במ"א):

יז תיבה (ופלאוואן) וביוצא בו עומד בבית גבוה י"ט ורוחב במשך ד"א המפסיק בין האדם לצואה יש להחמיר כדעת המ"א דאע"פ כן אסור אלא א"כ מפסיק מכותל לכותל אבל אם היו מי רגלים על הארץ או בכלי שאינו גרף בענין שאין בו אלא איסור דרבנן נ"ל דמותר לעמוד נגד המחיצה ולקרות ולברך אבל לא כנגד האויר דמחיצה הרחב ד"ט חשוב מחיצה להתיר

## נשמת אדם

אבל בתוס' שלנו ושנדפס מהגר"א ר"מ וא"כ ת"ק דמתניתין ר"י וא"כ י"ל דאזלי לשיטתם דלר"מ דילפינן מארון ט' וכפורת טפח למחיצות י' ע"ש בתוס' ולדידיה שפיר ילפינן מארון דכל למעלה מי"ט רשות לעצמו דהא לא ירדה שכינה למטה מי"ט. אבל לר"י דס"ל ארון וכפורת ח' והאי ומחיצות הלכתא גמירי לה ואפ"ה כתיב ונועדתי וע"כ צ"ל כיון דקיי"ל כר"י דאמות כלים באמת בת ה' ובוודאי קיי"ל ג"כ כרבי יוסי דמעולם לא ירדה וצ"ל ע"כ דדוקא דומיא דהר סיני ואליהו ומשה אבל בק"ק שבנה בשביל שתשכון שם השכינה כלו ברשות שכינה הוא וכן כל בית הכל רשות אחד כדאמרינן רה"י עולה עד לרקיע ולכן ר"מ אינו מטמא אלא התלוים בתוך י"ט לשיטתו. ות"ק דהוא ר"י לשיטתו דכל הבית רשות אחד. ור"ש דס"ל עד ד' אמות ס"ל דגובהו של אדם כשפושט ידו הוא ד"א. וא"כ ה"ז נקרא מושבו וטמא וא"כ כיון דמסתמא קיימא לן שם הלכתא כתנא קמא דמתניתין וכמו שפסק הרמב"ם באמת ואם כן יש לומר דה"ה לענין צואה עכ"פ כשהוא בבית למעלה מי"ט אסור דהכל רשות אחד. ואפשר שזה טעמו של רי"ן גאות הביאו הב"י בסי' פ"ז דפ' הלכה כרשב"א דכל הבית רשות אחד דמ"מ גובה מרחבה ואדרבה. ואמנם צ"ע דהא כל הפוסקים פסקו דלא כרשב"א אלא כרבא וכדאיתא בסי' פ"ז דאפי' צואה בבית מהני הרחק ד"א וא"כ שפיר י"ל דה"ה לענין גבוה למעלה מי"ט הוי רשות לעצמו וע"כ צ"ל דמצורע שאני דכתיב מושבו ועוד שהרמב"ם בפ"ב מהלכות תמידין י' דשולחן ארכו י"ב והיינו כר"מ ומסתמא ה"ה בכל הכלים:

**ולכאורה** נראה שהוא מחלוקת הראשונים. שהרי הסמ"ג והסמ"ק וכלבו הביאו הב"י בי"ד סי' רפ"ב שאם המזוזה למעלה מי"ט אין לחוש לטינוף שעל הארץ. וכ"כ הרמב"ם הביאו הטור והש"ע בי"ד סימן רפ"ב חייב לנהוג כבוד בס"ת כו' ולא יגלה ערותו כו' אא"כ גבוה ממנו י"ט. ובירושלמי פרק היה קורא לא יעשה צרכיו וס"ת עמו בבית ר' ירמיה בשם ר"א אם כרוך במפה או שהיה נתון בחלון שהוא גבוה י"ט מותר ע"ש. מכ"ז משמע דלמעלה מי"ט הוי רשות לעצמו ואין לדחוק שהירושלמי והרמב"ם איירי ברחב ד"ט כמ"ש הגר"א בי"ד שם דכוונת הרמב"ם שיעשה מחיצה גבוה י"ט דכ"ז אין במשמעות דבריו. ומה יענו בדברי הסמ"ג וסמ"ק במזוזה דסתם מזוזות בפתח אינו ברחבן ד'. ועוד מה יועיל במשך ד"ט כיון שאין רחב ד' ואעפ"כ כ' דאין לחוש לטינוף כ"כ. מיהו י"ל דז"א כדאיתא בשבת ד' ז' בלבינה זקופה דאפ"ה חשוב רשות ע"ש בתוס'. ואף אם נאמר דיש לחלק בין צואה המונחת שם דאינו אסור אלא משום בזיון כתבי קודש. עכ"פ משמע דגם דעת הרמב"ם כן דלענין גילוי ערוה ובזיון כתבי קודש מטינוף אמרינן דלמעלה מי' טפחים אף דאינו רחב ד' הוי רשות לעצמו. ואמנם מדברי המרדכי הביאו המ"א בסימן ש"ו סעיף קטן ג' מוכח להדיא איפכא שכתב שמהר"ם היה עושה בכל לילה מחיצות גבוה י"ט כדי שיוכל להשתין ובע"ש היה עושה מבעו"י וצריך לקשור שלא יהיה ברוח מניד. וכתב המ"א שהיה מחיצה להתיר שהספרים היו מגולין למעלה מי"ט דאל"כ צ"ל מחיצה י"ט וגם היה מותר לעשותו בשבת דאינו אלא כיסוי בעלמא. וכ"כ הב"י שם דמחיצות מהר"ם היה להתיר. ולפ"ז ע"כ מוכח דס"ל דאפילו כשהספרים למעלה מי"ט אסור אלא במחיצה דאל"כ צ"ל לטירחא זו שהרי לפ"ז לספרים שעומדים למעלה מי"ט לא צריך כיסוי. ופשיטא דל"צ מחיצה לדעת רמב"ם וסמ"ג. ומה שעמד למטה מי"ט סגי בכסוי בעלמא אלא ע"כ דס"ל דלא מהני בלמעלה מי"ט ודלא כרמב"ם ובשלמא לענין עשיית צרכיו י"ל דס"ל דהחמיר טפי כדמצינו בס"ת אבל להתיר להשתין דלא מצינו לזה מקור בכולי הש"ס אלא משום בזיון כ"ק. וא"כ מ"ש מס"ת שעומד למעלה מי"ט ומזוזה אם לא שנאמר דמחמיר על עצמו היה (עיין עוד בס"ק ה' ובס"ק ו'):

**אחר** שכתבתי זה בא לידי תשובת חוות יאיר. וראיתי סימן קפ"ד ורמז שם ג"כ למתניתין דנגעים וכבר כתבתי דע"כ אין לדמות לנגעים. ועוד כתב וז"ל שם מלהזכיר היתר זה בלמעלה מי"ט. ומה שכתבו הרמב"ם וש"ע סימן רפ"ב בס"ת כוונתו גבוה ממנו ר"ל למעלה מראשו עכ"ל. ולענ"ד שאם נשוה דברי רמב"ם לסמ"ג במזוזה מוכח להדיא דא"צ רק גבוה מקרקע י"ט שהרי המזוזה הוא כנגד כתפיו ואם נאמר שחולק יותר טוב לומר דהרמב"ם איירי בגבוה ורחב ד"ט או דהתם לא איירי רק מכבוד ס"ת אבל לענין עשיית צרכיו חמיר טפי צריך עיון (וע' כלל נ"א בנ"א סי' ב'). ואמנם מה שיש לטעות בדברי הט"ז שאם מפסיק בינו לבין הצואה פחות מרחב ד"ט אפ"ה מחלק רשות לעצמו. ולענ"ד מעולם לא עלה זה ע"ד הט"ז דלא מצינו מקום חשוב פחות מד"ט בסוכה י"ד כיון דליתא בו שיעור מקום. ע"ש ברש"י ובעירובין ע"ז ג' מדות במחיצות מג' עד ד' כו' אם היה פרוץ כו' ופירש"י דלא אינש עומד פחות מד' למסרי כנגדו כו' מד' עד י' כו' ע"ש ברש"י ובכלאים פ"ב מ' ח' דגדר גבוה י"ט וחריץ שעמוק י' ורחב ד' וסלע גבוה י"ט ורחב ד' וע"ש בתוי"ט בשם הר"ש דלגבי חריץ לא הוי הפסק אלא ברחב ד"ט משפתו אל שפתו ובגדר בעינן רחבו במשך ד"ט ועוביו כ"ש ובעירובין ע"ו וע"ח הריץ כו'. ולפ"ז הא דאיתא הכא בצואה

היה

להתיר כנגדו ואם המחיצה הוא יותר מן האויר דהוי עומד מרובה על הפרוץ נ"ל דאפילו בצואה יש להתיר בשעת הדחק נגד המחיצה ובלבד שלא יראה הצואה (ד):

יח וכן הריץ המפסיק עמוק י"ט במשך ד"ט ורחבו משפתו לשפתו רחב ד"ט ה"ז כב' רשויות (אע"פ שבמתני' לא הזכיר עמוק כ"ש עי' בפ"ב דכלאים מ"ח כתי"ט שם ד"ה ולחריץ ול"ע):

יט ודוקא שהמחיצה הוא גבוה י"ט ברחב ד' מן הקרקע עד סוף גובה י"ט או אע"פ שפחות מג' טפחים סמוך לקרקע אין בו רחב ד' כגון שעומד על רגלים דקים דאמרי' לבוד אבל שלהן שלנו וכיוצא בו שעומד על רגלים ואין ברחבן ד"ט אע"פ שהן גבוהין י"ט לא הוי מחיצה להפסיק וכן דפים הקבועים בכותל שקורין (פאליצע) או (שאנק) אע"פ שגבוהים י"ט ואפשר אפי' רחב ד"ט לא הוי רשות לעצמו כיון שאין לו מחיצות המגיעות לארץ (ה):

כ גרף או אפי' מי רגלים העומד בין תנור לכותל נ"ל דאסור לעמוד נגד התנור ולקרות אע"פ שהתנור מפסיק דכיון דהוא מתשמישי הבית בטל לגבי הבית וכן כל כיוצא בו אבל שאר כלי הבית שאינו מיוחד לבית נ"ל דמפסיקים עפ"י האופנים המבוארים בסי' י"ט (ועיין סי' כ"ה בש"ע ובב"י שם סעיף י"ט ובסי' קע"ח במ"א ס"ק כ' ועיין בנ"א מה שכתבתי סס"י כ'):

כא קיי"ל כל פחות מג"ט לארץ כלבוד דמי ולכן אם יש אויר מן המטה לארץ פחות מג"ט מותר להעמיד שם אפי' גרף דהוי כמכוסה וכן אם כפה על הגרף כלי אע"פ שיש בצד אחד בליטה ומכה זה אין הכלי נוגע בארץ אם הוא פחות מג"ט הוי כלבוד וא"צ שום הרחקה (סי' פ"ז במ"א) ומכ"ש אם כסה בחול ואפר או בבגד דמותר לקרות בסמוך לו ואפי' באותו בית מותר וכן אם הרחיק מהצואה כשיעור המבואר בסי' י"ד (שם):

כב הא דמהני מחיצה לצואה דוקא שאינו מגיע לו ריח רע אבל אם ריח רע מגיע לו לא מהני המחיצה ולא כיסוי שגם מן הריח לבד צריך להרחיק ד"א (ע"ט):

## נשמת אדם

היה שם מקום גבוה י"ט או נמוך י"ט אינו שוה דלחלק רשות בגובה בעינן גבוה י' ורחבו ד' במשך ובחריץ בעינן ג"כ משפתו אל שפתו רחב ד'. או דמיירי שהצואה מונחת על אותו מקום גבוה ואז לדעת הט"ז אף שאינו רחב ד' ול"ע:

(ד) כתב הה"ח בסימן פ"ז מטה החולקת גבוה י"ט ומחילות מגיעות לארץ והגרף אחורי המטה מקרי מחילה ושרי לקרות עכ"ל. וכתב המ"א שם וכ"ל דוקא כשהמטה חוצצת מכותל לכותל אבל בלאו הכי לא חשיב מחילה דלא עדיף מחצר קטנה וגדולה בסימן ע"ט ס"ג. וכ"מ בתר"י כו' וידוע דקיי"ל כרבנן עכ"ל. והדברים תמוהים דודאי גם הה"ח לא התיר לקרות רק נגד המחילה ובודאי מיירי ברחב ד' כמו שכתבתי בשמו בס"ק ג' וכדאיתא בעירובין ט"ז להדיא כל שהוא ד' כנגד העומד מותר וכנגד הפרוץ אסור וא"כ מאי ראיה מחצר קטנה וגדולה דהתם הקטנה פרוץ במילואו לגדולה ואין שם מחילה כלל משא"כ הכא דעכ"פ נגד המחילה מותר. גם מה שכתב והוכיח מתר"י שהקשו דאי מיירי במטה סתומה וא"כ מאי קאמר ר"י עשרה לא קמיבעיא לי ואביי השיב שפיר עבדת מי לא ידע זאת דמחילה י"ט מהני. והק' המ"א למה לא הקשו תר"י קושיא זו דא"כ למה פליגי רבנן על רשב"ג ומזה הוכיח דלרבנן ניחא כיון דאינה חוצצת מכותל לכותל. נ"ל דלק"מ דאדרבה ה"ק ר"י עשרה ודאי לא קא מיבעיא לי דבהא אפילו רבנן מודו ולכן הקשו תר"י פשיטא דלכ"ע מהני ול"ל לר"י ולאביי לאשמועינן. וביותר ל"ע מה שכתב המ"א וידוע דהלכה כרבנן. ולא ידעתי מנין לו בפשיטו' כ"כ דהא כתבו תר"י וכ"כ הרא"ש דלפי' ר"ה גאון דאיבעיא אזלא אליבא דרשב"ג הלכ' כרשב"ג ואף שהרא"ש כ' כיון דהרי"ף לא הביא בעיא זו משמע דס"ל דהלכה כת"ק. הא כ' הב"י די"ל אדרבה דמש"ה לא כ' דין דמטה דס"ל כפי' ר"ה גאון והל' כרשב"ג ולא הוצרכו להביאה דפחות מג' ודאי כלבוד וגבוה י"ט ודאי מהני וזה כבר כתבוהו ע"ש בב"י. וכן משמע דעת תר"י שהרי גם הוא מפרש כפי' ר"ה גאון. אלא דהגאון כ' דמיירי במטה סתומה שאין יכול לראות בצוא' וקמ"ל דאע"ג דאין רחבה ד' אמות מהני המחיל'. דברייתא דהיה מקום גבוה י"ט י"ל שאני כיון דהצואה מונח על מקום גבוה וא"כ מונחת ברשות בפ"ע. והכא אשמעינן דגם מחילה להפסיק מהני (ועיין בס"ק ג') ותר"י מפרשי' דמיירי אע"פ שיכול לראות בצואה אעפ"כ מהני המחילה. וכ"ל דמחולקים במחלוקת רשב"א ורא"ש בסי' ע"ט סעיף ב' ובודאי סתם מטה אינה חוצצת מכותל לכותל כדמשמע בפסחים ח' מטה החולקת וחוצצת ע"ש משמע דמסתמא אינה חוצצת ואעפ"כ כ' דהלכה כרשב"ג. ואיך כתב בפשיטות דידוע דהלכה כרבנן ומכ"ש די"ל דגם רבנן מודים בזה. וכן מוכח ממה שכתבו תר"י לתרץ דברי הגאון דר"י קמ"ל דמהני מחילה להפסיק ואי נימא דמיירי דוקא בחוצצת ק' עדיין פשיטא כיון דמיירי גם באינו רואה וכי מחילה יעלה עד לרקיע או עד שתקרה מכ"ת. וראיה מנגעים פ' י"ג מ' י"ב מצורע שנכנס לבית הכנסת עושים לו מחילה גבוה י"ט על רחב ד"א ופירשו הר"ש והרא"ש דזהו שיעור מקומו של אדם א"נ משום דתפלה תופס ד"א (וכ"ל דה"מ דלפי' ראשון אף בבית אחר ושלא בשעת תפלה צריך דוקא ד"א ולפירוש ב' דוקא לתפלה) וע"כ התם אינו מפסיק מכותל לכותל דא"כ אפי' בפחות מד"א סגי ואעפ"כ סגי בגבוה י"ט ואף דהתם בעינן רחב ד"א היינו משום דכתיב מושבו אבל לענין צואה כתבו תר"י להדיא דלא בעינן ד' אמות רק מחילה מפסק' וא"כ כ"ש דלא בעינן מכותל לכותל ואף דרש"י בשבת פ' ד"ה פסלא כ' עץ השוכב וממלא כל רחב ר"ה שאני התם דפסלא אינה גבוה י"ט. וגם אינו דומה להא דעירובין מתכן שבין ב' הגירות פירש"י שממלא האויר שבין ב' החצירות שאני התם דאם אינו ממלא דינו כפתח שבין ב"ח שאם רצו מערבין אחד ועוד דא"כ לא ימלא מחילה המפסקת שתועיל בשדה דאין שם מחילות: ולכן נ"ל כיון דר"ה גאון פסק כרשב"ג וכ"כ בה"ג בשם ר"ת וכ"נ דעת תר"י וכן י"ל שהוא דעת הרי"ף והרמב"ם כמ"ש הב"י. ומכ"ש די"ל דהא דאמר אביי שפיר עבדת דלא מיבעיא לן ר"ל דבזה אפי' רבנן מודו וא"כ לכ"ע מהני מחילה י"ט ואפי' אינה חוצצת ולכן במי רגלים דאינו אלא מדרבנן מותר נגד המחילה אבל לא נגד האויר כדאיתא בעירובין כ"ש דכנגד המחילה מותר ודוקא ברחבה ד' טפחים ולענין צואה בשעת הדחק נ"ל דכדאי הגאון ור"ת לסמוך עליהם. כ"ש די"ל דגם כ"ע מודים וילמוד סתום מן המפורש ואם המחילה הוא יותר מן הפרוץ מותר לכ"ע כדאי' בעירובין ט"ז ובסי' שס"ב ס"ט ובמ"א שם ס"ק ט"ז:

(ה) ז"ל המ"א בסי' רס"ו ודע דאם העגלה גבוה י"ט ורחבה ד' בלא הגלגלים הוי רשות יחיד גמור כו' ואם אין העגלה גבוה י' טפחים בעצמה אע"פ שעם הגלגלים היא גבוה י' טפחים אינו רה"י דהויא מחילה שהגדיים בוקעין בו עכ"ל. ולפ"ז לדעת הה"ח שכתבתי ס"ק ג' דבעינן דוקא רשות לעצמו כמו לענין שבת א"כ הדפים הקבועים בכותל שקורין פאליצעס או שאנק אע"ג שרחבין ד' טפחים וגבוהים י' טפחים מהארץ אינן רשות לעצמו כדאיתא בסי' שמ"ה סעיף ט"ז זיזין היוצאין מן הכותל ויש בהם ד' על ד' הוי כרמלית (ול"ע לדעת רשב"א בעה"ק דף י"ח ע"א וע"ב דכתב דהוי כחורי רה"י ובקיעת גדיים אינה מעכבת בחורין ע"ש ועיין עוד במ"א סימן שמ"ה ס"ק

יצא





כג יצא ממנו ריח מלמטה אסור ללמוד עד שיכלה הריח ואם לומד עם שאר אנשים ויצא מחבירו לא החמירו חכמים אפי' כשמגיע לו הריח כדי שלא יתבטל מלימוד אבל לברך ולקרות ק"ש אסור עד שיכלה הריח (שם):

כד היו ידיו מלוכלכות מצואה ואין בו ממש רק חזותא בעלמא ונתיבש כבר עד שאינו מסריח מותר אפי' אינה מכוסה (מ"א ס"ק ג' סי' פ"ו) דאין שם צואה עליו:

כה היה צואה על גופו או על ידו אע"פ שהוא מכוסה בבגד אסור דדוקא כשמונח על הארץ מהני כיסוי אבל על גופו כיון דכתיב כל עצמותי תאמרנה וא"כ ה"ז דומה לצואה מגולה ומעצים עיניו עד שאינו רואה אפ"ה אסור ומ"מ בשעת הדחק יש להתיר די"א דדוקא דבר שנשמה תלוי בו דהיינו הפה והחוטם דכתיב כל הנשמה תהלל יה שמהפה והחוטם יוצא נשימה ולכן אם מגיע להם ריח אסור שבהם תלוי להלל השם אבל שאר איברים לא וא"כ דומה כאילו מונח הצואה בארץ דמהני כיסוי (עיין א"ר סי' ע"ו) וכ"ז בשאר הגוף אבל צואה בפי טבעת אסור לד"ה דבמקומה נפיש זוהמא טפי ומסריח ביותר ואפי' בדיעבד אם קרא ק"ש (ו) צריך לחזור אפי' אינה נראית כשהוא עומד כיון שנראית כשהוא יושב אבל מה שאינה נראית אפי' כשהוא יושב מותר שלא נתנה תורה למה"ש ובתפלה צ"ע אם צריך לחזור להתפלל:

כו היה צואה על בגדיו ומכוסה מותר ומ"מ יזהר כל אדם שיהיו בגדיו נקיים ודוקא בשאר בגדים אבל צואה המדובק בסנדלו כשהוא לבוש אף על גב שנתכסה על ידי עמידתו בארץ כיון שמתגלה בדרך הליכתו וגם הוא בטל לגבי הגוף אסור (ע"ו):

כז שכבת זרע י"א דדינו כצואה וצריך לרחוץ מקום הלכלוך בגוף ויש אומרים דהמיר מצואה דאפי' כשהוא על בגדיו יש לרחצו או לפשטו שלא יהיה דבוק בו הטומאה ומכ"ש ח"ו כשנכשל על ידי קרי שתהיה לו למזכרת עון כידוע גודל האיסור (שם):

כח מי רגלים בשעה שמשתין הוא או חבירו אסור מדאורייתא כמו צואה ואם אינו מקלח רק שותת טיפין כ' הרא"ש בפ"ג סי' ס"ז דאינן אלא מדרבנן אבל אחר שנפלו על הארץ או בכלי אינן אלא מדרבנן ולכן הקילו בו שאם יש בכלי רביעית מים או שהטיל לתוכו רביעית מים בכל פעם שהשתין בין שהשתין הרבה או מעט לא פלוג רבנן ומותר (ע"ז):

כט נבלעו בקרקע או בבגד אם עדיין לח כ"כ שאם יגע בהם בידיו ויחזור ויגע בדבר אחר יתלחלח אותו דבר מעט דהיינו טופח ע"מ להטפיח אסור וא"ל מותר (פ"ג) ומ"מ כיון שאינם בעין ג"כ לא שנבלעו בבגד א"צ רביעית אלא בשמנגב ידיו באותו בגד נמצא שהוא טופח מן המים ולא מהם (סי' ס"ב במ"א ס"ק כ"ס):

## נשמת אדם

ועץ קנה כו' ומ"ש המ"א שם דגם מה שתחתיו הוי רה"י הוא ט"ס). ומזה נלמוד לדינים אלו וכן מוכח להאורה מדברי מ"א בסי' שע"ו שכתבתי בס"ק ג' שעשה מחילה בכל לילה ע"ש. ויותר טוב לו לעשות דפים רחבים ד"ט וגבוהים י' ולא היה צריך לטירחא זו בכל לילה אע"כ משמע דאפי' גבוה י"ט ורחב ד' לא מהני דכיון שאין כאן מחילות:

והנה לפי הנראה דכיון דדבר שהוא רשות לשבת הוי נמי רשות לענין צואה לכ"ע עיין ס"ק ג'. לפ"ז כלי שדפנותיה גבוהים י"ט ורחב ד"ט אע"ג שמגולה למעלה וצואה בתוכה מותר לקרות שהרי לענין שבת חולק רשות לעצמו וראיה מכוורת בשבת דף ז' דמ"מ תוכה מעל גבה כמו בעגלות המשכן דאמרינן בהדיא דתוכן רה"י. ואף דבסי' ש"ד כ' רמ"א דוקא במחזקת מ' סאה היינו לענין בנין וסתירה דל"ש בכלים ואם מחזיק מ' סאה לא מקרי כלי והוי אהל. וכן לענין טומאה בעינן דוקא אהל להפסיק ובפחות מזה הוי כלי וע"ש בסי' ש"ד בביאורי הגר"א. אבל לענין צואה דלא בעינן רק רשות בפ"ע א"כ כיון דהוי רשות לשבת ודאי דמהני ג"כ הכא. ולפ"ז כ"ש דמועיל לענין עשיית צרכיו דהא איסור צואה הוא מדאורייתא וכעין זה כתב המ"א בסי' ר"מ ס"ק י"ט. ולפ"ז צ"ע על הרמ"א שם שכתב דדוקא ארגז מחזיק מ' סאה וגם זה הניח בצ"ע. וכ' בתשובה סי' ל"ד מדכתבו הפוסקים טלית על ארגז הוי כלי בתוך כלי וסתם ארגז הוא גדול ואפ"ה לא מקרי רק כלי ולכן כתב דצ"ע להתיר אפי' במחזיק מ' סאה. וכ"ז צ"ע דלענ"ד הדבר פשוט דאם רק גבוה י"ט ורחב ד' מהני. ובאמת בגמ' לא נזכר ארגז אלא גלימא אקמטרא ופירש"י ארגז כמו ביחזקאל כ"ז בגנזי ברומים ות"י קמטריא וע"ש ברש"י שהם ארגזים שמניחים בו תכשיטים וידוע דאין דרך להניח תכשיטין בארגז גדול כ"כ. ורש"י נזה מתמה דבהדיא איתא בגמ' דמפסיק לצואה כדאיתא בס"ק ג' וכ"ש לענין עשיית צרכיו וא"ל דכלי בטל לגבי הבית דהוי מתשמישי הבית וכמ"ש בש"ע סי' נ"ה לענין תיבה שבבהכ"נ נ"ל דל"ד דדוקא מה שהוא צורך לבית כמו תנור שעומד בבית דדומה לתיבה העשויה לצורך בהכ"נ ע"ש בב"י בשם רשב"א אבל כלים שבבית לא בטילי וראיה ברורה ממטה שבתוך הבית כדאיתא בגמ' סוף מי שמתו. וע' בי"ד סי' רפ"ב בט"ז ס"ק ד' ובנקה"כ שם ואי"ה בכלל נ"א סי' ג' אאריך בזה:

(ו) נ"ע בצואה בפי טבעת דאסור אם הוא מדאורייתא או דרבנן. וממ"ש בתו' כ"ד ע"ב דר"ה פסק כרב חסדא לחומר' אע"ג דר"ה הוי רביה משמע ודאי שהיא מדאורייתא' ולר"ח אסור מכ"ת משום כל עצמותי ואם כן הרי אין מהנהו קדום. דדוקא לר"ה דס"ל כל הנשמה כ' הרשב"א דס"ל כיון דמכוסה ה"ל מהנהו קדום משא"כ לר"ח דכל אבר ואבר בודאי הוא מהנה לעצמו כיון שבו תלוי ג"כ ההילול. ובזה נ"ל לדחות ראיית הפ"ת בסי' ע"ו דכ' דכיון דקיי"ל שאר איברי' רואים הערוה מותר וא"כ מוכח דלא קי"ל כר"ח ול"נ דאין ראיה דדוקא בערוה דלא כתיב מהנהו רק לא יראה וזה ל"ש אלא בעיניו וכן בלבו דשייך בו ראיה כמ"ש ולבי ראה כו' משא"כ בשאר איברים אבל בצואה דכתיב מחנה וכיון דהילול שייך בכל איברים לא מהני כיסוי שהרי בצואה דבוק בבשרו ואינו קדוש. וכן משמע מדברי הראב"ן הביאו א"ר שכתב מנא צואה במקום הנקב חוזר ומתפלל וכ' א"ר שמפרש הא דמנא צואה במקומה היינו במקום הנקב. וכבר כתבו תוס' בעירובין ס"ד דבשאר ברכות או שקרא ק"ש במקום מ"ר א"צ לחזור כיון שהוא מדרבנן. וכ"ה בש"ע ס"ס ע"ו ע"ש במ"א. וא"כ משמע דצואה בפי טבעת הוא מדאורייתא אסור. אך צ"ע מ"ש צואה על בשרו מכוסה מותר לי"א ולמה באותו מקום לכ"ע אסור מדאורייתא. ורש"י ביומא שכתב הטעם משום שבאותו מקום עדיין לח הוא ומסריח. וכ"כ הרמב"ם הלכה י"א

אבל

**ל** אבל הכלי שמשתינים בו תמיד וכן גרף של רעי אם הוא של חרס או עץ אפי' רחוצים יפה ואין בהם ריח רע ואפי' כפאן על פיהם דינן כצואה ואסור מדאורייתא ולא מהני הטלת מים אבל של מתכות או זכוכית וכלי חרס מצופין אבר ורחוצים יפה גם מבחוץ כיון שאינן בולעים אלא מעט ואין בהם ר"ר אין אסור אלא בשעה שהתוך שלהם מגולה לפיכך אם כסה הפה או שכפאן על פיהם מותר. ואם רחוצים יפה מבפנים ואין להם ריח רע אפילו כפיה א"צ ויש להחמיר בכל גרף כמו בבית הכסא שם סימן פ"ז (ועיין פ"ח):

**לא** כיון דצואה מדאורייתא אסור לכן כל ספק שנולד בו אזלינן לחומרא ומי רגלים כיון שאינו אלא מדרבנן אזלינן לקולא כדין כל ספק דרבנן ולפיכך ספק צואה באשפה אסור דחזקת אשפה שיש בו צואה וספק צואה בבית מותר דחזקת בית שאין בו צואה וספק מי רגלים אפי' באשפה מותר ולעולם אזלינן בתר המצוי שאם קטנים בבית מסתמא הטינוף מהם אפי' במי רגלים (ע"ו):

**לב** היה יודע שהיו כאן מי רגלים ונסתפק אם הטיל לתוכן רביעית מים וכיוצא בו נ"ל כיון דאתחזק איסורא אפילו מדרבנן אזלינן לחומרא ומ"מ בשעת הדחק שיתבטל עי"ז מק"ש ותפלה מותר לסמוך על הפוסקים דאפילו באתחזק איסורא אזלינן לקולא (ועיין בכללי ס"ס ומה שכתבתי שם):

**לג** התפלל ומצא צואה אם המקום ראוי להסתפק בו ופשע ולא בדק כיון דתפלה במקום קרבן זבח רשעים תועבה וכן ק"ש כיון שהיא דאורייתא' ואין בו חשש ברכה לבטלה חוזר וקורא אבל בהמ"ז וכ"ש שאר ברכות נ"ל דא"צ לחזור ומשום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך ואם אין המקום ראוי להסתפק כלל אפילו בתפלה אין צריך לחזור (ע"ו) (ז) וכן בכל מקום שאסור לקרות אפילו אם אינו אלא איסור דרבנן בק"ש צריך לחזור ולקרות אבל בתפלה כיון שיש חשש ברכה לבטלה דוקא בעבר אדאורייתא. ובשאר ברכות אפילו עבר אדאורייתא א"צ לחזור. ואפי' בתפלה דוקא במזיד (וע' בנ"א סי' ו' ז' פ"ג וסס"י פ"ס):

מי

## נשמת אדם

מפני שהיא נאה ויש לה ריח רע וא"כ טעם האיסור הוא דאע"פ דבאחר מקום מהני כיסוי היינו ביבשה ואין לה ריח רע. וכ"כ הרמב"ם שם ולא היה לה ריח רע מפני קטנותו או יבשתו אבל בטור וש"ע כתוב צואה על בשרו ואינו מריח ריח רע ובאמת לכ"ע אפי' לדעת רמב"ם דס"ל דאין הפסקה ושינוי רשות מועיל לר"ר כדאיתא בש"ע סי' ע"ט היינו כשמגיע לו הריח אבל כשאינו מגיע לו הריח נראה דלכ"ע מהני כיסוי. אבל הטור אף שהוא תפס כדעת הרמב"ם. וכן הש"ע הל' דעה זו בסתם בסימן ע"ט כתבו בצואה על בשרו ואינו מריח ר"ר דמשמע דאע"ג דיש לו ר"ר מ"מ כיון שאינו מריח מותר אם היא מכוסה. וא"כ צ"ע למה יהיה באותו מקום אסור מדאורייתא יותר מצואה דעלמא שיש לו ר"ר ומכוסה רק שאינו מגיע לו הריח. אבל א"א דבאמת הוא מדרבנן וכפשטא דלישנא דגמרא במקומה נפיש זוהמא טפי א"ש. וא"כ י"ל דהראב"ן ס"ל דאפי' בעבר אדרבנן חוזר ומתפלל וכמ"ש הכ"מ בקרא בתוך ד' אמות של קבר דבודאי אינו אלא מדרבנן ואפ"ה חוזר. ולפ"ז לפסק הש"ע בסימן ע"ו דבמי רגלים אינו חוזר צ"ע אם חוזר משום צואה בפי טבעת. ואמנם מדברי רמב"ם משמע דדוקא בק"ש אבל בתפלה דוקא בהתפלל ומצא צואה. שהרי רפ"ג מהלכות ק"ש כ' כל מי שקרא במקום שאין קורין בו חוזר וקורא. וכתב שם הכ"מ בשם רמ"ך דדעת הרמב"ם אפי' בעבר על איסור דרבנן. וכן מוכח שם הל' ג' שכתב בזימון לבהכ"ס אין קורין והא אמר על השני וזה דהוא איבעיא דלא איפשיטא אין קורין לכתחילה ואם קרא יצא מוכח להדיא דבזימון לבהכ"ס חוזר אע"ג דאינו אלא מדרבנן. ובפרק ד' מהלכות תפלה בהלכה ז' כ' כיסוי ערוה כו' לא כסה לבו והתפלל יצא. ובהלכה ח' לא יתפלל במקום הטינופת כו' כללו של דבר כ"מ שאין קורין בו ק"ש אין מתפללים בו כו'. ובהלכה ט' המתפלל ומצא צואה במקומו הואיל וחטא ולא בדק חוזר ומתפלל ע"ש. הרי להדיא דאם עבר על דרבנן אינו חוזר ומתפלל דאל"כ הו"ל לכתוב ג"כ כללו ש"ד כל מה שחוזר בק"ש חוזר בתפלה. ועוד שהרי לבו רואה ערוה פסק להדיא דיצא. ולפ"ז הש"ע דפסק במ"ר אפי' בק"ש אינו חוזר משום דאינו אלא מדרבנן א"כ נראה דס"ס בצואה בפי טבעת א"צ לחזור בתפלה דהיכא דאיכא ברכה אינו חוזר. עוד נראה לי דאם התפלל בתוך ד"א של ריח רע אע"ג דמדינא צריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח כדאיתא בריש סי' ע"ט מ"מ בדיעבד יצא דאינו אלא מדרבנן. ובזה מיושב מה שהקשה בא"ר ריש סימן ע"ט על הסמ"ג דכתב בפלוגתא דר"ה ור"א בריח רע שיש לו עיקר דהלכה כר"א דתניא כוותיה. ולמה לא כ' נמי מטעם דקי"ל להחמיר. כמו שכתב בפלוגתא דצואה על בשרו. וראיתי שגם הרא"ש כ"כ וגם עליו יל"ד כנ"ל ובזה א"ש דאדרבה דמהראוי לפסוק כר"ה דהוא רביה דר"א כמש"כ הרי"ף. אלא דר"ה פסק כר"א לחומרא ר"ל כיון שהוא איסור דאורייתא אבל להרחיק ממקום שכלה הריח ד' אמות אינו אלא מדרבנן וראוי לפסוק כר"ה ולכן צריך ליתן טעם דתניא כוותיה. ועוד שהרי הרמב"ם פסק בלא"ה דאין צריך להרחיק אלא עד מקום שיכלה הריח. ובדיעבד סמכינן על הרמב"ם ומ"מ בק"ש ראוי להחמיר לחזור ולקרות שהרי הרמב"ם ס"ל אפי' בדר"ה חוזר בק"ש. ומצאתי בירוש' הלכה פ"ג דף ז' ר"ה אמר עומד אדם על הצואה ומתפלל ובלבד שלא יהיה בשרו נוגע בצואה ישב ולא קינח אסור ונ"ע שהוא נגד גמרא שלנו דר"ה ס"ל צואה על בשרו מותר. ומזה הוכחה גמורה לדעת הי"א שכתב הרא"ש דגם ר"ה ס"ל דאסור ולא התיר אלא במקום שנכסית מאליה:

(ז) **נ"ל** דאפילו ברכת המזון שהיא דאורייתא ובירך במזיד אפ"ה א"צ לחזור דלא כע"ת שהביאו א"ר סי' קפ"ה שכתב כיון דתוס' ורא"ש מסופקים אם דומה ק"ש וברכות לתפלה לענין צואה. ולכן כ' דברכת המזון כיון שהוא דאורייתא הוי ספק דאורייתא ולא הבנתי כלל דבריו דמה"ת בודאי אע"פ שחטא מ"מ יצא וגם בתפלה אינו אלא קנסא דרבנן כיון שפשע דאל"כ מה בין שוגג למזיד. ואפי' לדעת הרמב"ם דאין מברכין באכל איסורין כדאיתא בב"י סי' קצ"ו משום מצוה הבאה בעבירה. וע' בסוכה ל' בתוס' שם דהוא דאורייתא. מ"מ הכא אין כאן מצוה הבאה בעבירה כלל כמ"ש תו' דדוקא באוכל טבל דע"י האכילה הוא יוצא ידי מצוה וכן בכל האיסורין וה"ה לברך שאם לא אכל לא היה מברך אבל הכא ל"ש זה וכ"מ ומדויק מאד דברי הש"ע שהרי בסי' ע"ו כתבו הטור והש"ע גבי ק"ש בפשיטות דאם קרא במקום שראוי להסתפק מצואה חייב לחזור ולקרות ובסי' קפ"ה כתב בבהמ"ז דתוספות ורא"ש נסתפקו אם צריך לחזור ולא הכריע שם בש"ע. א"ו דלענין ק"ש שאין כאן משום ברכה שאינה צריכה הכריעו לחומרא. ובאמת בברכות של ק"ש אינו חוזר אבל בברכת המזון אע"ג

שהוא





**לד** מי שברי לו שאינו יכול לעצור עצמו מלהפיח מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל ממה שיתפלל בלא גוף נקי ואם עבר זמן תפלה אנוס הוא ומתפלל תפלת תשלומין כדלקמן כלל כ"ז. ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת ק"ש יניח תפילין בין אהבה רבה לק"ש ומברך עליהם (סי' פ'):

**לה** אע"ג דאסור בד"ת במקום מטונף ובמרחץ מ"מ לאפרושי מאיסורא מותר ולכן בע"פ אחר חצות כשרואה שמגלחין במרחץ מותר לומר אין מגלחין דלשון זה אינו לשון הוראה אע"ג דממילא נשמע דאסור אבל אסור לומר בלשון הוראה לומר אסור לגלח דזה הוא תורה (וכש"ע סי' פ"ה קוצר במקום שהיה לו להאריך) ואם שואלין איזה דבר תורה אסור להשיב

אין

## נשמת אדם

שהוא דאורייתא לא הכריעו משום חשש ברכה ואין כאן ספק דאורייתא דמדאורייתא כבר יצא (מה שהשיג א"ר עליו דלא הוי ס' חסרון ידיעה אינו מובן דפשוט דכוונת ע"ת כיון שאין אנו יודעין כמאן הלכתא אלא שלא דקדק בלשון אך באמת דאין כאן ספק דאורייתא כנ"ל) ומה שכתב הב"ח סוף סי' ע"ב דלכן סתם הטור שם והשוה ק"ש לתפלה משום דס"ל דאין חילוק כלל בין ק"ש לתפלה כמבואר בסי' ע"ה ובסי' פ"א ופ"ה וס"ה עכ"ל הב"ח. לא הבנתי שהרי גם תוס' ורא"ש קיימין בשיטה זו לענין שהה כדי לגמור את כולה דאין חילוק בין תפלה לק"ש והלל ומגילה ואפ"ה לענין זה שקרא נגד צואה מסתפקים וא"כ אין מכאן הכרע ועיין לעיל סימן ו':

**אך** צ"ע אם יש לדמות דין זה לההיא דתמורה ז' פלוגתא דאביי ורבא וקיי"ל כרבא דכל מה דאמר רחמנא לא תעביד ועביד לא מהני כיון דעבר אהורמנא דמלכא. א"כ י"ל ה"ה הכא כיון שהמצוה נעשה באיסורא לא יצא ועיין מזה בחו"מ סי' ר"ח בקונה קנין באיסור. ע"ש בסמ"ע וש"ך וט"ז שחלקו דדוקא אם יש איסור בענין מצד עצמו שא"א לעשות כי אם ע"י האיסור. ועיין בי"ד סי' ר"ל ובתשו' מהרי"ט סי' ס"ט הביא ראיה לזה מפסחים ס"ג השוחט הפסח על החמץ עובר בל"ת. וכתבו תוס' בשם ריב"א דהפסח כשר דהא לא שינה הכתוב לעכב ובתוספתא תניא דכשר ע"ש. וכ"פ הרמב"ם בפ"א מהלכות קרבן פסח. ואמנם המנ"מ שם מביא ירושלמי תני חזקיה לא תשחט כו' דם זבחי התורה קראה אותו זבח ע"ש. ולפ"ז מוכח איפכא דאפי' אין איסור גורם למצוה אפ"ה פסול דאל"כ ל"ל זבחי ולפ"ז נראה לכאורה דתלי בפלוגתא. וכן יש להביא ראיה להיפך מהא דמנחות נ"ג אמרי' המחמץ המנחה פסול דכתיב לא תאפה חמץ. מתקיף לה רבינא ואימא למיקם גברא בלאו והפסולי לא מיפסיל ע"ש. הרי מוכח דאע"ג דהאיסור הוא מצד עצמו אעפ"כ כשר ודלא כט"ז:

**וראיתי** שם למנ"מ שהקשה דמירושלמי שהבאתי משמע דאי לאו זבחי הו"א דפסול דעבר אהורמנא דמלכא. ומהא דמנחות שהבאתי דפריך רבינא ואימא כו' והפסולי לא מיפסיל ומשני מנה תסיה שכתוב קבעם חיכה מוכח דאי לאו קרא הו"א דכשר. עוד הקשה שם דמנחות נ"ט איתא לא ישים שמן ואם שם פסול יכול לא יתן לבונה ואם נתן פסול ת"ל כי חטאת פרש"י כלומר אפי' נתן מ"מ קרוי חטאת מוכח מזה דאי לאו קרא הו"א דפסול והניח בצ"ע ע"ש במנ"מ. ונ"ל לתרץ דהא איתא שם ת"ר לא ישים שמן ואם שם פסול יכול לא יתן לבונה ואם נתן פסול ת"ל כי חטאת יכול אף בשמן ת"ל היא ומה ראית כו'. וע"ש בתוס' שכתבו דשם דף ד' דריש מינה דרשא אחריתי. והיינו דאיתא שם דמנחת חוטא שקמץ שלא לשמה פסול מדכתיב לא ישים כו' כי חטאת היא והיא משמע מיעוטא ולפ"ז אי לא ריבוי דחטאת הו"א שפיר דאם נתן לבונה פסול מדכתיב היא דהוא מיעוטא אבל אי לאו משום מיעוטא דהיא לא הוי צריך הריבוי דחטאת. דבלא"ה ידעינן דאע"ג דעבר אהורמנא דמלכא כשר כקו' רבינא בלא תאפה חמץ דהתם לא כתיב היא שהרי כל המנחות כשרים ג"כ שלא לשמן חוץ ממנחת חוטא דכתיב מיעוטא פריך רבינא שפיר ואימא למיקם גברא בלאו וכשר. ולפ"ז גם הקושיא שהקשה מנ"מ מדם זבחי ל"ק שהרי בפסח כתיב פסח הוא כדאיתא בזבחים ו' ע"ש ואף דלא גמרינן מיניה אלא שינוי בעלים ושינוי קדש מ"מ מדכתיב ועשית פסח הו"א דכל מה שנאמר בו מעכב והו"א דה"ה בשוחט על החמץ פסול כדאיתא בפסחים נ"ט. דאי לאו קרא הוי מרבינן דנוהג אף בפסח שני ושפיר הוצרך הירושלמי ללמוד מדם זבחי דכשר ומתורץ קושית המנ"מ. ואמנם נ"ל דאין ראיה כלל מקדשים לשאר מצות דבקדשי' היכא דלא שינה הכתוב לעכב כשר. משא"כ בשאר מצות ולא תמצא שם בסוגיא דתמורה אי עביד מהני שום קו' מקרבנות דאין דומה כלל לשאר מצות. וא"כ י"ל דאדרבה בכל המצות אי עביד לא מהני. ואפי' לפי תוס' ע"פ תוספתא דשוחט על החמץ כשר היינו משום דלא שינה הכתוב לעכב והא דהוצרך הירושלמי ללמוד מדם זבחי י"ל דס"ל דהו"א דעשית פסח הוקשו כל עשיותיו להדדי ובפסח כתיב מיעוטא זבח פסח הוא כו' ואף שראיתי בתשובת מהרי"ט סי' מ"ט שהביא ראיה מהביא דשוחט על החמץ אפלוגתא דאי עביד מהני צ"ע. ואמנם לדעתי יש ראיה ברורה דבכל המצות יצא כדאיתא בשבת דף ק"ו בקורע על מתו דאע"ג דחייב מ"מ יצא ידי קריעה כדאיתא בי"ד סי' ש"מ. וכתב שם הטור והב"י דפריך בירושלמי דכהם שאין יוצאין ידי חובתן במצה גזולה משום דהוי מצוה הבאה בעבירה אף קריעה זו שקרע בשבת מצוה הבאה בעבירה ואמאי יצא ומשני תמן גופיה עבירה ברם הכא הוא עבר עבירה. ופי' ב"י כלומר ל"ד למצה גזולה דהתם גוף המצוה שהיא המצה היא עבירה שהיא גזולה אבל הכא גוף החלוק אינו עבירה. אע"פ שהמעשה שהוא עושה בו הוא עבירה לא מקרי מצוה הבאה בעבירה כמוציא מצה מרה"י לרה"ר אע"פ שעבר בה עבירה יצא ידי חובתו ע"ש בב"י. וכ"כ הש"ך שם והוא כמו שכתבו תוס' בסוכה (ל) ד"ה מצוה וחילקו בין גזל לאסורה. והקשו ע"ז דא"כ מצה של טבל שהיא גופה עבירה למה צריך קרא אך לפי מה שכתבו תוס' שם ד"ה הא קניא שחלקו בע"א. דדוקא במצוה דבעי' לכם ולא נקנה לו מקודם אלא ע"י מעשה שלו שאוכל עכשיו. ונמצא שלולי עבירה לא היה יכול לקיים המצוה ולכן לא יצא וא"כ גם ממצות טבל לק"מ שהרי האיסור של טבל לא סייע לו בעשיית המצוה. וכ"כ הריטב"א שם בהדיא בהלכות סוכה וכן בקורע בחלוק הגזול שחייב לקרוע בבגד שלו. וא"כ א"א לצאת אלא שעי"ז יקנה הבגד וא"כ המצוה לא נעשה אלא ע"י העבירה משא"כ באסורה וכן טבל וכן בקורע בשבת שאין החילול שבת מסייע למצוה כלל ולפ"ז ל"ש מצוה הבאה בעבירה מדאורייתא' אלא דוק' בגזל שעדיין לא קנאו כדין וכמ"ש הריטב"א בהדי' שם:

**וירושלמי** זה הואיל דאתי לידן נפרשהו. שהביאו הרשב"א בהלכות שבת דף ק"ה על מתני' הקורע על מתו כו' וז"ל בעון קומי ר' בא היך מה דאת אמר תמן השוחט חטאתו בשבת כיפר ומביא אחרת ואמר אוף הכי לא יצא ידי קורעו אלא כר"ש דר"ש אומר עד שיהא צורך בגופו של דבר. נ"ל פירושו ע"פ התוספתא סוף פ"ה דפסחים וז"ל חטאת היחיד ועולת היחיד ששחטן בשבת לשמן וזרק דמן שלא לשמן חייב שהורצו הבעלים עכ"ל. ונ"ל דע"כ יש ט"ס בתוספתא וצ"ל וזרק דמן לשמן דאם זרק שלא לשמן ע"כ לא הורצו הבעלים שהרי חטאת ששחט שלא לשמו פסול ואפי' עולה לא עלתה לבעלים אע"כ דצ"ל וזרק לשמן מדיהיב טעמא שהורצו הבעלים משמע אבל אם לא זרק דמן שלא הורצו הבעלים פטור מחטאת ורמב"ם בפ"ב מהלכות שגגות כ' דהשוחט קרבן יחיד בשבת בשוגג חייב חטאת והבשר מותר בהנאה ואין זורקין את הדם עבר וזרק דמן לשמן עלו לבעלים. וכ' הכ"מ שהוא מתוספתא שהבאתי (וצריך עיון שהעתיק התוספתא זרק שלא לשמן) והנה מדתני בברייתא כיפר ומביא אחרת וליכא למימר דאע"פ שכיפר יביא אחרת משום קנס דא"כ יביא חולין לעזר'. וא"ל דמביא אחרת ר"ל על השחיט' דא"כ הו"ל כיפר ומביא חטאת אבל מדתני ומביא אחרת משמע שצריך להביא קרבן על מה שהיה מתחייב זה מתחלה דחטאת זה פסול וע"כ צ"ל דה"פ כיפר ר"ל אם זרק הדם אבל לכתחלה

אסור

אין משיבין דלא גרע מהרהור אבל במקום דמותר להרהר ואסור לדבר כגון בבית אמצעי של מרחץ שמקצתן עומדים לבושים ומקצתן ערומים דלא אסרו אלא הדבור מותר להשיב אסור או אין משיבין. דכיון דאינו אומר טעמו של דבר הוי כהרהור (ח):

**לו** אסור ליתן שלום בבהכ"ס ובמרחץ ואדם ששמו שלום מחלוקת בין הפוסקים י"א דאסור לקרותו בשמו ונכון לבלוע המ"ם ויאמר רק שלו בלא מ"ם רק שיבליע בדיבור ויש נוהגין לומר שלון ומבליע המ"ם (ט) וכן נכון להחמיר שלא לומר רחום וחנון דיש אוסרין:

**לז** עזרא ובית דינו תקנו שאסור לבעל קרי בין לאונסו ובין לרצונו בלימוד וק"ש ותפלה עד שיטביל עצמו במקוה או במ' סאה אפילו שאובין או לשפוך עליו ט' קבין מים וכיון שלא נתפשטה תקנה זו מפני ביטול פריה ורביה ומפני ביטול תורה לכן ביטלו לתקנה זו ומ"מ אנשי מעשה נוהגין בתקנה זו אם לא שאינו יכול לאונסו:

**לח** יש מקומות נוהגות הנשים שכל זמן שהם בימי נידות קודם ז' נקיים שלהם אינן מתפללות ומברכות וזה מנהג שאין לו יסוד ואפי' במקומות שמחמירים מ"מ מיום א' דסליחות נכנסי' לבהכ"נ ומתפללות אבל במדינתנו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותה להראות לעם. ונ"ל שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבלו (סי' פ"ח):

## כלל ד דין שאסור בד"ת נגד ערוה (סימן ע"ד ע"ה):

**א** כתיב ולא יראה בך ערות דבר קבלו הז"ל שהוא אזהרה שאסור לדבר ד"ת נגד ערוה ל"ש בשערותו מגולה או ערוה מאיש אחר ופשיטא מאשה בין א"א בין פנויה ואפילו קטן בן ט' שנים וקטנה מבת ג' שנים ואפילו מקטן בן יומו יש אוסרין אם לא לצורך מילה:

**ב** כל גופה של אשה מה שדרכה להיות מכוסה נקראת ערוה ולכן כשמגולה ממנה טפח אסור (א) בדברי תורה אפילו אינו מסתכל כלל בה ואסור לקרות כמלא עיניו אבל פניה וידיה



### נשמת אדם

אסור לזרוק הדם אלא יביא אחרת דקנסו חכמים כיון דעבר על דאורייתא. וא"כ ה"נ בקריעה לא יצא וחייב לקרוע עוד דדוקא התם אם זרק עלתה גו דא"א להביא חולין לעזרה משא"כ בקריעה. אבל לר"מ דס"ל מלאכה שאין צריך לגופה פטור וא"כ לא עשה איסור דאורייתא ויוצא ידי קריעה משא"כ לר"י והטיב תמן קנסו משום שהוא גרם לעצמו שעשה חטא משא"כ בקריעה והטיב דז"א דגם התם הוא אינו גורם עכשיו שהרי צותה תורה להביא חטאת אלא ע"כ דדוקא לר"ב יצא ידי חובתו (והמפרש שם היה עומד על דרך זה ונטה ממנו) עכ"פ מוכח דאף אם נעשה עבירה עם המצוה יצא חוץ מדבר שע"י המצוה בקנה לו כמו במצוה גזולה והקורע בחלוק גזול וע' מה שכתבתי בנ"א הל' נדרים שאלה א' באחד שנשבע שלא ליתן גט ואם יתן יהיה בטל ואחר זה נתן שהארכתי בדין זה:

(ח) **בש"ע** סימן פ"ה העתיק לשון הרמב"ם דלאפרושי מאיסורא מותר לומר בלה"ק ובעניני קודש. וכתב המ"א בשם הכ"מ וז"ל כהכוונה דא"ל ר"מ אין הכין בשבת והיה די שיאמר לו אל תסוך או איני רוצה שתסוך אעפ"כ א"ל בלשון הוראה עכ"ל. עוד כתב בשם הר"ן וז"ל אפילו בלא אפרושי מאיסורא שרי לומר עשה לי כך וכך אע"ג דממילא הוי הוראה דהא א"ל טול בכלי שני ותן אע"ג דילפינן מינה דהפשרו זהו בישולו עכ"ל. ול"ע דמלשון מ"א והכ"מ משמע דבכל לשון מותר לאפרושי מאיסורא שהרי א"ל אין הכין בשבת וכי ס"ד שהתיר לעבור איסור דאורייתא בשביל שיזכה חבירו דלא מצינו אלא להתיר איסור קל שלא יעבור חבירו על דאורייתא. כדאי' בשבת דף ד' ובש"ע סי' ש"ו ע"ש במ"א ובתו' שם. ועוד דהא מעשה דר' בשבת מ' ע"ב בחמי טבריא היה ובישול בחמי טבריא אינו אלא מדרבנן. וכן מעשה דר"מ שם שבקש להדיח קרקע ולהוך כ"ז אינו אלא מדרבנן כדפירש"י שם להדיא. ואיך ס"ד להתיר דבר שהוא איסור דאורייתא כדי שלא יעבור חבירו איסור דרבנן. א"ו דלא הותר אלא לומר בלשון שלילה אין הכין ואין מדיחין וכן טול בכלי שני דהדיבור גופא אינו דברי תורה אלא שנשמע מזה ממילא אבל שיאמר לו אסור לסוך ואסור להדיח אסור כדאיתא בר"ן פ' כירה בשם רמב"ן. וכ"כ רמ"א דאפי' הלכות מרחץ אסור. וכתב דלא קיי"ל כהדא ירושלמי דאיתא התם דר"מ השיב אסור ע"ש. ונ"ל שזהו כוונת הכ"מ שסיים וז"ל וז"ם רבינו ואפי' בלשון קודש ובעניני קודש כלומר שיאמר הדין כמו שעשה ר"מ עכ"ל. כוונתו דוקא בלשון זה מותר וכ"כ הר"ן בפ' כל הצלמים דבמקום דמותר להרהר מותר לומר אסור ומותר דאינו אלא כהרהור כיון שאינו אומר טעמו ש"ד. מוכח דבמרחץ דאסור להרהר אפי' זה אסור. ומ"ש המ"א בשם הכ"מ דא"ל ר"מ אין הכין בשבת לשון זה אינו לא בגמ' ולא בכ"מ אלא אין הכין אבל אין הכין בשבת אפשר דאסור דזה לשון הוראה גמורה ול"ל דכוונת המ"א דבשבת א"ל אין הכין:

**אך** ק"ע שהר"ן כתב שם לאחד תירוץ כשאלה ר"ג ממרחץ א"ל מ... משיבין אבל במרחץ אפי' זה אסור. וכ"כ תוס' שם וא"כ ק' מ"ש מאין הכין ואין מדיחין ול"ל דלשון זה הוי ד"ת ממש כמש"כ הר"ן שם. אבל כשאומר על מעשה שחבירו רוצה לעשות אין עושין זה דהדבור גופא לא הוי ד"ת מותר ולפ"ז כששואלין לו דבר הורה במרחץ אסור לומר אין משיבין דזה הוא ד"ת ממש וכן אסור לומר אסור ומותר רק שיאמר אין עושין זה:

(ט) **המ"א** בשם הב"ח וכן הכריע הפ"ח דאסור והט"ז בסי' פ"ה כ' כיון דאינו אלא לסי' ואינו מכוון להזכיר שם הבורא מותר וע"פ בפ"ח סי' פ"ה שכ' הרבה ראיות דשלום אינו שמו של הקב"ה וכולם יש לדחות דמש"כ דא"כ היאך התירו ליתן שלום לעובדי כוכבים. ז"א דבודאי לעובדי כוכבים נתנין בל' לע"ז וזה מותר לכ"ע כמ"ש הב"ח. ומש"כ ראיה מסוטה י' דאמרי' שמשון ע"ש הקב"ה נקרא ופריך אלא מעתה לא ימחה ומשני אלא מעין שמו וע"ש בתוס'. וא"כ כיון דקיי"ל דשלום נמחק א"כ ה"ה דמותר לומר במקום טנופת. ומדוייק ידיה מעתלם שהרי כתב שם דמסכים לרא"ב"ד דרחום אסור אע"פ שרחום נמחק. ואמנם נ"ל דהכי מוכח משום שהרי לא קשה המקשה לא ימחה אלא מדקאמר על שם הקב"ה נקרא. אבל כדמשני מעין שמו לא הקשה לו מידי. וא"כ הרי חזינן אפי' הוא מעין שמו מ"מ אין בו קדושה כלל. וא"כ כ"ם מי שאינו נקרא כלל בשם שלום ע"ש הקב"ה אלא לסי' בעלמא דאין בשם גופו שום קדושה אך כיון שהאחרונים כתבו לאיסור להם שומעין שאמרו להחמיר:

(א) **ה"ב** כל הפוסקים דבפחות מטפח מותר ואף שרמ"א כתב די"א דאפי' פחות מטפח אסור כבר כתבו הב"ח וא"ר דאף דעת רמ"א כן ע"ש וכן מוכח מלבוש תלמידו שכ' כדעת המחבר. ונ"ל דאפי' לדעת הגמ' אינו אלא מדרבנן דלא משגבר כלל לומר דמה שהוא נקרא ערוה מה"ת לאחרים לא יהיה ערוה



כפי המנהג שדרך באותו מקום לגלות הידים לא נקרא ערוה כיון דרגילין בזה אין כאן הרהור וכן פרסות רגליה במקום שדרך לילך יחף מותר אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין בכך כדרך הפרוצות אסור:

**ג** אפילו אינו מסתכל בה ואפי' מכוסה בבגד דק רק שנראית מתוכה ואפילו יש הפסק חלון של זכוכית בינו לבין הערוה ואפי' היא בחדר אחר כיון שנראית אסור ואפי' אם מעצים עיניו ואם הערוה אינה מכוכה אסור שהרי לא נאמר ולא תראה ערוה ג.לא ולא יראה ר"ל לא יראה הרואה (ת' רשב"א) וכיון שנראית אסור אא"כ מהזיר גופו ופניו לצד אחר ואז אפילו הוא בכמוך לו מותר שהרי אינו נראה לו ובלילה אע"פ שאינו נראה לכל אדם מ"מ אם ביום היה נראה אסור:

**ד** אע"ג דלענין דברי תורה לא נקרא ערוה אא"כ מגולה טפח היינו כשאינו מסתכל בה אבל להסתכל באשה אפילו באצבע שדרך להיות מגולה כיון שמסתכל בה להנות עובר בלאו דולא תתורו וגו' ואחרי עיניכם. וגדול עונשו מאוד עד שאמרו אפי' יש בידו תורה ומע"ט לא ינקה מדינה של גיהנם:

**ה** שערות בנשים ערוה ואסור בד"ת ודוקא מנשואות שיש בהם איסור תורה לילך בגילוי (מדכתיב ופרע ראש האשה מכלל שהיה מכוסה) אבל בתולות שמותרין ודרכן לילך בגילוי ראש מותר וצ"ע מנכריות כיון שאינן מוזהרות לכסות שערן אם דומין לבתולות:

**ו** קול באשה ערוה דהיינו בשעה שמזמרת אבל דבורה לא מיקרי ערוה ואפ"ה אסור לכוין להנות מדבורה שהרי אפילו בבגדיה אסור להסתכל להנות ומ"מ אם הוא בדרך והוא אנוס כיון דלא מצינו דמקרי ערוה מדאורייתא מותר לקרות ולברך. דאל"כ כיון שאנו שרויין בין הנכרים נתבטל מתורה ותפלה. וע"ז נאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך (ב"י בשם מרדכי):

**ז** כל מה שנקרא ערוה אין חילוק בין נשים אחרות לאשתו דאפי' טפח מגולה באשתו אסור בד"ת ולכן צריך ליזהר בשעה שמינקת ומגלה דדיה דאסור בד"ת וכ"ש מאשה אחרת. וי"א דבשוק אפי' באשתו ובפחות מטפח אסור לכ"ע דקרוב לערוה יותר משאר איברים:

**ח** אפילו אשה אסורה לקרות ולברך נגד ערות אשה אחרת אבל נגד שאר גוף של אשה יש אוסרין ויש מתירין (עיין א"ר סי' ע"ה):

**ט** כיון דערוה בראיה תלי רחמנא ומצינו לשון ראיה בלב כדכתיב ולבי ראה הרב' חכמ' לכן אפילו כשלבש חלוק כיון שאין הפסק בין לבו לערותו אסור עד שיהדק בידיו הכתונת בין לבו לערוה והעומד במים צלולין והלב הוא חוץ למים יסתכל בחוץ ומותר לברך ולקרות כיון שערותו עכ"פ מכוסה במים ולבו ברשות אחר רק שיכסה ראשו דאסור לברך בגילוי ראש (ועיין כלל א' סימן ז') אבל אם גם הלב הוא במים כיון שהוא עם הערוה במים אסור לברך עד שיחבוק בזרועותיו תחת לבו. ואם המים עכורין שאין איבריו נראין בהם מותר לקרות והוא בתוכן ובלבד שלא יהיה ריחו רע ולא מהני אם מכסה לבו כ"ז שערותו מגולה אבל כשהערוה מכוסה אע"פ שלבו מגולה מותר ובלבד שיפסיק בינו לערוה (כ"ל דה"ס נראה ערוה דרך חלון או נגד דק וכיוצא בו כיון שהערוה מכוסה מותר להעלים עיניו ולברך כן משמע סי' ע"ס במ"א ס"ק ט') ויש לסמוך ע"ז באלו דברים שאינם ערוה מה"ת (ועפ"ח סי' ע"ד):

**י** ודוקא לבו אבל שאר איברים הרואים הערוה מותר ולכן אפילו הולך בלא מכנסים רק שחוגר עצמו בחגורה על חלוקו להפסיק בין הלב אע"פ שירכותיו רואים הערו' מותר דל"ש ראיה בשאר איברים ובלבד שלא יגע בשרו באמה אבל אם נוגעים בבים מותר (סי' ע"ד ב"י):

**יא** היה ישן עם בניו במטה א' והם מבן י"ב שנה ובת י"א שנה וכ"ש עם אחר ובשר שניהם נוגעים זה בזה צריכין להפסיק ממתניהם ולמטה ולא מהני ההזרת גופם זה מזה אבל עם אשתו כיון שהיא כגופו אם מהזירי' גופם ופניה' זה מזה מותר ונכון להחמיר גם באשתו (סי' ע"ג):

**יב** מדכתיב ערות דבר קבלו הז"ל דדוקא דיבור אסור אבל הרהור מותר נגד ערוה ואעפ"כ אם שמע איזה ברכה אף ע"פ שמתכוין לצאת בו אינו יוצא דליכא למימר שומע כעונה כיון שאסור לדבר (סי' פ"ס במ"א):

### נשמת אדם

לבעלה דמ"ם. אע"כ דאינו אלא מדרבנן משום הרהור. והנה מילתא דפשיטא דשער וקול אף דאמרי' דהוי ערוה היינו מדרבנן. שהרי לא מצינו בקרא שנקרא ערוה אלא כיון דמצינו שהוא דבר הוי כאשה כפירש"י שם לכן אסרו חכמים. וה"ה פחות מטפח. ולפ"ז נ"ל דאף דקיי"ל בש"ע ס"ס ע"ה דאפילו עצימת עינים לא מהני היינו דוקא בערוה ממש אבל במה שאינו אסור אלא משום שלא יבא להרהר כיון שמעלים עיניו מותר אף ל"ע בטפח מגולה וכן שוק שמצינו בקרא שנקרא ערוה כדכתי' תגל ערותך. צ"ע אם הוי ערוה דאורייתא. וג"מ אם מהני עצימת עינים. ועוד נ"מ לפי שכתבתי בכלל ג' סימן ל"ג וכ"א שם דדבר שאסור מה"ת בתפלה צריך לחזור. וא"כ צ"ע. ומלשון הרמב"ם שכ' כל גוף האשה ערוה לפיכך לא יסתכל בגוף האשה כשהוא קורא כו' משמע דוקא כשמסתכל אסור אבל כשמעלים עיניו מותר ובערוה כ' עד שיחזיר פניו ומשמע דאינו אלא מדרבנן וצ"ע:

## כלל ה דין כללים בברכות :

**א** לאחר שגופו ולבושו ומקומו טהור יכין עצמו לברך הברכות וצריך האדם ליזהר מאוד שיברך ביראה ובכוונה רצויה ושלא יברך ח"ו שום ברכה לבטלה כגון שא"צ כלל לברכה זו או אפילו לגרום ברכה שא"צ כגון שיכול לפטור בברכה אחת וגורם לברך עוד ברכה כגון שהניח תפילין של יד ומפסיק בשיחה ואז חייב לברך עוד הפעם על של ראש. והמברך לבטלה עובר על לא תשא מדרבנן אבל המוציא ש"ש לבטלה עובר על מ"ע את ה' אלהיך תירא וכתיב אם לא תשמור ליראה את השם הנכבד והנורא כו' כי זה הוא מכלל היראה שלא להזכיר שמו הגדול כי אם בדרך שבח וברכה מה שמחוייב אבל לא לבטלה ויירא ויזדעזע איבריו בשעה שמזכיר השם ולא שם המיוחד בלבד אלא כל השמות שאינן נמחקין המיוחדין לשמו הגדול ב"ה ואפילו בכל לשון אסור (כדי לסלסיב לב אנשים לגודל הזכירות בזה אעתיק מעשה רב. גדול אחד הגיד ושמע בב"ד של מעלה קול רעש גדול פנו מקום לצדיק א' שנפטר וקבלוהו בכבוד גדול ונתנו לו ס"ת בזרועו ושאלוהו קיימת מה שכתוב בזה ואמר הן קיימת מצוה ראשונה שהיא פו"ר לא להנאתך אלא לש"ש ואמר הן אמרו מי מעיד כך ובאו כמלאכים שנבראו מהמצות אשר עשה עד אין מספר והעידו בו זה אומר נבראתי ממצוה זו וכו' אח"כ הביאו לפניו ארבעה טורים ושאלוהו קיימת תורה שבע"פ ואמר הן ומי מעיד ובאו כמלאכים כנ"ל אח"ז שאלוהו הזהרת מלהוציא ש"ם לבטלה וידום חזרו ושאלו אעתיק ולא א"ל ולא מידי והכריזו אחר עדות ובאו גדודים מלאכים לבושים שחורים והעידו זה אומר נבראתי ביום פלוני כשהוציא אזכרות כך וכך בתפלה בלא כוונה וזה אומר כך ויקרעו שמלותם כל הב"ד ש"מ וגם אני קרעתי ואמרו טיפה סרוחה איך לא יראת כו' ונגמר דינו או לבוא לגיהנם או לחזור ולבוא בגלגול ובחר בגיהנם מבגלגול עכ"ל. ואיך לא ישים האדם אל לבו להזכיר השם ביראה ופחד ובכוונת הלב) עי' בח"מ סי' כ"ז דהמקלל בשם שקורין הנכרים להקב"ה לוקה ומש"כ הש"ך בי"ד סי' קע"ט ס"ק י"א דבלשון חול מותר למחקו היינו לענין מחיקה דוקא וכן כתב רבינו ירוחם נתיב י"ד חלק ה' בהדיא דאפילו בלע"ז חייב לקללו) והמוציא ש"ש לבטלה חייב נידוי ואפי' השומע חייב לקללו אם הוציא במזיד ואם נכשל בלשונו והזכירו או שנזכר שכבר בירך ברכה זו יאמר תיכף ומיד בשכמל"ו או יאמר אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ או גדול ומהולל מאד וכיוצא בו ואם אמר בא"י יסיים למדני חוקיך דמיחזי כקורא פסוק ואם כבר אמר אלהינו יסיים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמר ג"כ בשכמל"ו (א) ואסור להוסיף שום ברכה רק מה שתיקנו חז"ל ולכן אסור לסיים אחר התחינות בא"י שומע תפלה ומצוה למחוק זה מן הסידורים והמהזורים לאחר תקיעות בר"ה (רט"ו) :

### נשמת אדם

(א) **דעת** התוס' בר"ה ל"ג וכ"מ במנחות ס"ז ד"ה זכר דאע"ג דנפקא מקרא דאת ה' אלהיך תירא אזהרה למוציא ש"ש לבטלה דוקא בלא ברכה. אבל במברך ברכה לבטלה כיון שאומרה עכ"פ בדרך ברכה מותר מן התורה. לכן בספק אם בירך מותר לברך מספק. והוכחתם מדאמרי' בברכות (כ"א) ספק אמר אמת ויציב חוזר ואומר אמת ויציב ומדלא אמר ס' הזכיר י"מ חוזר ומזכיר י"מ ש"מ דאפי' לומר הברכה מותר מספק כיון שהוא דאורייתא חייב לברך ושאר ברכות שהם מדרבנן לגמרי עכ"פ מותר לברך אם ירצה ואין כאן איסור. וכ"כ הר"ן שם בר"ה (השיב לי רב אחד מה שכתבתי בשם תוס' ור"ן כשמסתפק אם בירך דמותר לברך ולא נמצא כן בהדיא והאריך בהריפות והשבתי לו באמת בח"א כתבתי דאסור לברך. אלא דלדעתי כן פשוט לדבריהם ובהשמטות בח"א כתבתי דאף למ"ד דנשים וסומא מברכין מ"מ בנפטר ע"י דהיה אסורים לברך. וכ"ל דזה דוקא במי שנפטר בודאי אבל במחויב אלא שנסתפק אם כבר נפטר מסתבר דיותר יש לו כח לחייב א"ע מנשים וכ"א סד"ר נקל אלא לענין שאינו מחויב אבל רשות בידו להחמיר וקלת ראיה שהרי הגמ"יי בהלכות ציצית כ' בשם רש"י דנשים אסורין לברך ובפרק מי שמתו כ' רש"י דאין צריך לברך (ואף שאינו דומה כ"כ) ומלישנא דשאלתות שהביא הרא"ש וכ"כ רי"ו נתיב י"ג דאין צריך לחזור משמע דאם רוצה חוזר ויעיין מר בתשובת רשב"א סי' נ"א). ואמנם עיינתי בשאלתות פ' יתרו סי' מ"ג ומשמע מדבריו להדיא להיפך ממה שהעתיק הרא"ש דבריו ואדרבה משמע שם דאסור לחזור ולברך ונ"ע וכ"כ תה"ד סס"י ל"ז בשם הגאונים וכ"כ התינוך. וכ"ל דכן דעת השאילתות כביאו הרא"ש בפ' מי שמתו סי' ט"ז וז"ל מכאן פסק בשאילתות דכל ברכות דרבנן אי מספקא לו אי אמרן או לא אין צריך לחזור ולאומרן ע"ש מדקאמר א"צ ולא קאמר אסור לחזור ולאמרן מוכח דס"ל דאין כאן איסור אלא דה"ל כדין כל ס' דרבנן לקל. ובזה מיושב ג"כ מה שכתבו תוס' דף י"ב בברכות בדנקט בכא דשכרא ופתח בדחמרא דהוי איבעיא דלא איפשיטא. וכתבו תוס' דאזלינן לחומרא והוא תמוה דאף דנימא דתוס' לשיטתם דמותר לברך מספק אבל עכ"פ אין כאן חיוב. ואפשר דס"ל כתשובת רשב"א סי' נ"א והביאו בפ"ח בסי' ק"ז כיון דמותר לברך חייב לברך (ע"ש שלא כתב זה אלא בתפלה). וכ"ל ע"פ מ"ש בהגמיי' פ"א מהלכות המן סי' א' דהרמב"ם ור"ח ס"ל דכל היכי דרבנן לקולא ושאר גאונים ס"ל דהיכא דאיסורא אפילו בדרבנן להומרא ועיין במג"א כלל א' ס"ק ו'. והנה להנות מהעולם הזה בלא ברכה הוא איסור דרבנן כדאמרי' בהדיא ריש כ"מ אסור לאדם להנות כו' וי"ל דגם ר"י בעל תו' ס"ל כשיטת הפוסקים דאיבעיא דלא איפשיטא אזלי' לחומרא אפי' בדרבנן וכיון דברכת הנהנין הוא איסור דרבנן ניהנות בלא ברכה כ' דאזלינן לחומרא כדין כל איסור דרבנן באיבעיא דלא נפשטא משא"כ באמת ויציב שהוא ברכת הודאה וכיוצא בו דלא שייך איסור נקטינן לקולא דאינו מחוייב לברך אבל אינו איסור ומצאתי בא"ח הלכות סעודה סי' י"ט וז"ל. נסתפק לו אם בירך המוציא תוס' כתבו כיון דברכת הנהנין אסמכוה אקרא דקודם כלוים ואמרו שהנהנה מעולם הזה מעל ואסור להנות בלא ברכה וכיון שכן אם מסופק ועדיין אוכל הוזר ומברך בכל דבר הנאה עכ"ל. הרי להדיא כמש"כ. ומ"מ אפשר דאסור משום בל תוסיף מדרבנן כמש"כ רשב"א בתשו' ובד' כ"ט תוס' ד"ה מפני משמע דבספק מותר לברך ואפי' שלא לצורך בלא אלא לאחר התנונים אינו אלא מגונה :

**אבל** כמ"א כתב בסי' רט"ו דלדעת רמב"ם המברך ברכה לבטלה עובר אדאורייתא. וז"ל פ"א מהל' ברכות. כל המברך ברכה שאינה צריכה ה"ז נושא שם שמים לשוא וה"ה כנשבע לשוא עכ"ל. וכ"כ בש"ע סי' רט"ו והוא פשטא דלישנא דגמ' ברכות ל"ג ר"י ור"ל דאמרי תרווייהו כל המברך ברכה שא"צ עובר משום לא תשא. עוד כתב הרמב"ם סוף הל' שבועות וז"ל השומע הזכרת השם מפי חבירו לשוא או שנשבע לפניו לשקר או שבירך ברכה שא"צ עובר משום נושא שם שמים לשוא כמו שבארנו בהל' ברכות ה"ז חייב לקללו כו' ולא שבועה לשוא בלבד אסור אלא אפי' להזכיר שם מן השמות המיוחדין לבטלה אסור ואע"פ דלא נשבע שהרי הכתוב מצוה ואומר ליראה את השם הנכבד והנורא ובכלל יראתו שלא יזכיר לבטלה לפיכך אם טעה בלשון והוציא שם שמים לבטלה ימהר מיד וישבח





**ב** נ"ל דמותר לומר חצי פסוק אעפ"י שמזכיר את השם ולכן אם קרא וטעה בנגינה וטעמים מותר לקרותו עוד הפעם אע"פ שאינו חוזר כל הפסוק כיון שהוא להשלים הפסוק אבל לומר

### נשמת אדם

ויפאר ויהדר לו כדי שלא יהיה לבטלה כיצד אמר בשם אומר ברוך הוא לעולם ועד וכיוצא בו כדי שלא יהיה לבטלה עכ"ל. מל' זה ודאי משמע דזהו דאורייתא. אך צ"ע שהרי בסנהדרין ס"ו אמרי' שם דאימא קרא דנוי שם ה' היינו שמפרש השם לבטלה ואזהרתיה מן את ה' אלהיך תירא ומשני אזהרת עשה ל"ש אזהרה. וכן מקיק הש"ס בתמורה ג' ע"ב דאמרינן במקלל חבירו בשם חייב מקרא דאם לא תשמור גו' ליראה את השם גו' והפלא ה' את מכותך והפלאה זו היא כו' ופריך והימא למוציא שם שמים לבטלה תסגי ליה במלקות אבל מקלל חבירו בשם כיון דקא עביד תרתי כו' לא תסגי ליה במלקות ומשני מדכתיב לא תקלל חרש וא"כ לקלל חבירו אזהרתיה מהכא לא תקלל כו' אלא אי אמרת למוציא שם שמים לבטלה אזהרתיה מהיכא. פרש"י כלומר השתא עונש והפלאה אלא אזהרה מנין ומשני מדכתיב את ד' אלהיך תירא ופריך ההיא אזהר' עשה היא פרש"י ולא שמה אזהרה וע"כ קרא דליראה השם כו' והפלא קאי אמקלל חבירו בשם ע"ש הרי להדיא דלכל הפחות איכא עשה במוציא שש"ל. וכ"כ הרא"ש בפירוש נדרים ז' ע"ב להדיא. וקרא דליראה את השם הנכבד קאי על מקלל חבירו בשם ולמה כתב הרמב"ם שהרי הכתוב מצוה ואומר ליראה את השם הנכבד שהוא קרא דוכפלא. וא"כ לוקין עליו והוא נגד מסקנת הש"ס ומיהו יש ליישב זה דס"ל לרמב"ם כגירסת רש"י שם בל"א וכן משמע שם גירסת התוס' דהא דמשני לא מצית אמרת דלא סגי במלקות למקלל לחבירו מדכתיב לא תקלל חרש והתם הכי גרס והב"א הא"ב ע"ש. וס"ל לרמב"ם דקושית הש"ס והימא למוציא שש"ל ר"ל דתרוייהו שמעינן וגם במוציא ש"ש לחייב מלקות. ולמסקנא דמשני לא מצית אמרת. היינו דנ"ל דקאי רק על הוצאת ש"ש. דע"כ גם במקלל סגי במלקות. ופסק כתירוץ זה ולא כהב"א. וא"ל כיון שכתב הרמב"ם שדומה לשבועת שוא כדאמרי' באמת בגמ' : וא"כ מאי פריך בסנהדרין ובתמורה אזכרתיה מהיכא וכן הא דקיל וטרי בתמורה אם יש מלקות במוציא ש"ש תיפוק ליה מלא תשא. י"ל דודאי מלא תשא ליכא למילף דדילמא דוקא בשבועה חייב כדפריך התם בתמורה. אבל כיון שיש עשה ומלקות מפסוק והפלא. א"כ הוא דומה ממש ללא תשא. ואף דבפ' י"ט מהלכות סנהדרין שמנה שם לאוין שלוקין עליו כתב רק הנשבע לשוא ולא חשיב המזכיר ש"ש. י"ל דסמך עצמו על מה שכתב בהל' ברכות ובהלכות שבועות :

**וג"ל** דזהו ג"כ דעת רש"י במנחות ל"ו. שכתב שח בין תפילין לת ילין פירש"י שח ולא בירך על של ראש אלא סמך על ברכה ראשונה עבירה היא בידו וחוזר עליו מעורכי מלחמה. פרש"י כדאמרי' בסוטה הירא ורך הלבב מעבירות שבידו. וצ"ע דהא לכ"ע אסור לגרום ברכה שא"צ כדאמרי' ביומא דאמרי' ובעשור כו' קורא ע"פ. ופריך וניתי ס"ת אהריתי ונגלול. ומשני משום פגמו של ראשון ור"ל ומשני משום ברכה שא"צ. וא"כ יותר היה לרש"י לפרש דעבירה בידו היינו משום דגרם ברכה שא"צ. וצ"ל דבסוטה (מ"ד) אמרי' דברייתא זו אתיא כר' יוסי הגלילי דס"ל שם במשנה דאפי' משום עבירה דרבנן חוזר. אבל לר"י דוקא משום עבירה דאורייתא וס"ל לרש"י דברכה שא"צ הוי דאורייתא. וא"כ אי איתא דמשום ברכה שא"צ א"כ כר"י נמי אתי ולכן הוצרך רש"י לפרש דאפי' לא בירך חוזר משום דעבר אדרבנן והניח בלא ברכה. דס"ל לרש"י כיון דברייתא סתמא קתני משמע דלעולם חוזר אפי' לא בירך. ומש"ס מוקי בגמ' כרבי יוסי הגלילי דוקא. וע"ש בתוס' שכתבו דמרש"י משמע דאם בירך אדרבה שכר מצוה בידו. ובאמת זה תמוה דעכ"פ לכ"ע אסור לגרום ברכה שא"צ מהכוא דיומא ולמאי דפירשתי ניחא :

**אך** מה שצ"ע אי איתא דברכה לבטלה הוא דאורייתא על מה סמכו חכמי' לתקן כל הברכות. ומי נתקלקם רשות. ודהע"ה שאמר ברוך אתה ה' למדני חקיך מי התיר לו. ועוד צ"ע שהרי ברמב"ם כ' בפ"ד מי שנסתפק לו אם בירך המוציא אינו חוזר ומברך. וכ"ה בפ"א ובסוף פ"ב שם כ' אם נעלם ממנו אם בירך ברכה במזון חוזר ומברך ע"ש. והיינו משום שהוא ספק דאורייתא ומה בכך כיון דגם לשיטתו ב"ל הוא דאורייתא וכמו שהוכיחו מזה התוס' בד"ה בספק אמר אמת ויציב. ואף דזה יש לדחוק לרמב"ם דס"ל דר"ל אמת ויציב בלא ברכה מ"מ מספק בגמ' דספק להדיא לברך צ"ע (וכי מותר לימול ספק בשבת ע' בשבת קל"ה בתו' ד"ה ולא ספק). ועוד צ"ע כיון דמבואר בשני סוגיות בסנהדרין ותמורה דהזכרת שם שמים הוא איסור עשה מאת ה' אלהיך תירא. ואיך נאמר כשזה מברך באימה ויראה ודעתו לברך השם מחמת יראתו שמא לא בירך עדיין יהיה עובר על עשה זו ואם יאמר כל היום אתה הוא ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי העץ ופרי האדמה וירבה בשמות מותר לכתחלה וכשנאמר תהלה ברוך יהיה עובר על יראת ה' ודבר זה אין בנו כח להבין. ועוד שהרי כתב הרמב"ם כשנכשל והוציא השם יפאר ויהדר ויאמר ברוך הוא לעולם ועד כדי שלא יהיה לבטלה. הרי להדיא דמה שיאמר אח"כ ברוך מתקן מה שהזכיר בתחלה וא"כ איך נאמר כשאומר תהלה ברוך יהיה עובר ויהיה לבטלה. ולכן נ"ל דלכ"ע אינו עובר אלא כשיזכיר השם בלא שום ברכה. או אפי' בברכה רק שאומר בדרך צחוק וביתול דבזה מסיר יראתו מפניו. אבל אם מברך להודות לה' שברא פרי העץ אף כשלא יאכל כלום אין כאן איסור דאורייתא כלל אלא דרבנן אסרו. ואפי' אם כבר נפטר בברכה אסור לגרום ברכה כדאיתא ביומא. ואסור להוסיף ברכות אלא מה שתיקנו ומהמת ספק סבירא להו לתו' דאינו חייב לחזור אבל אם ירצה רשאי. וכן יש לפרש לשון הרמב"ם דבברכת המזון חוזר ר"ל שחייב לחזור ושאר ברכות אינו חוזר ר"ל אינו חייב לחזור אבל אם ירצה מותר. ואף שהרמב"ם כתב כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר בלא תעשה אינו אלא אסמכתא. והוא מעתיק לשון הגמ' כדרכו שהרי מסוגיא דתמורה מוכח להדיא דעכ"פ לא נפיק מלא תשא. ועוד שהרי הגמ' מייתי שם מימרא זו. הכא דאמר הבדיל בזו. וכיון דהכי יצא היאך מברך ברכה שא"צ וברכה שא"צ ודאי אינו אלא מדרבנן. אף אם נאמר דברכה לבטולי הוי דאורייתא שהרי בהלכת יום הכפורים כתב הרמב"ם ובעשור קורא ע"פ לפי שאין גוללין ס"ת בצבור. ולמה לא יקרא בספר אחר משום פגמו של ראשון עכ"ל. והוא מסוגיא דיומא שכבאתי. ואי איתא דגם ברכה שא"צ היא דאורייתא. קשה למה כתב הטעם משום פגמו דודאי אינו אלא מדרבנן. ולמה לא כתב הטעם משום ברכה שא"צ. אע"כ דאינו אלא מדרבנן וכיון שהש"ס שם שקיל וטרי בטעמו של פגמו לכן כתב הרמב"ם הטעם משום פגם. ואפשר י"ל עוד מדחזינן דהגמ' שקיל וטרי אליביה ש"מ דלא קיי"ל בזה כר"ל. ואפשר הטעם משום דביוה"כ מצוה להרבות בברכות כמ"ש המ"א בסי' רט"ו בשם השל"ה דמותר להניח פירות לאחר הסעודה בשבת כדי לברך. והקשה עליו המ"א מסוגיא דיומא. ולדידן אדרבה משם ראיה כיון דהגמ' שקיל וטרי אליבא דאידך אמוראי ש"מ דלא קיי"ל בזה כר"ל. וכדמוכח נמי מרמב"ם. וגם מה שכתב המ"א דדוקא משום ג' סעודות מותר לגרום בשא"צ אבל לא להשלים ק' ברכות. לא ידעתי מניין לו לחלק בזה. וכן מוכח מסי' קל"ה סעיף ז' ח'. וכן מעשים בכ"י שקוראין כהן אם אין כאן לוי ומברך שנית. ואי איתא כא גורם ברכה שא"צ אע"כ דבמקום מצוה קלת לא איכפת לן לברך שנית ודלא כר"ל ביומא. אלא הטעם שם משום פגם וא"כ שפיר כתב הרמב"ם דהטעם משום פגם דדברי ר"ל נדחה וכן משמע בכתובות כ"ד אמרי' אבל נשיאת כפים דאיכא איסור עשה. ונמה לא אמר איסור לאו שהרי מברך. וכ"כ רמ"א בהה"ע סי' ג' דמי שאמר אני כהן אינו נאמן לדאורייתא ומ"מ כהב דמותר לישא כפיו. ולפ"ז מש"כ הרמב"ם כל המברך ברכה שא"צ כוונתו בדרך צחוק וביתול. ולפ"ז כיון שהתוס' והר"ן ותה"ד בשם גאונים כתבו בהדיא דאינו אלא מדרבנן. ובספק מותר לברך לכתחלה. וכ"מ דעת השאילתות וכ"ה התינוך להדיא וכן יש לפרש דברי רמב"ם. וא"כ אי תמה על כל האחרונים שאסרו לברך מס' ומ"מ ח"ו להקל נגד כל האחרונים.

לומר חצי פסוק בדרך קריאת פסוק אפילו בלא הזכרת השם אסור (ג) דכל פסוקא דלא פסקי' משה בתורה אנן לא פסקינן וה"ה בנביאים וכתובים (סי' תכ"ב):

**ג** כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל עזרא הסופר ובית דינו תקנום ואסור לשנות או להוסיף או לגרוע. ובדיעבד אף אם שינה הלשון כגון שאמר במקום ברכת המוציא בריך רחמנא מלכא דעלמא מארי דהאי פיתא וכיוצא בו יצא ובלבד שיאמר שם ומלך עולם ואם לא אמר מלך העולם אע"פ שאמר מלך לא יצא (רי"ד) וגם שלא יאמר שקר על הדבר שמברך עליו כגון שיברך על תפילין להתעטף בציצית או על פרי אדמה בורא פה"ע וכיוצא בו וכן במקום שהתקינו לפתוח בברוך אינו רשאי שלא לפתוח ובמקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום ואם שינה לא יצא דכיון דמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא (ג) (ד) אבל אם דילג מאמצע ברכה יצא (סי' ס"ד במ"א):

**ד** כל הברכות נאמרין בכל לשון והוא שיאמר כעין שתיקנו חז"ל ואפילו בלשון חול (קפ"ה):

**ה** הברכות הם ג' מינין. ברכת המצות. וברכת הודאה. וברכת הנהנין. וכולן מדרבנן חוץ מברכת התורה לפניה וברכת המזון שהם מדאורייתא. לפיכך בכל הברכות אם נסתפק אם אמרם או לא אזלינן לקולא ואסור לברך דהוי ספיקא דרבנן משא"כ ברכת התורה לפניה ובדמ"ז לאחריו אם נסתפק צריך לחזור ולברך (ה):

**ו** נ"ל דאפי' יש ס"ס להצריך ברכה כגון ספק אבל כזית או לא ואת"ל לא אבל שמא הלכה

דעל

## נשמת אדם

(ג) **המ"א** בסימן תכ"ב כתב בשם הכל בו דדוקא בתורה ונביאים אסור לקרות חצי פסוק. אבל בכתובים אפשר דמותר. ובסוכה ל"ח הקשו תוס' היאך מותר לחלק פסוק אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הצליחה נא ותירצו כיון דמתחלה אמרוהו ב' בני אדם מותר. מוכח דאפי' בכתובים אסור לחלק וצ"ע שהרי מעשים בכל שנה במוסף ר"ה בפסוקי שופרות שאומרים וה' אלהים בשופר יתקע כו' ומסיימים ה' צבאות יגן עליהם וכן הוא בנוסחא בכל הסידורים. וכן הוא בר"ה ל"ב והוא רק חצי פסוק בזכריה ט'. הרי דאפי' בנביאים מותר לחלק. וכן מוכח דעת המקובלים האר"י והביאו בשל"ה בסידור שלו בק"ש שעל המטה שיאמר שיר של פגעים מן יושב בסתר עד ה' מחסי והוא ס' תיבות והזהיר ע"ז שלא יאמר יותר. ומשמע דהכי הגירסא בגמרא בשבועות פרק ב' (ובאמת בגמ' שלנו הגירסא עד כי אתה ה' מחסי שמת מעוקץ) וע"כ צ"ל דדוקא בדרך קריאת פסוקים אסור לחלק אבל בדרך תפלה מותר. וכמ"ש המ"א סי' רפ"ב כעין זה. אך צ"ע דחצי פסוק זה וה' צבאות יגן אינו תפלה דא"כ היה ראוי לומר יגן עלינו. ובאמת בגמ' לא מוכרח שיאמרו חצי פסוק זה. דהכי איתא שם אם בא לומר שופרות של פורענויות עו"כ אומר וה' אלהים בשופר יתקע וכתיב ה' צבאות כו'. והיינו דהגמרא מייתי זה לראיה דפסוק וה' בשופר יתקע איירי מפורענות עו"כ. די"ל דהכי פירושו דקרא שילך בסערות תימן היינו כערה הבא מתימן. ולכך מייתי מדסמך לו ה' צבאות יגן עליהם וא"כ ע"כ פסוק ראשון שילך בסערה לארץ תימן. ואפשר דמש"ה הרי אנו אומרים חצי פסוק זה. דהר"ה כיון דהוא יומא דדינא צריך שיהיה דבורו מבורר כדכתבו הפוסקים גבי לחיים. ובזה מתורץ לי מה שהיה קשה לי כמה שנים למה מסיימים כן תגן על עמך ישראל ובזה מתורץ שאנו מוכרחים לומר חצי פסוק זה כדי יברר מתוכו דפסוק דלעיל מיירי מפורענות עו"כ. אך כיון דאסור לומר חצי פסוק בדרך קריאת פסוקים. ולכן אנחנו עושים מחצי פסוק זה תפלה ר"ל כמו שהבטחת שתגן עליהם ומסיימים כן תגן על עמך. מוכח מזה דלכ"ע אף דאסור לקרות חצי פסוק בדרך קריאה. מ"מ אם טעה בסיפא דקרא בנקודות וטעמים מותר לאומרם אע"פ שיש בו שם וכן מוכח מגמ' סוכה דלעיל שהקשו איך מותר לחלק אנא ה' הושיעה ויותר היה להם להקשות היאך מותר להזכיר השם אע"כ דזה מותר כנ"ל. ומה שכתב הב"י בסימן מ"ו בשם הרא"ה שיאמר ומיחדים את שמך ואומרים ה' אלהינו ה' אחד ולא יאמר שמע ישראל ל"ק דהיאך יאמר חצי פסוק די"ל דזה אינו אלא בדרך תחנה ובקשה אבל כשיאמר פסוק שלם יהיה יוצא ידי ק"ש ע"ש:

(ג) **ז"ל** רמב"ם פ"א מהלכות ברכות כל המשנה ממטבע כו' אינו אלא טועה. והקשה הכ"מ דהא לר' יוסי ובירכות ד"מ ע"ב לא יצא ולמה כ' הרמב"ם דאינו אלא טועה במשמע יצא. וע"ש שהדחק מאד ותמיה גדולה על רבן של ישראל שלא זכר מדברי הרשב"א והרא"ש שם. שכתבו דקיימא לן כר"י דאם בירך על הפת שהכל יצא וכן נמי הא דפליגי ר' מאיר ור"י דלר"מ אם אמר ברוך שבראה יצא ולר"י כל המשנה כו' לא יצא. קאמר עליה בירושלמי א"ר יוסי ב"א ב"ש הל' כר"מ וגם להורה ר"י כר"מ אלא דתלמודא קדחי עכ"ל. עוד כתב שם הכ"מ דהא דאמר ר"מ אם אמר על הפת ברוך שבראה יצא מיירי בין בברכת המוציא ובין אחר אכילה. כדאמרינן בריך רחמנא עיין שם הרי דהרא"ש פסק כר"מ והרשב"א בחידושיו שם כתב להדיא דהלכה כר"מ מדפסק הירושלמי כוותיה. ואע"ג דגמ' דידן דחיא דחיה בעלמא הוא. ועוד דאף דלדחי' דגמרא דוקא כשאמר ברכה דלא תיקנו רבנן בשום מקום משא"כ כשאמר ברכה דתקינו רבנן בשום מקום יצא עכ"ל עוד כתב שם הל' ו' שכתב הרמב"ם אם שינה המטבע הואיל והזכיר השם ומלכות וענין הברכה אפי' בלשון חול יצא ותמה הרמ"ך שהרי בהלכות ק"ש כתב הרמב"ם דלא יצא וכתב הכ"מ תימה לתמיהתו דדוקא אם קיצר במקום שאמרו להאריך או להיפך אבל אם שינה ולא אמר את לשון ממש יצא עכ"ל. ועוד כתב הכ"מ בפ"א מהלכות ק"ש הלכה ז' כתב הרמ"ך כל המשנה ממטבע כו' לא נכירא מהא עובדא דמנימין רעיא בריך רחמנא כו'. ומהכיא דפרק הרואה דאמר בריך רחמנא דיהבך כו' ופטרו אותו מלהודות. ומנימין רעיא שינה מטבע ברכת המזון והעפ"כ יצא עכ"ל. וז"ל הרשב"א הביאו הב"י סי' קפ"ז משמע מהכא שאין נוסח הברכה מעכב כ"ז שהוא אומר המטבע שלא יעשה מן הארוך קצר או להיפך. וכבר כתבתי בפ"ק דמטבע ארוך שהוא פותח וחותם אם משנה לא יצא עכ"ל. הרי עכ"פ מדברי כולן נלמד דאף אם שינה מטבע הברכה רק שאמר דבר שאינו שקר על אותו דבר דלא גרע מברוך המקום שבראה. אבל אם הוא שקר כגון שבירך על פירות המוציא וכו' וכיוצא בו ודאי לא יצא לכ"ע והארכתי בזה לפי שהוא כלל גדול:

(ד) **בסי'** הקפ"ז כתב הש"ע די"א שצריך שיחזור ומשמע דיש חולקין והיינו ע"פ שכתב הב"י שכן משמע בטור להאורה אבל הב"י עצמו כתב שם דהרשב"א כתב להדיא דלא יצא. וא"כ בודאי גם דעת הטור כן אלא מפני שאינו מוכרח בדבריו. ומה שכתב י"א ידוע שכן דרכו שכיון שמצא כן להדיא ברשב"א ולא נזכר בשאר פוסקים כותב י"א:

(ה) **נ"ל** דהחכמים תקנו ברכת המצות והודאה על ברכת התורה שמצות התורה לברך וראוי לתקן לזה ב' ברכות. אחת ברכת המצות והיא אשר קדשנו כו' לעסוק כו' והשניה ברכת הודאה והיא אשר בחר בנו. וסמכו ע"ז וראו שראוי לתקן ברכה על כל המצות ועל הטובות להודות לו. וברכת הנהנין תקנו לפי שמצותה תורה לברך אחר המזון תקנו לברך גם לפניה:

(ו) **כנ"ל** דמוכח בסימן ר"ח שכתבו כל האחרונים לברך על אורז ודוחן שהכל או בורא פרי האדמה. אף דאורז לכ"ע הדין לברך במ"מ מ"מ כיון דלא ידעינן איזה אורז ואיזה

אינו





דעל בריה אפי' פחות מכזית מברכין כדלקמן כלל נ"ט אפילו הכי ספק ברכות להקל (ו):

**ז** ה' דברים מצריכים לחזור ולברך. ג' מהם שייכים רק בין הברכה לעשיית אותו דבר (א) שלא היה מזומן לפניו ונסתפק שמא לא יבא לידו כלל: (ב) אפי' היה מזומן לפניו אלא שנאבד קודם שעשה הדבר שבירך עליו. (ג) שהפסיק בדבור בין הברכה לעשיית אותו דבר בדברים שאינן מענין הברכה בכל זה הוי ברכתו לבטל' שלא היה מקום לברכה לחול וב' דברים שייכים אפילו אם לא היה ברכתו הראשונה לבטלה אפ"ה צריך לחזור ולברך. (א) שינוי מקום ויתבאר בכלל נ"ט. (ב) היסח הדעת מלעשות עוד ונמלך וחזר לעשותו צריך לחזור ולברך ויתבאר בכלל מ"ד ולכן הדבר שמברך עליו יקח בימינו ולא יאחזנו ע"י כלי וכיוצא בו שאין זה דרך כבוד אא"כ הוא דבר שדרכו לאכול בכף וכיוצא בו בירך ולא אחז בידו אם היה מזומן לפניו או שידע בוודאי שיבואו לו כיון שכבר בירך יצא אבל אם בשעה שבירך נסתפק שמא לא יבוא לידו כלל צריך לחזור ולברך (ז) (ר"ו):

**ח** בירך על טלית ונלקח מידו או שנפסק אחד מציצותיו קודם שלבש וכיוצא בו בשאר מצות וכן בירך על אוכל ונפל מידו ונמאס עד שאין ראוי לאכול ממנו אפילו מקצת וכן בירך על אגוז ומצאו שהוא מעופש אם יש לפניו עוד מאותו מין או אפי' אינו מין זה אבל ברכתו שוין כגון א' וז ותפוח והיה בדעתו בשעת ברכה שילבש גם טלית זה ויאכל גם ממין זה א"צ לחזור ולברך ואם לאו צריך לחזור ולברך (ח) (שם ועיין בכלל ס'):

**ט** אסור להפסיק בין הברכה לעשיית המצוה או האכילה אפילו בשתיקה יותר מכדי דיבור וכ"ש שצריך ליזהר הרבה שלא ישהא כדי הילוך כ"ב אמה די"א דצריך לחזור ולברך. ובדיעבד

## נשמת אדם

דוחן מברך שהכל וקשה דמ"מ לברך במ"מ דשמא הוא אורז. ואת"ל שהוא דוחן הרי לדעת הרא"ש והרבה פוסקים גם על דוחן מברכין במ"מ ומכ"ש לפי מה שאכתוב אי"ה בכלל נ"ח סי' ד' דעל כל דבר חוץ ממים ומלח אם בירך במ"מ יצא. וא"כ אין כאן חשש ברכה לבטלה ואפ"ה מברכין רק שהכל או בפה"א. וא"כ ה"ה כשיש ספק ברכה לבטלה דהולכין לקולא. וכן מוכח ממ"ש המ"א בסי' קע"ח ס"ק י"ב באכל ז' מינים ושינה מקומו דאין צריך לברך שם דאזלינן לקולא כדעת האומרים דכל ז' מינים טעונים ברכה אחרונה במקומן ודינן כפת. וקשה הא הוי ס"ס להחמיר שמא הלכה כדעת דדוקא פת ואת"ל דכל ז' מינים דינן כפת הא הש"ע פסק שם כדעת הרמב"ם והרבה פוסקים דאפי' בפת טעון ברכה לפניו. אלא ע"כ דלא מהני ס"ס להצריך ברכה והכי מוכח נמי מדברי התה"ד הביאו הב"י בסי' תפ"ט במי שנסתפק לו אם דילג יום א'. וכתב דסופר בשאר לילות בברכה. משום שמא דראבי"ה סובר דספירה בזה"ז דאורייתא והוי דומיא דספק אמר אמת ויציב בסי' ס"ז ואע"ג דתוס' סבירא להו דספירה בזה"ז הוא דרבנן הא אינהו ס"ל דכל לילה הוי מצוה בפ"ע. וא"כ שפיר סופר בברכה ומי מזקיקני דהכא ניזיל בתר תוס' ולא בדילג יום א' בודאי מאחר דכתבו בגאונים דהזכרת השם לבטלה אינו אלא מדרבנן עכ"ל. ור"ל דבשלמא בודאי דילג יום א' חיישינן לדעת תוס' דספירה מדרבנן ולא יברך אבל בספק אם דילג כיון דלראבי"ה מחויב לספור דהוי ספק דאורייתא. וא"כ יברך ג"כ כדין כל ספק דאורייתא דמברכין עליו לשיטת הרבה פוסקים. וק' דאפי' אי נימא דספירה בודאי בזה"ז דרבנן מ"מ יכול לברך דהוי ס"ס שמא לא דילג כנ"ל ואת"ל שדילג שמא קיי"ל כתוס' דאפי' בדילג יום אחד מברך. אלא ע"כ דליתא. דאפי' במקום דיש ס"ס להצריך לברך אמרי' ספק ברכות להקל. ובאמת הפ"ח בסי' תפ"ט כ' דדעת התה"ד הוא מטעם ס"ס. אבל המעיין בגוף תה"ד יראה להדיא דדעתו דדוקא משום דלראבי"ה הוי ספירה דאורייתא. והפ"ח לא עיין בגוף התה"ד רק בתחילת דבריו שהעתיק הב"י. וצ"ל דמה שהוצרך התה"ד לכתוב גם הטעם משום דלתוס' אפי' בדילג ודאי יום א' מברך. ולא סגי ליה מטעם הראשון דסמכינן על ראבי"ה. משום דבזה גופא הוא מחלוקת הרמב"ם והראב"ד אם מברכין על ספק דאורייתא. וא"כ אף אי נימא דספירה בזה"ז הוא דאורייתא מ"מ לשיטת רמב"ם אין מברכין ולכן כתב דבזה י"ל לכ"ע לברך. ובזה מתורץ ג"כ מה שהקשה הגר"א בסי' תפ"ט על המחבר דפסק כאן כתה"ד ובי"ד בסי' כ"ח. ובסי' רס"ט פסק כרמב"ם דאפי' על ספק דאורייתא לא מברכין ותה"ד כתב זה דוקא לדעת ראב"ד ובזה לא קשה מידי די"ל דכאן כ"ע מודים דמברכין. וכ"ל דדין ברכות כיון דהוא עיקרו דרבנן דומה לדין ספק ידים ליטמא במס' ידים וברמב"ם פ"ח מהלכות אה"ט. ובש"ע סימן ק"ס סעיף י"ח. ועיין במל"מ פ"ב מהלכות בכורות בסוף הפרק. ובפרק י' מהלכות מקוואות ובפ"ח מהלכות אה"ט הלכה ה' שמסתפק דין ספק איסור דרבנן דקיי"ל לקולא אם יש ס"ס כנגדו שמסתפק בזה. ונראה דדעתו יותר נוטה להחמיר. מ"מ נ"ל דבברכות אין כאן ספק כלל דאזלינן לקולא:

(ז) **הכי** מוכח מירושלמי הביאו הרא"ש בפרק כ"מ וכתב הב"י בסימן ר"ו כדין דנפיל פוגלא ומברך עילויה והוא לא אתי לידים צריך לברוכי זמן תניא. כלומר מי שתופס פוגלא וכבר בירך עליו קודם שבא לידו צריך לחזור ולברך. וא"ת מ"ש מדין אמת המים בסימן ר"ו סעיף ו' ואפשר דשאני הכא שאפשר שלא יביאו לו אבל במים סופן לבא ע"כ לשון הב"י. ועיין ט"ז וכן כתב הא"ר בשם ספר הזכרונות:

(ח) **הט"ז** סימן ר"ו ס"ק ח' כתב דהוי פלוגתא בין הרא"ש והגמ"יי ולפי מה שהגיה המע"מ ברא"ש מש"כ למדין מירושלמי שאם היו פירות לפניו ודעתו לאכלם (נ"ל לאכלו) ר"ל אותו פרי וא"כ אין כאן מחלוקת. אך דברי הרא"ש לפ"ז דוחק גדול ליישבו דמסתמא דעתו לאכול מן הפת כל צרכו וא"כ מאי איכפת ליה בשיפול מידו ולכן נ"ל שנדקו דברי הט"ז דעת הרא"ש אפילו כשהיה דעתו לאכול כולם כיון שזה שבירך עליו נפל צריך לחזור ולברך. ודלא כמע"מ שהגיה בדברי הרא"ש. ובזה א"ש דברי הרא"ש בלא שום דוחק שכתב שאם יברך קודם שיפרוס בשיפול מידו. אע"פ שהיה דעתו לאכול כל הפת כיון שחתיכה זו שבירך עליו נפל צריך לחזור ולברך. אבל כשבירך על כל הפת נמצא שבירך על כל הפת. וכן משמע להדיא בדף ל"ט תוס' ד"ה בצר ליה בסופו שכתבו הא דירושלמי. ושאני הכא הוי דעתו מתחלה לזה שהיה יודע שילכו לכן. אבל מתורמסא לא ידע שיפול מידו. ואם איתא דמיירי דדוקא בלא היה דעתו על הנשאר למה כתב שלא ידע שיפול מידו הול"ל דבאמת המים היה דעתו מתחלה ברכה הכא לא כיון מתחלה. ר"ל דסתם דעתו על מה שיבא אבל הכא מיירי דלא היה דעתו לאכול הנותר. א"ו דאע"פ שהיה דעתו לאכול גם האחרים אם לא אכל זה שבירך עליו צריך לחזור. ולכן באמת המים היה דעתו מתחלה על אלו שיבואו והברכה קאי עלייהו. אבל הכא לא ידע שיפלו מידו והברכה לא קאי רק על זה שאוחז בידו ואע"פ שדעתו לאכול גם האחרים צריך לחזור. ואף שבטור כתב לאכלו כיון שכתב אע"פ שהיה מאותו המין לפניו ודאי משמע שכונתו היה לאכול מהם. דאל"כ מאי רבותא שהיה לפניו. ועו"ז כ' הב"י דהגהות בשם ר"ת כתבו דאין צריך לברך משום דכולהו נבגא אחת. אך אם הוא כוס אחר לגמרי וגם לא היה דעתו לכ"ע צריך לברך:

ולכן

ובדיעבד נ"ל דאפי' שהה יותר משיעור הילוך כ"ב אמה אע"פ שהיה שלא לצורך כלל א"צ להזור ולברך (ס) וכ"ז בנשאר במקומו ושתק ולא דיבר כלום (סס):

**י** בירך בזוית זה והלך לזוית אחרת או שבירך בחדר זה על דעת שיאכל בחדר אחר והכל בבית אחד (ר"ל סיקף ה') א"צ לחזור ולברך אבל בירך בבית זה והלך לבית אחר אפילו היה דעתו עליו בשעת ברכה וכן בירך בחדר זה ולא היה דעתו והלך לחדר אחר אפילו מבית (לפי' הט"ז) צריך להזור ולברך ואם המקום שצריך לאכול שם או לשחוט שם וביוצא בו אינו נקי מותר לכתחילה לברך בחדר הסמוך ע"ד שיאכל וישחוט בחדר אחר ובלבד שלא יהיה בית אחר לגמרי וכ"ז כשלא הפסיק בדבור ועיין עוד לקמן כלל נ"ט (קס"ו) (י):

**יא** הפסיק בדבור אם הוא לצורך אותו דבר או אפילו לצורך סעודה אפילו דיבר כמה תיבות א"צ להזור ולברך כגון שאמר הביאו מלח או לפתן אפילו אין דעתו לטבול בו פרוסת

המוציא

## נשמת אדם

ולכן כ' דל"ל שהיה דעתו:

(ט) **כתב** הב"י בשם ש"ל בשם ר"ו דהפסק לאחר כדי דיבור הוי הפסק בין אם מברך על דבר ולא עלה בידו בין בברכה שנתחייב זה ולא יכול לברך לפי שעה כמו בשומע קול רעמים בבית הכסא עכ"ל. וכך כתב רמ"א בסימן ר"ו. וכמ"א כתב דבסי' ק"מ כתב הב"י דיש חולקין דשתיקה לא הוי הפסק א"ם מרובה ול"ם מועטת. ופסק המ"א הכי וכ"כ הט"ז בסי' ח' ס"ק י"א דאפי' הליכה לא הוי הפסק. והפ"ח בסי' ק"מ כתב דשתיקה שהוא לצורך לא הוי הפסק ושלא לצורך הוי הפסק בודאי בזה נדקו דברי הפ"ח דבלצורך לא הוי הפסק שהרי אפי' דיבור לא הוי הפסק דלא גרע מגביל לתורא. וכ"ל דאפי' שלא לצורך לא הוי הפסק. וגם הש"ל מודה בזה דדוקא בשמע קול רעמים דאין כאן דבר שיחול עליו הברכ'. וכן בבירך ולא עלה בידו כהביא דירושלמי דנסב פוגלא והוא מסופק אם יבא לידו כמ"ש הב"י שהבאתי בס"ק ז'. בזה כתב הש"ל דשתיקה לאחר כדי דיבור הוי הפסק אבל בבירך ונפל מידו וצריך להגביה ואפי' צריך לילך כמה פסיעות כיון שהוא לצורך גם הש"ל מודה דא"צ לברך כמו גביל לתורא. ואפי' שתק שלא לצורך כלל נ"ל דגם בזה לכ"ע א"צ לברך כיון שיש דבר שיחול הברכה עליו בודאי. וראיה לזה שהרי בודאי תיכף לסמיכה שחיטה המיר טפי שהיא מדאורייתא כדאית' בזבחים ל"ג וכתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות מע"ק הלכה י"א תיכף לסמיכה שחיטה שחט במקום אחר או ששהה שחיטתו כשרה עכ"ל. ועיין בס"ק שאח"ז שנאריך בדבר זה אי"ה. וא"כ כ"ש בין ברכה לאכילה דלא מצינו בש"ס אלא דדיבור הוי הפסק דאתי דבור ומבטל דבור. אבל שתיקה לא מצינו כלל דהוי הפסק ולא מצינו ג"כ שאמרו תיכף לברכה אכילה כמ"ש הט"ז בסי' ח' ואפי' בהא שאמרו חכמים תיכף לנטילה ברכה אין הכוונה בתוך כדי דיבור כדאיתא להדיא ברשב"א. והביאו הב"י בסימן קס"ה וז"ל. בזמן שהיה ה' מתחילין מן הגדול כו' כדי שיעיין בברכה ושיערו חכמים שבשיעור זה יש לעיין בד' ברכות של מזון וכן נמי בשיעור זה ליכא הפסק בין נטילה לברכה. ושמעינן מינה דהא דאמרי' תיכף לנט"י ברכה לאו דוק' תיכף ממש אלא בכדי שיעור זה. ומיהו אפשר למיפסק ממש בכדי לא מפסקינן אלא תיכף עכ"ל. ומדלא כתב ושיערו חכמים כו' ומש"ה בשיעור זה ליכא הפסק דהוי משמע דטעמא דלא הוי הפסק משום שהוא לצורך. א"ו משמע דבודאי לצורך אפילו טובא לא הוי הפסק כמו גביל לתורא אלא דשמעינן מינה דאפי' שלא לצורך כלל לא הוי הפסק בשיעור זה דזה נקרא תיכף ואפי' לכתחילה מותר בשתיקה. אבל להפסיק ממש ר"ל בדבור בכדי אסור ואם כן כ"ש דתיכף לברכה אכילה לא מצינו בש"ס כ"ש דשתיקה לא הוי הפסק אפי' שלא לצורך כלל. ואפי' אי נימא דהליכה כ"ב אמות הוי הפסק אבל לא בשתיקה. וגדולה מזו כתב הט"ז בסי' רכ"ז סעיף ג' בשמע קול רעמים דמותר לברך אח"כ. ועיין בכלל ס"ג ס"ק ה' מה שנכתוב שם אי"ה. עכ"פ בזה נ"ל דלכ"ע אין צריך לברך ואפי' הש"ל מודה בזה רק דלכתחלה בודאי צריך ליזהר במ"ש המ"א להדיא בסי' ר"ו ועוד שהרי אפי' בתיכף לגאולה תפלה לא מצינו בהם לא סמך שיחזור ויאמר גאולה וכן בסמיכה כמו שנכתוב אי"ה וא"כ ה"ה הכא וכ"ש דלא יחזור ויברך:

(י) **המ"א** בסי' קס"ו הוכיח דהליכה אפי' מפינה לפינה הוי הפסק בין ברכה להמוציא ע"ש ואף דבסימן ר"ו בברית דשתיקה לא הוי הפסק אפי' הרבה ס"ל דהליכה גרע טפי ואפי' הליכה מועטת הוי הפסק ולכן תמה שם על רמ"א ביו"ד סי' י"ט שכ' שאם אין המקום נקי יכול לברך בבית אחר והניח בצ"ע. והוכיח כן מגמ' דזבחים ל"ג דבעינן תיכף לסמיכה שחיטה ומוכח התם דאפי' פסיעה אחת הוי הפסק ולא נקרא תיכף. ולי בעני נ"ע כיון דמדמה זה לסמיכה הרי בסמיכה גופה כ' הרמב"ם וכ"כ בפירושו בפ"ט דמנחות דדוקא אם סמך חוץ לעזרה לא הוי תיכף וצריך להזור ולסמוך בפנים. אבל אם סמך בעזרה והלך למקום אחר א"צ לחזור ולסמוך ונעתיק לשונו אי"ה לקמן. וא"כ כ"ש לענין ברכה דלא מצינו בש"ס אלא דילפינן מסמיכה וכמו שכתבתי בס"ק הקודם. וכמו שהוכיח הט"ז בסימן ח' לשיטתו. דאין חילוק בין שהיה להילוך דבשיעור כ"ב אמות אפי' ביושב במקומו הוי הפסק. ובפחות מזה אפי' הליכה לא הוי הפסק. וכן מוכח מרמב"ם שכתב ואם שחט במ"א או ששה עכ"ל. הרי להדיא דאין חילוק וכן משמע מרשב"א שהבאתי בס"ק הקודם דפחות משיעור נטילה של ד' בני אדם הוי תיכף ומשמע דאין חילוק בין יושב או הולך. ומה שכתב המ"א דגרע מדבור נ"ע שהרי בכמה מקומות מצינו שהתירו הליכה בתפלה בסי' צ' סעיף כ"ז. ובסי' צ"ב סעיף ב'. ובסי' ק"ד סעיף ג' ובסי' פ"ט ולא מצינו בשום מקום שיתירו הדבור אם לא שמא יהרגנו. ובסימן ק"ג ס"ק ג' כתב המ"א דהליכה אינו חשוב הפסק כל כך כמו הדבור. ומשמע אפי' יותר מכ"ב אמה ולא נשתמיט לאחד מן הפוסקים הראשונים לחלק בשהייה דכ"ב אמות שיהיה הפסק ואף שהתוס' בסוטה כ"כ י"ל היינו לענין דלא הוי תיכף וכן העתיק בד"מ סי' קס"ו. ואף שבש"ע כתב דהוי הפסקה ע"כ נ"ל דאין כוונתו שיצטרך לחזור וליטול ידיו דכיון די"א דאין צריך כלל תיכף לנט"י כמוציא וא"כ איך יצטרך לחזור לברך ברכה לבטלה. אלא ע"כ דכוונת רמ"א בש"ע ג"כ רק להורות שיזהר בזה ולחוש לדעת האומרים דבעינן תיכף לנטילה המוציא. ועוד שהרי אפי' באמצע תפלה יש פוסקים דאם שח במזיד חוזר בסימן ק"ד ולא מצינו לשום פוסק בהילוך כ"ב אמות וכ"ש אם ההילוך הוא לצורך דאפי' בדבור מותר ובסי' ס"ו דאסור להפסיק בעטיפת טלית בין גאולה לתפלה לאו מטעם הפסק אלא משום דבעינן תיכף לגאולה תפלה והיינו תיכף ממש:

**ואמנם** אם שינה מקומו. נ"ל דדינו כדברים שאין טעונין ברכה במקומן שהרי קודם שאוכל הכל שוה ולא שייך לקבעים הדר דאפי' בפחות מכזית כתב המ"א בסימן ר"י דדינו כפירות. וכ"ש כאן שלא אכל כלום. וא"כ אם בירך בחדר זה וקודם שטעם הלך בחדר אחר ולא היה דעתו בשעת ברכה או לבית אחר אפי' בדעתו צריך לחזור ולברך דלא עדיף אפי' אכל כאן היה צריך לחזור ולברך כדאיתא בסי' קע"ח כ"ש כאן שעדיין לא טעם כלום. אבל מפנה לפנה אפי' באין דעתו או מחדר לחדר והיה דעתו עליו לא חשיב הפסק ונ"ל דאפי' בהילוך יותר מכ"ב אמות שלא מצינו דין זה בשום פוסק:

**ולברר** דין זה נעורר מה שנ"ע בדברי המ"א ולדעתי הם מרפסין אגרא ולא זכיתי להבינם כלל. מה שכתב וז"ל אפי' למ"ד שמה ביאה לסמוך לפני הפתח ולעיילה ולשחטיה אצל הפתח מבפנים אלא ע"כ כשהולך ממקום למקום חשיב הפסק אפי' הליכה מועטת וכ"מ סוף פ"ב דמדות (ע"ס ונ"ל פ"ט דמנחות) במקום שסומכין שוחטין שתיכף לסמיכה שחיטה עכ"ל הנה מה שכתב לפני שער נקנור וכ"כ עוד לפני הפתח ע"כ א"ל חוץ לפתח דלמה לי להוציא קרבן לחוץ ומכ"ם לפי מה שכתבו

תוס'





המוציא וכן אם אמר תנו לפלוני לאכול או תנו לבהמה לאכול שגם זה צורך סעודה דאסור לאכול עד שיתן מאכל לבהמה כל זה הוא צרכי סעודה וביוצא בו בשאר ברכות. ומ"מ לכתחלה לא יפסיק כלל ואם אינו לצורך צריך להזור ולברך (בסי' קס"ז ותל"ב) ואם הפסיק

רק

## נשמת אדם

תוס' שם דבעינן סמיכה לפני ה' ושער ניקנור היה לפני ה' שהרי משקין שם הסוטות וכתיב בה לפני ה' וע"כ כוונתו או שהוא ט"ס וכוונתו בפתח:

**אך** נ"ע שהרי בברייתא איתא שם דסמיכת אשם מצורע לא היה תיכף שהיה סומך בשער ניקנור ושוחט בעזרה. וא"כ הכי כ"ל לסקשות מדפריך דוקא למ"ד לא שמיה ביאה משמע אבל למ"ד דשמיה ביאה לק"מ. והרי אפילו לדידיה קשה דלמה תני בברייתא דלא הוי תיכף הא לפי ס"ד דמקשה שיכול לשחוט אצל הפתח וא"כ לא היה רק הליכה מועטת דהיינו מהלל הפתח לתוך עזרה אלא ע"כ דאפי' פסיעה אחת הוי הפסק. גם מה שכתב דהא אפי' ברכה אחרונה צריך דוקא במקומה ק"ו ב"ר לא ידעתי דזה דוקא בפת או בשבעה מינים משום שהם השובים או משום שהם דאורייתא משא"כ שאר מינים דאין טעונין ברכה במקומן והיכא דלא אפשר כתב המ"א בסי' קפ"ד דאפי' בפת יכול לסמוך לברך בחדר אחר אם היה דעתו על זה כגון שהמקום אינו נקי וא"כ ה"ה לברכה ראשונה ולכתחלה ודאי דאסור להפסיק אפי' בשתיקה. אבל בדיעבד קיי"ל בסי' קפ"ד דאפי' בפת יצא והיכא דלא אפשר דאפי' לכתחילה ומ"ש דהאגודה משמע שהכל בבית אחד ז"ל אגודה השוחט במקום טינוף כמו בית המטבחים יברך חוץ למטבחים ברחוק ד"א במקום נקי ולא ידבר עד אחר השחיטה עכ"ל. ולא הבנתי מה משמע מאגודה יותר ממה שכתב רמ"א. וגם מדברי אגודה בשבת שהביא אין ראיה כלל לומר דדוקא מפנה לפנה. דבאמת אין שום טעם לומר דבית החיצון יהיה כמו מפנה לפנה דדוקא במחיצות סוכה שבבית כתב המרדכי כיון שאינן עשויות אלא למצות סוכה חשוב כמפנה לפנה כדאי' בסי' רע"ג מ"א ס"ק ב'. משא"כ במחיצות המרחץ ואדרבה נ"ל להוכיח דע"כ מ"ש האגודה דהוי כמפנה לפנה לאו דוקא. אלא ר"ל דלא חשיב כמבית לבית דלא מהני דעתו אלא כמחדר לחדר. שהרי כתב בפרק ע"פ סי' ע' ואם קידש בבית אחד ודעתו לאכול בבית אחר אינו יוצא אבל קידש בבית ודעתו לאכול בעליה יוצא והתוס' הביאו ראיה מירושלמי עכ"ל. ועיין בתוס' פרק ע"פ דף ק' ע"ב ד"ה ידי קידוש. עוד כתב האגודה שם אבל אם קידש בזוית זו ודעתו לאכול כאן ונמלך לאכול בזוית אחרת בבית יוצא עכ"ל. הרי להדיא דס"ל דמפנה לפנה לא בעינן דעתו וא"כ אדרבה מוכח ממה שכתב בשבת והיה דעתו ר"ל דהוי כמהדר לחדר דבעינן דעתו ועכ"פ מהני דעתו. וא"ל דא"כ יש מחילה בין בית המטבחים נמה כ' האגודה ורמ"א שירחיק ד' אמות מבית המטבחים. ולכן דעת המ"א דמיירי שהכל בבית אחד ניחא. י"ל דס"ל דמחיצה של בית המטבחים דינה כבית המטבחים והוי כמחיצה של בית הכסא כמ"ש המ"א בסימן פ"ג שצריך להרחיק גם מן המחיצה ד' אמות:

**ומ"ש** דתוס' בפסחים ק"ח ד"ה ור"י כתבו דהוי הפסק משמע אפי' מפנה לפנה לא ידעתי הוכחתו. די"ל דדוקא התם אותן אנשים שקדשו בבהכ"נ דהוי לבית אחר לגמרי חשיב הפסק אבל אפי' מחדר לחדר לא הוי הפסק כמו דלרב ושמואל דסבירא להו דשינוי מקום הוי כהיסח הדעת וסבירא להו דדוקא מבית לבית אבל מחדר לחדר אם היה דעתו מכ"ש מפנה לפנה לא הוי שינוי מקום לעשות היסח הדעת. ה"נ לר"י עכ"פ לא הוי הפסק וכמ"ש בסי' הקודם דאפי' הליכה לא הוי הפסק. אלא דהתוס' סבירא להו דלא מסתבר לומר דגם בזה יחלוק ר"י על רב ושמואל דלא יהיה נחשב אפי' להפסק כיון דהוי מבית לבית אבל מפנה לפנה י"ל שפיר לכ"ע לא הוי הפסק כמו דלא הוי שינוי מקום. ועכשיו נשוב לראות אם יש קיום לכוחת המ"א דאפי' פסיעה א' הוי הפסק מסוגיא דזבחים. וראיתי שבתשובת א"ל סי' קכ"ח וגם בתשובת ה"י הקשה ג"כ קושיא זו שהקשה המ"א ע"ד כמו שכתבתי והנאי. ולדעתי מן השמים הניחו לי מקום לתרץ קושיא זו שנתהבטו כל גדולי עולם. ואחר שראיתי שאין אחד מהם שירד לעין בדברי רמב"ם למקור הדין ולדעתו בזה יתורץ קושיא זו. אך דברי רמב"ם צריכין ביאור:

**וז"ל** הרמב"ם בפ"ג מהלכות מע"ק הל' י"א אין סומכין אלא בעזרה סמך חוץ לעזרה חוזר וסומך מבפנים ואם בעל הקרבן עומד בחוץ והכניס ידו לפנים וסמך סמיכתו כשרה והוא שיסמוך בכל כחו ואין סומך אלא טהור ואם סמך בטמא סמך. עוד כ' בהלכה י"ב וז"ל ובמקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה ואם סמך במקום אחר או ששהה שחיטתו כשרה והסמיכה שיורי מצוה לפיכך אם לא סמך כשר ואינה מעכבת כו' עכ"ל. וכתב הכ"מ שמ"ש שחיטתו כשרה נלמד ממ"ש דאם לא סמך כשר ע"ש. משמע דבשהה הסמיכה פסולה רק דהשחיטה כשרה. ובודאי בסמך חוץ לעזר' נמי דינא הכי דאם שחט כשרה דהסמיכ' אינה מעכבת וא"כ צריך עיון למה כתב הרמב"ם דאם סמך חוץ לעזרה יחזור ויסמוך לפנים. הא אפי' בסמוך בעזרה דינו הכי כיון דסמיכתו פסולה. וא"כ היה לו לכתוב דין זה בהלכה י"ב סמך שלא במקום שחיטה יחזור ויסמוך כו' ואם שחט כשרה דידעינן דל"ש סמך חוץ לעזרה או בעזרה. ומדבריו משמע דדוקא בחוץ לעזרה הסמיכה פסולה. אבל בסמוך בעזרה אפי' בסמיכה כשרה. גם יל"ד דלכ"מ הו"ל לכתוב שהסמיכה שיורי מצוה. כיון שהוא נתינת טעם. ולמה כתב והסמיכה כו'. עוד דקדק התוי"ט שם במשנה למה כתב הרמב"ם ותיכף לסמיכה שחיטה שהוא לשון במשנה והא בגמ' משני ה"ק שתיכף לסמיכה. ודרכו של הרמב"ם להעתיק לשון הגמרא:

**ואמנם** הא דקיי"ל תיכף לסמיכה שחיטה הוא מה"ת כדאיתא בזבחים להדיא. צריכין אנו לחקור כמה הוא שיעור התיכף ומה דינו אם המקום שסמך בו הוא דחוק לו לשחוט וצריך להוליך הקרבן למקום אחר. או שצריך לשתות אם צריך לחזור ולסמוך. דלכאורה מוכח מגמרא דזבחים הנ"ל דשיעור כ"ב אמות בהילוך לא הוי תיכף. והרי הרמב"ם הנ"ל שכתב אם הלך או ששה כו' משמע דהילוך ושהה שוין. וכ"כ הט"ז בסי' ח'. וגם"ז וכי נימא דאם שהה בהרצאת הקרבן ובבדיקת הסכין או אם ימצא פגימה בסכין וצריך לתקנו או להביא סכין אחר ויהיה השהייה יותר מכ"ב אמות שיצטרך לחזור ולסמוך. ולא מצינו זה במשנה ובגמ' שום רמז מזה. דאדרבה משמע שהבהמה היתה עומדת על רגליה בשעת סמיכה כדאיתא ביומא ופרו היה עומד כו'. וא"ל דכל מה שהוא צורך השחיטה לא הוי הפסק קשה דהא הולכת אשם מצורע הוא ג"כ צורך שחיטה ואפ"ה אמרינן דלא הוי תיכף:

**והתוס'** במנחות צ"ג ד"ה ידו הקשו נ"ל קרא ידו ולא די אשתו תיפוק ליה דהוי מ"ע שהזמן גרמא דשחיטה דוקא ביום. וא"כ א"א לסמוך בלילה אפי' בסוף הלילה דצריך להפסיק בשחיטת התמיד והניחו בקושיא. משמע לכאורה דאפי' שהייה מרובה הוי הפסק דאל"כ לא קשה מידי. הא לא שנא' דס"ל דזה לא נקרא צורך הקרבן להמתין כיון שאסור לו לשחוט:

**עוד** יל"ד דלמה ליה למתני' להאריך במקום שסומכין שוחטין שתיכף לסמיכה שחיטה. הול"ל בקיצור תיכף לסמיכה שחיטה וממילא ידעינן דצריך לשחוט במקום שסמך. דאם לא כן לא הוי תיכף:

**אבל** לפי מ"ש הרמב"ם בפירושו על המשנה שם יתיישב הכל בעז"ה. וז"ל ותיכף לסמיכה שחיטה שתהא תיכף סמיכ' ולא יהיה ביניהם איחור והוא טעם מה שאמר ובמקום שסומכים וכל זמן שסומך חוץ לעזרה חוזר וסומך במקום השחיטה עד שיסמוך שחיטה לסמיכה ולא יפסיק ביניהם מעשה אחר בנאמר וסמך ושחט עכ"ל. הרי להדיא שמפרש הא דבמקום שסומכין שוחטין דלא כרש"י אלא דר"ל במקום שהסומכין מחוייב שתהיה ראויה לשחיטה. וע"ז אמרה המשנה הטעם שתיכף לסמיכה כו'. אבל מחוץ לעזרה אפי' פסיעה אחת לא הוי תיכף. אבל אם סומך בעזרה אף שיפסיק הרבה. מדאורייתא מקרי תיכף דהסיקם דוסמך ושחט אינו אלא שיסמוך דוקא בעזרה במקום הראוי לשחיטה. ואמנם מדרבנן אפילו כשסמך בעזרה תקנו שיהיה תיכף לשחיטה בלי הפסק מה דאפשר. ולכן לריב"י דבעינן מרחק צפון אפי' אם מעייל ידו ויסמוך בעזרה לא הוי תיכף מדרבנן. ומש"ה אמרו בברייתא דאשם מצורע לא היה

תיכף

רק בתיבה א' או ב' צ"ע (יא) (יב) ואם הוציא רבים בברכתו צריכין גם השומעי' שלא להפסיק עד שיטעמו יאם הפסיקו שלא לצורך אותו דבר צריכים לברך דבוודאי לא עדיפי השומעים מהמברך עצמו דדוקא בקידוש והבדלה אם טעם אחד יצאו כולם משא"כ בברכת הנהנין צריכין כולם לטעום ולכן אסורים להפסיק ואפשר מטעם זה נוהגין שכ"א מברך לעצמו מ"מ אם ראובן נטל ידיו ושמעון בירך המוציא ונתכוונו שניה' לצאת ואח"כ נגב ראובן ידיו ובירך ענט"י לא הוי הפסק וא"צ לברך המוציא דברכות ענט"י הוי צורך סעודה (ס"מ קס"ז בט"ז ומ"א):

כל

## נשמת אדם

תיכף. וה"ל מדרבנן. אבל מדאורייתא בודאי הוי תיכף אף לרב"י למ"ד לא שמיה ביאה ומעייל ידיו לפנים ועלתה לו סמיכה זו. דבמקום דלא אפשר הניחו על דאורייתא שיוצא בסמיכה זו. וה"ה בדיעבד בעבר וסמך בעזרה ושהה או הלך למקום אחר דעלתה לו סמיכה זו. דא"ל שיחזור ויסמוך מדרבנן שהרי סמיכה הוא בכל כחו והוי עבודה בקדשים (ואף דאמרינן גם דסמיכת אשם מצורע הוא דרבנן לחד מ"ד היינו כשלא סמך כלל כמו קרבן נשים אבל כשהכהן סמך לא רצו חכמים לתקן).

ולפ"ז אתי שפיר במתני' דאם היה תנא רק תיכף לסמיכה שחיטה ה"א כפי' רש"י דמדאורייתא בעינן תיכף אפי' בסמך בעזרה דכולה מתני' מיירי מדינא דאורייתא כדאית' התם הכל סומכין כו'. ולכן תני במקום שסומכין שוחטין וכפי' הרמב"ם. דהיינו במקום הראוי לשחיטה דהוא באמת מדאורייתא. וא"ל דלפ"ז איכפל ה"ל למיתני במקום שסומכין יש לי דמקום שוחטין משמע בבית המטבחים במקום הטבעות וכפירש"י שם שהם מקום שחיטה לכל הקרבנות. וכ"כ הרמב"ם בפ"ו מהל' בהכ"ח. ובאמת לאו כללא הוא שהרי פר של יוה"כ נשחט בין האולם ולמזבח. ואשם מצורע נשחט אצל שער נקנור. כדפסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות מחוכ"פ. דכיון שהסמיכה היה שם ולכן הולך לשחטם במקום שסומכין. ולכן תני במקום שסומכין. וא"כ ממילא כל אחד ואחד סומכין במקום הראוי לו:

ולפ"ז מתורץ שפיר קושית תוס' במנחות. דבאמת סמיכה הוי מ"ע שלא הזמן גרמא שהרי יכול לסמוך בלילה ולהמתין בשחיטתו עד אחר שחיטת התמיד דמדאורייתא' הוי סמיכה מעליא. ובזה מיושב קושית העולם על תוס' ברכות כ"ב שהקשו למה לא חשיב תיכף גסעודה ברכה. ותירצו משום דהוא ברייתא והוא תמוה דהא גם תיכף לסמיכה שחיטה הוא משנה. ובזה א"ש דמתני' מיירי מתיכף דאורייתא וג' תכיפות דחשיב הוא הכל מדרבנן. ותיכף לסמיכה דחשיב היינו בעזרה גופה:

ומעתה נשוב לפרש דברי הרמב"ם ויהיו מדוקדקים דבהלכה י"א כתב דינא דאורייתא. ולכן כתב אין סומכין אלא בעזרה ואם סמך בחוץ חוזר וסומך בפנים דזה מדאורייתא' פסול הסמיכה. ולכן כתב וחוזר וסומך בפנים. ולא כתב חוזר וסומך במקום שסומכין. דבאמת זה אינו אלא מדרבנן. דכל העזרה כשר לסמיכה מדאורייתא. ומ"ש הוא שיסמוך בכל כחו הוא מגמרא. ומה שכ' ואין סומך אלא הטהור ואם סמך הטמא סמך. וע' בכ"מ שדחק עצמו מאד. ובל"מ השיגו. ולכן כתב דכוונת הרמב"ם דאם סמך דהיינו שהכניס ידו לפנים. וגם זה דוחק גדול שהרי זה כבר כתב הרמב"ם ואם בעל הקרבן בחוץ והכניס ידו כו'. ובאמת א"ל לכל הדוחק הזה. דהא פריך הגמרא ואי סמיכת אשם מצורע דאורייתא ותיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא ליעול ולסמוך דרחמנא אמר לסמוך ומשני גזרה שירבה בפסיעות ע"ש. הרי להדיא דמדאורייתא מותר לכנוס ולסמוך. ולכן כתב הרמב"ם דאם סמך סמך. דהיינו מי שנתחייב בסמיכה ונכנס לעזרה וסמך שחיטתו כשרה. (ודע דבפ"ד מהלכות מחוסרי כפרה הל' ב' נתקשה שם הלח"מ מאד בדברי הרמב"ם ולע"ד לק"מ דבהדיא איתא דלכך טמא אין סומך לכתחלה משום דמסתמא מכנים ראשו ורובו ע"ש) ובהלכה י"ב כתב דינא דרבנן דבעזרה גופא במקום שסומכין שוחטין ולא זה בלבד שישחוט באותו מקום אלא שיתכוף כל מה דאפשר ולכן לא כתב הרמב"ם כלשון דתנן בגמ' דה"ק שתיכף לסמיכה כו'. דדינא דמשנה היינו תיכף דאורייתא. דהיינו שתהיה בעזרה. ככר כתב הרמב"ם בהלכה י"א אבל בהלכה י"ב דמיירי מתיכף דרבנן. ולנחות הל' כ' בל' המשנ' וא"כ הם ב' דברים שאינן תלוין זה בזה ולכן כתב במקום שסומכין לאפוקי שלא יסמוך בזוית זה וישחוט באחרת ואחר זה כתב דאפילו במקום שחיטה

יהיה תיכף. ובדיעבד ששהה או הלך בודאי דאסור לחזור ולסמוך דהוי עבודה בקדשים כיון שכבר יצא ידי סמיכה דאורייתא. וזה ממילא נשמע דהסמיכה דאורייתא כשרה. והסמיכה דרבנן א"א לתקן עוד. ולכן כתב שחיטתו כשרה ולא הזכיר מסמיכה כלל וממילא נשמע וא"ז כתב וסמיכה שיורי מצוה דבדיעבד אפי' לא סמך כלל שחיטתו כשרה:

ולפ"ז לק"מ קושית המ"א שהרי חלל שער ניקנור אף דקרוי לפני ה' כמו שכתבתי. מ"מ לא נתקדש בקדושת עזרה ודם שילא לשם נפסל כדאיתא בפסחים פ"ה. וא"כ למ"ד דשמיה ביאה וא"א להכנים ידיו ודאי שפיר קתני בברייתא דלא הוה תיכף שהרי כיון שצריך ע"כ לסמוך בחלל השער ושם פסול לשחיטה. וא"כ אין סמיכה זו כלום ולא הוי תיכף אפילו כשישחוט סמוך לפתח. דאף דאי נימא דע"כ למ"ד שמיה ביאה ע"כ ס"ל דתיכף לסמיכה שחיטה לאו דאורייתא כדאיתא שם דאי ס"ל דהוי דאורייתא היאך יהיה סומך במקום דפסול לסמוך עכ"פ א"א שיהיה תיכף וא"כ שפיר קתני דלא הוי תיכף. אבל למ"ד לא שמיה ביאה יכול לסמוך בעזרה והוי תיכף דאורייתא' ומשני דבאמת מאי דתני בברייתא דלא הוי תיכף היינו תיכף דרבנן דס"ל כר"י ב"י דבעינן מרחק לפון:

עוד י"ל בלא"ה לא ידעתי מה קושיא כ"כ דהא המקשן איננו עוסק עתה לפרש הברייתא. דבתר הכי פריך הש"ס מאי קסבר ולא הביא ברייתא זו אלא להקשות לעולא. וא"כ למ"ד שמיה ביאה לא יכול להקשות רק על הלשון דברייתא דתני לא היה תיכף. ויש לדחות באמת כקושית המ"א דגם זה לא הוי תיכף. אבל למ"ד לא שמיה ביאה אפילו אם נאמר דזה לא הוי תיכף מ"מ קשה לעייל ידיו ויהיה תיכף. ובתר דמתרץ הש"ס כרבי ממילא לא ק' אפי' למ"ד שמיה ביאה דמוקי נמי כר"י ב"י ולעולם י"ל דזה הוי תיכף אלא דוקא בהילוך כ"ב אמות ועכ"פ אין להוכיח מכאן כלום. ולענ"ד דברי המ"א בי"ד שרירין וקיימין ודוקא מבית לבית או מחדר לחדר ולא היה דעתו. ואפי' הילוך כ"ב אמות אע"ג דלא הוי תיכף כמ"ש תוס' בסוטה. אבל לא מיקרי הפסקה לענין להצריך ברכה:

(יא) עיין בסי' קס"ז בט"ז ס"ק ח' שכתב דדוקא לאכול אסור אבל טעימה מותר מדלא אמר אסור לטעום עד שיתן כו'. והנה נעלם ממנו שבאמת בגיטין סוף פ' הניזקין איתא להדיא אסור לטעום כלום. וכן הוא גירסת הרא"ש בפ' כ"מ. ועוד דבברכות דף מ"ז ע"א איתא בהדיא בגמרא דאין חילוק בין אסור לטעום ובין אסור לאכול ע"ש (ול"ע דבשבת דף ק' ע"ב בתוס' ד"ה לימא כתבו ג"כ חילוק זה) ויפה כ' הב"י דלרש"י דס"ל דבעינן דוקא לורך המוציא. ע"כ אסור לטעום. ואפשר שגי' הב"י היה אף בפרק כיצד מברכין אסור לטעום. ולפ"ז היה משמע דבזה מותר להפסיק אפילו לכתחלה. כיון דאסור לטעום. אך ראיתי ברמב"ם הלכות עבדים פ"ט ובסמ"ג עשין סי' פ"ז משמע דאין זה אלא מדת חסידות. אבל בסמ"ג עשין סי' כ"ז כ' בהדיא אסור לאכול עד שיתן. ובאמת הדבר תמוה על הרמב"ם דלמה השמיט הא דאסור לאכול. ולא כתב רק שחכמים הראשונים לא היו אוכלים. ואפשר שגי' היה לא יאכל עד שיתן כו'. וה"ה הכל בו בהדיא דלכתחלה אסור להפסיק מוכח דדוקא אכילה אסור אבל טעימה מותר. וה"ל דאין כ"מ בין הגרסאות דבאמת טעימה בעלמא מותר. וזה דוקא כשאינו רוצה לאכול בקביעות. אבל אם קובע עצמו לסעודה קבועה אז אפי' לטעום אסור:

(יב) צ"ע אם הפסיק בדבור פחות מכ"ד אם נקרא הפסק. ולפי הסברא נראה דהוי הפסק. וכ"מ מדברי בה"ג שהביא בא"ר סי' קס"ז ס"ק ז' וז"ל. אם ענה אמן בתר נפשיה הוי כדברים בטלים עכ"ל. וכ"מ מלשון הש"ע שכתב

אמר





יב כ"ז שהפסיק בדיבור בין הברכ' לעשיית אותו דבר אבל אם הפסיק בשתיקה באמצע ברכ' אם הוא מחמת שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה ומי רגלים ושהה כדי שיאמר כל אותה ברכה מתחלה ועד סוף צריך לחזור לראש הברכה ומשערין כל אדם לפי דיבורו אם בנחת או במהירות. אבל אם שתק ברצון או אפי' מחמת אונס אחר אפילו שהה כדי לגמור כולה א"צ לחזור לראש (ע' במ"א ריש סי' ס"ס ודין זה שוה גם לק"ש חוץ מתפל' שיתבאר לקמן דינו בכלל כ"ה סי' י' (יג):

יג ואם דיבר באמצע ברכה אם היא ברכה קצרה כברכת הפירות וברכת המצות צריך להזור ולברך לכ"ע אפילו היה לצורך הסעודה. ונראה לי דאפילו לענות קדיש וקדושה אסור לכתחלה וכל שכן דאסור לענות אמן על שאר ברכות. ובדיעבד שענה אמן או קדיש וקדושה צ"ע אם יחזור ויברך אבל בברכה ארוכה כמו ברכת ק"ש ואשר יצר וכיוצא בו מותר לכתחילה לענות קדיש וקדושה ואמן דהאל הקדוש ושומע תפלה כמו שיתבאר לקמן כלל כ' סימן ג' ד' ואפילו שהה כדי לגמור את כולה (מ"א סס). והחילוק שבין ברכה קצרה לארוכה דבברכ' קצרה תיכף כשאמר בא"י והפסיק לסוף הברכה א"כ אין מקום לסוף הברכה להתחבר עם תהלת הברכה ואמנם כשאמר קדיש וכיוצא בו באמצע י"ל דהוי כמוסיף בשבח המקום או אפשר דאעפ"כ אין מצטרף אבל ברכה ארוכה אין כאן הפסקה ונ"ל דאם דיבר באמצע ברכה ארוכה בשוגג א"צ להזור אלא למקום שפסק (ועיין בכלל כ"ס סי' ג' בנ"א) (יד):

יד קודם שיברך צריך לידע איזה ברכה שצריך לברך כדי שבשעה שהוא מזכיר השם שהוא עיקר הברכה יהיה ידוע לו מה שיסיים. ובדיעבד אף ע"פ שכוונתו היה לברך ברכה אחרת כגון שנטל פרי בידו וסבר שהוא פה"ע ולאחר שהזכיר השם נזכר שהוא פה"א וסיים בפה"א יצא וכן כל כיוצא בזה ומ"מ לכתחלה אם צריך לברך ב' ברכות כגון בורא מיני בשמים ובורא מאורי האש ובירך ע"ד שיברך מאורי האש ונזכר שראוי להקדים על הבשמים וסיים מאורו האש ויברך אח"כ על הבשמים כיון שהיה כוונתו לכך בשעת הזכרת השם כיון די"א דלא יצא ולכן מוטב שישנה הסדר ויסיים כראוי ואם נסתפק באמצע ברכה ביצד יסיים אם מותר להפסיק ולשאול צ"ע ועיין לקמן כלל כ"ה סי' ז' (סי' ר"ט):

טו אסור לעשות שום מלאכה אפי' דבר קל בשעה שמברך. וע"ז נאמר ואם תלכו עמי קרי (ס"ס קנ"א בט"ז ובמ"א):

טז צריך להוציא הברכה מפיו ולהשמיע לאזניו ובדיעבד אפילו לא השמיע רק שהוציא מפיו יצא ואם לא הוציא כלל מפיו רק שהרהר בלבו צ"ע ולכן אם הוא אנוס ודחוק לשתות בלילה וכיוצא בו והוא במקום שמותר בהרהור ואסור בדבור כדלעיל כלל ג' מותר לסמוך ע"ז ויהרהר הברכה בלבו ואם המקום מטונף לגמרי שאסור אפי' בהרהור אזי יהרהר בלבו שמצטער על שא"א לו לברך וה' יראה ללבב עיין בכ"מ פ"א מהלכות ברכות שב' דמשמע דדעת רמב"ם דיצא בהרהור לבד ובמ"א ס' ק"א ס"ק ב' ובסימן קפ"ה ובט"ז סימן ס"ב (ועיין מה שכתבתי בכלל ג' סי' א' בנ"א ס"ק ב' דמשמע דדעת תר"י דמותר להרהר בברכה):

יז כל הברכות כולן יכול א' לברך ולהוציא את האחרים ומצוה מן המובחר הוא דברוב עם הדרת מלך (סי' רנ"ח) ואפשר דלא נהגו עכשיו כך מפני שאין הכל בקיאין להתבוין להוציא או מטעם המבואר בסי' י"א ובלבד שיתכוין השומע לצאת והמשמיע להוציא וישמע הברכה מתחלה ועד סוף ויענה אמן ומ"מ אפילו לא ענה אמן יצא (רי"ג) אלא שיש הילוק דברכות השחר

## נשמת אדם

אמר הביאו מלח או שאמר הביאו לפתן אע"ג דהוי פחות מכ"ד:

(יג) הא דכתבתי כ"ז הוא לפי מ"ש בד"מ בסי' ס"ה. וכ"כ רמ"א בש"ע שם דהכי נהוג. וע"פ הכרעת המ"א שם בדעת השר מקוצי דק"ש והלל ומגילה הכל דין אחד. דבגברא דהוי חוזר לראש וא"כ בודאי דה"ה בכל הברכות כדין כן ואמנם דברי המ"א צ"ע שהרי בסי' תכ"ב כתב בשם ד"מ דדוקא בק"ש מהמרינן אבל בהלל ומגילה שהוא דרבנן אפי' ע"י אונס א"צ לחזור לראש. וע"ש בד"ה דהוי ספיקא דדינא א"כ עכ"פ בק"ש דאורייתא ראוי להחמיר אפי' ע"פ אונס אחר. ודלא כמ"ש המ"א כאן ומדלא הגיה הרמ"א בהלל ומגילה דמחמת אונס חוזר לראש. צ"ל דמ"ש בסי' ס"ה והכי נהוג היינו דוקא בק"ש דהוי דאורייתא. ולפ"ז כיון דהוא ספיקא דדינא לכן בהלל ומגילה יחזור לקרות בלא ברכה אפי' היכא דגברא חזי רק מחמת אונס אחר וכ"ש בק"ש שהיא דאורייתא. ובשאר ברכות אפילו אם היה גברא דחזי א"צ לחזור לראש. וכדעת הרי"ף ורמב"ם דדוקא בתפלה החמירו. אמנם בבכמ"ז צ"ע שהיא דאורייתא רק שם ברכה לבטלה צ"ע. וי"ל דכשהאדם או המקום אינו ראוי יחזור לראש ובאונס אחר צ"ע:

(יד) כתב הרשב"א בתי' דף י"ב וכ"כ הב"י בשמו בסימן תקפ"ה. בענין דלקח כוס מים ואמר בפה"ג שהכל כו'. דלשיטת הגאונים בסי' ר"ט דינא היינו דהוי כמוסיף שבח באמצע ברכתו ומסיים בענין הברכה. אבל שיטת רש"י שם כיון שאמר בפה"ג סיים הברכה. ומה מועיל או מוריד מה שאמר אח"כ שהכל. דמה שיאמר אח"כ הוי ככל תוספת לאחר הברכה והיאך קורא אותה חתימה. וסיים שם ואעפ"כ שב וא"ת עדיף עכ"ל. עוד כתב שם בחדושיו דלרש"י בפתח יוצר אור וסיים במעריב ערבים כיון דהרוכה היא נגרר אחר הפתיחה. הרי בהדיא דברכה קצרה ודאי דאסור לענות לכתחלה. ובדיעבד באנו למחלוקת הגאונים ורש"י וז"ל רמב"ם סוף פ"י מהלכות תפלה התחיל להתפלל קודם ש"ץ והגיע הש"ץ לקדושה לא יפסיק ולא יענה קדושה והיש"ר וה"ל בשאר ברכות. וכתב הל"מ הר"ל שלא יפסיק לענות אמן לשאר ברכות ודבריו דחוקים דהו"ל וה"ל לשאר אמנים אבל הכ"מ כתב וז"ל כיון דבאמצע תפלה אפי' בין ברכה לברכה באמצעית לא יפסיק כ"ש שלא יפסיק באמצע שום ברכה משאר ברכות הנהנין או ברכות המצות עכ"ל:

השחר וברכות ק"ש וק"ש אין יכולים להוציא בפחות מי' ואז מוציא בין הבקי או אינו בקי (סי' ו' מ"א ס"ק ד' וסי' כ"ט) ובתפלה אינו מוציא אלא דוקא שאינו בקי ושאר כל הברכות יכול להוציא אפילו הבקי ואפי' אין שם אלא אחד (סי' ח') :

יח כל הברכות אף ע"פ שזה כבר יצא מותר לברך להוציא האחר שאינו בקי שכל ישראל ערבים זה לזה חוץ מברכת הנהנין שאם הוא אינו נהנה אסור לברך להוציא חבירו אפילו אינו בקי דכיון דאינו יכול לברך לא מהני ואפילו בדיעבד שבירך וזה שמע וענה אמן לא יצא כיון שזה בירך לבטלה חוץ מברכת בפה"ג או המוציא אם אין לו יין של קידוש בין דלילה בין דיום · כיון שהוא שייך לקידוש שהוא מצוה וחייב להוציא חבירו יכול ג"כ לברך בשבילו בפה"ג או המוציא כיון שזה אינו בקי וכן המוציא של אכילת מצה (קכ"ו וסי' רע"ג) אבל כשקידש על היין אסור לברך להם המוציא אף ע"ג דאכילת שבת מצוה מ"מ אינה חובה כ"כ אבל בשביל קטנים יכול לברך כל הברכות לחנכם במצות (קס"ז) :

יט בברכת הנהנין אין אחד יכול להוציא חבירו אלא א"כ קבעו עצמן לזה דהיינו שישבו יחד על השלחן ומ"מ כיון שיש פוסקים דלא מהני קביעות לכל דבר חוץ מפת ויין וי"א דאפי' ביין לא מהני (רי"ג) ולכן מנהג פשוט שכ"א מברך לעצמו · ומיהו ביין אם קבעו עצמן לשתות מנהג במקצת מקומות שאחד מברך ומוציא האחרים וכן במי דבש ושכר במקומות שאין יין מצוי (ט"ז שם) ובדיעבד שקבעו עצמן ובירך אחד אפי' בפירות יצאו וי"א דבפת אפי' לא קבעו יצאו בדיעבד (קס"ז) ובתוך הסעודה אפילו לכתחילה יכול א' להוציא אפילו בפירות כיון דמהני הקביעות לפת מהני נמי לשאר דברים :

כ וכ"ז לברכה ראשונה שדעתן להתחבר · אבל בברכה אחרונה דאדרבה דעתן להפרד אע"פ שהן רבים אין א' יכול לפטור חבירו לכ"ע דאין זימון לפירות דדוקא בבהמ"ז יכול להוציא ומ"מ בדיעבד כיון שקבעו עצמם יצאו (רי"ג) ובבהמ"ז אם אחד אינו יודע לברך יכול חבירו לברך לו ויכוין להוציאו וטוב שיאמר עמו מלה במלה דא"א לכוין ולשמוע (קל"ג) :

כא כל הברכות כולם יכול אחד להוציא את חבירו ובלבד שיהא מחויב בדבר · היה המברך חייב מדרבנן והשומע חייב מדאורייתא אינו יכול להוציא אלא א"כ אומר עמו מלה במלה לפיכך ג' שאכלו כאחד וקצתם אכלו כדי שביעה וא' אכל כזית אין זה שאכל כזית יכול להוציא האוכלים כדי שביעה · וכן מי שהתפלל בע"ש וא"כ כבר יצא ידי קידוש דאורייתא אינו יכול להוציא מי שלא התפלל עדיין כיון שזה מחויב דרבנן וזה מחויב דאורייתא ודוקא כשכולן יודעין לברך ולקדש אבל אם אינן יודעין לברך ולקדש יכול זה להוציאם שהרי אפילו מי שכבר קידש שאינו מחוייב אפילו מדרבנן יכול להוציא דכל ישראל עריבין זב"ז אבל בבהמ"ז אע"פ שזה אינו יודע לברך אינו יכול להוציאו אא"כ אכל עכ"פ כזית דכתיב ואכלת וגו' וברכת מי שאכל הוא יברך (עיין בסי' קל"ז בסעיף ד' במג"א שם) :

כב ודוקא גדול שהוא בר חיובא אבל קטן אע"פ שהגיע לחינוך אינו יכול להוציא לגדול אפילו בדבר שאינו אלא מדרבנן כגון קריאת המגילה והלל משום דבגדול אינו אלא א' מדרבנן ובקטן הוי תרי דרבנן דהמצוה גופה אינו אלא דרבנן והקטן אף בשאר מצות אינו אלא מדרבנן ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן :

כג ודוקא בהלל ומגילה שא"א בשום ענין שיהא בקטן חד דרבנן אבל גדול שאכל רק כזית יכול הקטן שאכל ג"כ רק כזית להוציאו כיון שאם יאכל הקטן כדי שביעה לא יהיה בו אלא חד דרבנן וכיון שיש בו צד שלא יהיה בו אלא חד דרבנן יכול להוציא לזה שאינו מחוייב רק מדרבנן (עיין מ"א סי' קכ"ו וסי' תרפ"ט) ולפ"ז נ"ל דקטן יכול לקדש למי שהתפלל כבר ואינו יודע לקדש ואפילו אם כבר התפלל הקטן דכ"ז שלא התפלל אינו אלא חד דרבנן וכיון שיש בו צד שלא יהיה בו אלא חד דרבנן יכול להוציא למי שהתפלל כבר ואינו מחוייב אלא מדרבנן כמו בברכת המזון :

כד כל דבר שהוא מדאורייתא וחייב בודאי לעשותו רק שמסופק שמא כבר עשה כגון לולב ביו"ט ראשון ושכח אם כבר נטל הלולב או לא וכן שופר ביו"ט ראשון וכן כספק אם קרא ק"ש או לא וספק אם בירך בהמ"ז כיון דחייב לעשות המצוה מדמת כספק חייב גם לברך עליה אע"ג דלגבי הברכות אינו אלא ספיקא דרבנן ולכן בספק אם קרא ק"ש חוזר ומברך עם ברכותיה וכן ספק אם בירך בהמ"ז או לא חוזר ומברך אף ברכה ד' אף ע"ג שאינה אלא מדרבנן אבל אם מחויב לעשות המצוה מדמת ספק אם חייב בה או לא כגון השוחט הכוי שהוא ספק חיה וצריך לכסות מחמת ספק מ"מ כיון שאינו וודאי שהוא חייב בה וכן קטן שנולד כשהוא מהול וכן המל אנדרוגינוס שהוא ספק זכר כיון שהוא ספק אם חייב כלל אע"פ שחייב לעשות המצוה מ"מ אין מברכין עליו (כ"כ הפ"ח בשם הכנה"ג בא"ח סי' ס"ז שכתב כדרך שאמרתי ובאמת מילתא דמסתבר הוא שבו מתורצים כל הקושיות) ולפ"ז נ"ל דאם לא היה לו לולב





ביום א' והביאו לו בין השמשות אע"ג שהוא ספק דאורייתא יטלנו בלא ברכה דהא הספק הוא אם מחויב כלל (ואפשר שזהו כוונת המ"א ר"ס תרנ"ב עיין בביאורי הגר"א סי' תרפ"ה ובסי' ס"ז אך המ"א כתב בסי' תקפ"ה כריב"ש דאפילו ספק נטל לולב ביום א' נוטל בלא ברכה וביום ב' א"צ ליטול כלל וזה סותר למש"כ בסימן תרנ"ב):

כה כתיב ימלא פי תהלתך ולכן אסור לברך כשיש דבר בפיו ואם צריך לרוק ירוק מקודם שיברך ולכן אותן אנשים שבשעה שמניחין תפילין של יד מחזיקין הבית יד של הכתונת בפיהם ומברכין עושין איסור וצריך ליזהר בזה :

כו אסור לזרוק ברכה מפיו ולברך במהירות אלא יכוין פירוש המלות ויברך בנחת · וז"ל ס"ח סי' מ"ו כשהוא נוטל ידיו או שמברך על הפירות או על המצות השגורות בפי כל אדם יכוין לבו לברך לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם להנות מהם וצוהו על המצות ולא יעשה כאדם העושה דבר במנהג ומוציא דבריו מפיו בלא הגיון הלב ועל דבר זה חרה אף ה' בעמו ושלח לנו ביד ישעיה ואמר יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה.אמר הקב"ה לישעיה · ישעיה ראה מעשה בני כי אינו אלא לפנים ומהזיקים בה כאדם שמחזיק ונוהג מנהג אבותיו בידו באים בביתי ומתפללים לפני תפלות הקבועות כמנהג אבותיהם לא בלב שלם הם מנקין את ידיהם ומברכים על נטילת ידים ובוצעים ומברכים ברכת המוציא שותים ומברכים כמו שהדבר שגור בפיהם אף בעת שהן מברכין אינן מתכוונין לברכני לכן ע"כ חרה אפו ונשבע בשמו הגדול לאבד חכמת הכמיו היודעים אותו ומברכים אותו במנהג ולא בכוונה דכתיב בתריה לכן הנני יוסיף כו' ואבדה חכמת חכמיו כו' לפיכך הזהירו חכמים על הדבר ואמרו עשה דברים לשם פועלם ומעשה בא' שמת לאחר יב"ח נגלה בחלום לאחד מקרוביו א"ל בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מדקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות ובהמ"ז בכוונת הלב ושאלו לו והלא אין משפט רשעים בגיהנם אלא יב"ח א"ל אין דנין אותי בפורעניות הזקים כמו ביב"ח ראשונים עכ"ל :

כז ההוגה השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב דהיינו שקורא השם בנקודותיו כמו שהוא נקוד היו"ד בשבא וההא בחולם והוא"ו בקמץ (ול"נ מדלא אמר ההוגה השם בנקודותיו ומדאמר באותיותיו ר"ל שאומר השם בהברת האותיות כידוע נ"ח והוא השם המפורש) או שאומר האותיות ואפי' רק מקצתו דהיינו יו"ד ה"א אלא יאמר יו"ד קה וי"ו קה ויקראנה כאילו כתוב שם אדני ובנקודו' אדני דהיינו האלף בחטף פת"ח אבל לא בפת"ח לבד או בשב"א לבד והד' בחולם והנו"ן בקמ"ץ וידגיש היו"ד שיהיה ניכר יפה רק בכוונה יכוין לשם הוי"ה ובענין שמות המלאכים אע"פ שכתבו בשם האר"י ז"ל שאסור להזכירם צ"ל דזה דוק' שלא לצורך אלא שרוצ' להזכיר שמותם זה אסור אבל בדרך תפלה ושבח כדמצינו בפיוטי' מותר להזכירם דלא עדיף משמות הקדושי' וכן שמעתי מפי הגר"א שאמר הפיוטי' כמו שנדפסו אך בלק"ת מפור' להדיא לאיסור :

## כלל ו דין עניית אמן (סי' רט"ו וקכ"ד) :

א כתיב פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים ואז"ל מדכתיב אמונים ולא כתיב אמונה כדכתיב כל מצותיך אמונה ולכן אמרו אל תקרא אמונים אלא אמנים שעונין אמן על כל ברכה ופי' אמן הוא הקיום שמקיים דברי המברך שהוא אמת · והמובן מה שאמרו בב"מ דף קי"ד דהקדש צריך ברכה מדכתיב ואכלת ושבעת וברכת אבן הכוונה אמן שיהיה מבורך וכן שמעתי בשם הגר"א שברוך פי' שיהי' מבורך לא כמו שהושבים פי' ברודלשון שבח רק שאנחנו מבקשים שיהיה מבורך כידוע אם כן גם אמן פירוש כנ"ל (ומצינו גם כן בגמרא שא"ל הקב"ה לר' ישמעאל בני ברכני) וכשהתינוק עונה אמן מאותו שעה יש לו חלק לעולם הבא ומי שאינו עונה אמן עונשו גדול מאוד ולכן כל השומע ברכה מישראל אפילו קטן בשעה שמברך דרך ברכה ואפילו לא שמע כל הברכה רק ששמע שהזכיר השם וסוף הברכה חייב לענות אמן (אף שמדברי רש"י והרע"ב משמע דאפילו לא שמע הזכרת השם מותר לענות אם שמע סוף הברכה אבל ברא"ש וטור ותר"י ורי"ו ולבוש כתב דווקא אם שמע הזכרת ה' עיין א"ר סי' רט"ו ול"נ דלא פליגי שהרי כתב הב"י בסי' קכ"ד דהרא"ש וכר"י ס"ל דאפילו לא שמע כלל אלא שיודע איזה ברכה מותר לענות כדמוכח מאנשי אלכסנדריא אע"כ דאם יודע שזה מברך אע"פ שלא שמע הזכרת ה' כיון ששמע סוף ברכה ויודע על מה עונה מותר ומש"כ הרא"ש והטור דדוקא כששמע הזכרה מיירי שאינו יודע כלל אם זה אומר לשם ברכה אבל קטן שלומד הברכות ואין אומר בדרך ברכה אע"פ שמותר ללמדו וכ"ש גדול שמברך ח"ו ברכה שא"צ אסור לענות אמן):

ב אין עונין אמן על ברכת עצמו ואפילו אם מסיים הברכה עם הש"ץ אינו עונה ואם הוא מברך ברכה אחרת והש"ץ ברכה אחרת וכן אם מסיים ישתבח או יהללוך אחר הלל וכן בערבית ברכת שומר עמו ישראל דהוי סיום ברכת ק"ש בשוה עם הש"ץ עונה אמן דכיון שהוא סיום ב' ברכות דהיינו ב"ש וישתבח וכן ברכה ראשונה לקרות הלל ויהללוך די"א דלעולם אחר סיום ב' ברכות דסליק ענינא עונין אחר ברכת עצמו ולכן עכ"פ יש לסמוך

עליהם כשמסיי' עם הש"ץ בשוה ולכן בברהמ"ז אחר ברכת בונה ירושלים עונה אחר ברכת עצמו דשם סיום ברכות דאורייתא (מ"א סי' נ"א) :

ג צריך ליזהר מאד שיאמר אמן שיהיה ניכר כל התיבה שלא יחטוף באל"ף או להבליע הנו"ן וענשו גדול מאוד ואסור לחטוף לענות קודם שיסיים המברך כל הברכה דזהו אמן חטופה ולא יאחר מלענות אמן דזהו אמן יתומה אלא תיכף כשמסיים הברכה יענה אמן ואם הש"ץ מאריך הרבה בנגינות בתיבות ואמרו אמן לא ימתין אלא יענה תיכף (סי' קכ"ד) :

ד כל זמן שרוב הצבור עונין אמן חשוב כאילו המברך סיים הברכה כי אמן הוא מצורך הברכ' ולכן מותר ליחיד לענות עמהם אבל כשכבר רוב הצבור ענו אע"פ שקצת יחידים עדיין מאריכין בענייתן הוי כאילו כבר סיים המברך ואסור אז לענות דכל שאינו עונה תיכף אחר סיום המברך נקרא אמן יתומה (א) :

ה יזהר כל אדם שישמע הברכה כדי לענות אמן ולא יסמוך על מה שיודע איזה ברכה מברכין כי י"א דברכה שבא להוציא רבים כגון תפלת י"ח אסור לענות אא"כ שמע ואם אינו יודע כלל איזה ברכה מברכין אפי' בברה"נ אסור לענות דכיון שא"י על מה עונה הוי אמן יתומה. (שם). העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך דכתיב גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו :

## כלל ז דין נט"י לתפלה ולברכות וברכת ענט"י וא"י ואלקי נשמה :

א כתיב ארחץ בנקיון כפי ואסובבה כו' מזה סמכו חכמים שאסור להתפלל בין שחרית או מנחה ומעריב עד שיטול ידיו במים עד הפרק דהיינו חיבור היד לזרוע דומיא דכהן המקדש ידיו לעבוד' אפי' אין בהם שום טינוף ולכלוך ואפי' היה עוסק בתורה או באמצע סעודה (רמ"א סס"י רל"ג) וכ"ש בסתם ידים. ודוקא כשיש לו מים מזומנים לפניו אבל אין צריך לחזור אחריהם:

ב בד"א בסתם ידים אבל אם נגע במקום מטונף וכ"ש כשעושה צרכיו צריך לחזור אחר מים עד פרסה לפניו ולאחריו עד מיל ואם מתירא שיעבור זמן תפלה או שלא יוכל להתפלל עם הצבור (כ"ח סי' רל"ג) א"צ לחזור אחר מים אלא ינקה ידיו בכל מידי דמנקה ואפילו במפה מדכתיב ארחץ דמשמע במים וכתיב בנקיון משמע בנקיון בעלמא ולכן צריך לחלק (לבוש). וכן כשנגע באמצע תפלת י"ח במקום מטונף ינקה ידיו (סי' צ"ב) ועיין לקמן כלל כ"ב :

ג סתם ידי' כשרים לתורה ולברכות אבל אם היו מלוכלכות או מזוהמות כגון שנגע בשוק וירך ומקומות המכוסים או שחוכך ראשו ופשיטא כשעשה צרכיו ירחץ ידיו אם יש לו מים מזומנים ואם אין לו ינקה ידיו וכן בהשתין ושפשף (שם) :

ד לתפילה לכתחילה יזהר ליטול כדין נט"י לסעודה כמבואר לקמן בדין נט"י אבל א"צ רביעית מים לתפלה ומ"מ אפילו לא נטל בכלי אלא ששכשך ידיו בכלי יצא ומברך ענט"י אבל אם אין לו מים וצריך לנקות ידיו זה לא נקרא נטילה כלל ומברך על נקיות ידים אבל הטובל בנהר מברך ענט"י (סי' ד') (סמ"א בסי' ד' סקיה בנ"ע הברי בסי' קנ"ט כ' הש"ע דאפי' שמטביל ידיו מברך לעולם ענט"י וא"כ ה"נ הו"ל לברך לעולם ענט"י ולא הבנתי כלל שהרי שם הטעם דבכלל מאתים מנה כמ"ש הט"ז שם בשם הרשב"א וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' ק"ן משא"כ הכא שהאיך יברך על הנקיון ענט"י כיון שאינו נוטל) :

ה אע"ג דקיי"ל דצריך נט"י לכל תפלה מ"מ בזה קיי"ל דאין מברכין ענט"י אלא בשחרית לתפלה כיון שנעשה כבריה חדשה וצריך לקדש עצמו ככהן המקדש לעבודה ולכן נ"ל דאם לא בירך ענט"י קודם התפלה לא יברך אחר התפלה (ולא מבעיא לדעת הרא"ש דמצריך לברך גם במנחה ומעריב דס"ל דענט"י לא נתקן רק בשביל התפלה אלא אפי' לרשב"א דקיי"ל כוותיה לענין ברכה שלא לברך אלא בשחר כ' משום דנעשה כברי' חדשה וצריך להתקדש ככהן לעבודתו משמע דוקא משום שצריך להתקדש וזה שייך דוקא בתפלה שהוא במקום קרבן ועוד נ"ל דאז ימתין עד תפלת המנחה ויברך אז ענט"י לכ"ע וצ"ע) :

ו נכון להמתין לברך ענט"י עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל דאז יוצא לכ"ע אבל כשבירך מקודם ואח"כ יפנה להרא"ש צריך לחזור ולברך ואף דלא קיי"ל הכי מ"מ נכון ליזהר בזה. (שם במ"א סק"א). ועוד מבואר שם בשם הגמרא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום משום כבוד קונו :

ז בשחר אפי' לא עשה צרכיו מברך אשר יצר על מנהגו של עולם (סי' ד') ובכל היום אחר שהטיל מים או שנפנה ירחוץ ידיו ויברך אשר יצר וא"צ לברך ענט"י ואפי' על טפה אחת מברך אשר יצר אבל על הפחה אינו מברך וגם א"צ ליטול ידיו דלא כהמון עם. ואם הטיל מים ב"פ אינו מברך רק פעם א' דלא יהא אלא כאוכל ב"פ שמברך בהמ"ז א' (סי' ז') ונ"ל דוקא שכבר הטיל ב"פ אבל המטיל מים ולא בירך אשר יצר כגון בתוך התפלה ואח"כ

## נשמת אדם

(א) הט"ז בסי' קכ"ד ס"ק ו' חולק ע"ז ע"ש ונ"ל דלק"מ שהרי הטעם דלא ימתין אלא מיד כשכלה הברכה יענה אמן דאל"כ הוי אמן יתומה כמ"ש באבודרה"ם בהדיא ובסעיף ט' כתב הש"ע דאם יש קצת שמאריכין יותר מדאי א"כ כשמברך לא ימתין היינו כמו שאמרו בגמרא שכל המאריך אינו אלא טועה וא"כ בשלמא אחר יחיד העונה אמן כתקונו חשוב הכל מכלל הברכה. ולשיטת הסוברין דאף שלא שמע הברכה מותר לענות אבל כאן כיון שהצבור כבר ענו אלו המאריכין אינם נחשבים כלל מצורך ברכה





רוצה עוד הפעם להטיל מים יברך תחלה ואח"כ יטול ויחזור ויברך (שהרי לשיטת רמב"ם ופסק הרב בש"ע בסי' קע"ח אפילו באכילה הדין הכי שצריך תחלה לברך בהמ"ז כיון שכבר הסיח דעתו מאכילה ראשונה ואף דלא קיי"ל הכי אלא כרמ"א שם מ"מ הא דעת הגאון והש"ע דלעולם צריך לברך אשר יצר ב"פ וא"כ בזה שעדיין לא הטיל י"ל דכ"ע מודים דצריך לברך מקודם ובפרט שהט"ז פסק ג"כ כש"ע כן נ"ל דבזה לכ"ע יברך מקודם) :

ח אחר שבירך אשר יצר יסמוך לה ברכת אלהי נשמה דכיון שאינה פותחת בברוך ראוי לסמכה לחברתה והמשכים קודם אור היום ובדעתו לישן עוד לא יברך ברכה זו עד סוף שנתו ואם לא בירך אותה עד אחר שהתפלל י"ח אינו מברך עוד לאחר התפלה שכיון שכבר אמר מחיה מתים הוא דומה למחזיר נשמות (פ"ח מ"ו) דהניעור בלילה או שישן ביום אינו מברך (סי' רל"ח) ומ"מ אם ישן בלילה ס' נישמין שהוא מהלך ק' אמה מברך דבזה טועם טעם מיתה. ואם כבר בירך והזר וישן בלילה צ"ע אם יחזור ויברך ונ"ל דס' ברכות להקל:

## כלל ח. דין שאר ברכות השחר (סי' מ"ו) :

א ברכת הנותן לשכוי לא יברך עד היום אם לא כששמע קול תרנגול מותר לברך אפי' בלילה והמיקל לברך אחר חצות לא הפסיד שהרי מברכין על מנהגו של עולם וחרש שאינו שומע לא יברך עד היום (סי' מ"ו) :

ב יברך שלא עשני עכו"ם ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה ובכל א' יש תוספת שבח שמתחלה מברך ש"ע עכו"ם שאינו חייב במצות כלל ואח"ז עבד אף דחייב בקצת מצות ואח"ז אשה שהיא מזרע ישראל וחייבת בכל המצות ולכן צריך לברך כסדר. ואם הקדים לברך ש"ע עבד לא יברך עוד ש"ע עכו"ם ואם הקדים ש"ע אשה לא יברך עוד ש"ע עבד וכ"ש ש"ע עכו"ם שיש בכלל מאתים מנה כיון שבירך על החמור כ"ש על הקל (עיין מ"א) :

ג אף סומא יכול לברך פוקח עורים שיש לו הנאה שאחרים מראים לו הדרך (פ"ח וא"ר וכמ"א בסימן מ"ו ס"ק י"ד נראה שיש ט"ס וצ"ל לטיפוך) :

ד יברך תחלה מתיר אסורים שכל הלילה היה כמו כפות ואח"כ זוקף כפופים שהוא נגד מה שנזקף ואם בירך תחלה זוקף כפופים לא יברך עוד מתיר אסורים שכבר הוא בכלל (סי' מ"ו):

ה אם בשעה שאמר בא"י היתה כוונתו לברך זוקף כפופים יסיים זוקף כפופים אע"ג דאז לא יוכל לברך מתיר אסורים וכן בשל"ע עבד ואשה וכיוצא בו ומכ"ש בשאר ברכות שלא יקפיד על הסדר אלא יסיים כמו שחשב בשעה שהזכיר השם (דהא לשיטת רש"י בסימן ע"ר אזלי' אחר הכוונה ונהי דלא קיי"ל הכי אלא דאין הכוונה מפסיד מ"מ לכתחלה אסור לעשות כן) :

ו ברכת המעביר שינה פותחת בברוך ומסיימת בברוך הגומל חסדים והעוני' אמן אחר תנומה מעפעפי טועים כי הכל ברכה א' ולכן צ"ל ויהי רצון בוא"ו והניעור בלילה אינו מברך ברכה זו ואם הזר וישן שינת קבע הוזר ומברך דשינת קבע בלילה על מטתו לכ"ע הוי הפסק ואם קם באמצע הלילה אדעתא שלא לישן עוד ובירך ואח"כ תקפה עליו שינה א"צ לחזור ולברך (פ"ח סי' מ"ו וסי' מ"ז) :

ז כשיאמר בלפיכך פסוק שמע ישראל צריך ליזהר שיכוין שאינו רוצה לצאת בזה ידי ק"ש אלא כקורא בתור' דאף דבשעת הדחק מותר לקרות ק"ש ואח"כ יאמר יוצר אור ואהבה רבה מ"מ לכתחל' אין לעשות כן אם לא שמתירא שיעבור זמן ק"ש ואז נ"ל שיקרא כל ג פרשיות של ק"ש ויתכוין לצאת ידי ק"ש (ואף הר"י חסיד לא היה אומר רק שמע ובשל"ה י"ל דס"ל דפסוק ראשון לבד הוא דאורייתא אבל לפי מה דקיי"ל דג' פרשיות ק"ש דאורייתא וגם צריך להזכיר י"מ בזמן ק"ש א"כ צריך לקרות כולם) :

ח כל ברכות השחר עד ב"ש אם לא בירך קודם שהתפלל יכול לאומרן אחר שהתפלל חוץ מענט"י ואלהי נשמה וכבר כתבתי דנ"ל דיברך על נטילת ידים בתפלת מנחה :

ט הניעור כל הלילה מברך כל ברכות השחר חוץ מענט"י ואלהי נשמה והמעביר שינה. ואם ישן ס' נשמין מברך את כולם. וברכת התורה עיין בכלל הסמוך :

י כל הברכו' עד פ' וידבר מותר לברך קודם היום אבל פ' קרבנות לא יאמר אלא ביום והנוהגים לומר פ' עולה והטאת ושאר קרבנו' לא יאמרו עד אחר פ' התמיד או לאחר התפל' דהא אסור להקריב עד שיקריבו התמיד תחלה ולכן בשבת ויו"ט א"א פ' שאר קרבנות דקרבנות יחיד אין מקריבין בשבת וי"ט וכן לא בעיה"כ דבזמן הבית לא היו מקריבין שממעט זמן אכילתן :

יא אע"ג דדברים שבכתב אסור לאומרן בע"פ מ"מ כל דבר הרגיל ושגור בפי הכל כגון פ' התמיד וברכת כהנים וק"ש ושירת הים מותר לומר בע"פ אבל דבר שאינו שגור בפי הכל כגון תהלים אע"פ שהוא רגיל נכון שלא יאמר בע"פ ולהוציא אחר לכ"ע אסור (סי' מ"ה):

## כלל ט. דין ברכת התורה (סי' מ"ו) :

א כתיב כי שם ה' אקרא הבו גודל כו' וקבלו חז"ל שהיא מצות עשה לברך ברכת התורה לפניה ותקנו ב' ברכות א' ברכת אשר קדשנו שהיא ברכת המצות וא' ברכת הודאה שהוא

אשר בחר בנו כו׳ וי״א דהערב נא הוא סיום ברכת אשר קדשנו וא״ב י״ל והערב בוא״ו וי״א שהיא ברכה בפ״ע וא״ב י״ל הערב וגם יש לענות לפ״ז אמן אחר לעסוק בד״ת ומנהגנו שלא לענות אמן אחר לעסוק בד״ת וגם אומרים והערב בוא״ו אך בכוונות כתב שהר״י נהג לענות אמן בינתים (א) :

ב צריך מאד ליזהר בברכה זו שלא ללמוד עד שיברך ויברך אותה בשמחה גדולה דמצינו שאז״ל על מה אבדה הארץ ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי ואז״ל שדבר זה נשאל לנביאי׳ על מה אבדה הארץ שישראל היו עוסקים בתורה ומצינו שבל זמן שהיו עוסקים בתורה ויתר הקב״ה על עונותיהם ולכן לא ידעו על מה אבדה והקב״ה הבוחן לבבות ידע כי אע״פ שהיו עוסקין בתורה לא היו עוסקין לשם לימוד התורה אלא כמו שלומדין שאר חכמות ולכן לא ברכו ברכת התורה שלא היתה התורה חשובה בעיניהם ולכן לא הגינה ולכן צריך ליזהר מאוד וליתן הודאה על שבחר בנו ונתן לנו כלי חמדתן :

ג ולכן נכון לברך ברה״ת תיכף אחר יה״ר קודם לעולם יהא אדם דכיון שאנו נוהגין לומר פסוק שמע ישראל ומכוונים כקורא בתורה כדי שיאמר כסדר ברכות של ק״ש קודם לק״ש וא״ב אסור לאומרו קודם ברה״ת (כ״כ הגר״א שנכון לאמרו כאן) או כמו שנוהגין עכשיו לברך תיכף אחר אלקי נשמה :

ד תיכף אחר ברה״ת צ״ל איזה פסוקים דאם הפסיק בין הברכה ללימוד צריך לחזור ולברך ולכן נוהגים לומר ברכת כהנים ומשנה אלו דברים כו׳ (אף דבש״ע כתב רק דנכון שלא להפסיק כבר סכריע סב״ח ופ״ח וביאורי הגר״א דדינא הוא ודבריהם נכונים מאד) :

ה לא בירך עד שהתפלל וכבר אמר אהבה רבה אם למד מיד אחר התפלה אפי׳ מעט לשם מצות לימוד עלתה לו אהבה רבה במקום ברה״ת אבל אם לא למד מיד בלא שום הפסק אע״ג שאמר כבר ק״ש ותפלה ואשרי כיון שאינו אומר לשם תורה א״כ צריך לברך אח״כ ברה״ת (הסכמת אחרונים ועיין א״ר) :

ו אם קראוהו לעלות לתורה קודם שבירך ברה״ת אם אפשר לו לברך קודם שיעלה יברך ויאמר אף רק פסוק אחד לבד לשם לימוד ויחזור ויברך בתורה ואם לא בירך מקודם אזי נפטר מברכת אשר בחר בנו ויאמר אח״כ ברכת אשר קדשנו כו׳ והערב נא (סי׳ קל״ט) :

הישן

## נשמת אדם

(א) הרמב״ן במנין המצות מצוה ט״ו כתב דברכת התורה לפניה הוא מ״ע מדאורייתא מכח דברכות כ״א ב׳ דא״ר״י מנין לבה״ת לפניה מן התורה שנאמר כי שם כו׳ הבו גודל כו׳ א״ר״י למדנו בה״ת לאחריה מק״ו מבהמ״ז ומסיק איכא למפרך אבל ודאי בברכה שלפניה היא דאורייתא לכ״ע. עוד הביא ראיה מירושלמי פ׳ ג׳ שאכלו דא״ת התם כתוב בתורה ברכה לפניה ואין כתוב בתורה ברכה לאחריה מה כתיב לפניה כי שם ה׳ אקרא כו׳ כתיב במזון לאחריה ואין כתיב לפניה ויליף גז״ש מהדדי עד כדון כר״ע כר׳ ישמעאל (נ״ל דר״ל כך דרים ר״ע ור״י) אבל ר״י בשם ר׳ ישמעאל ק״ו מה אם מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו כו׳ עד כדון תורה מזון מנ׳ (ר״ל היאך ילפינן לפניה) מה אם תורה שאינה טעונה לאחריה (ר״ל שלא כתיב בהדי׳ בתורה) טעונה לפני׳ כו׳ רי״א כי הוא יברך הזבח כו׳ רכ״א ועבדתם כו׳ וברך לחמך כו׳ רבי אומר מה אם בשעה שאכל ושבע צריך לברך בשעה שהוא תאב לאכול לא כ״ש עד כדון מזון תורה מה אם מזון שאינו אלא חיי שעה טעון ברכה לפניו ולאחריו תורה שהיא חיי עד לא כ״ש עכ״ל הירושלמי. והנה מדברי ר״ע ור״י בשם רבי ישמעאל מוכח לכדיא דכולם ס״ל דברכת התורה לפניה נפקא לן מכי שם כו׳ אלא דרצו ללמוד גם לאחריה ודברי ר״י בבבלי בברכות כ״א הם דברי ר״י דהכא בשם רבי ישמעאל ובבבלי פרק שלשה שאכלו מ״א איתא התם ת״ר מנין לברכת המזון כו׳ ואין לי אלא בהמ״ז ברכת התורה מנין א״ר״י ק״ו על חיי שעה מברך על חיי עולם לא כ״ש ר״ח ב״כ תלמיד ר׳ ישמעאל אמר משו׳ ר״י אין צריך הרי הוא אומר על הארץ הטובה אשר נתן ולהלן הוא אומר ואתנה לך לוחות כו׳ ע״כ. הנה ודאי ר״ח ב״כ דיליף נתינה ע״כ על כל ברכה שלאחרי׳ יליף. והאי מבהמ״ז יליף וא״כ דומיא דהכי ת״ק דאמר משום ר״י ק״ו על חיי שעה הוא ג״כ לברכת התורה לאחריה. שהרי יליף מבהמ״ז שהוא לאחריו. אבל לפניה לכ״ע ילפינן מכי שם כדאי׳ בירושלמי. והא דר׳ אבהו ברים ג׳ שאכלו דיליף ברכת הזימון בג׳ מכי שם כו׳ לא פליג אכל הני תנאי אלא התם יליף דבעינן שלשה לצירוף מדכתיב הבו כדפירש״י שם. ולפ״ז כיון דכולהו תנאי ס״ל דילפינן בה״ת לפניה מכי שם כו׳ הדבר מוכרע מצילא דגם רבי בירושלמי דיליף תורה ממזון בק״ו היינו לתורה מלאחריה אבל לפניה ילפינן מכי שם. דלמעט בפלוגתא עדיף. ועי׳ דף כ״א רש״י ד״ה כי שם ה׳ אקרא בברכות וביומא ל״ז דרש זה רבי ע״ש. ולפ״ז כולהו תנאי ואמוראי סבירא להו דברה״ת לפניה דאורייתא ואין חולק בדבר אלא דמאחריה כ״א ואחד יליף בע״א. וכן ברכה לפניה על המזון ולפי שהוא דאורייתא. ובזה לא קיי״ל כוותייהו אלא כהתם מתני׳ דבעל קרי מברך לאחריו ולא לפניו. וכמו שכתב הרשב״א בחי׳ דף מ״ח דברה״ת לאחריה מדרבנן אבל לפניה דאורייתא. וכ״כ בעל מגילת אסתר אף שהוא המליץ הגדול בעד הרמב״ם כתב שדברי רמב״ן נכונים. וכ״כ בחינוך מצוה ת״ל וכ״כ בספר הרדים בשם התשב״ץ. וכן הסכים הפ״ח וכן משמע ברא״ם בפירושו על נדרים פ״ט שכתב וז״ל על עזבם את תורתי אשר נתתי להם כלומר ברכה שצויתי לברך לפניה עכ״ל. אך מ״מ הפ״ח ראיה מדקאמר קב״ה לכא מילתא כדכתיב ויאמר ה׳ על עזבם את תורתי. דהיינו שלא ברכו בתורה מוכח שהיא דאורייתא׳ים לדחות לפי מ״ם ר׳ יונה הביאו הב״י מדלא ברכו מפני שלא חשיב בעיניהם לברך. וא״כ אין ראיה. ולכן כיון שכל הראשונים מסכימים שהיא דאורייתא. ואף דמרמב״ם בחיבורו ותרי״ג מצות שלו משמע דלא ס״ל הכי. מ״מ כיון שכולם חולקין עליו הלכה כרבים. ולכן כל ס׳ הוא לחומרא כמו בבהמ״ז. הוצרכתי להאריך כ״כ לפי שראיתי בפני משה הנדפס מחדש על ברכות ירושלמי והאריך לתמוה על הרמב״ן וכתב שלא מצא ישוב לדבריו. וסובר דרבי בירושלמי דיליף בה״ת ממזון היינו גם על שלפניה. וגם סובר דדברי רבי ישמעאל בבלי מ״א דיליף על חיי שעה יברך כו׳ היינו על ברה״ת לפניה ולדעתי הוא שגגה וטעות בידו. ועוד כ׳ שם וכי הלכה כר׳ יוחנן נגד תנאי דאפי׳ לגבי ריב״ל אין הלכה כר״י וגם זה שגגה דדוקא במקום דפליגי ר״י וריב״ל מסברא דנפשייהו אבל ודאי דהא לר״י לפסוק כחד תנא ואפי׳ נגד הכלל ר״י ור״י והלכה כרבי מחבירו כדאיתא במקומות אין מספר. ובעירובין מ״ו מ״ז אמרינן היכא דאיתמר איתמר ונקטינן כדברי הראשונים דבה״ת היא דאורייתא וע׳ בפ״ח וגם עליו יש לתמוה קצת למה לא השיג כמ״ם ומיהו





ז הישן ביום שינת קבע על מיטתו נהגו שלא לברך אבל כל האחרונים כתבו דצריך לחזור ולברך (א״ר בשם ראשונים ואחרונים ופ״ח בסי׳ מ״ו מ״ז וכ״כ הגר״א) אבל שינת ארעי על ידיו ואחר מרחץ ובה״כ א״צ לברך (ב) :

ח ספק אם בירך חוזר ומברך כדין ס׳ דאורייתא לחומרא (ובתשובת שאגת אריה סי׳ כ״ה כ׳ דלא יברך רק ברכה א׳ והיא אשר בחר בנו כו׳ שהיא מעולה שבברכות) :

ט הניעור כל הלילה א״צ לברך כל זמן שלא ישן (פ״ח סי׳ מ״ו וביאורי הגר״א) (ג) ואם יכול לשמוע מאחר להוציאו מהיות טוב כו׳ :

י מותר להרהר בד״ת קודם שיברך דהרהור לאו כדיבור דמי (ד) וכן מותר לפסוק דין בלא נתינת טעם דהוי כהרהור (והגר״א הניח בצ״ע ודעתו נוטה לברך גם שמהרהר בד״ת וכ״ש כשפוסק דין וע׳ בא״ר) :

יא אסור לכתוב ד״ת עד שיברך וצ״ל משום דדרך הכותב להוציא מפיו מה שכותב וכ״ש בכותב ס״ת תפילין ומזוזה דחייב להוציא מפיו ושמא יוציא מפיו בלא כוונה (ה) אבל המעתיק ספרים בשכר ואין כוונתו כלל להבין מה שכותב א״צ לברך (ט״ז מ״א) :

# כלל י. דין תלמוד תורה (ביו״ד סימן רמ״ו) :

א מ״ע מה״ת ללמוד תורה שנאמר ושננתם לבניך וכתיב ולמדתם אותם וכתיב והיה עקב תשמעון וכיוצא בו פסוקים הרבה ולכן כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים בין בחור בין זקן גדול אפי׳ עני המחזיר על הפתחים אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה בין ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה ומי שאינו יודע כלל ללמוד יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאילו לומד בעצמו ויכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויהלוקו לפי ערך בשכר תורה ובשכר שירויהו :

ב עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח :

ג חייב אדם ללמוד בכל יום תורה שבכתב שהוא תנ״ך ובמשנה וגמרא ופוסקים ובעלי בתים שאינם לומדים רק ג׳ או ד׳ שעות ביום לא ילמדו בגמרא להוד דבזה אינו יוצא אלא צריך שילמוד דוקא גם ספרי פוסקים כל אחד לפי השגתו (ש״ך שם) :

ד לפיכך תיקנו חז״ל שיאמר כל אדם בשחרית פ׳ קרבנות שהוא תורה שבכתב ופרק איזהו

מקומן

## נשמת אדם

נ״ל דדוקא ברכה א׳ היא דאורייתא דדוקא בבהמ״ז פליגי אי מנין ברכות דאורייתא כדדרשינן בפ״ג שאכלו אבל בה״ת נ״ל כמו שכתבתי דלכ״ע אינו אלא ברכה אחת וכן מצאתי בפ״ח להדיא. ומ״מ מברך לכולהו אם מסופק כ״כ בפר״ח ובתשובת שאגת אריה כתב דא״מ אלא ברכה אחת ויברך אשר בחר בנו שהיא מעולה שבברכות ואמנם אם נסתפק לו וכבר עלה בתורה ובירך בצבור. אע״ג דבודאי היה צריך לברך ברכת אשר קדשנו אבל במסתפק הוי ספק דרבנן :

(ב) נ״ל שחילוק בין שינה ובה״כ דבשלמא מרחץ ובה״כ דבידו בכל רגע לצאת והוי כמו כל דבר הראוי לבילם כו׳ ולא מיקרי היסח הדעת ע׳ זבחים דף כ׳ ע״ב אמרינן כיון דבידו לחזור לא אסח דעתיה מבא״כ בישן שהסיח דעתו ומה שהקשה הגר״א דמ״ם מתפילין דאפי׳ ביוצא מבה״כ צריך לברך כבר כתב תר״י דש״ה דכבר נגמר המצוה ואם רוצה אינו מניח עוד משא״כ תורה שלא נגמר מצותה לעולם וע׳ בשס״י קע״ח לענין הפסק בסעודה וכונת האגור דאף דאסור לאכול בלכות מרחץ במרחץ עכ״פ מידי הרהור לא נפיק וא״כ עכ״פ לא הוי היסח הדעת ואע״פ דלכתחלה א״צ לברך על הרהור מ״מ מועיל לענין זה דאינו עושה היסח הדעת :

(ג) המ״א נסתפק בניעור כל הלילה ואזיל לשיטת הי״א וכפי המנהג דגם הישן ביום א״צ לברך דתלוי בדעתו לפטור מע״ל אבל לפי הכרעת הראשונים והאחרונים דהישן ביום צריך לברך וא״כ גם בניעור צריך לברך ובאמת תמוה מאוד דברי המ״א דע״כ לא כתב ר״ח אלא במשכים מהני הלילה דס״ל כיון שדעתו לפטור מע״ל וס״ל דשינה לא הוי ספסק אבל להיפך בניעור כל הלילה מאי מהני דעתו וכי יועיל דעתו של אדם בסוכה שיכוין שלא לפטור בברכה זו רק מע״ל וכי נאמר שכאשר לא יצא מסוכתו שיחזור ויברך כמש״כ המ״א להדיא בסי׳ תרל״ט והתם גרע טפי דהתם י״ל דהוי כנמלך שהרי אם ירצה יצא באמת מן הסוכה ויפשוט הטלית אבל בתורה שא״א לו לפטור דכ״ז שהוא ניעור הוא חייב בלימוד וא״כ מה יועיל כוונתו שלא יפטור ברכה זו רק מע״ל וא״כ אף לדעת ר״ח אינו חייב לברך אך מש״כ א״ר דלכ״ע צריך לברך דעדיף מברכת השחר דודאי אין דעתו לפטור רק מע״ל נ״ל דל״ד כלל לברכת השחר דנתקנו על הנהגת העולם משא״כ בה״ת שהוא כשאר ברכת המצו׳ ומ״מ אם יכול לשמוע מאחר שיוציאהו יוציא עצמו מפלוגתא׳ :

(ד) הקשה הגר״א כיון דהוא ברכת המצוה ובכלל המצוה ג״כ הרהור כמו שכתוב והגית בו יומם כו׳ מל׳ הגיון לבי וכ״ל דכיון דבה״ת נפקא לן מקרא דכי שם ה׳ אקרא וקריאה היינו דיבור ולכן גם החכמים לא תקנו ברכה על ההרהור לפי שאינו ניכר ונוסח הברכה יוכיח כשמברכין לעסוק בד״ת או על ד״ת וגם אפשר מש״כ והגית כו׳ היינו בשעה שאינו יכול לדבר וכמ״ש יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי והרמז חז״ל אם א״א לגולית בפה אזי והגיון לבי וכ״נ כ״ל מש״כ לא ימוש ס״ת הזה מפיך והגית כו׳ היינו כשיכול אזי לא ימוש מפיך ובשעת מלחמה שא״א בדבור עכ״פ והגית ובאמת עיקר מצות לימוד היא בפה כמ״ש ושננתם שיהיו שנונין בפיך ע׳ חינוך מצוה תי״ט ועוד נ״ל דדוקא במקום דכתיב הגיון לבי הוא במחשבה אבל הגיון ולא כתיב לב פירושו דבור כדכתיב במשלי כי אמת יהגה חכי ואין מחשבה נופל על החך וע׳ בקונקורדנציא :

(ה) ולענ״ד זה כוונת רד״א כמו שכתבתי הטעם גם נ״ק מ״ם מהרהור ועוד י״ל דלא איתה בגיטין ע״ת דאי לאו גבי עדות דכתיב מפיהם ולא מפי כתבם אע״ג דכתיב אם לא יגיד הו״א דכתיב׳ הוי הגדה מעליא ע״ם בתו׳ וה״ה בתורה דכתיב ויגד לכם את בריתו וכתיב מגיד דבריו וגו׳ י״ל דכתיבה מקרי הגדה ופעם בא לידי תבובת ח״י ואיני זוכר דבריו בבירור רק שכתב ראיה מהכא לכותב נדר שהוא כמו שהוציא מפיו ולא נראה שהרי בנדר כתיב ככל היוצא מפיו כו׳ ומצאתי ברדב״ז ח״ג סי׳ תר״ם שכתב להדיא לכותב שבועה דהוי דברים שבלב כדכתיב לבטא בשפתים ולא יחל דברו :

ר״ל

מקומן שהיא משנה וברייתא דרבי ישמעאל שהיא גמ' כדי שאם יהיה טרוד מאוד או אנוס לא יתבטל עכ"פ מלימוד תורה :

ה ת"ת שקול כנגד כל המצות . היה לפניו עשיית מצוה ות"ת אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים לא יפסיק תלמודו ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתורתו שהלומד ואינו מקיים נוח לו שלא נברא :

ו תחלת דינו של אדם על ת"ת ואח"כ על שאר מעשיו :

ז לעולם יעסוק אדם בתורה אפי' שלא לשמה דהיינו שיכבדוהו וכה"ג שמתוך שלא לשמה בא לשמה אבל הלומד ע"מ לקנטר ולקפח חבירו נוח לו שלא נברא :

ח אין ד"ת מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם ולא בלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח וברית כרותה שכל הלומד בבהמ"ד או בהכנ"ס לא במהרה שוכח :

ט מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפי' אחד מהם בשינה ובאכילה ושיחה אלא בד"ת ואפי' בלילות קצרים עכ"פ ילמוד מעט וכל בית שאין ד"ת נשמעים בו בלילה אש אוכלתו :

י כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והניח תלמודו ה"ז בכלל כי דבר ה' בזה . ואסור לדבר בשיחת חולין והמדבר שיחת חולין שהם שחוק וטיול הילדים עובר בעשה שנא' ודברת בם ולא בדברים בטלים :

יא המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר . ונ"ל דר"ל ע"ד הבא לטהר מסייעין לו שאפי' כשיהיה עשיר כיון שכבר זכה ללמוד מעוני סופו גם כן לקיימה כשיהיה עשיר :

יב אין לאדם ללמוד כ"א מקר' משנה גמ' פוסקי' ספרי מוסר ובזה יקנה האדם העה"ז והעה"ב. ומ"מ מותר ללמוד באקראי שאר חכמות ובלבד שלא יהיו ספרי אפיקורסים ואין לאדם ללמוד חכמת קבלה אלא עד שימלא כריסו בגמ' ופוסקים ויהיה ירא שמים גדול ויושב תמיד ועוסק בתורה אבל בלא זה אסור ומאוד החמיר בזה ר' חיים וויטאל ז"ל . (וגודל מעלות מי שזוכה לאדם הידוע בתורה מובא בזוהר בכמה מקומות ומהם בהקדמת בראשית . וז"ל תנן בההוא שעתא דמלה דאורייתא אתחדש מפומיה דב"נ ההיא מלה סלקא ואתעתדת קמיה דקב"ה וקב"ה נטיל להאי מלה ונשיק לה ועטיר לה בשבעין עיטורין כו' ע"ש ואמרי לו אם מחדש על דרך האמת אבל אם ח"ו מחדש איזו חידוש שאינו אמת ומתילה על דרך לא טוב בפלפול של הבל גם ע"ז פקח עיניך בזוהר והבט נא וראה ז"ל שם ת"ח ההוא דלאו אורחי' ברזין דאורייתא וחדש מילין דלא ידע על בורייהון כדקא יאות ההוא מלה סלקא וכו' ע"ש מה שגורם בזה ועיין בפרשת בלק מש"כ מזה וז"ל ואי מלה אחרא הוי ווי ליה להאי כיסופא דחיין ליה לבר וכו' ע"ש ודי בהערה זו) :

יג אמרו חכמים שעמי הארץ שאין להם שום חלק בתורה ואינם מחזיקים ביד לומדי תורה אע"פ שיש בהם מצות ומקבלת נשמתם שכר בג"ע כפי שראוי להם אבל גופם אינו עומד בתחיית המתים שנאמר כי טל אורות טליך מי שיש בידו אור תורה אור תורה מחייהו (והארכתי בזה בדרושים בביאור נפלא) ועוד אז"ל תורה נתנה במ' יום ונשמה נוצרה במ' יום כל המשמר תורתו נשמתו משמרת וכל שאינו משמר התורה אין נשמתו משמרת (אינו ר"ל שמת אלא שהנשמה הקדושה מסתלקת ממנו ולא נשארה בו אלא נפש בהמיות) תנא דבי ר"י משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו אמר כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה אלא נשמתך אני נוטל ממך :

יד כשם ששכר ת"ת גדול מכל המצות כך עונש ביטולו גדול מכל העבירות ומצינו לבמ"ק ראשון שוויתר הקב"ה על ע"ז וג"ע וש"ד ולא וויתר על עון ביטול תורה שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה ואין לו פנאי לעסוק תמיד יחזיק הלומדים כפי כחו כדכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה וכשב"א פוסקי' ממלאכתם וממעשיהן והולכין לבתיהם או יושבי' בקרנות והם בטילים או משיחים בדברי' בטלי' רעתם רבה וחטאתם כבדה מאוד לפי שהם מבזים התורה שאילו היו מאמינים שאין תכלית למתן שכרה למה לא ישיבו רגליהם לבה"מ ללמוד או לקרות מקרא או תהלים הלא האדם זריז ואץ ברגליו למלאכתו ועסקיו ויודע כי הכל הבל ואיך ישכח חיי העוה"ב ולא יתן להם חלק מן הימי' או שעה מן השעות אף כי בעת שהוא בטל ממלאכתו ובל יאמר בלבו נירא נא את ה' ועת לעשות לה' לקרוא בתור' ולתנות צדקות ה' אשם הוא אשום אשם לה' ואז"ל כי זש"ה כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר כי זה נאמר על כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שהוא בזה דבר ה' ע"כ חייב כל אדם לתקן בביתו מקום וישים לו שם גמ' ומקרא או תהלים או שאר ספרי קודש ואפי' בלשון אשכנז אם אינו מבין בלה"ק וכאשר יפנה מעסקיו ומדי עברו





ממלאכתו יסור שמה לקרות ויכולות הנשים הצנועות למלט נפשן ונפש בעליהן כאשר יבוא בעליהן ממלאכתם והמה יגיעים ואינם זוכרים לתת חלק מיגיעם ומחשבו' לבם לתורה עי הנשים החוב להזכירם ואל ישימו על נפשם עון ואשמה לבטל יומם ולילה מן התורה כי ע זה גדול מכל עבירות שבתורה (א"ח בסס כ"י) ועיין בס"ח מדיני ת"ת מסי' תתקל"ט ואילך

## כלל יא. הלכות ציצית

א מ"ע מה"ת לעשות ציצית בבגד שיש לו ד' כנפות כשלובש אותו ולכן תיכף משנטל ידיו בשחרית אם כבר האיר היום משיכיר בין תכלת ללבן יתעטף בציצית או ילבש טלית קטן ולא ילך ד' אמות בלא ציצית והזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה וגדול עונש המבטלם ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים. ולפחות יזהר שיהי' לבוש ציצית בשעת התפלה ואפי' כשמתפלל בדרך ילבוש טלית גדול ולא כמו המון העם ומצוה לאחוז בציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת ק"ש להסתכל בציצית כדי שיזכור כל המצות שנאמר וראיתם אותו וגו' שהראיה מביאה לידי עשיה ולכן נוהגין להסתכל בהם כשמגיע לפסוק וראיתם אותו ונותנין אותן על העינים ומנשקין אותן משום חיבוב מצוה (סי' כ"ד) :

ב ציצית חובת גברא לענין זה שכל זמן שאינו לובשו א"צ להטיל בבגד ציצית אע"ג דכתיב על כנפי בגדיהם קבלו חז"ל דדוקא אם לובשו כמש"כ גדילים תעשה לך על ד' כנפות כסותך אשר תכסה בה ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית אלא על הלבישה והעיטוף ולכן מוכרי בגדים ולובשין להראות להקונים מדתן פטורים . ואם לבשן לפטור המכס אפשר דחייב בציצית (סי' י"ט) :

ג אינו חייב בציצית אלא ביום דכתיב וראיתם אותו משמע בזמן שיוכל לראות ומצותו לכתחילה משיכיר בין תכלת ללבן עד צאת הכוכבים ומ"מ אם לובשו מעלות השחר ובירך עליו א"צ לחזור ולברך (אע"ג דבסי' י"ח כ' רמ"א דנוהגין לברך מעלות השחר עיין א"ר וביאורי הגר"א דאין נכון לעשות כן לכתחלה) אבל קודם עלות השחר המברך מברך לבטלה ובשיאור היום אעפ"כ א"צ לפושטו אלא ימשמש בו ויברך . ואחר שהתפלל מעריב לא יברך ולכן מתעטפים בליל יוה"כ בעוד יום כדי שיוכל לברך (סי' י"ח) :

ד אין לברך אלא על כסות המיוחד ליום וגם לובשו ביום דיש אומרים דאם אינו מיוחד ליום אע"ג שלובשו ביום פטור דס"ל וראיתם אותו דרשי' פרט לכסות לילה ר"ל המיוחד ללילה אע"פ שלובשו ביום פטור וכסות יום אע"פ שלובשו בלילה חייב (וזהו דעת הרא"ש) אבל דעת רמב"ם דפרט לכסות לילה ר"ל שלובש בלילה אעפ"י שמיוחד ליום פטור ואם לובש ביום אע"פ שמיוחד ללילה חייב. ולפ"ז העושה טלית לצורך תבריכין ולפעמי' לובש בהיין לרמב"ם חייב ולרא"ש פטור שהרי דומה לכסות המיוחד ללילה שהרי מת פטור ממצות (י"ט) :

ה מדכתיב על כנפי בגדיהם ולא פירש איזה בגד משמע שכל מיני בגדים חייבים מן התור' אלא דיש אומרים דילפינן כל מקום שנאמר בתורה בגד סתם מבגדים הכתוב בנגעים דשם כתיב בגד צמר או פשתים ולכן ס"ל דדוקא בגד צמר או פשתים חייב בציצית מה"ת אבל שאר מינים אינם אלא מדרבנן ולכן ראוי להדר להיות לו אפי' טלית קטן של צמר שיקיים מצות ציצית כל היום לכ"ע :

ו ולכ"ע בגד של עור פטור מציצית אפי' מדרבנן דלא נקרא בגד כלל בשום מקום . ואפי' אם תפור מתחתיו בבגד צמר ופשתי' פטור דלעולם אזלינן בתר עיקר הבגד שהוא העליון בין לקולא ובין לחומרא ואם מקצתו מעור ומקצתו משאר מינים אזלינן אחר הרוב ומכ"ש כשכל הבגד הוא של עור רק שעשה הכנפות של בגד דפטור מציצית ואם הבגד משאר מינים והכנפות של עור חייב (סי' י') :

ז לכתחלה לא יעשה לבגד יותר מן ד' כנפות כדכתיב על ארבע כנפות כסותך ומ"מ אם עשה לה ה' כנפות או יותר חייבת בציצית מדכתיב אשר תכסה בה משמע כל שמכסה בה ומ"מ לא יעשה לה יותר מן ד' ציצית ויעשה בד' כנפות המרוחקים ביותר זה מזה (שם) :

ח לא יעשה הטלית ארוך פי שנים כקומת איש די"א כיון שאינו ראוי ללבשו כך אא"כ כפלו לאו בגד הוא ופטור מציצית ואם כפלה יתפרנה ויעשה הציצית בד' כנפו' כמו שהיא כפול' :

ט שיעור אורך הבגד בארכו ורחבו כדי שהקטן בן ט' שנים יכסה בו ראשו ורובו וגם הגדול לובשו לפעמים ויוצא בו על פתח הבית ולרחוב (א"ר) ואינו מתבייש דבפחות מזה השיעור לא מקרי כסותך אשר תכסה בה ופטור מציצית . ומה שנוהגין האשכנזים שלוקחין חתיכ' בגד קטן אחד מלפניו וא' מלאחריו ותופרין בהם רצועות ועושין בו ציצית אין יוצאין בזה ועכ"פ לא יברכו עליהם אלא יברכו בבוקר על טלית גדול ויכוונו לפטור גם זה וילכו בו כל היום כיון שמכוונים עכ"פ בזה שלא לבטל מצות ציצית כל היום אבל כל ירא שמי' לא יסמוך

ע"ז כלל אלא יעשה בגד ממש כל מדינה לפי מנהגו (סי' ט"ז) ובצרפת ראיתי שהבגד הנקרא (קאמיזויל) או (וועסט) הוא פתוח מלאחריו ועושין בו ציצית בארבע כנפותי' ואשרי להם רק שצריך ליזהר שיהיה רובו פתוח ולכן בטלית קטן שעושין במדינתו יזהרו בזה ולא כמו שעושין ההייטין ט"ק ותופרין אותו מן הצדדין ומניחין בו נקב שמכניסים בו הידים ותופרין למטה מהנקב ומניחין רוב פתוח ומודדין רק מתחת הידים וזה טעות גמור כי אז לא נקרא בת ד' כנפות וקרוב הדבר שהמברך מברך לבטלה ועכ"פ לא עדיף מבגד שחציו פתוח דחייב בציצית ואסור לברך עליו ואסור לצאת בו בשבת (סי' י') אלא צריך למדוד אף מה שלמעלה מן הידים והנקב חשוב ג"כ כאילו היה סתום ולכן צריך להיו' פתוח הרוב מכל הבגד ואם עשה בו ציצית קודם שהיה רובו פתוח אע"פ שפתחה אח"כ הציצית פסולים דכתיב גדילים תעשה כו' שבשעה שעושה הציצית צריך להיות בהכשר וכיון שנעשה בפיסול הם פסולים וצריך להתירם ולהוציאם ולאחר שפתח הבגד יתלה אותם שם בבגד (א):

י כבר נהגו באשכנז וספרד הואיל ואין בגדיהם עשויין שיהיו ב' ציצית מלפניו וב' מלאחריו ולכן אין עושין בהם ציצית ובאמת כל הטעמים אינם מספיקים לפוטרן ולכן כתבו הפוסקים דירא שמים יעשה קרן אחד עגולה ואז פטור לכ"ע שהכנפות צריך להיות מרובעים ואם הם עגולים פטור דלא נקרא כנף (סי' ט"ז מ"א ס"ק י"ג):

יא מדכתיב על ציצית הכנף משמע שהציצית יהיה ממין הכנף דהיינו אם הבגד של צמר או פשתן יעשה של צמר או פשתים ואם של משי או צמר גפן יעשה הציצית משי למשי וצמר גפן לצ"ג וכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים וסמיך ליה גדילים תעשה לך וקבלו חז"ל למדרש סמוכים שהגדילים שהם הציצית יהיו מצמר ופשתים ומשמע דוקא צמר ופשתי' אבל לא משאר מינים וקבלו חז"ל דה"ק קרא דאם עושה ציצית מצמר או מפשתים אזי פוטרים בכל מיני בגדים אבל אם עושה ציצית משאר מינים אינם פוטרים אלא במין הכנף ולכן בטלית של משי צריך לעשות דוקא ציצית או מצמר ופשתים או ממשי דוקא ומטעם זה אסור לעשות מקצת ציצית מצמר ומקצתן ממשי דשמא הקפידה התורה שיהיו כולם דוקא או מצמר או ממין הכנף. ומטעם זה י"א דבגד שהוא מצמר ומשי דהיינו שהשתי של צמר והערב ממשי או משאר מינים אין לו תקנה כלל דס"ל דצמר היינו תכלת ודוקא בזמן שהיה תכלת שעושין ציצית מתכלת ופשתים אז פוטרים כל הבגדים אבל צמר לבד ופשתים לבד אין פוטרים אלא במינן ומ"מ בדיעבד יעשה לה ציצית של צמר ומטעם זה י"א עוד שאם עושה ציצית של משי או שאר מינים צריכין שיהיו צבועין באותו צבע כמו הבגד כדי שיהיה מין כנף דהיינו אם אדום אדומים ואם ירוק ירוקים ואף דלא קיי"ל הכי מ"מ ירא שמים יעשה לו בגד לבן וציצית לבנים (סי' ט'):

יב י"א דאסור לעשות טלית של פשתן אף שעושה ציצית של פשתים דבזמן שהיה תכלת גזרו חכמים שמא יעשה בו תכלת ויכסה בו בלילה. ומ"מ אם אין לו בגד אחד יעשה לו בגד של פשתי' וציצית פשתן כדי שלא יתבטל ממצות ציצית (שם). וכבר נתפשט המנהג בקהלתנו לעשות טלית של פשתן וציצית של פשתים עפ"י הגר"א:

יג החוטין של ציצית צריך שיהיו טווין לשמן שיאמר בתחלת הטווי שהוא טווה לשם ציצית ואם לא טוה לשמן פסולים שנאמר תעשה לך לשם חובך ואם טוון נכרי פסול ובשעת הדחק שאין לו מי שיטוה לשמן יאמר לנכרי שיטוה לו חוטין לשם ציצית והישראל יסייע ג"כ קצת בטויה ג"ם יעמוד אצל הטויה ויכוין לשם ציצית ולכן אין לקנות ציצית מהנכרי

## נשמת אדם

(א) באה"ר סימן ח' ס"ק ט' כתב הר"ר יש להסתפק אי מצטרפים נמי לרוב מה שפתוח בנקב שמכניסין הידים כאלין למלבוש בתי ידים דלאחורה מדלמד הב"י רוב זה מדין בגד של עור וכנפים של בגד בסעיף ד' והם משמע אף שיש בין בגד לבגד עור מצטרפין וגם בש"ע סי' שכ"ב ס"ח בפרוץ מרובה על העומד מצטרפים הפרוצים עכ"ל. והנה אף לדבריו אסור לברך מספק ואסור לצאת בו בשבת לחומרא כדאי' שם סעיף ז' ולדעתי יותר קרוב הדבר שאינו מצטרף והראיה לזה ממ"ש הב"י בסי' י'. ונ"ל יש לדקדק במלבושים שלנו שפתוחים לפניהם מלמעלה למטה שהרי יש להם ד' כנפות ומיהו במלבושים שלמטה יש לדחוק ולומר דכיון שאנו חוגרים אותם הוי להו כסתומים משם ולמעלה עכ"ל. הרי מה שחוגר באמצע השוב נעשתה כתומה משם ולמעלה וכן ממה שכתב שלבוש שכיאו כמ"א ס"ק י"ב דאין לעשות קרסים למטה מהחגור דהוי כסתום ואף שבתה"ד כ' דלא הוי חבור אה"נ נכפפים מאד ע"פ מוכח דלא מצטרפין מה שיש בין קרס לקרס דאטו שלבוש מיירי דוקא שהסמיך הקרסים תכופים יחד אע"כ דאם מחבר המקצת בא..לע מבטל עכ"פ הפתוח ופשיטא נקב זה שהוא לצורך לבישה וכן משמע מתשובת מהרי"ק שהביא הב"י בקא"פ"ע שהיא פתוחה שקובעין בו האסטרינג"ס תחת אילי ידיו דלא מהני להיות כסתום כיון דרובה פתוח תחת האסטרינג"ס ע' במהרי"ק שרש קמ"ט משמע אבל מה שלמעלה הסוב כסתום ומה שהביא ראיה מסי' שס"ב נ"ל דאינו דומה כלל דהתם כיון דפרוץ מרובה אין כאן מחיצה ולא משום דמצטרפים הפרוצים וראיה מעירובין ט"ז ג' מדות במחיצות כו' מג' עד ד' אם היה פרוץ מרובה אף כנגד העומד אסור פירש"י דלא אמרי' עומד פחות מארבעה לסתור כנגדו מד' ולמעלה אפי' פרוץ מרובה כנגד העומד מותר ולא אמרינן שיצטרפו הפרוצים לבטל העומד אלא ע"כ היינו טעמא בסי' שס"ב דאין כאן מחיצה לסתור אע"ג שאין הפרוצים מצטרף דעכ"פ גם העומד אין מצטרף וע' בסוכה דאין אומרים לבוד אלא באויר בינייהו אבל כשיש דבר המפסיק לא אמרינן לבוד עכ"פ אזלינן בו לחומרא דחייב בציצית ואין מברכין עליו ואסור לצאת בו בשבת





מהנכרי שמא הוא טוון וא"כ הן חוטין בעלמא אבל מותר לשלוח ציצית מופסקין ושזורין ע"י נכרי כיון שאינו נהנה בחליפין ובמקום דאינו נהנה לא חיישינן שיעשה להכשיל וכן המוצא ציצית בשוק והם מופסקים ושזורים כשרים (סימן י"א ועיין בסימן כ'):

יד צריכין שזירה לשמן שנאמר פתיל תכלת שיהיה טווי ושזור כפתילה ואם לא שזרן לשמן פסולין ואם נתפרקה השזירה ונשאר כדי עניבה כשר (שם):

טו אין עושין הציצית מצמר גרוע שאין עושין מהן בגד ואפי' בדיעבד פסול שנאמר ציצית הכנף משמע שיהיו הציצית מדברים שעושין מהן הכנף שהוא הבגד (שם):

טז מה"ת אין שיעור לאורך הציצית דציצית משמע אפי' כל שהוא (כ"כ הלבוש אבל לא מלאתי זה בפוסקים הראשונים והדרכה ברמב"ם משמע דדוקא מנין החוטים והכריכות אין להם שיעור מה"ת אבל אורך החוטין הוא מה"ת וכן משמע בברייתא דומיא דלולב ואיזוב ולכן נ"ל דעכ"פ כדי עניבה הוא מה"ת [עיין במס' פרה פרק י"א מ"ט בתוי"ט ד"ה כל שהוא]) ומדרבנן אורך החוטין חוץ מה שמונח על הכנף לא פחות מי"ב גודלין במקום הרחב (והוא לפחות חצי אמה ברלינר או ווילנר) ויכול לעשותם ארוכים יותר ואם ירצה יכול לקצרם אפי' אחר שהטיל ובלבד שישאר י"ב גודלין. ויהיה חוט א' ארוך יותר מהם כדי לכרוך בו וקוראין אותו שמש ואם הוא קצר שאינו מספיק לכרוך בו כל הכריכות יכול לכרוך בחוט אחר מהציצית (שם):

יז מנין החוטין שבכל כנף ד'. (עיין ברמב"ם ריש הלכות ציצית ובכ"מ שם ובתוס' ריש פ' התכלת) דכתיב גדילים ואילו כתיב גדיל משמע ב' חוטין דא"א לעשות גדיל פחות מב' חוטין השתא דכתיב גדילים משמע ב"פ גדיל והיינו ד' ולאחר שיכניסם בבגד ויכפלם יהיו שמונה מדכתיב פתיל כעין פתילה שהוא כפול ואם פיחת או הוסיף פסול:

יח לכתחלה יזהר קודם שיטיל החוטין בבגד יהיו ד' חוטין נפרדין (ט"ז ס"ק י"ד) כדדרשי' גדיל גדילים ואם היו ב' מחוברין והטילם כך בבגד יחתכם קודם שיקשור ואם לא חתך וקשר אפי' קשר א' פסול דכיון דנעשה בפיסול לא מהני מה שיחתוך אותם אחר כך דהוי תעשה ולא מן העשוי בפיסול (שם):

יט קבלו חז"ל דבעינן בציצית גדיל והיינו שיהיה מוכרך כמש"כ גדילים תעשה וגם יהיה בו חוטין נפרדים כדכתיב ציצית כמו בציצית ראשי אך מן התורה אין שיעור כמה יהיה כל אחד אלא אפי' לא קשר רק ב' קשרים למעלה סמוך לכנף דבפחות מב' קשרים לא מקרי קשר (עיין מנחות ל"ט תוס' ד"ה קשר) ויכרוך אפי' רק ג' כריכות ויחזור ויקשור ב' קשרים זה על גבי זה כשר ועל זה יש לסמוך כשאין לו פנאי לעשות כתקונו ומותר לצאת בו בשבת ולברך אבל מדרבנן צריך לעשות שליש גדיל וב' שלישים פתיל וכיון שהאורך י"ב גודלין יעשה ארבעה גודלין גדיל שהם הכריכות וישאר ח' גודלין חוטין נפרדים שכך הוא נוי ציצית ואם כרך רובא כשר אבל כרך כולה פסול (שם):

כ כיון דמה"ת אין שיעור לאורך הציצית אלא מדרבנן (והיינו כמו שכתבתי בסי' ט"ז דכדי עניבה עכ"פ הוא מה"ת) ולכן אם לאחר שהטיל בבגד נפסק כל הענף שהם החוטין הנפרדים ולא נשאר אלא הגדיל והוא שעת הדחק שאין לו ציצית אחרים מותר ללבשו ומ"מ לא יברך עליו ולא יצא בו בשבת לר"ה (ג) ואם נשאר גם מן הענף שיעור ד' גודלין (ומה שכתבתי שיעור ד' גודלין ובגמ' ופוסקים איתא כדי עניבה נ"ל דמוכח דכדי עניבה עכ"פ הוא פחות מד' גודלין שהרי לר"י שיעור כ"ע הוא מן הגדיל וכל הגדיל אינו אלא ארבע גודלין וע"כ נ"ל שהוא פחות מארבע גודלין ולפי שאין אנו בקיאין בכדי עניבה לכן נ"ל דדי בד' גודלין מן הענף אף לרש"י) אעפ"י שנפסקו כולם ואין מזומנים לפניו ציצית אחרים או שיתבטל ע"ז מתפלה וכיוצא בו מותר ללבשו ואפ"ה לא יברך אבל בלא"ה אסור ללבשו ופשיטא לברך אא"כ נשארו ב' חוטין שלמין שהם ד' ראשים שכ"א אורך י"ב גודלין ומן הב' חוטין הנפסקים יהיה נשאר עכ"פ מכל חוט ד' גודלין שהוא כדי עניבה ולכן אם נפסקו ב' ראשים אפי' מצד אחד מהקשר אם לא דקדק בשעת עשיית הציצית שיהיו לעולם ד' ראשי' אלו מצד אחד של הקשר והד' ראשים אחרים לעולם מצד השני של הקשר או אפי' אם דקדק ונפסקו ב' ראשים מב' צדדים בענין שנוכל לומר שהשני ראשי' שנפסקו הם חוט א' וא"כ הרי נפסק חוט אחד כולו שלא נשאר בו כ"ע ופסול ומכ"ש כשנפסק חוט אחד מה שמונח על הבגד דפסול לכ"ע אפי' בשעת הדחק אבל אם נפסק רק ראש א' כשר אפי' לכתחלה לכ"ע דהא נשאר עכ"פ צד השני וכן אם דקדק בשעת עשייתן שיהיו לעולם ד' ראשים מצד אחד ונפסקו ב' ראשין מצד אחר כשר ומ"מ קודם שיתלה אותם בבגד אסור לתלותם אא"כ כל הד' חוטין הם שלמים שיהיה בו לאחר התליה ה' חוטין אורך כל חוט י"ב גודלין ואם נפסק חוט אחד קודם שתלאן בבגד מותר לקשרו דחשיב כאילו לא נפסק כלל דקשירה הוי חיבור

## נשמת אדם

(ג) בסימן י' במ"א ס"ק י"א כתב דלכרמלית אסור וצ"ע שהרי בסי' ש"ג סעיף כ"ג פסק הש"ע דכיון דהוות איבעיא דלא אפשיטא ולכן בר"ה אסור ובכרמלית מותר הרי דמותר להוציא לכתחלה כיון שאינו אלא מדרבנן וכמ"ש שם הב"י והא"ר כתב דאספיק' לא"ג רבנן והלשון אינו מדוקדק וצ"ע:
כ"כ

חיבור גמור (סי׳ י״ב וט״ז שם ובמ״א סי׳ ט״ו):

**כא** גזל צמר ועשה מהם ציצית אע״ג דקנאן בשינוי דמעיקרא צמר ועכשיו חוטין מ״מ אסור לברך עליו דהוי מצוה הבאה בעבירה אבל גזל חוטין ועשה מהם ציצית פסולין דכתיב ועשו להם ציצית וקבלו חז״ל דר״ל להם משלהם (סי׳ י״ח) ולכן אף השואל בגד מחבירו פטור מלעשות בו ציצית ל׳ יום דעל ל׳ יום דרך ב״א להשאיל ויותר מזה הוי כמוכרו לו ואם הטיל בו ציצית אפי׳ בתוך שלשים יום המברך לא הפסיד (מ״א בשם תוס׳ ורא״ש) ואם נתן לו במתנה על מנת להחזיר יעשה בו ציצית ויברך ואם השאיל לו טלית מצויצת שאין דרך ללבוש אלא משום מצות ציצית מברך עליו דמסתמא נתנו לצאת בו ונתן לו במתנה ע״מ להחזיר אבל אם הוא בגד שלובשין אותו והוא מלבוש גמור רק כיון שפתוח רובו עושין בו ציצית ולא נעשה בשביל מצות ציצית וכן אם שאל טלית לעלות לתורה שאינו אלא משום כבוד התורה אין מברכין עליו (סי׳ י״ד בט״ז שם) אבל אם השאיל לו חוטין של ציצית הוי כשלו שהרי לא הדרי בעיניה (סי׳ י״א):

**כב** מותר ליטול טלית חברו בלא דעתו באקראי בעלמא לברך עליו דניחא ליה לאינש לקיים מצוה בממונו ואם היתה מקופלת צריך לקפלה ולא יוציאנה מבית שמונה שם דאפשר שמקפיד עליו והוי גזל וטלית של שותפין חייבת בציצ׳ דכתיב על כנפי בגדיה׳ (סי״ד):

**כג** יעשה נקב בארך ורחב הטלית לא למעלה מג׳ אצבעות דהיינו ג׳ גודלין במקום הרחב (ולא במקום הקצר דהיינו בראשו) דלמעלה מג׳ גודלין לא מיקרי כנף הבגד אלא בגד ולא למטה מכשיעור מקשר האגודל עד סוף הצפורן (בש״ע יש ט״ס ונדפס עד הצפורן) דלמטה מקשר אגודל לא מיקרי כנף אלא תחת הכנף ואם שינה פסול (סי׳ י״א סעיף ט׳ וסעיף י׳):

**כד** אם בשעת העשיה הטיל כדין אלא שע״י הקשירה נתקפל הבגד עד שהוא פחות מקשר אגודל או שנקרע הנקב ולא נשאר בו כשיעור כשר דכתיב ועשו להם ציצית על כנפי כו׳ לא הקפידה התורה אלא שבשעת עשיה יהיו על הכנף אבל אח״כ אפילו אינם על הכנף כשר (ג) (שם):

**כה** תלאן למעלה מג׳ אצבעות אע״פ שאח״כ חתך בנקב או שקשר עם ההוטין עד שנתקפל הבגד והוא למטה מג׳ אצבעות פסול דהוי תעשה ולא מן העשוי בפיסול (שם):

**כו** לא יטיל הציצית בשפת הבגד שקורין (סלא״ק) שאין בו חוטין ארוגים משתי וערב דלא מיקרי בגד ולכן צריך להתוך (הסלא״ק) כי יש בו מחלוקת אם מצטרף לג׳ אצבעות (שם):

**כז** אע״ג דאם נקרע מהנקב לאחר העשיה כשר כדלעיל (סי׳ כ״ד) היינו דוקא הציצית שנתלו בהכשר אבל אם רוצה להטיל ציצית אחרו׳ פסול עד שיתפור כאשר נבאר בסמוך:

**כח** טלית מצויצת שנתחלקה לשנים ונשאר בכל חלק הציצית ועכשיו רוצה לתפרם יחד יש להתיר הציצית מחלק האחד ויתפרם ואז יעשה בו ציצית דאל״כ הוי תעשה ולא מן העשוי לדעת קצת אחרונים (סי׳ ט״ו בט״ז) וכ״ש כשנקרע הכנף למעלה מג׳ אצבעות דצריך להתיר הציצית של הכנף ולתפרו ואח״כ יעשה בו ציצית דתיכף בשנקרע בטל מתורת בגד ונפסלו הציצית לכ״ע אבל שאר הציצית לא נפסלו (שם):

**כט** אם נקרע כל הכנף בתוך ג׳ אצבעות י״א דלא מהני תפירה לעשותו חיבור (הגר״א בסי׳ ט״ו תמה דתפירה ודאי הוי חיבור וכ״נ דהיה ברורה שהרי בש״ת התפירה עושה חיבור להיות נקרא תמימה) וב״ב המ״א עי׳ סי׳ י׳ סעי׳ ג׳ וסעיף ו׳ ואפשר דשאני בין חתיכת בגד גדול לחתיכה שהיא פחות מג׳ (ועי׳ כפ׳ כ״ח דכלים משנה ז׳ ח׳ ע״ש בר״ש וב״ע) וצריך להטיל טלאי על הבגד שיהיה הטלאי יותר מג׳ אצבעות על ג׳ אצבעות ואז יטיל בו ציצית אבל הציצית שהיו בו כבר פסול דהוי תעשה ולא מן העשוי ואם נשתייר כל שהוא מחובר מותר לתפרו דחשוב עדיין כמחובר. ומ״מ לא יתפור טלית של צמר בחוט של צמר או טלית של פשתן בחוט של פשתן דחיישינן שמא ישאר מחוט התפירה ויעשה ממנו ציצית וכיון שלא נטוה לשמה פסול ומטעם זה יש ליזהר



נשמת אדם

(ג) כ״ב המ״א ויש לסביא ראיה לדבריו מסי׳ י׳ סעיף ג׳ בכפל קרנות טליתו וקשרם אעפ״כ לא נפטרה שסופה לחזור ובזה מתורץ משבת כ״ח בפתילת הבגד דקיי״ל דקיפול מועיל דמ״ה דאין סופה לחזור אך צ״ע מזבחים י״ח ע״ב וכ״פ הרמב״ם בפ״ח מהלכות כלי מקדש הלכה ד׳ דבגדי כהונה שארוכין יותר מדאי והגביהן ע״י אבנט ועבד עבודתו כשרה ואם היו כמדתו וסלקן ע״י אבנט והגביהן למעלה עד שלא היו כמדתו פסולה דאבנט מיגז גייז פירש״י מתוקן היטב. והא התם דעתיד לחזור ואפ״ה אמרינן מיגז גייז והתם מדמה הש״ס לגלילת וצ״ע וא״ל משום שבשעה שהטיל הגלילת בבגד עדיין לא נכפל ז״א דאין התלייה מעכב אלא הקפידה כדאיתא בסי׳ י״א סעיף י״ב וסעיף י״ג בסופו ועכשיו נ״ל דלק״מ שהרי דינו של מ״א מוכרח מסס״י י׳ סעיף ג׳ בקשר קרנות טליתו ולכן צריך לחלק דבשלמא בבגדי כהונה שלא הקפידה התורה על מדת הבגד כמה יהיה ארכו ורחבו רק שיהיה הבגד כמדת הכהן ולכן שפיר אמרי׳ גייז ואין ר״ל כאילו נחתך דהא מסקינן שם כדאיתא דמי רק משולשין פסולין לפי שאינו כמדת הכהן משא״כ בגלילת דהקפידה התורה שיהיו הגלילת על כף הבגד ושיהיה לא פחות מגודל ולא יותר מגודל וא״כ אע״ג שנתקצר ע״י שהקפידה הרי עתיד לחזור:





שלא יתפור אפי׳ בגד של פשתן בחוט של משי כיון דדרך לתפור בפשתן ומ״מ בשעת הדחק מותר לתפור בשל משי וט״ז בס״ק ה׳ כתב דאם נקרע רק מהנקב ולמטה אפי׳ כולו הוי חיבור ומותר לתפרו ובלבד שיעשה בו ציצית אחרות ולכן יש ליזהר כשתופרין סביב הנקב כמו שנוהגין להיזוק שלא יקרע לא יתפור במין הציצית אלא דוקא בחוט של משי (סי׳ ט״ו):

**ל** נשים מותרות לטוות ציצית דבפסוק גדילים תעשה לך דרשינן מיניה לשם הובך דהיינו הטויה שהרי מיירי בעשיית הגדילי׳ לא כתיב בני ישראל אבל להטילם בבגד י״א דפסולו׳ דכתיב ב״י ועשו כו׳ משמע אבל לא בנות ישראל ובדיעבד סמכינן אפוסקים המכשירים גם לתלותן דס״ל מדכתיב ב״י יעשו להם משמע שאחרים ועשו להם דהיינו התלויה ע״כ מרבינן נשים והמיעוט דבני ישראל מוקמינן לפסול נכרי ואפי׳ ישראל עומד ע״ג ומכוין לשמה אפ״ה פסיל דהא אין הטעם משום לשמה אלא מטעם גזה״כ (א״ר) וקטן היודע לעשות לשמה יש להכשיר בדיעבד כאשה ואם טוון נכרי נתבאר לעיל (סי׳ י״ג י״ד):

**לא** לכתחלה צריך שיטיל אותם בבגד לשמן ואם הטיל בלא כוונה ואין לו ציצית אחרים או בשבת שא״א להתירן מותר ללבשו ולא יצא בו בשבת ולא יברך עליו (שם):

**לב** מותר להתיר ציצית מטלית ליתנם בטלית אחר אבל שלא להניחם בבגד אחר לא דאסור לבטל מצות טלית זה ואם רוצה לעשות מהטלית בגד שלא יהיה עוד ארבע כנפות מותר ליטלן וכן אם נפסק אחד מהחוטין אע״ג דעדיין כשרים או שרוצה לעשות בו ציצית יותר יפים מותר להתירן ולהשליכם (ט״ז ולבוש) ונ״ל דל״ד להתירן אלא דאם קשה בעיניו הטירחא להתירן מותר לנתקם ואין בזה משום בל תשחית כיון שאינו עושה דרך השחתה (סי׳ ט״ו ובמ״א) וראיה גמורה בב״ב ג׳ ב׳ דריב״ב נתן עצה להורדוס לסתור בהמ״ק לתירוץ בתרא משום דמלכותא לא הדרי משמע אע״ג דלית ביה תיובתא מותר אע״ג דסתיר׳ אבן מבהמ״ק הוא דאורייתא וכן מצאתי בס״ה סי׳ תתע״ט לענין יריעה מס״ת ע״ש ורמב״ב בהלכות מלכים פ״ו כ׳ דשאר השחתות חוץ מאילן הוא מדרבנן:

**לג** ד׳ ציציות מעכבין זה את זה שכ״ז שאין בה כל הד׳ ציציות אין בה מצות ציצית ואסור ללבשה והיוצא בה לר״ה בשבת חייב דציצית אינן בטילין לבגד ונחשבין כמשא אבל אם יש בה ציצית כשירין נחשבין כבגד (סי׳ י״ג):

**לד** כיון שבדק הציצית בשעה שלבש אותו מותר לצאת בו וא״צ בדיקה עוד דמוקמינן אחזקה כדלקמן כלל י״ב סי׳ א׳:

**לה** היה יושב בבהכ״נ וראה שנפסל אחד מן הציצית ומתבייש לישב כך בפני רבים בלא טלית אם הוא שבת מותר ללבשו דכיון דא״א לו לעשות בו ציצית בשבת נמצא שאינו מבטל העשה דקום ועשה בו ציצית ואע״ג דעכ״פ מבטל העשה שלובש בגד בלא ציצי׳ מ״מ כיון שאין זה אלא בשב ואל תעשה שאין עושה בו ציצית וגדול כבוד הבריות שדוחה בשב וא״ת וה״ה בחול כשאין נמצא ציצית בעיר אבל כשנמצאין ציצית בעיר בחול שיוכל לתלותן וא״כ בכל רגע שלובש עובר בקום עשה בו ציצית צריך לפושטו וכ״ש דאסור ללבשו ודוקא טלית גדול שאינו נגאי כ״כ הפשיטה אבל אם נפסק ציצית מטלית קטן והוא בבהכ״נ או ברה״ר דנגאי גדול הוא לפשוט בגדיו ברבי׳ ולכן אם בחול צריך למהר לילך לביתו או לבית שלפני בהכ״נ ויפשיטנו ובשבת א״צ למהר לביתו והרואה בחבירו שנפסק הציצית בחול יקראנו לבוא לביתו ולא יאמר לו עד שיבא לביתו ואם אינו מתבייש לישב בלא טלית נכון שלא ללבשו אפילו בשבת ואם ידע מערב שבת שנפסל אסור ללבשו בשבת דהו״ל לתקנו מאתמול (י״ד):

**לו** תיכף כשנודע לו שנפסל א׳ מציצית והוא יושב בביתו צריך להסירו דבכל רגע עובר בעשה ולכן אסור לתקן הציצית בעוד לבוש בו אלא יסירנו תיכף:

**לז** טליתות של מצוה המיוחדין להתפלל בהם וכן הקיטיל אע״פ דמדינא מותר לכנוס בהן לבהכ״ס נכון להחמיר אבל אם לובשו תחת בגדיו מותר ומכ״ש דמותר לישן בו ולשמש מטתו ואסור לקשור דבר בציצית בעודן כשירים ואף לאחר שנפסקו אע״פ שאינן טעונין גניזה מ״מ לא יזרקם לאשפה והמדקדק לגנזן תע״ב (כ״א):

**לח** טלית שבלה אסור לעשות בו תשמיש מגונה (סי׳ כ״ג) אבל מותר לעשות ממנה בגד אחר (עי׳ מ״א סי׳ ט״ו ס״ק ג׳) ואם נקרעה הטלית מלמעלה יכול להשים צד התחתון למעלה והעליון למטה ולא הוי הורדת קדושה ומ״מ בלא מקום הפסד ישים תמיד צד אחד על הראש (ועיין מ״א סי׳ ח׳ סק״ו בא״ר):

**לט** אסור לכנוס בציצית מגולין בבה״ק או בד׳ אמות של מת דהוי בלועג לרש (כ״ג):

**מ** נכון ליזהר שלא יגרור הציצית על הארץ משום ביזוי מצוה ועוד כי קרוב שיפסלו ולכן יגבהם ויתחבם בחגורו:

מא יפריד החוטין זה מזה דציצית הוא לשון בציצית ראשי ר"ל שערות כמו שהם נפרדים ומ"מ אם יבטל עי"ז מלהתפלל בצבור א"צ:

מב הלוקח טלית מצוייצת מישראל או מתגרי כותי ואומר שהוא לקחן מישראל נאמן דכיון דהוא תגר וגם אין דרך כותי לעשות ציצית בבגד לפיכך נאמן אבל מי שאינו תגר פסול שמא הוא עשה הציצית (ונ"ל דאין בכלל זה הטליתים שגונבים לפעמים דידוע שהנכרי לא יעשה ציצית בבגד שהעיקר הוא הטלית) אפי' למשכן טלית מצוייצת לעכו"ם אסור ונ"ל דהקונ' מתיר הציצית ויקשרם עתה:

מג נשים פטורות מציצית מפני שהוא מ"ע שהזמ"ג שהרי לילה לאו זמן ציצית ומ"מ אם רוצות ללבוש ולברך יכולין לברך (סי' י"ז) וכן הדין בכל מ"ע שהזמ"ג כגון לולב וסוכה וכיוצא בהן חוץ מתפילין דאם רצו להחמיר על עצמן מוחין בידם דמפני שאינן מחוייבות לא יהיו נזהרין כראוי שלא יפיח ושלא יישן בהם (סי' ל"ט). דין הקטן עיין לקמן בכלל ס"ו:

## כלל יב. דין ברכת ציצית (סימן ח'):

א קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית שיהיו הכל שלמין אע"ג דקיי"ל דכל דבר מוקמינן אחזקתו כיון דעשוין ליפסוק לפעמים א"א להעמידן לעולם אחזקתן ולכן צריך לבדוק בכל יום ואז אף שהסירן והסיח דעתו מהם א"צ להזור ולבדוק ומ"מ אם ע"י הבדיקה יתבטל מתפלה בצבור או שקראוהו לתורה א"צ לבדוק ומ"מ נבון לעיין קצת מה דאפשר (שם במ"א יש ט"ס וכן נ"ל שאין החזקה בטבע כו' וכדאמרינן בבכורות פ' הלוקח):

ב יכוין בהתעטפו שציונו הקב"ה להתעטף בציצית לזכור כל מצותיו לעשותם (שם):

ג יתעטף בטלית ובשעה שמניח אותו על ראשו להתעטף בו (כ"מ מלשון כל הפוסקים דהברכה אחר העיטוף אבל ז"ל רוקח כשלוקח טליתו להתעטף בו אומר בא"י וע' הגה ל"ט תוס' ד"ה עובר ולכן כ"ל כמו שכתבתי) מברך מעומד ונוהגין לעולם לברך קודם העיטוף (שם ע' א"ר) ואם בירך מיושב יצא (מ"א סי' תפ"ט) וסדר עטיפתן כדרך בני אדם שמתכסין בכסותן ועוסקי' במלאכתן פעמי' בכיסוי ראש פעמי' בגילוי הראש ונכון שיכסה ראשו בטלית ועכ"פ יעמוד כך מעוטף בכיסוי ראש כדי הילוך ד"א (סי' ח'):

ד נוהגין לברך על טלית קטן על מצות ציצית ועל טלית גדול להתעטף ואם היפך יצא ואפי' לכתחלה יכול לברך על טלית קטן להתעטף אע"פ שאינו מתעטף בו וטוב להניח אותו על ראשו ויעמוד כך מעוטף כשיעור הילוך ד' אמות ואח"כ ימשוך מראשו וילבישנו. ואם לבש הט"ק בעוד שאין ידיו נקיות או קודם אור היום כשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך או כשלובש טלית גדול ויברך עליו יכוין לפטור גם הט"ק וא"צ למשמש בציצית (שם):

ה הלובש כמה בגדים של ציצית בלא הפסק יהיה דעתו בשעת ברכה לפטור את כולם וגם אסור להפסיק ביניהם דאז יצטרך לחזור ולברך והוי ברכה שא"צ. ונ"ל דהלובש טלית קטן שחייב בציצית לכ"ע ודעתו ללבוש תיכף גם הטלית אסור לברך על שניהם כיון דיכול לברך על שניהם ברכה אחת אלא יברך על ט"ק להתעטף ויכוין לפטור גם הט"ג ובדיעבד שהפסיק בשיחה מעט או שהלך לחוץ ושינה מקומו או שהניח תפילין ביניהם י"א דלא הוי הפסק ולכן אין לברך מספק ואם הפסיק הפסק גדול או שהיה הבית הכנסת רחוק מביתו ומכ"ש כשלא היה בדעתו מתחלה בשעת ברכה עליהם צריך לחזור ולברך (ומה שהט"ז כתב בל"ע עי' מ"א ס"ק ט"ו ולק"מ) ומחדר לחדר מהני דעתו אף לכתחילה (א) (שם):

ו הפושט טליתו ודעתו ללבשו מיד אפי' שינה מקומו ואפי' הלך לבהכ"ס כיון דמדינ' מותר לילך בציצית

### נשמת אדם

(א) דין זה צ"ע וצריך אני להאריך בו קצת ודברי המ"א בס"ק י"ז צ"ע וצריכין ביאור והנה בש"ע סי' ח' סעיף י"ג כתב דהליכה מביתו לבהכ"נ הוי הפסק משמע ודאי דאפי' דעתו לא מהני כדמוכח שם בש"ע להדיא וע"ז כתב המ"א דמחדר לחדר לא הוי הפסק כדאיתא בסי' קע"ח ר"ל בדעתו עליו ותו כתב דאם יצא מביתו דהיינו לחוץ וחזר מיד צריך לברך דמבית לחוץ לא מהני דעתו ונ"ל דל"ד למש"כ ס"ק י"ה בפשט טליתו וחזר ולבשו דא"צ לברך שהרי ג"כ נשאר עליו ט"ק והיינו כמש"כ המ"א בס"ק י"ח דדוקא בחוזר ולובש אותו טלית עצמו מש"כ בסעיף י"ג והזיל לשיטתו שכתב בסי' ר"ז בחנות של בשם שנכנס ויוצא ודעתו לחזור דאין צריך לברך. כיון שמניח אותן בשמים עצמן. ובביאורי הגר"א השיג על המ"א שכ' דטעם הש"ע דהליכה מביתו לבהכ"נ הוי הפסק. ר"ל מטעם שינוי מקום. וכתב הגר"א דליתא מהא דחנות של בשמים בסי' ר"ז. והזיל לשיטתו שכתב שם והשיג שם על המ"א שמחלק בין מריח אותן בשמים או בשמים אחרים דליתא. והרא"ה מברכים דהע"ג דאינו רוצה אותן ברקים עצמן א"צ לברך. ונ"ל דלא קשה כ"כ למ"א די"ל דשאני ברקים דכ' שלא נתפזרו בעננים עבידי דאתו. וכדאית' בסי' ר"ו באמת המים וכוא מירוס' ה"ל ועבידי דאתו. ועוד השיג על המ"א מדברי הרא"ש שהביא המ"א בסי' רי"ח ס"ק כ' שכתב דלכך מברך אבשמים בכל פעם ואין צריך להמתין שלשים יום משום דתמיד נתוסף ריח ומברך על ריח חדש גם זה כ"ל דאינו ראיה דעל כל פנים כן אותן בשמים אלא שנתוסף בהם ריח תמיד. וכדאיתא בגמרא ברכות מ"ג ע"א ריחא הוא דאיכא ואוסופי הוא דקא מוסיף ריחא. וא"כ החילוק של מ"א סריך וקיים. וה"ט דהגמ"י בפ"ו מהלכות סוכה דכיון דנכנס לאותה סוכה אינו מזיק שינוי מקום. עוד כתב המ"א ודעת מהר"ם צ"ל כו'. כ"ל דהכי פירושו דלפ"ז קשה למה לא הלך מהר"ם בט"ק לבה"כ וכתב התה"ד משום דהיה מסופק אם יברך על ט"ג בבהכ"נ. ולפ"ז אין כאן ספק כלל בודאי צריך לברך על ט"ג דאפי' דעתו לא מהני. ע"ז כ' המ"א דס"ל דשאני ציצית דאע"פ שלובש טלית אחר כיון שעדיין עליו הט"ק לא הוי שינוי מקום הפסק דל"ד לאכילה. אך ע"ז קשה דא"כ כיון שפשט הט"ג בבהכ"נ והלך לביתו למה היה ממתין עד שצריך להסיח כדי לברך על ט"ק. הא כיון שפשט הט"ג בבהכ"נ היה יכול לברך תיכף ע"ז כתב המ"א דמש"כ התה"ד שמסתמא פשט טליתו כוונתו לאחר שבא לביתו וא"כ לא שינה





בציצית לבהכ"ס לא הוי הפסק כיון שלובש אותו טלית עצמו ואם לא היה בדעתו ללבשו מיד אפי' לא שינה מקומו צריך לברך דהוי היסח הדעת ובכתם אם נשאר עליו ט"ק הרי לא הסיח דעתו עדיין מן המצוה וא"צ לברך ואם לא נשאר עליו ט"ק כבר הסיח דעתו וצריך לברך (מ"א ט"ז א"ר) (ולפי דברי ר' מנוח שכתבתי בנ"א כל שהסיר הטלית שלא לצורך הטלית צריך לברך (וכן נהג הגר"א) ועי' מ"א ס"ק ט"ו. ובביאורי בנ"א סי' א'):

ז נפלה טליתו בלא מתכוין וא"כ כבר נגמרה מצותה הראשון ולכן אם נפלה כולה אע"פ שנשאר בידו צריך לברך אבל בנפל רוב טליתו בש"ע פסק דא"צ לברך אבל דעת כל האחרונים דצריך לברך ואם נפלה ממנו בתוך תפלת י"ח אחר שיסיים תפלת י"ח ימשמש בציצית ויברך ועיין לקמן כלל כ"ב סי' ה':

ח הלן בטליתו בלילה י"א דצריך לברך בשחר כיון דלילה לאו זמן ציצית וי"א דא"צ לברך כיון דכסות זה חייב לעולם אפי' בלילה לדעת מקצת פוסקים וספק ברכות להקל ומ"מ נכון לפטור אותה בטלית גדול (אבל כמשמוש אין מועיל לדעת זה דדוקא לדעת הפוסקים והש"ע דצריך לברך רק כיון שאין כאן דבר שחל עליו הברכה ולכן כתב דטוב למשמש אבל להפוסקים דא"צ לברך המשמוש לא מעלה ומוריד אבל בלובש קודם אור היום מבואר לעיל סי' ד' דבזה חייב לברך לכ"ע כיון שפשט כבר בלילה בזה צריך למשמש כדלעיל):

## כלל יג דין ברכת תפילין (סי' כ"ה):

א מצות עשה מן התורה לקשור תפילין ביד ובראש כמ"ש וקשרתם לאות כו' והיו לטוטפות ולכן אחר שלבש הטלית יניח תפילין דמעלין בקדש ויניח תחלה תפלה של יד ואח"כ של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ידך והדר ולטוטפות כו' (א) וצריך ליזהר שיהיו מונחים כך בתיק הטלית מלמעלה ותפילין מלמטה כדי שיבוא הטלית לידו ראשון ואם נזדמן לו התפילין תחלה אין מעבירין על המצות וצריך להקדים התפילין ואח"כ הטלית. ודוקא כשרוצה להניח עכשיו תפילין אבל אם עדיין אינו רוצה להניחם ל"ש בזה אין מעבירין על המצות (סימן כ"ה מ"א ס"ד ס"ק ד') ואפילו בשהתפילין עדיין מונחים בכיס מ"מ שייך בזה אין מעבירין כו'

### נשמת אדם

מקומו אחר שפשט ע"ש. ובודאי א"ל דכוונת המ"א דכך פשיטא ליה למהר"ם דא"כ קשה היה לו לברך בביתו על ט"ק ולפטור גם הט"ג שילבוש בבהכ"נ. אלא ע"כ דכוונתו דמהר"ם מספקא ליה אם בהליכה לבהכ"נ לא הוי הפסק כיון שעדיין ט"ק עליו. או דלא מהני הט"ק וכדעת הרא"ש והש"ע. אך מ"ם המ"א בכוונת התה"ד שפשט אחר ביאתו לביתו. כמעיין בתה"ד וכן העתיק הב"י דבריו שכתב דמסתמא כבר פשט הט"ג ביאתו מבהכ"נ עכ"ל. משמע ודאי שהיה פושט הט"ג בבה"כ. וגם ממילא מוכח דאם היה הולך מבהכ"נ בט"ג לביתו ה"ם דהי' לו לברך בביתו על ט"ק ולפטור הט"ג או איפכא ולילך כך מעוטף בטלית לבהכנ"ס שהוא מצוה מן המובחר אע"כ שהיה ברחוב ולא יכול לכנוס בטלית לבהכנ"ס וא"כ פשיטא שלא הלך בחזירתו בטלית גדול אלא שפשט בבית הכנסת. ולכן נ"ל דדעת מהר"ם דדוקא באכילה אמרינן דשינוי מקום הוי כהיסח הדעת דזימנין דמימלך ולא אכל ואפי' כשאינו מסיח דעתו לא פלוג רבנן. וכן לענין קידוש משא"כ במצוה המוטלת על האדם כגון סוכה וציצית שדעתו לקיים המצוה אף שהם ב' מצות מ"מ ליכא היסח הדעת. ולכן כ' הגמ"יי הביאו המ"א בסי' תרל"ט. דאפי' לרמב"ם דפסק לברך בכל פעם שיכנס דוק' כשיצא יציאה גמור' שלא לחזור לאלתר ואף דבש"ע פסק דפשט טליתו חוזר ומברך כבר תמה עליו הט"ז והמ"א בסי' ה' ס"ק י"ח ויותר תמוה שהרי בסי' תרל"ט כ' בסתם כדעת ר"ת שלא לברך רק בשעת אכילה וכן בסי' מ"ז כתב דנוהגין שלא לברך אפי' בישן ביום. וא"כ מ"ם ציצית ואף שכתבתי בכלל ט' דבישן ביום מברך בס"ת. דוקא בישן שינת קבע ע"ש. אבל בפושט טליתו כבר הכריע הט"ז והמ"א שלא לברך. ולכן לא היה מהר"ם לובש ט"ק בביתו דאז היה מסתפק אם יברך על ט"ג בבהכ"נ דכיון דדעתו ללובשו שינוי מקום אינו גורם ברכה וה"ה כשפשט ט"ג בב"ה היה מסתפק אם יברך בביתו על ט"ק דהליכה לא הוה הפסק ולכן לא היה צריך להמתין עד שיסיח:

ולפ"ז לפמ"ש בסי' תרל"ט הנהגו שלא לברך עד אכילה ע"כ ס"ל השינוי מקום אינו גורם ברכה במצוה המוטלת עליו כסוכה וציצית ותורה וכ"מ בסי' תל"ב שבעה"ב מברך ובודקים בתים הרבה וג"א דהוי שינוי מקום ואף שהפ"ח כתב גם שם דאם הבתים רחוקים צריך לברך כמו בסי' ח' סעיף י"ג ועיין זה כתב המ"א בסי' כ"ה ס"ק כ"ב לחלק בין מקום קרוב או רחוק דבר זה צ"ע דא"כ נתת דבריך לשיעורין ומי יודע מה הוא רחוק או קרוב אך עיקר כוונתם דאם ה"א מקום רחוק דהוי הפסק גדול והוי היסח הדעת כמש"כ בסי' ה' ובאמת לא מצינו שיזיק הפסק אלא בין ברכה למעשה או מטעם שינוי מקום וכמש"כ הגר"א בסי' ה' ס"ק כ"ה אף שהולך לשיטתו בסי' רי"ז מ"מ דבריו אמת דטעמא דהרא"ש משום שהיה מפסיק אבל לא מטעם שינוי מקום. ולפ"ז ה"ה המניח תפילין קטנים בביתו ובבהכ"נ הולך ולובש גדולים א"צ לברך כיון שהיה דעתו ע"ז ואם מניח הגדולים בביתו ומברך עליהן והולך ומניח הקטנים ואח"כ בבהכ"נ חוזר ולובש הגדולים פשיטא דא"צ לברך כמ"ש המ"א כיון דכן עלמא שבירך עליהן רק ע"כ מידי ס' לא נפיק דאל"כ היה למהר"ם לעשות כן ודעת הגר"א בסי' ח' ובסי' תרל"ט דצריך לברך וס"ל כתירוץ השני שכתב המ"א בסי' רי"ז כיון דאינו מחוסר מעשה אך עדיין צ"ע מסוכה דגם כן אינו מחוסר מעשה וכמ"ש הגמ"יי אפי' לדעת הרמב"ם שהבאתי:

ודע דבמ"א ס"ק ט"ו לענ"ד ברור כשמש שיש שם ט"ס בדבריו וכצ"ל דאפי' בירך על הטלית ר"ל ט"ג והלך לביתו כצ"ל ובזה יובנו דבריו ותיבת והלך לבית הכנסת הוא ט"ס:

ומצאתי בר' מנוח בהלכות סוכה פ"ב שכתב וז"ל ואפילו יכנס בסוכה מאה פעמים ביום מברך דגמרינן מתפילין כו' וכן נמי בציצית ודוקא היכא דיצא מן הסוכה מפני דברים אחרים שאינן צורך הסוכה או שקראו חבירו לדבר עמו אבל אם יצא להביא כל מידי דצורך סעודה או להביא ספרים אין צריך לברך כו' וא"ת והרי תפילין אם חלצן ליכנס לבית הכסא ודעתו להניח מיד חוזר ומברך נ"ד דהתם ההפסק שעשה לא היה לצורך תפילין כלל מיהו גבי סוכה נמי אם יצא שלא לצורך הסוכ' מברך פעם אחרת בחזירתו אע"פ שהוא חוזר לאלתר עכ"ל:

(א) אחר שלבש הטלית ילבש תפילין דמעלין בקודש כ"כ בש"ע. ול"ע דזה דוקא להגיד אותו כדבר מקודשתו כדאיתא בכלל ס"ח סי' כ"א והדבר קיי"ל כל המקודש מחבירו קודם לחבירו כדאיתא בזבחים פ"ע ובוודאי תפילין מקודש מציצית ומש"כ הב"י דציצית שקול כנגד כל המצות מ"מ

כו' (ב) ואם בא לידו כיס של תפילין תחלה צריך להקדימן (ועי' כלל ס"ח בכ"א סימן ג' מדין אין מעבירין על המצות) :

**ב** ולכן צריך ליזהר ג"כ שיהיה מונח בענין שיפגע בשל יד תחלה ומ"מ לא יניח זה על זה דשל ראש קדושתו יותר המורה משל יד ולכן יניחם זה בצד זה (סי' כ"ח. במ"א) ואם פגע בשל ראש תחלה אע"ג דאין מעבירין כו' הכא צריך להעביר על המצוה ולהקדים של יד כסדר שכתוב בתורה וקשרתם כו' והדר ולטוטפות (כ"כ הפוסקים ונ"ע שהרי גם בלולב כתיב אתרוג תחלה ואפ"ה כיון שבלולב יש ג' מינים נוטלין תחלה וא"כ ה"ל שלא להעביר על המצות שהוא מה"ת כמו שכתבתי בכלל ס"ח א"כ לא היה לנו להשגיח על קדימת הפסוק ולכן נ"ל דלפי המסקנא במנחות ל"ו הטעם ג"כ שמניח של יד תחילה משום והיו לטוטפות כ"ז שהם בין עיניך יהיו שתים ולכן צריך ג"כ להעביר) :

**ג** נוהגין לברך על של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין וכן נהגו במדינות אלו ויש נוהגין לברך על של יד רק להניח וקאי גם על של ראש ועל של ראש אין מברכין כלל אם מניחן תיכף (שם) :

**ד** בכל המצות צריך לברך עובר לעשייתן ר"ל קודם שעושה המצוה ולכן יברך על של יד אחר שהניחה על היד קודם שמהדק הקשר דקשירתן היא גמר מצותן ובשל ראש קודם שמהדקן על ראשו לאחר שהם מונחים על הראש אבל לא קודם לזה דהויק ודם דקודם (שם) :

**ה** אסור לדבר בין תפילין של יד לשל ראש ועבירה היא בידו שגורם ברכה שא"צ ואפילו המניחן בחוה"מ בלא ברכה אסור להפסיק ולשיח ואפי' לענות איש"ר וקדושה בחול ודאי אסור דגורם ברכה שא"צ ואפי' בחוה"מ יש אוסרין (ג) (א"ר) ואם הפסיק אפי' לאיש"ר וקדושה חוזר ומברך דהיינו להמברכין לעולם על ש"ר על מצות צריך לברך כשהסיח על ש"ר לבד להניח וגם על מצות ולהמברכין לעולם רק על ש"י צריך לברך כשהסיח על ש"ר על מצות ולכן ישתוק ויכוין לשמוע איש"ר וקדושה ואפי' דבר שהוא לצורך תפילין לא יסיח לכתחלה ומ"מ אם א"א בלא"ה מותר לדבר מה שהוא לצורך תפילין (שם) :

**ו** כ"ז שחולץ תפילין אפי' כמה פעמים ביום כשמסיח דעתו מהם שלא להניחן תיכף וכל שכן כשחלצן לכנוס לבהכ"ס ואפי' הוא בביתו שא"צ לשנות מקומו כלל ואפי' דעתו ללבשן מיד צריך לחזור ולברך דהא אסור לכנוס בהן לבהכ"ס ונ"ל דה"ה כשחולץ שצריך להפיח כיון דאסור להפיח בהן צריך לחזור ולברך אבל אם חולץ בלא שום אונס ודעתו לחזור וללבשן מיד אע"פ ששינה מקומו א"צ לברך (כ"כ הב"ח וט"ז וא"ר בפשיטות) ולכן אף שהמ"א כתב דאפשר דבהכ"ס שוה לשאר מקומות לא שבקינן פשיטותא דהני גדולים משום ספיקא דמ"א :

**ז** נשמטו ממקומן וממשמשם להחזיר' למקומן המ"א בשם של"ה כ' דאצ"ל . וכל הפוסקי' כתבו דצ"ל . ונ"ל דהמברך לא הפסיד (ד) ויברך ברכה הראויה לאותו תפילין אם ש"י או ש"ר (שם):

**ח** המניח תפילין של יד ובירך ובתחלת ההידוק קודם שקשר בקשירה גמורה נפסק הקשר והוצרך לעשות קשר אחר ולא הסיח דעתו א"צ לחזור ולברך ואם כבר גמר הקשירה דכבר נגמר המצוה וא"כ לא גרע מנשמט לעיל בסי' ז' וה"ה בקשר של ראש דינא הכי ודוקא אם אין לו רק תפלה ש"י לבד ואין לו ש"ר אבל אם מניח שתיהן וא"כ ברכה זו דלהניח תפילין לכ"ע קאי גם על ש"ר וא"כ עדיין לא נגמר המצוה שבירך עליו עד שהניח גם ש"ר ולכן אפי' נפסק אחר שקשר ש"י א"צ לברך (ט"ז וסגר"א) :

## נשמת אדם

עכ"פ תפילין המורין שנקרא פושע ישראל בגופו וציצית אינו חובת גברא ומש"כ הב"י דציצית תדיר ק' הא קיי"ל תדיר ומקודש שניהם שוין . ועוד דאמרינן שם שלמים קודמים לבכור אע"ג דבכור קדוש יותר מ"מ כיון דאיכא בשלמים מצות יתירות ואם כן ה"ה תפילין אע"ג שאינן מעכבין מ"מ אם יש לו שניהן צריך לכניח שניהן ואם כן הם ב' מצות וקודמין לציצית שהוא מצוה א' . ולכן נ"ל הנכון כמש"כ המחבר בש"ע ולא כרמ"א דהיינו שילבש תחלה הט"ק דאז עדיין צריך לפנות עצמו ואח"כ התפילין ואחר כך הט"ג וכ"כ בגוף ען חיים מהמחברים אך אחר זה ראיתי במקומות אחרים בע"ח דמשמע כרמ"א ולכן דעביד כמר עביד :

(ב) **כ"כ** בלבוש סי' כ"ה בהדיא וכ"כ הט"ז ס"ק י' אבל המ"א סק"א כתב דכ"ז שהם בכיס לא נקרא מעביר על המצות וכתב הכ"מ בסי' פ"ה סעיף י"א ולא זכיתי להבין כוונתו. ואמנם כיון דזה מדאורייתא דאין מעבירין על המצות מדכתיב ושמרתם את המצות מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה ודרשה גמורה היא ולא אסמכתא כדמוכח ביומא ל"ג ע"א בתוס' ד"ה אין מעבירין ודאי יש להחמיר כלבוש וט"ז ונ"ע דלמה לא יהיה שייך בשהן בכיס או מכוסין שהרי תוס' שם ביומא כתבו שר"א מפרש עבורי דרעא אטוטפתא ר"ל כשהוא ממשמש בתפילין ימשמש תחל' בשל יד והא תפילין של יד מכוסין כמש"כ לך לאות ואפ"ה שייך ביה דין דאין מעבירין ומ"ם כשהן בכיס . ועוד נ"ל דכיון שהוא רוצה וגם מחויב לעשות ב' מצות איזה מהן שיפגע תחלה צריך להקדימו דדוקא כשאין מזומן לפניו כמ"ש תוס' ישנים שם כגון שצריך לילך לחדר ליקח המצוה לא מקרי מעבירין אבל מה שמונח בכיס ודאי נקרא מזומן לפניו ולכן נ"ל כלבוש :

(ג) **בלבוש** כתב טעם וכ"כ הר"ן בסוף ר"ה מדכתיב והיו שיהיה הויה א' לשתיהם ונ"ע דבהדיא כתבו רש"י ותוס' הטעם משום ברכה וא"כ בחה"מ עכ"פ מותר לענות איש"ר ונ"ע . וגם הרא"ש שכתב בשם הילכתא עתיקא והוא במדרש תנחומא . אדרבה משמע דדוקא שיחת חולין הוא דאסור אפי' בלא איסור ברכה . אבל לאיש"ר אין האיסור אלא בשביל הברכה ואם כן בחה"מ מותר . ולא זכיתי להבין דברי מהרא"י בפסקיו :

(ד) **דברי** השל"ה נ"ע דלא גרע מנפל שליתו בסימן ח' דצריך לברך ולא מהני מה שעומד בתפלה אע"ג דאין מסיח דעתו ומ"מ כיון דנפל ממילא אזדא ליה מצותו . וכתב שם המ"א דלכ"ע אפי' למאן דס"ל בפשט במתכוין דא"צ לברך זה גרע ע"ש . וא"כ מ"ש תפילין שנשמטו ממילא ממקומו מה מהני שאין מסיח דעתו הא כיון דנשמטו אזדא ליה מצות וע' בא"ר שהשיג ג"כ ע"ז :





**ט** מותר לברך על תפילין שאולין ולא על גזולין דהוי מצוה הבאה בעבירה :

**י** נ"ל דהמניח תפילין קטנים בביתו והולך בהן לבהכ"נ וחולץ ומניח בבהכ"נ גדולים מספק לא יברך ויותר טוב לברך בביתו על הגדולים ויניחם ויכוין לפטור הקטנים ויניחם ואז כיון שמניח אותן שבירך עליהן יותר מסתבר שלא לברך עליהן (עי' בכלל י"ב סי' ס' בכ"א סי' א' מה שכתבתי שם דזה דומה ממש ליוצא מסוכתו ע"ד לכנוס בה מיד ולתכות של בשמים בסי' רי"ז. וכ"כ המ"א בסי' ת' ה"ק י"ז שכ"ד מהר"ס) :

**יא** ברכת על מצות תפילין יאמר בפת"ח תחת הוי"ו (כ"כ המ"א ס"ק ט') והביא ראיה מפסוק מצות ה' ברה דקאי על כל המצות וצ"ע שהרי בהדיא איתא בהוריות דף ד' דמצות קאי רק על מצוה א' וא"כ גם מצות ה' ברה ר"ל כל מצוה ומצוה היא ברה ועוד שהרי ממקומו מוכרע שהרי כתיב מאירת עינים לא מאירות (עיין זוהר חלק דף ל"ג ע"ב) במתיבתא עלאה גבעת חסר ו' כו' ושם דף ר"ז ע"א בן אתונות אתנת (חסר ו' דכלילן כחד) כ"כ המ"א וא"ר אבל הט"ז כתב לברך על מצות ועכ"פ המברכין רק ברכה אחת על שניהם ואירע שהם מברך בפתח לכ"ע (א"ר) :

**יב** נוהגין במדינתנו לברך ולהניח בין תפילין של יד ובין של ראש מעומד והמקובלים כתבו להניח של יד מיושב. ול"נ שגם כוונת הזוהר אינו ר"ל דוקא מיושב אלא דר"ל אף מיושב שהרי סוד תפילין וק"ש הוא א' ובהדיא איתא בזוהר תרומה קל"ט ע"ב מחלוקת שמאי והלל כו' וכמה דאיזדמן ליה לבר נש הכי יימא ונ"ל דה"ה לענין תפילין :

# כלל יד דין תפילין :

**א** מצות תפילין חמורה מאוד ומי שאינו מניח תפילין מחמת שהמצוה אינה חשוב בעיניו נקרא פושע ישראל בגופו ולכן צריך כל אדם ליזהר שיהיו כתיקונן ולקנותן ממי שהוא מומחה ביותר ובעל תורה ויהיה יודע ומכיר בו שאינו מוכר ממון ישראל ביד עכו"ם דזה פסול לכתוב ויכתוב אותם מי שהביא ב' שערות ואם א"י אזי עכ"פ יהיה בן י"ח שנים דאז מסתמא הביא ב' שערות ועכ"פ כיון שרוב הכופרים אינם לומדין ומדמין מילתא למילתא ויוכל להיות שאינו דומה יפה ולכן אני מתנה לעולם עם הסופר שיכתוב לי תפילין באופן שלא יניף עליהן ברזל ר"ל שלא ימחוק שום אות ושלא יצטרך לגרור בסכין וכן ראוי לעשות וגם ראוי לבדוק קודם שיניח הפרשיות בבתים כי הרבה מכשולים ראיתי בעיני (ועיין בש"ע סי' ל"ט) מי הם הפסולין לכתוב וכל הפסול לכתוב פסול לכל תיקון (ע"ש) :

**ב** דין כתיבת תפילין ועשייתן אכתוב אי"ה בחיבור מיוחד בדין מצות יחידים כאשר יאריך ה' את ימי ויחזיק כחי בל"נ אך כיון שראיתי שהסופרים אינן מדקדקין ונכשלים בכמה דברים לכן אכתוב כאן מה שישגיח כ"א על התפילין מבחוץ דשם ניכר . כל אחד ידקדק היטיב אם הם מרובעים מרובע גמור כפי יכולת אדם דהיינו ארכו כרחבו אבל בגובה א"צ להיות כארכו וכן צריך לדקדק שיהיה התיתורא שהוא מקום מושב התפילין מרובעין רבוע גמור וכן התפירה תהיה מרובע ריבוע גמור וכ"ז הוא הלמ"מ ואם אינן מרובעין פסולים ואם נתקלקל ריבוען צריך לתקן דאינו דומה לציצית לעיל (כלל י"א סי' כ"ד) דהתם כתיב ועשו להם ציצית לא הקפידה תורה רק על תחלת עשייתן משא"כ תפילין לעולם צריך שיהיו בריבוען ואע"ג שב' בש"ע יש מי שאומר כ"ע מודים בזה וכן דרך הש"ע כשמוצא איזה דבר שאינו מפורש בשאר פוסקי' כותב בשם יש מי שאומר וצריך לדקדק מאד בתפירתן כי מחמת שהסופרים עושים נקבים גדולים קצת נמשך החוט לצדדין ועי"ז התפירות אינן שוות אלא זה נכנס וזה יוצא וראיתי הרבה כזה וכן ראיתי סופרים שאם הבית אינו מרובע יש להם מין טיח וטחין עליו והוא כמו סיד ועי"ז נעשה מרובע וזה לא מועיל כלל אלא שהריבוע יהיה מחמת עצמו (ל"ג) :

**ג** ידקדק שהשיני"ן יגיעו עד התיתורא ממש ואם לא הגיעו צ"ע ושתהיה רגל השי"ן נראה וראיתי כמה תפילין שהרגל של השי"ן מכוסה ונכנס בתיתורא ויש שאינן מגיעין עד התיתורא ממש וגם צריך לדקדק שהיודי"ן של השינין יגעו ברגל השי"ן שלא יהיה בו שום הפסק שהרי שי"ן זו הלמ"מ וא"כ כל מה שפסול בס"ת פוסל גם כאן . ומיהו שיני"ן של ד' ראשים יש מגדולים שכתבו שדווקא לא יגיעו היודי"ן למטה כדי שתהא השי"ן שוקע דשי"ן של ד' ראשים הוא נגד השי"ן שבכתב הלוחות שהיה הכתב הלל ומיהו אם אחד נוגע ואחד אינו נוגע פסול ממ"נ (ה) (שם) :

## נשמת אדם

(ה) **צ"ע** אם אין השי"ן מגיע עד התיתורא בדיעבד אם פסול שהרי דין זה כתב הרא"ש אמימרא דאביי צריך שיגיע חריץ למקום התפר . וכתב רש"י דקאי על הבדלת הבתים . והרא"ש כתב דקאי על חודה של שי"ן ונוהגין כשני הפירושים . וא"כ לפמ"ש בש"ע בסעיף מ' דאם אין החריץ מגיע עד התפר כשר . וא"כ ע"כ הא דאמר אביי צריך היינו לכתחלה . וא"כ י"ל ה"ה אם אין השי"ן מגיע עד התפר נמי כשר בדיעבד . ועי' בב"י ומיהו אם אין היודין נוגעין ברגל השי"ן נ"ל דפסול דכיון דשי"ן הוא הלמ"מ ואם אין נוגעין אין שם שי"ן עליו כדאיתא בסי' ל"ב סעיף כ"ה וצריך עכ"פ לתקן . רק דאינו פסול משום

**ד** חריץ שבין בית לבית של ראש צריך שיגיע עד התפר ואם לא הגיע כשר והוא שיהיה ניכר הדריץ כדי שיהיה ד' ראשיה נראין לכל ונ"ל שעכ"פ צריכין שיהיו הד' בתים פרודות זה מזה ולא יהיו מדובקים ולא כמו שעושין הסופרים שמדבק ע"י דבק דק שלמעלה עושין סימנים כמו הריץ דצ"ע אם להכשיר אפילו בדיעבד וכן תפילין של הגר"א היו פרודות (נפי מה דקיי"ל דע"י הדבק נעשה כאילו היה מחובר בסרי מעשים בכל יום שהתפילין נעשין מחתיכות קלף רק שמדבקין יחד וא"כ אף בדיעבד כשר אפי' אם אין החריץ מגיע עד למטה מ"מ היכר עכ"פ בעינן שמדבקין הבתים וטחין את כל הבית בטיח או בגלאנץ רק שעושין רושם בגלאנץ אפשר דזה לא נקרא היכר כ"א שיהיה ההיכר מחמת הבית ולכתחלה פשיטא בעינן שיהיה החריץ מגיע עד למטה וצ"ע) והסופרים שטולין עור על ד' בתים ורושמין בו הריצין בסכין שתהיה נראה כד' בתים פסולים דבהדיא איתא בגמרא ובש"ע סעיף מ"ז דכשטולה עור על של ראש נעשה של יד (וכ"כ לי הגאון בעל בית מאיר) (שם) :

**ה** מצוה שיהיו הבתים שחורות ופשיטא שידקדק שהשי"ן יהיה שחור די"א דהוא הלמ"מ ואמנם השחרות יהיה רק בצבע שחור שאין בו ממש כלל וכן אני מצוה להשחיר תפילין שלי ושל ב"ב והשומעין לדברי. והמשחירין במין גלאנץ שא"א לקלפו אע"פ שיכולין להסיר מן הקלף על ידי פירורין דקים מ"מ אין בידי לפסלם אבל מה שחדשו סופרי זמנינו שאני קלפתי כל הגלאנץ מן הבית וצורתו כמו נייר שהור נ"ל דפסול (וכדעת הגאון דק"ק בון הנדפס בנודע ביהודה והארכתי מאוד בתשובה) :

**ו** אם נפסקו אחד מן הי"ב תפירות כשר ושנים פסול אם הם זה בצד זה אבל ג' אפי' רחוקים זה מזה פסול (ל"ג) :

**ז** רצועות שחורות הלכה למשה מסיני ולבן אם נתישנו ונתלבנו צריך להשחירן ואם השחירן נכרי פסול (שם) :

**ח** אם נפסקה רצועה של יד מה שמקיף הזרוע ותמתח עד אצבע אמצעי ויכרוך עליו ג' כריכות ובשל ראש מה שמקיף הראש והרצועה של צד ימין עד הטבור ושל שמאל עד החזה אסור לתפור או לקשור. ואם נפסק לאחר שיעור זה מותר לתפור ולקשור ובשעת הדחק שאין לו רצועות מותר לתפור אף בתוך השיעור ויתפור מבפנים שיהיה נראה כשלימה ודוקא בגידין אבל בחוטין פסול וה"ה דלקשור פסול דכתיב וקשרתם שתהא קשירה תמה ואם אין לו במה לתפור בשל ראש אם נשאר רק מה שמקיף הראש והקשר וכן בשל יד מה שקושר בקיבורת יניח בלא ברכה (ט"ז) ושיעור רוחב הרצועה לפחות כאורך שעורה ואם אינו רחב כ"כ מניחן אם א"א למצוא אחרות (כ"ז) :

**ט** אע"ג דכתיב והיו לטוטפות ודרשינן כל זמן שהם בין עיניך יהיו שתים דוקא ביש לו שניהם אבל אם אין לו אלא א' בין של יד או של ראש או שיש לו מכה בראש או ביד שא"א לו להניח שניהם מ"מ יניח אותו שיכול ויברך עליו ברכתו הראויה לו כדלעיל כלל י"ג אבל אם אפשר להניח שניהם נ"ל דאסור ועיין בכלל ס"ח (ועי' בב"י סי' כ"ו) :

**י** מקום הנחת של יד בזרוע שמאל בבשר הגבוה ויטה מעט לצד הגוף שכשיכוף זרועו למטה יהיה כנגד לבו שנא' על ידכה ומדלא כתיב ידך בלא ה' קבלו הז"ל דכונת הכתוב כאילו כתיב יד כהה ר"ל ביד שהיא כהה ותש כחה והיא שמאלית ולא יניחנו בחצי העליון שכלפי בית השחי ולא כמוך (לעלינבוגין) אלא דוקא במקום שהבשר גבוה בחצי עצם התחתון ואם יש לו מכה במקום הגבוה יניחנו בסמוך לעלינבוגין או על בשר הגבוה אף מה שהוא בחצי העליון שכלפי בית השחי ולא סמוך לעלינבוגין אלא דוקא במקום שהבשר גבוה בחצי עצם התחתון ואם יש לו מכה במקום הגבוה יניחנו כמוך לעלינבוגין או על בשר הגבוה אף מה שהוא בחצי העליון של העצם ההוא ולא יברך. ודעת הגר"א דכל מקום הגבוה כשר ושלא במקום הגבוה פסול לגמרי ומקום הנחת של ראש מתחלת עקרי שער במצחו ולמעלה וצריך שיהיה כל הבית מונח במקום שער ואם מניח אפילו מקצתו על המצח במקום שכלו השערות הוא מדרך הקראים דאע"ג דכתיב בין עיניך קבלו הז"ל דהיינו למעלה במקום שער כנגד העינים והקשר של ראש יהיה מונח מכוון כנגדו בעורף במקום שער דוקא ואפי' מקצת ממנו לא יהיה מונח במקום פנוי משער שאין זה נקרא עורף (כ"ז) :

**יא** אטר יד אם עושה כל מלאכתו בשמאל מניח בשמאלו שהוא ימין כל אדם והשולט בב' ידיו מניח בשמאל כל אדם ואם כותב בימינו ושאר מלאכות עושה בשמאלו או להיפך אזלינן אחר היד שכותב בו שהיא נחשבת ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה דכתיב וקשרתם וכתבתם משמע דבאותו יד שכותב יהיה קושר בו ליד שכנגדו ואם אינו יכול לכתוב תלוי באיזה יד שעושה בו שאר מלאכות נקרא ימין (א"ר) ודוקא בשנולד כך אבל אם הרגיל עצמו אח"כ מחלוקת בין הפוסקים (עיין מ"א) וגידם שאין לו יד רק זרוע יניח בלא ברכה (עי' סי' כ"ז במ"א סק"ג) :

**יב** יזהר שלא תזוז היו"ד מן הבית של יד וכן יזהר שלא יתהפכו הרצועות כדי שיהיה





צד השחור לחוץ ומכ"ש הקשר של יד ושל ראש שלא יתהפך (ג) ואם נתהפך נכון להתענות או יתן לצדקה (שם) :

**יג** נ"ל דאיטר המניח תפילין ש"י ממי שאינו איטר אם יכול לתקן הרצועה והיו"ד שתהיה פניה כלפי הבית טוב וא"ל ואין לו תפילין אחרים יניחם כך. ונ"ל דאם יכול להוציא הרצועה ולהכניסה מצד אחר כדי שתהיה היו"ד סמוך ללב אע"פ שאינו יכול להפוך הקשר של היו"ד שתהיה פניה לצד הבית זה טוב יותר ועכ"פ לא יתבטל ממצות תפילין עבור זה ויניחם כך (ג) :

## נשמת אדם

שלא כסדרן אבל כ"ז שלא תיקן פסול וכדאי' במהרי"ק שורש ס"ט:

(ג) **בא"ר** סי' כ"ז ס"ק ג' כ' בשם תשובת כ"ם. ואף שהיו"ד מהופכת מכנגד הלב אין קפידא אלא דמשמע מדבריו שצריך להסיר עכ"פ הרצועה כדי שיהיה היו"ד סמוך ללב. והא"ר כתב דמשמע בתה"ד סי' מ"ט דצריך לתקן הקשר ולא מהני כשמוציא הרצועה ומשימה בצד אחר א"כ גם היו"ד מהופכת לא מהני ע"ש. ובאמת דבריו כ"ל שתמוהים דז"ל תה"ד בני רייכוס מנהגם שהבית הוא לצד היד והמעברתא לצד הכתף והוא המנהג שלנו. ובני אוסטריי"ך מנהגם להיפך שהמעברתא לצד היד. ואם היו אלו רוצים לשנות תפילין של אלו בקשר עד שיתהפך להם הקשר כמנהגם שפיר דמי או לא עכ"ל השאלה. וע"ש שפלפל אם פסול מחמת שהפרשיות תחלת פתיחתם יהיה נגד הלב ע"ש וכוונת השאלה מש"כ שרוצים לשנות בקשר כ"ל פשוט דר"ל לאו דוקא שגם היו"ד יהפכו אלא דר"ל שיהיה לצד השני במעברתא. ואז יתהפך להם המנהג שאלו היו"ד לצד הלב ולאלו הבית לצד הלב אבל מחמת היפוך פני היו"ד אם תהיה לבית או לא. לא מצינו בב"י שהזכיר מזה כלל אלא אם תהיה היו"ד לצד הבית או להיפך ע"ש וכך כתב בש"ע שם סעיף ב' כמנהג הנכון כו' ולא הזכיר פני היו"ד לאיזו צד שתהיה. ועוד שהרי לדעת תוס' בשבת ס"ב ובמנחות ל"ה ע"ב אין היו"ד זו שום צורת אות וא"כ איך ס"ד לבטל מצות תפילין משום זה ולכן י"ל פשוט דאינו מעכב כלל לאיזו צד שתהיה פני היו"ד ואפי' אם אינו יכול להפוך הרצועה כלל מכל מקום לא יבטל משום זה מצות תפילין כנ"ל פשוט:

(ג) **מה** שהאריך מר לפסול התפילין שנכתב אפילו תש"י על דוכסוסטוס הוא בלתי ס' ואין צורך כלל לאריכות ראיות ע"ז. אך מה שהחליט שאנו בקיאין מה הוא דוכסוסטוס. וכתב דכ"מ שנמצא בקלף ניכר לכל שהוא חלק ושאר קלף אינו חלק כ"כ ואותו מקום החלק יכולין לקלוף בסכין הוא הדוכסוסטוס. כמו שכתבו כל הפוסקים כשחולקין העור לשנים החלק שלגבי הבשר הוא דוכסוסטוס וכיון שהסופר לא גרר כל הצורך לכן יכולין לקלפו והראיה שאחר מקום הקלף א"א לקלוף בשום אופן. והנה אף שמצד הסברא דבריו נכונים. ובאמת אם יש לחוש שהסופר לא יגרור כדין הוא ס' דאורייתא ולשון הש"ע בסי' ל"ב משמע ג"כ כדבריו. אך כפי הנראה מדברי הפוסקים הראשונים לא נראה כדבריו. וז"ל הרמב"ם פ"א מה' ת' הלכה ז' אם לקחו העור אחר שהעבירו שערו וחלקו אותו בעביו לשנים כמו שהעבדנין עושין עד שיהיו ב' עורות א' דק הוא שממול השער ואחד עבה והוא שממול הבשר. כל זה החלק שממול השער נקרא קלף וזה שממול הבשר נקרא דוכסוסטוס כ"ה בנוסחאות שלנו. ואף שהפ"מ כתב שי"ג להיפך דממול השער נקרא דוכסוסטוס כו' עכ"פ במציאות אין מחלוקת דודאי החלק העב הוא לצד הבשר והחלק הדק הוא לצד השער. וז"ל הספר התרומה סי' קל"ד בסופו ואע"ג שאין בקיאין עתה לקלפו לב' שיהיו ב' קליפות מעובד וראויה לכתוב בה זו כדין קלף וזו כדין דוכסוסטוס אלא אחד עבה וראויה לכתוב בה. ואחד דקה ואינה ראויה לכתוב בה מ"מ אותה שהיא עבה ראויה לכתוב אם היה לצד שער נקראת קלף וכותבין בה לצד הבשר ואם אותה שהוא עבה לצד בשר נקראת דוכסוסטוס כיון שהוסרה קליפה דקה שעליה כותבין בה לצד החיתוך שהוא לצד השער עכ"ל. ולדעת הרב קשה איך כתב שאם העבה לצד השער נקרא קלף כיון דידעי' דהחלק הדוכסוסטוס הוא עב יותר מן הקלף כמ"ש הרמב"ן. וא"כ ע"כ עדיין נשאר דוכסוסטוס דבוק בקלף:

**וזה** לי' הב"ח סי' ל"ב עכשיו שאין חולקין לב' אבל מגררין אותו לצד הבשר הרבה קרוב לחצי עובי העור ולצד שער גוררין מעט דין קלף יש לו וכן דעת הפוסקים וכ"כ הב"י עכ"ל. ולדברי הרב קשה היאך כתב שמגררין קרוב לחצי העור והרי עדיין נשאר מן הדוכסוסטוס ולא נגרר כלל ואדרבה היה צריך לגרר יותר מן חצי עור שהדוכסוסטוס היא עבה. ועוד שהרי בס' התרומה לא הזכיר כלל כמה יגרור רק הכ' שיגרור הקליפ' הדקה:

**ולכן** נראה לי דהקליפה הדקה הסמוכה לבשר היא נקראת דוכסוסטוס והקליפה הדקה שבמקום השער הוא נקרא קלף וכשחולקין לב' אזי כל חלק נקרא ע"ש הקליפה הדקה ועכשיו שאין חולקין אם יגרור לצד השער אם מעט אם הרבה ע"כ מה שנשאר הוא דוכסוסטוס ואם יגרור לצד הבשר יהיה הנשאר קלף. אך כיון דבע"כ צריכין לגרור לצד השער הקליפה הדקה א"כ קשה הא נשאר הדוכסוסטוס ע"ז כתבו הפוסקים שמה שאנו מגררים לצד השער הוא רק לתיקון להעביר השער ובלא"ה צריך לגרר זה הקליפה הנשאר תחתיו הוא נקרא קלף ואמנם אם לא יגרור מצד הבשר ג"כ רק מעט הוא ג"כ רק לתיקון וא"כ נשאר הקליפה הנקרא דוכסוסטוס ומאי חזית ליתן לו שם קלף. ע"ז כתבו הפוסקי' שגוררין הרבה לצד הבשר וא"כ לא נשאר רק חלק העבה ונקראת קלף וכן הוא בהגמי"י סי' ד'. ועוד דלפי דעת הרב למה לא כתבו הפוסקים שיגרור עד מקום שלא יוכלו לקלוף עוד שום דבר בסכין. וכי נאמר שהם לא היו יודעין סי' זה ואנן ידעינן אע"כ אין לדבר שיעור רק שיגרור יפה:

**וז"ל** הרשב"א בתשובה סי' תק"פ ולענין הקלף נראה כדעת הרמב"ם שהוא חלק העב הנשאר כנגד הבשר וכותבין התפילין במקום שכנגד הבשר. ומה שאמרתם שאין לכם אומן שיודע לחלוק העור לשנים יגררו את העור יפה יפה במקום השיער כדי קליפה יפה נמצא הקלף נשאר לעצמו שאין הקפדה שיחלוק לשנים אלא שלא ישאר כל העור שלם דאז יהיה גויל עכ"ל. משמע שהעיקר שיגרור מצד אחד שלא ישאר שלם:

**ואמנם** מה שכתב מר שיש לחוש שמא לא גרר הסופר כלל. אם יש לחוש לזה בודאי ראוי ונכון להדר שלא יהיה שום ספק ח"ו במצוה חמורה כזה:

**ואמנם** לפסול תפילין הנמצא כך לא ידעתי כי לדעתי רוב מצויין במלאכת עיבוד מומחין הן. ואם נשאל לסופר שיודע דין זה דתפילין על הקלף ויודע שמטעם זה צריך לגרור כ"ל דסמכינן אחזקה זו:

חזר הרב וכתב תשובה ארוכה

**וזה** תשובתו מה שרצה מר לדחות ראיות שהבאתי וכו' קונטרס גדול בחריפות ובקיאות. והכניס כל דברי הנ"ל בין הפרקים א' לנזהד ודחה אותם. וכתב כיון דבלא"ה יש גירסות שונות בדברי הרמב"ם כמ"ש הכ"מ וא"כ אולי דגם זה טעות וצ"ל להיפך על דק עב. דבר זה לא ניתן לכתוב ולהשיב. ומה שהביקש לסייע מתשובת רמב"ם שהביא הכ"מ פ"ג מהל' תפילין הל' ה'. המעיין שם יראה שאין כלל תשובה לדברי ומש"כ מר שהטור כתב שהקלף נקרא דק לק"מ שהרי גם בתשובה הנ"ל כ' כדברי הגאונים. שהקלף הוא חלק העב וקורין אותו דק ובכ"מ כתב שקורין דק. ומה שהקשה מרבי מאיר שכתב על הקלף מפני שמשתמרת. ומזה הוכיח דלפי דקיי"ל דקלף הוא הצד שדבוק בו השער ע"כ מוכח דאותו חלק הוא העב. וכמ"ש הרמב"ם שם בתשובה ראיה לשיטתו דקלף הוא חלק הדבוק לבשר דמפני שקדושת תפילין חמורה ממזוזה לכן נתנו חלק העב לתפילין ע"ש. ובאמת נ"ל כמ"ש מר בעצמו דאין ראיה דאע"פ שהקלף לשיטה זו חלק הדק מ"מ יכול להיות שהוא יותר חזק בטבעו מחלק העב רק דהרמב"ם לשיטתו ס"ל כיון שהו' עב יותר חזק ונתקיי' מחמת עביו. ולשיטתו אזלינן אחר החיזוק בטבע. ולולי דברי הרמב"ם הוכל לו' לשיטה זו דנותן ה"א לפי עביו לס"ת עור שלם ולתפילין חלק העב ולמזוזה חלק הדק ואינו תלוי בחוזק. ועכ"פ אין ספק שחלק הדבק בבשר הוא העב ואין השאלה במציאות אלא מה

**יד** לא יהיה דבר חוצץ בין התפילין לגופו בין ש"י או ש"ר. ומ"מ אם יש לו מכה או מיחוש בראש ואם יצטרך לגלות הראש יתבטל ממצות תפילין יש להתיר להניח ש"ר על כובע דקה אבל לא על עבה דאז לא יכול להניחן על הראש במקום שמוחו של תינוק רופס ויכסה מפני הרואים ומ"מ לא יברך עליה אלא על ש"י ואם יש לו מכה ביד מותר להניח על הרטיה אם לא סגי בלאו הכי ולא יברך וילבוש עליו בגד אחר כדי שיכסם דהא כתיב לך לאות ולא לאחרים לאות (וכ"כ בהדיא בסס"ת וכהאי ג"כ א"ר) ודוקא על רטיה דאינו רק אלא משום חציצה אבל על בגד אסיר אע"ג שילבוש עליו בגד אחר ואם יש לו מכה במקום שהרצועות מונחים מותר להניחם ולברך אע"ג שיש חציצה בין הרצועות (שם):

## נשמת אדם

אסור

הרא קלף. ולכן הנכון כ"ל מה שכתבתי וכ' ילילנו משגיאות:

**שאלה** בענין שחרות בתים של תפילין שנהגו להשחיר אותן במין גומא ודבק עד שיכולין לקלפו מן הבית כמו שקלפתי בעצמי כמין עור העומד לעצמו והבית נשאר תחתיו לבן ואף שהוא דבק שמבשלין. מ"מ בודאי לא נקרא עור כי פנים חדשות באו לכאן:

**תשובה** בדין זה כבר נשאל אמ"ו הגאון בעל נודע ביהודה סי' א' מהגאון דק"ק כון. ודעת השואל לפסול מהא דהסי' ל"ב דלפה הבתים בזהב פסול. אי משום דבעינן הבית רואה האויר. או משום דסי"ן של תפילין צריך להיות גלאה. ודעתו דאסור להשחיר רק בצבע שחרות בעצמא דחזותא אין בו ממש. ומורי הגאון זלה"ה האריך בראיות וכתב דהטור וב"י ולבוש וכל האחרונים שכתבו דלפה הבתים בזהב לא דייקי ותמה עליהם שלא מצאו א' מן הראשונים שיפרש נפה זהב כפי הטור אלא דר"ל נפה שעשה הבתים של זהב ונפה הפרשיות אבל כשהבית של עור מותר לחפות עליו בכל דבר שירצה רק שיהיה הסי"ן בולט. והביא קצת ראיה לדבריו מגבת פ"ב דפריך אהא דר"י לא הותר למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה ופריך מאי קמ"ל והלא לעורן והאמר אביי שי"ן ש"ת הלמ"ת. והקשה מורי דלמא קמ"ל ר"י לאפוקי זהב דמקרי ג"כ מותר בפיך דאיזה איסור שייך ביה. ואף שרש"י ור"ן ור"י כולם מפורשים במגילה במתני' דלפה זהב פסול משום בפיך. תמה עליהם מורי מאי איסור שייך בזהב וא"כ מ"פ הש"ס אע"כ דליפה זהב דמתני' היינו שעשה בתים של זהב ופריך הש"ס שפיר דא"ל דאשמעינן למעוטי זהב דזה לא צריך ר"י לאשמעי' דמתני' הוא. וא"כ פריך הש"ס שפיר והשתא אי נימא כפי' הטור דלפן זהב היינו שלפה הבתים ופסול משום שאינו רואה האויר אכתי קשה מאי פריך הש"ס דלמא ר"י קמ"ל דאסור לעשות בתים של זהב דלא שייך בו שום טעם לפסול:

**והאף** שאני מכיר וידעתי שלא יסמוך מורי ז"ל לפסוק דין זה כי אם בראיות ברורות מש"ס ופוסקים ראשונים והמחבר בספרו הגדול ואמגם אחר שכתב שכל הראשונים לא ס"ל כפי' הטור ובלא"ה כתב הב"י דהטור לא דקדק בסוף דבריו ולכן כתב מורי ז"ל שיותר טוב לומר שלא דק הטור בתחלת דבריו וגם כוונתו שיעשו בתים של זהב. ומאחר דלדעת מורי דדעת כל הראשונים להכשיר. ולכן כתב דאף אם נימא דדעת הטור לפסול היינו דוקא בזהב דהוא חשוב ואינו בטל. משא"כ שאר דברים שבטלים וע"ש בדבריו הקדושים:

**ואני** נער ולא אדע וח"ו איני כחולק על רבי רק תורה היא ומכ"ש במלוה דגופא ולענ"ד דדברי הטור מדוקדקים בכל דבריו דבודאי נפה הבתים בזהב פסול. ואפי' אם נאמר דאין צריך לראות האויר דקיי"ל בכ"מ כלי המצופה בדבר שאינו מקבל טומאה טהור כדאיתא בסוף חגיגה. ובפרק כ"ב דכלים ובפרק ו' מהל' כלים ברמב"ם. דדוקא בכלי מקדש דגלי קרא דאע"ג דמצופה נקרא עץ. וע' סוף חגיגה בתוי"ט שם. וכ"כ רש"י שם בהדיא ביצה כ"ג ע"ב ד"ה והעליונה. וא"כ לאו דוקא בנפה זהב אלא ה"ה בכל דבר שפסול לעשות ממנו בתים פסול לציפוי דכיון דתיק של עור בעינן וכיון שמצופה בדבר אחר וא"כ הבית של עור בטל לגבי ציפוי ואין כאן בית של עור. והא דנקט הברייתא וכן הפוסקים זהב היינו לרבותא דאפי' זהב שהוא לנוי אפ"ה פסול. וכן מצינו בשופ' דתני נפה זהב. וכן זרק עפרות זהב על אותיות ופסקו כל הפוסקי'. ובודאי ל"ד זהב אלא לרבות' נקט וה"ה הכא. אבל באמת ה"ה כל דבר שאינו ראוי לבית. ולפ"ז אם נפן בעור בהמה טמאה בודאי נמי פסול כיון דפסול לבית וכיון דכתב הטור שאם עשה בתים מטמאה פסול ממילא ידעינן דה"ה אם לפן בעור בהמה טמאה פסול. ובזה לא קשה מה שהקשה הב"י דמאי גריעותא דזהב לפסול יותר מעור טמאה דליתא. דבאמת ה"ה עור טמאה פסול. אלא דהטור הך לי' הברייתא דלפן זהב ע"כ קאי שלפה הבתים בזהב וטלה עליהם עור טמאה קאי שעשה בתים מעור טמאה וכמו שנכתוב אי"ה דכן מוכרחים לומר בפירוש הברייתא. ודברי הב"י שהכ' בפירוש דברי המרדכי הם תמוהים וכמ"ש הב"ח בפי' המרדכי וז"ל הב"ח אין להביא ראיה מדתניא או שטלה עליהן עור טמאה פסול מכלל דעור טהורה כשר דאיכא למימר דפסול וכאן מיירי בעור גוף הבתים. וא"כ כתב דמיהו מלשון טלה משמע שטלה עור ע"ג עור ודוקא טמאה אבל טהורה כשר. וכמ"ש בשימושא רבא. ע"ז כתב המרדכי דמ"מ קשה שהרי אז מכסה השי"ן. אע"כ דמיירי מגוף הבתים. אבל בטלה עור טמאה ע"ג הבתים לא יעלה על הדעת להכשיר דפשיטא דפסול לדברי הכל. והב"י הבין דכשר ושרא ליה מאריה על"ל הב"ח. וא"כ בודאי גם המרדכי מפרש דלפן זהב דלפה הבתים בזהב דבאמת לא מצינו בכל תנ"ך ובמשנה וגמרא לשון לפוי כי אם כשמלפה איזה כלי אבל אם מגיה דבר בדבר בזה ל"ש ל' לפוי והול"ל עשה בתים של זהב י דעל הפרשיות ל"ש לפוי אלא ל' נתינה כמו ויתן את העדות אל הארון אבל בכל הכלים כתיב ויצף וכן בל' הכתוב בתים לבריחים. ודוק כן בכל הפוסקים והוכחת המרדכי רק מטלה עליהם עור. וכן מוכח לשון המשנה במגילה לפן זהב דכל אותה משנה מיירי מדין הבתים העושה תפלתו עגולה היינו הבתים ונתן על מצחו ודומיא דהכא נפן זהב דמיירי שלפה התפילין כמו שהן הפרשיות עם הבתים שהרי הפרשיות לא נזכרו שם אלא התפילין היינו הפרשיות בתוך הבתים. ודומיא דהכי הברייתא דלפן זהב על הבתים. ועוד דאי נימא דהברייתא אתי לאשמועי' רק דין מאיזה דבר כשר לבתים הול"ל אין עושין בתים אלא מעור בהמה טהורה. אע"כ דהברייתא סמך על ברייתא אחרת דתני הם הלכה למ"מ שיהיו בתים של עור. והיינו כמ"ש רש"י בסנהדרין הלמ"מ. ובמנחות פרש"י דתיק של עור בעינן דאפי' קשירתן אינו אלא במינן ע"ש. והיינו דס"ל לרש"י דכיון דהרצועות איתא להדיא בשבת דהוא הלמ"מ שיהיו של עור. וא"כ ה"ה לבתים. וכיון דזו הלמ"מ אינו אלא דילפינן מרצועות ובהדיא אמרי' בשבת שם נהי דמהורות גמירי טהורות מי גמירי וא"כ ה"ה בבתים לא גמרינן רק תיק של עור. וע"ז קאי הברייתא לפן זהב דהיינו שלפה העור עם זהב פסול. וא"כ מפרש הברייתא דין ב' דאם עשאן מעור בהמה טמאה הבתים גופא כמ"ש רש"י בהדיא וכל הפוסקים דזה נמי פסול. וזה אינו הלכ"מ אלא כמ"ש רש"י בהדיא דילפינן מלמען תהיה כו' בפיך וא"כ מפרש הברייתא דין ג' דאם עשה מטהורה רק שלא עבדן לשמו בזה פליגי ומה שהכריח לכל הפוסקים לפרש הא דטלה עליהן כו' דקאי על גוף הבתים. ולא ניחא להו לפרש דומיא דלפן זהב וכמש"כ המרדכי ללישנא דטלה עליהן משמע עור ע"ג עור. נ"ל דקשה דא"כ מאי דנקט הברייתא עור טהורה כשרה אע"פ שלא עבדן לשמן מיירי נמי מעור ע"ג עור. וא"כ למה תלי הפלוגת' אם צריך עבוד לשמן בהעור שטולה ע"ג העור. ולמה לא תניא בעור של הבתים גופא דמוכח התם בסנהדרין דפליגי אפי' בעור הבתים גופא אע"כ דהך דטלה עליהן עור טמאה מיירי באמת מגוף הבתים ואשמעי' ברייתא דעור טמאה פסול לבתים וא"כ תניא פלוגתא בעור טהורה אי בעי עיבוד לשמן. כך נלע"ד מה שהכריח לכל הפוסקים לפרש הא דטלה עליהם דמיירי מגוף הבתים. אבל דין דלפה זהב ודאי ר"ל שלפה על הבתים ול"ד זהב אלא ה"ה כ"ד. והא דנקט לרבותא דל' נפה לא שייך רק





**טו** אסור להסיח דעתו מתפילין ולא נקרא היסח הדעת אלא שחוק וקלות ראש וליצנות (וביומא דף ח' כתבו ת"י ד"ה שיגה ושם בת"י כ' שה"ז אינו אלא מדרבנן) וזה אסור מה"ת שהרי ילפינן ק"ו מציץ שאין בה אלא אזכרה א' ק"ו תפילין שיש בה הרבה (אך בתוס' דף מ' ע"א כתבו דאינו ק"ו גמור דאורייתא אלא מדרבנן כו' ע"ש) (סי' מ"ד) ובכל עת שנזכר מתפילין חייב למשמש בהן וימשמש תחלה בשל יד והמנהג לנשק בשעת משמוש ובשעת הנחתן והליצתן משום חיבוב מצוה וכשיאמר וקשרתם ימשמש בשל יד וכשיאמר ולטוטפות ימשמש בשל ראש אבל מותר לעשות כל מלאכה בעודן עליו דזה לא נקרא היסח הדעת (סי' כ"ח):

**טז** זמן הנחתן משיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד' אמות ומותר להניחם ולברך עד צה"כ ואם היו עליו מבע"י אין צריך להסירם אפי' בלילה אם הוא ביחידי אבל בפני רבים צריך לחלצן שלא יטעו לומר דמותר להניחם לכתחלה בלילה ואסרו חכמים שמא יישן בהם ואם התפלל מעריב מבע"י אין לו להניחם אח"כ כיון שכבר עשה לילה (סי' ל') ובשבת ויו"ט אסור להניחן דבתפילין כתיב וקשרתם לאות ובשבת ויו"ט א"צ אות שהם עצמם אות שאנהנו עבדיו וחוה"מ מחלוקת בין הפוסקים ונוהגין במדינות אלו להניחן ועכ"פ ראוי ונכון שלא לברך והגר"א נהג שלא להניחן בחה"מ עיין בביאורי הגר"א סי' ל"א סק"ד. ויחלוץ קודם ההלל (סי' נ"ח)

## נשמת אדם

ההולך

בשלפה כלי. וגם דאל"כ אלא דהברייתא לא באה אלא לאשמעינן מאיזה דבר כשר לבתים הול"ל בקיצור אין עושין בתים אלא מעור בהמה טהורה. אע"כ דזה הוא בלא"ה הלמ"מ שיהיו הבתים של עור. וברייתא זו נשנית על אותו דין דהלמ"מ דאפי' עשה מעור ולפן זהב פסול. וא"כ תני הברייתא עור דטמאה פסול לבתים דזה לא הוי הלמ"מ וכמו שכתבתי ובאמת לולא שכ"כ כל הפוסקים היה יותר מדוקדק לשון הברייתא. דקאי הכל על הלפוי ולא זו אף זו קתני לא זו דאם לפה בזהב וה"ה לכל דבר שאינו מינו דבזה לכ"ע התחתון בטל לעליון. וא"כ אין כאן תיק של עור. אלא אפי' אם הלפוי היה של עור דהוא במינו ואז י"ל דאזלינן בתר העיקר ולא אחר הלפוי וכמ"ש התוי"ט בכלים פ' כ"ב מ' א'. אפ"ה פסול משום שהיא של טמאה אבל עור טהורה כשרה. אע"ג דה"א שיפסול משום שאינו רואה לאויר ובזה היה מדוקדק לשון דעור טהורה כשרה. דמשמע דהו"א שיפסול ואי משום שלא עבדן לשמן הכי הל"ל עור טהורה אע"פ שלא עבדן לשמן כשרה ומדקתני תחלה כשרה משמע דאפי' בלא עבדן לשמן יש כאן פסול. אלא שאני רואה שכל הפוסקים וכן רש"י מפרש הא דטלה עליהם עור טמאה מיירי מגוף הבתים. אפשר דקשה להו ממ"כ אי בעינן רואה אויר א"כ גם עור טהורה ליפסל. ואם לא בעינן א"כ כיון דאמרינן דמינו בטל העליון לתחתון נמה באמת יפסול וכדעת הב"י. אבל נפמ"ש הב"ח דלא יעלה על הדעת להכשיר עור טמאה אפי' לצפוי היינו יכולין לפרש כן בברייתא. ומזה תראה דקושית הב"י דקשה לשיטתו דטלה עור טמאה כשר והק' דמאי גריעותא דזהב. נק"מ די"ל דדוקא זהב וכל שאר דברים שאין מינן א"כ בטל התחתון לעליון ואין כאן תיק של עור אבל עור טמאה שהוא מינו בטל העליון לתחתון וא"כ א"א דלא בעינן רואה האויר באמת כשר. איך שיהיה הטור מפרש הברייתא דלפן זהב היינו שלפה על הבתים. וכבר כתבתי דזהב ל"ד אלא לרבותא נקט ומכ"ש שאר דברים שאינן מינן:

**ומעכשיו** נראה דעת הראשונים הב"י כתב דכ"מ הרמב"ם וסה"ת כטור ותמה מורי ז"ל וכ' דאדרבה הרמב"ם מפ' ליפן זהב שעשה בתים של זהב והקדק כן מדכתב הרמב"ם בפ"ג מהל' תפילין וז"ל העור שמחפין בו התפילין הוא עור בהמה טהורה ואם עשה מעור טמאה או שלפה התפילין בזהב עכ"ל ומדכתב הרמב"ם ריש הלכה ח' וז"ל ד' פרשיות כו' שכותב בפ"ע ומחפן בעור ונקראין תפילין וא"כ מ"ש כאן העור שמחפין בו תפילין וכן מ"ש נפה התפילין בזהב הכל קאי על הפרשיות שהם נקראין תפילין אבל דין דלפה הבתים זהב לא נזכר כלל ברמב"ם ואני אחר רוב בקשת מחילות ממורי ז"ל נ"ל שאין בדקדוקם כלום כי הרמב"ם משאיל לשון תפילין לפרשיות להוד וכן לבתים להוד שהרי בהל' ע"ז כתב וז"ל אין עושין תפילין אלא ישראל שעשייתן ככתיבתן מפני השי"ן עכ"ל הרי להדיא שגם הבתים להוד קורא תפילין ואדרבה מוכח להדיא דהרמב"ם מפרש הברייתא כטור כי כל היודע דרך הרמב"ם שהוא מעתיק לשון הברייתא כלשונה מבלי שינוי וכאן מהפך לגמרי לשון הברייתא

וכתב תחלה דין דטלה עליהם עור טמאה כמש"כ העור שמחפין כו' ואח"כ כ' דין דלפן זהב ובברייתא איפכא תניא ועוד דלמה הוסיף וכתב עוד הפעם או שלפה התפילין בזהב ועוד דמתחלה כתב דין העור ואח"כ כתב נפה התפילין זהב ותיכף סמוך לזה כתב שאר דיני הטור עיי"ש בפ"ג הל' ע"ו. א"ו דהרמב"ם בכונה היפך לשון הברייתא להורות פירוש הברייתא דטלה עליהן עור טמאה היינו שעשה בתים ממנה ולכן כתב העור שמחפין כו' ואם עשה מטמאה וא"כ כתב דין דלפה ולהורות דהאי דלפה זהב אין הכונה שעשה בתים של זהב אלא שלפה הבית בזהב ולכן כתב או שלפה התפילין בזהב היינו הבית ושפיר כתב הב"י דמשמע מרמב"ם דס"ל כטור:

**וז"ל** ס' התרומה סי' ר"ח וכ"כ ל' הרא"ש גבי מעברתא וז"ל הרצועה שמניחין ע"ג בית יד אינו פוסל משום שאינו רואה האויר וטעמא דלפה זהב פסולין משום דבעינן שיהיו מגופין בעור בהמה טהורה דומיא דטלה עליה עור כו' עכ"ל וכתב מורי ז"ל דאם כוונתו דלפה זהב היינו שעשה לפוי על הבתים וא"כ איך כתב דומיא דטלה עליהן שמא גם בטלה עליה הוא טעמא משום שאינו רואה האויר אע"כ דכוונתו כס"ד דלפן זהב היינו ע"ג הבתים וע"ז כתב דליתא אלא ר"ל שעשה בתים של זהב דומיא דטלה עליהם ע"ש בדברי מורי ולפענ"ד הוא דוחק גדול אף שהם דברים ראוים בע"פ אבל דברי התרומה והרא"ש לא מתפרשי הכי דהול"ל ולפן זהב מיירי מגוף הבתים כמו טלה עליהן וכמו שכתבתי בשם המרדכי ומה גם שכבר כתבתי שאין הוכחת המרדכי מלפן זהב אלא מטלה עליהן ועוד שהרי המרדכי כתב דיותר ראוי להתפרש טלה עליהן דקאי שטלה עור ע"ג וא"כ איך כתב הרא"ש כ"כ בפשיטות להוכיח מטלה עליהם דגם נפן זהב קאי על הבית ואדרבה ערבך ערבא צריך שמא גם טלה עליהם מיירי שטלה ע"ג הבתים והו"ל לרא"ש לכתוב הוכחה דטלה עליהן קאי על גוף הבתים ועכ"פ מהיכא פשיטא ליה כ"כ אבל לפמ"ש א"ש דאין כאן מחלוקת כלל וכ"ע ס"ל דלפן זהב היינו ע"ג הבתים כדמשמע לישנא דלפן וגם כ"ע ס"ל דדין ב' דטלה עליהן היינו שעשה בתים של עור טמאה כדהוכחתי לעיל מברייתא וכמ"ש ג"כ רש"י בהדיא במנחות טלה עליהן שעשה בית של עור טמאה וגם המרדכי דכתב דיותר י"ל טלה עליהם ע"ג הבתים ואפ"ה מסיק דליתא וא"כ שפיר כתב הרא"ש דלכאורה שלפן זהב והיינו שלפה ע"ג הבתים דפסול וא"כ מוכח דבעינן רואה את האויר ע"ז כ' דליתא דאין הטעם משום ראיית האויר אלא פסול הוא משום שהוא זהב ואין תיק של עור בעינן ודבר פשוט הוא שהתחתון בטל לגבי זהב וכתב דומיא דטלה עליהן דהתם כ"ע מודים דר"ל שעשה בית של עור טמאה ופסול משום טמאה ה"נ בזהב פסול משום זהב ולא משום ראיית האויר וסבר' זו דכיון דהבית מצופה בזהב בטל לגבי זהב הוא סבר' פשוטה לתרומה והרא"ש דודאי לא נקרא בית אלא מה שנראה מבחוץ:

**ובזה** מתורץ מה שהקשה מורי על הרא"ש וז"ל ואמנם קשה למה הוצרך הרא"ש להביא ראיה לזהב מטמאה הרי

**יז** ההולך בדרך וא"א לו להניחן מפני הקור מותר להניחן קודם עלות השחר וכשיגיע זמנו ימשמש בהם ויברך ולא חיישינן שמא יישן בהם כיון שהולך ברגליו אבל ביושב בעגלה או בספינה אסור (וכמ"א סי' ל' כ' או רוכב וכתב א"ר ספוא ט"ס):

**יח** מצותן שיהיו עליו כל היום אך מפני שצריכין גוף נקי שלא יפיח בהם ושלא יסיח בהם קלות ראש ושחוק ולכן מקילים בזה ואשרי המקיים בדינו. ומ"מ מי שיש לו חולי מעיים או ביום ששתה משקה המשלשל אסור להחמיר ולהניחן כ"כ המ"א ובתשובת מ"ע סי' ס' לא כ"כ ועיין בהלכות סוכה כלל קס"ג סי' י"א בנ"א. והולה שדעתו מיושבת עליו חייב ואם לאו פטור (סי' ל"ח כמ"א) ודין חתן ושושביניו מבואר בח"א סוף שער בית הנשים:

**יט** אבל ביום ראשון אפי' אחר הקבורה אסור בתפילין מפני שנקרא פאר ואבל מעולל באפר. ונ"ל דאם אינו יום המיתה יניח בלא ברכה (וממ"כ סט"ז אינו מוכרח די"ל דנקבר באותו יום) ואם מת בחוה"מ מניח תפילין (מ"א סי' תקמ"ח סק"ס) וכן אם מת ביו"ט מניח באסרו חג (א"ר). ודין אונן ואבל בק"ש ותפלה מבואר הכל בחכמת אדם (כלל קס"ט):

**כ** תפילין שהיו בחזקת כשרות אין חייב לבודקן לעולם ומ"מ נכון לבודקן וצ"ל פעמים בשבע שנים ואם נפלו למים או שמונחים במקום לח צריכין בדיקה תיכף ואם אין לו מי שיוכל לבדוק ולהזור ולתפור יניחם כך בלא בדיקה (סי' ל"ט סעיף י') ונ"ל בנפלו למים וביוצא בו יניחם בלא ברכה עד שיבדוק והכל לפי הענין ואם אינו מניחן אלא לפרקים צריכין בדיקה פעמים בז' שנים שמא נתעפשו:

## נשמת אדם



ממקומו מוכרע שזהב אינו ראוי לעשות ממנו בית דאל"כ מה בין לפוי זהב ובין עור טהורה ולמה זה פסול וזה כשר ועוד כ' מורי ז"ל וז"ל ודע דדברי הרא"ש תמוהין דלאיזה צורך הוצרך לכתוב הך דליפן זהב ואין הטעם משום שאינו רואה האויר דהרי קאמר לשם בברייתא דעור טהורה כשר ואי משום שאינו רואה האויר א"כ גם בעור טהורה יהיה פסול ע"ש אבל לפי מ"ש א"ש הכל ולק"מ דליפן זהב היינו שלפה ע"ג הבתים וטלה עליהן עור טמאה וכן הביא דעור טהורה כשר היינו שעשה בית מעור טמאה ומעור טהורה ולא מעור ע"ג עור וא"ש הכל ואף אם נאמר שגם זה קצת דוחק דהו"ל להרא"ש לכתוב עכ"פ דהתחתון בטל לעליון אף אני אומר כיון שפירושו של מורי זלה"ה עכ"פ פשיטא לא נמנע מן הדחק יותר מסתבר לומר שפירושו בהרא"ש כמו שכתבתי שלא יחלוק בנו הטור על אביו משנאמר כפי' מורי:

**וכיון** שזכינו לדין שדברי הטור מפורשים וכן משמע להדיא דברי הרמב"ם והתרומה והרא"ש נאמר שכן דעת רש"י שכתב לפן זהב לתפילין פסולים הבתים דתיק של עור בעינן דאפי' קשירתן אינו אלא במינן וכ' מורי דהא דכתב רש"י לתפילין היינו לפרשיות כדפירש רש"י בהדיא גבי טלה עליהן עור. ז"ל שעשה בתים של עור טמאה ועוד מדכתב רש"י פסולים הבתים ע"כ לאפוקי הפרשיות ואם נאמר שכוונת רש"י שלפה הבתים בזהב א"כ גם הבתים כשרים כשיסיר הזהב עוד כ' מורי דאל"כ מאי ראיה כתב רש"י מרצועות שמא ברצועות נמי אם לפן כשר ואחר רוב השתחואות ובקשת המחילות מעצמותיו הקדושים נ"ל דבכל אלו דקדוקים אין בהם ממש דמה שכתב רש"י לתפילין פשוט דכוונתו לפרש מאיזה ענין מיירי הברייתא ומה שכ' רש"י פסולי' הבתי' כוונתו לפרש לפן זהב היינו ע"ג הבתי' וכוונתו בכל זה דבלפוי ע"ג הבתים פסולים הבתים ואם הסיר הזהב באמת כשרים וראיה לזה שהרי על טלה עליהן עור טמאה פירש"י שעשה בתים ולא כתב כן על לפן זהב שעשה בתים מזהב א"ו דבאמת לפן מיירי ע"ג הבתים וכמו שכתבנו דלשון לפוי ל"ש אלא ע"ג כלי ומ"ש רש"י דתיק של עור בעינן ויליף מרצועות אין כונתו דלפן זהב פסול כמו לפה ברצועות אלא דכונתו לפרש מנ"ל דזהב פסול לבתים ולכן כתב רש"י דתיק של עור בעינן וכדפירש"י בסנהדרין הלמ"מ ואמנם לא מצינו בהדיא בגמרא דבית של עור הוא הלמ"מ ולכן כתב רש"י דכיון דאפי' קשירתן בעינן במינן כדאמרינן בשבת דהוא הלמ"מ וא"כ כ"ש הבתים וזה פשוט דמה דפסול לבית ה"ה אם לפה על הבית דפסול דבטל התחתון לעליון כשיטת רש"י סוף חגיגה דבור המתחיל מאי דעתך וא"כ אדרבה מוכח דגם דעת רש"י לפרש כטור:

**ומעתה** גם דברי ר"ן במגילה נתפרש הכי שכתב דשי"ן של תפילין הלמ"מ ובעינן נמי שתכתב על דבר המותר בפיך וכונתו ג"כ כיון דלפן זהב א"כ השי"ן אף שהוא ג"כ בולט על הזהב זה לא מהני דאין זה מן המותר בפיך ודעת הר"ן הוא כדעת ר' שרירא גאון הביאו הב"י ומה שתמה מורי דמאי איסור שייך בזהב נ"ל דתרתי דרשות דרשינן מקרא בפיך שיהיה מן המותר לאפוקי טמאה וגם יהיה בפיך ר"ל מדבר שאפשר לאפוק זהב וז"ל רש"י שסביב שאלפס במגילה דבעינן הכל מהבהמה' עכ"ל. והשמיט תיבת טהורה דבאמת בזהב ל"ש טהורה. ולפ"ז ל"ק מידי מה שהקשה מורי מגמרא דשבת דילמא ר"י קמ"ל למעוטי זהב ז"א דכיון דלא מיקרי בפיך וא"כ מלמען תהיה נפקא כמו שכתבו רש"י ור"ן וכ"י ומה שהקשה מורי דנימא דקמ"ל לאפוקי נייר השווי מעשבים דכתבו תוס' בשבת דלא נמעט מלמען תהיה י"ל דזה היה ידוע לכל דהלמ"מ הוא דהבתים יהיו של עור דוקא והגמרא לא רצה להאריך:

**ומעתה** כיון דהטור כתב להדיא דלפן זהב היינו על הבתים וכן משמע מרמב"ם והתרומה ורא"ש וכ"כ הב"י בש"ע ולבוש וב"ח ועכ"פ אין לנו בביאור לא' מן הראשונים שיכתוב היפך מדברי הטור וא"כ בודאי אין לנו כח להכריע נגד הטור דאפשר דכל הראשונים ג"כ ס"ל כוותיה וכבר כתבנו דזהב לאו דוקא אלא לרבותא נקט וה"ה לכל דבר וא"כ ה"ה שחרית שיכולין לקלפו ועומד בפ"ע והוא אינו מין עור דהא פנים חדשות באו לו ואם כן הוי כלפן זהב דפסול:

**ואמנם** כתב מורי ז"ל וז"ל. ואפי' לפי שיטת הטור והש"ע שכתבו בפשיטות ליפה זהב או בעור טמאה פסול וא"כ ע"כ זהב ל"ד משום דחשיב שהרי אפילו עור פוסל היינו בלפוי העומד בפ"ע ואינו טפל לבית. אבל זה השחור שייך לעור ובטל אליו. ול"ש כאן אין בית רואה האויר דאיזה גבול תתן לדיו דמשחירין בו. כיון דגם עור הבתים בעינן שחורים. או לדעת קצת פוסקים הלמ"מ עכ"פ מצוה איכא. ובמה שעושה בצבע השחור שיהיה יותר שחור ונאה הכל שייך למלאכת השחור ואין בו משום ייתור ולא משום מכסה לעור וק"ו מתכלת ואפ"ה מביא שממנים בהביא דדם חלזון כדאיתא במנחות מ"ב ע"ב. וברמב"ם פ"ב מה' ציצית שכתב נותן הדם ליורה ונותן שממנים כמו קמוניא וכיוצא בו כדרך שהצובעין עושין ורמז בזה שהטעם שנותנין עמו שממנים לפי שכן דרך הצובעין ומסתמא גם התורה אמרה כן וכן לגבי שחרות תפילין כל מה שמעלי לשחרות שייך לזה והכל בטל לגבי צבע השחור עכ"ל מורי. וכתב עוד שהגאון השואל נתקשה ג"כ כיון שע"פ דין אין צריכים הבתים להיות שחורים וא"כ הדיו חוצץ ואין הבית הרואה האויר. כ' השואל דבאמת צריך להשחיר רק בצבע שחור דהזותא אין בו ממש. ומורי ז"ל תמה עליו ומביא ראיה שא"א לדיו שלא יהיה בו ממש כמ"ש הש"ך ביו"ד סי' קצ"ח ס"ק כ"א. ואפ"ה משחירין עור הבתים בדיו. אע"כ דכל לנאותו בטל דמה גבול תתן לדיו ע"ש באריכות. ובאמת לא מצינו בשום פוסק שיכתוב להשחיר בדיו







**כא** אסור לשנות מקדושה חמורה לקדושה שהיא קלה ממנה ולכן אסור ליקח רצועה משל ראש לתת בשל יד אם כבר היתה בשל ראש אבל בהזמנה לבד לא מיתסרא אבל משל יד מותר ליתנה בשל ראש דש"ר קדושת' יותר מש"י שרובו של שם נכתב עליו דהיינו השי"ן והקשר הוא ד' ואם נפסקה הרצועה של ראש סמוך לקשר יכול להורידה אע"פ שמוריד קצת מקדושתה שהרי מקום הקשר יהיה תלוי למטה אין זה הורדה דעכ"פ באותה חתיכה יהיה הקשר אבל כשנפסקה של יד הוי הורדת קדושה אלא ימעט בכריכות אם א"א בענין אחר ונ"ל דבעני ומכ"ש במקום ביטול מצוה יש לסמוך על א"ר שכתב בשם זקינו שהתיר (סי' מ"ב כמ"א וכא"ר) ואפי' תיק שמיחדו לתפילין והניח בו כבר אפילו פעם אחת אסור להשתמש בו דבר אחר ואפילו צר ביה ע"ד לפנותו מ"מ כיון שעשאו להפילין וגם צר ביה אסור ואפילו קטן שצר ביה אסור (סימן מ"ב) ואפי' נייר שכתב עליו דברי קדושה אסור להשתמש בהמותר לדבר חול ואם התנה עליו מתחלה להשתמש בו מותר. ודוקא תיק של תפילין מיקרי תשמיש קדושה ופשיטא של ס"ת ושאר דברים המיוחדים לבהכ"נ אבל תיק של טלית לא מיקרי תשמיש קדושה רק תשמיש מצוה ולכן מותר להניח בו שאר דברים של חול ונ"ל דאע"ג דנותן לתוכו ג"כ תיק של תפילין מ"מ בשעת הדחק מותר ליתן לתוכו דברים של חול (כמ"א סי' מ' ס"ק ב' לא משמע הכי שהרי כתב דגם כיס של הטלית מיקרי כליין אך בא"ר ס"ק ג' שם כ' בשם רי"ט לסקל בשעת הדחק דלא מיקרי כליין וא"כ כ"ל דה"ה לענין זה) והמניח ב' זוגות של רש"י ושל ר"ת אסור להניחן בתיק א' דזוג א' הוא חול ואם התנה ע"ז מתחלה מותר (סימן ל"ד):

**כב** אסור לתלות תפילין ואפילו הרצועות אבל מה שהרצועות תלוין באקראי אין לחוש והבית אפי' באקראי יש להחמיר אבל כשהם מונחים בבים מותר לתלות הבים (סי' מ'):

## נשמת אדם



רק שכתב שיהיו שחורים בצבע. ובספר ברוך שאמר מבואר מלאכת הצביעה מן הרצועות והבתים ביחד והוא כמלאכת הצובעין שעורות וכן הרצועות שחור. ובאמת מסתמא כן הוא שהרי שחרות הבתים ילפינן מרצועות. ומצד הדין צריך עור לבתים רק שקלף נקרא ג"כ עור. עכ"פ במלאכת הצביעה הוא שוה ואין בו ריעותא. וכן הקלף אף שהוא קשה ואין כוח לקבל צבע שחרות מ"מ תפילין שלי וכל ב"ב הם שחורים רק בצבע שחור בלי שום תערובות מינים אחרים: ואף שהראיה שמביא מורי ז"ל מתכלת ראוי למי שאמרו. ומ"מ נ"ל דכמו שבא הרמב"ם ליתן טעם על הוספת שממנים דמותר דכן מלאכת הצובעין. כן י"ל שבא להורות לנו דאסור להוסיף מה שאינו צריך למלאכת הצביעה ואף שיהיה יותר יפה דכיון דאמרה תורה תכלת מנ"ל ליתן בו שממנים כמו שתמה תוס'. ונ"ל דדעת התו' כיון דא"א לצבוע בל"ז מוכרח הוא שכל אלו שממנין נכלל בתכלת כמ"ש תוס' שם דעם השממנין נקרא תכלת. מ"מ מנ"ל ללמוד שמותר להוסיף לנוי. וכי אנו יודעין מה שנקרא לדעת התורה נאה. וכי אנו יודעין מה נקרא הדור באתרוג. ומנ"ל שמותר לעשות (לאקיר) מתכלת עד שנוכל לקלוף התכלת מן החוץ. ולדעתי בלתי ספק דאסור דהתורה אמרה לצבוע תכלת וכן הבתים וכ"ש ליתן לתוכן מינים שאינן מועילים לשחרות רק שיהיה לו (גלאנץ). ואם שחורות גמירי (גלאנץ) מי גמירי. ועוד דע"כ לא הכשיר מורי ז"ל אלא הליפוי שאינו עומד כמ"ש בהדיא והעתקתי לשונו דהיינו מלאכת סופרי (פראג) דא"א לקלוף מן הבית והוא דבק מאד לבית רק ע"י הכין נפרך לפרורין קטנים ואין הקליפה דבוק יחד. אבל אלו כמלאכת סופרי ק"ק (סלאנים) שיכולין לקלוף הקליפה מן הבית עד שנשאר לבן לגמרי והקליפה השחורה הוא דבוק יחד כמו נייר או עור דק אע"ג שהוא דק הא אמרינן סוף חגיגה ל"ש לפוי עומד ול"ש ליפוי שאינו עומד וכתב שם די"מ ליפוי עומד ליפוי דשיש דעב וחזק וגם בלא עץ עומד מאליו לכך לא חשיב השן אבל שולחן של מתכת שהיה הזהב דק וקלוש ובלא עץ לא מצי קאי לפיכך העץ עיקר והליפוי בטל. ואעפ"כ מסקינן דאפי' בליפוי שאינו עומד הליפוי עיקר וכ"כ הרמב"ם בפרק ו' מהלכות כלים. ואם כן על כל פנים זה הוא לפוי גמור ואם כן הבית בטל לליפוי ומכל שכן שקלפתי אותו מכל הבית והוא עומד בפ"ע ולא נפרך רק הוא כמו עור דק או נייר דק ומה לי אם לפה זהב או נייר או דבק אחר. כי כבר כתבתי שאע"ג שהדבק מבטלין מן הקלף מ"מ זה נקרא פנים חדשות. וכזה לדעתי גם מורי מודה דפסול לשיטת הטור וכמש"כ בהדיא כיון שאינו עומד אבל זה עומד בעצמו. עוד כתב השואל דאף אם נימא שהוא בטל לבית א"כ הרי הבית מדבר שאינו עור. ומורי ז"ל השיב ע"ז דכיון שהוא בטל אדרבה הוי כאילו דבר זה נמי עור. והביא ראיה נאחית מנוי סוכה דבטל לגבי סכך ולא הוי כמסכך בדבר פסול. א"ו כיון דבטל לסכך הוי כאילו הוא סכך כשר. ואני אומר רבי מתוק שהרי לדעת מורי דוקא זהב דחשיב ולא בטל משא"כ שאר דברים וא"כ ק' מ"מ מנוי סוכה של זהב דודאי סתמא אמרו נוי סוכה ואפי' עם של זהב במשמע וקשה הרי זה חשוב ולא בטל אע"כ דשאני סוכה דתורה לותה שיעשו סכך כשר ותשבו כעין תדורו וכמו שבביתו אדם תולה סמוך לתקרה לנוי כן גבי סוכה דהתורה לא הקפידה רק שתחת תקרת הבית יעשה סכך ותיו הכותב שמצאתי כן בתשובת רשב"א סי' נ"ה שהשיב דמטעם זה מותר לתלות נויי סוכה. משא"כ בתפילין שהקפידה התורה. או משום שיהיה רואה האויר או עכ"פ כשי"ן ומכ"ש כשכל הבית מצופה דאז התחתון בטל לעליון. וכיון דמצינו דלפה זהב פסול ה"ה לכל דברים. ועמיתי הרב מהר"א פאסוואלר הביא ראיה דכיון דאלו מניחין הקליפה הזו הנקלף במים יהיה נמאס לא נחשב לחציצה כדאי' בב"ב כ' ע"א תוס' ד"ה כולן אין כו' שכתבו משום דנימוסין במים ע"ש. וה"ה בזה הדבר ידוע שכאשר יניח גלאנץ הזה אף שהוא עכשיו יבש ישוב להיות נלול. ואף שהוא דבר חכמה אבל עיינתי שם בתוספות וראיתי שע"כ הוא ט"ס בתוס' שטעה המדפיס בין כ"ף לבי"ת ונ"ל דנימוסין כמים ולא במים. דאל"כ עדיין קשה ממלח דאיתא התם דממעט וידוע דמלח נמס במים. אע"כ דנ"ל כמים דהיינו שלג וברד שנמס מחמת עצמו. וכ"כ רש"י שם בהדיא ונימוסי' מאליהם עכ"ל וזה ברור:

**ולכן** לענ"ד שטיחה כזו שעושין מקלת סופרי זמננו שיכולין לקלוף בשלימות ומכל צד מן התפילין כמו שקלפתי מכמה זוגות תפילין פסול. כי אין בנו כח לחלוק על הטור וש"ע והאחרונים ומכ"ש שאינו מבואר אף באחד מן הראשונים שיכתוב להיפך והרוצה לצאת ידי כל הספיקות ישחיר רק בצבע שחור כמו הצבע תפילין שלי וכל בני ביתי והם שחורים בחזותא בעלמא והרוצה דוקא בהידור לפי שכלו עכ"פ לא יהיה נקלף בפ"ע אלא בגלאנץ שא"א לקלוף בשום אופן ואז יקיים ואנוהו:

**ושלחתי** תשובה זו להגאון בעל בית מאיר ושלח לי העתק מתשובה שכתב להגאון רבי עקיבא איגר ותיי הכותב שברוב הדברים כוונתי לדעתו וממש כל מה שכתבתי בפי' הברייתא ומשמעות מרמב"ם ופי' במרדכי כ' ג"כ והשיב לי שבאם שנקלף יש להחמיר וכתב בזה"ל אף שנדפס שו"ת נודע ביהודה וכתב מסיפן להיפך אין אני זז מסברתי כי לפה ל"ש אלא כשמלפה איזה כלי עכ"ל:

**כג** אסור להניח שום דבר על הראש כשמונח עליו התפילין אם לא דבר שדרכו בכך כגון הכובע. ודוקא שאינה דוחקת התפילין ואם לאו אף זה אסור (סי' מ"ה) :

**כד** אסור להניחן למרגלות המטה או בצדו אפילו הם בכלי תוך כלי ואפילו אין לו אשה אבל מותר להניחם מראשותיו. ובלבד שלא יהיה כנגד ראשו שלא יניח ראשו עליהם דאז אסור, כמו למרגלותיו ואם אשתו עמו במטה אפילו אינו רוצה לשמש צריך שיניחם בכלי תוך כלי (סי' מ') :

**כה** אסור לאכול בהן אכילת קבע אבל אכילת עראי מותר (סי' מ') אבל אסור לישן בהם אפי' שינת ארעי שמא יפיח וכן אם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו דחיישינן שמא יפלו ואם הם בנרתיקן מותר אפי' שינת קבע ונוהגין כשנפלו תפילין לארץ בלא נרתיקן להתענות בו ביום וס"ת שנפל לארץ אפילו בנרתיק (סי' מ"ד). ואסור לכנוס בתפילין לבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת דהוי לועג לרש ולא למרחץ ולמקומות המטונפים ובמקום שעומדים שם ערומים דאסור לעמוד ערום נגד השם וכל שכן לבהכ"ס אבל להשתין בהם מים שלא בבהכ"ס במקום דליכא למיחש שמא יפנה בהם מותר לעת הצורך כגון שיתבטל עי"ז מתפלה בציבור ובכה"ג שיזהר הרבה שלא יבא לידי הפחה ומ"מ לצורך מותר ליקח עביט של מי רגלים בידו אע"ג שתפילין בראשו וראוי ליזהר בזה (סימן מ"ג) :

**כו** אם הוא בדרך ואין לו מקום להצניעם והוא צריך לפנות מותר ליתנן בחיקו ובבגדו בענין שלא יהיה שום חשש שיפלו ממנו ואז מותר (שם) :

**כז** יכוין בהנחתם שציונו הקב"ה להניח ארבע פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים על הזרוע שהוא כנגד הלב ועל המוח כדי שנזכור תמיד ניסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ולו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות כרצונו וישעבד לו הנשמה שהיא במוח וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות ובזה יזכור הבורא ויקיים ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולכן כתיב בתפילין בין עיניך :

**כח** היה צריך לתפילין ומזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהן תפילין קודמין שהוא חובת הגוף. ומיהו אם אפשר בשאלה מזוזה קודם ופשיטא שקודמת מלקנות ציצית שאינן אלא חובת טלית (סי' ל"ח) :

## כלל טו הלכות מזוזה (י"ד מסימן רפ"ה עד סי' רצ"ה) ומעקה :

**א** חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו והמקיים ג' מצות אלו ע"ז נאמר והחוט המשולש בו לפיכך כשיצא אדם מפתח ביתו ינשק המזוזה (ובזוהר סקדום מפליג מאוד בזה וז"ל פיקודא למיקבע ב"כ מזוזה לתרעיה דלא יגשי ב"כ דוכרנא דקוב"ה לעלמין ודא איהו כגוונא דלילית כד"א ורחיתם אותו ווכרתם את כו' כיון דחמי ב"נ האי דוכרנא אידכר בגרמוי למעבד פיקודא דמאריה ורזא כו' עכ"ל סרי מבואר בזוהר כוונת מצות מזוזה לכן יזכר האדם מאוד בכוונתה) וישים על לבו להשגיח אם היא בתיקונה :

**ב** מ"ע שיקבע מזוזה על כל בית ובית שיש לו ואפי' יש לו מאה חדרים כלם חייבים במזוזה וכן אם יש לחדר אחד כמה פתחים העשוים לכניסה ויציאה אע"פ שרגיל באחד מהם כולן חייבין ואפילו אם נתמעטו הדיורין עכשיו וא"צ אלא לפתח אחד כולן חייבין אבל אם הפתח עשוי רק להכניס דרך שם לפרקים משאות אם יש שם פתח אחר שחייב במזוזה כדלקמן (סי' ס') אותו פתח שאינו עשוי לכניסה ויציאה פטור אבל אם אינו ראוי למזוזה אז אינה אלא כחור והגדולה היא עיקר הפתח (סי' רפ"ו) :

**ג** גם שערי חצרות ועיירות חייבין במזוזה כדכתיב ובשעריך (שם) :

**ד** בית השותפים חייב אע"ג דכתיב ביתך דמשמע לשון יחיד מ"מ מדכתיב ירבו ימיכם משמע אפי' רבים ודוקא שותפות ישראלים אבל שותפות עם הנכרי וכן חצר שישראל ונכרים דרים בו פטור ואפי' רובם ישראל שמא יטלוהו הנכרי' ויבא לבזיון וכן במקו' שמוכרי' משקה שקורין שענק שהנכרים מצוים בבית תמיד אם יש לחוש שיגנבוהו לא יקבע שם מזוזה אלא בדרך שא"א להם ליקח אותה (שם) :

**ה** אין הבית חייב במזוזה לכ"ע ולברך על קביעתה אלא באלו תנאים. (א) שיהא בו ד' אמות על ד"א. (ב) שיהיה לו ב' מזוזות ומשקוף על גביהם. (ג) שיהיה להבית תקרה. (ד) שיהיה לו דלתות. (ה) שיהיה הפתח גבוה לא פחות מי"ט וי"א דגם רחבו צריך שיהיה ד' טפחים (עיין סי' רפ"ז בש"ך). (ו) שיהיה עשוי לדירת אדם. (ז) שיהיה עשוי לדירת כבוד. (ח) שיהיה דירת קבע. ועכשיו נבאר פרטיהם (שם) :

**ו** אין בו ד' אמות על ד"א לא נקרא בית ופטור ואם ארכו יתר על רחבו ויש בו כדי לרבע ד' על ד' י"א חייב וי"א דפטור אלא א"כ שהוא מרובע לפחות ד' על ד' ולכן יקבענה בלא

ברכה





ברכה או שיברך על פתח אחר שקובע שם ויכוין לפטור גם זה (שם) :

**ז** אין לו אלא מזוזה א' כגון שמצד א' עובי הכותל להלאה מהפתח אם המזוזה מצד שמאל פטור ואם מצד ימין י"א דחייב ולכן יקבענה בלא ברכה ודוקא שהכותל עובר להלאה מהפתח דאל"כ הוי קצה הכותל במקום מזוזה דכל מקום שהכותל כלה מיקרי מזוזה (ט"ז סי' רפ"ז וכן הוא בגמ' דף ל"ד כפתחי דקרנא דאמרי' עד פלימא) ואם יש לו ב' מזוזות רק שאין לו משקוף אלא שכיפה כמין קשת עליהם או אפי' אין לו מזוזות ג"כ רק הכיפה הולך ומתעגל מהארץ אם יש בגובה י' טפחים לפחות ורוחב ד"ט חייב ואם רוח הרביעית פתוחה לגמרי אע"פ שיש שם עמודים העשוים לחזק התקרה פטורה שהרי אין כאן פתח כלל (רפ ז) :

**ח** היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אם התקרה לצד הפתח ויש בו ד' על ד' חייב (רפ"ו) :

**ט** י"א דאפי' אין לו דלתו' חייב וי"א דפטור ולכן לא יקבע המזוזה עד שיתלה מקודם הדלת ואם קבעה מקודם א"כ לדעת הפוטר אע"פ שאח"כ תלה בו דלת המזוזה פסולה דהוי תעשה ולא מן העשוי לכן אם עדיין אין לו דלת יקבענה בלא ברכה וכשיתלה בו הדלת יחזור ויטלנה ויקבענה והנכון שיעשה אז מזוזה גם בבית אחר אם יש לו ויפטרנה בברכה זו (שם) :

**י** בהכ"נ פטור שאין בה בית דירה ובהמ"ד י"א דחייב כיון שיושבים שם כל היום דומה לבית דירה ויקבענה בלא ברכה (שם) :

**יא** אם אין עשוי לדירה בקביעות פטור לפיכך סוכת החג בחג והחנויות שבשוקים שאין יושב בהם אלא ביום פטור (ז"ל רמב"ם וכ"ל שלא לו מברייתא דסוכה ח' ב' סוכות של יוצרים ע"ש ברש"י) וכן מרפסת שהוא דרך לעלות בה לעליות שקורין (גאנעק) והגינה ובית שער שהוא בית קטן שאצל שער החצר שהשומר יושב שם פטורים כיון שאינן מיוחדין לדירה. וי"א דמרפסת וגינה חייב מדרבנן ואי בית פתוח לא' מאלו חייבים ואם בית שער פתוח לבית ולהצר חייב שתי מזוזות אחת במקום שפתוח לבית וא' במקום שפתוח להצר וכן אם הוא בין גינה לבית:

**יב** אם אין עשוי לדירת כבוד פטור לפיכך בית הכסא ומרחץ ובורסקי ובית הטבילה פטורי' אבל רפת בקר ולולין של תרנגולים ובית התבן והעצים ואוצרות של יין או שאר משקים אם יש להם שיעור בית חייבין דלא נפיש זוהמא כ"כ ובמקום שתינוקות מצויין או לפעמים רוחצין בו או שמשמשין בו יכסה המזוזה (נ"ע מ"מ לענין מבכך בתוכס דינו כבית הכסא כדאיתא בש"ע סי' ע"ט וא"כ למה לולין חייבין במזוזה) :

**יג** אותן פתחים שהם חלוקים ועמוד באמצע די להם במזוזה אחת אפילו יש בעובי העמוד טפח שעמוד זה אינו אלא לנוי. ודוקא כשדלת אחד לשניהם וכשזה נפתח גם זה נפתח אבל כשיש דלת לכל א' לעצמו כמו שיש לעשירים שער קטן אצל שער גדול כדי שלא יהיה השער הגדול פתוח תמיד ומשתמשים תמיד בקטן ובגדול רק לפרקים ולכן אם יש ביניהם עמוד טפח חייב ב' מזוזות ואם עומד במקצוע מב' רוחות בצפון ומערב עיין ט"ז וש"ך (שם) :

**יד** ארובה שבין בית לעליה ועולין לה בסולם ועושים סביב הסולם היקף מחיצות ויש שם צורת הפתח אם עושין למטה או למעלה חייב במזוזה ואם עשו למטה ולמעלה חייבים בשניהם (שם) :

**טו** מרתף שאין בו פתח עם מזוזות לכנוס בו אלא שהמזוזות והפתח הם שוכבים על הארץ נ"ל דפטורה דלא נקרא מזוזה אלא כשעומדת (כדאיתא בקידושין דף כ"ג ע"ב מה מזוזה מעומד ועיין שם ברש"י) :

**טז** בא לקבעה יניחנה בשפופרת או בכל דבר ויקבענה במקומה ויברך אקב"ו לקבוע מזוזה והקובע במה מזוזות בבית אחד מברך ברכה אחת לכולן (רפ"ט) :

**יז** איזה מקום קביעתה בתוך חלל הפתח בטפח הסמוך לחוץ בתחלת שליש העליון של גובה השער דכתיב וקשרתם וכתבתם מה קשירת תפילין בגובה של זרוע אף מזוז' בגובה ואם הניח למעלה מזה כשרה ובלבד שירחיקנה מהמשקוף טפח וי"א דעיקר מצותה מטפח הסמוך להמשקוף עד תחילת שליש העליון ממעלה למטה עיין סימן רפ"ט בנקה"כ ואם היה הפתח גבוה הרבה יניחנה כנגד כתפיו אבל לא למעלה מכתפיו בענין שלא יראנה (ומסתברא דמזה לא מיירי בגמ' כ"כ בנ"ח) ואם הניחה למטה משליש העליון פסול וצריך לקבעה מימין הנכנס ואם קבע' משמאל פסול ונ"ל דאע"פ שצריך להתיר' ולהניח' כדין מ"מ לעול' לא יברך (עי' ב"י) ואין הילוך שהוא איטר או לא ואפי' כל בני ביתו איטרים לא אזלי' בתרייהו דדוקא תפילין שהם חובת הגוף אזלי' בתר דידי' משא"כ מזוז' שהיא חובת הבי' אזלי' בתר ימין של כל העול' (שם):

**יח** שני בתים שלכל אחד יש פתח לרה"ר ובמחיצה שביניהם יש ג"כ פתח אזלינן בתר היכר ציר דהיינו לאותו בית שהדלת נפתח לתוכו הוא הבית ועושין בימין הכניסה שלו ודוקא במקום ששני הבתים הן שוין בתשמישן אבל אם א' הוא עיקר תשמישו לא אשגחינן בהיכר ציר דאפי' הדלת נפתח לשני מ"מ מקום שרוב תשמישו בו הוא הבית ונותנין בימין

שלו

שלו והחדר שבין ב' בתים שקורין (פ‌ארהויז) אם יש לו פתח לחצר עושין המזוזות בבתים בב"א מימין כניסת הבית ואם לאו אזי נחשב כחדר לפנים מחדר (ט"ז סס"י רפ"ט) ואפילו אינו רגיל בפתח א' שפתוח לחצר אפ"ה דינו כפתח כדלעיל סי' ב' (שם):

**יט** כיצד קובעה ימסמרנה במסמרי' במזוזות הפתח או יחפור בה חפירה ויקבענה שם ולא יעמיק להפור טפח בעומק דלא הוי על מזוזה אלא תוך מזוזה וצריך ליזהר בזה כשעושה חור בכותל החצר להכניס שם מזוזה שלא יעמיק טפח ואם עשה כן פסולה ואם נתנה לפי שעה א"צ לקבעה במסמרים וכורכה מסופה לראשה דהיינו מאחד כלפי שמע ויניחנה בשפוע באלכסון ויהי' ראש המזוז' דהיינו שמע לצד פנים של הבית ושיטה אחרונה לצד חוץ ואם לא קבעה אלא תלאה פסולה ולכן צריך ליזהר שיתחוב מסמר מלמעלה וגם מלמטה כדי שלא תהיה תלויה (שם):

**כ** קבעה במזוזת הפתח בעודה תלושה ואח"כ חיברה לפתח פסולה דהוי תעשה ולא מן העשוי (שם):

**כא** בתים הפתוחים לרחוב הנכרים ושם גונבים אותם יש לסמוך בשעת הדחק לקבוע המזוזה אחורי הדלת (א) ונ"ל דדוקא במזוזה עצמה ולא בכותל ואם הרחיק טפח מחלל הפתח לכ"ע פסול דלא יהא שקבעה במזוזה עצמה בעומק טפח דפסולה כדלעיל בסי' י"ח:

**כב** מזוזה חובת הדר שאם יש לו בית ואין דר בו פטור ממזוזה ואם דר בו אע"פ שאינו שלו אלא ששכרה מאחר (ב) ואפי' שכרה מנכרי אם ידור בו לאחר שלשים יום חייב דאז

## נשמת אדם

(א) **בסי'** תרפ"ט בש"ך ס"ק ג' כ' דהרמב"ם וב"י וכ"פ הלבוש דפסולה לגמרי אבל המע"מ כ' דיש לסמוך בשעת הדחק על הטור ורמ"א דמכשירין ובאמת בטור משמע דמכשיר אבל מרמ"א אין שום משמעות דהא שמדקדק המע"מ מדבריו דאל"כ היה לו להגיה דאחורי דלת פסול י"ל דכמו שהמחבר לא כתבו וכלל דין זה בדבריו שכתב איזה מקום קביעתה בתוך חלל של פתח ומשמע דבמקום אחר פסול וכמש"כ בב"י וא"כ ה"ה הרמ"א סגי ליה בדברי המחבר ולא הגיה רק על דין דטפח הסמוך לר"ה וזה דעת הלבוש תלמידו שפוסל דס"ל דגם רבו רמ"א ס"ל הכי ועכ"פ אין הכרה כלל וגם בטור אינו מוכרח כ"כ וא"כ צ"ע דהיאך נניח דברי הרמב"ם שכתב להדיא שניחה אחורי דלת פסולה והב"י כתב דכן דעת הב"י מפני משמעות בטור וכמה פעמים כ' התס"ד דבמקום דדברי פוסק אחד מפורש אין מניחין אותו משום משמעות פוסק אחר:

**ועוד** צע"ג דאיך אפשר לומר דכשרה דהא בהדיא איתא בברייתא מנחות ל"ב תלאה במקל או שהניחה אחורי הדלת סכנה ואין בה מצוה ופירש"י ותוס' שם דר"ל פסול ומ"ש הב"י דהטור מפרש ר"ל מצוה מן המובחר אינה ומ"מ כשרה צ"ע שהרי תלאה במקל כתב הטור ג"כ דפסול ואיך נאמר דאחורי הדלת כשרה או שהכשיר בשניהם או נפסול בשניהם ועוד שהרי בגמרא איתא אר"י אמר שמואל תלאה במקל פסולה תנ"ה תלאה במקל או שהניחה אחורי הדלת סכנה כו' הרי דגמ' מייתי ראיה מזה לדר"י א"ש דאמר פסולה וצ"ע. והנה באמת מצאתי דלכאורה מוכח דגירסא אחריתא איתא בגמרא שהרי כ' המרדכי בהלכות קטנות תלאה במקל פסולה נתנה אחורי דלת סכנה ואין בה מצוה. וכתב וז"ל פ"ה דאין הבית משתמר וקשה לר"ת דא"כ פסולה נמי הוי. ונראה לר"ת שמא יהרג שם כו' עכ"ל. הרי להדיא דס"ל דכשרה. וכ"כ בתוספות בזה הלשון וקשה לר"ת דא"כ הול"ל הכי אבל העשויה שלא כהלכתא ע"ש. וכ"כ הרא"ש וא"כ ודאי משמע דתוס' ורא"ש ס"ל דכשר. ובמרדכי איתא להדיא דלר"ת כשר. וכן מוכח שהיא גירסת הרמב"ם שכתב תלאה במקל פסולה נתנה אחורי הדלת לא עשה כלום וידוע דהרמב"ם מעתיק לשון הגמרא ואי איתא דגרסתו כמו שהוא בגמרא שלפנינו היה לו לכלול תרוייהו בחד בבא (צ"ל דבאחורי הדלת צ"ם למיתני פסולה כיון שאין כאן מקום קביעתה כלל וצ"ם למיתני פסולה אא"כ היא במקומה ואירע בה פסול אבל באחורי דלת כ"ז דומה כאילו מונחת על השולחן) אלא דבהא פליג דהרמב"ן ס"ל דפסול ולמרדכי כשר. ונראה דזה ג"כ גירסת הטור בגמרא כגירסת המרדכי. וא"כ א"ש דמייתי סייעתא לשמואל מברייתא דתני תלאה במקל פסולה. אבל באחורי הדלת י"ל שפיר דכשר. אך על הב"י צ"ע שהרי לא נחת לכתוב מזה כלום ולפי גרסתנו בודאי א"א לפרש דר"ל אין בה מצוה מן מובחר. דא"כ מאי סייעתא הוא לשמואל דאמר פסולה:

**ולולי** דברי הב"י י"ל. דאדרבה דעת רוב הפוסקים להכשיר אחורי דלת חוץ מהר"מ. דאיתא התם אר"י א"ש כתבה אגרת פסולה ואר"י א"ש תלאה במקל פסולה תנ"ה תלאה כו' או שהניחה אחורי הדלת פרש"י שקבעה בכותל אחורי הדלת ע"כ. ואר"י א"ש מצוה להניחה בתוך הגלו של פתח פרש"י ולא מבחוץ ופריך פשיטא בשעריך כתיב פרש"י דהיינו מקום סגירת השער ומשני ס"ד כו' כמה דמרחיק מעלי פרש"י ויניחנה מבחוץ קמ"ל ויל"ד למה שינה רש"י לשונו. אלא דקשה לרש"י מדאמר שמואל בכל הני מימרות פסולה והכא אמר מצוה להניחה. מוכח ע"כ דרק למצוה קאמר ולא לעכב ובברייתא איתא דאחורי דלת פסולה. ולכן פרש"י דהאי אחורי הדלת דפסולה היינו שקבעה על הכותל ולא במזוזה וזה פסול לגמרי. אבל הא דשמואל דמצוה להניחה היינו אע"ג שיקבענה במזוזה רק שהוא מבחוץ ולא בתוך חלל הפתח וז"א לעכב רק למצוה. וזהו ג"כ הונת הב"י דהרי"ף כתב ברייתא דאחורי דלת דפסולה. וגם כתב הא דשמואל דמצוה להניחה. והוי לכאורה תרתי דסתרי. ולכן פי' הב"י דאחורי הדלת היינו חוץ למזוזת השער דפסול לגמרי. והא דר"י דמצוה כתב הב"י ולא מבחוץ היינו נמי כמו שכתבתי שהוא על המזוזה אבל לא בחלל הפתח. אבל הרמב"ם באמת לא העתיק דברי שמואל. וצ"ל שזהו שמדייק הרמב"ם והש"ע וכתב איזהו מקום קביעתה בתוך חלל הפתח דמשמע דאם לא הניחה שם פסול אבל הטור כתב וז"ל איזהו מקומה במזוזת הפתח הימני כו'. דמשמע שעיקר הקפידא שתהיה במזוזה והיינו לאפוקי על הכותל. וע"ז כתב שפיר הניחה אחורי דלת כשר בדיעבד ור"ל במזוזה ולא על הכותל. ולפ"ז במקום שא"א להניחה בתוך חלל הפתח יש לסמוך ולקבעה במזוזה עצמה אחורי הדלת. אבל מכל מקום לא יברך. אבל על הכותל לא עשה כלום אליבא דכ"ע:

(ב) **בט"ז** כ"א איתא בתו' ד"ה הא אמר כו' כ' דמה"ת אינו חייב לעולם מדכתיב ביתך שלך ובמנחות מ"ד כ' ג"כ הכי בתירוץ ב' אבל בתירוץ ראשון מסופקים בזה ובפסחים ד' ברש"י ד"ה חובת הדר לפי שהיא משמרתו וכתיב ביתך ביאתך ככנס ויוצא עכ"ל ומשמע דס"ל דמדאורייתא חייב וכן משמע מדבריו להדיא בב"מ ק"א ע"ב ד"ה חובת הדר שבסמ"ג פ"ה סי' ז' כתב וז"ל אך קשה אמאי לא דרשינן ביתך ולא בית אחרים ויפטור השוכר ישראל מישראל כמו כסותך ולא כסות אחרים ואם תתרץ דחשבינן ליה ביתו דשכירות קניא כמו כן שאלה קניא עכ"ל והנה באמת אם מטעם שכירות קניא קשה שהרי קיי"ל דשכירות קניא אינו אלא לחומרא והיינו מספק כמ"ש המ"א בסי' רמ"ה. ועוד צ"ע דאי איתא דשכירות הוי כשלו לגמרי אף במקום דכתיב ביתך א"כ במסכת ע"ז שם דשקיל וטרי אי שכירות קניא וכן בפסחים למה הקשה הש"ס מסיפא דמתני' דאף במקום שאמרו להשכיר כו'. ולמה לא





הוי דירת קבע אבל בפחות מל' יום פטור ומ"מ אם רצה לקבעה בתוך ל' יום ולברך לא הפסיד ועי' כלל י"א סי' כ"א לענין טלית שאולה ובארץ ישראל לעולם חייב מיד. ומיהו אם יש סכנה בדבר שיאמר הנכרי שעושה לו כשפים פטור (סי' רפ"ז):

**כג** ואפי' כשיצא מן הבית אם נשאר הבית ביד ישראל אסור ליטלה ואם מקפיד על המעות השני צריך לשלם לו ואם שכר הבית מהנכרי או שהשכירו לנכרי נוטלה ויוצא כדי שלא תבא לידי בזיון ואפי' אם ביקש הנכרי שיתנו לו מזוזה ורוצה לקבעו בפתח אסור ליתנה לו אם לא במקום חשש משום איבה ושירע משום זה לישראל דאז מותר (רנ"א):

**כד** וכשהוא יוצא מפתח ביתו אם הוא דר בעליה ישים אל לבו להשגיח אם יש מחיצה סביב המדרגות שיורד בה בדין מעקה (דאע"ג דליתא בספרי הביאו הכ"מ בפ' י"א מהל' רוצח א"כ למה נאמר גגך פרט לכבש כ"ל דר"ל המקום שעולין ויורדים בו אבל שאר הלדדים חייב דלא גרע מבור) ואם יש לו בור ובאר בחצרו ישגיח שיהי' סביב לו חוליא גבוה י"ט או כיסוי כראוי כדי שלא יפול בו אדם בין שיש בו מים או לא וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מ"ע להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה שנא' השמר לך ושמור נפשך ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מ"ע ועבר בלא תשים דמים ונ"ל דאין מברכין על עשייתן (אע"ג דהעושה מעקה מברך התם בהדיא כתיב ועשית מעקה אבל להסיר המכשולות העיקר הוא שעובר בל"ת כדאיתא בספרי אין לי אלא גג מניין לרבות בורות ת"ל לא תשים ואע"ג דהרמב"ם והש"ע כתבו דעובר מ"ע דהשמר נפשך אין מברכין על עשה זו שאינה מיוחדת על זה אלא היא כללית והמדקדק ברמב"ם וטור וש"ע בחו"מ סי' תכ"ז יראה להדיא דכן הוא) ושאר דברים האסורים משום סכנה ביארתי בחלק יו"ד שער או"ה כלל ס"ח:

**כה** העושה מעקה לגגו של בית דירה מברך אקב"ו לעשות מעקה (כ"כ הרמב"ם) (ג) ונ"ל אפי' לדידן מברכין לעשות מעקה וכן מוכח בר"ן פסחים ובאבודרהם. ודוקא ביתו או אפי' של שותפין אבל בית אוצרות (ומה שק' ממזוזה עיין במ"ע) ובקר או בית שאין בו ד"א על ד"א אינו נקרא בית דירה ואם יש בה כדי לרבע ד' על ד' דינן כדלעיל במזוזה וכן בתי כנסיות ובהמ"ד פטורים שאינם עשוין לדירה. גובה המעקה אין פחות מי"ט ותהיה חזקה כדי שישען אדם עליה ולא תפול:

## כלל טז דין דברים האסורים משהאיר היום עד שיתפלל (סי' פ"ט)

**א** מ"ע להתפלל בכל יום כמש"כ ולעבדו בכל לבבכם ואחז"ל איזו עבודה שהיא בלב זו הוא תפלה לדעת רמב"ם הוא מדאורייתא ולשאר פוסקים אסמכתא ולכ"ע מה"ת סגי בפ"א ביו' ובאיזה נוסח שירצה ובאיזה זמן שירצה ורבנן תקנו מנין התפלו' ונוסחתם וזמנם. ומשהאיר היום הוא זמן תפלת שחרית ואפי' אם עדיין נראים כוכבים ברקיע מ"מ נקרא יום כדאיתא בירושלמי ריש ברכות ואע"ג דלכתחלה אסור להתפלל תפלת י"ח עד הנץ החמה מ"מ הצריך לילך לדרך והדבר נחוץ או שאין השייר' ממתנת לו וכן שאר דוחק ואונס מותר להתפלל משעלה ע"ה ולכן משעלה ע"ה אסור להתעסק בצרכיו אם אין השעה נחוץ לכך וכן לילך לדרך אם אין השעה נחוץ ואסור לאכול ואפי' לשתות קאווע עם צוקר וחלב וסמכו חכמים דבריהם על פסוק לא תאכלו על הדם ר"ל קודם שתתפללו על דמכם ובזוהר מחמיר מאד שאסור לאכול אפי' קם בחצי הלילה ומטעם זה החמירו הפוסקים דאפי' התחיל לאכול קודם עלות השחר דצריך להפסיק אע"ג דבכ"ד דרבנן בהתחיל בהיתר א"צ להפסיק הכא שאני כיון שסמכוהו על לאו דלא תאכלו הוי כדאורייתא ודוקא כששותה בדרך גאוה ותאוה אבל מותר לשתות מים (טייא וקאווע בלא צוקר) וחלב ואוכלין ומשקין לרפואה וכל מה שהוא רק ליישב דעתו מותר (סי' פ"ט וע"ש כפ"ח) ונ"ל דאפשר הצריך לאכול מפני חולשת הלב מותר וכן הקם קודם היום ולבו חלש וצריך לאכול ועי"ז מתבטל מלימודו מותר לאכול:

**ב** אפי' כשצריך לילך להבירו לאיזה עסק אסור ליתן שלום להבירו קודם שיתפלל דשמו של הקב"ה שלום ואינו ראוי להזכיר שמו קודם שיתפלל אפי' אם אינו הולך לבית חבירו אבל צפרא דמרא טב בין בלה"ק ובין בל"א מותר אם פגע בו בשוק אבל אם הלך לביתו אף זה אסור (שם):

## נשמת אדם

הקשה מרישא דמחלק בין שכירות למכירה א"ו דשכירות לא קניא לגמרי להיות כביתו של עכו"ם לענין הניח בקרקע כיון שאין הקרקע שלו אלא לענין זה הוי שלו לס"ד דהוי כביתו כדאיתא במתני' ולא תביא תועבה אל ביתך וע"ז מסיק דלא מיקרי ביתו אלא ש"מ דכתיב לא ימצא מוכח דמשום שכירות לא מיקרי ביתך וצ"ע ונראה דרש"י נשמר מזה וכתב דהאי ביתך ר"ל ביאתך:

(ג) **הרמב"ם** פי"א מהלכות ברכות כ' דמברך גם שהחיינו אזיל לשיטתו דכתב דה"ה על ציצית ותפילין מברכין שהחיינו. אבל לפי מה דקיי"ל בא"ח סימן כ"ב לגבי ציצית דאין מברכין. וע"ש במ"א ובי"ד ר"ס כ"ח בש"ך ובפ"ת שם לענין כיסוי הדם. כ"ל דה"ה במעקה אין מברכין שהחיינו. ועיין בסי' רפ"ט בש"ך שם. ועוד כ"ל לפי מה דקיי"ל דגם אבי הבן מברך על המילה. וא"כ ה"ה הכא לעולם מברכין על עשיית מעקה. ורמב"ם אזיל לשיטתו ועיין בי"ד סי' רס"ס. ולכן כתב דדוקא אם אחר עושה מברך בעל. אבל בר"ן ריש פסחים ובאבודרהם מוכח דאף לדידן מברכין לעשות:

ג אפי' ללמוד אסור אם לא במקום שהשמש קורא לבהכ"נ או שלומד עם אחרים ואם לא ילמדו מקודם לא יהי' להם פנאי אח"כ ובלבד שלא יעבור זמן התפל' אפי' ללמוד עם אחרי' (שם) והמבטל תפלה משום לימוד אפי' לומד עם אחרים כל היום כאילו לא למד (רוקח) ונ"ל דאפי' יש לו שיעור קבוע מה שלומד דליכא למיחש שמא ימשך בלימודו אפ"ה אסור (עיין סי' תל"ט והכא כיון שהזמן קצר חמור טפי) ולכן מי שהוא בדרך או דר בישוב אפי' בקיץ אע"ג שמצוה להתפלל בשעה שהציבור מתפללין מ"מ כיון שאסור ללמוד קודם שיתפלל מוטב שיתפלל תיכף כדי שלא יתבטל מלימודו ובזמה"ז דעוברי דרכים ע"פ רוב אינם לומדים תורה בדרך והיה מהראוי שימתינו על זמן שהציבור מתפללין מ"מ כיון שנמשך מזה שעוברים זמן ק"ש ולפעמי' גם זמן תפלה לכן יזהרו שתיכף בקומם קודם שיעסקו בשום דבר יתפללו ומכ"ש דבקהלות גדולות מתפללים תיכף משהאיר היום וא"כ לעולם הוא בשעה שהציבור מתפללין:

## כלל יז דין מקומות שראוי להתפלל בם וקדושת בהכ"נ ובהמ"ד (סי' צ'):

א המקומות הראוי להתפלל בם אינן שוין כי אינו דומה מתפלל במקום מקודש למתפלל במקום חול והמקום היותר מקודש בח"ל הוא בית המדרש שלומדין שם כל היום כדכתי' אוהב ה' שערי ציון כו' ודרשו שערים המצויינים בהלכה מכל משכנות יעקב הם בתי כנסיות אע"פ שמתפללין בהם ברוב עם והוא הדרת מלך מ"מ יותר חביב לפני הקב"ה מקום שלומדי' בו תורה כי אין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה ומכ"ש במקום שהוא לומד בקביעות אפי' לא ייחד אותו לבהמ"ד מצוה להתפלל בו אפי' רק בעשרה משילך למקו' אחר להתפלל ברוב עם (סי' צ'). המקום השני הוא בהכ"נ שמתפללין בו תמיד וראוי לבחור להתפלל בבית המדרש ובה"כ שמתפללין בו יותר רוב עם ואם יש ב' בהכ"נ ילך למקום שהוא יותר רחוק דאז יש שכר פסיעות (שם). המקום הג' מחמת אונס או חולי קצת ושאר מניעות שאינו יכול להתפלל בב"ה ובבה"כ ומתפלל במקום שהוקבע למנין קבוע אע"ג שלא יחדוהו לבהכ"נ. המקום הד' שמתפלל בביתו לפרקים בעשרה. המקום הה' שא"א לו להתפלל בעשרה או שהוא בדרך עכ"פ יתפלל בבית שיש בו חלונות אבל אסור להתפלל בשדה אם לא כשהוא בדרך ומ"מ בשעת הדחק יהדר להתפלל בין אילנות (שם) (ובזה מתורץ קושי' תוס' מיצחק דכתוב לשוח בשדה דהמפרשים כתבו דר"ל לאילנות שבשדה ותיתי לי שמצאתי כן בב"ח. ונ"ל דהא דדרשו אין שיחה אלא תפלה יצאה להם מדלא כתיב וילך יצחק לשדה דמאי נ"מ אם לאילנות או לא ולכן דרשו ג"כ ל' תפלה ובזוהר בשלח דף ס' משמע דאילנות לא מהני ולכן אין לסמוך ע"ז אא"כ שאין לו מקום אחר):

ב לא יתפלל אחורי בהכ"נ אם אינו מחזיר פניו לבהכ"נ ואחורי ב"ה הוא לצד מערב (דהיינו הצד שכנגד ארון הקודש) שאם אינו מחזיר פניו לבהכ"נ הקהל משתחוים למזרח והוא למערב ונמצא עיקר הקפידא שישתחוה לצד שהציבור משתחוים וא"כ אם עומד במזרח אדרבה לא יחזיר פניו לבהכ"נ וי"א דעיקר הקפידא שיחזיר פניו לבהכ"נ ואע"ג שאינו משתחוה לרוח שהקהל משתחוים ולכן ראוי להחמיר כדברי שניהן שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבה"כ וגם כשמתפלל בשאר צדדים חוץ לבהכ"נ יש להחמיר שיחזיר פניו לבהכ"נ ואע"פ שאינו מתפלל לרוח שהציבור מתפללים מ"מ כיון שאינו מתפלל להיפך לית לן בה. וכ"ז כשעומד בחצר בהכ"נ דניכר לכל אבל אם מתפלל בביתו הסמוך לבהכ"נ ופניו כנגד א"י כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל בהכ"נ מותר שאינו ניכר שמחזיר פניו מבהכ"נ (שם):

ג אסור לעבור חוץ לבהכ"נ בצד שהפתח פתוח בו בשעה שהציבור מתפללים מפני שנראה ככופר כיון שאינו נכנס להתפלל ואם נושא משא או שלבוש תפילין או שיש בהכ"נ אחר בעיר או שיש לבהכ"נ זה פתח אחר או שרוכב מותר (שם):

ד מי שיש לו בהמ"ד או בהכ"נ בעירו ומתפלל בביתו בלא שום סיבה נקרא שכן רע כי כן הדרך שכנים רעים שאין א' הולך לבית חבירו (שם). ומצוה לרוץ כשהולך לבהכ"נ או לשאר מצוה אבל בבהכ"נ אסור לרוץ אלא ילך באימה (שם):

ה אף שמצוה גדולה להתפלל בבהכ"נ אם יהיה נכשל שם ע"י חברים רעים בדברים בטלים וליצנות וביוצא בו (מאד מאוד הפליג הזוהר הקדוש בעונש הזה וז"ל פ' תרומה מאן דאישתעי בבי כנישתא מילין דחול ווי ליה דאחזי פרודא ווי ליה דגרע מהימנותא ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל דאחזי דהא לית אלהא ולא אשתכח תמן ולית ליה חולקא ביה ולא דחיל מיניה ואנהיג קלנא בתקונא עלאה דלעילא עכ"ל) או שלא יוכל לשמוע שם קריאת ס"ת ותפלת הש"ץ מוטב שיתפלל בביתו בעשרה:

ו קדושת בהכ"נ ובהמ"ד גדולה מאוד ומוזהרי' עליהם לירא ממי ששוכן בהם כדכתי' ומקדשי תיראו ולא בה"מ בלבד אלא כל מקום המקודש ובהמ"ד נקרא מקדש מעט כדכתיב ואהי' להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובמ"ד. וכתבו הפוסקים דמצוה זו לירא מן המקדש נוהג בבהכ"נ ובמ"ד מדאורייתא (עיין ס' יראים סי' של"ד) ולכן אסור לדבר בהם דברים בטלים ואין מחשבין בהם חשבונו' אלא של מצוה כגון קופה של צדקה וכדומה ומכ"ש שאסור שם בשחוק





וקלות ראש ועליהם נאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי ומראה בעצמו שאין לו חלק באלהי ישראל ובזוהר מפליג מאוד בעונשם רחמנא ליצלן וז"ש בזוהר כאילו אין לו אלוה:

ז נוהגים בהם כבוד לכבדן ולרבצן ומדליקין בהם נרות לכבוד (סי' קנ"א):

ח אפי' אם נחרבו עדיין בקדושתן שנאמר והשימותי את מקדשיכם ולא כתיב בהיפך ואת מקדשיכם אשימם להראות אף כשהן שוממין מ"מ הם בקדושתן ולכן צריך לנהוג בהם כבוד חוץ מכיבוד וריבוץ ואם עלו בהם עשבים תולשים אותן ומניחם במקומן כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותה ואם בנאוהו במקום אחר וא"צ עוד למקום זה כ"ז שלא מכרוהו כדין יעשו גדר סביביו שלא יבואו לזלזל שם (שם):

ט אפי' בעליה שעל גבי בהכ"נ אסור להשתמש תשמיש של גנאי ובשאר תשמישי' מסתפקי' הפוסקים ואם בנו מתחלה בית דירה ע"ג בהכ"נ נמצא שלא נתקדש כלל מעולם לעליית בהכ"נ מותר להשתמש שם ובלבד שלא ישתמש בו תשמיש מגונה מאד כטינוף וביוצא בו וגם בזה שומר נפשו ירחק מזה (והט"ז שם כתב שנענש ע"ז הרבה) ואפילו לבהכ"נ בישובו מהני תנאי אם התנו מתחלת הבנין להשתמש בו. ומ"מ לתשמיש של קלות ראש כגון לאכילה שתיה וביוצא בו לא מהני תנאי (שם):

י אסור לסתור דבר מבהכ"נ דכתיב את מזבחותם תתוצון לא תעשון כן לה' אלהיכם אא"כ עושה ע"מ לתקן ולבנות ודוקא במה שהוא מחובר שייך נתיצה ואפי' לעשות גומא בכותל לסמוך בו (השטענדער) אע"ג דאינו דרך נתיצה אין נכון. וע' בחיבורי ח"א כלל פ"ו סי' ט"ו (קנ"ב):

יא אין סותרין בהכ"נ אפי' לבנות אחרת בעצים ואבנים שלה שמא יארע להם אונס אלא בונים תחלה החדשה ואח"כ סותרין הישנה וה"ה אם צריכים לסתור כותל אחד דינו הכי ודוקא שהיא חזקה עדיין אבל אם הרבו יסודותיה או נטו כותליה ליפול סותרים אותה מיד ומתחילין לבנות אותה במהרה ביום ובלילה שלא תדחק השעה ותשאר חרב ואם יש להם בהכ"נ קביע (עיין סי' קנ"ב סמ"א אוסר וט"ז מתיר וכ"כ א"ר) ואם גזר השלטון שלא להתפלל בבהכ"נ זו או שדרו חוץ לעיר ונתישבו בתוך העיר ונשאר הבהכ"נ שוממה מותר לסתרה או למכרה וליקח בדמיה אחרת וכן אם אין תקנה שוב לבנו' בהכ"נ על אותו מקום מפני נכרים ויש לחוש שיבנו שם בית ע"ז דמותר למכרו דודאי ניחא לב"ע ולרווחא דמלתא ישאירו מקום עזרת ישראל (כ"כ במ"א וכ"כ א"ר שכן הוא בתשובת מהר"ם) פנוי ויעשוהו גן ירק שאינו מכוער כ"כ (סי' קנ"ג):

יב אסור לכנוס לבהכ"נ ובהמ"ד כ"א לצורך תפלה או ת"ת ואם היה צריך לקרות את חבירו מבהכ"נ יכנס ויקרא שם איזה פסוק או איזה תפלה או משנה ואח"כ יקראוהו או ישהא שם מעט כי גם הישיבה בהם מצוה וכ"ש דאסור לכנוס בו לקצר דרכו כגון שהיה לבהכ"נ ב' פתחים. ואם לא נכנס בו תחלה לקצר דרכו מותר ואם יכנס בו להתפלל מצוה שיצא דרך פתח האחרת (קנ"א):

יג מותר לרוק בהם אך שישפשף תיכף ברגלו וקודם שיכנס יקנח הטיט מעל רגלו ומותר לכנוס בו במקלו ותרמילו (שם):

יד אסור לאכול ולשתות ולישן בבהכ"נ אפי' שינת ארעי ולצורך בהכ"נ כגון בליל יוה"כ או למצוה אחרת מותר לישן גם לאכול שם ובבהמ"ד אותן אנשים הלומדים שם בקביעות מותרים לאכול ולישן אפי' שינת קבע שלא יתבטלו מלימודם אבל שאר צרכיו אסור ואפילו ליכנס בהם מפני הגשמים אסור ומי שאינו לומד שם בקביעות אסור אפי' באכילה (שם):

טו אין לנשק בניו הקטני' בהם שאינו ראוי להראות שם אהב' אחרת זולת אהבת המקו' (נ"א):

טז כופין בני העיר זה את זה לבנות בהכ"נ. ומדינא צריך לבנות אותה בגובה של עיר ולהגביה אותה עד שתהיה גבוה מכל בתי העיר שמשתמשים בהם (לאפוקי בירניות ומגדלים וגגות שאין משתמשים) שנא' לרומם את בית אלהינו ולפיכך מי שהגביה ביתו יותר מבהכ"נ כופין אותו להשפילו אך עכשיו שיש בלא"ה בתים שבעיר שגבוהים יותר מבהכ"נ לכן אין משגיחין אפילו כשבית ישראל גבוה יותר (סימן ק"ג):

יז צריך לפתוח חלונות של בהכ"נ כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדו וטוב שיהיו י"ב חלונות (סי' צ') והבונה כנגד חלון בהכ"נ שכבר החזיקו בו הקהל בחלונות אין מספיק לו בהרחקת ד' אמו' לפי שהוא צריך אור גדול וע' במ"א שם ס"ק ד' מנין פתיחת חלונו' להצר בהכ"נ (סי' ק"נ):

יח אין פותחין פתח בהכ"נ אלא נגד הצד שמתפללין בו באותה העיר כגון במדינות אלו שאנו מתפללין ומשתחוים כנגד מזרח (דהיינו מפני שאנו יושבים בצד מערבי של א"י) ואז יהיה הפתח במערב כדי שישתחוו לכן הפתח נגד ארון הקודש ואפי' אם היה הפתח מצד א' והרבה הבה"כ ורצו קצת מנהיגים לעשות הפתח כדינה אין האחרים יכולים למחות אפילו הם הרוב ואע"פ שמשנים סדר הישיבה יקוב הדין ביניהם. ועושין בימה באמצע שיעמוד עליה הקורא בתורה כדי שישמעו כלם וכשמתפלל הש"ץ יהיה פניו כלפי הקדש (שם):

יט עכשיו שקונים המקומות בבהכ"נ אין סדר לישיבה והאחרונים כתבו שאין לעשות מקומות בין הבימה לבין אה"ק בענין שתהי' הישיבה אחוריו להיכל. משמע אבל אם סדר הישיבה פניהם למזרח מותר וכן נוהגין ולא חיישינן לטעם שהמברך בס"ת ומשתחוה נראה כמשתחוה לאדם שעומד שם שאין כוונתו בהשתחוואה זו רק לכבוד התורה (סס):

כ מותר לעשות מבהכ"נ ביהמ"ד אפי' אין מתפללין שם רבים כמו עכשיו רק יחיד בביתו שיתפלל שם בעשרה אבל לא מבהמ"ד בהכ"נ ועיין במ"א (סימן קנ"ג ס"ק ח'):

כא אסור למכור דבר שבקדושה להוריד אותו מקדושתו אלא דוקא להעלות לקדושה דקיי"ל מעלין בקודש ולא מורידין (עיין כלל ס"ח) ולפיכך אם מכרו ב"ה יכולים ליקח בדמיו תיבה דהיינו אה"ק מכרו תיבה יכולים ליקח בדמיו מטפחת של ס"ת מטפחת לוקחין נביאים וכתובי', מכרו כפרים לוקחין ס"ת אבל איפכא להורידן מקדושתן אסור אפי' קנו במקצת דמים דבר שקדושתו חמורה אין יכולין לשנות המותר לקדושה קלה ואמנם לקנות קדושה כיוצא בו בס"ת אסור לכ"ע למכור ישנה ולקנות חדשה ובשאר ספרי' נוהגי' עכשיו היתר וצ"ל דמתחלה שקנה הכפר דעתו לכך שבאם שיזדמן לו יותר יפה ימכור זה ליקח היפה אע"ג שלא התנה בפירוש ובבהכ"נ לכתחלה לא ימכרו לבנות אחרת יפה הימנו ויש מתירין בבהכ"נ (סס):

כב גבו מעות לבנות בהכ"נ או בהמ"ד או לקנות תיבה או מטפחת ורצו לשנותן אין משנין אלא מקדושה קלה לקדושה חמורה משום דבני העיר לא נתנו המעות אלא אדעתא לעשות דבר זה ואסור לשנותן שלא מדעתן ומ"מ שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר שרי לשנות המעות שהרי נתנו על דעתם. ואם עשו הדבר שגבו אותם בשבילם משנין המותר ובכל מה שירצו אפי' לדבר הרשות כיון שנעשה בדעת אנשי העיר ואם כשגבו המעות התנו לעשות חפצם ממותר הדמים אפי' קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים מותר להוריד המותר. אבל אם לא התנו כשגבו אלא כשמכרו התנו אסור להורידן. ואם קנו במקצת דמים אלו שגבו עצים ואבנים חלה קדושת הדמים על העצים והאבני' ואסור לשנותן רק לקדושה חמור' (סס):

כג ואם הביאו עצים ואבנים לצורך בנין בהכ"נ אם באו ליד גבאי אסור לשנותן אעפ"י שיתנו אחרים תחתיהם רק לקדושה חמור' כ"א ע"פ זט"ה במא"ה וקודם שבאו ליד גבאי מותר לשנותן דהיינו ללוותן ולתת אחרים תחתיהם אבל מכל מקום לא יוכל לחזור בהם (סעיף ס' וע"ס כט"ז):

כד מוכרים בהכ"נ וכן שאר דברים שבקדושה ואפי' ס"ת להספקת תלמידים או להשיא יתום ואפי' יתומה אע"ג דאינה מצוה על פו"ר מ"מ משום לשבת יצרה שייך ג"כ באש' (מ"א סק"ט):

כה הא דבהכ"נ נמכר הני מילי של כפרים שאין באים שם אנשים ממקומות אחרים שלא נעשית אלא לבני הכפרים ואפילו בנו אותה משל אחרים דמסתמא נתנו להם שיעשו בהמעות מה שירצו אבל של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים אפי' בנו אותה משלהם אינו נמכר דמסתמא בנוהו אדעתא דכ"ע וזכו כל העולם ואם ידוע שלא עשו אלא למעט עם כגון הבהכ"נ שעושין להם החברות חייטים ובדומה יכולין למכור אפילו בכרך ואם נתנוהו משלהם ותלו בדעת היחיד שהוא המתעסק ומצוה בבנינם אז יכול היחיד למכור ובלבד שיהיה זה במעמד אנשי העיר אבל א"צ הסכמת ז' טובי העיר וגם לא מצי איניש דעלמא לעכב. אבל אם נדבו אחרים לזה אין מועיל מה שתלו הם בדעת היחיד דשמא יש אחד בסוף העולם שאין דעתו נוחה בזה אא"כ הוא רבן של כל ישראל כמר בר רב אשי דמסתמא כל ישראל הקרובים והרחוקים סומכים עליו (מ"א סס וכס"ק ל"ז כתב בשס פ"ב דהאידנא שמעמידים עליהם ראשי מנהיגים והכל נעשה על פיהם אף של כרכים יכולין ז' טובי העיר למכור כשבנאוהו משלהם):

כו הא דבהכ"נ של כפרים נמכר דוקא אם נמכר בהסכמת זטה"ע והיה במעמד אנשי העיר ר"ל שמכרו זטה"ע בפרסום אע"ג ששתקו ולא אמרו בפירוש הן או שקיבלו עליהם בני העיר בפירוש במכר זה כל מה שיעשה היחיד יהיה עשוי אזי רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו אבל מכרו זטה"ע שלא במעמד אנשי העיר אזי המעות נשארו בקדושתן ואסור לשנותן לקדושה קלה וה"ה לכל דברי קדושה כגון כל כלי בהכ"נ וספסלי' ויריעות דכולהו בתר בהכ"נ גרירי ולכן אם מכרו זטה"ע במעמד א"ה בכפרים מותר להשתמש במעות לכל מה שירצו (סעיף ז') וכשרוצין בני הכפר למכור בהכ"נ ע"פ זטה"ע בלא מא"ה יכולין למכור ממכר עולם והלוקח יעשה בו מה שירצה חוץ ממרחץ ובורסקי ובית הטבילה ובית הכסא ובנמ' חשיב בית המים ר"ל לכיבוס ואם מכרוהו זטה"ע במא"ה יעשה הלוקח אפי' ד' דברים אלו דפקע קדושה מינה לגמרי (סעיף ט') ודוקא בהכ"נ ותשמישים אבל תשמישי קדושה המבוארים לקמן בסי' מ"ט דכל אלו נקראי' תשמישי קדושה אפי' אם מכרו זטה"ע במא"ה בכפרים בקדושתייהו קיימי ואסור להורידן מקדושתן (סס):

כז בנו בית סתם אפי' במעות בהכ"נ מ"מ אין לו קדושת בהכ"נ לכל מילי וכן אפי' בנאוהו לשם בהכ"נ אינו קדוש עד שיתפללו בו אפי' אורחים דהזמנה לאו מילתא הוא אבל מ"מ חייבים לקיים נדרם ולעשותו בהכ"נ ואם לפי שעה הקדישם יקיים הכל כפי מה שאמרו. וכן יחיד שבנה בהכ"נ לא יכול לחזור בו אבל אם עשה מטפחת לס"ת שלו שיש לו בביתו ואין קורין בו ברבים כל שלא נשתמש בו לס"ת יכול לחזור בו (ס"ק כ"ה) אבל א"ר כתב דגם בזה אין יכול לחזור אבל השוכרים בית ומתפללים בו אין לו דין בהכ"נ ויכול להיות בית דירה למעלה ובלבד שינהגו בבתים בנקיות (סי' קנ"ד וכט"ז):



כח יחיד משלו כגון שנתן ס"ת לב"ה לקרות בו י"א דמותר למכרו ולעשות בדמיו מה שירצה וי"א דבין ס"ת ובין שאר ספרים אסור למכרן אפי' עפ"י זטה"ע במא"ה ואין לו למכור רק ללמוד תורה שיתפרנס בדמיו או לישא אשה אבל אם מתחלה קנאה כדי למכרה ומכ"ש אם קנה בחוב דמותר למכרה ומ"מ נוהגים עכשיו למכור אפילו ס"ת שנתנה לב"ה לקרות בו ומשתמשין בדמיו דהוי כאלו התנה בתחלה שלא תחול עליו קדושת רבים (סעיף י'):

כט הא דשרי למכור ב"ה דוקא כשיש להם ב"ה אחרת (דהיינו לכמ"א לעיל סי' י"א דאוסר למכור כשיש להם ב' ב"ה מיירי שבנאו עכשיו אחרת ולהט"ז וא"ר דמתירין מיירי שכבר יש להם ב' ב"ה בעיר ואז מותרים למכור א') אבל אם אין להם רק ב"ה זו אסור למכרו אפי' אדעתא לבנות אחרת דהא אפי' לסותרו אסור עד שיבנו אחרת אא"כ חזו ביה תיוהא כדלעיל סי' י"א אבל של כרכים אפילו בנאו אחרת אסורים למכור הראשונה דאין בידן להפקיע קדושתה אבל לסתרו שרי דהא אעפ"כ הקרקע והלבנים והכיד נשארו בקדושתן ואסור למכרם ויש מתירין למכור האבנים כשבנו אחרת טובה מוזתר לסתור הראשונה ומותר להשתמש בעצי' ואבני' של הראשונה (ע' מ"ב סי' ל"ג וא"ר):

ל באתרא דלא שכיחי רבים דאתו מעלמא אע"ג דשכיחי רבים עוברים ושבים לפרקים כיון דלא קביעי בעיר אלא עוברים ושבים דרך ארעי נקרא כפר אבל מקום דשכיחי רבים מעלמא שבאים להתפלל שם כגון מקום שסוחרים מתקבצין שם תדיר לסחורה או במקום שיש שם חכם גדול שמתקבצים שם רבים הצריכים לתורתו ולדון לפניו מקרי כרך דמסתמא אדעתא דכל העולם בנאוהו אבל אם בריר לן דלא בנאו אלא אדעתא דבני העיר לבדם וגם לא סייעו להם אחרים מקרי כפר (מ"ב) (מ"א ס"ק י"ז ועיין לעיל סי' כ"ס):

לא כל דבר שבקדושה שמותר לשנותו נמכר בלא הכרזה שהרי מותר ליתן אף במתנה ואין בו אונאה אבל דבר שאסור לשנותו כגון א' שציוה שבית זה יהיה לעניים שיאכלו הפירות וא"כ אין הצבור יכולין ליתן במתנה לאחר א"כ ה"ה דאין מוכרי' בלא הכרזה (ס"ק ל'):

לב יחיד שבנה בהמ"ד ונתנה לקהל דינה כב"ה של קהל אבל אם שייר לעצמו בה שום כח אין לה מכר כ"א עפ"י קהל ועל פיו או יורשיו (סעיף ז'):

לג אין דבר שבקדושה יוצא לחולין אפילו במקום שמותר למכור אלא כשיש דבר אחר שתחול הקדושה עליו ולפיכך בה"מ או לבינים ועצים מבה"מ ישן שסתרו יכולין ליתנם במתנה דהיינו עפ"י זט"ה במא"ה דאי לאו דהיה להם הנאה מהם לא היו נותנים לו במתנה נמצא דהוי כמכר והקדושה חלה על המעות לפי שעה ואח"כ מותרים להוציא המעות לכל מה שירצו אבל לעיר רחוקה שלא יהיה להם מהם שום הנאה אפילו עושים בדרך ערמה שהם נותנים להם בהכ"נ והם נותנים להם מעות במתנה אסור. וכן יכולים להחליפם באחרים והם יוצאים לחולין אבל אסור למשכנן או להשכירן או להשאילן אפי' ע"י זט"ה שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתן עליו ודוקא בדרך שמורידן מקדושתן אבל מותר להשאיל אפילו ס"ת לקרות בה אפי' משל רבים ליחיד ואפי' אם המיעוט מוחין אינן יכולים לעכב (סעיף י"ח):

לד אם בנו ב"ה חדשה וסתר הישנה עפ"י זט"ה במא"ה פקעה הקדושה מהישנה וחלה על החדשה ורשאים לשנות הישנה לכל מה שירצו דלא גרע ממתנ' אבל בלא"ה אין בה אפי' זט"ה במא"ה לעשות בו דבר חול שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתה עליהן (מ"א ס"ק כ"ז):

לה מי שיש לו תנאי עם הקהל שלא יוכל לבנות בה"מ כ"א הוא וזרעו אינו יכול למכור זכותו לאחר. ודוקא שלא קנה זכות זה במעות אלא שהקהל כבדו אותו משום כבודו. אבל אם קנה הזכות במעות קנאו לכל זכות שבו ובלבד שלא ימכור אלא למי שהגון כמוהו (ט"ז ס"ק י"ח):

לו גבו מעות לבנין ב"ה ובא להם דבר מצוה מוציאין בה המעות עפ"י זט"ה במא"ה. קנו אבנים ועצים לא ימכרום לדבר מצוה אע"ג דמדינא שרי לא נכון לעשות כן אבל לפדיון שבוים אע"פ שכבר התקינו הכל ונתקנו לבנין ב"ה מוכרים הכל ואם כבר התחילו לבנות אע"פ שמן הדין מותר מ"מ לא נכון למכור אלא יגבו לפדיון מן הצבור:

לז המתנדב קרקע לבנות עליה בהכ"נ ולא הניחו נכרי ורוצים הקהל לבנות בהמ"ד והנודר אמר שלא נדר על דעת זה אם אין הנודר דר באותו עיר יכולין לשנות אפי' לדבר הרשות שהרי נתן על דעת בני העיר ואם דר באותו עיר יכול לעכב דעכ"פ אדעתא דידיה נמי נתן

ומ"מ זט"ה יכולים לשנות (סעיף י"ד) :

**לח** מי שהשאיל ביתו לב"ה ויש לו מריבה עם א' מהקהל אינו יכול לאסרה עליו אא"כ יאסרנה על כל הקהל ודוקא שהשאיל תהלה סתם אבל אם התנה מתחלה שכ"ז שירצה למחות יכול למחות או שלא השאיל להם בפירוש רק שהניחם ליכנס לביתו הרשות בידו לעשות כמו שירצה. ועוד תיקנו הגאונים שאין אדם יכול לאסור חלקו מב"ה ולא מספרים ואם אסר אינו כלום (סעיף ט"ו ט"ז) :

**לט** כל מצוה שהחזיק בה איזה יחיד ברצון הקהל אין ליתן המצוה לאחר ולפיכך מי שהיה בביתו ב"ה ימים רבים אין הצבור רשאים לשנותו אפי' יש קצת טעם לשנותו מפני החשד שיאמרו שאין ב"ב מהוגנין ועוד שאין רוצה לילך למרחוק לבהכנ"ס אף שיש שכר פסיעות. ומיהו אב רוצים מקצתם להתפלל במקום אחר י"א דרשאין כיון שעכ"פ נשאר גם בביתו. וכן מכבוד ומינוי הבא מזמן לזמן אינן יכולין לשנות (סעיף י"ז). אבל אנשי' שהחזיקו לקבור מתים אינם יכולים למחות באחרים שבעשיית המצוה כ"א רוצה לזכות. ואם יש חבורות כמו שיש בקהלות חברה קדישא ג"ה יכולים בני החבורה למחות עד שיתן להם כמנהגם (ס"ק מ"א) ואדם שהחזיק במצוה כגון גלילה וכיוצא בו ואירעו אונס או עוני ונתנו הקהל לאחר ואח"כ העשיר ורוצה שיחזירו לו המצוה אם בשעה שנתנו הקהל לשני היה סיפוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא חפץ בה ונתרצה עם הקהל לתת לאחר איבד זכותו. אבל אם כשנתנוהו לשני לא היה ביד הראשון סיפוק לתת מה שהיה נותן ועכשיו רוצה ליתן כמה שנתן חוזר למצותו ואין לשנותו אפילו מע"ה לת"ח אם לא שיש טענה למערער. וה"ה לפרנס שעבר מחמת אונס ואם עבר משררתו מחמת עבירה אפי' בשוגג אינו חוזר לשררתו (סס"י קנ"ג) :

**מ** אע"ג דמדינא כלי כסף שנהגו להביאם תמיד לב"ה בחגים אינם יכולים להוציאם לחולין כבר נתפשט המנהג שנשארי' ברשו' בעליה' דהוי כאלו התנו עליו מתחל' בדלעיל (סעי' י"ח):

**מא** ישוב שלא היה להם ס"ת וקראו בס"ת של יחיד ואח"כ קנאו הצבור ס"ת וטוען היחיד שכבר החזיק הוי חזקה שאין עמו טענה (משמע אבל אם בא מחמת טענה טענתו טענה) ומ"מ אין למעט כבוד ס"ת דיחיד אלא יקראו בכל שבת בס"ת א' (ס"ק כ"ט) :

**מב** מצא דבר שאין בו סי' בחצר ב"ה זכה בו ולא אמרינן דהצר ב"ה קונה להקדש דהצר קונה מטעם יד ואין יד להקדש (קנ"ד) :

**מג** העושה היכל וכיוצא בו בבהכ"נ ורוצה לכתוב שמו עליו אין הצבור יכולין לעכב עליו :

**מד** אחד בנה ב"ה ורצו הקהל לשתף עמו במעות ולא רצה כדי שיהיה לו ולזרעו שם עולם ח"ו שיכלה זרעו (סס) :

**מה** המעכב לבנות בהכ"נ אפילו יש בהכ"נ אחרת בעיר מונע רבים מלעשות מצוה ומ"מ אם הב"ה מכילה אותם אסורים לפרוש. והקהל יכולים לגזור שלא יתפללו חוץ לבהכ"נ (סס במ"א) :

**מו** בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי אין בהם שום קדושה. ועזרות וחצרות שלנו כיון שמתפללין תדיר בהם כל זמן שהם נדחקים שמא נעשו קודש. אבל גן ופרדס ואצטבא שסביבה אע"פ שפתוחים לב"ה אין בהם קדושה ואם היה פתוח נגד ההיכל יש להחמיר שלא להשתמש בהן (סי' קנ"ד) :

**מז** ארון הקודש לא נקרא אלא אם הוא כארגז אבל ארון הבנוי בחומה של בנין או של עץ אין לו דין אה"ק וכ"ש אם הספרים מתקלקלים בהם דמותר ליטלן ויש לו רק קדושת בהכ"נ:

**מח** תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות ורצועות ותפילין וארגז שנותנין בו ס"ת או חומש וכסא שנותנין עליו ס"ת דלפעמים נותנין עליו ס"ת בלא מטפחת (דאל"כ יש לו רק דין בהכ"נ) ווילון שתולין לפני ההיכל (היינו למנהג התלמוד שהיו לפעמים כופלין אותו ומניחין ס"ת עליו בקביעות) יש בהן קדושה וצריך לגונזן אבל האידנא דלא נהגו הכי הפרוכת לא הוי תשמיש קדושה אלא תשמיש דתשמיש ויש לו קדושת בהכנ"ס וכן הכלונסים שבו תולין הפרוכת. ומותר לעשות מפרוכת מכסה שעל השלחן. ודוקא הדבר שמניחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים או שנעשה לכבוד ומונח על הדבר קדושה כגון המכסה שעל הקדשים של ספרים אבל אותו מכסה שהוא לשמור אותו מכסה שעל הקדשי' לא הוי רק תשמיש דתשמיש (סס):

**מט** תיבה שמניחין הס"ת עליו תמיד אין עושין ממנו כסא לס"ת להניח עליו לפרקים דהוי הורדה אבל עושה מתיבה גדולה קטנה ומכסא גדול כסא קטן אבל אסור לעשות ממנו שרפרף (ר"ל כסא קטן) לכסא. וכן מותר לעשו' מוילון גדול וילון קטן או לעשו' ממנו כיס לס"ת אבל אסור לעשו' ממנו כיס לחומש וכ"ש שאסור לכרוך מפה של ס"ת לס' הפטרות או לנביאי' ומכסה שפורשין על השולחן אסור לעשות ממנו לפרוש על העמוד שלפני החזן (סס) :





**נ** הארון וכל מה שעושים בב"ה מועיל בו תנאי להשתמש בו אפי' תשמיש של חול ונהגו ליהנות אפי' במטפחות ומעילים של ס"ת לשאר הנאות דלב ב"ד מתנה עליהם ואפי' לא התנו הוי כאלו התנו ומ"מ ראוי לכל אדם כשמתנדב איזו דבר או הגזברים כשקונין להתנות שיהיו רשאים להשתמש בהן אפי' דבר של חול (סס) :

**נא** המעילים והמטפחות שעל ס"ת שבבהכ"נ שנתנו לקהל מותר להשתמש בכל ספר וספר אבל יחיד שיש לו ס"ת בביתו כיון שנעשה ע"ד אותו ספר ונשתמש בו אותו ספר י"א דאסור להניחו על ס"ת אחר ועכשיו נוהגין היתר בזה דלב ב"ד מתנה עליהם (סס) :

**נב** נרות של שעוה מבית אפיקורסים אסור להדליקם בב"ה ונ"ל ה"ה מן השעוה הנוטף מהם דעדיין הזותיה עליו (עיין סי' י"א במ"א ס"ק י"ב וכט"ז סי' תרע"ג סק"י) ואפיקורוס לחלל שבתות שנתן נר או שעוה לב"ה אסור להדליקו דדמי לקרבן אבל אם נתן מעות לכתוב ספר תורה בשמו מותר (ועיין בחכמת אדם סוף כלל קמ"ו) ונרות של ב"ה אף על גב דמדינא אין משתמשין את אלו לדבר חול כ"א ללמוד ולקרות לאורו ומכ"ש דאסור להדליק ממנו נר של חול כבר נהגו להקל לצורך גדול דהוי כלב ב"ד מתנה עליו. ודוקא בנרות שנדרו היחודים אבל מה שלוקחין הגבאים נוהגים ליקח כ"א ממנו לביתו במוצאי שבת ומשתמש בו תשמיש חול דהוי כלב ב"ד מתנה עליו (סעיף י"ג י"ד) :

**נג** עיר שאין בה אלא עשרה וא' מהם רוצה לצאת בימים נוראים כופין אותו לישאר או להשכיר אחר במקומו ואם הם י"א ורוצים לצאת שני' ישכירו שניהם א' בשותפות במקומם ושניהם יפרעו בשוה ואפי' אם א' עני וא' עשיר מ"מ יפרעו בשוה שהרי כל אחד מחויב להעמיד איש במקומו ושכר החזן על היוצאים כעל הנשארים ואין חילוק בין אם רוצה לילך זמן ארוך קודם יו"ט או לא כל שלא יחזור ביו"ט. ואם דרים בישוב רק ח' אז שוכרים שנים ופורעין חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות כי העניים יכולים ללכת למקום אחר והעשירים אינם יכולים להניח ביתם ורכושם. ואם אחד אנוס ממש שאינו רשאי לבוא במדינה פטור אבל אם הוא אנוס מחמת חובת ממון או פשיעה שלא יוכל לבא צריך ליתן (סימן נ"ס) :

**נד** אין כופין לשכור להשלים מנין כ"א בימים נוראים וכגון שאין חסרים כ"א א' או שנים אא"כ מנהג קבוע ומפורסים בעיר לכוף לשכור אפי' בהסרון ג' או ד' (סס) :

**נה** אפי' אין דרים בעיר רק ג' או ד' בעלי בתים ויש להם משרתים ומלמדים למלאות המנין כופין זה את זה לשכור חזן (סס) :

**נו** הדרים סביבות הישוב ורגילים לבא לישוב אין צריכין ליתן כלום שאם ירצה ישבו במקומם או ילכו למקום אחר (סס) :

**נז** במקום שאין מנין תמיד בבהכ"נ כופין זה את זה בקנסות שיבואו תמיד מנין לב"ה שלא יתבטל התמיד (סס) ואפילו ללומדים ועי"ז יתבטלו מלימודם כופין דזמן תורה לחוד (א"ל בסס דריסס סס) :

## כלל יח סדר התפלה מב"ש עד לאחר ישתבח (סימן נ"א) :

**א** תקנו אנשי כנה"ג שקודם התפלה יאמרו שירות ותשבחות להקב"ה ונקראו פסוקי דזמרה ותקנו ברכה לפניהם והוא ב"ש וברכה לאחריהם והוא ישתבח (סי' נ"ד) ולכן אחר שנתעטף בטלית ותפילין ובירך כל הסדר יאמר ברוך שאמר בעמידה מלה במלה והוא שבח גדול מאד ויאמר כל פסוקי דזמרה בנחת ובנעימה ולא במרוצה דע"ז נאמר נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה. ומזמור לתודה יאמר בשמח' וא"א בשבת ויו"ט דאין מביאין בהם נדרי' ונדבות ותודה באה נדבה ולא בחה"מ של פסח מפני שמביאין עם התודה י' לחמי חמץ ולא בעיה"כ מפני שבזמן בהמ"ק אסור להקריב נדרים ונדבות בעיה"כ שממעט זמן אכילתם ומביא קדשים לידי פסול :

**ב** תקנו חז"ל לומר ג' פעמים תהלה לדוד בכל יום ומצוה זו מכרעת שאם היה שקול נחשב ברובו זכיות ומכרעת שיהיה בן עוה"ב ולכן חייב לכוין בה (ודע שכל מקום שכתב צריך לכוין ר"ל שיכוין פירוש המלות אבל לא יכוין כוונות ושמות כי בעו"ה אנחנו מלוכלכים בחטא ובלתי' ס' המכוין מקוץ בנטיעות ואפילו הלומדים כתבי האר"י אינו כ"א בין רק המלות ולא הענין ואפילו אחד מאלף לא ימלא שבקי בזה וס' יראה ללבב) ופוק חזי מאן גברא רבא קא מסהיד מהרש"ל בתשובה האריך בזה הרבה וסוף דבריו לכן אהובי אל תלך בדרך אתם ואין לך עסק בנסתרות המתיהרים בחידושים כאלו הן יודעים ומבינים רזי התורה וצפוניה והלואי שידעו הגלוי. מה יפה כח של ר"ש מקינון אחר שלמד סתרי הקבלה אמר שהוא מתפלל כתינוק בן יומו כו' ע"כ נהג כדרכך ויהיה להם מה שלהם אבל דע שבל המשנה ידו על התחתונה וידינו על העליונה עכ"ל רש"ל ועכ"פ צריך לכוין

בפסוק פותח את ידך ואם לא כיון בה צריך לחזור ולאומרה בכוונה ונ"ל שמחוייב לומר מפסוק פותח כו' עד סוף המזמור כסדר ואם לא נזכר עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור מ"מ יאמר אחר התפלה מפותח כו' עד סוף המזמור (הלבוש כ' דצריך לומר כסדר וכן מוכיח מלשון תר"י שהביא הב"י בסי' נ"א וא"ר כ' דווקא בק"ש דכתיב והיו. נ"ל דלק"מ כיון שאמרו בגמרא דלכך תקנו תהלה לדוד ולא הלל הגדול משום שהוא מסודר ע"פ א"ב א"כ נ"ל כסדר דוקא :

ג ויברך דויד יאמר בעמידה עד לשם תפארתך ואח"כ שירת הים יאמר בשמחה וידמה בדעתו כאלו באותו יום עבר הים והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו (שם) :

ד יזהר מאד שיאמר י"ג שבחים שבישתבח מן שיר ושבחה עד ומלכות בלא הפסק אבל א"צ שיאמר בנשימה א' (הגר"א וכן משמע בזוהר תרומה דף קל"ב והמפסיק הם עונשו גדול מאוד סי' נ"ג) :

ה כשיאמר הש"ץ ברכו כו' המבורך יענו ברוך ה' כו' ואח"ז יאמר הש"ץ ברוך ה' המבורך לעולם ועד ואחר שיאמר הש"ץ ברוך ה' המבורך לעולם ועד א"צ לענות אמן. (ועיין בפ"מ סי' נ"ז סק"א במ"א) ואם הש"ץ אמר בלחש ולא שמע ברכו יענה על העונים אמן ואם אין שם עשרה בלא הוא אם לא ענה עמהם לא יצא (סי' נ"ז) :

## כלל יט דין איך יתנהג בפסוקי דזמרה כדי להתפלל י"ח בצבור (סי' נ"ב) :

א הרוצה שתקובל תפלתו ידקדק להתפלל עם הצבור דוקא כדכתיב הן אל כביר ולא ימאס וכתיב בעת רצון עניתיך ואימתי הוא עת רצון בשעה שהצבור מתפללין וכל י' נקראו רבים ועיקר התפלה בצבור הוא תפלת י"ח דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשר' הוא רק משום לשמוע קדיש וקדושה וברכו ולכן אינם מקפידים להתפלל ביחד רק שיהיה י' בבהכ"נ והוא טעות גדול ולכן חוב על האדם שימהר לבא לבהכ"נ שיתחיל עם הש"ץ בכדי שיוכל להתפלל כסדר שיאמר מתחלה כל הברכות ופרשת התמיד שהוא בעונותינו עכשיו במקום קרבן התמיד של שחר ויתפלל כסדר. וההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון שם ויש לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללין בי' ויכול לבא שם בעוד היום גדול ולא יצטרך לילך יחידי צריך לילך לשם ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי שיתפלל בי' ומכ"ש שלא ישכים לילך מעיר שמתפללין בי' אם לא ע"פ אופנים הנזכרים :

ב כשמתפלל עם הצבור אסור להקדים תפלתו עד שיתפללו הצבור ואפי' רוצה לצאת חוץ לבהכ"נ אסור אם לא שהוא חולה או אנוס או שהצבור מאריכין בפיוטים ומתירא שיעבור זמן תפלה דאז מותר להקדים ויותר טוב לילך אז לביתו להתפלל (לבוש וע' מ"א סי' נ' ס"ק כ"א) :

ג אפי' אם הוא חולה ואנוס או שדר בישוב במקום שאין בו מנין יכוין עכ"פ להתפלל בשעה שהצבור מתפללין בקהלות אם לא שהוא דחוק (ועיין לעיל כלל ט"ז סי' ג') (שם) :

ד נתאחר לבא ולא אמר עדיין הברכות יאמר עכ"פ ענט"י ואלהי נשמה וברכת התורה כמו שכתבנו לעיל (כלל ח' סי' ט') דאם לא אמרה קודם התפלה יש ספק אם יברך אותם (עיין לעיל כלל כב ל) ואח"ז יאמר ב"ש ואם יראה שאם יאמר כל פסוקי דזמרה לא יוכל להתפלל י"ח בצבור ידלג מקצת פסוקי דזמרה ועיקר פסוקי דזמרה הוא תהלה לדוד עד ואנחנו ולכן אם אין שהות כלל יאמר רק ב"ש כי היא ברכה ראשונה שנתקנה על פסוקי דזמרה ויאמר תהלה לדוד עד ואנחנו ואנחנו בכלל ויאמר ישתבח כי היא הברכה אחרונה על פסוקי דזמרה ולעולם אסור לומר ב"ש או ישתבח אא"כ שיאמר איזה מזמור ביניהם וההמון שמתחילים מישתבח מברכין ברכה לבטלה (סי' נ"ב) :

ה כשיש שהות יותר יאמר ג"כ מזמור הללו את ד' מן השמים ואם יש שהות יותר יאמר ג"כ הללו אל בקדשו כו' ואם יש שהות יותר יאמר מן אשרי עד כהתי"ה ואם יש שהות יותר יאמר גם ויברך דויד עד לשם תפארתך ואם יש שהות יותר יאמר גם הודו לה' קראו בשמו עד והוא רחום יכפר וידלג עד אשרי ואם יש שהות יותר יאמר גם מן ויושע ה' ושירת הים וכל מה שידלג יאמר אחר התפלה רק שאחר התפלה לא יאמר ב"ש וישתבח כי לא נתקנו רק דוקא קודם התפלה (שם) :

ו נ"ל דבשבת ידלג המזמורים שמוסיפין בשבת מן למנצח עד יהי כבוד ויאמר כמו בחול כי הם תדירים ואם יש שהות יותר יאמר למנצח ולדוד בשנותו ותפלה למשה והם קודמין לשאר מזמורים (כדאיתא בזוהר) ועוד נ"ל דבשבת מחוייב לומר נשמת והיא נקראת ברכת השיר ומוטב שידלג מזמורים ואם אין שהות כלל יאמר ב"ש ותהלה לדוד ויאמר נשמת וישתבח ונ"ל דאסור להתחיל בשבת ישתבח אלא דוקא נשמת וכמדומה ששמעתי כן בשם הגר"א שנשמת נקראת ברכת השיר (כדאיתא בע"פ שם) :

ז אם אין שהות כלל וכבר התחילו הצבור יוצר אור אם יכול להתחיל יוצר אור ולהתפלל





י"ח עם הצבור מוטב ואם לאו יתפלל כסדר אבל אסור להתפלל י"ח בצבור ואח"כ יאמר יוצר אור דבשחרית צריך לסמוך גאולה לתפלה דוקא וזה עדיף אפי' מתפלת הצבור אבל בערבית יתפלל תהלה י"ח עם הצבור ואח"כ יאמר מעריב ערבים וק"ש ושאר הברכות עם ק"ש דאין חוב כ"כ לסמוך גאולה לתפלת ערבית דאין גאולה בלילה כדלקמן בדין תפלת ערבית (שם) :

ח הנכנס לבה"כ ומצא צבור מתפללין אסור לו להתפלל י"ח אא"כ יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ לקדושה ואם לאו צריך להמתין עד שישמע קדושה וקדיש שאחר התפלה וגם קדיש שאחר עלינו לשבח עכ"פ אם לא שכבר שמע במקום אחר קדושה וברכו וקדישים או שיודע שישמע אח"כ ולכן בשחרית אם קשה לו הדבר להמתין עד אחר שיגמרו הצבור כל סדר התפלה ואם יתפלל וימתין בשירה חדשה יהיה זמן גדול ולכן נ"ל דיתפלל ויסמוך גאולה לתפלה (אע"ג דרמ"א בסימן ק"ט כ' דתהלה לא יעשה כן להתפלל עם הש"ץ אלא ימתין עד אחר כל התפלה עיין בא"ר שהאריך בזה. וכן משמע מכל הפוסקי' דמותר ולכן נ"ל דבשחרית מותר לעשות כן לכתחלה כדי שלא יהא יושב ושותק באמצע ברכות ק"ש ומכ"ש דיש לחוש שיבא לשוח) ויאמר עם הש"ץ מלה במלה בחזרת תפלתו ולא יאמר אתה קדוש אלא יאמר נקדש את שמך ובשבת ובמוסף אם לאיזה צורך צריך להתפלל עם הש"ץ יאמר נעריצך וכל סדר הקדושה כמו שאומר הש"ץ ומסיים עם הש"ץ האל הקדוש ואפי' אם הש"ץ חוזר תפלת מוספין והוא מתפלל שחרית אעפ"כ יאמר סדר הק' שאומר הש"ץ כי העיקר היא קק"ק והן שוין לעולם. (ועיין כלל ל"ד) ואח"כ מותר להתפלל בפ"ע רק שיהיה צריך לדקדק שכשיגיע הש"ץ למודים שישחה ג"כ עמו וצריך לדקדק שלא יהיה עומד בתחלת ברכה או סוף ברכה דאז אסור לשוח כמ"ש בכלל כ"ג סי' ד' ולכן יותר טוב שיתפלל כל התפלה מלה במלה עם הש"ץ רק כשהוא .'צ לא יאמר עמו עננו ואפי' במנחה בת"צ אלא יאמר עננו בש"ת כדין יחיד (סי' ק"ט) :

## כלל כ דין הפסקות לענות אמן וקדיש וקדושה מב"ש עד תפלת י"ח :

א התפלה נחלקת לד' חלקים (והם נגד ד' עולמות הידועים ליודעי חן) נגד עוה"ז ועולם הגלגלים ועולם המלאכים ועולם העליון שבו שכינת עוזו ונגד גוף ונפש רוח ונשמה ועי"ז מעירר הקדושה שבכל עולם ועולם בכל בחי' שמקושר בו חלק גופו ונפשו ורוחו ונשמתו ועי"ז עולה תפלתו להיות עטרה בראש הקב"ה דהיינו מברכת ענט"י עד ב"ש הוא נגד הגוף ועה"ז ולכן מברכין הברכות שהם הכל על צרכי גופו והעולם. ומב"ש עד יוצר אור הוא נגד עולם הגלגלים וכנגד הנפש שהגלגלים והנפש תמיד מזמרים ומשבחים לכבודו ית' כמו שכתוב ברכי נפשי כו' וכתיב השמים מספרים וכל מזמור הללו את ה' מן השמים כו' ולכן נתקן כל פסוקי דזמרה לעורר הקדושה דשם. ומן יוצר אור עד י"ח הוא נגד הרוח ועולם המלאכים שהן מקדישין שמו יתברך בסדר קדושה ולכן אנו אומרים יוצר משרתים כו ואז כיון שנתעוררה הקדושה בכל ג' עולמות אז מתפלל י"ח ועומד לפני ממ"ה הקב"ה בכבודו ולכן הוא בחשאי כעומד לפני מלך :

ב כיון שבכל חלק וחלק יותר גבוה ולכן הן נחלקין בענין הפסקות דעד ב"ש מותר להפסיק בין ברכה לברכה אפי' לדבר הרשות הצורך קצת ופשיטא לכל דבר קדושה אבל מב"ש עד אחר תחנון אסור להפסיק לדבר הרשות אפי' לצורך ועבירה גדולה היא ר"ל :

ג מב"ש עד יוצר אור מותר לענות אמן על כל ברכה שישמע (א) אבל לא ב"ה וב"ש ומכ"ש

שאסור

### נשמת אדם

(א) צ"ע אם מותר לענות אמן מן ב"ש ובפסוקי דזמרה ובברכת ק"ש. והנה בודאי משמע מדברי הפוסקים דפסוקי דזמרה שוין לברכת ק"ש. שהרי בסי' נ"ה מבואר דדינן שוין לברכת ק"ש ובסי' ס"ו שם מבואר דברכת ק"ש שוה לענין הפסקה לק"ש. ושם סעיף ג' מבואר דאסור לענות רק אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה משמע דשאר אמן אסור לענות בברכת ק"ש וכ"כ הרא"ש בפרק היה קורא סי' ה' וז"ל וכא ודאמר באמצע שואל כו' נחלקו רבותינו בענין הפסקה בק"ש וברכותיה כו' עוד שם מכלל דבק"ש וברכותיה כו' ע"ש. והנה ראה דלשיטת הפוסקים דמותר להפסיק לקדיש ולקדושה משום דלא גרע משאילת שלום מפני היראה א"כ בודאי דמותר להפסיק לענות אמן ולכל דבר שבח. ולדעת הפוסקים דאין להפסיק בשבח במקום לשבח אחר א"כ אסור אפי' לקדיש וקדושה. ודעת הסמ"ק דדוקא לאמן של שומע תפלה וקדיש וקדושה נ"ל דהוא דעה ג'. וכן הוא בטור בסי' ס"ו בהדיא וז"ל ולענין להפסיק לקדיש ולקדושה כו' י"א אע"פ ששואל מפני היראה כו' אינו פוסק דכיון שעוסק בשבחו כו'. ובסמ"ק כתב דעונין קדיש וקדושה ואמן כו'. וי"א שפוסק לכל אפי' באמצע דלא גרע ממה שפוסק לשאול מפני היראה ולזה הסכים א"א ז"ל עכ"ל הטור הרי בהדיא דמש"כ הרא"ש לקדיש וקדושה לאו דוקא דלדידיה מותר להפסיק לכל דבר אלא דנקט לאשמועינן דאפילו לקדיש יש אוסרין. ובזה מסולק כל הדחק שהב"י וא"צ להגיה הלום בטור. ומצאתי שהב"ח כתב ג"כ הכי אלא שכתב דכיון דהרא"ש מסיים לקדיש וקדושה משמע אבל לא באמן ול"נ דה"ל לטור דל"ש או דאסור לכל או דמותר לכל דאל"כ הו"ל להרא"ש לכתוב ג"כ אמן של שומע תפלה כדאיתא בירושלמי. והסמ"ק דמתיר לקדיש ולאמן (שחושב) ע"כ לא ס"ל מטעם דכ"ש משום כבוד המקום. אלא כדכתב ר"י מדתני' בג"ם דס"ד דאפילו לתפלה מפסיק. ואמן דשומע תפלה שנזכר בירושלמי. וא"כ דעת המ"א בסי' ס"ו ס"ק ה' צ"ע שכתב דמהאי טעמא שמע קול רעמים מברך. וז"א דא"כ לא הו"ל להמחבר לכתוב לקדיש ולקדושה אלא הו"ל לכתוב סתם מותר להפסיק לשבח המקום. ולפ"ז היה נראה דאסור לענות אמן מברוך שאמר ואפי' בפסוקי דזמרה. אך בא"ר ס"ק ו' כתב דמשמע להדיא בתה"ד דבפסוקי דזמרה מותר לענות. וז"ל תה"ד בסי' ג' דאסור להפסיק בפסוקי דזמרה לקרות עם הצבור פסוק

שמע

שאסור לומר ב"ה וב"ש בברכה שמוציאו ידי חובתו כגון ברכת שופר ומגילה . וככל הברכות שאחר מוציאו אסור להפסיק ולומר ב"ה וב"ש (דגול מרבבה) ובלבד שלא יפסיק בין בא"י למלך מהולל וכן הדין בכל הברכות כמבואר בכלל ה' סי' י"ג . וכן לא יפסיק באמצע פסוק אלא במקום דסליק ענינא . ומכ"ש דמותר להפסיק לקדיש ולקדושה וברכו ואם צריך להניח תפילין מותר להניחם ולברך עליהם בין פרק לפרק דהיינו בין מזמור למזמור אבל לא באמצע מזמור אבל הטלית יתעטף ולא יברך עליו עד שיסיים ישתבח ואז ימשמש בו ויברך . ואם שמע קול רעמים וברקים מותר לברך אפי' באמצע מזמור כיון שאם לא יברך תיכף לא יוכל לברך עוד ומכל מקום אם הטיל מים לא יברך אשר יצר דיוכל לברך אחר התפלה ואפשר דדמי לטלית וצ"ע (עיין בנ"א) ואם הצבור קוראים שמע ישראל יקרא עמהם פסוק ראשון אפי' באמצע מזמור שלא יהיה נראה שאינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם הצבור (סי' נ"א וסי' נ"ה) :

ד מיוצר אור עד י"ח חמור יותר ואסור לענות עם הצבור כשקורין ק"ש אלא יעשה הניגון כאלו קורא ק"ש ולא יאמר התיבות ואם שומע קול רעמים וברקים מותר לברך בין הפרקים דהוי מצוה עוברת אבל לא כשהטיל מים ואם הביאו לו טלית יתעטף ולא יברך עד אחר י"ח אבל מותר לענות על ברכו ויאמר ברוך ה' המבורך ואפי' באמצע הפסוק חוץ מפסוק שמע ישראל ובשכמל"ו אסור להפסיק אלא מפני סכנה כו' וכשאומרי' הקהל מו"ד ישחה עמהם ויאמר רק תיבת מודים אנחנו לך ולא יותר ומותר לענות איש"ר עד יתברך ולא יאמר יתברך (ביאורי סה"א דלא כמ"א) וכשמסיים החזן דאמירן בעלמא יענה אמן ושאר אמנים שבקדיש לא יענה שאינו מעיקר הקדיש ועל המברך בתורה יענה ביהל"ו (ואמן כתב כמ"א דיענה וצ"ע) ואם קראוהו לעלות לתורה יעלה ויברך אבל לא יקרא הפרשה רק שישמע (מ"א סי' ס"ו) ובקדושה ישתוק וישמע מהחזן ויאמר עם הצבור קק"ק כו' עד כבודו וישתוק ויענה ברוך כבוד ה' ממקומו ולא יענה ימלוך שאינו מעיקר הקדושה וכששומע ברכה אסור לענות אמן רק אמן דהאל הקדוש ואמן של שומע תפלה יענה ומ"מ לאחר שסיים ברכת יוצר אור או אהבה רבה מותר לענות אמן כשישמע בין מהש"ץ ובין מאדם אחר שמסיים אותה ברכה דאמן הוא מכלל אותה ברכה רק אמן על שאר הברכות אסור לענות ואם צריך להניח תפילין מותר להניחם בין פרק לפרק דהיינו בין יוצר אור לאהבה רבה ובין אהבה רבה לשמע ובין שמע לוהיה אם שמוע ובין והיה לויאמר ואם לא היה לו תפילין עד שכבר אמר אמת ויציב אעפ"כ מותר לברך עליהן קודם שסיים גאל ישראל (סי' ס"ו) :

ה אסור להפסיק בין אלהיכם לאמת ואז דינו כאמצע הפרק (שם) :

ו אע"ג דמדינא מותר להפסיק אפילו בברכת ק"ש בין פרק לפרק לשאול בשלום אדם נכבד ולהשיב שלום לכל אדם ובאמצע ברכה או אפילו באמצע פסוק חוץ מפסוק שמע שואל בשלום מי שירא ממנו כגון אביו או רבו שלמד ממנו עיקר תורתו או ת"ח מופלג בדורו וכ"ש מלך וכדומה ומשיב שלום לאדם נכבד כגון שגדול ממנו בחכמ' מ"מ בבהכ"נ שאין אנו שואלין בשלום חלילה לשאול או להשיב אפילו מדברי תורה ופסד"ז וכ"ש במי שאין דרכו להקפיד (ס"ו) :

בין

### נשמת אדם

שמע ישראל · דהכנה"ג ורי"ף כתבו דאסור לאשתעויי בין ב"ש לישתבח . והמנהג אין ראיה כל כך דמ"ש דאסור לאשתעויי הלשון משמע דוקא דברים בטלים או צרכיו אבל לא דבר שבקדושה ולא דמי למפסיק בק"ש וברכותיה דהתם אפילו לענות קדושה ואיש"ר קצת גאונים אוסרים כו' עכ"ל . ונ"ל דזהו ג"כ דעת ספר הכוונות שכתב המ"א בסי' נ"א ס"ק ג' דמותר לענות אמן אחר ב"ש · וכתב המ"א ונ"ל דאפי' באמצע הברכה מותר לענות אמן לפי שלא הוזכרה בגמרא עכ"ל . משמע מלשונו דבספר הכוונות דוקא כשכבר סיים הברכה . ונ"ל דדעת ספר הכוונות דבכל פסוקי דזמרה מותר לענות אמן . ואפשר שכן כוונת המ"א . ומה שכתב דלא נזכר בגמרא אין כוונתו דברכה זו ב"ש לא נזכר בגמרא דזה דוחק גדול . דמ"ל אם נזכרה כיון שהיא ברכה . אלא כוונתו כיון שלא נזכר בגמרא דאסור להפסיק אלא דהרי"ף כתבו ולכן עכ"פ מותר לענות אמן . דיש לסמוך ע"ד הטור בסי' ס"ו שכתב דדעת הרא"ש דאפי' בברכת ק"ש מותר להפסיק לכל דבר קדושה ופשוט שמ"ש במ"א עיין בטור הוא ט"ס דלא נזכר שם מידי . אלא כ"ל דל"ל ע' סי' ס"ו וכמו שכתבתי . ויצא לנו מזה דבפסוקי דזמרה מותר להפסיק ולענות כל דבר שהצבור עוסקין בו וכן כל אמן וכן כששמע קול רעמים ופשיטא לברך על התפילין : ומ"מ ימתין לברך בין פרק לפרק מאח"כ בקול רעמים דצריך לברך תיכף : ואפשר דעל טלית וכן ברכת אשר יצר כיון שיוכל לברך בין ישתבח ויוצר אור כדאיתא בש"ע סי' נ"ג יברך בין ישתבח ויוצר אור . ובאמת מרמ"א בסי' נ"א סעיף ד' בשם הכל בו וכ"כ המ"א בסי' נ"ג ס"ק ג' . משמע דבפסוקי דזמרה אין לברך על עטיפת טלית שכתבו דהא אפי' לצורך מצוה אסור לדבר . ולפ"ז בודאי משמע כדעת הכל בו דגם אמן לא יענה . וחולק על תה"ד שכתב דדוקא צרכיו אסור לדבר וע"כ זה ג"כ דעת הש"ע שהרי סס"י ס"ה כתב דמב"ש אסור לקרות עם הצבור פסוק שמע ישראל וזהו ע"כ כדעת הכל בו · ודבריו ל"ע שהרי הב"י שם הביא דעת תה"ד . ומצאתי שהא"ר הקשה ז"ל ונ"ל דחזר בו בש"ע וס"ל כדעת הכל בו שהביא בסי' נ"א . אבל באמת ז"ל הכל בו שהביא בסי' ד' דב"ש נתקן להסדיר שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל וכיון שכן אינו דין להפסיק בין סידור השבח והתפלה · אמנם בעניין מצוה כגון לפסוק צדקה או לדבר מצוה אחרת מותר לספר אחר ישתבח עכ"ל . וא"כ י"ל דגם הכל בו מודה דמותר לומר אמן או ברכת רעמים וכיוצא בו . דאין זה הפסק בשבח המקום ועדיף מלפסוק צדקה או מצוה אחרת . וכן מסתבר דאטו הרוצה להוסיף איזה מזמור דאסור ומכ"ש פסוק שמע ישראל וכן אמן מותר לענות :

כנ"ל





ז בין גאולה לתפלה חמור יותר דאסור להפסיק כלל אפי' לענות קדיש וקדושה ולכן ימתין בשירה חדשה ונכון שיאמר מלה במלה כדי שיסיים עם הש"ץ כדי שלא יצטרך לענות אמן כי י"א דאסור לענות ואם לא היה לו תפילין עד שסיים גאל ישראל מותר להניחם אבל לא יברך עליהן עד אחר י"ח ובטלית אסור אפילו להתעטף דגם העטיפה מיקרי הפסק שצריך תיכף כשסיים גאל ישראל לאמר ה' שפתי תפתח כו' . ול"נ דאפי' בשירה חדשה אסור לענות (אף שהמ"א ס"ק י"א כתב דהמדקדקים ממתינים ע"ש נ"ל היינו דס"ל דכיון דגאל ישראל הוא סיום ברכות וכמש"כ הטור ודומה לאמן דשומע תפלה דמותר לענות באמצע ברכה אבל לפי מה שכ' המ"א בס"ק ז' דדוקא אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה וא"כ אין חילוק בין אמן דגאל ישראל לשאר אמנים דדוקא בקדיש וקדושה ימתין בשירה חדשה דאלו מותר לענות באמצע ברכה ומה שנרשם בש"ע ברמ"א וסעיף ז' טור הוא ט"ס דאדרבה הטור ס"ל דאפי' יחיד עונה על ברכתו וצ"ל אחר וי"א דעונין אמן וצ"ע) :

ח הא דהמיר תפילין מציצית משום דלכתחלה אסור לקרות ק"ש ותפלה בלא תפילין ואפי' כשיצטרך להתפלל ביחיד מוטב שיתפלל בתפילין מתפלת הצבור (מ"א סי' ס"ו) דהוי כאלו מעיד עדות שקר שאומר וקשרתם והוא לא קשר ומ"מ אם מתירא שיעבור זמן תפלה יקרא ק"ש ויתפלל וכשיזדמן לידו תפילין יניחם :

ט כבר נתבאר לעיל כלל ה' דין י"ב י"ג אם הפסיק באמצע ברכה דאם שהה כדי לגמור את כולה והיה השהיה מחמת שהמקום אינו ראוי או שהוא אינו ראוי צריך לחזור לראש . ונ"ל דבק"ש וברכותיה אם לא שהה כדי לגמור הברכות וגם ק"ש דינו כאלו לא שהה כדי לגמור את כולה וחוזר רק למקום שפסק (ג) :

י נוהגין במדינות אלו לומר פיוטים זולת קצת יחידים שאוסרים כל הפיוטים או סליחות לאחר שגמר הש"ץ כל התפלה ובימים שאומרי' הלל לאחר הלל ואם מתפלל במקום שאומרי' אל יפרוש מן הצבור ולא כאותן שלומדים בשעה שאומרים פיוטים ופשיטא שלא יבא לידי שיחה ומ"מ אם שכח איזה פיוט וגמר הברכה אסור לומר בין ברכה לברכה (סי' ס"ח) :

## כלל כא דין ק"ש וברכותיה :

א מ"ע מה"ת לקרות ק"ש בכל יום שחרית וערבית כדכתיב ודברת בם כו' בשכבך ובקומך ותקנו לפניה ב' ברכות ולאחריה ברכה א' ברכה ראשונה היא ברכת יוצר אור והיא ברכה ארוכה (סי' נ"ט) ומוסיפין בה בשבת הכל יודוך כו' ואם דילג א"צ לחזור מלבד אם דילג לאל אשר שבת ויחזור לאומרה אחר התפלה · ומ"מ נ"ל שלא ידלג לכתחלה אפי' כדי להתפלל בצבור שהרי כ"ז נזכר בזוהר ש"מ שנוסח ברכה כך הוא בשבת (עיין סי' רפ"א) וברכה ב' היא אהבה רבה וגם היא ברכה ארוכה ומ"מ הסדר אינו מעכב (סי' ס') ומצות ק"ש להרבה פוסקים הוא שיקרא פרשת שמע ופ' והיה אם שמוע שבהם נאמר ודברת בם ופ' ציצית היא לכ"ע מה"ת כדי להזכיר יציאת מצרים ותקנו להזכיר יציאת מצרים בזמן ק"ש :

ב הטרוד בהצלת ממונו או שמתירא שיעבור זמן ק"ש מותר לקרות ק"ש ואח"כ יברך הברכות ויחזור לקרות ק"ש ויכוין בקורא בתור' וכן מותר לקרות ק"ש בלא ברכ' כדי שיוכל להתפלל בעמיד' ולסמוך גאולה לתפלה כגון שהוא בדרך ומתירא שיעבור זמן ק"ש יקרא ק"ש וכשיבוא לאושפיזא יאמר הברכות וק"ש כקורא בתורה ויתפלל (סס"י ס"ו) והעוסק בצרכי צבור אפי' בהצלת ממונם ואין שם מי שישתדל אלא הוא לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ויקרא אח"כ אם נשאר עת לקרות. ומ"מ יאמר אח"כ יציאת מצרים דזמנו כל היום וגם בקל יכול לומר אף בשעת העסק שמע ישראל כו' ובשכמל"ו דלהרבה פוסקים יוצא בזה (ע') :

ג זמן ק"ש של שחרית מתחיל משיכיר חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א ואם קרא משעלה ע"ה אע"פ שלא היה אנוס יצא ואם הוא אנוס או שיש קבורה מת בעיר או מילה או יום ערבה דמפשי ברחמים וצריך להקדים את עצמו מותר לכתחלה לקרות משעלה ע"ה ונמשך זמנה עד ג' שעות על היום דהיינו רביע היום לפי מה שהוא בין ארוך בין קצר לעולם מחלקין היום לי"ב שעות והחלק רביע ממנו הוא זמן ק"ש וצריך לדקדק וליזהר מאוד שלא יאחר הזמן כי הוא דאורייתא דכתיב ובקומך ולאח"ז לא נקרא זמן קימה ואעפ"כ אם בדיעבד עבר זמנה מותר לומר הברכות עד שליש היום שהוא שעה א' יותר עבר שליש היום ולא בירך לא יברך עוד הברכות ומחשבין שעות הללו מע"ה עד צה"כ (סי' נ"ח) :

ק"ש

### נשמת אדם

(ג) כנ"ל שהרי הרי"ף והרמב"ם וכ"פ בש"ע סימן ס"ה דבק"ש לעולם אינו חוזר לראש אפי' מחמת אונס ואף דאנו נוהגין כדעת הרא"ש כמ"ש רמ"א שם מ"מ כיון דזה הוא בעיא דלא איפשטא בירושלמי ריש פרק היה קורא דגרסי' שם רבי אבין בר חייא בעי ק"ש וברכותיה היא ולא ברכותיה ולא היא כו' ר"ל אם הכל נחשב כחד וצריך שתהיה ההפסק כדי לגמור ק"ש והברכות או לא וא"כ יש לסמוך בזה על הרי"ף ורמב"ם דעכ"פ צריך שיהיה כדי ק"ש והברכות :

ד ק"ש צריך לקרות באימה וביראה ברתת (סי' ס"א) וצריך להוציא מפיו כדלעיל כלל ה' סי' ט"ז. וקודם שיקרא צריך לכוין שרוצה לקרות ק"ש כדי לקיים מ"ע דקי"ל דמצוה דאורייתא צריך כוונה לצאת (סימן ס') :

ה אסור לרמוז בעיניו ולהראות באצבעותיו ופשיטא לעסוק במלאכה ופשיטא לשאוף טובא"ק בשעת קריאת פרשה ראשונה וגם בפ' ב' אסור ואפי' לדבר מצוה. והנושא משא קורא ק"ש אבל לא יתחיל בשנ"ה שטוען או פורק והאומנין וכן בעל הבית שהיו עושין מלאכה בראש שורת הבנין או בראש האילן קורין ק"ש במקומם וא"צ לירד (סי' ס"ג) :

ו מותר לקרות ק"ש בין יושב בין עומד ואם היה יושב אסור להחמיר ולעמוד דהא דכתיב ובקומך אינו ר"ל בעמידה אלא בזמן שדרך בני אדם לעמוד ממטתם אבל אסור לקרות כשהוא שוכב דאין זה דרך יראה ואם שכב כבר מוטה על צדו ממש ואם היה חולה קצת וטורח לו לשכוב על צדו ממש מ"מ מחוייב לנטות קצת על צדו. ואסור לקרות פסוק ראשון ובשכמל"ו כשהוא מהלך אבל רוכב או יושב בעגלה מותר (סס) :

ז כשהצבור קוראים ק"ש חייב לקרו' עמהם פסוק ראשון אע"פ שכבר קרא (ואם עומד באמצע פסוקי דזמרה או ברכות ק"ש נתבאר בכלל שקודם) וטוב שיקרא עמהם כל ק"ש ויקבל שכר כקורא בתורה וה"ה בכל דבר שהצבור עוסקי' בו אפי' פיוטי' יקרא עמהם אע"פ שכבר אמר ואל יפרוש מן הצבור (סס) :

ח ק"ש צריך לקרות כסדר ולכן אם קרא ודילג אפי' תיבה אחת צריך לחזור לאותו פסוק ויקרא כסדר ולא מהני מה שיאמר הפסוק אח"כ ואם קרא הפרשיות שלא כסדר שהקדים והיה לשמע אין צריך לחזור ולקרות כסדר אבל אסור לעשות כן (סימן ס"ד) :

ט טעה ואינו יודע באיזה מקום עומד צריך לחזור ולקרות כסדר מאותו מקום שיודע שבודאי אמר. היה עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בפ' ראשונה או ב' חוזר לוכתבתם שבפ' ראשונה ואם כבר התחיל למען ירבו א"צ להזור דסירכיה נקט ואזל (סי' ס"ד) וכ"ש אם מסופק אם קרא ק"ש דחוזר וקורא דהוי ספק דאורייתא ואז ג"כ מברך הברכות אף על גב דלגבי ברכות אינו אלא ספק דרבנן דכיון דתקנו הברכות בשביל ק"ש תקנו לקרות עם הברכות אבל אם יודע שקרא ק"ש אלא שמסופק אם אמר הברכות א"צ להזור ולברך כדרך כל ס' ברכות (סי' ס"ז) :

י מלבד מה שצריך לכוין לצאת ידי ק"ש צריך עוד לכוין בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל וגם בשכמל"ו פירוש המלות ואם לא כיון צריך לחזור לראש ולקרות ק"ש לכ"ע אפי' למ"ד מצות א"צ כוונה דעכ"פ צריך כוונת הלב לקבל מלכות שמים (סי' ס"ג) :

יא יכוין שמע ישראל ר"ל קבלו עליכם ה' שהוא אלהינו שאנחנו מאמינים בו הוא ה' אחד בכל העולמות בשמים ובארץ וד' רוחות העולם ולכן יאריך באחד ולא יאמר כמו שאומרי' ההמון אחדע שדוחקין הדלית כאלו היא בסגול אלא יאמר התיבה כתיקונה רק יאריך בנשימה ואז יכוין ויפסיק מעט ויאמר בשכמל"ו בלחש דוקא ואסור לאומרה בקול רם וטוב שיכוין ג"כ שהוא מוסר עצמו להריגה בשביל אמונה זו. וידמה בדעתו כאלו הוא נשרף עכשיו על קדושת שמו לקיים כי עליך הורגנו כל היום ויחשב לו כאלו עשה בפועל ממש. וזאת למודעי שאף שמלשון זוה"ק בכמה מקומות משמע שחיוב של מסירת נפש בפסוק זה דוקא בתיבת אחד דז"ל בפ' משפטים ומיחד להקב"ה בכל יומא למיהוי מיתתיה באחד כגונא דשחיטת בהמה בתריסר בדיקות דסכין ובסכין דאינון אחד כו' עכ"ל גם בפ' צו ז"ל בכל יום ויום צריך בר נש לאזדהרא בתיובתא ולממסר רוח"ה לגביה דיפוק באחד כו' עכ"ל ובהקדמת תיקונים ז"ל בקיצור והאי איהו רחימוי דמרא מאן דמסר נפשיה באחד ברהימו דמאריה כו' עכ"ל מכל זה משמע שמסירת נפש יהיה בתי' אחד דוקא אך בלתי אפשר שיאריך באות ח' דאחד כ"כ עד שיכוין פירוש המלה של אחד ולצייר במחשבתו איזה מיתה של מ"נ אך בודאי שכוונת הזוהר למימסר נפשו באחד ר"ל אחר שיכוין פירוש המלה דאחד וכנ"ל ואחר שישלים תי' אחד ויגמור מחשבתו הנ"ל אז יקבל על עצמו מ"נ. ולא יחטוף בחי"ת ולא יאריך באל"ף ויטעים יפה לומר ד' של אחד שלא יהיה נראה כרי"ש (סי' ס"א) :

יב אח"כ יפסיק מעט כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לקבלת שאר מצות ואז יקרא ואהבת כו' וצריך לקרות בדקדוק המלות ובקריאת הטעמים ובדגש ובָרפה ולדקדק להפסיק בין היום על לבבך ובין היום לאהבה שלא יהיה נראה היום ולא למחר ויטעים יפה הע' של נשבע ה' פי' שלא יהיה נראה כה' ויתיז זיין של תזכרו שלא יהיה נראה כשין תשכרו וכן ז' של וזכרתם וידגיש היו"ד של ישראל שלא יהיה נראה אשראל וכן יו"ד דוהיו דלא לשתמע והאו ויפריד בין וחרה לאף ובין תיבה שהתחלתה כסוף תיבה שלפניה כגון בכל לבבך על לבבך בכל לבבכם על לבבכם עשב בשדך ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ והם ששים הפסקות שבק"ש שנזכר בכמה מקומות כי הסופי תיבות של אלו עולה במספר קטן ס' והוא עפ"י סוד למה דוקא במ"ק (בעשרה מאמרות לרמ"ע) וצריך להפסיק בין תיבה





שסופה מ"ם ותיבה שלאחריה מתחיל באלף כגון ולמדתם אותם וקשרתם אותם ושמתם את וראיתם אותו וזכרתם את ועשיתם את שלא יהיה נראה כקורא מותם מת ואפי' במקום שאין שייך טעם זה כגון ועבדתם אלהים אחרים. עיניכם אשר. זונים אחריהם. לאלהיכם אני. אלהיכם אשר. לאלהיכם אני. אלהיכם אמת. וכל אלו הדברים ל"ד בק"ש אלא אפי' בקריאתו בתנ"ך ובכל הברכו' צריך לדקדק בזה שיהי' ניכר כל אות ואות כי קרוב שיבלע האלף (סל"ס) :

יג בפסוק ואהבת יכוין לקיים מ"ע אהבת ה' כמו שנתבאר לעיל כלל א' סי' ד'. וצריך לאהוב אותו. בכל לבבך ר"ל בשני יצריך ר"ל כשיתגבר עליו היצה"ר לפתות אותו לעבירה אז מחוייב להתגבר עליו עבור אהבת ה' וינצחנו ויחשוב בלבו איך אעשה דבר זה נגד רצון הקב"ה שאני אוהב אותו ואבגוד בו ובכל נפשך אפי' נוטל נפשך ובפרשה ב' כתיב ב' פעמים בכל נפשכם הרי ג' פעמים נגד ג' מיני מסירת נפש שחייב כל א' מישראל כמש"כ ונקדשתי בתוך ב"י וה"ו העובר ולא מסר נפשו ביטל עשה זו וגם עבר על לאו ולא תחללו את שם קדשי וענשו גדול מאוד. וג' מסירת נפש הוא. (א) עבודת כוכבים ג"ע ש"ד אפי' בצינעה ואפי' אם מכוין להנאת עצמו ולא להעבירו על דת מחויב למסור עצמו למיתה ולא על הבעילה לבד אלא אפי' על חיבוק ונישוק של כל העריות או נדה שאין בה אלא לאו אפ"ה הדין דיהרג ואל יעבור. ומזה ימלא רתת ופחד הפושעים בנפשותם ומזנים עם נדות ועריות ועוברים בשאט נפש על עבירה חמורה כזה שהדין יהרג ואל יעבור. (ב) על שאר מצות שבתורה אם הוא בצינעה א"צ ליהרג ומותר לו לעבור אבל אם הכונה להעבירו על דתו ולא להנאתו וגם הוא בפרהסיא שיודעין בו י' ישראלי' חייב ג"כ ליהרג ואל יעבור ומ"מ אפי' בצינעה ואפי' להנאת עצמו חייב אדם ליתן כל אשר לו ולא לעבור על לאו דאורייתא וזהו ובכל מאודך בכל ממונך אבל לקיים מ"ע אינו מחייב לפזר רק חומש נכסיו. (ג) וחייב כל אחד להיות בקי בדינים אלו בי"ד סימן קנ"ז לעת מצוא ח"ו וכל זה יכוין באומרו פסוק ואהבת כו' ובודאי יחשב לו כאלו קיים בפועל :

יד כשאומר וקשרתם ימשמש בתפילין דכל אימת שנזכר בתפילין צריך למשמש בהם (סימן ס"א) :

טו בין פרשה ראשונה לשניה יפסיק מעט ויכוין לקבל עליו עול מצות שהם העונשים וכן בין והיה לויאמר יפסיק מעט ויכוין לקיים מ"ע זכירת יציאת מצרים ולא יפסיק בין אלהיכם לאמת ואח"כ יתחיל ויציב ואסור לחזור לומר עוד הפעם אמת (סס) :

טז צריך לכוין שישמע מן הש"ץ כשחוזר ה' אלהיכם אמת כי בק"ש יש רמ"ה תיבות וג' תיבות אלו משלימין לרמ"ח ואם מתפלל ביחיד יכוין לט"ו ווי"ן מן ויציב ונכון כו' שעולים עם הכולל צ"א כמו השם בכתיבתו וקריאתו (סס) :

יז אף שהזכיר כבר י"מ בפרשת ציצית תיקנו אנשי כנה"ג ברכה על הגאולה והיא אמת ויציב שהוא על הגאולה שעברה ובשחרית צריך לומר הנוסח של אמת ויציב ובערבית הנוסח של אמת ואמונה. ואם טעה והחליף אם עדיין לא אמר הברכה בא"י גאל ישראל חוזר ואומר כראוי ואם כבר אמר ברוך אתה ה' יסיים גאל ישראל (סימן ס"ו) וכ"כ בהדיא בר מנוח :

יח צריך להסמיך גאולה לתפלה ואסור להפסיק ביניהן כלל אפי' בעניית קדיש וקדושה ונכון שיסיים עם הש"ץ דאז פטור מעניית אמן וסמיכת גאולה לתפלה עדיף מתפלה בצבור (סס) :

יט אסור לומר פסוק שמע ישראל ב' פעמים ואם לא כיון בפעם ראשון אע"ג דעושה איסור מ"מ כיון שלא יצא צריך לחזור ולקרות בלחש (וקו' סט"ז י"ל בק) ונכון שיסיים כל הפרשה ואז יחזור לקרות בלחש (די"א דאם קורא כל הפרשה מותר עיין בב"י) ואפי' כשקורא על מטתו ק"ש כמה פעמים כדי שישתקע בשינה לא יכפול פסוק שמע ישראל והעומדים בשעת יציאת נשמת ואומרים וכופלים פסוק שמע ישראל אפשר שיש למחות בידם. ואפשר כיון שידוע שכוונתם כדי שיצא הנשמה באחד הכל יודעין שאין כוונתם לב' רשויות (וכעין זה כ' בב"י) ופסוק ה' הוא האלהים נוהגין לומר ז' פעמים שהוא שבח למי שדר בז' רקיעים ובפזמון די"ג מדות שמנהגינו לומר ובכל זאת אנו ליה ועיננו ליה צ"ע שהרי בהדיא פריך ע"ז בסוכה דהוי כשמע שמע ומשני ה"ק ליה עינינו טיהלות וע"ש בפירוש המשנה להרמב"ם דאין הכוונת שיכונו כך אלא שבאמת אמרו כך וצ"ע אם לא כמש"כ הב"י כיון שכבר נהגו כך לא מחזי כב' רשויות (ס"א וכמ"א סי' ס"ג) :

## כלל כב דין הכנת גופו ולבושו ומקומו לתפלה :

א כשיגיע לתהלות לאל עליון יעמוד ויכין עצמו לתפלת י"ח ויסיר ביהו וניעו וכל דבר המבלבל מחשבתו וישמור עצמו שלא יגהק ולא יפהק (כ"ל גוסטין וגענצין) בתפלתו דסימן רע לו ואם הוא לאונסו יניח ידיו על פיו שלא תראה פתיחתו ואסור לרוק ואם א"א מבליעו

בכסותו ואם הוא איסטני׳ יהפוך פניו לשמאלו וירוק מלאחריו וכל מה שאסור בתפלה אסור אפילו כשכבר סיים י״ח עד לאחר שפסע ג׳ פסיעות דכ״ז שלא פסע הוי כעומד לפני המלך (מגן אברהם סי׳ י״ו):

ב לא יעמוד להתפלל סמוך אצל הפתח אלא יכנס שיעור ב׳ פתחים וישהה שם מעט כדי שתתיישב דעתו עליו וכן אחר התפלה ישהה מעט שלא יהיה נראה כמשאוי ופשיטא שיזהר שלא ללכת מבהכ״נ קודם שיסיימו הקהל תפלתם (נ״ג):

ג יקבע לו מקום מיוחד להתפלל שם לעולם כדמצינו באברהם אל המקום אשר עמד שם דהיינו שיקבע לו בהכ״נ וגם שם יקבע לו מקום מיוחד לעולם מיהו כל ד׳ אמותיו חשוב מקום אחד וטוב כשיכול לקבוע מקום אצל הקיר כדי שיתפלל י״ח ופניו אל הקיר. כדמצינו בחזקיהו המלך דכתיב ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ולא יהיה שום הפסק בינו לבין הקיר וכ״ש שלא יהיה נגד פניו דברים המצויירים על הכותל ואם א״א יסגיר עיניו ודבר קבוע ומכ״ש כשגבוה י״ט ורחב ד״ט חוצץ מ״מ הכפסלים או שטענדערס אינם חוצצים (נ״ג) וכ״ז למצוה אבל לא לעכב ואדם אפי׳ לכתחלה אינו חוצץ (עיין כ״ז בפ״ח סימן פ״ט שהק׳ דאדרבה כיון דגבוה י׳ ורחב ד׳ הוי מחיצה לעצמו כבר תירץ הגר״א שם ס״ק ל״א שכ׳ עיין עירובין ספ״ב וכונתו דשם דף כ״ו אמרי׳ מחיצת אדרכלין ומחיצה שעשוי לנחת אינה מחיצה אך צ״ע דבודאי מדאורייתא הוי מחיצה אלא מדרבנן לא הוי מחיצה) (וז״ט):

ד אסור לעמוד על דבר גבוה כגון כלי או כפסל אע״ג שאינו גבוה י״ט ולא על גבשושית הגבוה ג״ט דהוי דרך גאוה אבל על עשבים ששוטחין ביוה״כ וכיוצא בו ועל מחצלת מותר. ומ״מ ראוי ליזהר שלא יעמוד על שום דבר דמחזי כגאוה ואם המקום גבוה ג׳ ויש בו ד׳ אמות על ד׳ הוי כעליה וכן אם מוקף מחיצות אע״פ שאין בו ד׳ על ד׳ מותר שאין גובהה ניכר כיון שחלוק רשות (נ):

ה אסור להתפלל מיושב וכ״ש מושכב ואפילו לסמוך על שום דבר אם לא כשהוא חולה קצת ואם א״א לו להתפלל מ״מ יהרהר בלבו שנאמר אמרו בלבבכם ואם הוא בדרך והוא נחוץ לדרכו אם יכול לעמוד עכ״פ בג׳ ראשונות וג׳ אחרונות כדי לקיים הכריעות והפסיעות מוטב וא״ל יתפלל מיושב ויעשה הכריעות מיושב. ואמנם מוטב להתפלל בעלות השחר וגם מנחה תיכף הצי שעה אחר חצות כדי שיוכל להתפלל מעומד (נ״ד):

ו לא יתפלל בצד רבו ולא לאחוריו ולא בפניו כשהוא רבו מובהק שלמד רוב חכמתו ממנו או גדול הדור. ונ״ל דה״ה אביו אא״כ הרחיק ד׳ אמות ודוקא כשמתפלל ביחיד אבל בצבור וסדר ישיבתו כך מותר (נ):

ז אסור לאחוז בידו שום דבר בתפלתו רק הסידור שמתפלל בתוכו וירשום בסידור כל המקומות שצריך בתפלתו כדי שלא יצטרך לחפש ואם התחיל להתפלל ש״ע ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור (סי׳ נ״ו במ״ע וט״ז) ואם נפל ספר על הארץ ומטריד אותו מותר להגביהו כשסיים הברכה (שם במ״א):

ח אסור להתפלל עד שיכבה לבו ובדיעבד יצא ומי שדרכו לילך בחגורה אסור להתפלל עד שיחגור אע״ג דבשאר ברכות א״צ לזה. ויתעטף בבגדיו כדרך שהולך לפני שר ולכן אינו נכון להתפלל בקאפטין ובבגד התחתון או בשלאפרק כמש״כ הכון לקראת אלהיך וישים כובע בראשו כדרך שהולך ברחוב ולא בכובע הקטן שתחת הכובע שלאף מיטץ ופשיטא שלא יתפלל ברגלים מגולים אם אין דרך אותו מקום כך לעמוד לפני גדולים (סי׳ נ״א):

ט אם נשמט טליתו באמצע תפלתו יכול להחזירו אפי׳ נפל רובו אבל אם נפל כולו אינו רשאי להתעטף דהוי הפסק ואם עוקצתו כינה מותר ליטלה בבגדו שלא יתבטל מחשבתו אבל אסור לישלה ביד ואם נטלה ישפשף ידו בכותל או ד״א (סי׳ נ״ז) וכן אם נגע במקומות המטונפים דהיינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש שם מלמולי זיעה וכן אם חיכך ראשו או שנגע בצואת האוזן או בצואת החוטם אם אין לו מים די בנקיון בעלמא ולכך צריך ליזהר שלא ליגע בהם אלא ע״י בגד (סי׳ נ״ג) ולענין ברכה על הטלית כשנפלה ממנו ע״ל כלל י״ב סי׳ ז׳ ואם יש עליו משא יותר מד׳ קבין צריך להניחו על הארץ ופחות מזה יפשיל לאחוריו (שם):

י צריך להפוך פניו לצד א״י ולק״ק שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם ולכן אנו שיושבים במערבה של א״י צריכין להחזיר פנים למזרח ואפי׳ אם אה״ק עומד בצד אחד (מ״א). והיושבים במזרח מחזירין למערב והיושבים בצפון מחזירין לדרום והיושבים בדרים מחזירים לצפון נמצא כל ישראל מתפללים למקום א׳ דהיינו נגד ירושלים ובית ק״ק ששם שער השמים שכל התפלות עולות דרך שם ולכן נקרא בהמ״ק תל תלפיות ר״ל שכל פיות פונים אליו ואם אינו יודע יכוין לבו לק״ק ואם עומד לצפון או לדרום והזכירו לו אסור לעקור רגליו להפוך למזרח אלא יעקם פניו למזרח ואם א״א או שעומד פניו למערב יכוין לבו לק״ק





ולא יעקור רגליו (ט״ז סי׳ נ״ד) וכן אם מתפלל במקום שיש צורות במזרח אסור להתפלל לאותו צד אלא לצד אחר אף שאינו מזרח ואם תלוים שם בגדים המצויירים יעצים עיניו. ולכן אין נכון לצייר ציורים בבהכ״נ אלא למעלה מקומת אדם (סי׳ נ׳):

יא יכוין רגליו זה אצל זה ויכוף ראשו מעט למטה ויסגור עיניו שלא יסתכל בשום דבר וכשמתפלל בסידור לא יגביה עיניו מן הסידור כי המתפלל בעינים פתוחות ומסתכל בשאר דברים מקדים עליו מלאך המות (ט״ז ור״ל שאינו זוכה לראות השכינה בשעת מיתתו רק כמכ״מ) ויניח ידיו על לבו הימין על השמאל ויעמוד באימה ויראה כי השכינה נגד המתפלל וישים אל לבו אף שכלא״ה מלא כל הארץ כבודו מ״מ עכשיו עומדת לנגדו ורוצה לשאול כל צרכיו ואין ביד שום נברא מלאך או מזל או כוכב למלאות שאלתו כ״א ברצונו ית׳ ומתפלל כעני בפתח בלב שלם (סי׳ נ״ס) ויוציא המלות מפיו בלחש כדי שישמע מה שהוא אומר אבל יזהר שיהיה בלחש שאפי׳ העומד סמוך לו לא ישמע קולו כמש״כ בחנה שפתיה נעות וקולה לא ישמע ואפי׳ בר״ה ויו״כ ואפי׳ מתפללים כולם בסידורים כי אין הטעם משום לא יבלבל בלבד אלא טעמים אחרים דתפלה צריכה דוקא בלחש (סי׳ ק״א):

יב מי שאינו מבין לה״ק וכן הנשים מוטב שיתפללו בל׳ שמבינים׳ רק שיתפללו בלב שלם (שם):

יג אין עומדין להתפלל מתוך דין ולא מתוך פלפול שלא יהא לבו טרוד בה ומ״מ אם עסק והתחילו הצבור להתפלל יתפלל עמהם (נ״ג מ״א סק״ס). ואם לומר עם אחרים לכתחלה אסור להתחיל אבל אם התחיל כבר ויש לו שהות עדיין להתפלל א״צ לפסוק (ק״ו):

יד העוסק בצרכי צבור לש״ש א״צ להפסיק ולהתפלל דעוסק במצוה פטור מן המצוה ואפי׳ אם עבר זמן תפלה א״צ להתפלל מנחה שתים לתשלומין כיון שהיה פטור בשעת חובתה (נ״ג מ״א שם דלא כט״ז בי״ד סס״י שמ״א ובא״ת סי׳ ק״ח סק״א):

טו טוב ליתן צדקה קודם התפלה דכתיב אני בצדק אחזה פניך (נ״ג):

טז המשתין לא יתפלל עד שישהה כדי הילוך ד׳ אמות והמתפלל לא ישתין עד שישהה כדי הילוך ד״א. הרוקק מחמת טיול לא יתפלל עד שישהה כדי הילוך ד״א והמתפלל לא ירוק עד שישהה כדי הילוך ד״א אבל אם נזדמן לו רוק מותר (נ״ג):

יז אם נשאר אדם יחידי מתפלל בבהכ״נ אם הוא בבהכ״נ שבשדה. או אפי׳ בעיר בתפלת ערבית שמתפללי׳ בלילה חייב חבירו להמתין עליו עד שיסיים תפלתו כדי שלא תתבלבל מחשבתו וטוב להחמיר להמתין אפי׳ ביום ובעיר. ואם חבירו מאריך בתחנונים ובקשות או שהתחיל להתפלל בשעה שלא יוכל לסיים תפלתו עמהם אינו חייב להמתין שהרי מוכח מילתא דאדעתא דהכי נכנס שאינו מפחד (נ׳):

יח שכור אם אינו יכול לדבר בפני המלך אסור להתפלל והוי כאלו עו״ג ואם עבר והתפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסור יינו מעליו ואם עבר זמן תפלה משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג ואונס לקמן כלל כ״ז ואפי׳ התחיל לשתות אחר שהגיע זמנה שהיה סבור שיהיה לו שהות אח״כ מ״מ מקרי אונס אבל אם יכול לדבר בפני המלך אע״ג דמדינא כיון ששתה רביעית יין בבת אחת אסור לכתחלה להתפלל מ״מ אם מרגיש בנפשו שכבר פג יינו מותר להתפלל לכתחלה ולכן אין אנו נזהרים ביינות שלנו שאין חזקים שמתפללים אע״פ ששתו רביעית ויותר (סי׳ נ״ט).

## כלל כג דין הכריעות בתפלת י״ח (קי״ג):

א התפלה הוא דומה לשואל בקשה ממלך ב״ו שמתחלה צריך לכרוע ולהשתחות ולסדר שבחו ואח״כ שואל צרכיו ואח״כ כשרוצה לפטור כורע ומשתחוה עוד ונוטל רשות לפטור ממנו וכן ג׳ ברכות ראשונות הוא סידור שבחו של מקום. ולכן צריך לכרוע ולהשתחוות בתחילת ברכה ובסוף ברכה דהיינו כשמתפלל ברכה ראשונה שהיא אבות ובסוף אותה ברכה במגן אברהם ומאתה חונן עד שומע תפלה הוא מבקש צרכיו ובג׳ אחרונות רוצה ליטול רשות לפטור ולכן צריך לכרוע ולהשתחוות גם כן בתחלת ברכת מודים ובסוף ברכה שהיא בא״י הטוב שמך:

ב כשאומר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה ישחה במהירות בפעם א׳ עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה (ר״ל שמתמת הכריעה בולטים הקשרים של חוליות) ולא יכרע בגופו וראשו נשאר זקוף אלא יכוף גם ראשו ולא ישחה יותר מדאי דהיינו שיהיה פיו נגד חגור של מכנסיו׳ שזה דרך יוהרא וזקן וחולה שצער לו הכריעה כיון שהרכין ראשו וניכר שחפץ לכרוע אלא שמצטער דיו:

ג כשרוצה לומר ה׳ יזקוף בנחת שלא ידמה כמשא וכן במודים כשאמר מודים יכרע וישתחוה ויעמוד כך בהשתחויה עד ה׳ ואז יזקוף:

ד אסור להוסיף השתחויות באמצע התפלה בתחילת ברכה או בסופה ול"ר כשיאמר ברוך אלא אפי' כשיאמר אתה חונן או השיבנו וסלח לנו וכן בכל י"ח ברכות ואפי' כשמתפלל ובאמצע תפלתו מגיע ש"ץ למודים וצריכין הקהל לשחות ולומר מודים דרבנן וצריך גם הוא לשחות עם הקהל מ"מ צריך לדקדק שלא ישחה בתחלה ובסוף ברכה אלא יאמר מתחלה איזה תיבות מתחלת ברכה ואז כיון שהוא באמצע ברכה מותר לשחות:

ה המתפלל בבית שיש בו צורות אסור לשחות לאותו צד ואם עומדים במזרח יהפוך פניו לצד אחר בתפלתו ויכוין נגד ירושלים:

## כלל כד דין תפלת י"ח והזכרת משיב הרוח וטל ומטר ויעלה ויבא:

א קודם התפלה צריך לומר פסוק אד' שפתי תפתח ואסור להפסיק בפסוקי' אחרים הנדפסים בסידור כגון כי שם ה' אקרא ואפי' לומר פסוק זה קודם ה' שפתי אסור דאסור להפסיק בין גאולה לתפלה אם לא במוסף ובמנחה מותר לומר פסוקי' קודם ה' שפתי כי פסוק זה שייך לתפלה (קי"א):

ב ברכה ראשונה נקראת אבות שמזכירין בה אבות וצריך ליזהר הרבה לכוין בה פירוש המלות כי מצד הדין אם לא כיון באבות צריך לחזור ולהתפלל אך בזמ"ה בעו"ה קרוב הדבר שגם בפעם ב' לא יכוין ולכן אין חוזרין. עכ"פ נשמע מזה גודל החיוב ועכ"פ נ"ל אם נזכר קודם שאמר בא"י בסוף ברכה יחזור לומר מאלהי אברהם כו' (ק"א) ובעשי"ת אומר זכרנו ואם לא הזכיר וסיים הברכה א"צ לחזור:

ג ברכה ב' נקראת גבורות שמזכיר בה גבורותיו של הקב"ה שהוא מחיה מתים וכו' ולכן תקנו בה ג"כ להזכיר בה בימות הגשמים משיב הרוח כו' שהגשם הוא ג"כ מגבורותיו של הקב"ה ומתחילין להזכיר במוסף של שמיני עצרת עד תפלת מנחה של יו"ט ראשון של פסח חוץ הש"ץ שהוא פוסק במוסף קי"ד). ובעשי"ת אומר מי כמוך ואם לא אמר אינו חוזר. ואם טעה היחיד ולא הזכיר במוסף של פסח א"צ לחזור (דהא לדעת הב"י אפי' לכתחלה אין מזכירין). ואם איחר היחיד להתפלל עד אחר שהתפלל הש"ץ מוסף לא יאמר משיב הרוח (מ"א סי' תפ"ח):

ד אסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ קודם התפלה משיב הרוח ומוריד הגשם ולא כמו שנוהגין שמכריזין רק משיב הרוח שזה לא נקרא הזכרה שהרי ביש מקומות אומרים גם בימות החמה משיב הרוח ואם לא הכריזו אסור לצבור להזכיר עד שישמעו מן הש"ץ חזרת התפלה ונ"ל שאם אמר אחד בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמע מן הש"ץ מ"מ מותרים השומעים להזכיר בתפלתם (שם):

ה אפי' מי שמתפלל בביתו או הדרים בישובים צריכים להמתין עד זמן שידעו שכבר הכריז הש"ץ בקהילות אבל הבא לבהכ"נ ומצא צבור שמתפללין יתפלל ויזכיר אף על פי שלא שמע דמסתמא הכריזו כבר (שם):

ו במדינתינו אין אומרים בימות החמה משיב הרוח כו' ואם טעה והזכיר רק שלא סיים מוריד הגשם א"צ לחזור ואם אמר מוריד הגשם יחזור לאתה גבור (ונ"ל דאם התחיל רב להושיע מכלכל חיים א"צ לחזור ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה) ואפי' היה באותו זמן עצירת גשמים בכל אותה המדינה ומתפללין ומתענין על הגשמים אעפ"כ צריך לחזור דאין שייך להזכיר שבחו של מקום בדבר שהוא קללה בשאר מקומות ואם לא סיים הברכה רק שאמר בא"י יסיים למדני חוקיך וה"ז כאלו עדיין באמצע ברכה וחוזר לאתה גבור כדלקמן סי' ח':

ז אם בימות הגשמים טעה ולא הזכיר מוריד הגשם אם לא סיים הברכה יאמר במקום שנזכר ואם סיים ולא התחיל אתה קדוש יאמר משיב הרוח כו' ואח"כ אתה קדוש אבל אם כבר התחיל אתה קדוש צריך לחזור לראש התפלה כי ג' ברכות ראשונות נחשב כברכה א' (שם):

ח כלל גדול בדברים שמחזירין אותו כגון משיב הרוח וטל ומטר בימות החמה אם לא סיים הברכה חוזר לתחלת ברכה וזה הדין אפי' בדברי' שאין מחזירין אותו כגון יעלה ויבוא בר"ח ערבי' ועל הנסים וכיוצא בו ולאו דוקא לתחלת ברכה אלא למקום הראוי ואם כבר אמר בא"י ולא סיים הברכה יאמר למדני חוקיך כדי שלא תהיה לבטלה וא"כ הוא כאלו לא סיים הברכה וחוזר לאותה ברכה ודוקא בדברים שמחזירין אותו אבל בדברים שאין מחזירין אותו תיכף כשאמר בא"י יסיים אותה ברכה ולא יחזור (ז"ל ריטב"א בתענית י"ג בשם ר' יונה שאפי' אמר בא"י מסיים כקורא בתורה למדני חוקיך כדין כל הרוצה לברך ונפלו הפירות מפיו וכיוצא בו ונמצא שלא סיים ברכתו וחוזר לאומרה כראוי אף במקום שאין מחזירין שאין זו חזרה ואין כן דעת גדולי הפוסקים אלא כל שהתחיל בחתימה אותם מכאן ואילך כדרכו במקום שאין מחזירין אותו אבל במקום שמחזירין אותו עושה כן וחוזר לדינו עכ"ל) ודוקא שטעה והזכיר כגון משיב הרוח או טל ומטר בימות החמה אבל אם טעה ולא אמר מה שצריך לא נ"מ בזה דאם נזכר כשאמר ברוך אתה ה' יסיים כדין ויזכיר תיכף קודם שמתחיל האחרת:





ט אם נסתפק בימות החמה אם אמר אם לא מוקמינן אחזקה כל ל' יום דמסתמא אמר כמו שרגיל וכן בימות הגשמים אם נסתפק מוקמינן אחזקה כל ל' יום דמסתמא לא אמר ואם אמר צ' פעמים רב להושיע משיב הרוח כו' וכן בימות החמה אמר צ"פ רב להושיע מכלכל חיים כמנין התפלות שיש בשלשים יום ג' תפלות בכל יום וא"כ כבר רגיל לומר כפי הרגלו ולכן אם חוזר ומסתפק א"צ לחזור דמוקמינן אחזקתו וכן ראוי לעשות בזמן הזה שמתפללין בעו"ה בלא כוונה ומצוי להסתפק בכדי שינצל מברכה לבטלה (סי' קי"ד):

י ברכה ג' נקראת קדושת ה' שהיא אתה קדוש וחותם האל הקדוש ואם טעה וסיים המלך הקדוש א"צ לחזור (א"ת בשם כ"ג סס"י קי"ח) ובעשי"ת מסיים המלך הקדוש ואם טעה וסיים האל הקדוש אם נזכר בתוך כדי דיבור ואמר המלך הקדוש יצא ואם לאו צריך לחזור לראש התפלה וה"ה אם מסופק אם אמר צריך לחזור לראש התפלה ואין שייך כאן תקנה הנ"ל שיאמר צ' פעמים כי איך יאמר הברכה (תקפ"ג) והגאון מוהר"ר אבלי פאסוועליר נ"י אמר כאן דין מחודש שאם טעה בליל ר"ה ולא אמר המלך הקדוש אינו צריך לחזור כדין טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בליל ר"ח שאינו צריך לחזור מחמת שאין מקדשין את החדש בלילה א"כ גם בליל ר"ה הדין כן שא"צ לחזור עכ"ל הגאון הנ"ל:

יא ברכה ד' אתה חונן ובמוצאי שבת ויו"ט אומרים בה אתה חוננתנו ואם טעה ושכח וסיים הברכה אע"ג דלא התחיל עדיין ברכה של אחריה אינו צריך לחזור (רג"ד):

יב ברכה ט' היא ברכת השנים דהיינו ברך עלינו וצריך להזכיר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר לברכה ומתחילין בתפלת ערבית של יום ס' שאחר תקופת תשרי ויום התקופה הוא בכלל ס' יום ובדיעבד היינו אם התפלל ושבת טו"מ מנין מעל"ע (פ"ת). ולפ"ז כיון דאין תקופת תשרי נופלת אלא בג' שעות או בט' שעות בלילה או ביום לעולם א"צ לחזור בתפלת מעריב הראשונה כיון שעדיין לא נשלם ס' יום מעל"ל וכן אם התקופה נופלת ביום א"צ לחזור אפי' בתפלת שחרית להתפלל קודם ג' שעות ביום וכשנופלת בט' שעות ביום ומתפלל מנחה קודם ט' שעות ג"כ א"צ לחזור. ופוסקין לומר בי"ט של פסח (כי"ז):

יג אם לא אמר ותן טל ומטר אם נזכר קודם שהתחיל ברכה שאחריה שהוא תקע בשופר אומר ותן טל ומטר ואח"כ תקע בשופר ואם כבר התחיל תקע ונזכר קודם שומע תפלה א"צ לחזור אלא שואל בשמע קולנו שהיא ברכת שומע תפלה ואם סיים גם שומע תפלה ולא התחיל רצה אומר ותן טל ומטר ואח"כ רצה ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל רצה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש. שכח טל ומטר ונזכר קודם שומע תפלה בענין שאומרה בשומע תפלה אם מתענה יקדים לומר טל ומטר ואח"כ עננו דזה חמור טפי שהרי אם שכח טו"מ חוזר משא"כ בעננו (שם):

יד טעה בימות החמה ואמר טל ומטר אם נזכר אפי' לאחר כדי דיבור יתחיל מתחלת ברכת השנים ואפי' לא חזר לתחלת הברכה רק שחזר ואמר ותן ברכה כו' וסיים הברכה יצא בנ"ל ואם כבר אמר בא"י יסיים למדני חוקיך כדי שלא יהיה לבטלה ויחזור לתחלת ברכה כדלעיל סי' ח' ואם כבר סיים כל הברכה ואפי' גמר כל הי"ח רק שנזכר קודם שעקר רגליו נ"ל דא"צ לחזור רק לברכת השנים ואם כבר עקר רגליו חוזר לראש התפלה (א) ואם מדינה אחת



### נשמת אדם

(א) **בימות** החמה טעה ואמר טל ומטר ובתוך כ"ד נזכר ואמר ותן ברכה וגמר התפלה נ"ל דלהתחלה היה לו להתחיל מתחילת הברכה. ואף דבסי' קי"ז סעיף ג' כ' שאל מטר בימות החמה מחזירין אותו היינו דוקא כשסיים תפלתו. אבל כשנזכר באמצע תפלה קודם שיעקור רגליו חוזר רק לברכת השנים דלא גרע מדינא ברכה בעימן קי"ט סעיף ג'. וראיה לזה בסי' קי"ד סעיף ד' אם הזכיר מוריד הגשם בימות החמה שחוזר לראש הברכה ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה והיינו משום דשלשה ראשונות נחשבות כאחד. וא"כ ה"ה בשאלה דמ"מ דגם בהזכרה אמרינן בירושלמי הביאו תוס' פרק ת"ה והב"י בסי' קי"ד דנקרא מגלי ומיקל ואפ"ה במה שחוזר לראש הברכה מתקן בכך. ואף דהמרדכי כתב ריש תענית הביאו הב"י וז"ל. ונראה לרבי דלא מחזירין לראש הברכה אלא דגוערין בו ומונחין שלא יאמר יותר. דתימה הוא לומר מחזירין לראש הברכה כי מה יועיל הלא כבר אמר אותו עכ"ל. לא קיי"ל כוותיה כמו שנכתוב. דודאי מתקן בכך במה שחוזר ועוקר דבורו הראשון. וא"כ ה"נ בשאלה אם נזכר תוך הברכה מתחיל מתחילת הברכה. ואם נזכר קודם שעקר את רגליו חוזר לברכת השנים. דאמצעיות לא נחשבות כאחת וכמו אם לא שאל מטר בימות הגשמים אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השנים. וה"נ בשאלה. ומלינו דלפעמים הזכרה חמירא משאלה לענין מדינה שצריכה גשמים בימות החמה וטעה היחיד ושאל דאין מחזירין בסי' קי"ד סעיף ב'. ובהזכרה מחזירין בסימן קי"ד סעיף ד'. לכן נ"ל דלכתחלה יחזור לראש הברכה. ובדיעבד נ"ל דדי בכך מה שחזר תוך כדי דבור. דהא קיי"ל בכל התורה דתוך כ"ד יכול לחזור בו. כדכתב הרי"ף פ' שבועת העדות. וכדאיתא בנדרים פ"ז ובב"ב קכ"ט חוץ ממגדף ומימר וגירושין וקידושין. ועיין שם ברשב"ם דכתב דהוא רק מדרבנן לחומרא. ונ"ל לדעתו דאיך כוליה למגדף לסקילה וכן בקדושין אם קבלה קדושין מאחר דמקודשת מדאורייתא לשני וכן בגירושין להיפך. ונ"ל כיון דהא לב"ד לסקול אלא מן הדין כההיא דרכב על הסוס בשבת שהשעה צריכה לכך ואין לך שעה צריכה יותר ממגדף. ובקידושין וגירושין אפקעינהו רבנן לקדושין מיניה. ולפ"ז ע"כ צ"ל במה שחוזר עוקר לדבריו הראשונים. דמה מהני במה שחוזר מקדושין וגירושין וכן בעדות כיון שהגיד כו' אלא ע"כ דבמה שחוזר עוקר לגמרי דבריו הראשונים. וכ"מ לשיטת תוס' שכתבו דהוא גזירת הכתוב באלו דלא מהני. וא"כ דוקא הני אבל בכל התורה מהני ואפי' לפמ"ש הר"ן בנדרים ובשבועות דבכל מילי לא בגמר דעתו עושה אותם. אלא דעתו שיכול לחזור בו תוך מדברים אלו שאינו עושה אלא בהסכמה גמורה ע"ש

כמו כפרד בבלה ואשכנז בבלה צריכים מטר ויש שם עצירת גשמים וטעה יחיד ושאל גשמים א"צ לחזור (סי' קי"ז סעיף ג') ול"ד לסי' ו' דשם שאני כדאיתא שם אבל לכתחלה לא יאמרו אותה בברכת השנים רק כמנהג שהש"ץ קובע תפלה בברכת שומע תפלה וכבר נדפס בסידורים אבל לא יאמר רק ותן טל ומטר אלא דוקא בנוסח התפלה וגם זה לא יאמר הש"ץ רק לצורך גדול ובשבת ור"ח ויו"ט מזכירין י"ג מדות ואומרים מזמורי תהלים של מטר כדאיתא בסידורים (א"ר) :

טו כל מקום שנכתב עקר רגליו י"א דתיכף כשמסיים יהיו לרצון ואין דעתו לו' תחנונים עוד הוי כעקירת רגליו (ב) (מ"א בסי' תכ"ט) ול"נ דעקירת רגליו ר"ל עקירת רגליו ממש :

טז ברכה י"א השיבה שופטינו וחותם מלך אוהב כו' ובעשי"ת חותם המלך המשפט ובדיעבד יצא (תקפ"ב) :

יז ברכה י"ב ולמלשינים אל יאמר ומלכות זדון אלא והזדים מהרה תעקר שהם האפיקורסים והמינים ואל יאמר וכל עושי רשעה אלא וכל הרשעה · ברכה י"ד שהוא ולירושלים בט"ב אומרים בה במנחה נחם ואם לא אמר אומר' בשומע תפלה וחותם רק בשומע תפלה ולא מנחם ציון ואומרה אחר עננו דעננו תדיר וכל התדיר קודם ואם לא אמר יאמר במודים קודם ועל כולם ואם לא אמר יאמר אחר שים שלום בלא חתימה וא"ל אמר כלל א"צ לחזור (תקנ"ז) :

יח ברכה ט"ז נקראת שומע תפלה ואם מתענה יאמר כאן עננו ומסיים שומע תפלה אפילו בת"צ וא"ל אמר כיון שסיים הברכה אינו חוזר ואומרה ומ"מ יאמרנה קודם אלקי נצור בלא חתימה (תקס"ס) :

יט ברכה זו היא כוללת ולכן יכול להתפלל בו כל מה שצריך אך שלא יתבטל ע"ז מלענות קדושה ולכן יותר טוב לקבוע תפלות הצריכים לו קודם יהיו לרצון כדי כשיצטרך לענות קדושה או ברכו יכול לומר יהיו לרצון תיכף ונכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו ושלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרע זרעו ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת ושלא ימצא פסול ח"ו בזרעו וכל מה שיודע בלבו שצריך לו (לחולה ר"י ל"ס) ונ"ל דאם אינו יודע לדבר צחות בלה"ק יאמרנה אפ' בלשון אשכנז רק שיהיה מקירות לבו ויותר טוב מלאומרה בלה"ק בלא כוונה דהא תפלה היא בכל לשון אבל בשאר ברכות אם רצה להוסיף צריך שיהיה דוקא מעין אותה ברכה כגון שיש לו חולה בתוך ביתו יוסיף בברכת רפאנו ואפילו באמצע ברכה רק שישאל דוקא בלשון יחיד ויתחיל בתחלה הברכה ואח"כ יוסיף וע"ש בש"ע סי' קי"ט עוד מדין הוספה . ובשלש ראשונות ואחרונות אסור להוסיף שום דבר ודוקא צרכי יחיד אבל צרכי צבור מותר ולכן נוהגים בכל המקומות לומר פיוטים אפילו

## נשמת אדם

ע"ש ול"ש הכא . ומצאתי בא"ר שכתב דברי הטע"מ וז"ל על מה שתמה המרדכי מה יועיל הלא כבר אמר וז"ל ואני בעניי אומר שאינו תימה כלל דהא בעלמא אמרי' דחזרה דתוך כ"ד הוי חזרה הוא ממגדף כו' וא"כ הכא דא"א לתקן בענין אחר אלא בחזרה הוי חזרה אפי' שלא תוך כ"ד עכ"ל . אך צ"ע שהרי כ' הרשב"א הביאו הב"י בסי' תקפ"ב . בש"ך שטעה ואמר בעשי"ת האל הקדוש ותוך כדי דבור חזר ואמר המלך הקדוש דלדברי הגאונים בנקיט שיכרא בידיה בסי' ר"ט אינו חוזר דהוי כמוסיף שבח באמצע ברכתו ומסיים בענין הברכה . אבל לדעת רמ"י אינו שיה מזכיר מגוש המרא לא יצא דהכא סיים הברכה כשאמר בפה"ג ומה מועיל ומוריד מה שאמר אח"כ שהכל וסיים ואעפ"כ הה וא"ת עדיף עכ"ל הרי להדיא דלרמ"י לא מועיל תוך כ"ד ואפילו לדעת הגאונים דוקא כשסיים לומר דמוסיף שבח באמצע ברכה וזה ל"ש בנידון דידן . אך המעיין בחי' ברכות י"ב כתב הרשב"א כיון דברכה קצרה היא וא"כ כיון שסיים בפה"ג כבר סיים הברכה ומה שיאמר אח"כ הכל תוספות לאחר הברכה והיאך קורא אותה חתימה וע"ש שכתב דלרמ"י בפתח יוצר אור וסיים במעריב ערבים כיון דארוכה היא נגרר אחר הפתיחה . וע"ש שהאריך אבל לגאונים אע"ג דברכה קצרה היא הוי כמוסיף שבח באמצע ברכה וא"כ ה"ה דבנידון דידן דהוי ברכה ארוכה לכ"ע מהני חזרתו כנלע"ד :

וכ"ז לרווחא דמלתא . אבל א"ל לכ"ז דאיך יעלה על הדעת דלא מהני חזרה . הרי להדיא הזכרה שהזכיר בימות החמה מאי למיהדר לראש הברכה לכ"ע . ובלתי ספק אף שלא התחיל בתחלת ברכת אתה גבור אלא שהתחיל רב להושיע אינו מעכב כמו שכתבתי בכלל ה' סימן ג' לענין שינוי מטבע . ונלע"ד אפשר דאפי' לא אמר רק רב להושיע מכלכל חיים מחיה מתים ובאמן אתה כו' וסיים הברכה דיוצא שהרי אמר מעין פתיחתן ומעין חתימה סמוך לחתימה כדאיתא בפסחים ק"ד . וא"כ ה"ה ברכת השנים אם לא אמר רק ותן ברכה כו' וברך שנותינו כו' נמי יצא . וכדאיתא בסי' (ק"ד) אם יוכל לקצר וא"כ לא מבעיא אם חזר בו תוך כ"ד . אלא אפי' לאחר כ"ד וכמ"ש המע"מ שכתבתי . ואף שי"ל כיון דמקרי ברכת השנים נ"ל ברך עלינו כו' . ז"א שהרי הכינו שתקנו בו מעין י"ח ותקנו ודשננו בגאות ארצך ולא תיקנו וברך שנותינו . ש"מ שעיקר הברכה היא ברכת אדמה . ולכן נראה ודאי דאפי' לא נזכר תוך כ"ד רק שחזר גומר ותן ברכה כו' וגילה דעתו שחוזר ועוקר דבריו הראשונים דיוצא :

בברכת אתה גבור נ"ע אם יוצא אם לא אמר הנוסח שתקנו חכמים . דכתב הרמב"ם הביאו הטוי"ע בפרק ת"ה דג' ראשונות ואחרונות אין להוסיף ואין לגרוע ואפשר רק לכתחלה . אבל באמצעיות ודאי יצא כדכתב שם להדיא בפי' המשנה . ובתוס' דף ל"ד ד"ה אמצעיות משמע דדוקא כששינה בחתימתן . אבל אם טעה באמצע אין בכך כלום . וכ"כ מ"א בסי' קי"ד ס"ק ט' :

(ב) כ"כ המ"א בסי' תכ"ב והביא ראיה מירושלמי פ"ב דברכות ועיינתי בירושלמי דשם לא נזכר מזה כלום . רק בפ"ז אי' לענין בהמ"ז בהסיח דעתו חוזר לראש בשלא הסיח דעתו אומר ברוך שנתן כו' . ובגמרא דילן בברכות (דף מ"ט) גידל בר מניומי הוה קאי קמיה דר"נ טעה ר"נ והדר לרישא פירש"י לתחלת בהמ"ז כדאמרינן לעיל (דף כ"ט) גבי תפלה עקר את רגליו חוזר לראש בהם הוא דאיכא עקירת רגליו אבל הכא סיום הברכה הוא עקירת הרגלים עכ"ל א"כ אדרבה מוכח דבתפלה עקר רגליו . ר"ל עקירת רגליו ממש :

המתגמגם





אפילו בג"ר ואחרונות (קי"ג) :

כ דילג ברכה א' מאתה חונן עד שומע תפלה או ששינה בה בענין שצריך לחזור א"צ לחזור אלא מאותה ברכה שטעה בה ומשם יגמור כסדר דוקא אבל לא מהני שיכלול אותו בשומע תפלה דהא צריך להתפלל י"ח כדאמרינן תמני סרי תיקון (ודלא כפר"ח בסי' קי"ט סעיף ג' ודבריו תמוהים) ודוקא שטעה אבל אם דילג במזיד חוזר לראש :

כא המתגמגם בתפלתו או מסיבה אחרת ואינו יודע באיזה ברכה עומד אם בג' ראשונות חוזר לראש התפלה ואם בג' אחרונות חוזר לרצה דג"ר וג"א נחשבים כברכה א' אבל אם עומד באמצעות נ"ל דמתחיל מברכה שיודע בודאי שלא אמרה אבל מה שמסתפק א"צ לחזור (ג) צ"ע :

כב ברכה י"ז היא רצה ונקראת עבודה שמתפללין בה על העבודה שתחזור ובר"ח וחוה"מ אומרים בה יעלה ויבא ואם שכח או אפי' אם מסתפק בחוה"מ בין בערבית ושחרית ומנחה ובר"ח בשחרית ומנחה אם (ד) סיים כבר הברכה של המחזיר או אפי' רק בא"י מסיים המחזיר שכינתו לציון ואומר יעלה וכו' ואח"כ מודים ואם התחיל כבר במודים עד שלא עקר רגליו חוזר לרצה ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה אבל בר"ח ערבית בין שר"ח יום א' או ב' ימים אם שכח וסיים הברכה המחזיר שכינתו אפי' שאמר רק בא"י א"צ לחזור לפי שלא היו מקדשין החודש בלילה (סי' תכ"ב וסי' ת') :

כג שכח יעלה ויבא בשחרית ולא נזכר עד אחר שהתפלל מוסף א"צ לחזור ולהתפלל שחרי' (סי' קכ"ו מ"א ס"ק ג) :

כד ברכה י"ח מודים אנחנו כו' וכורע בתחלה וסוף כמו שכתבנו כלל כ"ג ובחנוכה ובפורים אומר בה על הנסים בכל התפלות ובעשי"ת אומר וכתוב · ובכל זה אם טעה ולא הזכיר כיון שסיים הברכ' או שאמר רק בא"י א"צ לחזור ואינו מזכיר עוד :

כה ברכה י"ט נקראת ברכת כהנים לפי שהש"ץ מתחיל ברכה זו אלהינו כו' ואומר ברכת כהנים וזהו מתיקון שלמה המלך ע"ה וא"א או"א רק בזמן שראוי לב"כ ולישא כפים (רמ"א סי' קכ"ז סעיף ב) וכ' בשיורי כנה"ג שהנהיג שלא לומר או"א בבית אבל וטעמו מפני שהאבל אינו נושא כפיו לכך א"א אצלו או"א · וכ' ע"ז בספר דגול מרבבה וז"ל ולענ"ד תימא דא"כ לפי דברי רמ"א בסי' קכ"ח דאבל כל יב"ח אינו נושא כפיו א"כ לא יאמרו אצלו או"א וכן כשאבל מתפלל בבהכ"נ לפני העמוד לא יאמר או"א לכן נלענ"ד דלא כשכנה"ג דמה בכך שהאבל אינו נושא כפיו הלא אם עלה לא ירד ואפי' אם לא עלה עדיין אם קראוהו לעלות עובר בעשה אם אינו עולה וא"כ לא גרע ממנחה ביוה"כ ובתענית שאף שאין בו ב"כ מ"מ אומרים או"א הואיל ואם עלה לא ירד כמבואר ברמ"א סי' קכ"ט סעיף ב' עכ"ל ר"מ ובזמן שהש"ץ אומר ברכת כהנים דהיינו שחרית ומוסף ובת"צ גם במנחה אומרים שים שלום ובערבית ובמנחה של כל יום אומרים שלום רב ובעשי"ת אומרים בספר חיים ואם לא אמר כיון שסיים הברכה או רק בא"י אינו חוזר ונ"ל דבזה ראוי לומר בספר תיכף כשסיים המברך את עמו ישראל בשלום קודם יהיו לרצון כיון שכבר גמר התפלה (דהא גר"ת לעולם אומרים בסוף ברכה אפי' בדבר שאין מחזירין אלא דהחולקים סוברים כיון דא"ל לחזור א"כ הוי הפסק באמצע תפלה מה שאין כן כאן) ואם

## נשמת אדם

(ג) המתגמגם בתפלתו וא"י באיזה ברכה עומד צ"ע . די"ל דאע"ג דספק התפלל קיי"ל בסימן ק"ז דחוזר ומתפלל היינו דוקא בתורת נדבה . כדמוכח מכל הפוסקים עיין ב"י . וז"ל א"ה סי' צ"ט המסתפק אם התפלל אם לא אינו חוזר ומתפלל אלא בתורת נדבה עכ"ל וזה שמתפלל עכשיו בתורת חובה שמ"ז כבר אמר ברכה זו וזה א"א שיחזור ברכה דהא א"א להתפלל חצי בחובה וחצי בנדבה דמה"ט בהתחיל להתפלל ונזכר שכבר התפלל פוסק אפילו באמצע ברכה. ועוד דהא מדינא גם בספק התפלל א"צ לחזור ולהתפלל משום דהוי ספק דרבנן . אלא דקיי"ל כר"י מטעם דרחמי ודוקא בנדבה . וזה ל"ש כאן . וכ"ל ראיה לזה מסימן תכ"ב בספק הזכיר ר"ח דכתבו הפוסקים הטעם דחזקה שלא אמר . וכדאי' נמי בסי' ק"ד . ונהי דהם כתבו מטעם חזקה דעדיפא לכו . מ"מ קשה לרמ"א שכתב בשם הכלבו דא"צ לחזור מטעם דלא הוחזק ל' יום קשה דמ"מ לא עדיף מספק השקול ואפ"ה א"צ לחזור · וא"כ ה"נ א"צ לחזור אלא אותה ברכה שנודע לו שבודאי לא אמר . דמ"מ ספק אם לא אמר כלל איזה ברכה או ספק אם הזכיר יעלה ויבא דאידי ואידי כמאן דלא צלי דמי :

ועוד כ"ל דלפי מ"ש בש"ע סי' ק"ז דאסור להתפלל נדבה אא"כ בטוח שיכוין מראשא לסיפא . וידוע דאנו בזמן הזה אינם יכולים לכוין . וא"כ גם בספק התפלל א"א להתפלל דהא צריך להתפלל דוקא בתורת נדבה ועוד דהא לדעת הגאון הביאו הרשב"א דהא דכתב הר"י חוזר ומתפלל . ר"ל דמותר לו להתפלל . וכ"מ מרמב"ם פ"י ואף שהרשב"א בתשובה כתב כיון דרשאי מחוייב דאל"כ נראה כמבזה התפלה . י"ל דמודה לדידן כיון שהוא שאינו יכול לכוון . אך צ"ע דמצאתי בראב"ן סי' קע"ט וז"ל המתפלל וטעה אם זכור באיזה ברכה חוזר לראש הברכה ואם א"י בג"ר חוזר לראש ג"ר ואם יודע שעבר ג"ר חוזר לראש האמצעיות שהוא אתה חונן כו' . ובסי' קפ"א פסק כר"י דאמצעיות אין להם סדר כלל . ואפ"ה פסק דחוזר לאתה חונן . ואפשר משום דפסק בסי' קנ"ה כר"י דלואי שיתפלל כל היום ולא מזכיר כלום שדוקא בתורת נדבה שפיר י"ל כמו שכתבתי וצ"ע :

(ד) הגר"א בסי' קי"ד ס"ק י"ז הניח בקושיא דין זה ע"ש . ומ"מ לא כתב להיפך וידוע שכל קושיא יש לה תירוץ וא"ר הקשה עוד דדין זה דיאמר בין ברכה לברכה כתב הרא"ש והטור בשם ראבי"ה שהביא המרדכי ריש תענית ובפ' ת"ה כתב המרדכי בשם ראבי"ה וכ"כ הש"ג בשמו דאם נזכר קודם שהתחיל ברכה אחרת יאמר אותה ברכה עכ"פ. ומ"מ כיון שלא מצינו מי שיכתוב היפך מדעת ש"ע מי יבא אחר הכרעתו :

נסתפק

ואם אמר בשחרית שלום רב או במנחה שים שלום יצא :

**כו** לאחר שסיים המברך את עמו כו' נכון שיאמר תיכף יהיו לרצון כו' כי פסוק זה שייך לי"ח . ואח"ז יאמר אלהי נצור וכל מה שרוצה להתפלל ויחזור לומר יהיו לרצון וטוב לקצר בתחנונים כדי שיוכל לפסוע ג' פסיעות קודם שיענה קדושה (קכ"ג) :

**כז** אם צריך לענות קדיש וקדושה מותר לענות אף כשלא אמר עדיין יהיו לרצון אך אם אפשר יאמר מקודם יהיו לרצון כי י"א דאסור לענו' קדיש וקדושה קודם יהיו לרצון (שם):

**כח** לאחר שסיים כורע ופוסע ג' פסיעות בכריעה א' כעבד הנפטר מרבו ויפסע ברגלו שמאלית תחילה כדי שיהי' נראה שאינו ממהר לפסוע ושיעור הפסיעות אלו לפחות כדי שיתן עקב בצד גודל ולא יפסיע יותר מג' פסיעות ולא יפסיע פסיעות גסות ויפסיע ברגל שמאל תחלה פסיעה קטנה ובשל ימין פסיעה גדולה ואח"כ בשמאל כדי שישוה רגלו השמאלית להימנית (א"ח סי' כ"ח אך סוף כ' תחלה ימין) (קכ"ג) :

**כט** אחר שפסע ג' פסיעות והוא עדיין בכריעה זו קודם שיזקוף יהפוך פניו לשמאלו ואומר עושה שלום במרומיו ואח"כ יהפוך פניו לימינו ויאמר הוא יעשה שלום עלינו ואח"כ ישתחוה לפניו ויגמור ויזקוף ויאמר יהי רצון שיבנה כו' (שם) :

**ל** במקום שכלו הפסיעות יעמוד ולא יחזיר פניו לצבור עד שיסיים הש"ץ תפלתו שלא יהשדוהו שדילג בתפלתו ולא יחזור למקומו עד שמגיע הש"ץ לקדושה או לפחות כשיתחיל הש"ץ התפלה והש"ץ יעמוד כדי הילוך ד"א קודם שיחזור למקומו להתפלל בקול רם וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו כשיעור זה קודם שיחזור למקומו . וכשאומרים בפיוטים יכול לחזור כשמתחיל ש"ץ להתפלל (ב"י בסי' תכ"ג) :

**לא** בשעת הדחק כגון שהוא בדרך במקום שירא שיפסיקוהו עוברי דרכים או שירא שיעבור זמן תפלה או חולה מתפלל ג' ראשונות ואח"כ אומר מעין י"ח והיינו שאומר נוסח זה הביננו ה' אלהינו לדעת דרכך . ומול את לבבינו ליראתך . ותסלח לנו להיות גאולים . ורחקנו ממכאובינו . ודשננו בנאות ארצך ונפוצותינו מארבע תקבץ והתועים על דעתך ישפטו . ועל הרשעים תניף ידיך וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתיקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך טרם נקרא אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה . ואח"כ יאמר ג' אחרונות וצריך להתפלל מעומד אבל במוצאי שבת ויו"ט שצ"ל הבדלה וכן בימות הגשמים שצ"ל טל ומטר אין מתפללין הביננו (ק"י) ומ"מ בחולה או שעת הדחק גדול יכול להתפלל אף בימות הגשמים או במ"ש ולקצר בכל ברכה כדלקמן כלל כ"ה סי' א"ב וזו נוסחה יאמר תחלה ג' ראשונות כדרכו ואח"כ במ"ש יאמר אתה חוננתנו למדע תורתך ותבדילנו ה' אלהינו בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה וחננו מאתך כו' ובחול יאמר אתה חונן לאדם דעת חננו מאתך דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת השיבנו אבינו לתורתך והחזירנו בתשובה שלימה לפניך ברוך אתה ה' הרוצה בתשובה . סלח לנו אבינו כי מוחל וסולח אתה בא"י חנון המרבה לסלוח . ראה נא בענינו וגאלנו מהרה כי גואל חזק אתה בא"י גואל ישראל . רפאנו ה' ונרפא כי אל מלך רופא נאמן אתה ברוך אתה ה' רופא חולי עמו ישראל . ברך עלינו את השנה הזאת ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה וברך שנתינו כשנים הטובות בא"י מברך השנים . תקע בשופר גדול לחירותנו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ בא"י מקבץ נדחי ישראל . השיבה שופטינו כבראשונה ומלוך עלינו אתה ה' לבדך וצדקנו במשפט בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט . ולמלשינים אל תהי תקוה וכל אויביך מהרה יכרתו ותכניעם במהרה בימינו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים . על הצדיקים ועל החסידים ועלינו יהמו רחמיך ושים חלקנו עמהם לעולם ולא נבוש כי בך בטחנו בא"י משען ומבטח לצדיקים . ולירושלים עירך ברחמים תשוב ובנה אותה בקרוב וכסא דוד מהרה לתוכה תכין בא"י בונה ירושלים . את צמח דוד מהרה תצמיח כי לישועתך קוינו כל היום בא"י מצמיח קרן ישועה . שמע קולינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו כי אל שומע תפלות אתה בא"י שומע תפלה . ואח"כ אומר ג"א ומסיים המברך את עמו ישראל בשלום . יהיו לרצון כו' עושה שלום כו' :

## כלל כה דין איסור הפסקה בתפלה בדבור והילוך והנצרך לנקבים :

**א** אסור להפסיק בתפלת י"ח בדבור אם לא משום חשש סכנת נפשות וגם בזה אם יוכל להנצל על ידי שיקצר כל ברכה וברכה כגון שיאמר סלח לנו אבינו כי מוחל וסולח אתה בא"י כו' וכן כולם או אם אפשר שיברח משם מוטב שיקצר או שיברח אבל משום הפסד ממון אסור (ק"ד) :

**ב** כבר נתבאר לעיל כלל ג' סי' כ"ה דהנצרך לנקביו אסור להתפלל ואימתי צריך לחזור





ולהתפלל אפי' בדיעבד ואם נתעוררה תאוה לו באמצע תפלתו בין לגדולים או לקטנים אסור לצאת אם יכול לעצור עצמו עד שיגמור י"ח ואם א"א לו לעמוד עד אחר תפלה נ"ל דאם יכול לקצר כל ברכה וברכה כדלעיל סי' א' יקצר ואם לאו מותר לו לצאת ולפנות רק שלא יפסיק בדבור (כנ"ל מדל' כב"ח וא"ר דמוטב לקצר מלזוז ממקומו א"כ כ"ש הכא) (סי' צ"ב) :

**ג** היה צריך להפיח יעצור עצמו אם אפשר ואם לאו אם מתפלל בביתו ילך לאחוריו ד"א ומפיח וממתין עד שיכלה הריח וחוזר למקומו (ב"ח וא"ר בשם רוב פוסקים דלא כמ"ע) וכן משמע בגמרא לפי גירסא שלנו דגרסינן ומתחיל ממקום שפסק ונראה דל"ג בא"ד וחוזר ומתפלל אלא וחוזר ובלישנא קמא גרסינן חוזר ומתפלל ומדקאמר חוזר כיון שלא נתרחק לכן כתב רש"י דר"ל למקום שפסק אך מה שכתב א"ר דכן הוא בסמ"ק נ"ל דלא מוכח מידי ואומר רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעה במיתתנו ומתפלל ממקום שפסק ואם מתפלל בצבור דא"א לו להרחיק ד"א כיון דאז ניכר הבושה אינו אומר רבון וטוב שיהרהר בלבו (סי' ק"ג ועיין א"ר) :

**ד** יצא ממנו רוח לאונסו ממתין עד שיכלה הריח ומתחיל ממקום שפסק . (בסי' ק"ג במ"א ס"ק א' כ' דאפי' שהה כדי לגמור את כולה א"ל לחזור לראש דהא אם רוצה מתפלל מיד ול"ע שהרי כ"ז שלא כלה הריח אסור להתפלל כדאיתא סס"י ע"ט וכ"כ רמ"א כאן לסדיא בהג"ה וכ"כ בש"ע סי' ק"ד סעיף ה' ואפשר דכוונת המ"א שאם אחר שכלה הריח ממתין עוד) :

**ה** אם באמצע תפלתו מטפטפים טיפות מי רגלים ממנו לאונסו אם הבגד העליון לא נתלכלך אפי' בק"ש א"צ לפשוט בגדיו כיון שהמי רגלים מכוסים אבל אם גם הוא נתלכלך בק"ש צריך לילך ולהסיר בגדיו או עכ"פ לכסות המקום המלוכלך בבגד אחר אבל בתפלה שא"א לזוז ממקומו יתפלל כדרכו כיון דאין איסורו אפי' לק"ש ולתורה אלא מדרבנן ומ"מ בשעה שמטפטף צריך להפסיק ומ"מ לכתחלה אסור להתחיל להתפלל אך מי שיש לו חולי המטפטף תמיד וא"כ לעול' לא יוכל להתפלל יזהר עכ"פ שיתחיל להתפלל בשעה שאינו מטפטף אעפ"י שיטפטף באמצע התפלה רק בשעת הטפה יפסיק וכל זה שלא נפלו מי רגלים על הארץ אלא שנבלעו בבגדיו :

**ו** אבל אם נפלו על הארץ או שהשתין תינוק בבהכ"נ ישתוק עד שיביאו לו מים או ירחיק ד' אמות דכל זה לא מיקרי הפסק אבל אסור להפסיק בדיבור להביא לו מים כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן (ועיין במ"א סי' ע"ח דלרשב"א א"צ להרחיק כלל) ואם מתירא שמא ישהה כדי לגמור את כולו וא"א לו להרחיק ד"א כגון שא"א לו לעבור נגד המתפלל מותר להתפלל כיון שכבר עוסק בתפל' ויסמוך על הרשב"א (סי' צ' סעיף כ"ז וכ"כ בפ"ת שם) ואם מי רגלים שותתין על בשרו פוסק עד שיכלו מלשתת ואפילו נפלו על הכתונת והם טופח להטפיח כיון שהם מכוסים ואם הם מגולים בק"ש צריך להסיר בגדיו אבל בתפלה שאסור לזוז ממקומו מתפלל כדרכו (סי' ע"ח) :

**ז** נ"ל דאם תינוק טינף בבהכ"נ באמצע תפלה אם יש לו בגד לכסותו אסור להפסיק ואפילו לזוז ממקומו ואם אין לו או שעכ"פ יהיה ריח רע ירחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח או יצא לבית אחר ואם גם אחרים עומדים שם ומתפללים ואינם יודעי' מזה נ"ל דאם א"א בענין אחר להודיע להם אלא בדבור מותר להפסיק בדיבור להצילם מאיסור דאורייתא ומוטב שיעשה הוא איסור קל דהיינו איסור דרבנן להפסיק בתפלה משיעשו אחרים איסור דאוריית' להתפלל במקום מטונף (עיין בי"א סי' א') :

**ח** ש"ץ המתפלל וצוא' בבהכ"נ או בבית שמתפללים שם אפי' הצואה לאחוריו צריך לשתוק עד שיוציאנה שמאחר שהוא מוציא רבים וא"א שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה ובעינן דעת שומע ומשמיע אך בפסוקי דזמרה מותר לומר כדרכו שהרי עכשיו אינו מוציא אחרים בזה (סי' ע"ט) :

**ט** העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעיין שם בספר (וכן משמע מדברי תר"י ומרמ"א סס"י צ"ו) דלא גרע מהשתין תינוק (בסי' ו') ואם מותר לשאול הדין צ"ע (א) ונ"ל דמותר :

### נשמת אדם

(א) **נסתפק** באיזה דין באמצע התפלה אם מותר לשאול הדין צ"ע . דאין ראיה מר' אבוה כרבות כ"ד דאזיל בתר כ"י במבואות מטונפות וקרי ק"ש אפסיק בתר דנפיק א"ל לר"י לכיון אהדר ע"ש . ש"מ דאע"ג דאסור להפסיק מותר נפסיק לצורך ק"ש . וכ"כ במ"א סי' ק"ד ס"ק ו' שכתב דים לדחות דהתם שאל ד"ת וסוא ר"ת דין תורה . ר"ל ששאל לו הדין דאל"כ איך כתב ואפשר דאפי' לכתחלה מותר שהרי בסי' ס"ו איתא לבדיא דאסור להפסיק בדברי תורה רק לקדים וקדושה . אלא כוונתו ששאל לו הדין וזה מותר לכתחלה. ולא ידעתי למה כתב המ"א ואפשר דשרי לכתחלה כיון דר' אבוה עביד הכי לכתחלה ודאי מותר . ואמנם י"ל דדוקא בק"ש מותר דמותר ג"כ להפסיק לקדים ולקדושה משא"כ בתפלה . והנה אין ספק דמותר להפסיק בדבור כשתינוק טינף בבית הכנסת ואין לו במה לכסות ואחרים עומדים ומתפללים ואינם יודעים מזה דמותר להפסיק בדבור שהוא איסור דרבנן כדי להציל אחרים מאיסור דאורייתא אע"ג דאינם יודעים מזה מ"מ איסורא

י בתפלה אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ונחשב כעונה לענין שיצא ומ"מ לא הוי הפסק ואפי' קראוהו לעלות לתורה אסור להפסיק ואם הפסיק צ"ע אם חוזר לראש (סי' ק"ד כמ"א ס"ק ח' ונ"ל דדינו כמו בסמוך בסי' י"א) :

יא אם הפסיק בדיבור במזיד חוזר לראש ואם לא חזר לראש והשלים התפלה מחזירין אותו (ט"ז ופ"ח) ואם בשוגג כגון שנכשל בלשון או שסבור שמותר להפסיק וכן במקום שמותר להפסיק כגון משום סכנה חוזר לתחלת ברכה שהפסיק בה ואם בג' ראשונות חוזר לראש ובג' אחרונות חוזר לרצה ונ"ל דבדיעבד אם לא חזר לתחלת ברכה כיון שסיים הברכה אינו רשאי לחזור (ב) וכ"ש אם כבר השלים תפלתו (ועיין בסמוך סי' י"ג) :

יב ואם הפסיק כדי לגמור כל הי"ח מרישא לסיפא בין שהיה ההפסק בדבור או מחמת דבר אחר אם היה באונס ופשיטא אם המקום אינו ראוי שהיה שם טינוף וכיוצא בו חוזר לראש ואפי' לא הפסיק בדבור אלא בשהיה לבד אבל אם ברצונו שתק או אפי' דבר בשוגג דינו כבסוף סימן י"ח (סימן ס"ה כמ"א שם) :

יג נ"ל דה"ה הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה דינו כאלו שח בכל מה שנתבאר (ועיין לקמן כלל כ"ח סי' י"ג) :

יד הא דאמרינן דאם הפסיק בג' ראשונות או בג' אחרונות דחוזר לראש דוקא כשסיים כבר הברכה

## נשמת אדם

איסורא דאורייתא איכא כדאיתא בי"ד סי' שע"ב . ובסי' ש"ו בא"ה ואם יש לו איזה דבר לכסות כגון פאטשיילע וכיוצא בו אסור להפסיק בדבור אבל אינו מחויב לפשוט טליתו ובגדו לכסותו כיון שיתטנף וגדול כבוד הבריות כו' (ועיין בכלל ה' סימן ב' בנ"א) א' נשאל דין כדי שלא יצטרך לחזור ולהתפ. ויש כאן ספק ברכה לבטלה לנ"ע . אך לשיטת תוס' שם דגם ברכה לבטלה אינו אלא דרבנן לנ"ע . ועוד דגם עכשיו אינו אלא ספק דרבנן הרי שלא באמת הדין שצריך לחזור לראש . וא"כ מותר להפסיק . ונראה כיון דמה שהוא לצורך אותו דבר לא מקרי הפסק אפילו בין הברכה לתחלת עשיית אותו דבר . כדאיתא בסי' קס"ח ובסי' תרנ"ב ובתשובת רשב"א סי' רמ"ד אע"ג דאם הפסיק אפי' בשוגג בדבר שאין לצורך המצוה או הסעודה צריך לחזור ולברך . מ"מ לצורך מותר לכתחלה כ"ש באמצע הברכה דאם שח בשוגג א"צ לחזור כדאיתא בסי' קי"ד ולא חשבינן ליה להפסק . ועיין בסמוך סי' ב' מה שכתבתי בזה . ונ"ל דמות' להפסיק וכן מוכח מריטב"א שהבאתי בח"א כלל כ"ד סי' ח' דכ' בהדיא דמותר להפסיק כדי שלא יברך לבטלה :

(ב) **אם** הפסיק בדבור בתפלה בש"ע סי' ק"ד כתב דאם שח בתפלה דינו לענין חזרה כדין הפסקות האמורות שם סעיף ה' . דהיינו בהפסיק ברשות משום סכנה דאם שהה כדי לגמור כולה חוזר לראש . ובזה אף רמ"א מודה כמש"כ הט"ז ואם לאו חוזר לתחלת ברכה שפסק בה . ובג"ר או אחרונות שנחשבים כברכה א' חוזר לראש התפלה או לרצה . וכ' הב"י ול"ד נפסק בק"ש באמצע ברכות להשיב מפני היראה כו' שאינו חוזר אלא למקום שפסק דודאי תפלה חמורה ע"ש בב"י . וכתב זה לאפוקי מדעת רשב"א שכתב דכמו דבק"ש אם שהה כיון דלאו גברא דחזי הוא מתחיל ממקום שפסק ה"נ בהפסקה דתפלה והכריע כהרא"ש דתפלה חמורה . והנה מוכרח מזה דס"ל לרשב"א דהפסקה דדבור שוה להפסקה דשהיה . וכ"כ הב"י בסי' ס"ה בשם הרא"ה דאין חילוק בין שתיקה לדיבור וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' רמ"ד . וכתב המ"א בסי' תרל"ד דדוקא בין הברכה לתחלת המעשה שמברכין עליו הוי דבור הפסק אבל לא באמצע המגילה וק"ש וא"כ ה"ה באמצע הברכה עוד כתב שם הב"י בשם אבודרה"ם בשם ר"ג דאם שח בתפלה חוזר לראש אפי' שח באמצעיות . וכתב הב"י דאין כן דעת הפוסקים וע' בב"ח וט"ז ופ"ח מה שהקשו עליו מסי' קי"ד סעיף ז' . ונ"ל דכוונת הב"י דס"ל לר"ג דדבור הוי הפסק באמצע . וא"כ הוי כלא אמר כלל הברכה . וכמו שכ' הט"ז בסי' ק"ד וע"ז כ' הב"י דאין כן דעת הפוסקים דכולהו ס"ל דדיבור לא הוי הפסק באמצע שיהיה נחשב כאילו ל"א כלל . שהרי כולם כתבו רק דבאמצעיות חוזר לתחלת ברכה משום דתפלה תמירא . ודוקא כאן דמיירי שעדיין לא גמר התפלה רק שהיה צריך להפסיק מפני היראה ועדיין עומד בברכה זו ולכן בתפלה החמירו להתחיל מראש הברכה שעומד בו בג"ר מתחיל לראש ובג"א מתחיל רצה שהם נחשבים כאחד . אבל אם סיים תפלתו לא חוזר לראש הברכה . ואפי' בג"ר או אחרונות א"צ לחזור לראש אא"כ דבר ושהה כדי לגמור את כולן דאין חילוק בין הפסיק ברשות או שלא ברשות . וזהו כוונתו בש"ע סעיף ו' בסי' ק"ד . ולא מיירי מדין מזיד דזה סמך על סי' קי"ד . וכ"כ הל"ג דמיירי דשח באונס ולאו דוקא א"כ אלא ה"ה שוגג . ובזה מסולק מה שהשיג עליו הפ"ח שהרי כתב הב"י ואין חילוק בין ברשות או שלא ברשות ובשוגג הוי נמי שלא ברשות דודאי לא עדיף מיהא בטילה מדברים שטעה . כגון שאמר טו"מ ובסי' קי"ד כ' הדין דעושה במזיד דלעולם חוזר לראש . ומה שהשיג הב"י על ר"ג היינו דמשמע ליה לב"י דר"ג מיירי אפי' שח בשוגג . שהרי לא כתב במזיד . אלא דס"ל דדבור הוי הפסק באמצע ברכה . וע"ז כתב הב"י דליתא . ולפ"ז אם הפסיק בדבור באמצע תפלה אף דלכתחלה צריך לחזור לראש הברכה אפי' באמצעיות מ"מ בדיעבד אם לא התחיל לא מיבעיא אם כבר עקר רגליו דא"צ לחזור . אלא אפי' רק שהתחיל ברכה שלאחריה ג"כ א"צ לחזור . דאע"ג דלקמן בסי' קי"ד כתב דאפי' בשוגג חוזר לתחלת אותה ברכה . ומבואר שם אפי' אמר אח"ז כמה ברכות . ואם עקר רגליו חוזר לראש שאני התם שהיה מדברים שתקנו חכמים שלא להזכיר והזכיר . או להיפך דמזה מיירי כל הסי' שם . אבל לדבור דאינו הפסק באמצע רק משום דתפלה תמירא תקנו כן לכתחלה . ולרשב"א אפי' לכתחלה א"צ . ובזה ל"ק מידי על רבינו בש"ע . וכן משמע דאל"כ יהיה פלוגתא גדולה דלרשב"א אפי' לכתחלה מתחיל ממקום שפסק . ולתוספות ורא"ש אפי' עקר רגליו חוזר לראש . אבל לפ"ז ניחא דל"פ אלא לכתחלה אבל בדיעבד לכ"ע אינו חוזר . וכן משמע בב"ח סי' קי"ד ס"ק ו' . שכתב דשיחה בברכת ק"ש דינו כשוגג וקשה דעדיין הו"ל לכתוב דצריך לחזור לראש הברכה . אע"כ דליתא רק שהסתפק במזיד לענין ק"ש באופן שהט"ז פתח לנו שערי אורה במה שכתב בפירוש הר"ג . אבל מה שהסכים עמו לדינא וכתב דגם הב"י ס"ל כן ליתא אלא דאדרבה חולק עליו . וגם בא"ר מצאתי שחולק על הט"ז לדינא ומה שתמה הט"ז על הטור והלב"ד תימה לי שהרי הוא בעצמו כתב בסי' ק"ד סק"ב החילוק. ויצא לנו מזה דאם הפסיק בדבור בשוגג באמצע ברכה א"צ לחזור לתחלת ברכה . אלא מתחיל ממקום שפסק וכדמשמע במ"א סי' ק"ו ובסי' קפ"ג במ"א ס"ק י"א . דדוקא בתפלה החמירו לכתחלה אבל לא בשאר הברכות כמש"כ הב"י . והנה כ"ז בברכה ארוכה אבל בברכה קצרה כתבתי בכלל ה' סי' י"ג דדבור הוי הפסק דתיכף כשאמר בא"י ודבר כבר סיים הברכה וכמו שכתב הרשב"א ע"ש . ובתפלה בין שטעה ועונה אמן יש"ר קדושה וכיוצא בו ובין שהזכיר מאורע שאר ימים כמש"כ הט"ז (בס"י ק"ח) ובין שדבר דברים בטלים אם הוא בשוגג שנכשל בלשונו . או הסבר שמותר לענות דאומר מותר הוי שוגג (מ"א וא"ר בסי' ק"ד) כיון דתפלה חמורה קיי"ל דחוזר לתחלת ברכה . ובג"ר ואחרונות חוזר לאבות או לרצה ואם סיים כבר

בברכה



הברכה אבל אם הפסיק באמצע ברכה אינו חוזר אלא לתחלת אותה ברכה כגון שהפסיק באתה גבור חוזר לאתה גבור וכיוצא בו כנ"ל (ג) דכל באמצע לא נקרא חזרה אלא תיקון הל' :

# כלל כו דין לישב ולעבור נגד המתפלל :

א אסור לישב בתוך ד' אמות של המתפלל מכל צדדיו ומלפניו טוב ליזהר להרחיק כמלא עיניו מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים והוא אינו מקבל ואם עוסק בעניני תפלה אפילו בפרק איזהו מקומן או אם הוא איש חלש וצער לו לעמוד אפילו אינו עוסק אלא בשאר דברי תורה אפילו אינו מעניני תפלה מותר לישב כיון שעוסק בדברים קדושים אבל הרהור לא מהני ואם ידוע שהיושב הוא חולה וא"א לעמוד אפילו אינו עוסק בתורה מותר (בש"ע סימן ק"ב) :

ב אפילו אם ישב קודם שעמד זה להתפלל צריך לקום ודוקא במקום שיש רשות לכולם להתפלל כגון במנין קבוע ופשיטא בבהכ"נ אבל בביתו אם ישב כבר אינו צריך לקום שזה בא בגבולו ומ"מ מדת חסידות הוא אפי' בביתו לעמוד (שם) :

ג אסור לעבור נגד המתפללין מלפניו בתוך ד"א שלו אבל מן הצדדין מותר בין לעבור בין לעמוד ונ"ל דמלפניו לא מהני במה שעוסק בתורה או בדברי תפלות (ד) והטעם כדי שלא יתבלבל מחשבת המתפלל ול"נ דהטעם משום דהמתפלל השכינה כנגדו ואסור להפסיק בינו לשכינה ומטעם זה המתפלל ובני אדם מתפללין אחוריו אסור לפסוע הפסיעות אחר י"ח עד שיגמור האחרון אפי' אם האחרון התחיל להתפלל אחריו ולא נקרא בא בגבולו ואפי' האחרון מאריך בתפלתו (ה) דאדרבה זה שפוסע הוא בא עכשיו בגבולו (פ"ח שם) :

ד נ"ל אם המתפלל עומד בצד א' מדבר שהוא קבוע גבוה ורחב ד' כדלעיל כלל ט"ז סימן י"ז מותר לישב בצד השני דהא מפסיק רשות אבל לעבור מצד השני אפשר אם אינו גבוה כ"כ שלא יוכל להסתכל בצד השני אסור ויותר נ"ל דגם זה מותר שהרי חוץ לד' אמות מותר אע"פ שמסתכל (עיין לח"מ פ' ת"ס סי' ד' ובגמרא דף כ"ז ע"א) :

# כלל כז דין תפלת תשלומין ומוספין ודין ספק התפלל :

א אסור להתאחר להתפלל שחרית רק עד שליש היום שהם ד' שעות לפי אורך הימים שאם היום ארוך ט"ו שעות מחלקין אותו לי"ב חלקים והם נקראים שעות זמניות וכן אם היום קצר מחלקין לי"ב חלקים שתפלת השחר הוא נגד קרבן תמיד ולעולם לא איחרו אותו מלהקריב לאחר שליש היום והשבינן מעלות השחר (סימן פ"ט) :

ב עבר אפי' במזיד ולא התפלל בד' שעות יכול להתפלל עד חצות ונ"ל דדוקא עד חצות . עבר חצות היום ולא התפלל אין לו תשלומין (ו) ולא נקרא מזיד אלא כשיושב בטל ואינו מתפלל (נ"ט מ"א סק"ג) :

## נשמת אדם

בברכה באמצעיות א"צ לחזור וה"ה אם סיים כל התפלה א"צ לחזור דכדאי הוא הרשב"א לסמוך עליו בדיעבד אבל במזיד צריך לחזור לעולם לראש . ואפי' באמצעיות חוזר לראש התפלה (ב"ח סי' קי"ד וכ"כ בא"ר שם וע' בט"ז ס"ס ק"ח ומה שכתבתי כלל כ"ח סי' י"ב :

(ג) **צ"ע** דנ"ל דמה שכתבו תוס' ורא"ש דבג' ראשונות חוזר לראש ובג"א חוזר לרצה . היינו לומר שנחשבות כאחת לענין זה שאם הפסיק לאחר שסיים ברכת מחיה מתים או עבודה אזי חוזר לראש . אבל אם הפסיק באמצע ברכה ב' . נ"ל דאינו חוזר אלא לתחלת אותה ברכה כדאיתא להדיא בסי' קי"ד סעיף ד' בהזכיר גשם בימות החמה . ואף שכתב הטור ס"ס קי"ד וכ"כ רמ"א דאלו ג' ברכות חשובות כאחת . וכ"מ שטעה בה חוזר לראש . היינו לענין זה דאם סיים כבר ברכה ב' צריך לחזור לראש . אע"ג דבאמצעיות נחשבות כאו"א בפ"ע . אבל בטעה באמצע ברכה ב' או ג' כתב הטור בהדיא סי' קי"ד וז"ל . ואם אמר גשם בימות החמה מחזירין אותו וחוזר לראש הברכה . ואם סיים הברכה חוזר לראש התפלה דג' ראשונות חשובות כחדא עכ"ל . וכ"כ הש"ע . ולכן נ"ל דבאמת גם לענין הפסקה דינא הכי . וז"ל ריטב"א בתענית דף ג' כל היכא דמיירי בדין חזרה היינו כשסיים אותה ברכה . אבל קודם שהתחיל הבא אינו בדין חזרה . ומכל מקום יש לנו לתקן ולאמרה כראוי עכ"ל :

(ד) **ואף** דברמב"ם פ"ה מה' תפלה משמע דדומה ליושב . מ"מ מוכח מסוגיא דברכות כ"ז דרבי ירמיה לא פסקים כלל . ומהא דפריך שם והא רבי אמי חלף ומשני חוץ לד' אמות . ולא משני דרבי אמי היה עוסק בתפלה או בתורה. וז"ל ירושלמי ר"ח ב"ר בא הוה קאי ומצלי אתא רב כהנא וקם ליה ומצלי מאחורי מן דחסל רבי חייא יתיב ליה דלא מעבר קמוי ר"כ מאריך בצלותא מן דחסיל ר"כ א"ל הכי אתון נהגון גביכון מצערין רברבין וכו' . ואי איתא היה לו לר"ח לעסוק בתורה אלא משמע דלא מהני :

(ה) **ונ"ל** דזה מיירי בבהכ"נ דשם לא מיקרי בא בגבולו וראיה מרבי ירמיה וכן מירושלמי מסתמא היו מתפללין בבהכ"נ או בבהמ"ד . אבל בביתו מקרי בא בגבולו . אם התחיל להתפלל אחר שכבר התפלל חבירו . דמ"מ זה מיושב כנ"ל בסי' ב' כדמשמע מרמב"ם דזה דומה ליושב . אבל הפ"ח כ' דכאן ל"ש בא בגבולו שהרי זה עומד בהיתר ועכשיו אדרבה זה מתקרב בגבולו וא"כ אפי' בבית אסור . ולדבריו ה"ה ביושב אם היה מתפלל מקודם אסור לזה לישב אפי' במתפלל בביתו וצ"ע . וכן משמע שלא התירו בביתו אלא ביושב כבר . ולא כתבו רבותא דמותר לישב לכתחלה . א"נ משמע כפ"ח :

(ו) **נ"ל** דאם לא התפלל במזיד עד ד' שעות. אף דבשוגג דעת הב"ח והט"ז ופ"ח דמותר להתפלל עד חצי שעה אחר חצות . אבל במזיד נ"ל דדוקא עד חצות שהרי הראב"ן בסי' ק"ח כתב להדיא הזיד ולא התפלל מתפלל עד ד' שעות לאחר ד' עליו נאמר מעוות וכו' . וכן משמע ליישנא דרי"ף ורא"ש שכתבו ואם טעה ולא צלי עד ד' שעות . משמע אבל במזיד לא . וכ"מ בתוס' כמ"ש הפ"ח סי' פ"ט . וא"כ אף דהש"ע פסק

ברמב"ם

ג אבל אם טעה שהיה סבור שיש לו עוד זמן להתפלל או שהיה שכור ואפי' התחיל לשתות אחר שכבר הגיע זמן תפלה שהיה סבור שיהיה לו שהות אח"כ אעפ"כ מקרי אונס או שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד דזה נקרא צורך מצוה אע"ג דלכתחלה אסור לבטל תפלה בזמנה משום הפסד ממון ונ"ל דאפילו היה טרוד לקנות ולמכור סחורתו כל זה מיקרי אונס וכן מוכח מהראיות שהביא בתה"ד והביאם הגר"א. וכן נ"ל עוד ראייה במדרש ריש נצבים הלכה אדם מישראל שלא התפלל שחרית כו' או מקוצר שהיה עושה צרכיו כו' ומשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה לה כגון שלא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים לא התפלל שחרית מתפלל מנחה ב' לא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואם הוא ש"צ יוצא במה שחוזר התפלה בקול רם. ודוקא באלו שהיה אנוס אבל אם ביטל בידים לא מהני תשלומין (סימן ק"ח):

ד כשמתפלל ב' צריך שיכוין שהתפלה הראשונה לשם חוב שהוא זמנו והשני' לשם תשלומין מה ששכח ובדיעבד שטעה והתפלל ראשונה לשם תשלומין יצא דהא אין כאן היכר איזה היא לתשלומין וכן אם טעה בראשונה כגון שלא אמר טו"מ ונזכר לאחר שהתפלל התשלומין מתפלל תפלה של חובת שעתא אע"ג שמתפלל אותה אחר התשלומין (סי' ק"ח במ"א ס"ק ג'):

ה יזהר מאוד שתיכף לאחר שסיים תפלת החוב בעוד שעוסק בתפלתו יתפלל התשלומין ולא יפסיק ביניהן רק באמירת אשרי דהיינו כשמתפלל שחרית או מנחה שתים יאמר בין תפלה לתפלה אשרי וגם תחנון ולא ישהה יותר ויתפלל תיכף תפלת התשלומין (א"ר סי' ק"ח ס"ק ד') ואם מתפלל ערבית שתים לא ישהה בין תפלה לתפלה רק כדי הילוך ד' אמות (שם) ופשיטא דאסור במלאכה ואפי' ללמוד כי י"א דאפי' בדיעבד אם לא התפלל תיכף לא יכול עוד להתפלל ובדיעבד שלא התפלל תיכף או שלא נזכר עד אחר שהתפלל שעה או שתים יסמוך על הפוסקים ויכול להתפלל אע"פ שאינו עוסק עכשיו בתפלה ומ"מ נ"ל דאסור להתפלל תפלת תשלומין רק עד חצות היום שמשם ואילך אינה זמן תפלת שחרית וכן במנחה דוקא כ"ז שמותר להתפלל מנחה (שם עיין נב"א סי' א'):

ו טעה ולא התפלל ערבית ולא נזכר או שעבר ולא התפלל לתשלומין עד חצות היום וכן טעה ולא התפלל שחרית ועבר זמן מנחה ולא התפלל תשלומין לא יכול עוד להשלים בתפלה האחרת דאין תשלומין אלא בתפלת הסמוכה כגון מערבית לשחרית ומשחרית למנחה וממנחה למעריב אבל אם טעה ולא התפלל שחרית אע"פ שכבר התפלל מוסף יכול להשלים במנחה דזה מקרי תפלת הסמוכה (שם):

ז כשמתפלל תפלת התשלומין אינו מתפלל רק תפלת י"ח אבל ק"ש וברכותיה אין להם תשלומין:

ח זמן תפלת מוסף תיכף אחר שחרית ואין לאחרה יותר מעד סוף שבע שעות ואם התפלל אחר ז' שעות נקרא פושע ואעפ"כ יצא שזמנה כל היום ואפי' התפלל כבר מנחה יכול להתפלל מוסף ואם לא התפלל מוסף עד שהגיע זמן מנחה קטנה יתפלל מנחה תחלה ומ"מ בצבור נוהגין להקדים לעולם מוסף למנחה ואם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהן יתפלל של מוסף דמנחה יש לה תשלומין (רפ"ו וע"ש בכ"ח):

ט לא התפלל מוסף כל היום אין לה תשלומין בערבית דהאיך יאמר את מוסף יום פלוני הזה כיון שכבר עבר היום (סי' ק"ח):

י טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית ב' של שבת אע"ג שבאה לתשלומין של חול מ"מ כיון שעכשיו הוא שבת מתפלל אותה ג"כ של שבת ומ"מ אם טעה והתפלל השני' שהיא לתשלומין של חול יצא (מ"א שם ס"ק י"ג) ונ"ל דאם הקדים של חול לשל שבת לא יצא שהרי יש כאן היכר שהקדים התשלומין ואם נתכוין בראשונה לשם שבת פשיטא דלא יצא (שם):

יא טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במ"ש ב' של חול ואומר אתה חוננתנו בראשונה שהיא תפלת חובה אבל לא בשני' שבאה לתשלומין דהבדלה א"צ לומר אלא פעם אחת



## נשמת אדם

כרמב"ס. וכ"כ הש"ג; וכן משמע בטור דאפי' בעבר במזיד מותר להתפלל עד חצות. ומ"מ לאחר חצות ודאי אסור. וה"ה תפלת תשלומין אסור לאחר חצות כיון דהרבה פוסקים ס"ל דצריך דוקא להתפלל אותה תיכף אחר תפלת החובה· ואף דלא קיי"ל הכי מ"מ הא יש פוסקים דאפי' תפלת חוב אסור אחר חצות· ומ"ש הכ"מ דמש"כ הרמב"ם ריש פ"ג מהל"ת אם עבר או טעה ולא התפלל עד חצות יצא ידי תפלה· וכתב הכ"מ וז"ל דהו"ל לכתוב עד חצות וחצי שעה דהא לא מטא זמן מנחה וכ"ל דהס"כ אלא דלא דק. וכ"כ עוד הס הל' ע' אמאי כתב טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי יום יתפלל מנחה שתים ראשונה מנחה והשניה לתשלומין· וכתב הכ"מ דלאו דוקא דה"ק ועבר חצי היום וחצי שעה יותר. דאילו בחצי היום כיון דעדיין לא הגיע זמן מנחה היכי קאמר ראשונה תפלת המנחה. ע"ו כדאמרן· וכ"כ הפ"ת דיוק זה מרמב"ם והם דברים תמוהים דודאי כוונת הרמב"ם בהגיע זמן המנחה או יתפלל ב'. וכ"ל לכוונת הדברים מפשטן ולומר שחולק עם הרשב"א. אלא דבאמת אחר חצות כיון שכבר הגיע זמן מנחה רק משום טעות אסור להתפלל עד חצי שעה וא"כ אם יתפלל אז תפלת השחר ע"כ הוא בתורת תשלומין· ואז חייב להתפלל מקודם מנחה. ואף שעדיין אסור גם במנחה מ"מ גם ת"ש עבר:







ואינו דומה לסי' י' מ"מ אם הבדיל בשניהן או לא הבדיל בשניהן או אפי' הבדיל בשניה ולא בראשונה רק שנתכוין בראשונה שהיא תפלת חובה רק ששכח בה הבדלה יצא אבל אם נתכוין בראשונה שתהיה לתשלומין ולא אמר בה הבדלה ובשניה נתכוין לתפלת חובה ואמר בה הבדלה כיון שגילה דעתו בתפלתו וגם אמר הבדלה שמוכח שהתפלל תפלת חוב אחר התשלומין צריך להזור ולהתפלל לתשלומין· אך י"א דא"צ לחזור ולהתפלל (שם):

יב טעה ולא התפלל מנחה בער"ח מתפלל ערבית ב' ומזכיר בשניהם יעלה ויבא כמו בסימן י' ואם אמר באחד מהן יעלה ויבא ולא אמר בשניה דינו שוה כמו בהבדלה בסי' הקודם לזה דגם ביעלה ויבא בר"ח בלילה א"צ לחזור (ט"ז ומ"א שם):

יג טעה ולא התפלל ערבית בר"ח מתפלל שחרית ב' ומזכיר בשניהם ר"ח ואם לא הזכיר בשניה שהיא לתשלומין דערבית א"צ לחזור כיון דאפי' אם היה מתפלל בערבית ושכח א"צ להזור א"כ לא יהיה חמור התשלומין מאלו התפלל בזמנה וכן אם טעה ולא התפלל מנחה בר"ח ור"ה הוא ב' ימי' ומתפלל ערבית ב' השניה לתשלומין של מנחה אפי' לא הזכיר בה ר"ח א"צ לחזור כיון דאפי' בעיקר התפלה דערבית א"צ לחזור בשביל יעלה ויבא ק"ו מה שהוא עכשיו לתשלומין (פ"ת דלא כמ"א וכ"כ בא"ר דדברי מגן אברהם אינם מוכרחים):

יד זה הכלל לעולם אזלינן בתפלת תשלומין לקולא כגון שלא התפלל תפלת שחרית של שמיני עצרת ומתפלל מנחה ב' ועכשיו צריך לומר משיב הרוח ושכח ולא הזכיר בתפלת התשלומין משיב הרוח אין צריך להזור כיון שבאה לתשלומין תפלה שלא היה מזכיר בה:

טו טעה והתפלל ערבית עם הצבור מבע"י ונזכר שלא התפלל מנחה כיון שהיה שוגג או שסבור דמותר להתפלל ערבית קודם מנחה מתפלל אח"כ לתשלומין ואם הוא ר"ח מזכיר בה ר"ח (מ"א בק"ו):

טז טעה ולא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ר"ח וא"כ אף כשיתפלל ערבית לתשלומין לא ירויח כלום שהרי כבר עבר ר"ח ואינו מזכיר עוד וכן אם טעה במנחה של שבת והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת וא"כ לא ירויח במה שיחזור ויתפלל י"ח בערבית הכריע בש"ע שם שיכול להתפלל בנדבה אך כבר כתבתי בסי' הסמוך כיון דבתפלת נדבה צריך שיהיה בטוח שיכוין בה מרישא לסיפא ובזמן הזה אפשר שאין מצוי איש כזה:

יז ספק התפלל או לא חוזר ומתפלל ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבתי ואם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל אפי' באמצע ברכה פוסק ונ"ל דכיון דצריך להתנות דבאם לאו תהיה לנדבתו ולכן בשבת וי"ט דא"א להתפלל תפלת נדבה דתפלה הוא במקום קרבן ובשבת ויו"ט אסור להקריב קרבן נדבה וכן במסופק אם התפלל מוסף של ר"ח שהיה שעיר חטאת וחטאת אינה באה נדבה (עיין סימן ק"ד) אפי בספק התפלל אסור לחזור ולהתפלל ועוד נ"ל דבזמן הזה אסור להתפלל נדבה שהרוצה להתפלל בנדבה צריך שיהיה מכיר את עצמו וזריז וזהיר ואמיד בדעתו שיכול לכוין בתפלתו מראש ועד סוף אבל אם לא יכול לכוין יפה קרינן ביה למה לי רוב זבחיכם כדאיתא בכל הפוסקים ובש"ע שם וידוע שבזמה"ז אפי' א' מאלף לא ימצא ולפ"ז נ"ל דגם בספק התפלל אסור לחזור ולהתפלל דא"א לו להתנות עיין לקמן כלל כ"ד בנ"א סי' ג' מה שכתבתי שם עפ"י פוסקים ראשונים ותראה שהוא הנכון:

## כלל כח דין טעות בתפלת שבת ויו"ט ור"ח (סי' רס"ח):

א אומרים ויכולו בתפלת ערבית להעיד שהקב"ה ברא עולמו ומ"מ אם לא אמר א"צ לחזור ודוקא שכבר סיים ברכת מקדש השבת אבל קודם לזה חוזר לויכולו (סי' רס"ח):

ב טעה והתחיל אתה חונן בין בערבית שחרית ומנחה וכן לכל הברכות של חול כיון שהתחיל בה אפי' תיבה אחת גומר אותה ברכה ומתחיל תפלת שבת אבל במוסף פוסק אפי' באמצע ברכה אפי' באתה חונן דבשאר תפלות מדינא היה ראוי להתפלל י"ח אלא דלא אטרחוהו רבנן ולכן כל ברכה שהתחיל גומר אבל במוסף דמדינא א"צ להתפלל רק שבע ברכות ולכן פוסק (א"ר בסכמת הפוסקים) ודוקא שכבר אמר אתה חונן אבל אם אמר רק תיבת אתה בערבית ומנחה ומוסף דר"ח ושבת דגם תפלת שבת מתחיל אתה אע"ג דכוונתו היה לומר אתה חונן כיון שלא אמר עדיין תיבת חונן מסיים קדשת או אחד או יצרת אבל בשחרי' אם היה כוונתו לומר אתה חונן אע"ג שלא אמר רק אתה כיון שנם תיבת אתה לא שייך לתפלה זו וגם כוונתו היה לשל חול גומר אותה ברכה של אתה חונן ומתחיל ישמח אבל אם ידע שהוא שבת ושלא בכוונה התחיל תיבת אתה יאמר ישמח משה דלא גרע מאילו התפלל בשחרית אתה קדשת דיצא (סי' רס"ח):

ג טעה והחליף תפלת שבת זו בזו כגון שהתפלל בערבית ישמח משה וכיוצא בו אם נזכר

באמצע פוסק ומתחיל בתפלה הראויה ואם סיים הברכה מקדש השבת יצא חוץ ממוסף שאם התפלל תפלה אחרת ולא הזכיר מוסף דלא יצא (שם) :

ד טעה והתפלל במוסף תפלת שחרית צריך לחזור כיון שלא הזכיר מוסף אבל אם הזכיר מוסף אפי' התפלל כל תפלת חול רק שאמר בה ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא בין בר"ח ושבת ויו"ט (מה שפסק המ"א סי' תפ"ז י"ל דלא ז' צלי ולא י"ח משא"כ הכא) (א) ונ"ל דאם טעה ולא הזכיר של מוסף בקדושת היום אזי יאמר בעבודה כשיאמר והשב את העבודה יאמר ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף דכיון שא"צ לקבוע ברכה בפ"ע אע"ג דלכתחלה צריך להזכיר בקדושת היום מ"מ בדיעבד שסיים הברכה א"צ לחזור אלא יזכיר בעבודה וצ"ע אבל אם נזכר קודם שעקר רגליו צריך לחזור לקדושת היום (כדמשמע ביר' שלמי שמיעה ברא"ש בפ' מי שמתו דדוקא בעבודה) ויזכיר מוספין במקומו כדאיתא לעיל כלל כ"ד סי' י"ג ואם נזכר קודם שהתחיל רצה יאמר ונעשה לפניך קרבן מוסף כדין בכל הדברים שחייב לחזור קודם שהתחיל בברכה אומרה (שם) :

ה טעה והתפלל מוסף קודם לשחרית יתפלל אח"כ שחרית ותפלה ראשונה יחשב במקום מוסף (רפ"ו במ"א שם ונ"ל הטעם משום דתמידין אין מעכבין המוספין) :

ו טעה והתפלל של חול בשבת או ביו"ט אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו מתחיל בקדושת היום וא"צ לחזור לראש ונ"ל דאפי' נזכר קודם מודים לא מהני שיאמר יעלה ויבא ויזכיר קדושת היום דלכתחלה צ"ל ברכה לקדושת היום ומ"מ בדיעבד שהזכיר קדושת היום בעבודה יצא כיון דמן הדין גם בשבת ויו"ט ראוי לי"ח אלא דלא אטרחוהו רבנן ולכן בדיעבד יצא (סי' רס"ח) :

ז בימות החמה טעה והתפלל של חול בשבת והזכיר גשם ובברכת השנים הזכיר ג"כ גשם ולאחר שסיים הברכה נזכר שהוא שבת חוזר לראש וא"צ להזכיר עכשיו הברכות של חול שהתפלל וכן אם לא הזכיר משיב הרוח אלא שבברכת השנים הזכיר טל ומטר אם לא סיים ברכת השנים וא"כ כיון שהתחיל הברכה צ"ל כתיקונה ומתחיל ברך עלינו ומסיים וחוזר לשל שבת אבל אם כבר סיים הברכה א"צ לחזור לתחלת הברכה דכיון דאין דינו כאלו הוא באמצע ברכה וא"כ אדרבה הוי כאילו לא התחיל לגמרי ולכן מתחיל בשל שבת (כנ"ל דלא כמו שראיתי בב"כ בסי' קי"ז סק"ז בשם שלק"ט ע"ד) :

ח אם נסתפק אם התפלל של שבת או יו"ט חוזר לראש דמסתמא אמר כמו שהוא רגיל ונ"ל דבר"ה ויו"כ אם יודע שאמר ובכן תן ומסתפק אם סיים המלך הקדוש א"צ לחזור דמסתמא אמר כשיגרא דלישנא :

ט ביו"ט אם טעה וסיים מקדש השבת וחזר בו תכ"ד וסיים מקדש ישראל והזמנים יצא אפי' לא היה סבור שהוא יו"ט (סי' תפ"ז במ"א) :

י יו"ט שחל בשבת מסיים מקדש השבת וישראל והזמנים ואם חתם מקדש ישראל והשבת והזמנים או שלא חתם בשל שבת אלא רק מקדש ישראל והזמנים אע"ג שהזכיר של שבת באמצע או שלא חתם רק מקדש השבת לבד או אפי' שאמר מקדש השבת וישראל ולא אמר והזמנים כ"ז לפ"ח מיקרי שינוי מטבע בברכה וצריך לחזור ואם לא עקר רגליו חוזר לאתה בחרתנו ואם עקר רגליו חוזר לראש (ג) (סי' תפ"ז) ול"נ דא"צ לחזור דכל ברכה שמזכיר

## נשמת אדם

(א) במ"א סי' רס"ח ס"ק ט' כתב. דאם התפלל תפלת שחרית במקום מוסף חוזר. וכ"כ בא"ר ובאמת מה שהכריח המ"א מ"ש הש"ע. הל' י"א דלק"מ שהמה פעמים מצינו כן בש"ע. שאם מצא איזה דין באיזה פוסק כותב בשם י"א אף שאין חולק בזה כידוע הרבה פעמים. ואמנם הגר"א כתב דתליא בפלוגתא דלרא"ש סוף ר"ה דפליג על ר"ת בהא דאמרינן כיון שאמר ובתורתך כתוב לאמר שוב א"צ. דר"ת מפרש דקאי על . להיות אבל אם דילג פסוקי מוספין חוזר. וכתב הרא"ש דעשה עיקר טפל. אלא כפירש"י דקאי על פסוקי מוספין. וא"כ לרא"ש אף אם לא הזכיר כלל מוספין יצא. ולפ"ז לכאורה הו"ל כדין כל ספק ברכות דקיי"ל להקל. ואמנם צ"ע דהמעיין ברא"ש שם יראה שכתב להדיא דוקא פסוקי מוספין. אבל לכ"ע אם לא הזכיר כלל ונעשה לפניך מוספין כהלכתן לא יצא. שהרי לר"ת אפי' אם לא הזכיר הפסוקים צריך לחזור. והיך נעשה מחלוקת מהיפך להיפך. א"ו דלכ"ע צריך להזכיר עכ"פ ונעשה לפניך כו'. וכן משמע ברא"ש פ' מי שמתו. והביאו רמ"א שם סעיף ו' וכן הרמב"ם בסוף ה' התפלות כתב. נהגו העם להזכיר פסוקי מוספין. משמע דוקא הפסוקים תלוי במנהג. אבל להזכיר עכ"פ ונעשה לפניך כ"ע מודים ולאו במנהגא תליא. ובאמת הוא נפלא ממני. למה תקנו אנשי כנה"ג שחרית ומנחה דג"כ נגד תמידין תקנו ול"צ להזכיר. ובמוסף מזכירין עכ"פ ונעשה לפניך ואפשר משום דבכל מוסף יש קרבנות הרבה. ואע"ג דמוספין אין מעכבין זא"ז כדאי' ברמב"ם פ"ח מה' תמידין. היינו דאין לאו אלא קרבן א'. אבל אם מצאו באמצע היום עוד א' ודאי דחייבין להקריב. וא"כ אפשר י"ל דה"נ דהוה תפלה נחשבת לקרבן אחד. משא"כ מוסף וא"כ אף כשהתפלל שחרית במקום מוסף ונחשב לקרבן א' מ"מ צריך להתפלל מוסף עוד לתשלום שאר הקרבנות. ואף שזו סברא בלא ראיה. מ"מ עכ"פ נ"ל דאין ספק דצריך לחזור ולהתפלל מוסף. ועוד ראיה דאי איתא דאפי' לא הזכיר כלל מוספין יצא. א"כ קשה הא דכתב בסי' ק"ח סעיף ו' דאין תשלומין למוספין משום דעבר זמנו. הו"ל להתפלל ג"כ של חול כמו דלא התפלל מנחה בשבת אע"כ משום דצריך להזכיר מוספין:

(ג) יום טוב שחל להיות בשבת וסיים מקדש ישראל והזמנים כתב הפ"ח בשם הכה"ג דיצא וכ"כ גא"ז והפ"ח חלק עליו. וכן נ"ל ראיה דהא בביצה י"ז אמרי' דלב"ה מסיים מקדש השבת רבי אומר אף חותם בשל יו"ט ומדקאמר אף ש"מ דשבת עיקר. ומי היכי דלב"ה שם דאמר שבת בפ"ע ודאי דחוזר. וא"כ





שמזכיר בה ב' דברים וסיים באחד מהן בין שחתם במה שהוא עיקר הברכה ובין שחתם במה שכלל בה יצא :

יא אם מסופק אם חתם גם בשל שבת נ"ל דלכ"ע א"צ לחזור (דהא יש אומרים דאפילו בודאי א"צ לחזור עי' פ"ח שם וגם המ"א כתב דבמקדש ישראל לבד יצא ואע"ג דלא נראה דבריו להלכה עי' א"ר מ"מ בספק יש להקל וכ"ש לפי מה שכתבתי בנ"א) (סי' ב') :

יב ר"ח והוה"מ שחל בשבת ולא חתם במוסף אלא מקדש השבת יצא לכ"ע דכיון דאינו קובע ברכה לעצמה בערבית ושחרית ומנחה לא חמיר כולי האי (פ"ח שם) (ג) :

יג טעה והזכיר מאורע שאר ימים בתפלה אם בשוגג אינו חוזר ואם במזיד דינו כמפסיק בדברים בטלים (לעיל כלל כ"ה סי' י"א) (ד) ואם נזכר באמצע ברכה כגון שהתפלל של שבת ביו"ט וכיוצא בו פוסק אפי' באמצע ברכה ואם סיים תפלתו חוזר לראש :

יד טעה בערבית של שבת ולא הזכיר בה משיב הרוח וכיוצא בו או אפי' לא התפלל כלל ומכוין כשאומר הש"ץ ברכה א' מעין שבע מראש ועד סוף מלה במלה יצא משום דת"ע רשות הקילו בה ואח"כ יאמר עושה שלום ופוסע ג' פסיעות ודוקא עם הש"ץ אבל לכתחלה אסור להתפלל ביחיד ברכה אחת מעין ז' ובדיעבד צ"ע אם יצא (סי' רס"ח) ושבת ויו"ט כיון שהש"ץ אינו מזכיר של יו"ט צריך לחזור ולהתפלל (א"ר שם) (ה):

טו טעה בשמע"צ ואמר את חג הסוכות הזה נ"ל דאם כבר עקר רגליו אינו חוזר (ו) :

טז טעה במוספין והזכיר של יום אחר וכן בסוכות שאמר ביום א' דחוה"מ מה שאינו שייך כלל לאותו יום כגון שאמר ביום הרביעי אם לא סיים הברכה יתחיל מפ' הקרבנות ואם סיים הברכה א"צ לחזור (דהא אפי' לא אמר הפסוקים של קרבנות רק שאמר ונעשה לפניך קרבנות המוספין יצא ומה שהזכיר של יום אחר הוי כדין בסעיף י"ג) :

יז טעה בר"ה ולא אמר ובכן תן כיון שסיים כדין יצא דלא נזכר בגמ' ואם סיים בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון ולא אמר מלך על כל הארץ נ"ל דא"צ לחזור ובמוסף שאומר פסוקי מלכיות

## נשמת אדם

וא"כ ה"ה לרבי אליבא דב"ה משמע דחוזר. ולפי מה שכתבתי סי' ז' בשם הירושלמי דהיכא דמזכיר בברכה א' ב' דברים צריך להזכיר בחתימה שתיהם אפ"ה אם לא סיים אלא בא' אפי' לא סיים אלא במה שכולל אפ"ה יצא. וא"כ ה"נ בין שחותם בשבת לבד ובין שחתם ישראל והזמנים יצא. ואם חתם מקדש ישראל והשבת והזמנים כתב הפ"ח שם דחוזר. וכן משמע שם בגמ' דתני תנא מקדש ישראל והשבת והזמנים וא"ר הלכה כרבי וכדמתרץ רבינא דחותם מקדש השבת וישראל והזמנים. ולכאורה משמע דאף בדיעבד פליגי דהוי שינוי מטבע ומיהו אינו מוכרח דהספ"ק דברכות אמרי' והלכתא המלך הקדוש ומחלוקת הפוסקים אם דוקא לכתחלה ע"ש בתר"י וברשב"א. ואף דהם קיי"ל אפי' בדיעבד היינו מדאמר יצא מוכח דרבה ס"ל אפי' בדיעבד לא יצא וצ"ע:

(ג) צ"ע דבסוף מסכת ביצה כתב ריטב"א וז"ל. וצריך שיאמר סמוך לחתימה מעין החתימה והוקי ר"ה להם קבעת בא"י מקדש השבת וישראל ור"ה ואם לא אמרם חוזר לראש. ונ"ל דגרע טפי אם חתם בר"ח ולא אמר סמוך לחתימה. אבל אם אינו חותם בה אינו חוזר. ומה שכתב המ"א שם דמשמע מסעיף ג' דאפי' חתם בשל יו"ט יצא אם הזכיר של שבת ביעלה ויבא צ"ע דנ"ל דלא נתכוין הש"ע כלל לדין זה. ועי' בב"י בשם א"ח וז"ל כתב בא"ח אם שכח לומר אתה בחרתנו ואמר יעלה ויבא יצא ואפי' בשבת ויו"ט אם הזכיר בו של שבת ויו"ט יצא עכ"ל. וס"ל למ"א דהרבותא שכתב ואפי' בשבת ויו"ט. היינו דאף שלא סיים בשבת. ובאמת נ"ל דכוונת א"ח דמדינא מתחיל באתה בחרתנו ומזכיר בו קדושת היום כדאיתא בביצה י"ז מתחיל בשל שבת כו'. ופירש"י אתה בחרתנו וע"ז כתב דאפי' לא אמר אתה בחרתנו והתחיל יעלה ויבא לא מבעיא ביו"ט דיצא דהא יעלה ויבא נתקן להזכיר בו של יו"ט. אלא אפי' בשבת דל"ש כלל להזכיר קדושת שבת ביעלה ויבא. וכמש"כ הלבוש הטעם דדוקא בר"ח ויו"ט כתיב לזכרון כמש"כ וביום שמחתכם כו' והיו לכם לזכרון כו'. משא"כ שבת שלא נכתב שם. וכמש"כ רמ"א בסי' תפ"ז אפ"ה אם התחיל יעלה ויבא והזכיר בו שבת וסיים כדין יצא. וזה נ"ל באמת בכוונת הא"ח וכן משמע בלבוש וא"כ אין ראיה כלל:

גם מה שכתב המ"א דאם חתם מקדש ישראל יצא בתפלה. צ"ע דהרי בפסחים קי"ז אמרי' דהדר ביה רבא והלכה כהני דפומבדיתא. וכן דאיתא בגמרא מקדש ישראל ע' א"ר וב"ה כוונתי לדעתו:

(ד) טעה והזכיר מאורע שאר ימים עיין בביאורי הגר"א שהביא ראיה לט"ז מברכות כ"א דא"ר א"ש היה עומד בתפלה ונזכר כו' פוסק אפי' באמצע ברכה ופריך איני והא א"ר כו' הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת כו' א"ל גומר אותה ברכה ומשני הכי השתא התם גברא בר חיובא הכא לאו. מזה מוכיח דכיון דלאו בר חיובא הוי הפסק. ול"נ דאדרבה משם ראיה לש"ע. דאל"כ קשה לש"ד דש"ס דתפלת חול בשבת אינו שייך כלל לשבת א"כ קשה אדמקשה מיניה לר"י דאמר פוסק באמצע ברכה תקשי לנפשיה דא"כ צריך לחזור לראש כדעת הט"ז. אלא ע"כ דלא מיקרי הפסק לחזור לראש ולכ"ע צריך לפסוק באמצע ברכה דלא יהא כמחליף תפלת שבת זו בזו ומ"מ דברי הט"ז אמת דדמי ממש נשא בתפלה:

(ה) עיין בא"ר בשם ש"ל ותניא שכתב בשם הגאונים דדוקא כשאמר מלה במלה עם הש"ץ. וגם דברי הל"ח וכמ"א לא הבנתי כלל. דהא מדברי הגאונים שכתב הטור וכ"כ בש"ת משמע דוקא בדיעבד אם כיון יצא. וכיון דמיירי בדיעבד איך שייך לומר בזה וטוב לאומרה עם הש"ץ דמשמע דמתיר אף לכתחלה. ועוד תמה הטור על עיקר הדין כיון דתקינו רבנן ז' איך יצא במעין ז'. והב"י כתב ג"כ שתמיהת הטור היא תמיה קיימת אלא שכתב אחר שת"ע רשות הקילו. וכיון שכתב בא"ר שהמנהיג והאבודרה"ם כתבו בשם תשובת הגאונים דאפי' בדיעבד לא יצא. וא"כ דיינו שנקל בדיעבד אבל מנ"ל לומר שלכתחלה יסמוך ע"ז כיון דאפי' הגאונים שבטור לא כתבו רק בדיעבד ודברי ל"ח ומ"א צ"ע:

(ו) דהא בודאי אם לא אמר רק ותתן לנו מועדים לשמחה וסיים הברכה יצא וא"כ לא גרע מהזכיר מאורעה שאר ימים בתפלה דאין צריך לחזור בשוגג ועוד די"ל דאף דשמיני חג בפ"ע לענין פז"ר קש"ב והיינו ברכה בפ"ע כפירש"י דאומרים את יום חג השמיני היינו לכתחלה אבל בדיעבד אין מחזירין אותו דהא יתובי יתבינן בסוכה רק דלא להוי כתרתי דסתרי לא מברכינן אסוכה. י"ל היינו לכתחלה אבל לא שיצטרך לחזור ואינו דומה למש"כ תוס' דאם אמר שקר גרע טפי היינו בברכה קצרה אבל לא בארוכה:

נ"ע

מלכיות צ"ע (ז) ונ"ל דא"צ לחזור :

יח יו"ט שחל להיות במוצ"ש אומר באתה בחרתנו ותודיענו ואם לא אמר אין מחזירין אותו :

## כלל כט דין חזרת הש"ץ (סי' קכ"ד) ודין מי שראוי למנותו לש"ץ (סי' נ"ג) :

א הש"ץ חוזר התפלה וצריכין הכל לשמוע ולענות אמן על כל ברכה וברכה ואם אין ט' שומעים ועונין הרי כל הברכות שמברך הם לבטלה ועונשן גדול מאוד ולכן צריך כל אדם לשתוק ואפי' ללמוד אסור בשעת חזרת הש"ץ וי"א שמחויבים לעמוד בשעת הזרת הש"ץ ואם יש רק ט' השומעים וא' מהם ישן יש ליזהר להקיצו כדי שישמע וה"ה כשמתפלל ימתין עד שיסיים ובדיעבד אם א"א מצטרף ודוקא א' (סי' נ"ה) :

ב צריך לעמוד במקומו כדי הילוך ד"א קודם שיחזור למקומו ואח"כ יחזור וצ"ל אדני שפתי תפתח אבל יהיו לרצון אינו חייב לאומרו שהרי יאמר בקדיש תתקבל צלותהון אבל הנכון שיאמרנו :

ג כל מקום שיחיד חוזר ומתפלל מחמת טעות בתפלה גם ש"ץ חוזר בתפלת החזרה חוץ מאם שכח יעלה ויבא בר"ח שחרית אין מחזירים אותו אם כבר סיים כל התפלה ואם נזכר קודם שסיים יתחיל רצה וה"ה בשחרית של שבת ויו"ט ודוקא בשחרית שיש ב' דברים א' שהרי יתפלל מוסף ויזכיר בו קדושת היום ועוד שהוא טורח הצבור אבל בשאר תפלות לעולם חוזר (סי' קכ"ו) :

ד ואם טעה בתפלה שהתפלל בלחש אם טעה בג' ראשונות חוזר כמו יחיד ובשאר הברכות אפי' בג' אחרונות אינו חוזר מפני טורח צבור אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול רם ואפי' בג' ראשונות אם לא נזכר עד שסיים תפלתו א"צ לחזור (סי' קכ"ו) והסומך על הטור אפי' בג' ראשונות ואינו חוזר לא הפסיד (א"ר שם) :

ה בתענ"צ הש"ץ אומר בין גואל ישראל ובין רפאנו עננו ומסיים העונה בעת צרה כצ"ל (לפי מ"ש הכלבו סימן כו ס"ג תיבות) ואם שכח והתחיל רפאנו ונזכר קודם שחתם ברכת רפאנו אומר עננו ואח"כ רפאנו ואם לא נזכר עד שאמר בא"י אף שלא אמר עדיין רופא חולי אסור לאומרו עוד אלא יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד ויחתום בא"י שומע תפלה (א"ר בשם אחרונים דלא כמ"א ואם שכח גם בש"ת אז אחר שסיים המברך את עמו ישראל בשלום יאמר עננו בחתימת ברכה העונה בעת צרה ואם אמר עננו קודם רצה לא צריך לחזור ולאומרה אחר רצה כמ"ש סי' קי"ט) דאסור לשנות הסדר שתיקנו חז"ל :

ו ש"ץ שנחלש באמצע תפלה ולא יכול לגומרה יעמוד אחר במקומו ומתחיל מתחילת ברכה שטעה זה אם באמצעות ואם היה בג"ר מתחיל לראש ובג"א מתחיל רצה ולכן בר"ה ויו"כ שלפעמים נחלש הש"ץ באמצע הפיוטים ועומד אחר תחתיו צריך ליזהר שיתחיל העומד מתחילת ברכה מאתה בחרתנו ולא יחזור לומר הפיוטים ואם בג"ר או אחרונות דינו כמו שכתבתי (ח) (סי' קכ"ו) ואם נשתתק בברכת יוצר אם אחר שענו הקהל קדוש בברכה

אחרת

### נשמת אדם

(ז) צ"ע בדיעבד מה דינו דלא מצינו נוסח זה בגמרא אלא התם אמרו בבינה י"ז דמסיים בקדושת היום. ואפשר דאפי' במוסף ר"ה אלא מלכיות בקדושת היום י"ל דיצא אף דלא סיים מלך עכ"ה. מדאמרינן בר"ה וכולל מלכיות בקדושת השם ולכ"ע בקדושת היום. משמע שהעיקר הוא שיאמר פסוקי מלכיות. ואמר כן נמי אמרו לפני מלכיות זכרונות משמע דהעיקר הפסוקים. דהא משמע דעיקר הם הפסוקים דאסמכינהו בגמרא אקרא. וכן יל"ד קצת דהא דלמ"ד לעולם מסיים האל הקדוש ולקצת פוסקים אפי' לכתחלה עיין ברא"ש ורש"י. וא"כ קשה לריב"נ דס"ל דכולל מלכיות עם קדושת השם והרי לא יסיים במלך. ואף דמצינו חתימה לזכרונות ושופרות כדאיתא בתענית פ"ב ואומר חותמיהן. מ"מ במלכות י"ל דלא תקנו חכמים במלכות כיון שהיא ברכה בפ"ע אלא שכולל בקדושת השם או בקדושת היום. וא"כ י"ל דה"ה לר"ע שכולל בקדושת היום מ"מ אינו מסיים במלך. ואף דלכתחלה בודאי מסיים מ"מ בדיעבד צ"ע במוסף. ובירושלמי על מתני' סדר ברכות כו' איתא וז"ל א"ר בכל מקום עבר והזכיר אדיר המלוכה לא יצא חוץ מן האל הקדוש של ר"ה ולבד במוסף ואתיא כריב"ן עכ"ל. ונראה כמ"ש המפרש דבודאי בברכת קדושת השם חייב לסיים מעין ברכתו. דהיינו או האל הקדוש או המלך הקדוש ואמר דאם סיים בא"י אדיר המלוכה ולא אמר קדוש לא יצא אלא דבמוסף אם סיים אדיר המלוכה יצא. דהיינו אליבא דריב"נ שאומר מלכיות בקדושת השם וא"כ עכ"פ הוא מעין ברכת מלכיות. מוכח מזה שאם הברכה היא כלולה מב' דברים וסיים מעין א' יצא. וא"כ ה"ה לדידן שאומרים מלכיות בקדושת היום אם סיים באחד מהם דהיינו שסיים בקדושת היום בלבד אע"ג שלא חתם במלכיות יצא שהרי גם בקדושת השם צריך לסיים מעניין הברכה ואפ"ה אינו מעכב. וכ"ש הוא ומה בקדושת השם שעיקר הברכה הוא קדוש אפ"ה כיון שסיים במה שכולל לבד יצא. כ"ש בנ"ד שעיקר הברכה הוא קדושת היום כ"ש דיצא :

(ח) לפי מה שכתבתי כלל כ' בנ"א סי' ד' דהא דאמרינן ג"ר וג"א נחשבים כאחד הוא דוקא כשטעה בסוף הברכה משא"כ באמצע ברכה לא הוי בה דין חוזר כלל ע"ש בשם ריטב"א. ולפ"ז צ"ע בש"ץ שנשתתק או שנתעלף באמצע ברכה של ג"ר או ג' אחרונות היכן מתחיל זה שעומד. שהרי נשתתק דומה לטעות כדאיתא בהדיא בב"י סי' כ"ט בטעי אישתיק באופנים ע"ש. וא"כ היה נראה דאם טעה באמצע ברכה של ג"ר או ג"א א"צ לחזור לאבות או לעבודה אלא לתחלת אותה ברכה. כגון שנשתתק בגבורות יתחיל מאתה גבור. ולפ"ז היה נראה שאם כבר סיים מחיה מתים ועוסק בפיוטים בין ברכה לברכה א"צ לחזור כלל. דבשלמא אם אמר טעות באמצע הברכה כגון שאמר משיב הרוח וכיוצא בו שפיר אמרינן כיון שכבר סיים הברכה וכיון שאמרה שלא כדין צריך לחזור לראש התפלה דנחשבים כאחד. משא"כ בנתעלף שאמר הברכה כהוגן אלא שבאה שאירע כן באמצע לא אפשר שיאמר השני רק חצי ברכה ולכך צריך לכתחיל מתחלה. משא"כ כשסיים הברכה ליתא חילוק זה. אלא דבש"ע בסי' קכ"ו כתב דאם טועה

נג"ר





אחרת דמי (סי' נ"ט) ומתחיל השני לאל ברוך כו' ונ"ל דדין זה הוא במקום שהש"ץ מוציא הציבור אבל לדידן א"צ :

ז ש"ץ שהוא כהן ובאמצע התפל' נודע שמת א' בבתים הסמוכים אם אפשר לסתום הפתחים והחלונות של בהכ"נ או של בית שהמת שם ואעפ"י שיש עוד טומאה דרבנן (עיין בחכמת אדם כלל קכ"ט סימן ס') א"צ להודיע להש"ץ עד שיגמור תפלתו (ועיין בי"ד סי' שע"ג) אבל אם א"א ליזהר בזה צריך לצאת אפי' באמצע תפלה (מדברי הש"ך בי"ד סי' שע"ב משמע לכאורה דהבתים הפתוחים לאהל המת אין בו אלא איסור דרבנן וכבר השיג ע"ז המ"א בסי' במ"ב ס"ק כ' דאם יש חור טפח לכ"ע הוי דאורייתא ע"ש שהאריך בראיות ברורות ובדאי' בש"ס וברמב"ם. ול"נ שגם הש"ך לא כיון לזה ע"ש רק שהלשון אינו מדוקדק ודלא כא"ר בסי' קכ"ו שנמשך אחר הש"ך) :

ח ש"ץ צריך שיהיה הגון ואיזה הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו ושיהיה עניו ומרוצה לעם שיסכימו לתפלה ויש לו נעימה שמושך הלב וקולו ערב ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים וזה בשאר ימות השנה (ט"ז) אבל בתענית צבור צריך עוד שיהיה רגיל כדי שלא יטעה ומטופל בבנים קטנים ואין לו עושר ויש לו יגיעה בשדה שמתוך כך יתפלל בלב שלם. ולא יהיה בבניו וב"ב וכל קרוביו והנלוים אליו בעל עבירה אלא יהיה ביתו ריקן מן עבירות וטוב שיהיה ג"כ זקן ממש (תקע"ט) וראוי לש"ץ שיהיו בגדיו ארוכים שלא יראו רגליו ויכנס לבהכ"נ ראשון ויצא אחרון וראוי להדר אחר צדיק בן צדיק כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק כו' וראוי שלא יהיה בו מום :

ט אם אין מוציאין מי שיהיו בו כל מדות האלו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ומע"ט. ואם יש כאן עם הארץ וקולו נעים והעם חפצים בו ובן י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים הקטן הוא קודם (שם) :

י אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו ואעפ"י שלא נתמלא זקנו כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו כשר. הלכך בן כ' שנה אעפ"י שאין לו זקן ממנין אותו או אפי' רק בן י"ח שנים ויש לו זקן מעט כשר (שם) וכ"ז מפני כבוד הצבור ואפי' אם רצו הצבור למחול על כבודם אין ראוי לעשות כן לכתחלה ובתענית לא מהני נתמלא זקנו רק שיהיה לו זקן ממש (שם במ"א). ודוקא להיות ש"ץ קבוע או לעתים ידועים אבל באקראי משהגיע לי"ג שנים יכול לירד לפני התיבה ואפי' אם מינוהו הקהל שיהיה הוא מוכן להתפלל באם שלא יהיה החזן בבהכ"נ אין איסור כלל שהרי אפשר שלא יבוא לידי כך ואם אין שם מי שיודע להיות ש"ץ כ"א בן י"ג שנה ויום אחד מוטב להיות הוא ש"ץ משיתבטלו לשמוע קדושה וקדיש (ט"ז שם) אבל פחות מי"ג שנים אין לירד לפני התיבה כלל אפי' להתפלל ערבית ואפי' יגיע ביום השבת לכלל י"ג שנים אם מתפללין ערבית מבעוד יום דהא עדיין לא נכנס לכלל י"ג שנים עד הערב אבל כשמתפללין בלילה מותר כיון שמתחיל היום שנולד בו שזה נקרא כבר בן י"ג שנה ויום אחד. ויש מקומות שמקילין בזה אפי' קודם י"ג שנים להתפלל ערבית כיון שאין מחזירין התפלה וא"א קדושה :

יא כל אלו הדברים היינו שלא למנותו לכתחלה אבל אין מעבירין אותו מפני זה וכשיוצא עליו שם רע עתה והוא קלא דלא פסיק (עיין בלבן הטור סי' י"א מה נקרא קלא דל"פ) אפי' יחיד יכול למחות להעבירו. וכל שכבר העבירוהו ועמד כך ימים ושנים בהסכמת הקהל ורוצים למנותו הוי עכשיו כתחלת קבלה ואפי' המיעוט יכולין למחות (שם) :

יב מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג נפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות ש"ץ דלא מקרי אין פרקו נאה אלא דוקא שהיה מועד לעשות דברים שאינן מהוגנים אבל מי שבא לידו שגגת מעשה ומתחרט ה"ז צדיק גמור לכל דבר. ואם עשה במזיד ועשה תשובה מחלוקת בין הפוסקים אם זה נקרא פרקו נאה ורמ"א כ' דפסול ואם עבר באונס לכ"ע מותר (שם) :

יג ש"ץ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו שקולו ערב ה"ז מגונה. ואם מחמת ששמח בלבו שנותן הודאה להש"י תבא עליו ברכה רק שיתפלל בכובד ראש ויעמוד באימה ובירא[ה] ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עושה מפני טורח הצבור (שם) וכ"ש החזנים המנגנים ומאריכים בנגונים עליהם נאמר נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה (שם) :

פוחח

### נשמת אדם

בג"ר וג"א מתחיל בראש ג"ר וג"א. והם מיירי ג"כ כעין נשתתק שהרי כ' שא"י לחזור למקומו. כ"מ מהר"ם שכ' ונבכל וע"כ צ"ל דכיון דנחשבים כאחד צריך שיאמרנה דוקא אדם א'. ולפ"ז אין שנתעלף באמצע או בין ברכה לברכה בג"ר מתחיל בראש וג"א מתחיל רצה. אך צ"ע שהרי כתב הגמ"יי בפרק ט"ו מהל"ת והביאו הב"י בסי' קכ"ו וכ"כ בש"ע סי' קכ"ח סעיף כ' שהמקרא יאמר שים שלום. הרי לכאורה דא"צ לכתחיל רצה. א"ל דשאני התם דמיירי שהמקרא כוון לתפלת הש"ץ מתחלה ועד סוף כדאיתא שם בש"ע. והכא מיירי במי שלא כוון לכך. ולכן צריך להתחיל בראש ג"ר וג"א. ולפ"ז צ"ע על הב"י בסי' קכ"ו שכתב דלהגמ"יי הא דאמרינן דבאמצעיות חוזר לתחלת אותה ברכה הוא דוקא בכוון לתפלת הש"ץ דאל"כ אפילו באמצעיות חוזר לראש וז"א דדוקא בג"א ס"ל להגמ"יי ובזה ע"כ כ"ע מודים דאיך יאמר זה שים שלום לבד שהוא חצי ברכה כיון שנחשבות כא'. משא"כ באמצעיו' שכל א' ברכה בפ"ע ולכן אפי' לא כוון לכך מותר להתחיל מתחילת אותה ברכה

**יד** פוחח והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולים לא ירד לפני התיבה. סומא או גר מותרים לירד לפני התיבה:

**טו** ש"ץ קבוע יורד לפני התיבה ולא ימתין עד שיאמרו לו אבל שאינו קבוע יסרב מעט אבל לא יותר מדאי אלא פעם ראשונה מסרב ופעם ב' מכין עצמו כמי שרוצה לעמוד ובפעם ג' ירד ואם האומר לו הוא אדם גדול אינו מסרב לו כלל דאין מסרבין לגדול (סס):

**טז** אם טעה ש"ץ וצריכים להעמיד אחר תחתיו אותו שמעמידין תחתיו לא יסרב (סס):

**יז** אין מסלקין הזן מאומנותו אלא א"כ נמצא בו פסול ואפילו נשבע שלא ילך עוד בדרכים אלו עד שישוב בתשובה שלימה. אבל אין מסלקין אותו משום רנון בעלמא כגון שיצא עליו שם שנתפס עם זונה ומ"מ יש להושיב ב"ד על כך אבל אם באו עדים בזה מעבירין אותו. וש"ץ שהוא שוהט לא יתפלל בבגדים הצואין ומכורחין ואם אינו רוצה להחליף בגדיו בשעת התפלה מעבירין אותו וטוב שיחליף בגדיו תמיד כשהולך בין הבריות שלא יהיה בכלל המשניאים. וש"ץ המנבל פיו או שמרנן בשירי עגבים מכחין בידו ואם אינו שומע מעבירין אותו וש"ץ שקבלוהו כל ימי חייו שהזקין ורוצ' למנות בנו לסייעו לפרקים אע"פ שאין קול בנו ערב כקולו אם ממלא מקומו בשאר דברים בנו קודם לכל אדם ובלבד שלא יהיה קולו משונה ואין הציבור יכולין למחות בידו דמסתמא ע"ד כן קבלוהו שאם לפעמי' לא יוכל להתפלל שימנה אחר תחתיו וא"כ בנו קודם שבכל המנויים בניהם קודמין חוץ מחכם הממונה להרביץ תורה או לדין (סס):

**יח** אפי' יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוני יהיה חזן אם לא שכבר הסכים עליו מתחלה וכן הדין בכל המנוים אבל אם קבלו לזמן ונשלם הזמן לא מקרי הסכים עליו ועכשיו הוי קבלה חדשה ועכשיו הולכים אחר רוב פורעי מס אפי' אם פסלו קורבה ביניהם ויש מקומות שממנין י"א או י"ג אנשים והכל לפי מנהג המקום והמ"א כתב דהא דיחיד יכול למחות זה דוקא בזמניהם שהיה הש"ץ מוציא הרבים ידי חובתו בתפלתו דאין נעשה שליחו בע"כ משא"כ עתה שכולם בקיאים רק הש"ץ הוא לפיוטים אע"פ שאומר קדיש וברכו אין כ"כ קפידא. ואפי' למ"ד יחיד יכול למחות אבל אם בא בטענו' פסול אין יכול למחו' דיש לפגמו (סס):

## כלל ל דין קדיש וברכו ומודים ודין צירוף ואם יצאו מקצתן ופריסת שמע:

**א** תקנו אנשי כנה"ג לומר בב"י קדיש וקדושה וסמכו על פסוק ונקדשתי בתוך בני ישראל וכל דבר שבקדושה אין פחות מי' ולכן א"א קדיש וקדושה וברכו בפחות מי' גדולים ואפי' בשעת הדחק אסור לצרף קטן וכן לענין קריאת התורה (ח"ר)· וחרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הן כפקחין ומצטרפים ובלבד שיבין מה שעונים אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר ה"ה כשוטה וקטן (נ"ס וכפ"ח סס) וצריכין שיהיו כולם במקום א' והעומד בתוך הפתח ממקום סגירת הדלת ולחוץ הוי כחוץ ואינו מצטרף ואם מכנים ראשו ורובו לפנים מצטרף עמהם וה"ה אם עומד אפי' אחורי בהכ"נ כיון שמכנים ראשו ורובו לפנים מצטרף (נ"כ סב"י ולקף סכ' בסס ח"ה דמרלס פנים לחוד מכני וכמש"כ בס"ע ל"ל דכוונתו ג"כ סמכניס רלאו ורובו לסס דא"כ קשס מ"ש מהלר גדולס ססרי גס סס רוליס זה ז חע"כ ד קא כסמכניס רלאו ורובו) ולכן כשיש בית ולפנים הימנו חדר אם אינו פרוץ במילואו המתפלל שם הוי כאלו מתפלל ביחידי ובתשובת רדב"ז סי' תר"ג מצאתי שכתב שזה דוקא לענין צירוף אבל שיהיה כמתפלל עם הצבור אם אין לחדר פתח אחר רק דווקא דרך הבית הגדול חשוב כמתפלל עם הצבור אבל לענין לענות קדיש וקדושה קי"ל דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת ואם מפסק טינוף או ע"א י"א דאסור לענות ונ"ל דאיש"ר וקדושה יענה דהוי רק פסוקים אבל ברכו לא יענה (סי' נ"ס):

**ב** כל דבר שדינו ביו"ד כתפלה וקריאת התורה ונשיאת כפים וקדיש וברכו והתחילו בי' ויצאו מקצתן גומרין אותו ענין אע"פ שלא נשארו י' אבל לא מתחילין מה שהוא ענין אחר ומ"מ היוצא עושה עבירה ועליו נאמר ועוזבי ה' יכלו אא"כ נשארו עשרה. ולפיכך אם התחילו יוצר אור בי' וקודם שהתחיל הש"ץ תפלה בקול רם יצאו מקצתן לא יתחיל שהוא ענין בפ"ע אבל אם כבר התחיל אפי' רק באבות יגמור כל התפלה וגם הקדיש שלאחר ובא לציון דשייך לתפלה שהרי אומרים תתקבל צלותהון כו' אבל אין קורין בתורה שהוא ענין בפ"ע (סי' נ"ס) ואם התחילו לקרות בי' ויצאו יגמרו הקריאה אבל לא יוסיפו מז' קרואים ואין אומרים מפטיר שהוא ענין בפ"ע (ח"ר רסי' קכ"ח) ונ"ל דג"כ אין הכהנים נ"כ שהוא ענין בפ"ע ואם התחילו הכהנים בנ"כ ויצאו יגמרו אבל הקדיש שאחר עלינו אין אומרים שאינו אלא מנהג ובערבית אם התחילו בו בי' יאמר הקדיש שלאחר ק"ש דשייך לק"ש וברכותיה דהכל שייך לברכו אבל לא קדיש שאחר התפלה ואפילו שהתחילו כבר התפלה בי' שהרי מותר להתחיל אף בלא י' (סי' נ"ס וע"ס בע"ז בסס ל"ח) ונ"ל דה"ה אם אמרו פסוקי דזמרה





וישתבח ויצאו לא יאמרו קדיש ופשיטא ברכו שהוא ענין בפ"ע. כללו של דבר לעולם לא יגמרו או יאמרו קדיש אלא על דבר שהיה צריך להתחיל דוקא בי' ואם יש עשרה ביחד רק שאחד מהם מתפלל ש"ע או שהוא ישן מצטרף עמהם:

**ג** אם התפללו כאו"א ביחיד ואח"כ נזדמנו יחד אסור לומר קדיש וקדושה שכבר פרח מהם חיוב זה ולכן צריך ליזהר מה שנוהגין לפרוס על שמע ולומר קדיש וברכו שיהיה עכ"פ אחד שלא התפלל עדין דאל"כ איך יאמר ברכו ואין א' שיברך אבל אם יש א' שצריך להתפלל אזי נוהגין לפרוס על שמע אפי' מי שכבר התפלל אבל יותר טוב שזה שצריך להתפלל יפרוס ע"ש (ס"ט) ובערבית אין נוהגין לפרוס על שמע כיון שא"א רק ברכו לבד בלא קדיש. ויש נוהגין גם בערבית לפרוס על שמע לבד מערבית דשבת ויו"ט אין פורסין על שמע דמסתמא הכל באים קודם ברכו. גם בשבת ויו"ט בשחרית וב' וה' בשחרית אין לפרוס ע"ש שישמעו מן העולים בתורה. ולענין אם מקצתן כבר קראו בתורה עיין לקמן בדין קריאת התורה:

**ד** כשיאמר החזן קדיש לא יאמר פסוק ועתה יגדל ומכ"ש במקום שאסור להפסיק ויענה איש"ר כו' עד יתברך בכל כחו ר"ל בכל כוונתו ובכל איבריו ר"ל שיאמרנה בכל לב ונפש ולא רק כמוציא בשפתיו ולבו בל עמו וגם לא יענה בקול גדול שלא יגביה קולו יותר מהאומר קדיש כמ"ש דאין העונה אמן רשאי להגביה קולו יותר מהמברך (ח"ר). ומטעם זה יש להזהיר להקורא בס"ת שעונה אמן בקול שלא יגביה קולו יותר מהמברך ויכוין לשמוע מש"ץ עד דאמירן בעלמא ואז יענה אמן (נ"ו):

**ה** בקדיש חייב לכרוע ה' פעמים א' כשיאמר יתגדל ויתקדש ב' כשיאמר איש"ר ג' כשיאמר יתברך ד' כשאומר שמיה דקוב"ה ה' כשאומר ואמרו אמן. והגר"א בביאוריו סי' נ"ו סק"י כתב שאין לכרוע כלל בקדיש ע"ש ועוד נהגו לכרוע ולפסוע ג' פסיעות ואח"כ אומר עושה שלום כמו אחר י"ח (סס). ויש לומר דקודשא ולנוה באתנחתא ואח"כ בריך הוא לעילא כו' (י"א בשם הד"מ) ובביאורי הגר"א סק"ח הכריע שיש לומר דקוב"ה ולנוה באתנחתא ואח"כ לעילא כו':

**ו** מצוה יותר לענות איש"ר מקדושה וברכו ואם יש ב' בתי כנסיות ילך ויענה קדושה דשם ישמע גם קדיש שאחר התפלה ואסור להפסיק באיש"ר כששומע קדושה ולהיפוך צ"ע (מ"א ר"ס נ"ו):

**ז** אסור לומר קדיש רק אחר פסוקים או תפלה או לימוד (סי' נ"ד) ודוקא כשהיו י' בשעת אמירת הפסוקים והלימוד אבל אם לא היו שם י' אעפ"י שאח"כ באו י' אסור לאומרו עד שיאמרו עכ"פ ג' פסוקים (מ"א סי' נ"ד וסי' ס"ט וכ"כ ח"ר סי' נ"ס וסי' תקפ"א בסס כל בו דלא כט"ז בסי' נ"ס) ואסור לומר ב' קדישים זה אחר זה אם לא בהפסקת מזמור אבל ב' ב"א מותרים לומר קדיש ביחד וכשם שאסור להרבות בברכות כך אסור להרבות בקדישים וא"א קדיש דרבנן כ"א על תורה שבע"פ ולא אחר פסוקים ולכן אומרים אגדה דר"ח בן עקשיא כו' ואפי' ב' הלומדים אומרים קדיש כשיש י' ואפי' מי שלא למד מותר לומר כמו בפריסת שמע (סי' ס"ט):

**ח** כשיאמר הש"ץ ברכו עונין אחריו ברוך ה' כו' ואם לא שמע מהש"ץ ברכו רק שמע מהקהל שעונים עונה אחריהם אמן ואחר שעונים הצבור ברוך כו' לעולם ועד יענה הש"ץ ג"כ ברוך כו' ולא יענה אמן אחר הצבור שאומרים ברוך כו' לע"ו וכן הצבור אין עונים אמן אחר שסיים הש"ץ ברוך כו' לע"ו ועיין בכלל י"ח סי' ה' (נ"ו):

**ט** ישמע מהש"ץ נקדש עד קדוש כו' ואז יענה קק"ק ואח"כ ישמע מהש"ץ לעומתם וכשמסיים יאמרו עונה ברוך כו' ואח"כ יאמר הש"ץ ובדברי כו' עד לאמר ואז יענה ימלוך כן הוא המנהג הנכון וכן נהג הגר"א אך לא נוהגין כן ולא יחטוף לענות מקודם שסיים הש"ץ ויגביה עצמו מעט למעלה וגם יסתכל מעט למעלה בשעה שאומרים קדושה (קכ"ס):

**י** כשיגיע הש"ץ למודים חייבין הכל לשחות עמו כמו בהשתחויות שבי"ח ואומרים מודים דרבנן והוא מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' כו' וכשיאמר ה' יזקיף עצמו ומסיים בלא שם רק ברוך אל ההודאות וכשיאמר ברוך ישחה ג"כ ונ"ל דכשאומר אל יזקוף (ועיין מביאורי סגר"א) וי"א כל הנוסח בשחיה (קכ"ז):

**יא** יש ליזהר שיכוין לומר קדושה שביוצר וקדושה של ובא לציון בצבור די"א דאסור לומר ביחיד (נ"ט):

**יב** הבא לבהכ"נ או שסיים תפלתו והצבור עונין איש"ר או קק"ק כל זמן שלא סיימו מותר לענות עמהם רק לא יאמר תיבת אמן כי אסור לומר אמן רק תיכף אחר שסיים הברכה או הקדיש אלא יתחיל יהא שמיה כו' ועיין כלל ו' סימן ד' (סי' קכ"ד):

## כלל לא דין קריאת ס"ת וכבוד ס"ת וספרים :

**א** קריאת התורה בצבור הוא מתקנת משה רבינו ע"ה ותקנת עזרא (סי' קל"ס) חוץ מקריאת פ' זכור שהוא דאורייתא ולכן בני הכפרים צריכים לקבץ עשרה או לבוא לעיר לשמוע פ' זכור ובשעת הדחק יש לסמוך על מה שישמע בפורים פ' ויבא עמלק (מ"א סי' תרפ"ס) :

**ב** אסור לצאת בשעה שקורין בתורה אלא בין גברא לגברא אם צריך הרבה אבל לדבר אסור אפילו בין גברא לגברא ואפי' להורות או לפרש איזה דבר אסור ואפי' בשעת קריאת ההפטרה אסור דכתיב ובפתחו עמדו כל העם ר"ל ששתקו (סי' קמ"ו) :

**ג** מותר לישב בשעת קריאה אפי' העומדין על הבימה כיון שהס"ת מונחת במקומה ומ"מ בשעה שהמברך אומר ברכו שהוא דבר שבקדושה ראוי לעמוד. ובשעה שמגביהין אותה ומכ"ש כשנושאין אותה מחויבין לעמוד עד שתגיע למקומה ואעפ"י שאינו רואה אותה ויש מחמירין לעמוד בשעת הקריאה וכן עשה מהר"ם. ועיין בביאורי הגר"א סי' קמ"ו סק"ט (שם) :

**ד** אסור לאחוז ס"ת ערום בידים אם לא ע"י בגד המפסיק :

**ה** הקורא בתורה צריך לקרות עם המקרא מלה במלה בלחש ולא יקראו שנים אלא או שיקרא העולה והש"ץ ישתוק או להיפוך דתרי קלא לא משתמעי ומ"מ צריך העולה לקרו' עם הש"ץ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה אלא שיקרא בנחת שלא ישמיע לאזניו. ומ מ אם משמיע לאזניו ליכא למיחש דהא גם בתפלה תקנו בלחש ואפ"ה משמיע לאזנו ה"נ כן. ואם אין שם מי שבקי בקריאה ומעמידין א' מי שמקרא לקורא לא יאמרו שניהם בבת אחת אלא לאחר שגמר המקרא המלה יאמר הקורא. וכבר נתבאר לעיל כלל כ' ס"ד שאם עלה לס"ת במקום שאסור להפסיק אזי לא יקרא עם המקרא רק ישמע ממנו (סי' קמ"א) :

**ו** הקורא וכן חזן הקורא צריכין לעמוד ואפי' לסמוך עצמו בשעה שקורא בתורה אסור. ואם הוא בעל בשר מותר לסמוך מעט ובדיעבד שקרא מיושב יצא :

**ז** נוהגין שהגבאי או הקונה מצות עומד אצל ס"ת וזה נקרא סגן כדי שיהיו ג' היינו שהסגן כביכול במקום הש"י שהוא מצווה לקרות לכל מי שירצה והקורא במקום משה. והעולה הוא המקבל במקום כל ישראל (שם) :

**ח** אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה הברכה מפי המברך ואין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הצבור ואפי' יש מאריכין באמן שהרי צריכין כולם לשמוע (שם) :

**ט** העולה למגדל עולה בפתח שהוא לו דרך קצרה ממקומו וירד מהמגדל בדרך אחר שהיא לו דרך ארוכה ואם ב' הדרכים שוים עולה בפתח שהיא לו דרך ימין וירד בפתח שכנגדו וכן הדין בחזן כשמוליך הס"ת (שם) :

**י** הקורא בתורה צריך לאחוז בידו העמודים של ס"ת ולא ילך משם עד שיעמוד שם זה שקוראין אחריו (שם). והמנהג להמתין עד שיתחיל השני הברכה ומפני שבהליכה לא יכול לשמוע הברכה נוהגים המדקדקים להמתין עד שיסיים השני הברכה אחרונה :

**יא** צ"ע אם כולם שמעו קריאת התורה ויש איזה ב"א שלא שמעו אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם. ול"ד לפריסת שמע בסי' ס"ט דהתם כל יחיד מחויב אותה ברכה אבל הכא החיוב רק שישמע קריאת התורה והכמים תקנו שיברך משום כבוד הצבור וי"ל דלא תיקנו אלא כשכל הצבור חייבין בקריאה אבל לא בשביל יחיד וצ"ע :

**יב** קודם הברכה פותח ורואה מאיזה מקום יקרא ומברך בעת שהס"ת פתוחה ברכה אשר בחר בנו וכדי שלא יאמרו הברכות כתובות בתורה יעצים עיניו אבל לא יהפוך פניו לצד אחר ואם טעה והתחיל ואמר אשר נתן אם נזכר עד שלא סיים הברכה יאמר אשר בחר ואם כבר סיים כל הברכה יברך לאחריה אשר בחר כו' ואחר הקריאה גוללו וכותמו ומברך וא"צ לכסות בסודר רק בעת שאומרים קדיש אחר הקריאה וצריך שיברך בקול רם כדי שישמעו ויענו והמברך בלחש ולא שמעו קרוב להיות ברכתו לבטלה (סימן קל"ט) :

**יג** הגולל ס"ת יעמידנו על התפר שמא יקרע מחמת ההודיק שמהדק ולא יקרע אלא התפר ומי שנותנין לו להגביה הס"ת וגם לגלול אם אי אפשר לעשות שניהם יגביה שהוא עיקר הגולל ויתן לאחר לגלול אבל אם נתנו לו להושיט המעילים ולגלול יגלול ויתן לאחר להושיט (סי' קמ"ד) :

**יד** המפטיר לא יתחיל בברכות עד שגמר הגולל כדי שלא יהיה הגולל טרוד לשמוע הברכות (שם) :

**טו** כשמתפללין בבית אסור להביא לשם ס"ת לקרות בו אבל אם יחדו לו מקום אפי' רק ליום א' מותר ואם הוא אדם חשוב או חולה יש מתירין בכל ענין. וי"א דוקא אדם חשוב וחולה או מותר ובפ' זכור יש להקל אפי' אינו חשוב או חולה (סי' קל"ס) ונ"ל דאפשר גם בפ' פרה כן (עיין מ"א סי' תרפ"ס) :





**טז** ביום שיש בו ב' ס"ת מנהגנו להוציאם כא' אבל לא יפתח השניה ולא יסירו המפה עד שיגללו הראשונה (דברי כמ"א בסי' קמ"ז ס"ק י"א עיין בכלל ס"ח בכ"א סי' ג' שדבריו צ"ע) ואין מסלקין הראשונה עד שכבר הניחו הב' על השלחן ומניחין אותה קודם קדיש וביום שיש בו ג' ס"ת מניחין שלשתם כדי שיאמרו קדיש על כולם (סי' קמ"ז) ולא נהגו כן רק שיאמרו הקדיש בשעה ששתיהם מונחות על השלחן :

**יז** מ"ע מה"ת לקדש את הכהנים כדכתיב וקדשתו וקבלו חז"ל שר"ל לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליתן לו מנה יפה ראשון (כן פי' סרמ"ס בנדרים) ומ"מ אם רצה הכהן לחלוק כבוד למי שגדול ממנו הרשות בידו (סי' כ"א) אבל לענין לקרות בתורה בבהכ"נ תקנו חז"ל שאין הכהן יכול למחול אלא דוקא כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל כדי שלא יבוא הדבר לידי מחלוקת שכ"א יאמר אני גדול ואקרא ראשון (סי' קל"ח) ואמנם זה שייך דוקא בבהכ"נ דמסתמא יש שם רבים ולכן אפי' במקום מנין מצומצם ג"כ לא פלוג רבנן ובסעודה דמסתמא ליכא רבים ולכן אפי' יש שם רבים בסעודות מילה וחתונה לא פלוג רבנן ויכול הכהן למחול על כבודו ואע"ג דאם כהן נושא גרושה וכיוצא בו חייבין הב"ד לכופו ש"ה דמחלל קדושתו אבל דברים שלא ניתן לכהן אלא משום כבודו בידו למחול על כבודו (פ' בט"ז סי' קכ"ח ס"ק ל"ט ומ"א שם ויש"ש גיטין פ"ס סי' כ"ג). ומטעם זה מותר להשתמש בכהן אם מוחל ע"ז שם"י קכ"ח. ועיר שכולה כהנים אם יש ישראל א' ביניהם אותו ישראל קורא ראשון מפני דרכי שלום ואם יש ג"כ לוי קורא כסדרן כהן לוי ישראל ואח"כ שאר הכהנים ואם אין שם ישראל כדי סיפוקם או שאין שם ישראל כלל קורא כהן אחר כהן וה"ה בעיר שכולה לוים (ועיין בש"ע סי' קל"ס סעיף י"ב בט"ז ומ"א) :

**יח** ומטעם זה מפני המחלוקת לכן המנהג הפשוט שאפי' כהן ע"ה קודם לקרות לפני חכם גדול ישראל ואפי' אינו יודע לקרות כלל אין מדקדקין בכך ואע"ג שארז"ל כל ת"ח שמקדים לו כהן ע"ה חייב מיתה שמבזה התורה היינו בימיהם אבל בזמנינו כיון שכן המנהג אין כאן ביזוי (סי' קל"ס) וז"ל יש"ש גיטין סי' כ"א כל י"ש יזהר שלא יהיה סגן לקרות לכהן ע"ה לפני ת"ח אם יכול לקרות נמי כהן הבר. וכהן בעל עבירות או שהוא רשע מפורסם נראה פשוט אף לאותן דס"ל שעולה לדוכן מ"מ אין ראוי להקדימו ולקרותו בתורה קודם ת"ח ואין ה"ה גדול מזה אלא במקום סכנה עכ"ל :

**יט** אם ס"ת פתוחה והכהן קורא שמע או ברכותיה במקום שאסור להפסיק לבתחלה אין לקרותו וקורין ישראל במקומו ואין ממתינין עד שיסיים מפני כבוד הצבור דכיון שאינו רשאי להפסיק אין כאן פגם דהכל יודעים שהוא מפני שאסור להפסיק ובדיעבד אם קראוהו המנהג שמפסיק מפני המחלוקת. ומ"מ לא יקרא אם החזן רק שישמע ממנו ואפי' שהה כדי לגמור את כולה מתחיל ממקום שפסק כדלעיל כלל ה' סי' י"ב ומכ"ש שלא יפסיק לומר לחזן למי שבירך (סי' ס"ו במ"א ס"ק ח') אבל אם עומד בפסוקי דזמרה מותר לקרותו ואם עומד בתפלה אפי' קראוהו אסור לעלות וכן תענית בה"ב וכיוצא בו שקורין ויחל אם אין הכהן מתענה ילך הכהן מבהכ"נ ומ מ אם אינו רוצה לצאת וכן בכל דבר שמנהג לקנות במעות כגון מי שיקרא ראשון בהתחלת התורה בראשית כיון שכבר נתקן מנהג זה לכבוד התורה אם אין הכהן רוצה לצאת קורין ישראל במקומו (סי' קל"ס) ודוקא בתענית בה"ב דידוע דיש הרבה שאינן מתענין א"כ ליכא פגמא ונ"ל בתעניתים הכתובים שהכל מתענים ואירע שהכהן מחמת חולי אינו מתענה יש בו משום פגם וצריך לקרות הכהן בנ"ל (וכן משמע מדברי סב"י בסי' קל"ס וסכיאו כמ"א בסי' תקס"ו ס"ק ט') ואפי' בבה"ב דוקא במנחה אבל בשחרית כיון שבלא"ה קורין בתורה אע"פ שקורין ויחל אין לחוש ומ"מ בדיעבד אם קראוהו לעלות יעלה אפי' במנחה (סי' תקס"ו במ"א בשם סב ח ס"ק ח' ומש"כ בט"ז שם שיש חשש ברכה לבטלה כ"נ דליתא דהברכה הוא משום כבוד הצבור) אם היה הכהן אבל ואין שם כהן אחר מותר לקרותו בשבת דהוי מילי דפרהסיא ומ"מ טוב יותר שיצא מבהכ"נ (קל"ס) :

**כ** אם כבר התחיל הישראל לברך וכבר אמר בא"י הוי התחלה ולכן אע"פ שבא כהן א"צ הישראל להפסיק אבל אם אמר רק ברכו לא הוי התחלה ומ"מ כדי שלא יתבייש הישראל יעמוד שם בתיבה עד שישלימו כהן ולוי ואז יקרא וכן אם היו כהן ולוי בבהכ"נ וקרא הכהן שני במקום לוי שסבור שאין שם לוי אם כבר התחיל בא"י אינו מפסיק (שם) :

**כא** נוהגין שאין קורין כהן או לוי למנין ז' אפילו על ידי הפסק ישראל אבל אחר שנשלם המנין יכולים לקרות כהן או לוי ובמדינתינו אין נוהגין לקרות אלא לאחרון או מפטיר אבל בתענית לא יעלה למפטיר שהוא ממנין הקרואים אא"כ אין שם ישראל היודע להפטיר ומותר לקרות כהן אחר כהן לאחרון ולמפטיר ובמקום דחק ולצורך קורין כהן אחר כהן בהפסק ישראל ואומר החזן אעפ"י שהוא כהן וכן בלוי אחר לוי ע"י הפסק ישראל ומ"מ אין

מנהגנו כן ובי"ט אם קראו כהן חמישי יעמוד שם ויהיה המפטיר חמישי והוא מפטיר ואם א"א כיון שעלה לא ירד (שם א"ר) :

**כב** אם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא אחר בשם אלא יעלה מעצמו משום שלא יאמרו שהכהן הוא פגום וכ"מ לבן של הכהן מותר לקרותו בשמו דאין כאן פגם דאם האב פגום א"כ גם הבן אינו כהן אבל לאביו של זה לא יקרא בשם דיש פגם די"ל שהאב נשא חללה וא"כ הבן אינו כהן (מ"א ס"ק י"ח) ואם מתפלל מותר לקרות אחר דהכל רואין שהוא משום שעומד בתפלה (שם) :

**כג** הקורא בתורה ונשתתק העומד יתחיל ממקום שהתחיל הראשון אפי' לא שהה כדי לגמור כולה (כל"ל כמ"א סק"כ, דאם יתחיל ממקום שפסק ולא יברך א"כ פסוקים הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם ואפילו בזמה"ז שהש"ץ קורא דינא הכי דמה שהש"ץ קורא חשוב כאלו העולה קורא. ודוקא שנשתתק אבל קרא מקצת פסוקים ודבר אפי' דברי חול לא הוי הפסק וא"צ לחזור ולברך (ק"ד) :

**כד** אין קורין בתורה פחות מי' פסוקים דהיינו ב' קורין ג' ג' וא' קורא ד' חוץ מפ' ויבא עמלק בפורים שאין בו אלא ט' פסוקים דא"א בענין אחר ולכן כ"א קורא ג"פ ובדיעבד בשאר ימות השנה אם קראו רק ט' פסוקים יצאו דלא גרע דיעבד בשאר ימות השנה מלכתחלה בפורים אבל אם קראו פחות מט' פסוקים כגון שקראו שנים ג' ג' והשלישי קרא רק ב' פסוקים צריך השלישי לחזור ולברך לפניה ולקרות ד' פסוקים ומברך לאחריה דכל שקרא פחות מג"פ הוי ברכתו לבטלה ואינו נחשב לקריאה כלל וכ"מ בחול ומנחה בשבת דאסור להוסיף על מנין הקרואים לא יקרא אחר אותן הפסוקים אלא זה שקרא פחות הוא יקרא ואם הכהן או הלוי קרא פחות מג"פ צריך זה שקרא ב"פ לחזור ולקרות מפסוק שקרא תחלה ויקרא כסדר י"פ וצ"ע (א) ואם קרא השני או הג' פסוק א' למפרע כיון שעכ"פ קרא ג' פסוקים אעפ"י שבין הכל לא קראו רק ח' פסוקים יצא כמו בר"ח (קל"א) :

**כה** אם קראו בין כולם י' פסוקים אלא שדלגו פסוק אחר באמצע בחול ובמנחה בשבת דאין קפידא רק שיקרא י"פ א"צ לחזור אבל בשבת דע"כ צריך להשלים כל הסדר ולכן אם דילג אפי' תיבה א' (מ"א סי' רפ"ב) אפי' כבר השלים מנין הקרואים ואפי' כבר התפלל מוסף צריך לחזור ולקרות אותו פסוק שדילג ושנים עמו ויברך לפניה ולאחריה ובשבת א"צ שיקרא זה שקרא תחלה בטעות כיון דמותר להוסיף על מנין הקרואים (סי' קל"ז) :

**כו** פרשיות המועדים דינם כמו מנחה בשבת שהרי כבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן ואפי' בקרבנות המוספין שקורין למפטיר או בחוה"מ סוכות אם דילג פסוק א' דינו הכי אבל אם טעה במוספין ולא קרא כלל או שביום א' דחוה"מ קרא ביום ב' לבד או ביום ב' קרא ביום ג' לבד וכיוצא בו די"ל דשמא היום יום ג' או ד' צריך לחזור ולקרות בברכה (שם מ"א) ובפרשת פרה אם לא סיים כל הפרשה כמו שתיקנו אם כבר גלל הס"ת נמצא שהסיח דעתו מלקרות עוד חוזר ומברך לפניה ומתחיל מראש הפרשה אף מה שקרא כבר וגו' ומברך לאחריה אבל אם לא גלל רק שבירך באחרונה א"צ לברך לפניה כיון דברכה אחרונה היה בטעות לא הוי היסח הדעת (ט"ז וכן כ"כ דגלא כא"ר עיין בסמוך) :

**כז** הא דאמרינן דאם קרא ב' פסוקים צריך לחזור ולברך לפניה ולאחריה היינו דוקא שנזכרו אחר שקראו כבר איש אחר או שגללו כבר הס"ת אבל אם עדיין לא קראו לאחר רק שבירך ב"א א"צ לברך לפניה אלא קורא פסוק אחד ומברך לאחריה (כ"כ שם ז' ס"ק ד' וכן כ"ל שהרי כתב המ"א בסי' ק"ל ס"ק ג' דאם טעה ובירך ב"א כיון שדעתו היה לשתות עוד מיד א"צ לברך בתחלה ה"ה הכא שהרי זה כשבירך תחלה דעתו היה לקרות כתיקון חכמים ג"פ אלא שזה סבור שכבר קרא ג"פ ודומה ממש לשם וכדלעיל סי' כ"ג ודלא כא"ר כן נ"ל) ואפילו אם כבר קראו אחר רק שלא התחיל לברך עדיין ונזכרו יקרא הראשון ואם לא קראו למפטיר ג"פ דינו כשאר קרואים (שם כא"ר) :

## נשמת אדם

לכתחלה

(א) **דבר** פשוט דהא דבסוף מגילה קיי"ל שצריך לקרות כסדרן היינו לאפוקי מדר"מ דאמר מקום שסיים בשבת קורין במנחה. אבל אם קרא אותן י"פ שלא על הסדר ואפשר אפי' למפרע יצא. וראיה ברים הקורא למפרע דאמרינן תנא וכן בהלל ובמגילה ובתפלה וכולהו ילפינן מקרא ומדלא חשיב קריאת התורה משמע דיצא. וכן מוכח מסי' קל"ז והוא ממ"ש פ' י"א דאם קרא י"פ בלא פסיק כמדולג יצא. ובשבת קורא אותו המדולג אבל א"צ לחזור לקרות כסדר. ולפ"ז מש"כ שם במ"ש דאם לא קרא י"פ צריך לחזור ויקרא י' כראוי על שיטתו שאין מדלג. צ"ל כמו שכתב בא"ר דוקא אם כבר קרא ב' יעבד י"פ ולא כבר תקנת עזרא בג' גברי וי"פ. משא"כ דלא קרא י"פ ולא עשה התקנה צריך לחזור וכיון שצריך לחזור צריך לעשות כלכתחלה לקרות כסדר. והנה מבריית' דמ"ס מוכח ע"כ דאם קרא ב' פסוקים צריך לחזור. דע"כ כיון שקראו פחות מי"פ. ע"כ צ"ל שקראו ט' ואז א"צ לחזור כדאיתא סי' קל"ז. וע"כ צ"ל דמיירי (שב' קראו ג' ג' או אחד ג' ואחד ב' ואחד ב') [שאחד קרא ג' וא' קרא ד' וא' ב'] ואעפ"כ איתא התם דצריך לחזור. וכן אני תמה על מהרי"ק שורש קע"ז הביאו הב"י והט"ז שמסתפק בזה ולא הזכיר ממ"ס. ולפ"ז צ"ע כיון דבעינן שיקרא כסדר א"כ אם קרא הכהן ב' פסוקים ולוי וישראל קראו ח"פ דסע"ג שקראו י"פ מ"מ כיון דהשבינן לזה שקרא רק ב"פ כאינו ניתא. וא"כ צ"ע כיון שצריך לחזור ולהתחיל מראש הסדר ע"כ היכא דצריך לחזור צריך לחזור כסדר. וצ"ל דבעינן שיקרא כסדר דהיינו שהכהן יברך ויקרא כל הי' פסוקים כסדר :





**כח** לכתחלה לא יקרא בתורה השני מה שקרא כבר הראשון דלמה יברך השני עוד הפעם ואפילו אם ירצה להוסיף על מה שקרא ראשון ובדיעבד אם הוסיף השני אפי' רק ב"פ עולה מן המנין וא"ל אינו עולה מהמנין חוץ מבסוכות שקורין בפרי החג שקורא השני מה שקרא כבר. ובשמחת תורה שנוהגין לקרוא פרשה א' להרבה ב"א דהיינו בשביל שכ"א רוצה לזכות במצות התורה ביום השלמתה הוה ליה כאי אפשר בענין אחר (שם) :

**כט** הקורא בתורה לא ישייר בפרשה פחות מג' פסוקים (פרשה היינו פתוחה או סתומה אבל לא מה שהעולם קורין פרשה דהיינו שני שלישי וכולא טעות גמור) משום היוצאין שמא יצא אחד מבהכ"נ ויאמר שהעולה אחריו לא יקרא אלא ב"פ הנשארים וכן לא יסיים עם הראשון ב"פ אחר הפרשה דאז יתחיל השני ב"פ סמוך לפרשה ושמא יכנוס א' בבהכ"נ ויאמר שזה שקרא לפניו לא קרא אלא ב"פ ואפי' המפטיר לא יתחיל ב' פסוקים לאחר הפרשה כגון שיש פ' בסוף של ה' פסוקים אלא יקרא כולה ומ"מ בדיעבד אם כבר בירך ב"א א"צ לחזור ולקרות וגם הקורא אחריו אין צריך לקרות למפרע דדוקא לכתחלה חששו משום הנכנסין והיוצאין אבל לא בדיעבד אבל אם קרא אותו שלפני אחרון עד ב' פסוקים צריך האחרון להתחיל פ' א' למפרע דא"א לקרות ממה שאינו מענינו של יום (מ"א סי' קל"ח וכ"כ א"ר) ומ"מ פ' שאינו רק ב"פ מותר לשייר בתחל' ולהפסיק שם ותמיד יתחיל ויסיים בדבר טוב ולא בדבר רע. וטובות או רעות עובדי כו"ם לא מקרי טובה או רעה בדבר זה ולא יסיים במי שעשה מעשה רע וכן מי שהוא עיור או פסח וכיוצא בו לא יקראנו לאותו פרשה שלא יתבייש :

**ל** בירך על התורה והזכירוהו שלא הראו לו פ' היום בין שכבר התחיל לקרות או לא אם הוא בפרשה אחרת לגמרי או אפי' באותו סדר אלא שצריך לגלול ממקום למקום צריך לחזור ולברך אבל אם פרשה זו הראויה לו לקרות ג"כ מגולה לפניו א"צ לחזור ולברך דדעתו על כל מה שמגולה (ט"ז) ונ"ל דכיון דדעתו על כל מה שמגולה לפניו ולכן אפילו הראו לו מסדר שבוע העבר כיון שגם מסדר של שבוע זו מגולה לפניו דכיון דדעתו על כל מה שמגולה א"צ להזור ולברך (כן משמע מט"ז סי' ק"מ ס"ק ד' שכ' שהראו לו פ' אחרת כו' והולרך לגלול כו' משמע אפילו פ' אחרת לגמרי דוקא כשצריך לגלול) נ"ל דאם טעה ובירך על של חובת היום במוספין יקרא תחלה המוספין ואח"כ פ' היום (שהרי בסי' תרפ"ד תמה בט"ז שם על רמ"א וכ"כ המ"א בסי' ק"מ) ובנידון דידן י"ל דגם רמ"א מודה דמאן יימר דזה דומה לתפילין ש"י ותפילין ש"ר :

**לא** כל תיבה שהיא קרי וכתיב הלמ"מ שהוא נכתבת כך ונקרית בענין אחר וכן הנקודות והטעמים הכל הוא הלכה למשה מסיני ולכן צריך שיהיה הקורא בקי בדקדוק הטעמים וכ"ש בנקודות ומכל מקום אם טעה בנגינות או בניקוד שאין הענין משתנה על ידי זה אין מחזירין אותו אבל אם משתנה הענין כגון חלב חלב יעשה יעשה אם ואם אהרן הרן מחזירין אותו ומ"מ אם אין באותו מקום מי שיודע לקרות כדין קורין ומברכין ומפטירין או שבקרא לו אחר (סימן קמ"ב עיין בטור וב"י בשם המדרש הקורא לאהרן הרן וצ"ע שהתוס' בע"א ד' כ"ב וכסג"א בפ' במה אשה כביאו זה והתם קאי על הלומד בדרך לימוד אבל בקריאה שמברכין עניו מגלגן וצ"ע) . ונ"ל דכ"ז דוקא כשלא בירך עדיין ברכה אחרונה או אפי כשבירך לענין שצריך הקורא לקרוא אותו פסוק עוד הפעם אבל כשכבר גמרו הקריאה להוציא ס"ת ולחזור ולברך נ"ל דא"צ (שהרי הטור כ' דא"צ לחזור אפי' לאהרן הרן וכ"כ הב"ח והכי דלכתחילה מחזירין היינו אם אין כאן תשש ברכה אבל לחזור ולברך סמכינן על הטור) :

**לב** אין קורין בתורה אלא כשהיא כתובה כתיקונה כדין ס"ת המבואר בהל' ס"ת. ואפילו כתובה כהלכתה ונמצא בה ג' טעיות אסור לקרות בה עד שיגיהנה כי היא מוחזקת במוטעה (י"ד סימן רע"ט) ונ"ל דה"ה בנמצא בה ג' אותיות נפסקים. ואם נקרעה בה יריעה כ"ז שלא תפרה אסור לקרות בה ואפי' לא נקרעה אלא תוך ב' שיטין ונ"ל דה"ה אפילו בשיטה א' ואם תפרה או שדבק עליה מטלית אפי' יותר מג' שיטין כשרה וכן אם היה נקב והניח עליו מטלית וכתב מקצת אות על המטלית ומקצתו על היריעה פסול (י"ד סי' רע"ט וכש"ך כתב שם דלא כרמ"א שם) דבעינן תורת ה' תמימה ומ"מ נ"ל דוקא לכתחלה אין לקרות בה אבל אם באמצע הקריאה נמצא שנכתב על המטלית אין להוציא אחרת כיון שהט"ז מכשיר אפילו לכתחלה (עיין כ"ד). וכן אם נקרעו התפירות מן יריעה אחת שה"ז כאלו אינו אחת אא"כ נשאר שם ה' או ו' תפירות או רוב היריעה נשארת תפורה :

**לג** אם נמצא טעות בס"ת הכריעו האחרונים (עי' מ"א סי' קמ"ג וביאורי הגר"א) דבמקום שאין מנהג קבוע אם נמצא טעות באמצע הקריאה אפי' לא קרא עדיין ג"פ יקרא הטעות בע"פ (ואע"ג דדברים שבכתב א"א לאמרן בע"פ כיון שאינו אלא אות א' או תיבה א' שאין לו משמעות כלל נבדו לא מיקרי דברים) וישלים ג"פ ומברך באחרונה ומוציאין אחרת ומשלימין מנין הקרואים ואם הוא פחות מג' פסוקי סמוך לפרשה דאסור להפסיק או שהוא שלישי בחול או בר"ח וחוה"מ רביעי דאסור להוסיף (וביו"ט דבכות ושרע סים וה' פסוקי' שהאחרונים שבתורה ל ע א"ר) ישלים הפרשה בס"ת

הפסול ולא יוציא אחרת ויברך אחריו אבל בשבת האחרון כיון שמותר להוסיף מותר להפסי' שיקרא אחר בס"ת הכשר ואפי' היה אחרון כהן מותר לקרות אחריו כהן או ישראל (ח"ר) אבל במקום שנקבע מנהג על פי רמ"א אזי אם קרא כבר ג' פסוקים או אפי' שהתחיל תיבה אחת בפסוק הג' יגמור אותו ויברך אחריו ואם הוא ב"פ סמוך לפרשה יקרא עד הפרשה אבל אם לא התחיל עדיין פסוק ג' יפסוק ולא יברך אחריו ומוציאין אחרת ואינו מברך לפניה וגומר קריאתו בס"ת הכשר אפי' לא נודע הטעות עד אחר שקראו אחר הטעות איזה פסוקים א"צ שיתחילו בשניה למפרע כי כל מה שקראו קודם שנודע הטעות יוצאין בדיעבד (מ"א) ואפילו נודע כבר שס"ת זו פסולה ושכחו והוציאו וקראו בה מה שקראו קראו ויוצאין (ח"ר) ונ"ל דיש לנהוג כמש"כ הט"ז והמ"א דאם נמצא הטעות בשביעי לאחר שקרא ג"פ אזי ישלים הפרשה וגם הוא מפטיר ולא יאמר קדיש לאחר הז' אלא לאחר הפטרה ואם כבר אמרו קדיש אזי יקרא המפטיר ג"פ בס"ת הפסול ולא יברך על קריאת התורה אבל כשמוציאין ב' ס"ת ונמצא הטעות בשניה כיון דהוא חובת היום דינא כמו בכל קריאות ומוציאין ס"ת אחרת אם נמצא הטעות קודם שקרא ג"פ (עיין במ"א סי' קמ"ג ס"ק ד' ובסי' רפ"ב ס"ק ט"ז) ואם לאחר שקראו שבעה וכבר בירך באחרונה ועדיין לא קראו כל הסדרה ומצאו טעות באמצע הסדרה נ"ל דלכ"ע צריך להוציא אחרת שהרי ע"כ צריכין להשלים כל הסדרה ויקראו בשניה בברכה ויכולין להוסיף כשאר שבתות אם נמצא הטעות לאחר הברכה בתחילת הקריאה נ"ל דאין צריך לחזור ולברך (עיין יו"ד סי' רע"ט בט"ז):

**לד** הא דמוציאין אחרת דוקא שנמצא טעות גמור כגון רחבה במקום רחבו ירדנה ירדנו הוא והוא כשב כבש והמשתו חסר יו"ד בין ת' ו' לוא"ו אע"ג דנוכל לקרות כאילו כתיב ביו"ד כיון דדרשינן מיניה של חמשיות הרבה הוי כטעות גמור וכן מאן יבמי דצ"ל חסר יו"ד דדרשינן מיניה מדכתיב כאן חסר יו"ד ובפסוק וזרע אין לה כתיב מלא יו"ד לכן דרשינן עיין עליו וכן בב"ד שס"ת נפגלה בה אבל משום חסרות ויתירות כגון אבתינו חסר וא"ו וכתב מלא וכיוצא בו א"צ להוציא אחרת דאין אנו בקיאין בלאו הכי כ"כ בחסירות ויתירות שאפשר שגם בספר שיוציאו יש בו מלא במקום חסר ואם חסר תיבה או אות שבודאי חסר כגון אבותינו ונחסר אחת מהאותיות או שנכתב ב' אותיות או תיבות שבודאי אחת מותר הוי טעות (ח"ר) ור"ם בתשובת נ"ב מ"ת כתב שנמצא אשר תקראו אותם שצ"ל אתם חסר וא"ו דדרשינן אפי' מזידין כו' א"צ להוציא אחרת משום דס"ת שלנו איננו בקיאין בחסר ויתור נמצא הוא הדין בכל אלו א"צ להוציא משום חסירות אא"כ נרגש במבטא כגון והנה הומים בבטנה שאם כ' מלא באל"ף צריך להוציא אחרת שנרגש במבטא משא"כ כשכתב מלא יו"ד א"צ דאינו נרגש ואם כתב מגרשיהם במקום מגרשיהן או להיפך א"צ להוציא אחרת (מ"א בשם ב"י) והח"צ חולק ונ"ל כדבריו דדוקא בחסירות ויתירות אין בקיאין אבל אם חסר אפי' קוצו של יו"ד פסולה ונ"ל דפשיטא אם נכתב גרשם גרשן דפסול (ע' בא"ע בב"ש) ונ"ל דלצ"צ ה"ה בגרשם בן לוי דלפעמים שכתב בנו"ן ולפעמים במ"ם אבל בגרשם בן משה נ"ל לכ"ע הוי טעות ואם אין כאן ס"ת אחרת ישלים ז' קרואים ונ"ל דאין להרבות ברכות במקום פלוגתא ויגמור כל הסדרה עם זה שנמצא הטעות באמצע קריאתו ויברך אחר גמר כל הסדרה ברכה אחרונה עכ"ל ואם חומש א' שלם בלא טעות כיון שאין אחרת אפילו לכתחלה מותר לקרות באותו חומש חובת היום אבל לא יוציאנה למנחה שאינה חובה כ"כ:

**לה** אם נדבקה אות לאות אם נשתנה צורת האות לגמרי צריך להוציא אחרת אבל אם לא נשתנה לגמרי בענין דמהני לגרור ביניהם בין שנדבקת בראשה או באמצעיתה או בסופה כיון שא"צ לעשות מעשה בגוף האות קי"ל כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו ודינו כאלו היה כבר נגרר ואפי' בשבת שא"א לגרור מכח איסור שבת ומ"מ כיון שאינו מחמת הספר אלא איסור שבת רביע עליו א"צ להוציא אחרת (ע"ז בשם סב"ח בסי' ל"ב ומ"ש במ"א בסימן קמ"ג ומיהו דהרשב"א כו' כותנו דלא היה לו לב"ח לכתוב דכדאי הוא הרשב"א אלא הטעם דלא קיי"ל כרשב"א בזה דלא מכשיר אלא בסופה כדאיתא בסי' ל"ב אבל סברא זו שכתב הרשב"א אתיא לכ"ע (ג) וביתור אות או תיבה צ"ע אם שייך



נשמת אדם

(ג) **נשאלתי** מהמופלג מהור"ר בערל ז"ל ש"ב שהיה ב"ק בבהמ"ד חדש. מש"כ הב"ח דכשר דכל הראוי לבילה הם ענין זה לזה. דהרשב"א דכתב בנדבק למטה כשר אף שלא גרר רק דלכתחלה יגרור כתב שפיר דאף שלא גרר כשר. אבל לדידן דקיי"ל כל זמן שלא גרר פסול. וא"כ מה שייכות לזה לדר"ז. ועיינתי במנחות ק"ג ובמקומות המצויינים שם במסורת הש"ס. ובאמת אין דומה כלל לדר"ז וכ"כ בש"ע סי' ל"ב דבנדבק בין מראשה ובין בסופה פסול. אלא דס"ל דמותר לגרור דדוקא בכתיבה בעינן כסדרן אבל לא בגרירה. ולדברי הב"ח קשה דלמה פסול נימא כל הראוי לבילה. ונ"ע דיל"ד בדברי הב"ח שכתב כדאי הוא הרשב"א כו' ול"ל לומר כדאי הרשב"א והלא הלכה מרווחת בש"ס ופוסקים דכל הראוי לבילה כו'. אלא נ"ל שהב"ח מדייק מדברי הרשב"א שכתב בנדבק למטה כשר כיון שאם בא לגוררה מותר. וא"כ אפילו בלא גרירה כשר מדר"ז משמע הא בלא דר"ז הוה פסול וא"כ ג"כ קשה כיון דפסול היאך נאמר דר"ז דעיקר מילתא דר"ז הוא במנחות ס"א אין נבללין ופריך מאי הוי והתנן אם לא בלל כשר וע"ז משני ר"ז כל הראוי. אבל אין הטעם דאם לא בלל





גם בזה כל הראוי לבילה כו' ובנ"א כתבתי בשם א"ר דגם בזה אמרינן הראוי לבילה ונ"ל דמ"מ כיון דאינו אלא משום דכדאי הרשב"א לכן לא יקראו אלא ז' קרואים והז' יהיה מפטיר ומ"מ נ"ל דביתר אות דוקא ביתר אות מתחלת התיבה או בסופה כגון וויאמר וכיוצא דבזה שייך ראוי לבילה דבחול היה גורר האות אבל אם הוא באמצע תיבה כגון ויאאמר שאם היה מגרר האות היתה נחלקת התיבה ופסול בזה לא שייך ראוי לבילה. ונ"ל דאם נטף שעוה על אות או תיבה כיון דהעיקר דתיבה א' מותר לקרות בע"פ כשר וא"צ להוציא אחרת (דע"כ אין שם פסול גס"ת שהרי בתפילין כשר כדאיתא במ"א בסי' ל"ב ואי אי' ס"ל שלא כסדרן ואם כן ה"נ כל הראוי לבילה כו' ואיסור שבת רביע עלי' וע' בהל' שבת במלאכת מוחק בכ"א סי' ג'):

**לו** לאחר שגמרו הפרשה בשבת וי"ט אומרים קדיש ואח"כ קורין המפטיר אבל במנחת שבת ותענית צבור במנחה שמפטיר הוא ממנין הקרואים אין אומרים קדיש עד לאחר שהכניסו הס"ת בהיכל דבשלמא בשבת וי"ט דאומרין אחר המפטיר אשרי וא"כ הקדיש שלפני י"ח קאי על אשרי שלעולם צ"ל קדיש קודם שמונה עשרה אבל במנחת שבת ות"צ שאומרים אשרי קודם הקריאה וא"כ אין כאן הפסק וההפטרה שייך לקריאה ואינו הפסק לכן אומרים אחר מפטיר (סי' רפ"ב ורל"ג) ובמנחת שבת במקום שאין ס"ת אומרים אחר ובא לציון ואני תפלתי ואח"כ קדיש ומתפללין ש"ע:

**לז** סומא אע"ג די"א דאסור לקרות לתורה שהרי אסור לקרות אפי' אות אחת שלא מן הכתב מ"מ כבר נהגו כאותן הפוסקי' דבזמה"ז שהש"ץ קורא מותר לקרותו' ומ"מ סומא ע"ה ראוי שלא לקרותו ומ"מ גם בזה אין מדקדקין דמסתמא יכול לקרות עם הש"ץ (קל"ט סעיף ג' במ"א):

**לח** מי שהמיר אביו אם הוא גדול שכבר הורגל לקרותו בשם אביו יקראוהו בשם אביו ואם לא הורגל אזי יקראוהו בשם אבי אביו ושתוקי קורין בשם אבי אמו ויותר נכון לקרותו כמו שקורין לגר בן אברהם (שם) ויכולין לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב ואין מניחין אלא בשביל עין הרע. ונהגו שאם צריכין לקרות שניהם אין קורין השני בשמו אלא אומרים יעמוד מפטיר או ששי וכיוצא בו (קמ"א):

**לט** קטן שהגיע לחינוך ויודע להתוך האותיות בטוב מנהגנו שאין קורין אותו אפי' לאחר שהשלימו מנין הקרואי' ואפי' אין שם כהן אלא קטן אין קורין אותו דמצות עשה וקדשתו אינו אלא בגדול אלא קורין אותו למפטיר ואפי' בד' פרשיות אבל להיות הוא מקרא אינו יכול עד שיביא ב' שערות (סי' רפ"ב במ"א):

**מ** נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה וחוזר וקורא עם המפטיר מה שקרא השביעי ולפי שאין המפטיר ממנין העולים בשבת וי"ט ואינו קורא בתורה אלא מפני כבוד התורה ע"כ מפסיקים בקדיש בין קריאת השבעה למפטיר ובשבת ובי"ט מותר להוסיף ובחול דאסור להוסיף לפיכך המפטיר הוא השלישי ואם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא אחד מאותם שכבר עלו אם לא אמרו עדיין קדיש יפטיר מי שעלה בשביעי ולא יאמרו קדיש אחריו רק אחר ההפטרה. ואם כבר אמרו קדיש אזי זה שיעלה למפטיר צריך לחזור ולקרות בתורה ויברך בתחלה וסוף אבל כשיש מי שיודע להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר (רפ"ג) ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע יכול אחר לאומרה אבל לכתחילה אסור לעשות כן (רפ"ד). ואמנם הגר"א הנהיג בקהילתנו לאחר שתיקן לכתוב נביאים וכתובים על קלף ובגלילה כס"ת ואם כן הוא מוציא כל הצבור בקריאת ס"ת. ולכן אפילו לכתחלה העולה הוא מברך בתורה ומברך ברכת הפטרה תחלה וסוף והקורא בס"ת הוא קורא ההפטרה:

**מא** אם טעו וסיימו הפרשה עם הששי ואמרו קדיש א"צ לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי דקי"ל מפטיר עולה למנין שבעה (רפ"ג):

**מב** חייב לנהוג כבוד גדול בס"ת ומצוה ליחד לה מקום ולכבד המקום ההוא ולהדרו ביותר ולא ירוק כנגד ס"ת ולא יגלה ערותו ולא יפשוט רגלו ולא יחזיר אחוריו אא"כ גבוה ממנו י"ט אלא ישב לפניו בכובד ראש וביראה ופחד שהוא העד הנאמן על כל באי העולם



נשמת אדם

כשר מחמת שראוי לבלול. אלא להיפך דמזה גמרינן במקום שאינו ראוי פסול ודוק ביבמות ק"ד ע"ב ברש"י ד"ה אלינתא פסולה. ובנדרים ע"ג ובכל המקומות דאדרבה דילפינן מדר"ז דכל שאינו ראוי מעכב. אבל זה שאינו מעכב הולכך ליליף מקרא ולא מהני הא שראוי. ואם כן למה הולכך הרשב"א להביא כאן דברי ר"ז. ולכן הוכיח הב"ח דהרשב"א ס"ל אפי' בהכ"ג אמריק כל הראוי ומכשרינן מש"ה למטה כיון שראוי לגרור. אע"ג דבלא"ה הי' פסול מסברי צריך להיות מוקף גויל. וא"כ לדידן דקיי"ל דלעולם פסול אע"ג דיכול לתקן ולגרור ול"א בזה כדר"ז מ"מ כדאי הוא הרשב"א לסמוך על סברא זו. כיון דלרוב הפוסקים אפילו בפסול ממש א"ל לסוגיא אחרת. וא"כ שפיר יש לסמוך על הב"ח וסמ"ז וכ"כ א"ר להכשיר. ובלבד שלא יהיה האות דבוק מראשה לסופה או שנשתנה צורת האות דבזה לא מהני גרירה דהוי חק תוכות. ולפ"ז צ"ע ביתר אות או תיבה אם שייך גם בזה לדברי זירא. ומצאתי בא"ר סי' ל"ב סעיף כ' וז"ל כתב ע"ת דנדעת רשב"א דלעיל דכל הראוי לבילה כו' ה"ה בהא ביתירות כיון דראוי לתקן אין בו בריה נבטלה מיהו היכא שיודע דיש בו יתירות צריך נתקן ע"כ. ול"ע עכ"ל. ונ"ל דזה דוקא בנדבקה אות ועכ"פ האות נכתב כתיקונו רק שצריך להפריד מש"כ בנפסק אות לא שייך לומר כל הראוי לבילה כיון שנתבטל רק צורת אות ודומה לנדבק אות שנשתנה צורת אות דפסול:

ויכבדנו כפי כחו (ג) (רמב"ם וש"ע י"ד סי' רפ"ב) ובשעה שמוציאין ומכניסין הס"ת מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללותה עד מקומה וכן המגביה והגולל ילכו ללותה:

**מג** בשאר ספרי' ראוי לו להחמיר שלא ישב בשוה להם ועכ"פ יהיה מונח על איזה דבר אבל בס"ת נ"ל דאפי' מונחת באה"ק והאה"ק עומד על ספסל אסור לישב על הספסל ועכ"פ בעי' גבוה ג"ט ואם הס"ת מונח על כלי אחר ולא על הספסל שיושב עליו צריך שתהיה גבוה ממנו טפח (דלא כש"ך בי"ד שכתב שהוא רק ממדת חסידות) (ד) ואסור להניח ספרים ע"ג קרקע ואפילו על המדרגה שלפני אה"ק. ומ"מ אם המקום דחוק מותר לישב בשוה עם ספרים בשעת הדחק:

**מד** אסור לתלות ס"ת אפי' כשעומדת באה"ק ותולה האה"ק אסור ונ"ל דאפילו כשהאה"ק מחובר

## נשמת אדם

(ג) **זה** לשון רמב"ם והכ"מ לא הראה מקום מאין הוציא דין זה. והגר"א כתב דכוונתו שיעשה מחיצה גבוה עשרה טפחים ואין לשון הרמב"ם והטור משמע הכי. ונ"ל דהוציא זה מירושלמי ס"פ מי שמתו וז"ל תיבה שהיא מלאה ספרים נותנה מראשי המטה ואינה נותנה מרגלות המטה. רבי אבין בשם הונא והוא שתהא המטה גבוה י"ט ובלבד שלא יהיו חבלי המטה נוגעין בתיבה כו' לא ישמש אדם מטתו וס"ת עמו בבית רבי ירמיה בשם רבי אליעזר אם היה כרוך במפה או שהיה נתון בחלון שהוא גבוה י"ט מותר ריב"ל עושה לו כליון (ומפרש פ"מ ר"ל כעין כילה ומחיצה). והנה לכאורה כוונת רב הונא לפרש מה דאיתא בברייתא דבראשי המטה מותר דוקא במטה גבוהה י' טפחים דחיישינן שמא יפיח או שמא כו' וכמ"ש בהדיא בפסקי תוס' במנחות ל"ב. וכיון דהמטה גבוה י' טפחים אין לחוש דהוי רשות לעצמו לכ"ע דבודאי מטה רחב ד'. אבל בפחות מעשרה טפחים אפילו מראשי המטה אסור אבל לרגלי המטה אפי' בגובה י"ט אסור משום בזיון. וא"כ קשה על הרמב"ם שכ' דבגבוה ממנו י' טפחים מותר אפי' נגלות ערוה ולפשוט רגל והכא מוכח דאפי' בגבוה י"ט אסור לרגלי המטה. משמע דדין זה דירוש' לא מיירי מתשמיש אלא משום בזיון. ונראה דהרמב"ם מפרש דר"ה לא אמר והוא שגבוה י' לפרש הברייתא דאמת הברייתא מיירי בסתם מטה שאינה גבוהה י' טפחים. וגנאי הוא שיעמיד ספרים לרגלי המטה ולא מיירי הברייתא ממטה י"ט. דבזה בודאי אפילו לרגלי המטה מותר כיון שהוא ברשות בפ"ע ולא תמור מלוה דאמרינן היה במקום גבוה י"ט יושב בצדו וקורא ור"ה בא להוסיף ולהחמיר דאפי' בראש המטה דוקא בגבוה י"ט שחיים שמא כו' אז באמת אף למרגלותיה מותר. ומחמיר מברייתא דמתיר מראש המטה אפי' בפחות מי' טפחים (ומצינו כיוצא בזה דהאמוראים אומרים מסברא דנפשייהו להחמיר ואומרים דבריהם על המשנה וברייתא בנדרים ס' אר"י לכשתחתך כו' ע"ש בר"ן) ולכן כתב הרמב"ם דכל תשמיש של גנאי מותר כשהס"ת גבוה י' טפחים (אך מ"כ בפסקי תוס' דחיישינן שמא יפיח צ"ע שהרי בתפילין אמרינן במונחים בצדו מותר לישן שינת קבע עיין תמיד כ"ז ע"ב במפרש ד"ה שריא) ודברי הגר"א בסי' רפ"ב שכתב דהרמב"ם ס"ל דריב"ל דמצריך מחיצה י' לא משום תשמיש אלא משום זהירות בכבוד ס"ת. צ"ע דודאי משמע דתשמיש אסור מדברים של גנאי שהרי לכ"ע גם להרמב"ם אם יש לו בית אחר אסור לשמש עד שיוציא ולא מהני מחיצה אלא באין לו בית. ולתשמיש של גנאי אפי' לכתחלה מותר וכנזכר בירושלמי הנזכר להדיא. והנה מירושלמי זה צ"ע על הש"ך בנקה"כ סי' רפ"ב שכתב דאין להוכיח מזה דאסור לישב על תיבה שספרים בתוכו דהכא שאני שמא יפיח או שמא ישמש והנה אם נאמר דר"ה בא לפרש מברייתא דלראשו נמי אסור אלא בגבוה י"ט אבל למרגלותיו אפי' גבוה י"ט אסור. וא"כ בלא טעם דשמא יפיח וישן אסור משום בזיון. וא"כ ומה התם שהספרים הם בתיבה בפ"ע רק שעומדים תחת המטה אסור ומכ"ש כשמונחים באותו תיבה. והוי כדאיתא שלא יהיה חבלי מטה נוגעים בתיבה דאם נוגעין הוי כיושב על התיבה גופה וזה אסור אפי' לראשי המטה (ומה שכתב שם הפ"מ דאם יגעו הוי כמחובר לתיבה צ"ד) ואפי' אם נפרש כמו שכתבנו דלר"ה תלוי הכל בגבוה י"ט. עכ"פ מוכח דאסור לישב על תיבה שיש בו ספרים. ועל רמ"א בתשובה סי' ל"ד אינו מן התימה שכתב בהדיא שם שאין בידי ספרים לעיין. אבל על הש"ך הוא תמוה שהביא ירושלמי זה וא"כ אין היתר רק מחמת שהספרים שלנו אינן קדוש כמו ס"ת וזה הנית רמ"א בצ"ע. וא"כ ראוי לירא שמים שלא ישב על תיבה שיש בו ספרים. אך בפסקי תוס' במנחות סי' ע"ט כ' דלכ"ע בש"ס וכיוצא בו מותר לישב וכן עמא דבר:

(ד) **בי"ד** סי' רפ"ב סעיף ז' כתב הש"ך דמ"ש הב"י דאסור לישב ע"ג מטה שס"ת מונחת עליה אא"כ הוא גבוה י"ט הוא רק מחמת חסידות אבל מדינא סגי בטפח כדאיתא בירושלמי ע"ש. ולי צ"ע שהרי תוס' במנחות ל"ב הביאו ירושלמי וז"ל. תיבה שהיא מלאה ספרים נותנה לראש המטה רבי אבין בשם רבי הונא והוא שתהא המטה גבוה י"ט לא ישב ע"ג ספסל שס"ת מונח עליה ומעשה בר"א כו' אם היה נתון ע"ג ד"א מותר עד כמה ר"א בשם רבי הונא טפח ר"י בשם ר"ז כל שהוא עכ"ל. ול"ע דהכא אמר רב הונא דסגי בטפח והאלו מגלחין אהא דר' הונא כפה כדא על ארעא ואותביה לס"ת עלויה. כתבו תוספות וז"ל ונראה דאפי' הס"ת מונח בגבוה ממנו אסור מדלא אותביה לס"ת בגבוה ממנו עכ"ל. ור"ל דא"כ למה כפה כדא על ארעא ה"ל להניח הכד על המטה. ומדסתמו משמע אפי' גבוה טפח אסור. וה"כ הכ"מ בהדיא בהל' ס"ת פ"י שכתב הרמב"ם אסור לישב כו'. וכתב הראב"ד וז"ל אם היה מקום גבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר עכ"ל. וכ' הכ"מ דהרמב"ם סובר כדעת התוס' דאפ"ה אסור. וא"כ קשה דהא רב הונא גופיה בירושלמי ס"ל דטפח מותר. ומצאתי ברדב"ז ח"ג סי' תקע"ו שכתב מפני קושיא זו דתרי רב הונא הוי וזה דוחק ועוד יש לדקדק בדברי הראב"ד שרוצה להשיג על הרמב"ם שכתב סתם אסור לישב וא"כ כ"ל ואם היה גבוה ממנו טפח מותר. אבל מלשון הראב"ד משמע שאינו משיג על הרמב"ם רק שכותב דין אחר. ולכן נ"ל דבאמת הירושלמי כתב ג' דינים אחד במעמיד תיבה שס"ת מונח בו אצל המטה והוא יושב על המטה בזה מצריך רב הונא שתהא המטה גבוה י"ט שהוא רשות לעצמה. ועיין בט"ז בי"ד סי' הנ"ל ס"ק א' שמסתפק בזה אם האדם העומד גבוה מס"ת י"ט אם הוא דרך כבוד. והנה מזה הירושלמי מוכח דאע"פ שהמטה גבוה י"ט דוקא לראש המטה מותר אבל למרגלותיה אסור וא"כ ה"ה דכל דבר שאינו דרך כבוד אסור אע"פ שהוא במקום גבוה י"ט אלא דוקא כשהס"ת גבוה יותר מי"ט אך לפי מה שכתבתי סי' א' דבגבוה י"ט אין חילוק וא"כ י"ל שפיר דמותר. הדין הב' כשיושב ע"ג הספסל שס"ת מונח עליה בזה לא מהני אפילו אם גבוה טפח וזהו דינא דר"ה דכפה כדא על ארעא. אבל אם היה מניח הכד על המטה שיושב עליה אע"ג שגבוה טפח אסור והיינו כמ"ש תוס'. הדין הג' שהס"ת מונח על ד"א והוא יושב ע"ג ספסל וז"ש בירושלמי אם היה נתון ע"ג ד"א בזה ס"ל לר"ה דבעי טפח ור"ז ס"ל דסגי במשהו רק שלא תהיה מונח על גבי קרקע. וס"ל לרמב"ם ותוס' דהא דאמר בירושלמי עד כמה קאי על דסמיך ליה דהיינו שהס"ת מונח על ד"א אבל הדין הב' דלא ישב ע"ג ספסל לא מפורש בו שיעור ואסור. וא"כ לפחות בעינן ג"ט וזהו ג"כ כוונת הראב"ד שבאמת בדינא של' הרמב"ם מודה. רק שכותב דין אחר וזהו שמדייק ואם היה מקום גבוה טפח ר"ל שהס"ת מונח על ד"א שגבוה טפח וס"ת מונח עליו מותר. ובאמת י"ל דזה הרמב"ם מודה בזה ולפ"ז א"צ לדחקו של רדב"ז. ולפ"ז מ"ש הב"י בס"ת מונח על המטה דבעינן גבוה י"ט או פחות ג"ט הוא דין גמור ולא מדת חסידות לבד. ואפי' כשס"ת מונח באה"ק כיון שהאה"ק עומד על אותו מטה או ספסל לא מהני טפח. כדמוכח מר"ה דכפה כדא על ארעא ולא הניח על המטה כמש"כ תוס' שהבאתי:





מחובר ביתידות לכותל אסור (ה):

**מה** אין זורקין כתבי קודש ואפי' הלכות ואגדות ואסור להפוך אותם על פניהם ואם מצאו הפוך צריך להפכו:

**מו** אין להשתין מים בפני ספרים ולעת הצורך עכ"פ יהיו מונחים גבוהים י"ט. ועיין בנ"א כלל ג' סימן ג':

**מז** אין לקנות מפות ומעילים שנשתמש בהם הדיוט לתשמיש קדושה ומכל מקום בדיעבד כשעשה מותר (סי' קמ"ג ועיין א"ר) וכ"ש מדברים שהשתמשו בהם אפיקורסים דבזה אפי' בדיעבד אסור וצריך למכרן ולקנות אחרות אפי' נר של בהכ"נ או ללמוד בו אסור לעשות אפי' משעוה הנוטף מנרות של אפיקורסים:

**מח** אסור להשתמש בספר להנאתו כגון להגין בפני החמה או כדי שלא יראהו חבירו מה שעושה אבל אם השמש זורחת על הספר שלומד בו מותר להגין בספר אחר להיות לצל כיון שאינו עושה להנאתו (ס"ת סי' תתק"ד וצ"ע דזה סותר למ"ש בסימן תתק"ב) וכן להניח ספר תחת ספר שלומד בו כדי להגביה יש להתיר ואם מונח ספר אחד לכ"ע מותר להניח ספר אחר עליו (סי' קנ"ד במ"א ס"ק י"ד). לא ישרטט קונטרס על הספר שהקונטרס עדיין אין בו קדושה אבל לכתוב עליו מותר ואל יניח קונטרס או שום דבר אחר בספר ופשיטא לכתוב בו החשבונות ולא ינסה בו הקולמוס וצריך למחות בקושרי ספרים שמדבקין בלוחות הספרים כתבי קודש והמאבד כתבי קודש עובר בלאו דלא תעשון כן לה' אלהיכם (מ"א שם וס"ק ט'):

(דין הורדה מקדושה לקדושה יתבאר בכלל ס"ח):

**מט** מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ס"ת ואפילו ירש מאביו מצוה לכתוב משלו שנא' ועתה כתבו לכם את השירה הזאת וקבלו רז"ל שר"ל התורה שנכתב בה השירה ואפי' יש לו הרבה ס"ת אינו רשאי למכור ואפי' אין לו מה יאכל רק ע"י הדחק אם לא ע"י שאלה למ"ץ (י"ד סי' ע"ר):

**נ** י"א דבזמה"ז המ"ע הוא לקנות מקרא משנה גמרא ופוסקים והם קודמין לכתיבת ס"ת דדוקא בימיהם שהיו לומדים בע"פ מתוך הס"ת אבל בזמנינו יותר טוב ללמוד בספרים הנדפסים. וי"א דעכ"פ איכא ג"כ מ"ע שיכתוב ג"כ ס"ת וירא שמים יוצא ידי כולם אם ידו משגת ואם אין ידו משגת ויבוא עי"ז לידי ביטול תורה שאין לו ספרי גמ' ופוסקים נ"ל דלכ"ע הם קודמים לס"ת דבודאי תלמוד תורה חשוב יותר מכתיבת ס"ת שהרי מוכרין ס"ת ללמוד תורה. ונ"ל דהספקת לומדי תורה קודם לכתיבת ס"ת ודלא כההמון שהושבים שכתיבת ס"ת מצוה שאין למעלה ממנה ובזה לבד קונים עה"ב ואינם נותנים להספקת לומדי תורה כלל והם בחשך ילכו ומכ"ש שמפזרים בשעת נתינת ספר התורה לבהכ"נ בסעודות וריבוי נרות והוצאות מרובות ואלו ישמעו לדברי חכמים בודאי יותר טוב לפזר לעניים לומדים:

# כלל לב דין נשיאת כפים ותחנון ולמנצח (סי' קכ"ח):

**א** מ"ע מה"ת שיברכו הכהנים את העם שנאמר כה תברכו ואין נשיאות כפים בפחות מי' והכהנים מן המנין מדכתיב כה כו' בני ישראל וילפינן מהא דכתיב ונקדשתי בתוך ב"י והתם ילפינן דאין פחות מי' (כ"כ הר"ן במגילה ויע"ש בר"ן שכ' שכ"ז אסמכתא כו' ע"ש אם כוונתו ג"כ על נ"כ ומדאורייתא אפי' בפחות מי' וצ"ע) וכל כהן שאין לו מדברים המעכבים ואינו עולה לדוכן עובר בעשה

## נשמת אדם

(ה) **כתב** הרשב"א דאסור לתלות ס"ת אפי' באה"ק מדאמרי' בברכות סד"א תיבעי הנחה כס"ת והביאו המ"א בסי' מ'. ול"ע אם האה"ק מחובר במסמרים בכותל ונמצא הוי כאלו ס"ת עומד על הכותל. או אפשר דזה לא מקרי מחובר דלא קיי"ל כר"א בב"ב דס"ל כל המחובר לקרקע כקרקע דמי. (ועיי' מה שכתבתי בכ"א בדין טבילת כלים שהארכתי בזה) ועוד דדוקא שחיבר בטיט ס"ל לר"א דהוי כקרקע אבל במסמרים ויתידות גם ר"א מודה. שהרי במלבנות החלונות המחובר בטיט קיי"ל דנמכר בכלל בית דלענין מכירה קיי"ל כר"א דכל המחובר לקרקע כמוהו ואעפ"כ במחובר ביתידות קיי"ל דלא הוי חיבור כדאיתא בח"מ סי' רי"ד סעיף י"א. וע"ש בסמ"ע. אבל לענין איסורין אפי' במחובר בטיט לא הוי כקרקע. ועיין שבת מ"ט וברמב"ם פ' י"א מהל' כלים הל' כ"ד ופ"ו מה' מקואות הל' ו' וע"ש בראב"ד ובפ' כ' דכלים מ' ה' ובתוי"ט שם ולפ"ז אם האה"ק פחות מי"ט ברחב ד"ט נ"ל דודאי אסור דלא הוי רק כתולה בכלי. ואמנם אם האה"ק גבוה י"ט ורחב ד"ט והוי רשות בפ"ע שהרי לענין שבת מקרי רשות בפ"ע שהרי הזורק כוורת ברה"ר פטור כדאיתא שבת ז'. וא"כ אפשר דה"נ שרי. אך צ"ע דהרי לענין תשמיש בסי' רמ"ב לא מהני א"כ מחזיק מ' סאה ש"מ דאף דהוי רשות מ"מ כלי מקרי. ועיין בכלל ג' מה שכתבתי שם בס"ק ג' ובס"ק ה':

**ולפ"ז** מ"ש הט"ז בי"ד סי' רפ"ב להתיר היכא שספרים מונחים בתיבה ומחובר במסמרים בכותל דמותר לישב עליה אע"ג דבלא"ה אסור. והיינו לשיטתו שם שכתב משום דאוהל זרוק לאו שמיה אוהל. ול"ע דאפילו אם מחובר אם אינו עכ"פ גבוה י"ט ורחב ד' לא מקרי רשות אמנם בפסקי תוס' במנחות סי' ע"ט כתב וז"ל מותר לישב על מטה שס"ת מונח עליו ולכ"ע בש"ס וכיוצא בו מותר עכ"ל. ונראה דאם קבע דף ומניח עליו האה"ק זה מקרי הנחה דדוקא באגוז בכלי וכלי קמיבעי בשבת ס' ע"ב דלא מקרי הנחה דרוכב כמהלך ע"ש בתוס' משא"כ כאן כמ"ש תוס' שם דמיבעיא ליה אם דרך להצניע כך תפילים ועלתה שם בתיקו. ונראה דבמילתא דרבנן יש לסמוך דהוי דרך להצניע בכך:

בעשה ואינו עובר אא"כ שאומרים לו ליטול ידיו לדוכן או לעלות או כששה"ץ קורא כהנים אבל בלא"ה אינו עובר שנאמר אמור להם ות"א כד יימרון להון ואינו עובר אלא כשלא בירך עדיין באותו יום אבל אם כבר עלה לדוכן פ"א באותו יום אע"ג שמותר לעלות לדוכן אפי' בצבור אחר אפילו כמה פעמים ביום מ"מ אינו עובר בעשה :

ב ברכת כהנים אינו אלא בלה"ק ובעמידה ובנשיאת כפים ופנים כנגד פנים ובקול רם לא גדול ולא קטן אלא בינוני וכ"ז הוא מן התורה ודרשו מן הפסוקי' שזהו שאמר בתורה כה תברכו (עיין א"ר בר"ל שכתב שהקב"ס למשה שאין נושאין כפיהם למעלה כמו שאמרו על התודעה ביה לכם) :

ג ששה דברים מונעין נ"כ הלשון והמומין והעבירה והשנים והיין וטומאת ידים וכ"ז אינו אלא מדרבנן (ואפילו יין שלמדו מסמך פרשת כהנים לנזיר לומר מה נזיר אסור ביין אף כהן מברך מ"מ אינו אלא אסמכתא כדאי' בהדי' בתענית כ"ז). הלשון ביצד העלגים שאין קוראין האותיות כתיקונן או שהוא כבד פה וכבד לשון שאין דבריו ניכרים לכל והקורא לשבולת סבולת (רמב"ם ר"ל שקורא לש' ימין שמאל כסמך) ומ"מ במדינת רוסיא שרגילים הרבה בזה אינו מעכב (ט"ז) :

ד המומין כיצד מי שיש לו מום בפניו או בידיו שהם עקומות או עקשות ומי שרירו יורד על זקנו או שעיניו זולפות דמעות וסומא אפי' באחד מעיניו לא ישא כפיו מפני שהעם מסתכלין בו ואם הוא דש בעירו שרגילים ומכירים אותו שיש בו מום ואפי' אינו עירו רק שבא לשם להיות סופר או מלמד ומשרת כיון שהיה שם ל' יום חשוב דש בעירו ומותר אבל אם בא לעיר באקראי אפי' שהה שם ל' יום אסור (פ"ח א"ר דלא כב"ח) ומ"מ נ"ל בזה אם היה בבהכ"נ בשעה שקורין כהנים ועקר ברצה יעלה וכן אם היו ידיו צבועות לא ישא כפיו ואם רוב העיר מלאכתן בכך מותר ואם מנהג המקום שהכהנים משלשלים הטלית על פניהם ומכניסין ידיהם תחת הטלית מותר בכל המומין דאז לא יסתכלו אבל אם אין המנהג כן אע"פ שרוצים הכהנים עכשיו לשנות מנהגם אסור דמ"מ כיון שרואי' שמשני' מנהגם יסתכלו בהם:

ה עבירה כיצד כהן שהרג את הנפש אפי' בשוגג כל זמן שלא עשה תשובה אסור דכתיב ובפרשכם כפיכם כו' ידיכם דמים מלאו אבל אם הרג בשוגג ולא מת מיד די"ל דמת אח"כ ומחמת שהרוח בלבלתו וכ"ש אם מל תינוק ומת דאיכוין נ"כ לשם מצוה מותר וכהן שחטא ועשה תשובה מותר ופשיטא אם אנסו אותו וכהן שנשא גרושה או חלוצה לא ישא כפיו ואין נוהגין בו קדושה אפי' לקרות לתורה ראשון ואפי' גרשה או מתה פסול עד שידור הנאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהם (עיין מ"א ס"ק ל"ט) וכן אם נטמא למת שאינו מז' קרובי' פסול מכל מעלו' כהונ' עד שישוב ויקבל עליו שלא יטמא עוד למתים ומי שיש לו בת שזינת' או שהמירה דמסתמא נ"כ זינתה אין מחויבים לקדשו לפתוח ראשון שהיה לו להרגיל' מקטנותה שלא תזנה אבל מ"מ נושא כפיו וכ"ש אם הבן הוא עז פנים ורשע בשאר עבירות שמותר לישא כפיו . החלל דהיינו הנולד מגרושה או חלוצה אינו נ"כ (מ"א ס"ק מ"ג) :

ו השנים כיצד קטן שהוא פחות מי"ג שנים או שידוע בודאי שלא הביא עדיין ב' שערות (עי' א"ר ודלא כמ"א דכא אינו אלא מדרבנן) אינו נושא כפיו בפ"ע אבל עם כהנים גדולים נושא ללמוד ולהתחנך אבל מי שהביא ב' שערות במדינתינו שאין נ"כ אלא ביו"ט מותר לישא כפיו אפי' בפ"ע דאין זה אלא אקראי אבל במדינות שנושאין בכל יום לא ישא בפ"ע עד שיגיע לשנים שראוי למלאות זקנו :

ז היין כיצד . שתה רביעית יין בבת אחת לא ישא את כפיו . שתה בב' פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר ואם שתה יותר מרביעית אעפ"י שהוא מזוג ואפי' שתאו בכמה פעמים אסור עד שיסור יינו מעליו ואם שתה שאר דברים המשכרים כגון יי"ש ומי דבש פלוגתא בין האחרונים ולכן ראוי שלא ישתה קודם נ"כ שום דבר המשכר (א) ועכ"פ בכהן שחלש לבו ולא יוכל לישא כפיו אם לא יטעום דבר מותר לקדש על רביעית יין שיתן לתוכו מים או שישתה בב' פעמים ומכ"ש דלענין קידוש א"צ לשתות רק מלא לוגמיו ומכ"ש דמותר לקדש בכהאי גוונא על מי דבש או שיטעום מעט יי"ש כדי שלא יבטל מ"ע (ב) :

ח טומאת ידים כיצד . כהן שלא נטל ידיו אסור וי"א דאפי' נטל ידיו שחרית אעפ"כ צריך לחזור ליטול ולברך . וי"א דכל שלא נגע במקום מטונף ולא הסיח דעתו מותר לסמוך על

הנטילה

נשמת אדם

(א) דברי המ"א ס"ק כ"ס ל"ע שכתב דיין מגתו אסור אע"ג דפטור ואינו מחלל עבודה . וא"כ למה מתיר בשאר משקין דחמיר יותר דאע"ג דאינו מחלל עבודה מ"מ לוקה כדאי' ברמב"ם פ"א מהל' ביאת מקדש . וכבר תמה עליו בא"ר. ואחר העיון לק"מ דכוונת מ"א בשאר משקין אינו אסור אלא עד שנעשה שכור . וע"ש ברמב"ם דביין אפי' פחות מרביעית כ"ב סטיר ובשאר משקין כ' שיה שכור כו'. (ולפ"ז אין אני רואה טוב איסור ברביעית שאר משקין אא"כ הוא שכור או עכ"פ נשתבש דעתו מעט כמ"ש הרמב"ם שם . לענין שודאי יכול לשער בעצמו שאם לא נשתבש דעתו כלל כ"ל דמותר באין פקפוק . ועוד שסברי בהדיא איתא בתענית כ"ז דשכור בנ"כ אינו אלא אסמכתא מדרבנן . וא"כ מנ"ל להחמיר ולאסור שאר דברים והט"ז ס"ק ל"ב בלא"ס ידוע שנעלם ממנו סוגיא הנ"ל) :

(ב) שמעתי שמותר לכהן לקדש על יין נמוקים אף שישתה רביעית בפ"א ודקדק כן מל' הש"ע של' עד





הנטילה של שחרית ואפי' אם נוטל אינו מברך וכן נהגו ולכן לא מקפידים נ"כ על הפסק שבין נט"י לנ"כ יותר מהילוך ך"ב אמה ולכן כל כהן יזהר בעצמו שלא יגע ולא יסיח דעתו ויחזור ויטול ידיו עד הפרק דהיינו חיבור היד לזרוע ואם א"א לו ליטול ידיו עכשיו כגון שאין לו מים מותר לסמוך על זה ולישא כפיו אבל כשנגע במקום מטונף דצריך נט"י מדינא אסור לו לישא כפיו עד שיטול ידיו אלא שנהגו שאף בזה אין מברכין ענט"י . והלוי יוצק המים ואם אין שם לוי יוצק בכור פטר רחם לאם ואם אין שם בכור יטול הכהן בעצמו . ואם הלוי חכם והכהן עם הארץ כתב המ"א שיש בזה מחלוקת אבל ע"ת וא"ז כתבו להדיא דאפ"ה צריך הלוי ליצוק על ידיו :

ט כהן שהוא אבל בתוך שבעה כגון קובר מתו ברגל מדינא ולמנהגנו בתוך שלשים על שאר קרובים או כל יב"ח על אביו ואמו אסור ויצא מבהכ"נ ואפי' אין שם כהן אלא הוא ומ"מ אם לא יצא מבהכ"נ חייב לעלות ואם הוא אונן יזהר מאוד לצאת דאפשר שאפילו הוא בבהכ"נ אסור לעלות ונ"ל דאם נודע באמצע נ"כ שמת לו מת ונעשה אונן א"צ להודיע לו עד שיגמור דאינו אלא מדרבנן כיון שאינו בשמחה (לא נמצא דין זה דאונן ברמב"ם ושאר פוסקים אלא שמכר"ס טיקטין כ"כ וככר הסיגו המ"א בס"ק ס"ד) אבל כשנודע שיש שם טומאת מת צריך שיצא אפי' באמצע שהרי נ"כ אינו דוחה טומאה (כדאיתא בהדיא בירושלמי ריש פרק מי שמתו וכב"מ גבי אבידה בכס"ק ועיין לעיל כלל כ"ט) ואם יש גוסס שם נ"ל דמותרים לכנוס לנ"כ (עיין בי"ד סי' ש"ע) :

י אסור לכהנים לעלות לדוכן במנעלים שמא תפסוק לו רצועה ויקשרנה בעוד שחביריו מברכים ויאמרו שהוא בן גרושה אפי' במנעלים שאין להם רצועות אסור דלא פלוג רבנן. ונכון שיצניעם תחת הכפסלים שלא יהיו מגולים ואם הם מחוברים עם המכנסיי' לכ"ע מותר:

יא אין נ"כ אלא ביום דומיא דעבודה ובשעת תפלה ודוקא בשחרית ובמוסף ובנעילה ביוה"כ אבל לא במנחה ביוה"כ שמתפללין בעוד יום גדול כמו שאר ימים וגזרו מנחה יוה"כ אטו מנחה של כל השנה ואז אסור לנ"כ דשכיחא שכרות אבל במנחה של שאר תעניתים כיון שאין בהם נעילה מתפללים סמוך לחשיכה ואינו דומה למנחה של שאר ימים ולכן נ"כ ובמדינתנו המנהג שאין נ"כ אלא ביום טוב בין שחל בחול או בשבת ויש מקומות שאינם נ"כ אפילו ביו"ט שחל בשבת והוא טעות . ואף שנוהגין כן משום שחוששין שאין נ"כ אלא אם כן שטובלין לקריין ואין רוצין לבטל עונתן אין כדאי בזה לדחות מ"ע ומוטב שיהיו נ"כ אף ששמשו ולא יכולין להזור ולטבול וכל שכן מה שחוששין שהוא איסור גדול לשמש ובאין על ידי זה לחטא והוא טעות שאין בו איסור כלל רק שהחמירו על עצמן :

יב כל כהן שאין רוצה לעלות לדוכן יצא קודם רצה מבהכ"נ ויעמוד שם עד אחר שקרא החזן כהנים ואז מותר לכנוס . ומ"מ נוהגין שלא לכנוס לבהכ"נ עד שיגמרו נ"כ שלא יאמרו שהם פגומים אבל הפסולים א"צ לצאת דאין כוונתו על הפסולים ואפילו אמרו לו עלה אינו עובר (מ"א סק"ד) :

יג סדר נ"כ כך הוא . יטלו ידיהם קודם רצה ובדיעבד אף לאחר רצה (א"ר) עד חיבור היד עם הזרוע וקודם הנטילה יחלצו מנעליהם או אם אפשר שלא יגעו במנעלים אז מותר להלוץ אף אחר הנטילה ולכתחלה כשמתחיל הש"ץ רצה כל כהן שבבהכ"נ נעקר ממקומו לעלות לדוכן ובדיעבד עכ"פ קודם שמסיים הברכה ואף אם לא יגיע שם עד שיסיים הש"ץ רצה או מודים (א"ר) שפיר דמי . (ונ"ל דאיס לדבריו מסוכס ל"ת דפריך על ש"ץ וכא לא עקר ומשני דנייד פורתא וכא כתב אינו סולק לדוכן עד אחר מודים) אבל אם לא עקר רגליו עד שסיים רצה (א"ר) אפי' מחמת אונס כגון שהיה עומד בתפלה שוב לא יעלה ואינו עובר בעשה במה שהש"ץ קורא כהנים כי אין כוונתו רק על הפנוים משא"כ על האנוסים ומ"מ אם עלה לא ירד (מ"א סק"י רדכ"ז) ולא מהני שינוד קצת כמו גבי ש"ץ בסעיף כ' דהתם דוקא אם אין שם כהן שלא יתבטל נ"כ דלא כפ"ח ואם אין שם כהן אחר והוא עומד בתפלה באמת ינוד קצת כדי שיוכל לישא כפיו (ואם לא עקר פורתא נ"ע אם אינו עובר כשקורא הש"ץ כהנים א"כ אפשר דחייב לעלות) דכתיב וישא אהרן כו' וירד מעשות ר"ל לאחר שנשא כפיו גמר מעשות ש"מ שנ"כ בעוד העבודה בידו (ג) ולא מקרי עקירה אלא

מה

נשמת אדם

שיסיר יינו מעליו משמע דטעם משום שכרות וידוע דזה לא שייך ביין נמוקים . ול"נ דליתא שסרי יין מגיתו איתא בהדיא בכריתות י"ג שאינו משכר . והפ"ס כתב כמ"א לאיסור . וכן מוכח מתענית כ"ז דמקשינן כהן מברך לנזיר וא"כ כשם שנזיר אסור ביין נמוקים כ"ה כהן מברך . והוא שדקדק ברמב"ם ובש"ע לכתוב עד שיסיר יינו היינו משום דס"ל דאסור כל כיוס אבל רביעית יין אינו משום שמשכר אלא משום בשותה דרך שכרות כדאיתא שם בכריתות :

(ג) וצ"ע דלכ"ע אינם נ"כ עד לאחר מודים כדאיתא במגילה י"ח דפריך דנימא אחר עבודה ומתרץ עבודה והודאה חדא מלתא פרש"י דהודאה נמי עבודה של מקום . כדאמרינן נמי כיון דתקינו רבנן בשכינה כנגדה אריכתא היא . וא"כ ב"נ כיון דלא סמכינן על פסוק וירד מעשות כדאיתא בהדיא במגילה . וא"כ אף דסמכינן על מקרא דוישא אהרן בצריך לעקור כו'

מה שעוקר רגליו לצורך נ"כ אבל מה שבא לבהכ"נ לא מקרי עקירה ומ"מ אם עקר רגליו מביתו כדי לעלות לדוכן הוי עקירה (ומש"כ סמ"א ס"ק י' בשם כ"ס דאם היה ביתו סמוך לבהכ"נ כ"נ דל"ד אלא דהעיקר אם היה העקירה לילך לבהכ"נ להתפלל או רק לנ"כ) :

יד לאחר שאמרו מודים דרבנן עם הצבור אומרים ירמי"א שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלימה ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם ומאריכים בתפלה זו עד שיכלה הש"ץ ולך נאה להודות כדי שיענו הצבור אמן גם על ברכתם וי"א עד שיסיימו הצבור אמן כדי שיהיה הברכה תיכף לתפלה זו :

טו עומדים בדוכן פניהם כלפי היכל ומ"מ אפי' במקום שאין שם ס"ת יש נ"כ ואחוריהם אל העם ואצבעותיהם כפופים עד שהש"ץ מסיים ברכת מודים ואז החזן אומר בלחש או"א עד מלת כהנים ואז אומר בקול רם כהנים ומסיים עם קדושך כאמור בלחש כך נוהגין במדינו' אלו. והגר"א הנהיג כדעת הפוסקים שהחזן אין אומר כלום אלא שאיש אחר קורא כהנים ומ"מ הקריאה אינו מעכב ואז מהזירים הכהנים פניהם כלפי העם ואם אין שם אלא כהן א' אינו קורא לו כהנים דכתיב אמור להם משמע לשנים ומ"מ מחוייב לעלות לדוכן ומברך אלא די"א דיחיד אינו אלא מדרבנן מדכתיב להם וי"א דאפ"ה חייב מה"ת אלא שהפסוק ממעט רק הקריאה ואם יש עמו קטן אף שהוא פחות מבן י"ג יקרא כהנים דהא יש נוהגין לקרות אפי' יחיד (עיין פ"מ וא"ר) :

טז בעוד שפניהם כלפי היכל מתחילין לברך ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה לאפוקי אם כולם שונאים לכהן או שהכהן שונא לעם לא ישא כפיו (מ"א ס"ק י"ט) ובאמצע הברכה מחזירין פניהם כלפי העם (כי י"א שאומרים כל הברכה ופניהם להיכל. וי"א להיפך לכן הכריעו האחרונים כאלת ידי שניהם) :

יז מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם וגמביהים יד הימנית מעט למעלה מהשמאלית ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אוירים דהיינו שמדבקין יחד ב' אצבעות וא"כ בין ב"א לב"א אויר א' ובין האצבעות לגודל אויר א' וא"כ בכל יד ב' אוירים ואויר בין גודל לגודל ולכן צריך ליזהר אף שמגביה קצת ידו הימנית שלא יתבטל האויר שבין גודל לגודל ולא יגעו ב' גודלים זה לזה כדי שיהיה אויר ופורשים כפיהם כדי שיהא תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים ולא זקופים ששוה למעלה :

יח לאחר שסיימו הברכה עונין הצבור אמן ואז החזן מקרא להם מלה במלה ולא יקריא בע"פ אלא מתוך הסידור כדי שלא יתבלבל דכתיב אמור להם וקבלו חז"ל דר"ל שאחר יקרא להם מלה במלה. ונוהגין במדינו' אלו שאפי' תיבת יברכך מקרא להם אע"ג דבזה ל"ש טעות וכשסיימו הכהנים וישמרך עונין הצבור אמן וכן אחר פסוק ב' בויחנך וכן בפסוק ג' בשלום :

יט אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום וצפון יברכך וישמרך אליך ויחנך אליך לך שלום שתיבות אלו הם לנוכח ולא ינגנו בב"כ אלא ניגון א' שלא יתבלבלו :

כ ואח"כ מתחיל הש"ץ שים שלום ואז הכהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרי' רבון העולמי' עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל ומאריכים בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ ברכת שים שלום כדי שיענו הצבור אמן על שניהם ולכן בר"ה ויו"כ שמאריכין אחר ב"כ בנגונים ופיוטים לא יתחילו לומר הרבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הש"ץ הברכה ואם אינם יכולים להאריך כ"כ יאמרו אדיר במרום כו' עד שיסיימו כא' :

כא אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל הש"ץ שים שלום ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיחזירו פניהם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיימו הצבור לענות אמן על ברכת שים שלום :

כב כשמחזירין פניהם בין בתחלה ובין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין דהיינו אם עומד ופניו למזרח יחזיר פניו לדרום ואח"כ למערב ואחר נ"כ שעומד ופניו למערב יחזור פניו לצפון ואח"כ למזרח :

כג כשירדו מן הדוכן לא יגעו במנעליהם ואם נגעו יטלו ידיהם :

כד אין הש"ץ רשאי לענות אמן אחר ב"כ והאידנא שמתפללין מתוך הסידור ול"ח שמא יתבלבל מותר לענות אמן אחר ב"כ דהיינו בסוף כל פסוק דלא מיקרי הפסק שזהו צורך תפלה אבל אחר ברכת אקב"ו לא יענה דאין זה מהתפלה (א"ר) אבל מ"א ס"ק כ"ט כ' דגם אמן זה הוא צורך תפלה ופשיטא שלא יאמר המקרא הרבון שאומרים הצבור שלא יבא לידי

נשמת אדם

מעוסק בעבודה ס"נ גימא דעכ"פ מפני כ"ז שעוסק בהודאה דמיקרי גמי עבודה. ועכ"פ מוכח דזה אינו אלא אסמכתא מדרבנן ואם אומרים לו עלה אע"פ שלא עקר עובר בעשה אא"כ נאמר שחכמים העמידו דבריהם וצ"ע) :





לידי טעות. אפילו אם אין הש"ץ מקרא אלא אחר מ"מ לא יאמר :

כה לכתחלה משתדלין שיהיה הש"ץ ישראל וכשהחזן כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקריא לכהנים ברכת כהנים והחזן עומד ושותק ומתחיל שים שלום :

כו אם הש"ץ כהן אם יש שם כהנים אחרים לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו דאז צריך לעלות אבל מה שקורין כהנים כיון שלא עקר ברצה אסור לעלות דאין כוונת הקורא רק על מי שאינו עומד בתפלה. ואם אין שם כהן אלא הש"ץ כיון שמתפלל מתוך הסידור ול"ח שמא יתבלבל שלא יוכל לסיים שים שלום ולכן כדי שלא תתבטל נ"כ יסמוך על הנטילה שנטל קודם התפלה ויעקור רגליו מעט ברצה ויאמר עד ולך נאה להודות ואז יעלה לדוכן ויקריא לו אחר ואח"כ חוזר ומסיים שים שלום :

כז אין המקרא שקורא הכהנים רשאי לקרות כהנים עד שיכלה מפי הצבור אמן שעונים אחר ברכת מודים ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכת אקב"ו עד שיכלה דבור קריאת כהנים מפי הקורא ואין המקרא רשאי להתחיל תיבת יברכך עד שיכלה אמן מפי הצבור שעונים אחר ברכת אשר קדשנו ואין הכהנים רשאים להתחיל בתיבה עד שתכלה התיבה מן המקרא ואין הצבור עונים אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים :

כח כהן שנשא כפיו והלך לבהכ"נ אחרת יכול לישא כפיו פעם אחרת וכהן שלא התפלל עדיין והצבור הגיעו לנ"כ נושא כפיו ואח"כ מתפלל. ואם מתירא שיעבור זמן תפלה ילך לחוץ ויתפלל ואם אמרו לו לעלות חייב לעלות אף שיעבור זמן תפלה דתפלה דרבנן ונ"כ מה"ת ואם מתירא שיעבור זמן ק"ש יקרא עכ"פ פסוק ראשון :

כט בשעת נ"כ לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו בתפלה והעם יכוונו לברכה ויהיו פניהם נגד פני הכהנים ולא יסתכלו בהם כדי שלא יסיחו דעתם אבל ראיה בעלמא מותר דדוקא בזמן המקדש שהיו מברכים בשם המפורש והשכינה היה שורה על ידיהם היה אסור אפי ראיה בעלמא משא"כ בזמה"ז ומ"מ נוהגין גם עכשיו זכר למקדש ואין רואין בהם כלל וגם הכהנים לא יסתכלו בידיהם ע"כ נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית וכן עיקר (א"ר בשם רדב"ז) ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית שלא יסתכלו העם בהם :

ל עם שאחורי כהנים אינם בכלל הברכה אבל מלפניהם ובצדיהם דהיינו צדדין שלפניו אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת אבל צדדים שלאחריהם כגון אותם העומדים בכותל מזרח והאה"ק בולט קצת והכהנים עומדים לפניו אינן בכלל הברכה ולכן צריך ליזהר שילכו ממקומם למקום הפנוי שיעמדו עכ"פ בצידי הכהנים. ואם אי אפשר לזוז ממקומו הוי כאנוס והרי זה בכלל הברכה :

לא בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק אלא ישתקו ויכונו לברכה אך נוהגין לומר כשמנגנין וישמרך ויחונך שלום הרבון שהוא טוב למי שחלם לו חלום רע ויכוין שיסיים עם הכהנים כדי שהצבור יענו אמן גם על תפלתו. ומה שנוהגין העולם שאומרים ב"פ הרבון ובתיבת שלום אומרים יה"ר נ"ל למי שחלם לו באותו הלילה עכ"פ יותר טוב שיאמר גם הפעם ג' הרבון (עיין א"ר). ובמקום שאין עולין לדוכן וחלם לו חלום שלבו דואג לא יאמרנה לשום אדם אלא יאמר בשעה שהש"ץ אומר שים שלום רבון הנ"ל. ויסיים עם הש"ץ. ואם לא גמר עדיין הש"ץ יאמר אדיר במרום כו' :

לב בהכ"נ שכולה כהנים אם אין שם אלא י' כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות אבל נשים וטף לא חשיבי לברכם להודייהו אבל הם בכלל הברכה ומי עונה אחריהם אמן נשים וטף. ואם יש יותר מעשרה היתרים מעשרה יעלו ויברכו והעשרה עונים אחריהם אמן דאע"ג דאם העונים ישראלים סגי אפי' בפחות מעשרה אבל כיון שהעונים כהנים לא חשיבי בפחות מעשרה :

לג אסור לדבר בין תפלת י"ח לנפילת אפים (שיטה מקובצת ב"מ דף נ"ט ע"ב ד"ה לא שביק למיפל על אפיה וקשה וכי תעמוד אלנו כל היום נשמור אלא ששיטה מעדלנתו עד שהפסיק בדיבור לאחר תפלת י"ח ואזי אפי' אם יפול על פניו לא תקובל תפלתו כי הנפילת אפים הוא גמר התיקון של י"ח כידוע ליודעי חן). וכבר נהגו ליפול בשחרית לצד ימין ובמנחה לצד שמאל. והגר"א כתב שהעיקר לעולם על שמאל ונ"ל דאף שנוהגין כרמ"א ולכן אם מתפלל בבית הכנסת ובבית המדרש אסור לשנות משום לא תתגודדו מ"מ נ"ל דבמנחה אפי' המניח תפילין יפול על שמאלו אפי כשמתפלל ביחיד. ונפילת אפים הוא מיושב ואם א"א אף בעמידה ואין נפילת אפים אלא במקום שיש ס"ת. והיושב בחצר בית הכנסת או בעזרה שלפני בית הכנסת ופתח בהכ"נ פתוח הוי כאלו יש שם ס"ת וה"ה בשעה שהצבור אומרים תחנון אפי' הוא בחדר הסמוך לבהכ"נ. אין אומרים תחנון בלילה ולא בבית האבל ואפי' אחר שילך לביתו א"צ לאומרה דתחנון הוא דוקא סמוך לתפלת י"ח אבל

והוא רחום יאמר אח״כ בביתו ונוהגין שאפי׳ והוא רחום אין אומרים אח״כ בביתו אפילו באבל (סי׳ קל״א בט״ז סק״י) וב״ז דוקא בבית האבל א״א תחנון שלא להגביר הדין אבל כשאבל מתפלל בבהכ״נ או בבית אחד אין הצבור נגררין אחריו ואומרים תחנון (א״ר בשם כ״ג) במילה ובחתן א״א תחנון ובמילה בתפלת מנחה אזלינן אחר המנהג (קל״א) ובא״ר הכריע דאם מתפללין מנחה בבית התינוק קודם הסעודה או באמצע סעודה א״א תחנון אבל לאחר בהמ״ז אומרים תחנון ונ״ל דכ״ז כשמתפללין אצל התינוק אבל כשמתפללין בבית אחר אעפ״י שהבעל ברית שם אומרים התחנון אפי׳ קודם הסעודה (וכ״מ מל׳ כל הפוסקים שכ׳ אצל התינוק ואל תתמה מ״ש בשחרית ואפי׳ מתפללין במקום אחר ומ״ש מנחה שאינו כיוצא בו במ״א ס״ק י״א בשם הגמ״כ דבשבת שחרית א״א אב הרחמים ובמנחה אומרים צדקתך) ומ״מ נ״ל פשוט דבעל ברית וסנדק ומוהל א״א לעולם במנחה אפי׳ לאחר ברכת המזון דיו״ט שלהם הוא:

לד ואומרים אשרי ולמנצח ואפי׳ בימים שא״א תחנון מלבד בר״ח ובחנוכה ופורים שני ימים ופורים קטן נ״כ ב׳ ימים וע״פ ועיוה״כ וט״ב וט״ו באב וי״א שט״ו באב אומרים למנצח ועיין בפ״מ א״ח. ואא״א ביום שאומרים למנצח אומרים אא״א ובשאין אומרים למנצח א״א נ״כ אא״א ובבית האבל יש מחלוקת אם אומרים למנצח לטעם משום דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה כו׳ א״א למנצח ולטעם שמה״ד מתוח אומרים. והמנהג שלא לומר (ועיין בפ״מ א״ח סי׳ קל״א ס״ק י״ד במ״ז):

לה ואומרים עלינו לשבח וצ״ל באימה וביראה ברתת וזיע כי כל צבא השמים שומעים והקב״ה עומד עם פמליא של מעלה וכולן עונין ואומרים אשרי העם שככה לו ויהושע תקנו בשעה שכבש יריחו וחתם שמו למפרע ע׳ עלינו ש׳ שלא שם ו׳ ואנחנו כורעים ה׳ הוא אלהינו ומה שאנו אומרים אשרינו מה טוב חלקנו ר״ל הלק בא״י ומה נעים גורלינו זה הקב״ה ומה יפה ירושתינו זה התורה שנקרא׳ מורשה קהלת יעקב אשרינו שאנו משכימים כו׳. ואומרים שמע ישראל כי כיון שאנו הלק מאורו לכן נוכל להעיד עליו שהוא א׳ (והארכנו בזה במ״א בארוך):

## כלל לג דין תפלת מנחה (רל״ב רל״ג):

א תפלת המנחה תיקנו נגד תמיד של בין הערבים וזמן שחיטתו כשר אחר הצות היום. ומ״מ עיקר זמן הקרבתו היה בתשעה ומחצה ולכן זמן תפלת מנחה לכתחלה מט׳ שעות ומחצה ולמעלה והרוצה לאכול או לעשות מלאכה ויש לחוש שמא ישכח להתפלל מותר לכתחלה להתפלל מנחה גדולה והוא משש שעות ומחצה. וכבר כתבתי שחושבין השעות זמניות בין היום ארוך או קצר מחלקין אותו לי״ב חלקים וגם בזה מחלוקת אם מחשבין מעמוד השחר עד צה״כ או מהנץ החמה עד שקיעתה ונמשך זמנה לכתחלה עד שעה ורביע קודם הלילה. ובדיעבד או בשעת הדחק מותר להתפלל עד סמוך לצאת הכוכבים דאע״ג דבעיר נראה שהוא כמעט לילה הדבר ידוע שבשדה עדיין הוא יום רק מחמת גובה הבתים נראה כלילה:

ב לכתחלה יזהר שלא להתחיל דבר שצריך שהייה מרובה אפי׳ סמוך למנחה גדולה כגון לכנס לסעודה גדולה דהיינו סעודת התונה וברית ופדיון הבן וסעודת יו״ט וכיוצא בו וכן בירידים שטרודים בקניות ומכירת סחורה לא יתחילו לעסוק במשא ומתן עד שיתפללו מנחה משש שעות ומחצה ולמעלה ומ״מ אם התחילו א״צ להפסיק אם יש שהות ביום עוד להתפלל וכן לזהר שלא להתחיל אפי׳ סעוד׳ קטנ׳ סמוך למנח׳ קטנ׳ והעולם נהגו להקל במקו׳ שהשמש קורא לבית הכנסת בסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה ואפי׳ בסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה אבל סעודה גדולה סמוך למנחה קטנה לכ״ע אסור ולא מהני לסמוך על קריאת השמש ויש להחמיר בסעודה גדולה אפי׳ סמוך למנחה גדולה וכשיגיע זמן מנחה קטנה צריך להפסיק אע״ג שעוד היום גדול אם יודע שהמשך סעודתו עד הלילה שמא ישכח וכ״ש במקום שיש לחוש שמא ישתכר:

ג אם נמשכה תפלת מנחה עד הלילה לא יאמרו תחנון דעד הצות תגבורת דינים אבל באשמורת הבוקר כיון שהיא אחר חצות אומרים. וכן צריך ליזהר שלא להמשיך מנחה עד לילה שאז אין אומרים תתקבל כיון שהוא יום אחר (סי׳ רל״ד במ״א) אבל בין השמשות אומרים תחנון (ט״ז סי׳ קל״א):

ד מי ששהה ולא התפלל מנחה בע״ש ויו״ט וכבר קבלו הקהל שבת ויו״ט לא יתפלל מנחה באותו בהכ״נ אלא ילך לחוץ בהכ״נ ויתפלל של חול (ואע״ג דלענין מלאכה נגרר אחר הצבור כדאיתא בסי׳ רס״ג סעיף י״ב י״ג נ״ל דתפלה קיל טפי דמן הדין גם בשבת ראוי להתפלל י״ח רק מפני כבוד השבת לא אטרחוה רבנן וכיון שלא קיבל עדיין שבת אוקמוה אדינא וכזה מסולק קושית הט״ז בסי׳ רס״ג סס״י ט״ו) ואם כבר קיבל שבת עמהם לא יוכל להתפלל של חול אלא יתפלל ערבית שתים של שבת:

ה ואם בא לבהכ״נ סמוך לקבלת הצבור שבת אעפ״י שלא יוכל לגמור תפלת מנחה קודם





שיקבלו שבת אין בכך כלום הואיל והתחיל בהיתר (סי׳ רס״ג):

ו כבר ביארנו בכלל ז׳ דגם לתפלת מנחה ומעריב צריך נט״י אע״ג שאינו יודע שום לכלוך ואפי׳ עומד מלמודו או בתוך סעודתו ודוקא שהמים מזומנים לפניו ואם עשה צרכיו צריך לחזור אחר מים ואעפ״כ א״צ לברך ברכת ענט״י ואם מתירא שיעבור זמן תפלה לגמרי או שלא יוכל להתפלל בצבור אז ינקה ידיו בכל מידי דמנקי (וכזה מתורץ מה שהקשה הט״ז בסי׳ רל״ג דברי הש״ע אהדדי מסי׳ צ״ב דבסי׳ רל״ג מיירי לנקיות מסתם ידים כדכתב אעפ״י שאינו יודע שום לכלוך ולכן דוקא במזומן המים לפניו אבל בסי׳ צ״ב מיירי בעשה צרכיו ולכן פסק דצריך לחזור אחר מים):

ז הבא לבהכ״נ ומצא שהצבור כבר מתפללין וא״א לו לגמור קודם שיאמר הש״ץ קדושה ואם ימתין עד אחר קדושה ומודים וקדיש כמו שהדין בכלל י״ט סי׳ ח׳ יעבור זמן תפלה יתפלל עם הש״ץ מלה במלה כמו שנתבאר שם וכן אם רוצה להתפלל מעריב עם הצבור ואם ימתין עד אחר חזרת הש״ץ יצטרך להתפלל ערבית ביחיד יתפלל מנחה עם חזרת הש״ץ (סי׳ כ״ט וכמ״א):

## כלל לד דין תפלת מעריב בחול ושבת:

א אם בא לבהכ״נ והצבור מתחילין להתפלל מעריב והוא לא התפלל עדיין מנחה יתפלל בעוד שהצבור אומרים ק״ש וברכותיה ואח״כ ישהה עכ״פ כדי הילוך ד״א ויתפלל תפלת י״ח של מעריב עם הצבור וכשיגיע זמן ק״ש יקרא ק״ש וברכותיה אבל לא ימתין להתפלל מנחה כשמתפללין צבור מעריב דזה לא הוי תפלה בצבור כיון שאינן שוין (ותמיה על המ״א סי׳ ק״ט ס״ק ב׳ שכ׳ שיתחיל קודם קדיש כדי להתפלל בצבור דתפלה בצבור עדיף מאמן יש״ר מלבד מה שהשיג עליו א״ר דאינו מוכרח ק׳ הא אפשר לקיים שניהן ויעשה כמו שכתבתי להתפלל בעוד שהצבור אומרים ק״ש וברכותיה והתימה שהמ״א בעצמו כ״כ בסי׳ רל״ו ס״ק ג׳):

ב מ״ע מה״ת לקרות ק״ש ערבית שנא׳ ובשכבך ותקנו ב׳ ברכות לפניה וב׳ לאחריה וגם תקנו תפלת ערבית נגד הקרבת איברים ופדרים וזמן ק״ש של ערבית משעת יציאת ג׳ כוכבים בינונים ואם מסופק צריך להמתין עד שהוא ודאי לילה וכל אדם יחמיר על עצמו דאף שהצבור מקדימין מ״מ תיכף ביציאת כוכבים יקרא כל ג׳ פרשיות ק״ש בלא ברכות ולא יסמוך עצמו על ק״ש שקורא לפני מטתו אפי׳ אם מנהגו לקרות כל ק״ש דשמא תחטפנו שינה ושמא ישכח לכוין לצאת ידי ק״ש דכיון דק״ש הוא מ״ע דאורייתא קיי״ל דבעי כוונה לצאת ואשרי האיש המתפלל מעריב בזמנו בצבור (סי׳ רל״ס):

ג אם הצבור מקדימין להתפלל יתפלל עמהם וחוזר וקורא ק״ש בלא ברכות כמו שנתבאר סי׳ ב׳. ואם הצבור כבר התחילו ק״ש ואינו יכול לגמור ק״ש וברכותיה יתפלל עם הצבור ואח״כ יאמר ק״ש וברכותיה דאע״ג דאינו סומך גאולה לתפלה מ״מ כיון דבערבית בלא״ה אין סומכין גאולה לתפלה שהרי מפסיקין בברכת יראו עינינו טוב יותר להתפלל בצבור ואם יכול לקרות ק״ש וברכותיה ולדלג ברוך ה׳ לעולם ידלג ויתפלל עם הצבור ויאמר ברוך ה׳ לעולם עם הברכה של יראו עינינו אחר התפלה (סי׳ רל״ו):

ד אם הצבור מקדימין בקיץ להתפלל קודם שעה ורביע לצאת הכוכבים לפי חשבון שעות זמניות מוטב שלא יתפלל עמהם ויתפלל בזמנו ביחידות ואפי׳ בדיעבד צריך לחזור ולהתפלל ומי שרגיל להתפלל בלילה וטעה והתחיל ברכות ק״ש עם הצבור מבע״י יגמור כדי שלא יברך לבטלה ובלילה יקרא ק״ש בלא ברכות ויתפלל (רל״ס):

ה לכתחיל׳ מצות׳ מיד בצאת הכוכבי׳ ואם אין לו פנאי כגון שלומד עם אחרי׳ לכתחל׳ זמנה עד הצות עבר ואיחר אפי׳ במזיד קורא עד עלות השחר ואם היה אנוס או שכור או חולה וכיוצא בו קורא לאחר ע״ה קודם נץ החמה ואז לא יאמר רק ק״ש וב׳ ברכות שלפניה ואמת ואמונה אבל השכיבנו לא יאמר דלאחר ע״ה אין זמן שכיבה ואם היה אז אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גדודי חיה ולסטים או שאר דברים כדלעיל כלל כ״ג סי׳ ג׳ לא יקרא אז ק״ש פעם ב׳ לצאת בה ידי חובת ק״ש של יום שמאחר שעשה לאותה שעה לילה א״א להזור ולעשותה יום אלא צריך אז להמתין לקרות ק״ש של יום עד אחר הנץ החמה: (סי׳ נ״ח):

ו הצי שעה קודם זמן ק״ש אסור להתחיל לאכול אבל טעימה בעלמא מותר ואם התחיל צריך להפסיק ויקרא ק״ש בלא ברכות דדוקא לק״ש שהוא מן התורה צריך להפסיק אבל לברכות וכן לתפלה שהוא מדרבנן א״צ להפסיק ולאחר שגומר סעודתו קורא ק״ש וברכותיה ומתפלל. ודוקא שכבר התחיל לאכול א״צ להפסיק לתפלה אבל אם לא התחיל לאכול אעפ״י שכבר נטל ידיו צריך להפסיק ואם כבר בירך ענט״י יאכל המוציא ויפסיק דאכילת המוציא לא חשיב כהתחיל לאכול (א״ר) אבל אם התחיל קודם לחצי שעה א״צ להפסיק ואם יודע שתמשך סעודתו עד הלילה אפי׳ התחיל קודם צריך להפסיק. וכן הדין בכל דבר שהוא מן התורה אם התחיל בהיתר דהיינו חצי שעה קודם הזמן א״צ להפסיק ואם התחיל באיסור דהיינו פחות מחצי שעה צריך להפסיק אבל במצוה שהוא מדרבנן אפי׳ התחיל באיסור א״צ

להפסיק (סי' פ"ע מ"א ס"ק ט"ו ובסי' רע"ו סק"ו ובסי' תל"א ובסי' תרנ"ב ובסי' רל"ה) חוץ מתפלת שחרית דאפי' התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק כיון דאסמכוהו אקרא דלא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שהתפללו על דמכם כדלעיל כלל ט"ז · ובשיגיע הזמן אסור להתחיל ללמוד כשלומד ביחידות אבל בצבור מותר וחצי שעה קודם אפי' ביחיד מותר כדי שלא יבטל מלימוד כ"כ:

ז אחר מעריב אין אומרים תחנון ומי שהוצרך להתפלל תיכף אחר מנחה מעריב עם הציבור ולא יכול לומר תחנון נ"ל שלא יאמר תחנון אחר מעריב כיון שכבר עשאו לילה ובא"ר כתב שיאמר אחר מעריב אם הוא עדיין יום (ועיין כלל ל"ג סי' ג'):

ח מעריב של שבת י"א דאפי' הנוהגים להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל בליל שבת מבע"י ובלבד שיהיו מפלג המנחה ואילך דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש וכבר קבל שבת עליה הוי כלילה ומ"מ צריך לקרות ק"ש בלילה בזמנה ולכן יזהר להתחיל ולאכול חצי שעה קודם צאת הכוכבים ומ"מ אם תאב לאכול מותר לאכול אף בתוך חצי שעה כיון שכבר קרא ק"ש עם הציבור ומ"מ יזהר לקרות אחר אכילה (סי' רס"ז במ"א וא"ר שם) ומ"מ הנוהג כן יזהר להתפלל מנחה קודם פלג המנחה שלא יהיה ב' דסתרי:

ט בשבת לא יסיים שומר עמו ישראל אלא יסיים הפורס סוכת שלום כו' ובדיעבד יצא (א"ר בשם כל בו):

י טעה בליל שבת במעריב בענין שצריך לחזור ולהתפלל (עיין לעיל כלל כ"ח סי' י"ד):

יא הש"ץ אומר ברכה א' מעין ז' ואפילו בשבת שאחר יו"ט או יו"ט שחל בשבת אומרים אותו ואין מזכירין של יו"ט. ודוקא במקום שיש מנין קבוע אבל כשמתפללין באקראי בעלמא אפי' בבית חתנים או אבל א"א אותו וכשקובעין על איזה ימים כמו על הירידים מקרי קבוע (ט"ז סי' רס"ח) וי"א דלא מיקרי קבוע אלא במקום שיש ס"ת ואם חל יו"ט א' של פסח בשבת א"א אותו דלא נתקן אלא משום מזיקין ובפסח הוא ליל שמורים (א) ובעשי"ת אומר המלך הקדוש ואם אמר האל הקדוש אם נזכר קודם שסיים יתחיל מן המלך הקדוש ואם סיים הברכה חוזר לראש (א"ר כל' ר"ס) ופ"ח כתב דא"צ לחזור וצ"ע (ועיין בנשמת אדם):

יב מנהג בכל ישראל שאומרים אחר קבלת שבת קודם תפלת ערבית פרק במה מדליקין והטעם עיין בש"ע סימן ע"ד. ויו"ט שחל להיות בשבת או שבת אחר יו"ט וכן בשבת חוה"מ אין אומרים אותו:

## כלל לה דין ק"ש שעל מטתו (רל"ט)

א בלילה כשהולך לשכב צריך לקרות ק"ש לפחות פרשה ראשונה ויש קורין כל ג' פרשיות. ולכתחלה יקרא אותה יושב או עומד ואם כבר שוכב יטה על צדו ויקרא ויאמר יושב בסתר ופסוקי דרחמי כמו שנדפס:

ב צריך לברך ברכת המפיל ולא חיישינן שמא לא יוכל לישן רק שיזהר שלא יאכל וישתה ולא יפסיק אחר הברכה ולכן אם צריך לשמש מטתו יקרא עכ"פ פרשה ראשונה של ק"ש ויברך ברכת המפיל אחר התשמיש:

ג יש מברכין ברכה זו קודם קריאת שמע ויש מברכין אחר קריאת שמע:

ד הישן ביום א"צ לברך ברכה זו אע"ג שנראה שהוא ברכת הנהנין מ"מ א"א לברך ביום דהיישינן שמא לא יוכל לישן אבל בלילה אפי' לא ישן כלל לא הוי לבטלה די"א דתקנו אותה על מנהג העולם כמו ברכת השחר כנ"ל. ועוד כיון דאסור לישן ביום כדאיתא בש"ע סימן ד' א"כ לא שייך לתקן ברכה ע"ז ואפי' למי שצריך לישן כדאיתא בש"ע סימן רל"א מ"מ לא פלוג ועוד דל"ש לומר המפיל חבלי שינה כו' דדוקא בלילה דאיברא לשינתא משא"כ ביום שאדם מגרה בעצמו השינה. וקודם שישן ביום יאמר ויהי נועם כו':

ה צריך ליזהר מאד להרגיל עצמו לשכב על צדו דוקא. ואיסור גדול לשכב פרקדן דהיינו ששוכב על גבו ופניו למעלה וטוב שירגיל עצמו לשכב על צד שמאל ויהרהר בתורה עד שיישן ואז נגע לא יקרב באהלו. ויש קוראין פרשה ראשונה כמה פעמים עד שישקע בשינה וראוי שלא לכפול פסוק ראשון דהיינו פסוק שמע ישראל. וראוי לכל אדם להתודות קודם השינה וז"ל הזוהר הקדוש פ' וישב כד אזיל ב"נ בכל יומא בעי ליה לאסתכלא מחובוי בכל

### נשמת אדם

(א) בעשי"ת בברכה א' מעין ז' לא אמר הש"ץ המלך הקדוש כתבתי במ"א מחלוקת דא"ר כתב דיחזור והפ"ח כ' דלא יחזור. ונ"ל דהנכון כפ"ח הטעם ע"כ לא נתקן רק מעין הברכות ולא מעין חתימת הברכות: הטעם בודאי אם סיים ברכת אבות בה"י מגן אבות פשיטא דהוי שינוי מטבע כאתז"ל יכול חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה בן חותמין. והרי בברכה מעין ז' מתחילין מגן אבות ולא מתחילין מגן אברהם אע"כ דנתקן רק על הם עיקר הברכות דהיינו אבות גבורות קדושת ה'. ואם כן כיון שאמר האל הקדוש הרי הזכיר קדושת ה' ולכן נ"ל שא"צ לחזור:





יומא ויומא כד אתי ליליה בעי לאסתכלא ולמבדק בכל מה דעבד כל ההוא יומא בגין דייתוב מינייהו ויסתכל בהו תדיר בגין דייתוב קמיה מאריה כד"א והטאתי נגדי תמיד כו'. ועוד רבים כהנה בזוהר הק' פ' נשא וז"ל ת"ח בשעתא דבני נשא דמיכין וטעמין טעמא דמותא ונשמתא סלקא לעילא קיימא באתר דקיימא ואתבחנת על עובדהא דעבדת כל יומא וכתבין לה על פתקא מ"ט בגין דנשמתא סלקת לעילא ואסהידת על עובדוי דב"נ ועל כל מלה ומלה דנפיק מפומיה בגין דההוא מלה דאפיק ב"נ מפומיה סלקא ובקע רקיען וקיימא באתר דקיימא עד דאזיל ליליא ונשמתא סלקא ואחיד לההוא מלה ואעיל לה קמיה מלכא הה"ד משוכבת חיקך שמור פתחי פיך וכו':

דין איך יתנהג בתשמיש המטה מבואר בחיבורי חכמת אדם כלל קכ"ח:

## כלל לו הלכות נט"י לסעודה ודין איזה דבר חייב בנט"י (קנ"ח):

א כיון דידים עסקניות הן ונוגעים בכל דבר ובזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה והכהנים אכלו תרומה היו צריכין ליטול ידיהם קודם אכילת תרומה לפי שמוזהרים מלטמא אותה ולכן גזרו נט"י אפי' בסתם ידים לתרומה. (א) וכדי שיהיו רגילים הכהנים בזה גזרו ג"כ על כל האוכל פת שאסור לאכול עד שיטול ידיו ברביעית מים וכל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם ומצוה זו מסייע שמי שיזהיר בו ואין שאר מעשיו מעכבים הוא מסוגלת שיהיה עשיר ושלמה המלך ע"ה וב"ד תקנו נט"י לסעודה:

ב ה' כללים נאמרו בדין נט"י. (א) איזה דבר חייב בנטילה. (ב) שיהיה הכלי כשר לנטילה. (ג) שיבואו המים מכח גברא. (ד) שיהיה המים ראוים לנטילה. (ה) כיצד דין הנטילה ונבאר פרטיהם. דבר שחייב בנטילה כיצד לא הצריכו נטילה אלא לפת שמברכין עליו המוציא שהוא חיי נפש שא"א להיות בלעדו אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כגון אלו שמברכין עליו בורא מיני מזונות אם אינו קובע סעודתו עליו א"צ נט"י אבל כשקובע סעודתו עליו וא"כ הוא דומה לפת וצריך לברך המוציא צריך ג"כ נט"י:

ג ומטעם זה האוכל פת פחות מכביצה כיון די"א דאינו מקבל טומאה יטול ידיו ולא יברך משום ספק ופחות מכזית י"א דא"צ נט"י (ט"ז וסגר"א) וי"א דדינו כפחות מכביצה (ל"ח מ"א א"ר) ואם הפת הוא טפל לד"א מבואר בכלל נ"ו סי' נ':

ד דבר שטיבולו במשקה והוא עדיין לח ואפי' אם אינו נוגע במקום המשקה כשהיה נוהג טומאה וטהרה היה צריך נט"י מדינא אך עכשיו העולם נוהגין להקל בזה אבל כל ירא שמים יזהר בזה ויטול ידיו ומכח ספק לא יברך. ואין קרוי משקה אלא ז' אלו והם סימנים י"ד שח"ט ד"ם דהיינו יין דם בהמה ועוף אבל לא של דגים (ומיירי שצריך לאכול משום רפואה בחולי שיש בו סכנה) שמן חלב טל דבש מים ואפי' אינו מטבל אלא קצה א' צריך נט"י:

ה מיני מרקחת שמטגנים בדבש נ"ל דיש חילוק דאם קנה הדבש ועדיין הוא מעורב בשעוה והתיכו ע"מ כן כדי לטגן בו א"כ מעולם לא היה עליו שם משקה א"צ נט"י אבל הקונה דבש שכבר מהותך מן העושים משקה (מעד) וידוע שהם מהתכים כדי לעשות משקה צריך נט"י אע"ג שמטגן בו אוכל בך נ"ל (דסמ"א כתב דא"צ נט"י וסט"ז כתב דצריך נט"י (ב) ובסי' בס"ז מנחות ..."א כתב כיון דקרוש לא הוי משקה ע"ש ועיין בתשובה מהרי"ט סימן ט"ו):

### נשמת אדם

(א) עיין בלבוש סי' קנ"ח סכ' וז"ל נט"י משום סרך תרומה. פי' שלא יאכל תרומה בידים טמאות ע"י שהם עסקניות ולא ידע ויבא לידי חיוב מיתה שהאוכל תרומה טמאה חייב מיתה בידי שמים עכ"ל. וכ"כ רש"י ביבמות דף ל' ד"ה תרומה טמאה דהכהן טמא שאכל תרומה טמאה במיתה. ול"ע דבהדיא איתא בחולין ק"ג ע"ב דאמר שמואל משום ר"א מנין לכהן טמא שאכל תרומה טמאה שאינו במיתה שנאמר ומתו בו כי יחללוהו פרט לזו שמחוללת ועומדת. וז"ל הרמב"ם בפ"ג מה' תרומות כל טמא שאוכל תרומה טהורה חייב מיתה. עוד שם טמא שאכל תרומה טמאה אע"פ שהוא בלאו אינו לוקה. וכ"כ הרע"ב בסנהדרין ספ"ט וע"ש בתוי"ט ופי"א דפרה מ' ג' בתוי"ט שם ובתוי"ט רפי"ג דזבחים. ויותר היה ללבוש לכתוב שטמא שאוכל תרומה טהורה במיתה ואע"ג דבטומאת ידים עסקינן שאינו אלא בסתם ידים ואינו טמא כדאיתא ספ"ב דחגיגה. מ"מ הוא איסור שכנגדו בטומאה דאורייתא חייב מיתה. וכמ"ש התוי"ט בפ' י"א דפרה. אבל א"ל לכ"ז אלא שהטעם כמו שכתבתי וכ"מ ברש"י בחולין ובתר"י בפ' אלו דברים:

(ב) בענין המרקחת שמטגנין בדבש מחלוקת שאחרונים בסי' קנ"ח דסמ"א כתב בפשיטות דא"צ נט"י · וראייתו משום' דבש הזב מכוורתו מטמא טומאת משקין חישב עליו לאוכלין מטמא טומאת אוכלין. וט"ז דהם ראיה זו דדוקא כזב מאליו מחשבה אמי כשריסק בידים כמו דבש שלנו בהדיא איתא בעוקצין חלות דבש מאימת מטמא משום משקה בש"א משיחרחר ובה"א משירסק: ופי' הר"ש והרע"ב משירסק החלות להוציא מן הכוורת · וא"כ כיון שעשה מעשה ונחית עליו תורת משקה לא יועיל עוד אפי' מעשה לבטל שם משקה ע"ש. והמ"א סבירא עוד ראיה אחרת משבת פ"ק דאמרינן חלות דבש שריסקן מע"ש ויצאו מעצמן ר"א מתיר דמעיקרא אוכלא ושתא אוכלא ע"כ. והנה קושיא זו הקשה הר"ש שם בעוקצין וכתב וז"ל וקלת קשה משבת דף י"ז ע"ש. ונ"ל די"ל דהשנמא התם מיירי דנוטלו עכשיו לאכילה וקאמר שפיר השתא אוכלא. משא"כ מתני' י"ל דמיירי דנוטלו לשם משקה ושפיר נקרא משקה · אמנם לדעת הט"ז בודאי הקושיא היא קושיא עצומה שסברי לדעתו שכיון שריסקו לא יועיל לו עוד שום דבר לחזור אוכל. ואיך קאמר השתא אוכלא. ולכן נ"ל דהרע"ב מפרש משיחרחר ר"ל שיתחר ריב עם הדבורים. והרמב"ם בפירושו הקשה ע"ז דהא הכל מודים שדבש בכוורתו עכ"פ הוי אוכל וע"ש בתוי"ט. ומפרש הרמב"ם דר"ל משיחמם לבוניא דבשם אע"פ שעדיין לא ילא והיינו לאחר שרדה הדבש מן הכוורת כי כן מלאכת הרדיה שמתחלה מעשן להבריח הדבורים ואח"כ

**ו** מיני טיגון שמטגנים בחמאה לא מבעיא כשהחמאה קרושה דאז אין שם משקה על החמאה דהלב שנקפה הוי אוכל ולא משקה אלא אפילו כשעדיין החמאה חם והיא צלולה דמקרי משקה אפ"ה א"צ נט"י כיון דחמאה הוי אוכל רק כשחוזר ונימוח חוזר להיות משקה וכיון דעכשיו בא לתקן אוכל קיי"ל דמשקה הבא לתקן אוכל הוי אוכל (ג) ודוקא שלא נימוח החמאה עד שהניח לתוכו האוכל דתיכף בא לתקן האוכל קודם שנעשה משקה אבל אם נימוח מקודם נ"ל דצריך נט"י ועיין בנשמת אדם :

## נשמת אדם

מרסקין התגות חתיכות לתוך כלי וכברולין לספריד הדבש מן השעוה מניחין הכל ביורה על האש עד שיתחמם ושוחטין הדבש מן השעוה . וסבירא להו נב"ש דתיכף כשנתחמם על האש אע"פ שעדיין הוא מעורב עם הדבש מ"מ מיקרי משקה . וב"ה ס"ל משירסק פי' הרמב"ם וז"ל כיון שיולק הנופת בידו לשתות הדבש עכ"ל . עוד כתב בתחלת המשנה וז"ל חלות דבש הן החתיכה הנופת וכבר ידעת כי הדבש הוא מכלל ז' משקים זה כשמותת אבל כ"ז שהוא בבית שעוה אינו אז משקה עכ"ל . ומדבריו משמע דס"ל דכ"ז שהוא מעורב עם השעוה לא מקרי משקה . וכן כתבו תוס' בהדיא בב"ב דף פ' א"ר כהנא דבש בכוורת אינו יוצא מידי מאכל לעולם . וכתבו התוס' תימא לר"י דחשיב דבש בהדי דמשקין . ואומר ר"י דהיינו אחר שהופרש מן השעוה אבל בכוורתו שהוא עם השעוה יש עליו תורת אוכל עכ"ל . וכ"כ שם בפסקי תוס' סי' רע"ו וז"ל דבש שהופרש מן השעוה הוי משקה אבל כשהוא עם השעוה הוי רק אוכל עכ"ל . ומדלא חלקו התוס' אם הוא בכוורת או חוץ לכוורת משמע ודאי דהא דכתב דבש בכוורתו אינו ר"ל בכוורת דהאו הכוורת גורם אלא הר"ל כשהוא מעורב עם השעוה דסתמא דמלתא דבכוורת הוא מעורב משא"כ לאחר שרסקו דאז זב הדבש מעט מעט ואז כבר אקרי משקה כדאיתא בתוספתא שהזכרתי ופסקה הרמב"ם . רק דמהני מחשבה . ויותר נראה דכוונת הרמב"ם כדמשמע מפי' הרא"ש שם שהביא פי' הרמב"ם הנ"ל שיהרהר משעה שיתחמם החלות להוציא הדבש כו' משירסק שיסחוט החלות להוציא הדבש משמע דס"ל דלב"ה ג"כ לא בעינן שהבר יצא הדבש רק תכף משמתחיל לסחוט אף שהוא מעורב עדיין בשעוה ע"ש . ובזה יותר ניחא לשון המשנה חלות דבש מאימת מטמא דלפירוש התוס' לא מצינו בחלות לעולם שיהיה משקה והכי הל"ל דבש מאימת מטמא . וצ"ל דאליבא דב"ש נקט חלות. איך שיהיה עכ"פ לשיטת רמב"ם ורא"ש ומכ"ש לדעת תוספות בב"ב דאינו נעשה משקה עד לאחר שיתן החלות על האש ויחמם אותן ויסחוט הדבש אז יורד עליו תורת משקה . אבל בריסוק ראשון שריסק החלות מן הכוורת עדיין הוא אוכל עד ריסוק שני לאחר חימום . ולשיטה זו לק"מ קושית הר"ם מגמרא דשבת דהא התם מיירי בריסוק ראשון כדקתני חלות דבש שרסקן מע"ש ושפיר קאמר השתא אוכלא . דכ"ז שלא סחט בידים לאחר החימום לא ירד עליו כלל תורת משקה . ומתני' דעוקצין ע"כ מיירי בריסוק שני דכיון דב"ש ס"ל משיתחמם ע"כ ריסוק דב"ה הוא לאחר החימום כידוע דבכ"מ ב"ה מיקל . וכמש"כ תוספות ורמב"ם ורא"ש בהדיא . ומהתימא על הרע"ב שהביא פי' הרמב"ם בדברי ב"ש שיהרהר ר"ל שיחמם . ולב"ה מפרש כפי' הר"ם על ריסוק ראשון דע"כ אם שיהרהר דב"ש שיחמם ע"כ ריסוק דב"ה ריסוק שני . וה"ל להביא פירושו גם אליבא דב"ה . ולפ"ז לק"מ קושית הט"ז שכתב דכל דבש שלנו מרסקין אותו מן החלות שהם עם השעוה ובזה הוי משקה עכ"ל דז"א דבריסוק זה לא ירד עליו שם משקה כלל עד ריסוק שני שסוחט הדבש מן השעוה . ובזה תלוי בדעת הסוחט אם לעשות ממנו משקה בהמת נשאר תורת משקה עליו . אבל כשסוחט לעשות ממנו מרקחת אזי נשאר אוכל כמו שהיה ולא נחית עלה תורת משקה כלל . וא"ל דהא איתא עכ"פ דבש שכבר נפרש מן השעוה וזה כבר נקרא משקה כדאיתא בתוספתא דבש הזב מכוורתו מטמא טומאת משקין . ז"א שהרי מסיים שם חישב עליו לאוכלן מטמא טומאת אוכלין דכיון דלא עשה בו מעשה לשם משקה מהני בו מחשבה כמש"כ הט"ז ג"כ והכי דייק לישנא דרמב"ם הביאו הט"ז וז"ל . דבש בכוורת מטמא ט"א שלא במחשבה רדה הדבש מכוורתו משירסק החלות מטמא משום משקה דבש הזב מכוורתו מטמא טומאת משקין חשב עליו לאוכלן מטמא ט"א עכ"ל . והנה הדין הא' הוא מגמרא דב"ב שהבאתי והדין הב' הוא משנה בעוקצין והדין הג' הוא מתוספתא שהבאתי . והנה לכאורה הרמב"ם מהפך הסדר דמתחלה כתב דבש בכוורתו ואם כן ה"ל לסמוך דין תוספתא דבש הזב . ועוד יל"ד דכתב רדה הדבש מכוורתו משירסק החלות ולדעת הט"ז הל"ל ריסק החלות שהרי לדעתו הריסוק הוא קודם הרדיה ועכ"פ הריסוק הוא הרדיה . אלא ע"כ שכוונת הרמב"ם כמו שפי' בעוקצין דמתחלה רודה החלות ואח"כ מרסקן דהיינו שסוחט הדבש מן השעוה . ולכן כתב דינא דתוספתא לבסוף דדין זה דחשב עליו לאוכלן קאי על דין ב' דאם בשעה שריסק חישב לאוכלן מטמא ט"א . ודומה לה דאמרינן בפרק תבית משקה הבא לאוכל כאוכל דמי ואף דהתם מיירי שסוחט לתוך אוכל אבל כשסוחט לתוך קערה לא מהני מחשבתו היינו משום שהמשקה בפירי מפקד פקידי ע"ש ברש"י ותיכף כשיוצאין שם משקה עליהם ובע"כ היו משקין אם לא שסוחט לתוך אוכל משא"כ דבש דמעיקרא היה אוכל ולכן מהני מחשבה בזה מאליו . ובמשקין היוצאין מפרי לא מהני מחשבה והיינו משום שמתחלה לא היה עליהן תורת אוכל . ולפ"ז הנה לשיטת תוס' ורמב"ם ורא"ש תלוי הכל בדעת בעל הבית הסוחט הדבש מן השעוה . וצ"ל דגם הר"ם והרע"ב מודים לזה . דמה שכתב דבריסוק ראשון הוי משקה היינו דדומה לדבש הזב ממילא דתורת משקין עליהם וה"ה הכא דמסתמא עומד למשקה וכמו דהתם מהני מחשבה לעשותו אוכל ה"ה הכא . ולכן נ"ל דאותה בעה"ב שקונים כלים קטנים בדבש מעורב עם שעוה דידוע דאפי' שמרסקן מן הכוורת דעתו למכור לבעה"ב לעשות מהן מרקחת . בזה לכ"ע לא ירד עליו תורת משקה . ומכ"ש לדעת התוס' ורמב"ם ורא"ש ואין כאן מיחוש כלל . ואמנם הדבש שמביאין בחביות גדולות דזה ידוע שמרסקן מן הכוורת ריסק אותם למכור לעושי משקה (מעד) . מ"מ גם בזה י"ל דאף הר"ם והרע"ב מודים כמו שכתבתי . אבל הקונים דבש ממוכרי המשקה (מעד) שידוע שכבר רסקו ריסוק ב' לשם משקה · בזה נדקו דברי הט"ז דלכ"ע הוי משקה ולא מהני עוד מה שעושה ממנו אוכל · ודמיא לנה דאיתא בכלים פ' כ"ו מ"ה ופסק הרמב"ם בפ' כ"ד מהלכות כלים ה"ו עורות בעה"ב מחשבה מטמאתן ושל עבדן אין מחשבה מטמאתן כיון דסתמן למכירה אינו תלוי במחשבה · וה"ה הכא כיון שהנכרי המרסק הדבש עשוי למכור א"כ אין המחשבה תלוי בו אלא במחשבת הקונה כנלע"ד :

(ג) **בסי'** קנ"ח במ"א ס"ק ז' בסופו כתב דהכ"מ בפ"א מה' ט"א כתב דשמן ודם וחלב שקרשו אפי' חזרו ונימוחו הוי אוכל זולתי יין וכ"כ תוס' בפסחים י"ד . ואמנם נ"ל דמ"ש חלב הוא ט"ס או שכ' שלא בדקדוק . ודברי תוס' שם צלה"ב נריכין באור . שהרי כתבו דשמן נקרא משקה והא דאי' בטהרות רמ"א שמן תחלה לעולם ותכ"א אף הדבש ר"ש שזורי אומר יין דוקא וקיי"ל כר"ש שזורי · כתבו התוס' דהתם מיירי בנקרש וחזר ונימוח דכ"ז שלא נימוח לכ"ע לא הוי משקה . וכמ"ש הר"ש בהדיא בפ"ג דטהרות בדברי ר"ת ע"ש . וכתבו תוס' דכן משמע ריש פ"ג דטהרות דקתני התם הרוטב והגריסין והחלב ושמן שמשקה טופח ה"ה תחילה קרשו ואח"כ נימוחו ה"ה שניים . ובתר הכי תני רמ"א השמן תחילה לעולם והיינו אפי' קרשו והא קאי ר"ש שזורי וע"ש בתוס' . ובדבריהם צ"ע שהרי משמע שגירסתם במתני' הרוטב והחלב והשמן ואיך כתבו קרשו ואח"כ נימוחו שניים · והרי שם איתא בהדיא קרשו ה"ה שניים חזרו ונימוחו הכילה מכיון טהור והיינו משום שאין כאן כבילה שיעור לטמא אחרים . אבל לכ"ע דין משקה על מה שנימוח ע"ש. וצ"ל דהתוס' קורו בלשונם וסבירא להו דטהור לא טהור גמור קאמר מתני' דטומאה שהיכן הלכה כמש"כ שם הר"ם בהדיא

אלא

יין





**ז** יין שרף שנתערב במים לפי מה שכתבתי לקמן בהלכות פסח סימן י' דאפי' נכבשו בתוכו פירות כמו (קערסין) וביוצא בו מ"מ הוא ספק אם היא מי פירות ע"ש ואפילו יש בו מים הרבה (עיין במ"א סי' תס"ג) וא"כ פירות שנכבשים בתוכו ספק אם צריך נט"י . ועל פירות מבושלים כיון שמברכים על הרוטב בורא פרי העץ אין עליו דין משקה (א"ר) :

**ח** דברים שאין דרך ליגע בו אלא לאכול בכף כגון מיני תבשיל א"צ נט"י אבל מה שדרך ליגע בו אע"פ שאוכל בכלי לא מהני וכן אפי' אם אחר נותן המאכל לתוך פיו לא מהני וצריך האוכל ליטול ידיו אבל המאכיל א"צ נט"י (קס"ג) ואסור להושיט פרוסה למי שיודע בו שלא נטל ידיו ואפי' אם הפרוסה של האוכל וכן אסור להושיט למי שיודע שלא יברך ברכת הנהנין וכן למומרים כ"ש דאסור להושיט להם דבר איסור או לסייען לשום דבר שאסור לעשות (מ"א סי' קס"ג וסמ"ז) :

**ט** בשר צלי אם צלו אותו בלא מים רק לחלוחית של עצמו א"צ נט"י אבל אם יש רוטב גמור צריך נט"י דהוי כדבר שטיבולו במשקה (ומש"כ תוס' חולין ד"ס ונאכלין כו' א"כ לקדרה וסודחו במי פירות ור"ל די"ל נצלי במי פירות צ"ע דמשמע להדיא דרוטב לא מקרי משקה . ולולי דמסתפינא כ"ל דכל"ל בתוס' א"כ שסודחו במי פירות . או י"ל דמש"כ תוס' א"כ לקדרה ר"ל כמו צלי קדר ונתבשל בלא מים רק רוטב וגם נצלי בעינן כדתה ועיין בר"ן ובפי' רשב"א . של עלמו (עיין מ"א סי' קנ"ח ס"ק י') :

**י** לא גזרו רק על האוכל אבל השותה אפי' נוגע במשקין נוהגין שלא ליטול ידיו :

## כלל לז דין כלים הכשרים לנטילה (קנ"ט) :

**א** סמכו חז"ל דין נט"י וטהרתם לטהרת מי חטאת ובשם שצריך למי חטאת כלי כדכתיב ונתן מים חיים אל כלי וצריך כח גברא כמש"כ ולקח ונתן והמלאכה פוסלת במים (כמבואר כ"ז במס' פרה) כך בנט"י צריך כלי וכח גברא ושלא נעשה מלאכה במים לפיכך אין נוטלין לידים אלא בכלי . וכל הכלים כשרים ובלבד שיהיו עשוין לקבל משקה אבל כובעים של לבדין שקורין (קאפלושין או יארמעלקי) אפילו מעור והם קשים שיכולים לקבל משקין כיון דאין אלו כלים גמורים להשתמש בהן וגם שאין עשוין לקבל משקין אסור ליטול בהם הידים וכן כיסוי כלים כיון שאין תחלת עשייתן לקבל . ואם הוא בדרך ואין לו כלי נ"ל דיטול ולא יברך . ומ"מ יאכל ע"י מפה דהיינו שיכרוך ידיו במפה כדי שלא יגע באוכלין (כמ"ש סי' קס"ג מתיר בשעת הדחק והאחרונים אסרו ובפרט שאין דרך עכשיו לעוברי דרכים לשתות בכוס) :

**ב** הכלי צריך להחזיק רביעית לפחות . וישתדל שלא יהיה בו שום נקב לא מבעיא נקב כבונס משקה דהיינו שאם ישימו אותו על משקין יכנסו בו משקין דרך הנקב שהוא גדול קצת דבנקב כזה י"א דאינו נקרא כלי כלל אף שמחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אלא אפי' אם אין בו אלא נקב כמוציא משקין שהוא נקב קטן מאד אם הוא בתחתית הכלי שאינו מחזיק רביעית מהנקב ולמטה י"א ג"כ דפסול לגמרי ומ"מ אם אין לו כלי אחר אם הנקב רק כמוציא משקה ונשאר מנקב ולמטה רביעית מותר ליטול בה ואם הוא כבונס משקה אם נשאר מהנקב ולמטה מחזיק רביעית סמכינן על הפוסקים דמהנקב ולמטה לא נתבטל מתורת כלי ומ"מ מה שלמעלה מהנקב ודאי אינו כלי ולכן יטול דרך הנקב . (ועיין בכ"א סימן א') :

**ג** אפי' סתם הנקב בסמרטוטין או דבר אחר לא מהני (א) אלא אם כן שתיקן לו ברזא שקורין (צאפין) דזה נקרא תחלת תקונו ואז מותר ליטול דרך הברזא (ט"ז דלא כמ"א) :

## נשמת אדם

אלא ר"ל טהור מדין ראשון אבל טמא מדין שני . אבל לכ"ע מה שנימוח הוא משקה ור"מ וחכמים פליגי ביין ושמן ודבש כדאיתא התם דס"ל לר"מ דשמן תחלה לעולם ר"ל אפי' פחות מכביצה . אפ"ה נשאר ראשון כשחזר ונימוח וכמ"ש הרא"ש שם להדיא . ור"ש שזורי קאמר דוקא יין וכתבו תוס' דקיי"ל כר"ש שזורי . וזה דוקא במאי דפליג דהיינו אשמן ודבש אבל ברוטב וגריסין וחלב כ"ע מודו דכשחזר ונימוח הוי משקין כמש"כ שם הר"ש ורמב"ם ורא"ש בפי' המשנה וכן כתב הרמב"ם בהדיא ריש פ"ט מהלכות ט"א [אלא שהוא חולק על התוס' וכתב דשמן ודבש כשחזר ונימוח ג"כ דין משקה עליו דלא קיי"ל כר"ש שזורי . ומ"ע הכ"מ בפ"א דהרמב"ם ס"ל כתוס' ע"כ א"ל דלגמרי קאמר שהרי בהדיא הוא חולק עם התוס' וכן כתב הכ"מ בהדיא בפ"ט . אלא נ"ל דכוונת הכ"מ שהתוס' ס"ל ג"כ כרמב"ם דשמן הוי משקה ואף שהוא דוחק גדול כדי לתרץ דברי כ"מ שלא יהיה טועה ח"ו וכותר דבריו] · [ואח"ז מצאתי בב"ח במנחות נ"א שהשיג על הכ"מ בזה] . מ"מ מוכח דלכ"ע חלב דאף שכשהוא קרוש יש עליו דין אוכל מ"מ בחזר ונימוח חוזר להיות משקה ואין כאן מחלוקת כלל . וא"כ אין ספק דתיבת וחלב במ"א הוא טעות וצ"ל דחמאה אף כשהוא רך מ"מ דין אוכל עליו ולא בעינן שיהיה קרוש וקשה כמו אבן . וראיה לזה שראיתי בב"ה שכתב טעם לסקל בנט"י בטיגון בדבש לפי מה שכתבו תוס' דדבש שקרש דין אוכל יש לו וידוע דמיני מרקחת בדבש אינו קשה כאבן . אלא כשחוזר ונימוח היינו כשמרתיחו על האש ונעשה נזול אז נעשה החמאה משקה . וכ"כ הט"ז בסי' קנ"ח סס"ק ח' דמיני טיגון בחמאה צריך נט"י :

**ואמנם** נ"ל דאעפ"כ במיני טיגון בחמאה א"צ נט"י דכיון דחמאה הוא אוכל ועכשיו בא לתקן אוכל קיי"ל דמשקה הבא לתקן האוכל כאוכל דמי והיינו במשקה שעדיין אין עליו תורת משקה וכמו שכתבתי בס"ק הקודם לזה . ואמנם זה דוקא שקודם שנימוח הכית בו האוכל וא"כ קודם שנעשה משקה כבר בא לתקן האוכל אבל אם נימוח מקודם ונעשה משקה אע"ג שמחשבתו היתה לתקן האוכל לא מהני . ואפשר דמש"כ כ' הט"ז דצריך נט"י דכן הדרך לחמם החמאה תחילה :

(א) **אם** סתם הנקב בסמרטוטין . כתב הט"ז בסי' קנ"ט ס"ק ב' דאינו מועיל שום סתימה רק כ"א בזפת וכה"א שם ס"ק ו' כתב בפשיטות דכיון דסתמו חשוב כלי ואמנם

דבריו

שבר

ד שבר כלי שמחזיק רביעית אין עליו דין כלי אא"כ יחדו לתשמיש ומקבל רביעית שלא במסומך דהיינו שאין צריכין לסמוך אותו כדי שלא תשפך המשקין ואז אם אין לו כלי אחר מותר (מ"א ס"ק ג') ונ"ל דאם יש בו נקב קטן אפי' רק כמוציא משקה כיון דבלא"ה הוא שבר כלי אין נוטלין בו אפי' אין לו אחר (עיין ב"י וט"ז ובכלים פ"ד מ"ג):

ה כלי שיש לו ברזא למטה שקורין (כלנדפאס) או מן הצד שקורין (סטנדיל) כיון שתחלת תקונו כך מיקרי כלי רק שצריך להחזיר הברזא או השרויף בכל שפיכה כדלקמן כלל ל"ח סי' א':

ו כלי שיוצא ממנו דד שקורין (גיסקאן) דהיינו שצד אחד יותר גבוה משאר הכלי אסור ליטול ממנו דרך הדד דאין זה כלי אבל כלי שיש לו (סטויז) הוא כלי גמור (סי' קנ"ט מ"א ס"ק ז'):

ז כלי שנסדק מצד א' אע"פ שאינו אלא כמוציא משקה אין ליטול בו אלא בשעת הדחק (ט"ז בסי' קנ"ט ס"ק א' בשם סב"ח) וי"ל דגרע מנקב שסופו שיבקע כולו דוגמא לדבר בסי' תקפ"ד סעיף ח'. (ועיין בפרה סוף פ"ה בסוקת שנחלקה וכ' בתוי"ט בשם כ"מ דמיירי שאין מים נוזלים מהסדק מפני שחיברה בטיט אבל אם נוזלים לא הוי כלי ע"ש:

## נשמת אדם לא

דבריו ל"ע שלא כתב שום ראיה לדבריו. ובודאי אין לדמותו לברזא שנוטל דרך הנקב. ומדבריו משמע דהסתימה עושה כלי בתחלה. והנה הט"ז כתב ראיה דאין מועיל סתימה לענין טומאה. וזה ל"ע עדיין דלענין טומאה מלינו כמה דברים שסותמים. ועיין בב"ק דף ק"ה חבית שסתמוה שמרים ועיין בתוי"ט פ"ו דכלים מ"ג בשם מהר"ש דכל מידי דקאי מהני לענין סתימה כשסותם יפה ע"ש. ושם ברמב"ם והראב"ד לא שכר אלא זפת וטיט ולא מיירי משאר דברים שהרי לא כתבו דלא מהני סתימה בשום דבר וז"ל הרמב"ם שם ושאר כל הכלים שסתמן בזפת וכיוצא בו ועיין פ"י דכלים מ' ב' דבצק ודבלה שמנה וכל דבר המתמרח הוי סתימה ולכן ל"ע. אך הראיה שהביא מרמב"ם פ"ו דפרה צריכין אנו לבאר היטב דמדברי הט"ז משמע דמתני' דפרה ודברי רמב"ם שם מיירי בנקב המטהר. ולפ"ז ל"ע למה כתב הרמב"ם דניקב מלמטה וסתמו פסול שהמים שבו אינן על עיגול הכלי אלא על הספק. ה"ל לכתוב בקילור לפי שנתבטל מתורת כלי וכמ"ש הר"ש והרא"ש שם וביארו בדבריהם דסתימה של סמרטוט לא משוי ליה כלי. אבל מרמב"ם בפירוש המשנה ובחבורו משמע להיפך דס"ל דע"י הסתימה נעשה כלי ולכן מן הצד כשר. רק מלמטה הטעם לפי שהמים אין על הכלי וא"ל דכיון שבטל לגבי כלי עד שנקרא שם כלי עליו א"כ אין שייך לומר שהסתימה עצמו יהיה פסול. וז"א דמצינו כיוצא בו כדאיתא בסוכה י"ט גבי טיט הנרוק וע"ש בתוס' וכ"מ דבהלכה ז' כתב כלי שניקב מלמטה כו' משמע דמיירי בכל הנקבים דלמטה אפי' הנקב הוא כמוציא משקין פסול ה"ל כלי ומקדשין אפי' ממה שלמעלה מן הנקב. ובזה אתיא שמתני' מדויק דלכך נקט ופקקו כמן הגד להכשיר אף מה שלמעלה מן הנקב ולא ס"ל כפי' הרא"ש שאכתוב אי"ה:

ואמנם בדברי הר"ש והרא"ש מבואר הדבר שהטעם שע"י הנקב נתבטל מתורת כלי והסמרטוט אינו משוי ליה כלי. אך נראה שהם מחולקים דהרא"ש בפירוש המשנה שם כ' בהדיא וז"ל ואפי' לא פקקה בסמרטוט ואגב רישא נקיט. ולא מסתבר למימר שמקדשים במים שלמעלה מן הסמרטוט עכ"ל. הרי להדיא דס"ל לרא"ש דמתני' סתמא קתני ומשמע דמתני' מיירי בכל הנקבים דאם ניקב מלמטה אפי' הוא רק כמ"מ בטיל מינה שם כלי והסמרטוט לא מהני לעשותו כלי והא דנקיט רבא וכל"מ דדוקא בכונס משקה פסול לקדש היינו דאז אפי' באמצע פסול אבל בשוליו כיון דאינו ראוי להחזיק בו מים כלל בטל מינה שם כלי. וכמן הגד ס"ל לרא"ש דמתלקין הכלי דמה שלמטה מן הנקב אע"פ שהוא בכ"מ מ"מ עדיין שם כלי עליו אבל מה שלמעלה מן הנקב בטל מתורת כלי ואין מקדשין בו והט"ז לא ראה פירוש המשניות לרא"ש שלא נדפס בימיו וא"כ ל"ק מה שהקשה של הטור ממתני' דפרה. וא"ל דקו' הט"ז דהא ע"כ כשממלא נכנס המים דרך הנקב העליון וזה לא מקרי כלי י"ל דמיירי בממלא במקום שמקלח המעין ואינו ממלא ע"י שתיבה או שממלא בכלי אחר ושופך לכלי זה דלא בעינן תיות בכלי כדאיתא בסוטה ט"ז ע"ב כן משמע ברמב"ם פ"ט בהל' פרה. (אבל בחולין ט' ע"ב גבי גלוחית כ' רש"י ותוס' דבעינן איותן בכלי וכ"מ בב"ב רים פ' הספינה תוס' ד"ה ירדן ובפסחים ל"ד צ"ב וצ"ע) ולדעת הרא"ש בנט"י ג"כ אפי' ניקב בכ"מ מותר ליטול דרך הנקב כשיטתו במתני' דפרה. ובודאי משמע לשיטתו דניקב במ"מ מן הגד דמותר ליטול אפי' דרך פיו כמ"ש התה"ד דאל"כ מאי איכא בין כונס למוציא. אבל באמת אם ניקב בשוליו ממש אף במ"מ פסול כיון דסובר הרא"ש דבטל שם כלי ממנו ואפשר דהרא"ש ס"ל דמתני' דפרה מיירי דוקא בניקב בכ"מ אבל במ"מ אפי' בשוליו לא בטיל תורת כלי. וזהו ג"כ דעת האגודה שכתב במתני' דפרה דמכאן מוכח דמותר ליטול מכלי שניקב בלדו והקשה הט"ז שדבריו סותרים שהרי בפ' כ"ה כ' האגודה דבניקב בכ"מ אסור ליטול כ"א דרך הנקב ובמחזיק רביעית וע"ז כתב דהסמ"ק פוסל גם בזה. ואין כאן סתירה כלל דהאגודה ס"ל כפי' הרא"ש בפרה דמה שלמטה מהפקק כשר ולאפוקי מדעת הרמב"ם והסב"א דס"ל דאין מחלקין הכלי לשנים אלא בניקב בכ"מ אף מה שלמטה מן הנקב פסול. וע"ז כתב האגודה דמנתני' מוכח דמחלקין דס"ל דמתני' סתמא קתני ומיירי בכל הנקבים אפי' נקב המטהר ואפ"ה כשר דס"ל דהסמרטוט אינו משוי כלי וא"כ מוכח דמחלקין הכלי וא"כ ממילא נשמע דאינו מותר ליטול אלא דרך הנקב. אבל מדברי הר"ש שם משמע דמפרש למתני' בנקב שאינו מטהר. דאל"כ מ"ש בניקב מלמטה או באמצע כיון שהסמרטוט אינו עושה כלי ומדלא פירש משמע כשיטת רמב"ם והסב"א דאין מחלקין הכלי. שהרי לא כתב דפקקה ל"ד כמש"כ הרא"ש: א"ו משמע דס"ל דודאי בנקב המטהר אפי' שלמטה מן הנקב פסול דאין חולקין כלי לשנים ומתני' מיירי בנקב כמ"מ ואפ"ה כיון שהוא למטה בשוליו פסול דהוי שבר כלי דהסמרטוט אינו עושה כלי ובאמצע כל הכלי כשר ולכן נקט פקקה דאם לא פקקה היאך מקדש שלמעלה מן הנקב דהא יזוב דרך הנקב:

וזה נ"ל ג"כ דעת הסמ"ק ובשטת הסב"א דמסתמא נוטלין בכלי מיוחד למשקין ולכן אם ניקב בכ"מ בטל לגמרי. ואם יחדו לזיתים נוטלין אפי' דרך פיו ואם לא יחדו לזיתים וניקב במוציא משקה למטה מרביעית פסול לגמרי דבטל מתורת כלי. ואם נשאר לקבל רביעית נוטלין דוקא דרך הנקב דאע"ג דבמיוחד לזיתים מותר ליטול אפי' דרך פיו היינו לפי ששם כלי עליו משא"כ במיוחד למשקין ע"כ מה שלמעלה מהנקב אע"פ שהוא רק כמוציא משקין מ"מ בטל שם כלי מהחלק שלמעלה מהנקב דאינו ראוי למשקין דזב דרך הנקב. אבל מה שלמטה מן הנקב שפיר תורת כלי עליו כדמוכח ממילתא דרבא דאמר ניקב בכ"מ אין נוטלין משמע דוקא בכ"מ אז אין נוטלין לגמרי. ואפשר דהסמ"ק מוקי ג"כ מתני' דפרה בניקב כמוציא משקה וס"ל בזה כרא"ש דפקקה ל"ד. ואע"ג דהתם סתמא קתני מן הגד ואינו מחלק בין נשאר בו רביעית או לא היינו לענין מי חטאת דא"ל שיעור. משא"כ בנט"י דבעינן שיעור רביעית וס"ל דבמ"מ מחלקין הכלי לשנים. אבל בכונס משקה בטלה שם הכלי לגמרי ואין נוטלין אפי' דרך פיו ובזה לק"מ קושית הט"ז ומ"מ הדין אמת דלא מהני סתימה:

ומסתברא דגם הרמב"ם אינו חולק על הר"ש והרא"ש דסמרטוט אינו מהני לעשות כלי ומוקי לרישא דמתני' ג"כ בניקב במ"מ. אלא דס"ל דבמ"מ אינו בטל מתורת כלי ועיין בכלים פ"ג מ"ג דאי' דכלי שניקב בכדי טהרתו לא נתבטל שם כלי ממנו. ועיי"ש בר"ש דאפי' למטה בשוליה:





ח לא יתן מים לחבירו בחפניו וה"ה אם נטל ידו א' לא יקח בה מים וישפוך על היד האחרת שאין נוטלין אלא מן הכלי:

ט הבא בספינה וכיוצא בו ואין יכול לטבול ידיו בים וגם אין לו כלי שלם ליטול בו יקח כלי שניקב בכונס משקה ודולה בו מהים ומטביל ידיו בתוך הכלי דהואיל דהמים נוטפין דרך הנקב ה"ז כאלו היו המים מחוברים למי הים וה"ז כאלו מטביל ידיו בים וה"ה בדולה בדלי נקוב בכונס משקה מן הבאר ואע"ג דלענין טבילה קיי"ל דניצוק לא הוי חבור לענין נט"י אזלינן לקולא. ומ"מ אם יש לו כלי שלם לא יעשה כן די"א דגם לנט"י לא הוי חיבור:

י אבנים הקבועים בכותל ועשה להם בית קיבול וברזא אין נוטלין מהם לידים דלא היה עליו שם כלי בתלוש אבל אם היו כלים מתחלה ואח"כ קבען מותר:

## כלל לח דין כח גברא (סי' קנ"ט):

א כשם שהמים צריכין שיבואו מתוך כלי כך צריכין שיבואו מכח גברא דהיינו שיבואו ע"י שפיכת אדם. אבל חבית מים שנפל הברזא ממנו אין נוטלין ממנה לידים שאין כאן כח נותן. ואם אדם הסיר הברזא ממנו מותר ליטול ידיו ממנו רק שצריך להכניס הברזא תמיד לכל שפיכה ושפיכה שהרי לא עשה שום מעשה בגוף החבית רק שהסיר ממנה המונע המים לצאת וא"כ לא מיקרי כח גברא רק שפיכה ראשונה:

ב אבל אם הטה חבית פתוחה על צדה מותר ליטול ממנו כ"ז שמקלחת שהרי עשה מעשה בגוף החבית שע"י הטייתו מקלח המים וכן אם הטה חבית על ברכיו ועל ידי שמנענע בברכיו יוצאין המים מותר ליטול ממנו:

ג הכניס ידיו בכלי של מים אפי' יש בו מ' סאה אם יש לו מים אחרים ינגב ידיו ויטול ואם אין לו אפילו אין בו מ' סאה כשר ומ"מ לא יברך על נטילה זו ונ"ל דיאכל במפה ודוקא בשאינו מחובר לקרקע שעכ"פ היה הנטילה בכלי אבל אם הכלי מחובר לקרקע אין כאן נטילה כלל וגם לא מיקרי טבילה דטבילה לא שייך בכלי דהוי שאובין:

ד לפיכך אסור לטבול ידיו (ברער קאסטין) אם נפסק הקילוח מן הרער אבל בזמן שמקלח שם מים מן הרער מותר לטבול ברער קאסטין דע"י הקילוח נחשב כל המים שבקאסטין כאלו הוא מחובר למים שבנהר דלענין נט"י קיי"ל דניצוק הוא חיבור כדלעיל בכלל הקודם וא"כ עכ"פ הוי טבילה לידים אבל אם יחזיק ידיו תחת הקילוח מן הרער לא יועיל דאין כאן נטילה וגם טבילה לא הוי דטביל' לא מיקרי אא"כ הכניס ידיו במים (א"ר) ולפ"ז אסור ליטול ידיו מן (פלומפ) דאין כאן כלי:

ה טבל ידיו במעיין אפי' הוא קטן הרבה רק שמכסה המים לב' ידיו די בזה דמעיין מטהר בכל שהוא אבל אם אינו מעיין רק בור שירדו בו מי גשמים בשעת הדחק מותר לטבול בו ידיו אע"פ שאין בו מ' סאה ודוקא בשהן מכונסין בבור אבל אם הם זוחלין ע"ג קרקע אפי' יש בו מ' סאה נסתפקו הפוסקי' אם מהני בהם טבילת ידים וכן מ' סאה שאובין שבקרקע לרמב"ם אין מטבילין בהם ידים ולראב"ד מטבילין:

## כלל לט דין המים הראוים לנט"י לסעודה (ק"ס):

א המים שנוטלין בהם הידים צריך שלא יהיה נשתנה מראיהן הן מחמת המקום או מחמת דבר שנפל לתוכן אבל אם נשתנו מחמת עצמן כגון המים העומדים בכלים באויר זמן ארוך ונעשו ירוק כשרים ואם חזרו לברייתן אפי' נשתנו מחמת דבר אחר כשרין:

ב עשה בהם מלאכה כגון שהדיח בהן כלים מלוכלכים או ששרה בהן ירקות או הדיח ירקות או שהעמיד בתוכם כלי עם משקה אם בשביל שיצטנן או כלים שנתבקעו כדי שיתחברו (מ"א) או שמדד בהן מדות או ששרה בהן פת אפי' נתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לכלי זה כיון דניחא ליה עכ"פ הרי המים נעשו כשופכין ופסולין אבל אם לא רצה כלל לשרות או להדיח ונפל לכלי של מים בשרים ומ"מ אם יש לו מים אחרים יטול בלא ברכה ונ"ל דגם בנתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לזה אע"ג דחייב ליטול ידיו שנית מ"מ לא יברך: (א)

ג הדיח בהם כלים מודחים ונקיים או שנתן לתוכן דגים חיים שלא ימותו ואפי' מת הדג שם (א"ר) או שהעמיד לתוכן משקה צונן שלא יחמו או שטבל בהן ידיו ולקח מהן בחפניו כדי לטוח

## נשמת אדם

(א) הט"ז בסי' ק"ד כתב בשם סב"י דאפי' שרה פתו בלא מתכוין פסול. והב"ח והמ"א כתבו דכשר וכן הסכים בא"ר. ולכאורה דברי הט"ז נכונים כמש"כ סב"י כיון דקיי"ל כת"ק ומוכח מרמב"ם ור"ש ורא"ש דלת"ק אפילו בלא מתכוין פסול. והב"ח איט מתורץ כלום המשנה ולאחר העיון נראה דדעת סב"ת נכון ודברי סב"י וסט"ז תמוהים דז"ל המשנה פ"א דידים או ששרה בו פתו פסולים שמעון התימני אומר אפי' נתכוין לשרות בכלי זה ונפל בזה כשרים. ודחקו כל המפרשים לפרש מאי אפי' ועיין בתוי"ט. והנה לדעת הב"י דאפי' בלא כונה פסול אין כאן דוחק כלל והדרכה אתי כפשטא דכיון

לטוח פני הלחם והגלוסקאות כיון שהמים לא נעשו בהם מלאכה כשרים וכן אם הניח בתוכם ירקות נקיים לגמרי רק כדי שישארו לחים כשרים בדיעבד (מ"א) :

ד שתתה מהם בהמ' או חיה או עוף כשרי' אבל כלב והזיר פסולי' דמאוס אם לא בשעת הדחק:

ה אין לו מים מותר ליטול ידיו בשכר ושאר משקין ואין בזה משום ביזוי אוכלין שכיון שצריך לזה ואינו בדרך איבוד וגם אין בהם משום שינוי מראה (שם) :

ו חמי האור אם הן חמין מאור שהיד סולדת בהם לכתחלה אין ליטול בהם ואם אין לו אחדים מותר ליטול בהם :

ז מים מלוחים וסרוחים ומרים אם אין הכלב יכול לשתות מהן פסולים דבטלו מתורת מים אבל מותר לטבול בו ידיו ודוקא כשהם בקרקע דאין טבילה בכלים ואם הם עכורים מחמת טיט אם הכלב יכול לשתות כשר גם לנט"י ואם לאו פסול אפי' לטבול ידיו ומי הים כשרים לנט"י דכשמרתיחן ראוין לכלב וצ"ל דר"ל לאחר שירתיח וכ"מ להדיא ברדב"ז:

ח אסור ליטול ידיו במים שנטל בהם שכבר נעשו שופכין . אבל אם תחב ידיו במים כשרים לנטילה :

ט אם אין לו כלי מותר לטבול ידיו בנהר או במקוה וכן בשעת הדחק שאין לו מים מותר לטבול ידיו בשלג המונח על הארץ אם יש בהם מ' סאה כשהוא מחובר ושוכב על הארץ ואע"פ שהוא נמוח ומברך ענט"י וא"צ לברך על טב"י דכיון דמברך על נט"י בש"כ טבילת אבל אסור ליתן שלג בכלי וליטול בו ידיו אא"כ ריסקן שנעשו מים . והמטביל ידיו במים הפסולים לנט"י מברך על טבילת ידים אבל הטובל במים הכשרים מברך ענט"י (מ"א סס"י קנ"ט) ואם נתערבו מים פסולים במים כשרים אזלינן אחר הרוב (סימן ק"ס ס"ק ז') ואם נטל יד א' וטבל יד אחד כשר ומברך ענט"י לכ"ע :

י אין המלאכה פוסל במקוה ובמעיין ונ"ל דה"ה בשתה מהן כלב או חזיר (כיון דים מקילין לגמרי כו'

## נשמת אדם

דכיון דלת"ק אפי' בלא כונה פסול . וע"ז אמר שמעון התימני לא מיבעיא בלא שום כונה דודאי כשר אלא אפי' נתכוין לשרות בזה דעכ"פ נתכוין לשרות אפ"ה כשר . ולמה להו להרמב"ם ור"ש ורא"ש ומהר"ש לדחוק בפירושו . אע"כ דס"ל דהכי דלשון שרה פתו משמע במתכוין לשרות וכן מוכח עוד ממה שכתב הרא"ש וכ"כ הר"ש וז"ל ל' אפי' לא יתכן אא"כ גרסי' פסולים ע"ש . וזה א"א לפרש אא"כ נאמר דלת"ק דוקא במתכוין שפיר קאמר שמעון דאפי' לא נתכוין ממש לשרות בכלי זה אפ"ה פסולים ומחמיר יותר מת"ק אבל אם נאמר דלת"ק אפי' בלא מתכוין כלל פסול לא א"ש הא דקאמר אפי' אף לפי גירסא זו שגרסי' פסולים . גם לפי' ב' שכ' הר"ש והרא"ש וכ"כ הרמב"ם דגרסי' אם נתכוין כו' כשרים ע"ש . אי איתא דלת"ק אפי' בלא כוונה כלל פסול א"כ אדרבה ל' אפי' שייך שפיר כמו שכתבתי . אבל ל' אם אדרבה ק' . אע"כ דלת"ק דוקא במתכוין פסול וע"ז קאמר שמעון דוקא אם נתכוין לשרות בזה אבל אם לא נתכוין לשרות בזה כשר דלא כת"ק דאמר סתם שרה פת דמשמע רק כשהיה לו כוונה לשרות . או י"ל דשמעון לפרש דברי ת"ק קאתי . או כדפי' מהר"ש הביאו התוי"ט . וכ"כ הב"ח אפי' לפי הגירסא אפי' . ומש"כ הרמב"ם דאין הלכה הר"ם י"ל דלא קאי לפי' א' אלא לפי' ב' שכ' דשמעון מתמיה על ת"ק וכי אפי' נתכוין לשרות כו' נמי יהיה פסול בתמי' אלא ודאי כשר ועי"ז כ' דאין הלכה אלא כת"ק וגם לפ"ז י"ל דלת"ק עכ"פ בעי כוונה לשרות ושמע שמעון לת"ק דאפי' לא נתכוין רק לשרות פסול ומתמיה שמעון כמש"כ מהר"ש וב"ח . ובאמת לפי פי' זה משמע לב"י דלת"ק אפי' בלא כוונה כלל פסול וע"ז מתמיה שמעון ואומר דלא מיבעי בלא כוונה כלל דודאי כשר אלא אפי' נתכוין כו' ג"כ כשר . ומעתה נחזי אנן כיון דגירסא זו שהביא הר"ם והא"ר כתב שגם האגודה גורס בדברי שמעון פסולין מוכח דלת"ק דוקא במתכוין פסול וגם לפי גירסא כשרים לפי' ר"ש ופי' א' ברמב"ם דר"ש קאמר אם נתכוין . מוכח מכל הפוסקים דלת"ק עכ"פ בעי' כוונה לשרות . ועוד דלמה נעשה פלוגתא רחוקה דלת"ק אפי' בלא מתכוין כלל פסול ולשמעון בעי כוונה דוקא בכלי זה אלא ע"כ דלת"ק נמי בעי כוונה ולשמעון דוקא בכלי זה . וא"כ אף אי נימא דלפי' ב' שכתבו הרמב"ם י"ל דבאמת לת"ק אף בסתם פסול . ואף זה לא מוכרח כיון דהוי ספיקא דרבנן בנט"י קיי"ל לקולא כמש"כ הב"י בשם ת"ה הביאו המ"א סי' ק"ס ס"ק י"ג . וכן משמע מרמב"ם פ"ו מהל' נט"י וז"ל מים שנשתנו מראיהן כו' וכן אם נתגלו כו' . ובהל' ט' כתב וכל מים שנפסלו כגון שהיו מרים ובהל' ח' כתב כל מים שנעשה בהם מלאכה כיצד מים שהדיח כלים או ששרה פתו כו' הדיח כו' הרי שבכל הפסולים כתב ל' נשתנו נתגלו נפסלו דלשון זה משמע בודאי שנעשה כך בלא כוונה אלא מעצמן . ולא כתב ג"כ מים שנעשה בהם מלאכה כיצד הודח בו כלים או ששרה בו פת אבל לשון שרה פתו והדיח כלים משמע שנתכוין לשרות ולהדיח . ולולי דמסתפינא ה"א דאפי' נתכוין לשרות בזו הוי נמי ספק דלגירסא שכתב הר"ש פסולין . וכן לפי הגירסא אם נתכוין משמע ודאי דלת"ק אף בזה כשר . ולפ"ז כ"נ דהנופל פת ממילא בלא שום כוונה שהכון כדעת הב"ח והמ"א ואעפ"כ אם יש לו מים אחרים יחזור ויטול בלא ברכה כיון דהוי פלוגתא :

ואם נתכוין לשרות בזה ונפל בזה האף שח"ו לחלוק נגד פסק השו"ע שכתב בהדיא דפסולין . מ"מ נ"ל דאם כבר נטל בהם ואח"כ נזכר בודאי דצריך לחזור וליטול כדפסק בש"ע . מ"מ לא יברך . שהרי הרמב"ם והטור לא כתבו דין זה דנתכוין לשרות בזה אלא כתבו סתם שרה בהן פתו ולשון זה משמע ודאי בנתכוין לשרות בהם וסיים לפי הגירסא בדברי שמעון פסולים דהלכה כת"ק . וגם נ"ל דהב"י בעצמו חזר בו בש"ע ולכן כתב ואפילו נתכוין לשרות בזה כו' וס"ל דת"ק פוסל בזה כמ"ש הב"ח ומהר"ש . אבל בלא מתכוין כלל מודה דכשרים דאל"כ ה"ל לכתוב רבותא דאפי' לא נתכוין כלל פסול . ומש"כ הט"ז שהוא מעתיק לשון המשנה לא הבנתי כלל דאין זה דרך הש"ע ואדרבה דרך הש"ע להעתיק לשון הרמב"ם . וכאן אדרבה הרמב"ם השמיט דין זה ואפילו הרמב"ם שדרכו להעתיק לשון המשנה היינו מה שהוא כהלכתא אבל לא שיעתיק מה שאינו להלכה ואדרבה נתן מקום לטעות דהא י"ל דדוקא במתכוין לשרות פסול אבל בלא מתכוין כלל כשר וזה לא מצינו . ומה"ט הב"י שיוסיף על לשון הרמב"ם וטור . אע"כ שחוזר בו בש"ע וכ' בש"ע לאפוקי ממה שכ' בב"י . וזה נראה האמת בדעת הב"י . ועוד נ"ל הכרח בת"ק דאינו פוסל אא"כ נתכוין . שהרי הרמב"ם כ' הטעם דכיון דנעשה מלאכה במים ה"ל כשופכין וזה שייך דוקא במתכוי' עכ"פ לשרות באיזה מים שיהיו אבל בלא מתכוין כלל וא"ל לשרייה זו ודאי דל"ש לומר שנעשו שופכין . אם לא לטעם שכתב הר"ש הביאו הב"י דינא מתורת מים יש לקיים דברי הט"ז . אבל כבר הוכחתי דא"א לפרש כן בדברי ת"ק כנלע"ד :





וכן אין שינוי מראה פוסל במטביל ידיו במקוה שיש בו מ' סאה (עיין ב"ח) :

יא כל ספק בנט"י לקולא כגון שהוא מסופק אם נעשה מלאכה במים או לא ספק אם נטל ידיו כשיעור אם לא ספק אם היה עליו דבר החוצץ או לא ס' אם הכלי שלם או לא אפי' יש בהן כל הנך ספיקות וכן כל מחלוקת הפוסקים אזלינן לקולא וכן כל כיוצא בו כיון שנט"י הוא מדרבנן אזלינן בספיקא לקולא וה"ה אם נסתפק אם נטמאו ידיו לאחר הנטילה (סי' ק"ס):

## כלל מ דין נט"י לסעודה (קס"א קס"ב) :

א שיעור המים לנט"י לא פחות מרביעית לכל יד דבזה לא יצטרך ליזהר בהרבה דברים שצריך ליזהר ואין כל אדם בקי בזה ובזה יוצא כל הספיקות והנוטל בשפע יתברך ומ"מ יש לנהוג דאפי' אם נטל כל יד מרביעית ישפוך עליהם מים שניים (כדעת הרא"ש הביאו המ"א שם בסק"ג) נוטלין לנט"י בין על גבי כלי ובין על הקרקע :

ב ישפוך רביעית מים על היד בבת אחת עד הקנה של זרוע דהיינו האצבעות והיד ולפחות עד סוף קשרי אצבעותיו במקום שמחוברים ליד (סימן קס"א) ולכן אין ליטול ידיו מכלי שפיו צר שאין המים יורדין בבת אחת (קס"ב מ"א ס"ק כ') והט"ז כ' סק"ה דכל זמן שאין פוסק מלזוב מקרי שפיכה אחת אע"פ שאינו בא בבת אחת :

ג נטל ידו אחת ברביעית ונגע בשניה קודם הנטילה או שאדם אחר נגע בידיו בעוד שהם לחות צריך לנגב ידיו ולהזור וליטול שהיד מקבל טומאה מיד האחרת ומ"מ נ"ל שאם כבר בירך ענט"י ונזכר יחזור ויטול ידיו ולא יברך (עיין סי' קס"ב במ"א ס"ק ז' וס"ק ח' ול"ע מסק"א ועיין א"ר ס"ק י"ג) : (א)

ד לאחר שנטל ב' ידיו ישפשפם ביחד ויגביהם נגד ראשו כמ"ש שאו ידיכם כו' ואז יברך ענט"י קודם הניגוב דכל זה מקרי עובר לעשייתן דגם הניגוב הוא צורך הנטילה דאסור לאכול קודם הניגוב שכל האוכל קודם ניגוב כאלו אוכל לחם טמא ולא ינגב ידיו בחלוקו שקשה לשכחה . ואם טבל ידיו או ששפך רביעית בבת אחת א"צ ניגוב ומ"מ יש בו משום מיאוס . וי"א דוקא במטביל א"צ ניגוב אבל בנוטל מרביעית אפי' נתן על כל יד רביעית צריך ניגוב ואם לא בירך קודם הניגוב ס' אם יברך לאחר הניגוב קודם המוציא . ולאחר שבירך המוציא אין מברך לכ"ע (סימן קנ"ח) :

ה צריך ליזהר מחציצה שלא יהיה טיט או עפר תחת הציפורן מה שיוצא חוץ לבשר אבל מה שהוא תחת הציפורן נגד הבשר אין חוצץ כיון שהוא דבר מועט אין דרך ב"א להקפיד ע"ז אבל שלא כנגד הבשר מקפידין הכל ואף שהוא אינו מקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם ובשאר היד הכל חוצץ אם הוא דבר הנדבק (קס"א) :

ו אפי' דבר שמכסה כל היד אם דרכו בכך אינו חוצץ כגון מי שהוא צובע וידיו צבועות וטבח ומוכר שומן ויש דם ושומן על ידו (במ"א סק"ז ט"ס ול"ל ס"פ י"א דזכחים) כיון שכל אותן בני אומנות אין מקפידין אינו חוצץ וכן מי שכותב תמיד ואצבעותיו מלוכלכי' בדיו אינו חוצץ ואם אין אומנתו בכך חוצץ וצריך להסיר הטבעות ואם היה רפוי בדיעבד עלתה לו נטילה (שם) :

ז היה לו מכה בידו ורטיה עליה אינו חוצץ וצריך ליטול ברביעית בבת אחת ואם אינו יכול ליטול ידיו כלל מחמת חולי יכרוך ידיו במפה (סי' קס"ג) :

ח מי שנתפחמו ידיו משחרות קדרה וכיוצא בו בשבת נ"ל דאם אין בו ממש רק חזותא בעלמא או אפי' יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד מותר ליטול ידיו ובלבד שלא ינגבם דהוי כמוחק רק ימתין עד שיתנגבו ממילא ואם הוא בענין שמקפיד עליו אפילו במיעוט היד חוצץ ואם אין בו רק חזותא בעלמא אפי' ברוב היד אינו חוצץ (ג) :

ט מותר לשבור הקרח בשבת כדי ליטול מים ליטול את ידיו (פ"ד) :

## נשמת אדם

י"א

(א) כתב המ"א בסי' קס"ב ס"ק ס' דאם שפך על ידו א' רביעית ונגע בחברתה נטמאה מחברתה . וכ"כ עוד ס"ק י"א דאם נגע בהם אחר טמאות ולפ"ז היו צריכין ליטול דוקא בכלי שהוא נגוב לגמרי דאם אוחז הכלי לח במים א"כ כשנוגע בידו קודם הנטילה נטמאו המים שעל הכלי וכשיחזור ויגע בו בידו שנטל אף שנטל מרביעית תטמא היד . ול"ע דהא כ' המ"א בס"ק א' דלכ"ע אם נטל מרביעית אין המים מקבלין טומאה אפי' ממים שחוץ למקום הנטילה . והמעיין במ"א יראה שהוא מסופק בדבר ובאמת מסתימת הפוסקים משמע דברביעית אין חשש כלל . ולכן נ"ל דעכ"פ אם כבר בירך ענט"י לא יחזור ויברך אף שיגע בו אחר :

(ג) מי שנתפחמו ידו משחרות קדרה כיצד יתנהג בנט"י בשבת . דהנה כותב ומוחק דהכותב על בשרו חייב בכ"ד שהוא רושם ומתקיים וה"ה הכותב בשחור והוא השחרורית מן הפחמין חייב . כדאיתא בשבת ק"ד ובכ"ד שהוא רושם לאתויי בשחור ופירש רש"י פחמי' . והמוחק שעשם דיו או ש"ד על מנת לכתוב שני אותיות חייב . וא"כ עכ"פ שלא ע"מ לכתוב הוי שבות דרבנן . ולפ"ז היה נראה דאסור ליטול ידיו דהוי כמוחק כדאיתא ביומא פ"ח . היה שם כתוב על בשרו לא ירחץ פירש"י מוחק השם וע"כ ס"ל לרש"י דהוי פסיק רישא . דהא קיי"ל כר"ש בדבר שא"מ . והנה התו' שם כתבו דליתא דבהדיא אמרי' בשבת ק"ד דטעמא משום שלא יעמוד לפני השם ערום וא"כ מותר ליטול ידיו אך לנגבם אסור דהוי פסיק רישא שאסור אפי' בדרבנן כדאיתא בסי' י"ד אך צ"ע אם לא מקרי

י י"א דבעי כוונה לנטילה לפיכך מי שנטל ידיו מפני שהיו מלוכלכים או אפי' לדבר שטיבולו במשקה אם נטל כדין נט"י כיון שי"א דא"צ נטילה אע"פ שלא הסיח דעתו ורוצה לאכול פת יחזור ויטול ידיו אבל לא יברך דשמא הלכה כי"א דלא בעי כוונה לנטילה (קנ"ח):

יא אם הוא בדרך ואין מים מצוים לו לפניו ברחוק יותר מן ד' מילין ולאחריו מיל מותר לו לברוך ידיו במפה ואוכל בלא נט"י ואם הוא מסופק אם ימצא בד' מילין והוא רעב הרבה יכול ג"כ לאכול ע"י מפה וההולך במקום סכנה שירא לחפש אחר מים מותר לאכול ג"כ במפה ושומרי גנות ופרדסים והיוצא בו כלאחריו דמי והיושב בביתו צ"ע אם דינו כלפניו (מ"א קס"ג) ול"נ פשוט דדמי כלאחריו (וז"ל ירושלמי חלה פ"ב שומרי גנות מה את עביד כלפניהן כלאחריהן נשמענה מן הדא האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה הדא אמרה לא בתוך ביתה יושבת ות"מר אין מטריחין עליה אוף הכי כו'):

יב יש עוד תקנה בשעת הדחק כגון שנוסע בדרך בעגלה עם נכרים ואין ממתינים עליו עד שימצא מים אזי בשחרית בשעה שנוטל ידיו לתפלה או אפי' באמצע היום נוטל ידיו כדין ואין מברך ענט"י ומתנה שיהיה נטילה זו עולה לו כל היום ואז מותר לאכול כשירצה רק בתנאי שישמור ידיו שלא יגעו במקום מטונף אלא ישים ידיו בבתי ידים שקורין הענטשך (אע"ג דבעינן תיכף לנט"י סעודה זה דוקא כשנוטל ידיו לאכילה ואוכל תיכף אבל כשאינו נוטל ידיו לאכילה לא בעינן תיכף) כשנוטל ידיו לאכילה ואכל והתנה שתעלה לו נטילה זו אף לאחר שעה כששמר ידיו ולא הסיח דעתו י"א דמהני והכל לפי שעת הדחק רק שצריך בכל זה זהירות וזריזות שלא יסיח דעתו משמירת ידיו ולכן אין לסמוך ע"ז אם לא בדוחק גדול וגם במקום שמועיל תנאי אעפ"כ אם נמצא מים יטול ידיו ולא יברך (סי' קס"ד) ומזה נ"ל שיצא הטעות להמון עם שנוטלין ידיהם פעם א' וע"י זה אוכלין כל היום ושתים רעות עושין אחד שמסיחין דעתם ואחד שאינם מברכין ברכת המזון ולזה לא מהני תנאי:

יג העושה צרכיו ורוצה לאכול כיון דאסור להפסיק בין הנטילה לברכת ענט"י וגם אסור להפסיק בין נט"י להמוציא לכן יטול ידיו שלא כדין נט"י ויברך אשר יצר ואח"כ ישול כדין ויברך ענט"י ואם נטל ידיו כדין יברך תחלה ענט"י ואח"כ א"י ויסמוך על הפוסקי' דס"ל דא"י לא הוי הפסק דומי' דגביל דתורא בכלל ח' סי' מ"א (מ"א שם) אבל כשעשה צרכיו באמצע סעודה שא"צ לברך המוציא יטול ידיו כדין ויברך ענט"י ואח"כ א"י (סי' קס"ס):

יד מי שנגע באמצע סעודה בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם או שחכך ראשו או שהשתין צריך לחזור וליטול ידיו וא"צ לברך ענט"י אבל העושה צרכיו או שנגע בטינוף ממש או שנגע במי רגליו צריך לברך (ג) (סי' קנ"ח קס"ד ק"ע):

טו בכ"מ שצריך לברך המוציא באמצע סעודה כדלקמן (כלל מ"ד) מחמת היסח הדעת צריך ג"כ נט"י אבל א"צ לברך בהמ"ז אא"כ הלך והפליג או שהסיח דעתו באמת מלאכול (סי' קע"ח):

טז המתפלל בתוך הסעודה י"א דצריך נט"י (מ"א) וי"א דא"צ (א"ר) ובן נ"ל אם אין מים מזומנים לפניו ועכ"פ נ"ל דלא יברך (ד) (סי' קע"ח):

יז המתנמנם באמצע סעודה פחות מס' נשמין א"צ נטילה ואם יותר אפי' ביום צריך נט"י ג' פעמים משום רוח רעה כדלעיל (כלל ב'). ומ"מ אפילו נאנס בשינה זמן מה אפי' ערך

שעה

## נשמת אדם

הלכה בנט"י שהב"י בסי' קס"א סעיף ב' כתב. וכן האנשים שלובעין ידיהם לנוי אינו חוצץ או משום שאומנתו בכך אבל אם אין אומנתו וגם אינו לנוי חוצץ ואמנם בי"ד סי' קצ"ח בט"ז ס"ק י"ז כתב בשם רוקח באשה שנגעה ביורה או בקדירה ונתפחמה בשרה דאע"פ דנדבק מעט בבשר אינו קפידא. וכתב הט"ז דר"ל שנגעה בידה הרי דאפי' בנדה אינו חוצץ וכ"ש בנט"י (ועיין בחיבורי כלל כ"ה סי' ע' שם הארכתי) ודבר שאין בו ממש רק תואר בעלמא אע"ג שאינו לנוי אינו חוצץ. ולפ"ז אם אין בו ממש בטהרות הטוא ובמיעוט היד מותר ליטול אבל לא יגנב ואם יש בו ממש והוא מיעוט שאינו מקפיד בטל אך אם הוא רוב היד אף דחזותא בעלמא צ"ע. די"ל דדוקא בשאינו לנוי אינו חוצץ דומיא דפרוכת שהיה צבוע כמש"כ הרשב"א הביאו הב"י בי"ד סי' קצ"ח. משא"כ כשאינו לנוי. וברשב"א שם משמע דחזותא אינו חוצץ כלל אפי' אינו לנוי. ואפשר להקל בנטילת ידים כן נראה לענ"ד:

(ג) הט"ז בסי' קס"ד ס"ק ס' כתב דהעושה צרכיו באמצע סעודה אע"ג דצריך ליטול ידיו מ"מ א"צ לברך על נט"י וכ"כ שם המ"א בשם רש"ל וצ"ע שדבריו סותרים למש"כ בסי' ק"ע ס"ק ב' ששם כתב דצריך לברך ע"ש. ועיינתי ביש"ש חולין פ' כ"ה סי' מ"א וכתב וז"ל. כתב בת' רמב"ן מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף ודאי צריך נטילה ולברך באמצע הסעודה, כתחלה כו' ואיזהו מקום הטנופת לדבר זה מסתברא שלא במקום הטנופת ממש אלא אפי' שוק וירך ומקומות המכוסות באדם לפי שיש בו מלמולי זיעה וכן מתחכך ראשו כו' ע"כ. ונראה דבריו דהצריך נטילה. אבל לברך לא מצינו בד"ת שתקנו נט"י ע"ז ולפי דעתי נטילה בעלמא מספקא דהא כל זיעת הגוף הם כמות חוץ מזיעת הפנים והיכוך ראשו או משום זיעה או משום מיאוס וכ"ז והדומה לא תקנו נטילה אלא חמירא סכנתא וחייב לרחצם. אבל אין אני רואה חיוב ברכה ולא מצינו שתקנו חכמים ברכה באמצע סעודה כ"א הלך והפליג כו' עכ"ל רש"ל. ומעתה לדקו דברי מ"א דבסי' קס"ד דמיירי שנגע בשוק וירך כתב כדעת רש"ל דלא מצינו נטילה בגמרא. אבל בסי' ק"ע בשפשף ידיו במי רגלים או במקום מטונף ממש דבזה מצינו בגמרא שחייב בנטילה. וכן בהיסח הדעת ממש כהלך והפליג דמדינא צריך נט"י כתב שפיר דצריך לברך. והט"ז לא העתיק רק סוף דברי רש"ל:

(ד) המ"א בסי' קע"ח סעיף ז' כתב דצריך נט"י וראיה מע"פ נטל ידיו בטיבול ראשון צריך ליטול בטיבול ב' דאיידי דבעי למימר אגדתא והלילא אסח לדעתא. ועוד ראיה מסי' נ"ב דאפי' רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו צריך לחזור וליטול. ול"ע דבשלמא התם דסתם ידים כשר לת"ת ולברכות משא"כ תפלה דחמירא דאפי' סתם ידים פסול כדאיתא סי' נ"ב





שעה א"צ לברך על הנטילה (ה) (שם):

יח נגע ביד א' במקום מטונף א"צ ליטול אותו יד ואפי' באמצע סעודה (כן משמע בפסחים קט"ז תוס' ד"ה כל שטיבולו כו' ובתיו"ט פ"ב דידים מ"א ובסי' ק"ע ומברך ענט"י):

יט נגע בשערות ראשו ולא חיכך הראש א"צ נטילה אבל המחכך ראשו צריך נט"י (כן מוכח סי' קס"ד סעיף ח' מדברי רמ"א וכ"כ א"ר):

כ נ"ל דנוגע באמצע סעודה בס"ת או בתפילין או ברצועו' או במגילה מן המגילות הנכתבים על קלף בדין צריך ליטול ידיו שהרי כל אלו מטמאין הידים כמבואר בש"ע סי' קמ"ז במ"א שם. אך כיון שלא מצאתי דין זה בפוסקים יטול ידיו ולא יברך:

# כלל מא דין הרוצה לאכול ולשתות קודם נט"י איך יתנהג בב"א:

א הרוצה לאכול ולשתות קודם נט"י לסעודה אם הם מדברים שצריך לברך עליהם בתוך הסעודה כגון פירות ויאכל ג"כ פירות בתוך הסעודה ומכוין עכשיו בברכה זו לפטור מה שיאכל בתוך הסעודה וא"כ הוי לצורך הסעודה לכן מותר אף לכתחלה לאכול ולשתות במה שירצה וא"צ לברך אחריהם דברכת המזון יפטור הכל כמו שפוטרת מה שיאכל בתוך הסעודה (א) (עיין בנ"א ותבין כל הכלל שם):

ב ואם לא יאכל פירות בתוך הסעודה או שהם דברים שבלא"ה א"צ ברכה בתוך הסעודה כגון מיני לפתן ופרי אדמה שדרך לאוכלן מחמת הסעודה כגון (בולבעס) שקורין (ערד עפיל)

מיני

## נשמת אדם

וא"כ שפיר י"ל דלא מקרי היסח הדעת. סימן לדבר דאמרי' בחגיגה שבל להמור מותר לקל. וגם א"ר הקשה ממ"ש המ"א בסי' רל"ג דאם נטל ידיו לאכילה מ"מ צריך נט"י לתפלה ש"מ דתפלה חמירא וכתב בשם יש"ש דא"צ נט"י:

(ה) בשם הי' קע"ח איתא דשינת ארעי לא הוי הפסק להצריך ברכת המוציא. ולפ"ז צ"ע לענין נט"י. ובודאי אם לא ישן ס' נשמין א"צ נט"י דלא טעם מיתה. וכשישן ס' נשמין צריך ליטול ג"פ מטעם רוח רעה כדאיתא בש"ע סי' ד'. אלא דצ"ע אם צריך ליטול כדין נט"י לאכילה דלא גרע מסתם ידים דעכ"פ היסח הדעת הוא דאיכא. וכמש"כ המ"א שם ס"ק י"ב. ומב"י בסי' ד' משמע דשינת ארעי לא מקרי היסח הדעת. שהרי כתב על דברי הרא"ש בתשובה הכ' שמשכים ללמוד ובירך ענט"י וחזר והשכיב עצמו לישן קודם היום ונטל ידיו להתפלל א"צ לברך על נט"י אם לא עשה צרכיו כי שינת ארעי היא עכ"ל הרא"ש. וכתב הב"י ונראה דא"צ לברך דקאמר נ"ד דנטילה נמי לא בעי כדהיינו טעמא משום דשינת ארעי הוא כלומר ולא חיישינן שמא נגע במקום מטונף עכ"ל ב"י בסי' נ"ב. כתב הטור בשם הרא"ש דהיסח הדעת פוסל לתפלה וכ"כ הב"י ס"ס רל"ג דהרא"ש חולק על הר"ן וס"ל דהיסח הדעת פוסל בתפלה. וא"כ ע"כ ס"ל לב"י דשינת ארעי לא מקרי אפי' היסח הדעת דדוקא כשאדם ער וידים עסקניות חיישינן שמא נגע משא"כ כשישן מלובש בבגדיו וישן שינת ארעי לא חיישינן כלל. ואמנם באמת דבריו צ"ע דנראה דדברי הרא"ש מדוקדקים ובודאי הוי היסח הדעת לענין להצריך נטילה. אלא דס"ל לטור דהיסח הדעת לתפלה אע"ג דפסולים לתפלה מ"מ לא תקנו ברכה אלא בנגע ממש במקום מטונף דומיא דשחרית דתקנו דחזקה דנגע במקום מטונף. אבל בהיסח הדעת דאינו אלא חששא בעלמא שמא נגע לא תקנו ברכה. וכמ"ש הב"י בסי' ז' בשם מהר"י אבוהב דבמלוכלך בטיט ס"ל להרא"ש דא"צ לברך ענט"י משום האי טעמא ע"ש. ועיין בטור סי' ל"ג שכתב בשם הרא"ש דלכלוך בטיט והיסח הדעת שוין. וכן משמע דעת הטור שהרי הטור ס"ל דהיסח הדעת פוסל בנט"י ע"ש בסי' נ"ב ובב"י שם. ובסי' רל"ב פ' הטור ולענין ברכת ענט"י אין מברך אם לא עשה צרכיו וקנה עכ"ל. משמע להדיא דדעת הטור לחלק בין היסח הדעת לנגע בודאי במקום מטונף. וע"ש בב"י סס"י רל"ג דמשמע דס"ל דלטור ורא"ש מברכין על היסח הדעת. ולא משמע כן מדברי הטור שם. ומדברי הרא"ש בפרק הרואה ומדבריו בתשובה שהביא הב"י בסי' ס"ד. וא"כ דברי הרא"ש מדוקדקים דאם חזר והשכיב צריך נטילה אבל א"צ לברך אבל בודאי מיקרי היסח הדעת. ולכן נ"ל דפשיטא דלאכילה שינת ארעי עכ"פ מיקרי היסח הדעת לענין נט"י כדין נט"י לסעודה ומ"מ לא יברך במ"ש המ"א בסי' קע"ט דבאמצע סעודה לא תקנו ברכת ענט"י משום היסח הדעת:

ועוד נ"ל דהא דקיי"ל דהיסח הדעת פוסל בנט"י. היינו דוקא שהסיח דעתו שלא לשמור עוד ידיו. אם מחמת שאינו רוצה עוד לאכול כדאיתא בתוס' ברכות י"ב הביאו מ"א סי' קע"ט ס"ק ב'. וכן הט"ז סי' תע"ז. אבל סתם ידים באמצע סעודה אע"ג שהוא מסופק אם נגע באיזה מקום מכוסה א"צ אפי' נטילה. וכמ"ש ש"ל בהדיא הביאו מ"א בסי' ק"ס ס"ק י"ג דהוי ספק בנט"י לקולא. ובזה נ"ק מה שהקשה מ"א שם עליו דהא היסח הדעת פוסל דזה לא מיקרי היסח הדעת דהא מי שעוסק בסעודה לא יסור מחשבתו מידיו תמיד אע"כ דמסתמא שומר ידיו וכמו שכתב הרא"ש בהדיא בתענית דשינת ארעי לא נקרא היסח הדעת ע"ש. ולעולם לא נקרא היסח הדעת בין לענין אכילה ובין לנט"י אא"כ כבר הסיח דעתו לאכול עוד. ומה דאיתא בע"פ איידי דבעי למימר הגדתא והלילא אסח דעתיה היינו נמי שעוקר דעתו מלאכול עוד כמו בהמ"ז בסי' תע"ז. וגדולה מזו כתב א"ר סס"י קס"ד בשם אגודה דאפי' דבר עם חבירו והפליג א"צ לברך: וכן בסי' תע"ס דאמירת הגדה הוי היסח הדעת. אבל בזמן קצר משמע במ"א סי' קע"ט סס"ק ב' דלא יברך שהרי כתב ולענין ברכה עיין סי' קס"ד ושם כתב שלא יברך. ובסי' תע"ו מבואר שיברך וע"כ צריך לחלק כמו שכתבתי:

(א) בבדי לברר הדברים האלו. בסי' קע"ד סעיף ו' כתב הש"ע דעל יין שלפני המזון א"צ לברך דבהמ"ז פוטרתו ואפי' אין לו יין בתוך הסעודה. וכתב הרא"ש הטעם דכיון דבא להמשיך תאות המאכל הוי מחמת הסעודה ולפ"ז ה"ה ביי"ש דבא לפתוח כמש"כ הט"ז. ואף שהמ"א שם ס"ק י"א כתב דאין כוונתו לפתוח. נ"ל דהכל תלוי בדעת האדם וטבעו. והא"ר כתב דגם שכר מתקן באים לפתוח ודומין לי"ש ויין. וכ"ל דהכל לפי הענין דאם האדם נמי ידוע דא"א לאכול וא"כ הוי ודאי כלפתוח. אמנם בעיקר הדין שכ' המ"א דלפתוח א"צ לברך אחריו הוא דעת הרא"ש. אבל הרשב"א חולק בזה וס"ל דמה שאכל קודם נט"י לא שייך כלל לסעודה אפי' בא להמשיך כדאיתא בחי' רשב"א הביאו הב"י סוף סי' קע"ז. וז"ל ואני מסתפק בדברים הבאים לפני סעודה ודעתו לאכול פת די"ל שהן כדברים הבאים לאחר הסעודה או כבתוך הסעודה שאף הן מעוררין התאוה וגורמין ברבוי המזון ולפי הסברא הראשונה עיקר וכ"ל שמחלוקת בירושלמי א"ר זעירא אכלין ענבין ולא מברכין עליהם בסופא לא שיש בדעתם לאוכל פת הכא טי' בעי אהין אכל סלת ובדעתו למיכל פיתא מהו מברכא עליה דסולתא בסופא רבנן דקסרי פשטין ליה צריך לברך בסוף וכן נראה עיקר עכ"ל הרשב"א. וכתב הב"י בשם מהר"י אבוהב דמיירי קודם נטילה עכ"ל (ותימה גדולה על הב"י ורמ"א שלא הביאו דין זה בש"ע) עכ"פ הרי להדיא דלרשב"א לא מהני מה שבא לפתוח. ומה שכתב המ"א וא"ר והא מסעד הוא ע"ש

וקטניות או כל מיני משקין חוץ מיין ולא יאכל מינים אלו בתוך הסעודה או שלא ישתה בתוך הסעודה צריך לברך ב"א על מה שאכל או שתה קודם נט"י דכיון שלא יאכל וישתה בתוך הסעודה הרי כבר עקר דעתיה מלאכול ולשתות וגם אין ברכתן בא לפטור בתוך הסעודה א"כ אין שייכין לסעודה כלל ואפילו לא בירך ב"א קודם נט"י צריך לברך בתוך הסעודה (עיין בב"י סי' ת"ג) אם לא שבירך בהמ"ז על כוס שאז ישתה כשיעור ויכוין לפטור גם אלו אבל אם יאכל גם בסעודה מיני לפתן זה או שישתה וא"כ י"ל דא"צ ב"א אע"ג דא"צ לפטור מה שיאכל וישתה מ"מ כיון דלא עקר דעתיה ממינים אלו הכל נחשב לאכילה א' וכ"ש שבהמ"ז פוטר מה שאוכל בתוך הסעודה יפטור גם אלו וגם י"ל כיון שאינו צורך לסעודה כלל צריך לברך ב"א אע"ג דלא עקר דעתי' דברכת המזון אינו פוטר בנ"ר ולכן צריך ליזהר שיאכל וישתה פחו' מכשיעור. ואם אכל ושתה כשיעור מחוייב לחזור אחר ברכת המזון שישתה או יאכל כשיעור כדי שיברך ב"א ויכוין לפטור גם זה (סי' קע"ד מ"א ס"ק י"ד):

ג שתה יין וישתה ג"כ בתוך הסעודה ומכוין לפטור אותה מותר לשתות בשיעור וא"צ ב"א ואם אין לו בתוך הסעודה צריך ליזהר לשתות פחות מכשיעור ואם שתה כשיעור אפ"ה לא יברך ב"א דכיון דיין מגרר גריר וממשיך תאוות המאכל הוי צורך סעודה ונ"ל דה"ה לייש וכן אם היה צמא מאד עד שאין לו תאוה לאכול מחמת הצמאון דינו כמו יין:

ד אבל מ"מ כגון (לעקוך לביבות דייסא) ולא יאכל ממינים אלו בתוך הסעודה או שמפסיק הרבה עד הסעודה צריך לברך ב"א ואם לא בירך עד שברך ברהמ"ז בדיעבד ברכת המזון פוטר כדלקמן

## נשמת אדם

נ"ל ועוד דהא משמע והוא טעם של רשב"א. אך הרשב"א כתב טעם זה על יין שבתוך המזון ושלאחר המזון כמו שכתב בהדיא. כיון ששותה בתוך סעודה של קבע אבל ביין שלפני המזון י"ל דלרשב"א צריך ב"א ואפי' ביש לו בתוך המזון כמו שכתוב בסמוך בשמו ואף שהב"י לא כתבו בלשון רשב"א נראה דגם דעתו וטעמו כרשב"א. ואף שהרשב"א בתי' פ"ג שהביאו הב"י ס"ס ר"ח כתב דברכת המזון פוטר מעין ג' דיין מיין זיין היינו בדיעבד שבירך כבר אבל לכתחלה י"ל דאסור לסמוך על ברכת המזון וא"ל דכיון דיין שלפני המזון פוטר יין שבתוך המזון וא"כ ממילא ברכת המזון פוטרת אותו כמש"כ מ"א סי' קע"ד ס"ק י"ד ורמ"א בסי' רל"ט וכ"כ הב"י בסימן תע"ג גבי ב"א של טיבול ראשון דכיון דברכת ירקות פוטר המרור א"צ לברך ב"א כ"ל בודאי הרשב"א חולק ע"ז שהרי בסי' תע"ג כתב הב"י בשם תשובת רשב"א דצריך לברך ברכה אחרונה על אכילת ירקות דטיבול ראשון. אלא שכתב שלא יברך תיכף אלא יברך לאחר ברכת המזון כדי לפטור גם ברכת ירקות ע"ש. הרי בהדיא דאע"ג דפוטר מ"מ צריך ברכה אחרונה. ומה שכתב הב"י שם שהמ"מ כתב בשם הרשב"א שלא יברך לאחריו כוונתו ע"כ שלא יברך תיכף כדאיתא בהדיא בתשובת הרשב"א וכ"מ דעת רמב"ן ור"ן שנכתוב בסמוך. ואמנם בסי' רל"ט משמע דרמ"א הכריע דאם אינו פוטר צריך לברך אחריו משמע אבל כשפוטר אינו צריך לברך אחריו. אך עדיין י"ל דכוונת רמ"א דכשאינו פוטר לכ"ע צריך לברך אחריו. וכשפוטר עכ"פ יש פלוגתא ועוד די"ל דיין שאני כמש"כ הרא"ש דבא לפתוח ובדיעבד יש לסמוך על הרא"ש דכל שבא לפתוח אפי' אין לו בתוך המזון א"צ ברכה אחרונה ואמנם אם אין בא לפתוח צ"ע מה דינו והנה המ"א שם בס"ק י"ד כתב דצ"ע אם שתה כשיעור משאר משקין קודם נטילה לדידן דס"ל דא"צ לברך על משקין בתוך הסעודה וא"כ צריך לברך ברכה אחרונה. וכתב דלדעת המאור א"צ לברך אם שותה ג"כ בתוך הסעודה. והיינו מ"ש המאור על דברי רי"ף שכתב דצריך לברך ברכה אחרונה על ב' כוסות. והקשה עליו הרי ישתה עדיין בתוך הסעודה ויפטר היין שבתוך הסעודה. ותירץ המאור דהרי"ף מיירי באין לו יין בתוך הסעודה וא"כ עקר דעתו למשתי. אבל ביש לו יין בתוך הסעודה ברכת המזון פוטר. והגאונים כתבו דברכת המזון פוטר מעין ג' ע"ש. וס"ל להמ"א דכוונת המאור דאם אין לו בתוך המזון א"כ הוי עקר דעתו ולכן צריך לברך. אבל ביש לו דאז לא עקר דעתו ולכן א"צ לברך אפי' כשאינו פוטר. ול"ע דלדעת מ"א אין חילוק בין יין לשאר משקין. וא"כ למה הוצרך המאור להביא ראיה מן הגאונים שכתבו דברכת המזון פוטר מעין ג' והא העיקר לדעת מ"א אם יש לו דאז לא עקר דעתו אלא ע"כ דדוקא ביין ויש לו דאז ברכת המזון פוטר כמו שכתבו הגאונים.

אבל בשאר משקין אפי' ביש לו דוקא אם היה צריך לברך בתוך האכילה ואז היה המשקה שקודם נטילה פוטר מה שבתוך המזון ואז הוי כמחמת הסעודה לדעת תוס' ורא"ש. אבל לדידן דבלא"ה א"צ לברך א"כ אין שייך כלל לסעודה ולכ"ע אין ברכת המזון פוטר. וכן מוכח מרמב"ן ור"ן שהשיבו על דעת המאור דלא קיי"ל כהגאונים אלא בדייסא ע"ש. ולדעת המ"א לא צריך המאור להביא זו מן הגאונים כלל. א"ו מוכח כמו שכתבתי וא"כ היה נראה דלכ"ע צריך לברך אפי' ביש לו. ולכן עכ"פ צריך לחזור על זה דאחר ברכת המזון יאכל או ישתה כדי שיברך ברכה אחרונה ויכוין לפטור גם אלו כמש"כ המ"א. דהא לכ"ע ברכת המזון אינו פוטר ברכת בנ"ר כדמוכח נמי מרשב"א שכתבתי. ואמנה באוכל לביבות וכיוצא קודם נט"י ויאכל ג"כ בתוך הסעודה אע"ג דבלא"ה א"צ לברך עליהם בתוך הסעודה וא"כ ל"ש אלו שקודם נט"י לסעודה. מ"מ בזה י"ל לדעת המאור דא"צ לברך אחריהם וכן משמע קצת בר"ן ורמב"ן שם כמ"ש דברכת המזון פוטר מעין ג'. והא דבאין לו דמודה המאור. וכן משמע מרמב"ן ור"ן דצריך לברך היינו משום דכיון דעקר דעתיה למשתי. אבל ביש לו כיון דלא עקר דעתיה למשתי הוי כולה שתיה אחת וכן משמע ממה שכתב רמב"ן בשם רבי שרירא וז"ל אבל לאחריו אמאי מחייבינן על כל חד וחד הא יתיב ודעתיה אשאר כוסות הללו. וא"כ ה"ה באוכל לביבות ודייסא ומיני טיגון וכדומה ודעתו לאכול תיכף או אפי' בדיעבד שלא אכל תיכף כיון שיאכל בסעודה מאותו המין א"כ היה דעתו לאכול עוד אותו המין ובאלו לכ"ע ברכת המזון פוטר כמו שכתבתי בכלל מ"ז ס"י. ואף שכתבתי דברי רשב"א שכתב בהדיא בהדין דאכל שלא דצריך לברך. י"ל דמיירי שלא יאכל בתוך הסעודה רק פת ובשר ועקר דעתו מאותו מין ונתחייב בברכה אחרונה. אבל כשיאכל באמצע סעודה ג"כ אותו מין י"ל דגם הרשב"א מודה דא"צ לברך. ועוד נ"ל דאפי' לא אכל בתוך הסעודה ולא בירך מקודם ברכה אחרונה עד שבירך ברכת המזון א"צ לברך ברכה אחרונה וכדעת רב עמרם שהביא רמב"ן שם דאם קדם ובירך על מזונו יצא. ואף שהרמב"ן שם חולק עליו היינו ביין דס"ל דג' דברים אינו פוטר מעין ג' דיין. אבל דייסא דלכ"ע פוטר וכן כל מיני קמחין מודה. אלא דאם אין לו בתוך הסעודה א"כ עקר דעתיה מזה וצריך לברך ואסור לו לסמוך לכתחלה על ברכת המזון אבל בדיעבד יצא דברכת המזון פוטר. אך אם אין דעתו לאכול תיכף בודאי צריך לברך ברכה אחרונה ובזה מיירי עובדא דר"ק שהביא המ"א בסימן רס"ט ס"ק ו'. וכן משמע דעת רי"ן גאות שהביא שם הרמב"ן אבל בדעתו לאכול תיכף ויש לו ג"כ בתוך הסעודה נראה דאפי' אם אכל כזית אפ"ה א"צ לברך ברכה אחרונה ויסמוך על ברכת המזון. וכן נ"ל ובזה תבין כל דברי שכתבתי בכלל זה:

נטי'





כדלקמן כלל נ' סימן י"א ואם יאכל גם בתוך הסעודה כמו בשבת שאוכלין דייסא ומולייתא וכן בחול ורוצה לאכול מאותו מין קודם נט"י כיון דלא עקר דעתיה נ"ל דמותר לכתחילה לאכול כשיעור וא"צ לברך אחריו דבזה לכ"ע בהמ"ז פוטר מינים אלו (ובסי' רמ"ט במ"א סק"ו משמע דצריך לברך וי"ל דהתם לא היה אוכל באמצע סעודה מיני מזונות וא"כ עקר דעתו):

ה הא דמותר לאכול קודם המוציא דוקא שאין בדעתו לאכול תיכף אבל אם השלחן ערוך והלחם לפניו אסור לגרום ברכה שא"צ אלא יברך המוציא על הלחם ויפטר ש"ד (סי' רי"א מ"א ס"ק ט') ולא מהני מה שמכסה הפת דזה לא מהני רק כשמברך על היין לקדש שלא יראה הפת בושתו אבל מה שגורם ברכה שא"צ לא מהני כיסוי:

# כלל מב דין ברכת המוציא (קס"ז קס"ח):

א לחם גמור מברכין עליו המוציא אפי' הם פרורין קטנים במצה כתושה ואם אכל מהם כזית מברך ברהמ"ז ולא נקרא לחם אלא א"כ יש בו תנאים (א) שיהיה הקמח מן ה' מיני דגן (ב) שלא יהיה נילוש רק במים לבד (ג) שלא יהיה ממולא או נילוש בתוכו שאר מינים (ד) שיהיה בלילתו עבה (ה) שיהיה עב קצת (ו) שיהיה נאפה בתנור או באילפס בלא משקה ואם חסר א' מן אלו התנאים יתבאר דינם לקמן כלל נ"ד:

ב עירב קמח שאר מינים עם קמח של ה' מיני דגן ועשה ממנו פת אם יש בקמח של ה' מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילת פרס שהוא חלק שמינית או תשיעית מברך עליו המוציא ולאחריו ברהמ"ז ואם אין בו זה השיעור בתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן ולבסוף על המחיה (ואע"ג דקיי"ל טכ"ע דאורייתא מ"מ לחומרא חיישינן לדעת החולקים ומ"מ לענין על המחיה אין לחוש כ"כ כיון שאינו מברך רק ברכה א' וכזה א"צ להגהת הגר"א ועיין כלל כ' בנ"א סי' ז' ואף שהמ"א כ' בסי' ר"ד ס"ק ט"ז דאפילו לקולא אמרי' טכ"ע מה"ת ולאיה מסי' תל"ג ס"ב אינו מוכרח די"ל דשאני אורז כדאיתא שם בירושלמי וכמ"א גופא פסק שם לחומרא דבעינן כזית בכא"פ) ואם עשה מהם תבשיל אם יש בו כזית בכדי אכילת פרס מברך בורא מיני מזונות ועל המחיה ואם אין בו כזית בכא"פ יברך במ"מ ואחריו ב"נ (סי' ר"ח) ואלו העושים (רעליסניקעס) דהיינו קמח רעצקי שקורין (טאטערקע) ומערבין בו קמח מה' מינים ובלילתן רכה ואח"כ אופין אותו באילפס מבשילין רבים וצריכין להודיע להם שלא יעשו כן (ועיין כלל נ"ד סי' ז' וסי' ט'):

ג לחם גמור שבישל או טיגן בחמאה ואפי' העביר ממנו כל תואר לחם כגון שעירבו בביצים ודבש ואח"כ בשלו אם היה בכל פירור כזית קודם הבשול וגם לאחר הבשול נשאר בו כזית כל דין לחם עליו וכ"ש כששורה פת בשכר כיון שבכל חתי' כזית:

ד פרורין פחות מכזית שבשלן או טגנן או שראן במשקה מבואר דינם בכלל נ"ד סימן י':

ה מצוה לברך המוציא על מה שחשוב יותר משום הידור מצוה ולפיכך אם היה מונח לפניו ב' מיני פת ורוצה לאכול משניהם אם היה אחד שלם אפילו הוא קטן וגם הוא פת קיבר שקורין (גראבי ברויט) והשני נקי וגם הוא גדול יותר מן השלם והוא פרוסה מצוה לברך על השלם וב' גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן הא' והב' נשאר שלם יפריד החתיכה מן השלימה כדי שיראה שהיא שלימה ואע"פ שתהיה קטנה ממה שהוא עכשיו דשלם עדיף ולא יבצע במקום שהיתה דבוקה ששם נראית כפרוסה אלא ממקום השלם (סימן קס"ח):

ו היו שניהם שלימים או שניהם פרוסים מברך על הגדול ביותר אם היו שניהם נקיים או שניהם קיבר אבל אם היה א' מהם נקי אע"פ שהיא קטן והשני גדול והוא קיבר מברך על הנקי שהוא חשוב יותר ממעלת גדול ואם שתיהן נקיות וזו לבנה יותר מזו מברך על הלבינה יותר ואם השניה גדולה יש להסתפק (מ"א ס"ק א'):

ז אחד פת חטים ואחד פת שעורים או דגן מברך על של חטים אפילו הוא קטן ופרוסה ושל שעורים גדול ושלם דחטים כתיב ברישא בקרא חטה ושעורה. וירא שמים מברך על שניהם כיון דשל שעורים שלם אבל כששניהם פרוסין מברכין לעולם על של חטים ודוקא חטים ושעורים דשניהם מין שבעה אבל חטים ופת שיפון או כוסמין א"צ להניח פרוסה בתוך שלימה כיון שאינו מין שבעה לכל דבר וכן פת שעורים ופת כוסמין מברך על של שעורים דכוסמין אינו מין שבעה (מ"א סק"ג) ואפי' שהכוסמין יפים (שם סעיף ד'):

ח זה הכלל חטים קודם לכל. ואחריו מעלת שלם. ואחריו מעלת נקי. ואחריו מעלת גדול. ועיין עוד מדין קדימה בכלל נ"ז:

ט פת נכרי נקי ופת קיבר ישראל אם אינו נזהר מפ"נ כיון שיש לכל אחד מעלה מברך על איזה שירצה ואם אין דעתו לאכול בכל הסעודה רק פת נכרי אעפ"י שבני ביתו יאכלו הקיבר כיון שהוא הבוצע צריך לברך על פת נכרי הנקי ואם אחר מיסב עמו יבצע כל אחד על פת אחר. ואם הוא נזהר מפ"נ מסלק הפ"נ מן השולחן עד לאחר ברכת המוציא. ואם אורח שאינו נזהר מיסב עמו על השולחן ואינו יכול לסלקו כיון דמצוה על בעה"ב לבצוע וגם הנקי

הוא

הוא חביב עליו רק שמניח מפני פרישות התירו לו חכמים לבצוע על הנקי לכבוד האורח וכיון שהותר לבצוע עליו הותר לו לכל הסעודה דבפת כיון שהוא עיקר חיותו של אדם חששו חכמים משום איבה (ולכן אין ללמוד מזה לשאר איסורי דרבנן) ואם הפת נקי אינו חביב עליו בלא איסור פ"נ א"צ להקדימו:

י כל זה כשרוצה לאכול משניהן אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני מה שחשוב יותר:

יא יקח הפת בב' ידיו בשעת ברכה. ומצוה להביא על השולחן מלח לטבול בו פרוסת המוציא ויחתוך סביב הפת מצד העליון ומצד התחתון כדי שיהיה ממקום שקדם בישולו שאנו מסופקין באיזה צד מקדים וקודם הברכה יחתוך מעט כדי שאם יאחוז בפרוסה יעלה שאר הככר עמו דאל"כ השוב ככר כפרוסה ואפי' אם מברך על פרוסה יעשה כן כדי שתהיה יותר גדולה בשעת ברכה ואח"כ מברך ואחר הברכה יפריד מה שחתך כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם ובשבת פשיטא שצריך ליזהר שלא יחתוך הפרוסה קודם שיברך דאז לא יהיה לחם משנה. ויטעים היטב ה' של המוציא ויתן ריוח קצת בין לחם למן הארץ שלא יבלע הם"ם ונותן פרוסה מן החתיכה שחתך לפני כ"א ולא יזרוק כדלקמן כלל מ"ה ולא יתן ביד האוכל אלא יתן לפניו (קס"ז) ואסור להפסיק בין הברכה עד לאחר שיאכל המוציא ואם הפסיק מבואר לעיל כלל ה' סי' ט' י':

יב אם מוציא רבים בברכתו יאמר ברשות רבותי אעפ"י שהוא הבעה"ב או הגדול דמדינא בעה"ב או הגדול בסעודה בוצע מ"מ הוא מדרך ענוה ולא הוי הפסק דהוי כצורך ברכה אבל א"א סברי אלא על היין בדלקמן כלל נ"ה (שם):

יג שכח לברך ברכת המוציא אם נזכר באמצע סעודה מברך. ואם לא נזכר עד שנגמר סעודתו אם יש לו חתיכת פת יברך ואם לאו לא יברך (שם):

## כלל מג דין ברכה לאוכל דבר בתוך הסעודה (סימן קע"ז קע"ח):

א כיון שלחם עיקר חיי האדם לפיכך אם קבע עצמו לאכול לחם ובירך עליו הרי כל מה שיאכל בתוך הסעודה מדברים הרגילים לבוא בתוך הסעודה מחמת הסעודה לאכול לשבוע כגון בשר דגים לפתן דייסא מיני לביבות חוץ מפירות אפילו אכלן בלא פת נעשה הכל טפל לפת וא"צ לברך עליהן (סימן קע"ז). ואפילו אם שלחו לו מבתים אחרים דברים שמלפתין בו פת ולא היה עליהם דעתו כלל שלא היה יודע שישלחו אע"ג דמדינא ראוי לברך עליהם מ"מ המנהג שלא לברך דמסתמא דעת האדם על כל מה שיביאו לו וכן אין צריך לברך על כל מיני משקין דכיון דא"א לאכול בלא שתיה א"כ המשקים נעשים טפל לפת ואפי' משקה (מעד) (ט"ז סי' קע"ז). חוץ מן היין כיון שהוא חשוב ולכן צריך לברך עליו בתוך הסעודה ואם בירך עליו קודם הסעודה והיה דעתו או שרגיל בכך לשתות בתוך הסעוד' יין א"צ לברך בתוך הסעודה ולכן המקדש על היין קודם נט"י והיה בדעתו לשתות א"צ לברך (סי' קע"ד):

ב היתה עיקר סעודתו על דברים אחרים ואוכל גם כן פירות אין הפירות נעשין טפל אלא בזמן שאוכלן עם הפת אבל כשאוכל בלא פת אע"פ שאכל כבר קצת עם פת אעפ"כ צריך לברך על אלו שהרי אין דרך לקביע סעודה על פירות וגם הוא לא קבע סעודתו עליהן אבל ברכה אחרונה א"צ לברך שבהמ"ז פוטר כל מה שאוכל בתוך הסעודה. וראוי ליזהר שיברך על הפירות תחילה קודם שיאכלם עם הפת כי יש בזה כמה חלוקי דינים די"א דאפילו אוכל תחלה וסוף עם פת אם אוכל באמצע בלא פת צריך לברך ויש מסתפקין בזה כיון דאוכל תחלה וסוף עם פת. ובדיעבד עכ"פ יאכל גם לבסוף עם פת:

ג פירות מבושלין עם בשר שקורין (עפיל צימעס) (פלוימען צימעס) וכדומה נ"ל דא"צ לברך שהן נעשין טפילה לבשר והבשר ללחם (במ"א סי' קע"ז משמע דס"ל דצריך לברך וכ' בשם שאגור שאינו נוהג כן. ועיינתי בשאגור שלא כ"כ אלא בקובע סעודתו על הפירות כמו שאכתוב בסי' ה' אבל כאן נעשה הפירות טפל לבשר וכמו שכתב המ"א בסי' קע"ד ס"ק ט' ולכן נ"ל דא"ל לברך וכן מנהג העולם):

ד פירות מבושלין בלא בשר וכן פירות שממלאין אווזות צלוין נ"ל דצריך לברך דידוע דאין נעשין טפלה לבשר אלא שממלאין כדי שיתן טעם בפירות:

ה אם קובע סעודתו רק על פירות או (אוגרקעס) או צנון ובצל וכדומה יזהר שמתחל' יאכל פת עם הפירות ואז אף שאח"כ יאכל בלא פת א"צ לברך כיון שמתחלה קבע סעודתו עליהם (במ"א סי' קע"ג ס"ק ג' יש ט"ס וכצ"ל ואם מתחלה לא היו לו דברים אחרים לאכול בהן הפת אלא אילו הפירות לבד ומתחיל לאכול בהן את הפת ואח"כ אוכל כו' כצ"ל):

ו האוכל (צימעס) מלוחים בתוך הסעודה בלא בשר זה בא להמשיך תאוות המאכל ולכן א"צ לברך וכן כלל זה בכל דבר שאוכל ושותה להמשיך תאוות המאכל וכן השותה יי"ש בתחלת הסעודה או באמצע ונ"ל דאפשר ה"ה (אוגרקעס) מלוחים אין צריך לברך דזה נקרא צורך סעודה (מ"א סי' קע"ד ס"ק י"א):





ז (יאגדעס) מרוקחים שדרך לאוכלן עם בשר אם אוכלן אח"כ בלא בשר רק כפ"ע נ"ל דדינן כשאר פירות וצריך לברך. ועכ"פ יזהר שגם לבסוף יאכלם עם בשר ופת ואז אף שבאמצע אוכל בלא בשר א"צ לברך כדלעיל (סי' ב'):

ח אם אוכל בתוך הסעודה מיני (טארטין) הנעשין במילוי פירות כמו (עפיל פלאדן) וכדומה זה בא מחמת הסעודה וא"צ לברך ואין להחמיר וליקח קצת מן המילוי ולברך עליהם דהוי ברכה לבטלה שהן נעשין טפילה לעיסה (סי' קס"ח מ"א ס"ק ס"ב וס"ק ט"נ) וכ"ש (פירוגעס) הממולאי' בבשר ודגים וגבינה או שנילוש במי ביצים או אותן שנילושין בלילתן עבה וטגנן אח"כ כיון שדברים אלו הם ס' לחם לכן א"צ לברך (סי' קס"ח מ"א ס"ק מ"ד):

ט (שמאלץ קוכין לעקיך קיכליך) אם אוכלן מחמת רעבון א"צ לברך ואם אוכלן לתענוג וקינוח סעודה כ' האחרונים דצריך לברך במ"מ. והט"ז כ' שם דאין תלוי בדעתו אלא כפי שדרך העולם לאכלן אם אכלן רק מעט מסנו לתענוג א"צ לברך ול"נ דהוי ס' ברכה שהרי רוב הפוסקים כתבו דכסנין הוא רק מצד המילוי אלא דהב"י כתב דמספק נותנים על כולם דין כסנין והיינו שלא לברך המוציא אלא במ"מ וא"כ כיון דכל אלו הוי ס' שמא הן לחם גמור וא"כ היאך יברך בתוך הסעודה אטו אם אוכל פת לתענוג יברך עליו בסעודה משום שלא היה דעתו ע"ז בשעת המוציא ולפ"ז נ"ל דראוי לאדם בשעת המוציא לכוין בהמוצי' לפטור כל הדברים שיאכל ממינים אלו:

י (טארטין) שנעשין מצוקר ושקדים וגם ממולאים בהם וכיוצא בו וכן אותן דברים שנילושין בשמן ונטגנין בשמן וכיוצא בו אפילו היה בלילתן עבה כמו (סויזן גלאזין) וכיוצא בו שידוע שב"ז אוכלין רק לתענוג ולא נקרא לחם כלל צריך לברך (מ"א ס"ק י"ח) ונ"ל דגם הט"ז נתכוין לאלו (סויזין גלאזין) ועכ"פ לא יצא מכלל ספק ברכה:

יא כל דבר שאוכל או שותה לעכל המזון צריך לברך ולכן אם שותה יין שרף לאחר האכילה ידוע שכוונתו רק לעכל ולכן צריך לברך עליו דדוקא שאר מיני משקה נעשה טפל לפת משא"כ אלו שאין באין אלא לעכל (מ"א סי' קע"ד ס"ק י"א וסי' ר"ג) ונ"ל דה"ה כששותה (קאווע) דעתו לעכל:

יב הא דאמרינן דברכת המוציא פוטרת הכל. דוקא כשרוצה לאכול פת אבל אם אינו רוצה לאכול פת ומכ"ש כשאוכל פחות מכזית טוב יותר שיברך על דברים אחרים ולא יאכל פת אם לא בשבת ויו"ט שמחוייב לאכול כזית פת והוי דבר חשוב. שאז אע"פ שאין ברצונו לאכול פת מ"מ כיון שהוא מצוה נעשה כמו שקובע סעודתו על הפת ופוטר הכל (מ"א סי' קע"ו ס"ק א' וסי' קע"ד ס"ק י"ב וסי' קע"ח):

## כלל מד דין היסח הדעת בסעודה שצריך לברך (קע"ט):

א משנטל ידיו במים אחרונים אסור לו לאכול או לשתות וגם אסור להפסיק בדיבור דתיכף לנט"י אחרונים צריך לברך בהמ"ז ואם רוצה לאכול או לשתות צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל וישתה שכבר הסיח דעתו וצריך לחזור וליטול ידיו כדי שתהיה תיכף לנטילה ברכת המזון ומ"מ לכתחלה אין לעשות כן:

ב אפי' לא נטל ידיו עדיין רק שאמר הב לן ונברך הוי נמי היסח הדעת ואם רוצה לשתות צריך לברך ב"ר. ואם רוצה לאכול בזה יש מחלוקת אם צריך לברך אם לא ודוקא כשאמר בעה"ב הב לן ונברך והמסובין הסכימו לדבריו אבל אם אחד מן האורחים או ב"ב אמר הב לן ונברך לא הוי היסח הדעת ומותר לכלם לאכול ולשתות עוד אם לא מי שנגמר בדעתו שלא יאכל וישתה עוד:

ג אם לא נטל ידיו וגם לא אמר הב לן ונברך משנטל הכוס לברך ברכת המזון דינו כאלו נטל ידיו וצריך לברך ב"ר על מה שיאכל או ישתה:

ד בכל מקום דאמרינן דהוי היסח הדעת אם רוצה לאכול פת צריך ליטול ידיו אבל א"צ לברך ענט"י (סי' קע"ט במ"א ס"ק ג') כדלעיל כלל מ' סי' ט"ו:

ה המתפלל בתוך הסעודה או שישן בסעודה שינת עראי אע"ג ששהה משך זמן לערך שעה כיון שנאנס בשינה לא מקרי הפסק וא"צ לברך המוציא ואם ישן על מטתו שינת קבע משמע דהוי הפסק (א):

### נשמת אדם

(א) בסי' קע"ח איתא. דהישן שינת עראי לא הוי הפסק כ"ל דאף דבסי' מ"ד כתב המג"א די"א דשיעורו כדי הילוך ק' אמה אבל כאן לכ"ע אפי' אינו מסך כל שהאם בשינה בתוך הסעודה מקרי ארעי. שהרי הב"י למד דין זה מהרא"ש דתענית פ"ק סי' י"ד וז"ל מה שכתב הרא"ד דשינה הוי הפסק להצריך ברכה לכתחלה לא ס"ל דשינת עראי שאדם ישן בתוך סעודתו לא הוי היסח הדעת. ול"ד לקראו חבירו כו' דהפליג צריך ברכה כו' דהתם הפליג בדברי העסק ואיכא היסח הדעת אבל בשינת עראי שאדם ישן לאונסו ליכא היסח הדעת דכל לאונסו הוי עראי. ואף שכתבתי בהל' נט"י

## כלל מה דין הלכות סעודה ודין צער ב"ח :

א אסור לאדם לאכול כלום עד שיתן מאכל לבהמה ועופות שמזונותן עליו דכתיב ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת ועיין לעיל כלל ה' סימן י"א אם הוי הפסק בין ברכת המוציא לאכילה . ואם צריך לשתות האדם קודם דכתיב והשקית את העדה ואת בעירם (סי' קס"ז) ומדת חסידות שיתן לתרנגולים לאכול ולא יסמוך על מה שימצאו באשפות וכן חתול שמגדל בביתו ואסור לצער בע"ח דכתיב לא תראה את חמור אחיך וגו' הקם תקים וגו' והיינו משום צער בע"ח ומ"מ כל דבר שצריך לצרכי ב"א מותר ולכן מותר למרוט נוצות של אווזות חיות ומ"מ העולם נמנעים דהוא אכזריות (אה"ע סי' ה') :

ב לא יאכל דרך רעבתנות ולא יאחוז המאכל בידו א' ויתלוש ממנו בידו הב' ולא ישוך פרוסה ויניחנה על השולחן או יתננה לחבירו או לתוך הקערה שמא הוא מאוס לחבירו ולא ישתה מכוס ויתן לחבירו לשתות ולא יאחז אדם פרוסה כביצה בידו ויאכל ממנה ולא ילקט פירורין ויניח על גבי השלחן (סימן ק"ע) :

ג הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעה"ב יעשה ואם הוא דבר של כבוד אין ד"א לעשות מיד עד שיפציר בו מעט ואם הבעה"ב הוא גדול אפי' בזה אין מסרבין כלל אלא יעשה תיכף (שם וע"ש עוד הרבה דברי מוסר בסעודה) :

ד יזהר מאוד לומר דברי תורה על השולחן שכל שולחן שלא אמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו מזבחי מתים ועיין בנ"א פי' על המשנה זו ג' שאכלו ולא אמרו כו' ותראה עונש הגדול כשאין אומרים ד"ת ומהשכר שאומרים ד"ת (א) עכ"פ יאמר איזה מזמור . ומנהג טוב לומר אחר ברכת המוציא מזמור לדוד ה' רועי שהוא תורה וגם תפלה על מזונותיו כדאיתא בזוהר דאסור לאכול עד שיתפלל על מזון (ס"ק ס"ז כא"ר) :

ה יזהר מאד בפרורין שלא יזרקם דקשה לעניות ובזוהר מחמיר מאד אלא יכנסם ויתן לעופות (סי' קע"א) :

ו ואסור לנהוג בזיון באוכלין לפיכך אסור לזרוק אוכלים במקו' שימאסו ואפי' אגוזים ושקדים אבל במקום שלא ימאסו מותר אבל פירות רכים שנמאסים מחמת זריקתו אפילו במקום נקי אסור ופת אסור לזרוק אפי' במקום שלא ימאסו ואין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא שמא תשפך ואין סומכין בו הקערה אם היא מלאה מדבר שאם יפול על הפת ימאסו ומותר לאכול דייסא בפת במקום כף והוא שיאכל הפת אח"כ . ומ"מ כיון שיש בזה ג"כ קצת בזיון שמשתמש מעשה עץ באוכלין לכן המדקדקים אוכלין בכל פעם שמכניסין לתוך פיהם מעט מן הפת עם הדייסא והנשאר מן הפת אח"כ אוכלין אותו בעצמו ולא ישב אדם על קופה של נצרים שמלאה פירות כיון שהיא נכפפת והאוכלין נמאסים אבל בקופה של עץ שאינו נכפף מותר . ואם אוכלים מונחים על הארץ צריך להגביהן ולצורך נט"י שאין לו מים כיון שהוא מצוה מותר ליטול במשקים וה"ה מים אחרונים (שם) :

ז הקונה פירות מן הנכרים המוכרים נרות וזייף אסור לאכלם כי אם כשקולף או שידיח אותם שידוע שהנכרי אוחזן בידים מלוכלכין מחלב ושאר איסורים וכ"ש איסור מן התורה והנסיון יעיד על זה שכשיניח אותם במים יהיה ניכר שהמים יהיה שמן :

### נשמת אדם

יזהר

בא"ח סי' ה' דהרא"ם ס"ל דמהני ללמוד ואח"כ הסכים דצריך נט"י לתפלה . שאני התם דס"ל להרא"ם דהתם ידים פסולים לתפלה אבל היסח הדעת מאכילה לא הוי . אבל אם ישן במתכוין משמע מדברי רא"ם אלו דמיקרי היסח הדעת ואפי' אינו על מטתו . כמש"כ הב"י בסי' תקס"ד על דברי ר"ת ע"ש . וכ"מ מדברי רא"ם בתשובתו הביאו הטור בסי' מ"ז ועיין לעיל כלל תפלה . והגר"א בסי' קע"ח ס"ק כ"ד כתב ראיה לדין זה דהא גבי תפילין שינת ארעי לא הוי היסח הדעת . תמוה דהתם לא מיקרי היסח רק קלות ראש כמ"ש תר"י ורא"ם בהדיא :

(א) ואגב אודיעך גודל השכר והעונש שבין המדבר ד"ת על השולחן או ח"ו להיפך . במשנה באבות רפ"ג ג' שאכלו על שולחן אחד ולא אמרו עליו ד"ת כאלו אכלו זבחי מתים שנאמר כי כל שולחנות מלאו קיא צואה בלי מקום אבל ג' שאכלו על שלחן א' ואמרו עליו ד"ת כאלו אכלו משולחנו של מקום שנאמר וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה' . והנה להבין למה דוקא בשלשה ולא באחד או ב' וגם להבין פירוש המקרא מלאו קיא צואה והלא אלו ואלו אוכלים לחם ובשר ואיך הוא אמר קיא צואה והל"ל כקיא צואה ר"ל כדמיון קיא צואה . אבל ל' המקרא משמע שהאוכל גופ' הוא קיא צואה וכ"ל דע כי כל מעשה בראשית לדעתם ולצביונם נבראו ר"ל שנבראו בשלימות' ולא היו צריכים שום תיקון . ולכן נאסר לאדם הראשון לאכול בשר . אך כשחטא אזי נתערב הכל טוב ברע ואין לך דבר שבעולם שאינו צריך תיקון ולכן הותר לנח לאכול בשר כדי שע"י אכילת האדם יתברר הטוב מרע ע"י הברכה שמברך . ואז הטוב שבתוך האוכל נברר והמותר נעשה קיא צואה והיא הפסולת הגמור . וזהו מדת כל אדם שמתנהג ע"פ התורה והמצוה שנוטל ידיו ומברך אזי הניצוצות הקדושות שבתוך האוכל חוזר למעלה . ואמנם אכילת הכהנים שהם משולחן גבוה זוכים דהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים ור"ל שכיון שאדם חוטא אזי אפי' מה שברר מכבר חוזר ניפול לקליפה וע"י תשובתו ואכילתו מבררים הכל כענין זדונות נעשו לו כזכיות . והנה ג' אנשים מצינו שיש להם חשיבות לכמה דברים ולכן אם ג' יושבים על שולחן א' ואומרים עליו דברי תורה נחשב להם כאלו אכלו משולחן גבוה . ויש להם כח לברר אפי' מה שנפל ע"י חטאם כמו הכהנים וכאחז"ל עכשיו שולחנו של אדם מכפר . אבל אם לא אמרו עליו ד"ת כיון שיש בידם לברר הרבה ולא עשו כן העונש גדול כ"כ שאפי' מה שעשה ישראל מברר ע"י אכילתו ג"כ אינם מבררים . ולכן צריכים ליזהר בזה ; ובפרט בסעודות גדולות ומכ"ש כשעודים ומהם ילמדו שאר בני אדם :





ח יזהר מאד שלא להניח על השולחן ספר שלא למד בו איזה ימים דידוע שיש בהם תולעים קטנים הרבה ויבוא לידי איסור ה"ו ואפשר ג"כ סכנה כדאמרינן מקק דספרי סכנתא וחם תולעים :

ט כל דבר שמביאין לפני האדם שיש לו ריח צריך ליתן ממנו להשמש דבר מועט ולא מהני בזה שום תנאי ואפילו במשרתים שלנו . ודוקא בשמש שעומד ומשמש בסעודה אבל אם מיסב עמו על השולחן א"צ ומדת הסידות ליתן מכל מין ומין · ואסור ליתן לשמש פרוסת פת אלא א"כ יודע שנטל ידיו דחיישינן שמתוך טרדתו ישכח מליטול ולא יתן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך ויש מתירין דדוקא בנט"י שעושה האיסור תיכף משא"כ בברכה ויש מקילין אם נותן לעני בתורת צדקה · והשמש אם א"י אם יתנו לו לשתות צריך לברך על כל כוס וכוס אם לא שהיה דעתו מתחלה על כל מה שיתנו לו (קס"ט) :

## כלל מו דין מים אחרונים וכוס של בהמ"ז (ק"פ קפ"א קפ"ב קפ"ג) :

א יזהר כל אדם ליטול ידיו קודם בהמ"ז וזה נקרא מים אחרונים ואין צריך ליטול אלא עד פרק ב' מן האצבעות דהייני' פרקים שלמעלה מזה לא יגיע הלכלוך מן המאכל וישפיל ידיו כדי שתרד הזוהמא והמברך הוא נוטל בראשונה עד ה' ואם המסובין רבים מתחילין מן הקטן ונוטלין דרך ישיבתן ואין מכבדים במים אחרונים וכיון שמגיע לחמשה האחרונים יטול המברך תחלה (סימן קפ"א) :

ב אם אין לו מים מותר ליטול בכל מיני משקים ובכל מיני מים אע"פ שפסולין לנט"י ולא ירחיץ במים חמין שאין מעבירין הזוהמא (שם) :

ג אין נוטלין ע"ג קרקע אלא בכלי מפני שרוח רעה שורה עליהן ואם אין לו כלי מותר ליטול תחת השולחן במקום שאין עוברים בני אדם . ולכתחלה ינגב ידיו קודם שיברך (שם) :

ד אין להסיר המפה והלחם עד אחר בהמ"ז . וצריך שיהיה הפת מונח על השולחן בשעת בהמ"ז אבל לא יביא פת שלם ואם מונח פת שלם הסיקל ואינו מסירו לא הפסיד דדוקא לכתחלה אסור להביא דנראה כעורך שלחן לע"א אבל אם כבר מונח מותר ונוהגין לכסות הסכין בשעת ברכת המזון או להסירו (סימן ק"פ) :

ה אם המסובין הם ג' חייבים לברך בהמ"ז על כוס אם הוא באפשר על היין מצוה מן המובחר ואם אין לו יברך על שאר משקין שהם חמר מדינה ששותין באותו מקום ובשעת הדחק אף על (קוואס) שהוא שתיית עניים בכל השנה אבל לא על (יאגדע קוואס או עפיל קוואס) וכל שכן לאקריץ (סי' קפ"ב) :

ו הכוס לא יהיה פגום ואם הוא פגום יכול לתקן במעט שאר משקין שנותנין לתוכו ואפילו ע"י מים ובלבד שלא יהיו פגומים (שם) :

ז הכוס שמברכין עליו צריך שיהיה שלם ואפי' אם נשבר הבסיס שלמטה פסול ואפי' פגימה בשפת הכלי פוסל אם חסר כל שהוא וכן נסדק אפילו לא חסר אם לא בשעת הדחק . וטעון הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ כדי שיהיה נקי ויהיה מלא ומקבלו בשתי ידיו ולא יחזיק אותו בשתיהם אלא נותנו בימינו ומגביה טפח מן השולחן כדי שיראו אותו כל המסובין ולא יסיח דעתו ממנו ולכן יסתכל בו תמיד ואיטר יד יקח בימין דידיה שהוא שמאל כל אדם (סימן קפ"ג) :

ח משנתנו הכוס למברך לא ישיח המברך וכן המסובין ראוי שלא ישיחו ומכל שכן שאסור להפסיק בשום דיבור בשעת ברכת המזון ויקדימו לסיים כל ברכה קצת קודם המברך כדי שיענו אמן (שם) :

ט אחר ברכת המזון יברך על כוס שבירך עליו ויטעום המברך כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית עכ"פ . ומצוה שישתה רביעית שלם כדי שיוכל לברך ב"א ומשגרו לאשתו אפי' לא אכלה עמהם (סס"י ק"ץ) :

י אע"ג דבקידוש י"א דלא מהני שתיית אחרים אלא דוקא המקדש צריך לטעום כדלקמן כלל ד' בהל' שבת בדין קידוש אבל בשאר דברים לכ"ע אם אין המברך רוצה לטעום יטעום אחר מהמסובין כשיעור ול"נ דהטועם הוא יברך כמש"ב המ"א ואין שתיית ב' מצטרפין ומ"מ מצוה שיטעמו כל המסובין . ובדיעבד אם שתו בין כולם מלא לוגמא יצאו (שם) :

יא גדול מברך ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך רשאי ואם הגדול מוציא ליחה שקורין (סוסטין) יברך אחר והני מילי שאין שם אורח אבל אם יש שם אורח מברך האורח אעפ"י שבעה"ב הוא גדול ממנו כדי שיברך לבעה"ב (א) ואם בעה"ב נותן הכוס לאורח לברך ואינו מברך

### נשמת אדם

(א) זוהר בלק קפ"ז ר' יצחק ור"י מטו לכפר סכנין אתאכסנו באתת רב המנונא סבא דהוה לה ברא זעירא כו' [illegible]

מברך מקצר ימיו דכתיב ואברכה מברכך וזה לא רצה לברך לבעה"ב. ואם הבעל הבית רוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו או לאחר שמשלם לו בעד מזונות דזה אין צריך לברך לבעל הבית רשאי (ר"א):

## כלל מז דין בהמ"ז והטועה בה (קפ"ב קפ"ו קפ"ז קפ"ה):

**א** כשאוכל לחם שמברכין עליו המוציא חייב לברך אחריו ברכת המזון והוא מ"ע דאורייתא והם ג' ברכות. הראשונה נקראת ברכת הזן והיא הזן את העולם כו' ומסיים הזן את הכל. והשניה נקראת ברכת הארץ והיא נודה לך כו' ומסיים על הארץ ועל המזון. השלישית נקראת בונה ירושלים והיא רחם נא כו' ומסיים בונה ירושלים. ולפי שכאן מסיים ג' ברכות שהם דאורייתא לכן התקינו חכמים שיענה אמן אפי' אחר ברכת עצמו וברכה רביעית נקראת הטוב והמטיב והוא האל אבינו רוענו כו' ומסיימת ומכל טוב תמיד אל יחסרנו והשומע שהמברך מסיים אל יחסרנו צריך לענות אמן כי כאן הוא סוף הברכה והרחמן הוא אינו אלא מנהג (א) (סי' קפ"ח קפ"ט):

**ב** לפי שברכת המזון הוא דאורייתא לפיכך כל ספק שיסתפק בו חייב לברך כדין כל ספק דאורייתא לחומרא. ונשים הם ספק אם חייבות מן התורה מדכתיב על הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ משא"כ כהנים ולוים אע"פ שאין להם חלק מ"מ יש להם ערי מגרש וי"א משום שלא ניתן להם ברית ותורה מ"מ אם אכלו כדי שביעה ונסתפקו אם ברכו ה"ול ספק דאורייתא וצריכין לברך ונ"ל אם לא אכלו כדי שביעה א"צ להחמיר (דהוי ס"ס שמא כבר ברכו ואת"ל דלא ברכו שמא הלכה כמ"ד דבעינן כדי שביעה מדאורייתא ואף דמדרבנן אכתי חייבין מ"מ כ"ל ס' דרבנן. ועיין ש"ך בכללי ס"ס אבל באכלו כדי שביעה א"ל ס"ס שמא פטורין מדאורייתא דאיבעיא דלא נפשט אינו נכנס בגדר ספק כמש"כ הפ"ח שם סי' קפ"ו):

**ג** מדכתיב ואכלת ושבעת י"א דאינו חייב עד שישבע ולכן אם אכל כדי שביעה לכ"ע חייב מדאורייתא וי"א דושבעת דקרא היינו שתיה אבל אכילה הוי בכזית ולכן אם אכל כזית ואינו צמא לשתות או שצמא ושתה חייב מדאורייתא וי"א דושבעת היינו כביצה שאכל כביצה חייב מדאורייתא. ונ"מ אם מסתפק אם ברך דאם אכל כדי שביעה חייב בוודאי לברך מספק ואם לאו למאן דס"ל דאינו אלא מדרבנן הוי ככל הברכות דמספקינן לקולא. ומ"מ ראוי לירא שמים שיטול ידיו ויברך המוציא ויאכל כזית ויברך בהמ"ז דלכ"ע באכל כזית חייב לברך עכ"פ מדרבנן

### נשמת אדם

בסוף יומא סליק מבי ספרא ואתא לביתא כו' נטלו ידיהן ובריכו ריפתא כו'. ובד' קמ"ז ע"ב אמרו רב ונברך אמר איכו אני אברך כו' דמלחמא ומיכלא דאורייתא דילי אכלתון אמר ר"י הא תנינן בעה"ב בוצע ואורח מברך ה"נ לאו אנא בעה"ב ולאו אתון אורחין ע"כ. והוא תמוה. ונ"ל ע"פ דאי' בברכות ריש דף מ"ו תוס' ד"ה לא. שכתבו דדוקא בדאיכא בעה"ב שם אז בעה"ב בוצע ואורח מברך. אבל בדליכא בעה"ב שם הגדול מברך. והנה סיכוא לא היה בעה"ב כי היה סמוך על שולחן אמו: וא"כ ה"ק כיון דלאו אנא בעה"ב ולאו אתון אורחין ר"ל אין עליכם דין אורחים וא"כ חזר הדין להיות גדול מברך. וכיון דקרא אסהדא טוב עין הוא יברך דהא אנא טוב עין דמלחמא דאורייתא דילי אכלתון (פסוק גלה לכם סתרי תורה כדאיתא שם) ולכן אקיים כמה שכתוב טוב עין הוא יברך כי נתן מלחמו לדל:

(א) **צריכין** אנו לבאר אם מנין ג' ברכות הם דאורייתא או לא. ונ"מ אם בירך בדיעבד ברכה א' מעין ג' על דברים המסופקים כמו כיסנין שאכל כדי שביעה אם הוא ספק דאורייתא או לא כמו שכתב המ"א בסימן קפ"ח ס"ק כ"ב וס"ק ל"ד:

**דעת** הב"י בסי' קנ"ח דמדאורייתא יוצא בברכה א' ואפילו לא כלל בה מעין ג'. דהא דדרשינן מהארץ הטובה הוי אסמכתא וכתב שכן משמע מרמב"ם בספר המצות שכתב רק מ"ע לברך ברהמ"ז ולא כתב לברך ג' ברכות. וכ"כ עוד בכ"מ פ"ב מה"ב שכן משמע מרמב"ן ורשב"א. וז"ל רמב"ן שאין מטבע לבהמ"ז מה"ת אבל נצטוינו לברך כל אחד לפי דעתו ובאו הנביאים ותקנו לנו נוסח מתוקן כו' עכ"ל. וכן הביא דברים אלו בסי' קפ"ז ע"ש. ובב"ח בסי' קנ"ד כתב מדברי רמב"ן ורשב"א ורא"ש אלו משמע דמנין ברכות דאורייתא (ומדבריו מוכח שנעלם ממנו דעת הכ"מ [ואכן יתמי אמאן נסמוך. והנה מ"ש הב"ח בשם רא"ש. אדרבה המע"מ סוף פ"א דברכות כתב להיפך. דכתב תר"י הוכיח ס"פ כ"מ מדאמרינן דאם בירך על תמרים ברכת הזן לבד יצא. ע"כ מוכח דברכה מעין ג' לאו דאורייתא: ולפ"ז כיון דהרא"ש ס"ל בהדיא בפ' ג' שאכלו סי' כ"א דהיא דאורייתא וכתב בהדיא בסוף פ"א דעל תמרים יוצא בברכת הזן לבד. וא"כ מוכח דס"ל דמנין ג' ברכות לאו דאורייתא אפי' בלחם עכ"ל מע"מ. אף שאין זה לשונו ממש ואמנם עדיין אינו מוכרח כדברי כה"ם אם דעתו דבלחם יוצא בברכה א' לבד או דס"ל דעכ"פ בעינן מעין ג'. ונראה דע"כ מעין ג' בעי' דהא ודאי ארץ הפסיק הענין שלא יהיה שוה ללחם וכיון דע"כ דלדידיה בז' מינים ברכה א' דאורייתא וא"כ בלחם ע"כ מעין ג' בעיא. ובאמת הדעת היה נוטה לסברא זו דאף אם נאמר דקרא דהארץ הטובה לאו אסמכתא נינהו: מ"מ אי כתיב על הארץ ועל הטובה דהוי משמע כל א' ברכה לעצמה. אך נ"ל דנעלם מב"י וגם מב"ח דברי רשב"א בתי' שלא נדפס בימיהם דמ"ד וז"ל ד"ה ורבנן ארץ הפסיק כו'. ק"ל א"כ מעין ג' לרבנן מנ"ל לז' מינים וי"ל מדאדכרינהו רחמנא הכא לגבי. וכתב בתריהו ואכלת ושבעת ש"מ שאף הן טעונין ברכה. ואי לאו דאתא תאכל בה לחם ואפסקיה הוי מברכינן עליה ג' ממש כר"ג השתא דאפסקינהו לעניינא בלחם שמעינן דלא מברכין ברכה גמורה אלא אלחם לחוד ואשארא מברכין ברכת הלחם דהיינו מעין ג' עכ"ל וכ"כ עוד דף מ"ה משה תיקן כו' ק"ל והא קיי"ל דברכות אלו דאורייתא וי"ל דמטבען הוא שטבעו כו' ע"ש הרי להדיא דס"ל דמנין ברכות דאורייתא ולפ"ז יגיד עליו ריעו שגם כוונת רמב"ן כרשב"א. וכן מוכח שכן דעת תר"י דאל"כ איך הוכיח מדיוצא אתמרים בברכת הזן ש"מ דעל ז' מינים דרבנן שמא בלחם מעין ג' הוא דאורייתא ובז' מינים ברכה א'. אע"כ דבלחם בעינן ג' ממש. וא"כ אי נימא דז' מינים ג"כ דאורייתא עכ"פ בעינן מעין ג' אע"כ דלאו דאורייתא לגמרי. מוכח דעכ"פ מנין ג' ברכות דאורייתא ובס' יראים מצוה כ"ד נוס יודענו שהאוכל לחם יברך ג' ברכות עכ"ל. משמע ג"כ דמנין ברכות הם דאורייתא. וכן בסמ"ג





מדרבנן וכש"כ באכל כביצה דדעת גדולי ראשונים דחייב מדאורייתא (סי' קנ"ז):

**ד** כיון דבהמ"ז דאורייתא החמירו בו שהאוכל פת אסור לצאת ממקומו עד שיברך בהמ"ז וצריך לברך מיושב דוקא ולא מעומד ולא מהלך ואם אכל בדרך כשהוא מהלך מותר לברך ג"כ במהלך שאין דעתו מיושבת עליו ונ"ל דאם אכל מיושב אפי' בדרך צריך לברך מיושב (כן משמע סי' קפ"ג סעיף י"א):

**ה** היה לו איזה מניעה שלא יכול לברך במקום שאכל מותר לילך לזוית אחרת באותו הדר ואפי' היא בית גדול ונ"ל דמותר אפי' במקום שאינו רואה מקומו הראשון כגון אחורי תנור או אחורי (פלרווגן) (כן נ"ל מאמת שכתב המ"א בסי' קפ"ח ס"ק ס' ומ"ש המ"א ריש סי' קפ"ד והוא כשרואה מקומו נ"ע דוודאי משמע דמפנה לפנה אפי' אינו רואה מקומו מותר ואפשר דכוונתו דאפי' מחדר לחדר כשרואה מקומו כדאיתא ריש סי' קנ"ח):

**ו** נ"ל דאפי' במניעה קטנה מותר לברך בד' אמות שאכל דכל ד' אמות חשוב מקום אחד (כן נ"ל ממש"כ המ"א בסי' נ' ס"ק ל"ד לענין קביעת מקום לתפלה):

**ז** היה דעתו מתחילה בשעת ברכת המוציא שיברך ברהמ"ז בחדר אחד מותר לברך שם אפי' לא יאכל שם כלום ולכתחילה לא יעשה כן אם לא שיש לו מניעה שלא יוכל לברך בחדר זה (מ"א ריש סי' קפ"ד):

**ח** אם רוצה לילך לבית אחר לגמרי והיה דעתו לזה בשעת ברכת המוציא מותר ובתנאי שיאכל שם מעט פת וא"צ לברך על מה שיאכל וישתה שם כמבואר בכלל נ"ט. ואם לא היה דעתו מתחילה לכך אסור לצאת אפי' כשירצה לאכול שם וצריך לברך ברהמ"ז קודם שיצא (סי' קע"ח במ"א ס"ק א'):

**ט** עבר ויצא אם יש לו שם פת אפי' פחות מכזית יאכל שם וא"צ לברך המוציא ולא על מה שיאכל וישתה שם ויברך ברהמ"ז ואם אין לו שם פת כלל אם יצא במזיד צריך לחזור למקומו הראשון לברך ברהמ"ז ומ"מ על מה שיאכל וישתה כאן משאר דברים א"צ לברך ברכה ראשונה וכן כשחוזר למקומו הראשון א"צ לברך על מה שיאכל וישתה ואפי' אכל ביהיד בדאיתא כלל נ"ט ואם יצא בשוגג בשעת הדחק א"צ לחזור למקום הראשון ויברך במקו' הב' (ט"ז סי' קפ"ד וכ"כ א"ר) ונ"ל דבדרך אפי' אכל באושפיזא ויצא בשוגג א"צ להחמיר כלל (ב):

**י** עבר ובירך במקום השני אפי' יצא במזיד יצא ואם הוא רחוק ממקום הא' שיש לחוש שעד שיחזור ישהה שיעור עיכול אף לכתחילה יברך במקום שנזכר (עיין ט"ז וא"ר ומ"א סי' קפ"ד):

**יא** בירך במקום שהיה ראוי להסתפק בו שמא יש בו צואה ולא בדק ואח"כ מצא צואה בד' א"ר דכיון דברהמ"ז דאורייתא צריך לחזור ולברך ול"נ דא"צ (ע' לעיל כלל ג' סי' ל"ג ואם הפסיק באמצע הברכה מבואר בכלל ה' סי' י"ב):

**יב** יברך קודם שישתכר ובדיעבד אפי' כשהוא שכור יכול לברך (סי' קפ"ס):

**יג** יברך באימה ויראה ובכוונה ובשמחה וז"ל הזוה"ק פ' ויקהל כתיב טוב עין הוא יבורך ודאי בעינא טבא בחדוה ולאו איהו למגנא לברכא בחדוה דהא מהחיא ברכתא ומההוא חדוה נתן מלחמו לדל אתר דאצטריך לאתזנא מכל סטרין כו' מילין אילין לא אתמסרו אלא להכימין למנדע ארחא דאורייתא כו' מהכא אוליפנא כל מאן דמברך ברכת מזונא בדקא יאות בחדוה ברעותא דלבא כד סליק מההוא עלמא אתר. אתקנא ליה גו רזין עלאין בהיכלין קדישין זכאה איהו ב"נ דנטיר פקודא דמריה וידע שבחי דלהון עכ"ל. וכ"ש דאסור לעסוק במלאכה וישים טבע על ראשו ואסור להפסיק ואם שח במזיד צ"ע אם יחזור לראש (במ"א סי' קפ"ג ובסי' קפ"ד) וצריך להוציא מפיו ולהשמיע לאזניו כדלעיל כלל ה' סי' ט"ז:

### נשמת אדם יש

פסוקית דברכה א' מעין ג' הוא דרבנן דאל"כ ג' ברכות טעונים ש"מ דס"ל דמנין ברכות דאורייתא ובתוס' פ' היה קורא מבואר בהדיא דס"ל דג' ברכות הם דאורייתא ותרמב"ם בס' המצות שכתב הב"י אין ראיה כלל דאינו מונה אלא כללות המצוה וכ"כ בלח"מ שם. ונ"ל ראיה לזה שהרי במצוה י"ג י"ד ט"ו מונה מצות ציצית ותפילין ולא כתב מצוה לעשות ד' ציצית וד' פרשיות. וכ"כ המ"א בסי' קנ"ד שכן מוכח ברי"ף. ובאמת לא הבנתי הוכחתו דהא י"ל דס"ל לרי"ף דעכ"פ על לחם דאורייתא בעינן מעין ג'. וא"כ אם אין יודע לברך עכ"פ מעין ג' מעכבתו. וכמ"ש המ"א בסי' קנ"ד דזה דעת רמ"י. וכמו שכתבתי שזה ג"כ דעת הרא"ש. והנה מוכח ברכות ל"ז קפץ ר"ע עד מתי כו' למד ג' ברכות. אפי' בדיעבד כשבירך מעין ג' לא יצא אפי' היכא דמסופק דאל"כ מה הק' ר"ג עד מתי. ולפ"ז אפי' כשבירך מעין ג' על הכסנין שאכל כדי שביעה עדיין הוא ס' דאורייתא. וצריך ליטול ידיו ולברך המוציא ויאכל עכ"פ כזית פת ויברך בהמ"ז. וכן מצאתי בא"ר סימן רס"ח ס"ק י"ח שפ' דלא יצא:

(ב) **ז"ל** הראב"ן סי' קפ"ה אם שכח ולא בירך בהמ"ז ונזכר אם בעיר אכל יחזור למקום שאכל כו' ואם בדרך אכל ולא נזכר עד שהחזיק בדרך יברך במקום שנזכר עכ"ל. והא"ר בסי' קפ"ד תמה עליו דנ"ל חילוק זה. ועוד דהא מעשה דאשכח יונה דדהבא בגמרא בדרך היה ע"ש. ולע"ד דחילוק זה מוכרח מסוגיא מעשה דאמרי' בגמרא דרבב"ח קאזיל בשיירתא אכל ואשתלי ולא בירך אמר היכי אעביד אי אמינא להו אנשאי לברך אמרי לי בריך כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא כו' ולע"ד דהא לשיטת הפוסקי' כב"ש דאפי' בשכח צריך לחזור למקומות וא"כ מאי קאמר אי אמינא להו כו' אמרי לי בריך כו' ולימא להו הל' כב"ש ואיך פשיטא ליה כ"כ שיאמרו כל היכא דמברכת. אע"כ דהפוסקים כב"ש הוא דוקא בעיר אבל בדרך כ"ע מודים אפי' ב"ש דא"צ לחזור. והוא רצה להחמיר על עצמו ושפיר קאמר רבב"ח אי אמינא כו'. וא"כ החילוק מוכרח לראב"ן דפי' כב"ש לחלק בין עיר לדרך:

יד יש נוסחאות ברכת המזון הקצר שיש לסמוך עליהם רק שיזהר לומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים ואם לא אמר חוזר לראש (ג) ונ"ל דאפי' יודע בודאי שבירך בהמ"ז ומסתפק אם אמר ברית ותורה צריך לחזור (כמו שהוכחתי בנ"א סי' ג' דלתוספת היא מה"ת ע"ש) :

טו צריך להזכיר מעין המאורע בבונה ירושלים דהיינו בשבת רצה ובי"ט וחוה"מ ור"ח יעלה ויבוא (סי' קפ"ח) :

טז טעה ולא הזכיר של שבת וכבר סיים בונה ירושלים אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית בא"י מקדש השבת . ואם לא אמר רק בא"י נ"ל דיסיים למדני חוקיך כדי שלא יצטרך להוסיף ברכה ואח"כ יזכיר מעין המאורע כדלעיל כלל כ"ד סי' ח' ויסיים בדין (שם) :

יז טעה ולא הזכיר של יו"ט אומר בא"י אמ"ה שנתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים ואם חל יו"ט בשבת ושכח רצה וגם יעלה ויבוא אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים . ואם אמר רצה או יעלה ויבא ושכח השני אומר הברכה ששכח (שם) :

יח אם כבר התחיל ברכה רביעית צריך לחזור לראש בהמ"ז . ונ"ל דלא מקרי התחלה עד שיאמר בא"י אמ"ה האל אבל אם לא אמר רק בא"י אמ"ה אע"ג שכוונתו היה על הטוב והמטיב יסיים אשר נתן כו' (ורא"י לזה מסי' רס"ח סעיף ג' במ"א שם ומדוקדק ליסנא דגמרא אבל פתח בהטוב והמטיב) (ד) (שם) :

יט כ"ז שלא סיים בונה ירושלים אע"ג שאמר בונה יאמר רצה או יעלה ויבא ומסיים תיבת בונה ירושלים אמן כ"כ א"ר בשם תוי"ט מהר"ש (וצ"ע דבסי' תרפ"ב משמע איפכא . ועוד דא"כ אפי' אמר ג"כ בונה ירושלים רק שלא אמר עדיין אמן כיון דאמן הוא לורך ברכה א"כ עדיין לא מקרי סיים . ויותר היה נראה שיאמר בונה ירושלים רצה והחליצנו דעכ"פ הוא ברכה כדלעיל כלל כ"ד סי' כ"א משא"כ בא"י בונה רצה והחליצנו דאין זה לשון ברכה כלל וגם עיקר הדין צ"ע) (שם) :

כ טעה ולא הזכיר בר"ח אפי' בלילה א"צ לחזור מ"מ כיון שאינו אלא תוספת ברכה אין חילוק ולכן אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב דהיינו האל אבינו כדלעיל סי' י"ח אומר בא"י אמ"ה שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם ואם כבר אמר האל כו' א"צ לחזור :

כא בחוה"מ דינו כמו ביו"ט אלא שיאמר אשר נתן ימים קדושים לעמו ישראל דחוה"מ לא נקרא י"ט וגם לענין זה אינו כיו"ט דאם כבר התחיל בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ודינו כר"ח וכן האוכל סעודה ג' או יותר בשבת יש לו נ"כ דין זה כר"ח דאם התחיל כבר בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש דבכ"מ שמחוייב לאכול פת דוקא עד שלא יצא ידי סעודה בענין אחר אלא דוקא בפת דהיינו שבת ב' סעודות ובי"ט ב' סעודות צריך לחזורי אבל סעוד' ג'

## נשמת אדם

(ג) בש"ע סי' קפ"ז כתב בפשיטות דאם לא אמר ברית ותורה מחזירין אותו כדעת הטור וכ"כ ב"י בשם הירושלמי . וכן נ"ל דמוכח לשיטת הפוסקים דהא דאיבעי בה"ם ד' כ' נשים בבהמ"ז דאורייתא היינו משום ברית ותורה וא"כ בע"כ דהכי גמירי מסיני לומר ברית ותורה . אכן ר"י כתב דיצא בדיעבד . ולי צ"ע על ר"י וגם על הב"י שהולך להביא ממרחק הראיה מירושלמי . והא בגמרא דידן מוכח בהדיא דף מ"ט ר"ח לא הזכיר ברית ותורה ואמאי לא כדר"ג א"ר לא אמר ברית ותורה יצא ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי ועבדת כרב . ויל"ד דהא רב לא אמר רק דיצא ולמה לא אמר ר"ח לכתחלה והייתי סובר דר"ח באמת לכתחלה לא הזכיר . כדמשמע ליסנא דגמרא ורצה להראות חדוש בברכותיו הלכה לתלמידים כדכתב הרא"ש פ"ק דפסחים ובברכות ל"א . וס"ל לר"ח כיון דעכ"פ לרב יצא בדיעבד רצה להראות הלכה ולא הזכיר אפי' לכתחלה . וע"ז השיב שבקת כל הני תנאי כו' דאפי' בדיעבד לא יצא . וא' מן הלומדים השיב לי דל"ד לגמ' דפסחים ולהמוציא דהתם עכ"פ איכא מ"ד דאפי' לכתחלה מברך כך . אבל הכא כיון דרב נמי דוקא יצא קאמר היאך עביד ר"ח לכתחלה . ולכן נ"ל דבאמת ר"ח שכח מלהזכיר וסמך על רב דס"ל יצא . ועכ"פ מדהשיב שבקת מוכח דאפי' בדיעבד לא יצא . וצ"ע גדול על ר' יחיאל שכתב דיצא :

והנה מוכח לדעת התוס' שכתבו דאיבעיא בנשים אם חייבות מה"ת משום שא"א לומר ברית ותורה . וא"כ מוכח עכ"פ דכך הוא הלמ"מ : וכ"כ הלבוש בהדיא בסי' קפ"ז • וא"ר תפס עליו מרשב"א בתי' דף מ"ט שכתב דאינו אלא מדרבנן ולא עיין יפה שזה כתב הרשב"א אליבא דרב דס"ל דיצא ולדידיה באמת אינו אלא מדרבנן אבל לדידן לשיטת התו' שפיר י"ל דהוא מה"ת . וא"כ אם נסתפק אם אמר ברית ותורה צריך לחזור :

(ד) בגמ' אמרי' וס"מ דלא התחיל בהטוב כו'. וצ"ע אם תיבת ברוך הוי התחלה או שמא דוקא כשאמר כבר ברוך אתה ה' כמו בסי' קל"ח מ"א ס"ק ח' . ובסי' רס"ת דתיב' אתה הוי התחלה שאני דדיבר שלא כהוגן • ולכן כתבתי באמת דנ"ל דאם אמר בא"י אמ"ה . אע"פ שכונתו היה לברך הטוב והמטיב לדידן דקיי"ל דאין הכוונה מפסיד יסיים אשר נתן . וע"ש במ"א ס"ק ג' • ונ"ל דכונת הש"ס הוא רק על סיום ברכה . ובזה יתורץ ג"כ מה שהקשה הב"י בסימן קע"ז מ"ש דבבהמ"ז תקנו ברכה בשבת מעין המאורע ומ"ש בתפלה כשסיים אתה גבור אומר משיב הרוח בלא ברכה וכן טל ומטר ויעלה ויבא וע"ש בט"ז ולבוש . ונ"ל ע"פ מה שלקטתי אורות מדבריהם דהכי הוא דבודאי דברי הט"ז נכונים. דאיך שייך מברך השניה ותן טל ומטר וכן המחזיר שכינתו ליעלה ויבא · ודברי הלבוש דחוקים ובודאי אף שהפסיק מעט בשביל דלא שייך לומר שהוא סוף הברכה מ"מ דינא הכי . אלא הענין הוא כך דבמקום שהוא כבר גמר וסיים ברכות כמו בבהמ"ז אין שייך לומר שמה שיאמר אח"כ יעלה ויבא יהיה כאלו אמר בתוך הברכה אחר שכבר סיים כל ג' ברכות של תורה · אבל באמצע כמו בשבח משיב הרוח כיון דג' ראשונות חשובים כברכה א' שפיר יכול לומר עכשיו משיב הרוח ולא היו חכמים צריכין לתקן

ברכה





ג' בשבת שבשעת הדחק יוצא במיני תרגימא וכן חוה"מ או ר"ה אין חוב לאכול דוקא פת ולכן אם התחיל בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש בהמ"ז אבל כשנזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב שדינו שיאמר ברוך שנתן אין חילוק ולעולם יאמר נוסחא א' ברוך תחלה וסוף ואפי' אבל במה סעודות בשבת לעולם מברך בפתיחה וחתימה (ה) :

כב בכל אלו שכתבנו דצריך לחזור אם היו ג' א"צ לזמן דכבר יצאו ידי זימון :

כג דין ר"ח שחל בשבת ושכח יעלה ויבא או רצה ודין התחיל לאכול בער"ח או בר"ה ונמשך עד הלילה כ"ז תמצא בהלכות ר"ח כלל קט"ז :

כד הי׳ה אוכל בשבת והשכה אם לא התפלל ערבית אומר רצה ואם כבר התפלל אינו מזכיר רצה דהוי תרתי דסתרי וכן הדין בר"ח וחנוכה (סס"י קפ"ח) ואם לא התפלל רק שאמר המבדיל כו' צ"ע אם יזכיר רצה ונ"ל דיזכיר (כמ"ש המג"א סי' רע"א ס"ק י"ד) :

## כלל מח. דין ברכת הזימון (קצ"ב עד סי' ר"א) :

א ג' שאכלו ביחד חייבין בזימון והוא מ"ע מדרבנן ואסמכינהו אקרא כי שם ה' אקרא הבו גודל כו' דהיינו אחד אמר לב' הבו וי"א דברכת הזימון הוא מה"ת (לבוש סי' קצ"ט) דהיינו שיאמר א' נברך שאכלנו משלו והם עונים ברוך שאכלנו כו' ובטובו היינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו כו' ולא יאמר מטובו חיינו דמשמע מקצת טובו ומצד הדין ראוי שהמברך לבד יברך והשומעין ישמעו ויכוונו לצאת אך לפי שבהמ"ז מה"ת חיישינן שמא יפנו מחשבתם ולא ישמעו ולכן מוטב שכל א' וא' יברך עם המברך בלחש מלה במלה ויקדים מעט לסיים כל הברכה כדי שיענה אמן (סי' קפ"ג) ולכן צריך המברך לברך בקול רם כדי שישמעו המסובין אבל מה שהעולם נוהגין שכל א' וא' מברך לעצמו זה לא נקרא כלל ברכת הזימון ולכן עכ"פ יזהרו לברך עמו בלחש מלה במלה עד הזן את הכל דעד שם הוא ברכת הזימון (סי' ר') והטוב והישר כשידוע במסובין שיכוונו לדברי המברך שיודיע להם שיכוונו לצאת וגם הוא יכוין להוציאם ואז יאמר המברך לבד עד הזן את הכל והם ישמעו ויכוונו לדבריו ויענו אמן וכשסיים יאמרו כולם מן נודה לך (סי' קצ"ס) ואם היו שנים אוכלים מצוה לחזור אחר שלישי להצטרף

## נשמת אדם

ברכה בפ"ע מלבד הטעם שכתב הב"י שגם הוא נכון • ויותר נכונים דברי הט"ז דתמני הוי תיקון (ובזה יתורץ דבשלמא אחר שאל הקדוש לא יוכלו לתקן ברכה בפ"ע על משיב הרוח שהוא הפסק אבל בשבת יעלה ויבא וסיים המברך את עמו כו' למה יחזור נראה היה נכס לתקן הברכה בפ"ע ולדעת הט"ז נכונים . אך גם לב"י לק"מ כיון שצריך להזכיר דוקא בתחיית המתים ובעבודה) וכן בשבת יעלה ויבא ולא התחיל מודים התקינו שיאמר יעלה ויבא · כיון דעדיין הוא באמצע ג' אחרונות והכא דותן טל ומטר אע"ג דאמצעים אין נתקנין בא' . מ"מ כיון שאסור להפסיק בברכה בפ"ע ועדיין הוא באמצע תפלה לא הטריחו אותו לחזור אפי' לאותו ברכה . וכ"ז דוקא בדבר שמחזירין אותו אבל בדבר שאין מחזירין אותו אסור להפסיק כלל :

ומה שפסקו הב"י והט"ז ונתקשו בדברי המרדכי נ"ל דס"ל להרא"ש כיון דאמרינן בגמרא דלא חתים בר"ח ה"ה שגם בפתיחה אומר בלא שם ; וכדמשמע נמי בש"ע עיין בא"ח . וא"כ אין כאן ברכה כלל ואפ"ה נמשך אחר הברכה • ה"ה דמשיב הרוח נמשך אחר הברכה אף שאומר בלא ברכה כלל בלא פתיחה וחתימה וכעין זה מצאתי בב"ח :

(ה) במ"א סי' קפ"ח ס"ק ט"ז משמע דסעודה ג' וד' דינו כר"ה דאומר בלא חתימה . וכ"כ הלבוש בהדיא משום דאי בעי לא אכיל ודבר זה צ"ע דהמעיין בגמרא מוכח בהדיא דמהאי טעמא דאי בעי לא אכיל הוא דוקא דאם פתח בהטוב והמטיב דא"צ לחזור . אבל דמטעם זה יהיה חילוק להתחיל בברוך ולא לסיים זה אינו מובן כלל דמ"מ פתיחה או סיום . ועוד צ"ע דהסמ"ק וש"ג הזכירו גם בר"ח חתימה ולא ידענו במאי פליגי הפוסקים . ונ"ל דלפי הכלל דקיי"ל דברכה ארוכה מסיים בברוך וברכה קצרה פותח ואינו מסיים בברוך . והנה תר"י כתבו דלכך בשבת ויו"ט חותם בברוך דכיון דמזכיר ב' דברים למנוחה לאות ולברית וכן ביו"ט שאומר לששון ולשמחה ה"ל מטבע ארוכה ולפיכך חותם בברוך עכ"ל תר"י והכל בו כתב וז"ל בר"ח אומר ברוך אשר נתן ר"ח לאות ולזכרון בא"י מקדש ישראל ור"ח כך כתב בס"ג • והרמב"ם כ' שאינו חותם בה לפי שהוא מטבע קצר עכ"ל הכל בו . וז"ל הרמב"ם פ"ח מה"ב בר"ח אומר ברוך שנתן ר"ח לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם עכ"ל הרי מבואר דלנוסחת רמב"ם שאינו מזכיר רק לזכרון וה"ה לאות וא"כ הוי מטבע קצר ולכן אינו חותם אבל נוסחת בה"ג לאות ולזכרון ונוסחת ס"ג לכפרה ולזכרון וכן נוסחת הסמ"ק ע"ש וא"כ הוי מטבע ארוך ולכן צ' לסיים בברוך הרי באמת יעיד ע"ז דאין הטעם כמו שכ' הלבוש ונ"ל דזהו שאמרו שם בב"מ דף מ"ט לא ידענא אם אמר בה שמחה אי לא אמר בה שמחה אי חתם בה אי לא חתם בה כו' ר"ל דזהו הכל ספק א' דאי אמר בה שמחה א"כ הוי מטבע ארוכה ומסיים בברוך ואי לא אמר בה שמחה א"כ הוי מטבע קצר ואינו חותם ולפ"ז מה שכ' בש"ע סעודה ג' דינו כר"ח . וכן מה שכתבו תוס' דסעודה ג' לא הדר לרישא היינו דוקא לענין זה שוין לר"ח דאם פתח בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש דהא אי בעי לא אכיל אבל אם נזכר קודם הטוב דמברך אשר נתן אין חילוק בין סעודה ב' לסעודה ג' וד' ואפילו מאה דכיון דנוסחת הברכה בשבת ויו"ט הוי מטבע ארוכה לעולם מסיים בברוך ולכן דקדקו תוס' בלשונם וכתבו לא הדר לרישא . ובאמת מלשון הש"ע שכתב דינו כר"ח יש מקום לטעות אבל זה לשון הטור כ' אחי הר"ר יחיאל בסעודה ג' של שבת צ"ע אם מחזירין אותו לר"ת דיוצא במיני תרגימא בלא פת ודאי אין מחזירין אפי' אם אכל פת דדמי לר"ח ולדברי המפרשים שצריך פת לדידהו מחזירין אותו עכ"ל הרי להדיא שגם הטור לא כ' אלא לענין זה אם חוזר לראש :

ועמיתי הריע כאח לי הנגיד הרב המופלג מוה' ליב ב"ר בער הראה לי שהרי הרא"ש כ' ור"י כ' דאין נשנותה שבת וי"ט ויש לחתום אבל שמחה מסתברא שלא יאמר עכ"ל הרי אף שלא אמר שמחה מ"מ כ' יחתום . והשבתי לו דאין זה סתירה די"ל דס"ל לר"י להוסיף לאות ולזכרון או לכפרה ורק דמסתברא לר"י דשמחה לא יאמר דודאי למאן דס"ל לחתום בברוך צריך להוסיף כדי שתהיו ארוכה :

ולפ"ז בר"ה שכ' הא"ח שלא לומר לששון ולשמחה וכיון שאין אנו נוהגין לומר בר"ח לא לאות ולא לכפרה א"כ בר"ה ג"כ א"א רק בא"י אמ"ה אשר נתן ימים קדושים לישראל יום הזכרון וא"כ הוי מטבע קצר ואינו חותם בברוך

וכן

להצטרף עמהם לזימון (סי' קל"ג) ואפי' גמרו כבר השניים לאכול אלא אם היו נותנין להם לאכול איזה דברים לקנות היו אוכלין חייבין ליתן לו לאכול כדי שיצטרף ואם אין רוצה לאכול פת המנהג שנותנין לו כוס לשתות חוץ ממים וי"א אפי' מים דעכ"פ הוא בכלל אכילה (מ"א סי' קל"ז) או מיני פירות ויאכל כזית או ישתה רביעית בפעם א' ואז מצטרף לזימון ודוקא קודם שנטלו ידיהם במים אחרונים וקודם שאמרו הב ונברך אבל אח"כ אינו מצטרף ומ"מ מצוה שיטלו ידיהם ויברכו המוציא כדי לצרפו לזימון אע"ג דבלא"ה אין לעשות כן כדלעיל כלל מ"ד סי' א' משום מצוה שאני (ול"ע דבסי' קע"ט כ' דדוחק לחלק משום מצוה) וזה שמצטרף עמהם צריך לברך אח"כ ברכה אחרונה על מה שאכל ושתה ואם בירך ב"א קודם שזימנו שוב אינו מצטרף עמהם כיון שלא אכל אלא ארעי (סי' קל"ז ולהינו דומה לסי' ד') :

ב ג' שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא אפי' כ"א אוכל מככרו ואפי' לא אכל עדיין כזית פת אינם רשאים להלק כיון שקבעו עצמם בתחלת סעודה ואפי' רוצה לגמור סעודתו קודם שיגמרו האחרים. אבל אם לא קבעו עצמם בתחלת סעודה אלא שהאחרים כבר אכלו אפי' רק כזית ובא הג' וקבע עמהם אם גמר סעודתו עמהם חייבין לזמן אבל אם רצה לגמור סעודתו קודם להם כיון דלא התחיל עמהם וגם לא גמר הסעודה עמהם רשאי לחלק ולברך בפ"ע (ט"ז סי' קל"ג ס"ק ו' ומ"ש תמיה לי למה לא כתב הב"י חילוק זה וא"ר כ' דלס"ל לב"י לא הבנתי דברי כ"כ שם סעיף ב' וכ"כ מ"א בשם הב"ח בסי' ר' ס"ק ב') ואם היה אנוס או מתירא מהפסד ממון אפי' קבע עצמו עמהם בתחלה מותר לגמור סעודתו קודם להם ויברך (א"ר דלא כט"ז בסי' ר') אבל אם אין הדבר נחוץ צריך להחמיר (ע' מ"א סי' ר') :

ג שכחו ובירך כ"א לעצמו או אפי' ברכו רק ב' מהם אינם יכולים לזמן עוד אבל אם שכח אחד ובירך בפ"ע יכולים לזמן עליו אחר שיגמור ברהמ"ז ויכול לענות ברוך שאכלנו משלו והם יוצאים ידי זימון אבל הוא אינו יוצא (סי' קל"ד) :

ד ג' שאכלו יחד והלך אחד מהם וזימן עם חבורה אחרת אין יכולין לצרפו עוד לב' הנשארים וי"א דעכ"פ יכולין לצרף עמהם א' מן השוק (לבוש וא"ר סי' קל"ד) אבל מרשב"א משמע דפרח לגמרי מהם הזימון ולא יועיל אפי' לצרף עמהם אחר ועיין בב"י ס"ס קצ"ג בשם רשב"א ויש להקל :

ה ד' שאכלו ביחד על שלחן א' וב' על שלחן אחר יכול א' מן הד' להצטרף עם הב' ולזמן עמהם ואם כבר זימנו הג' הנשארים פרח זימון מן הא' ואינו מצטרף אבל אם היו ב' חבורות ובכל חבורה ג' אין רשאי אחד להצטרף עם חבורה ב' דאז ישארו כאן ב' ולא יוכלו לזמן (כן מוכח בסי' קל"ג) :

ו אין חיוב זימון חל אא"כ אכלו במקום קבוע ביחד אבל אם היו אוכלין מפוזרין אפי' כולם אוכלים מככר א' ובשעה אחת ובבית א' אינן מצטרפין כיון שלא קבעו מקום יחד ולכן נהגו עוברי דרכים שלא לזמן בבית עכו"ם (וע' כטעם כרמ"א סי' קל"ג סעי' ג') מ"מ אם קבעו עצמם אין נכון (סי' קל"ג) וכשיש נכרית בבית יאמר בתוך הרחמן הוא יברך [כו' כלנו] בני ברית כו' :

ז היו יושבים בעגלה ואכלו בקביעות צ"ע אם מצטרפים (ח) ונ"ל דבמקום ספק כג' יזמנו אבל בעשרה יש לחוש להזכרת שם לבטלה אבל בספינה לכ"ע מצטרפין (סי' קס"ז מ"א ס"ק כ"ז) :

ח ב' חבורות שאוכלין כ"א על שולחן שלו אם מתחילה קבעו עצמן שיצטרפו יחד אפי' הם בב' בתים אם מקצתן רואין אלו את אלו או שיש שמש אחד המשמש לב' הבתים ויכולין לשמוע בהמ"ז מצטרפין ואם לאו אפי' הם בבית א' אינם מצטרפים כיון שכל חבורה אוכלת על שולחן בפ"ע (סי' קצ"ה מ"א) אבל דעת הרבה אחרונים דבבית א' מצטרפין אפי' לא נכנסו מתחילה לכך ונ"ל לסמוך עליהם שלא לבטל מצות זימון כמו שכתבתי בסי' ח' :

ט ג' שאכלו כא' וב' מהם רוצים לברך בהמ"ז אע"פ שהשלישי אינו רוצה מזמנין עליו בין עונה בין אין עונה אבל א' אין יכול לכוף לב' שיפסקו לו וא"צ להפסיק מאכילתו אלא עד שיסיים המברך ברכת הזימון שהוא עד הזן את הכל ומותר לאכול אח"כ בלא ברכה ראשונה אם היה דעתו שיאכל עוד ואם לא היה בדעתו לאכול ואכל חייב לברך ברכה ראשונה (סי' ר') :

זה

## נשמת אדם

וכן ביה"כ כמו שכתב המ"א או אפשר דעכ"פ בר"ה ויה"כ אומרים נאות דהא סוקטו כל המועדים והם אות דמש"ה אין אין מניחין בהן תפילין שהם בעצמם אות וא"כ אף דבר"ה אין אומרים נאות דלא נקרא אות וכראיה שחייב בתפילין עכ"פ בר"ה ויה"כ אומרים ימים קדושים נאות ולזכרון וא"כ הוי מטבע ארוך ומסיים בברוך ול"ע וכן משמע בתשו' מהרי"ל סי' קמ"ו שכ' דבברכה ע בבהמ"ז יש מעין חתימה סמוך לחתימה כמו בשאר י"ט ושבת משמע דמסיים בברוך בר"כ :

(ח) כ"ב המ"א בסי' קס"ז ס"ק כ"ז וא"ר שם ובסימן קנ"ג ול"נ דהתם מיירי מדינא דמ"ע שא' מברך ומוציא אחרים וא"כ צ"ע אם מצטרפין דכיון דרוכב כמהלך דמי אבל למנהגינו שכ"א מברך בהמ"ז וגם אין כאן הזכרת השם לבטלה אלא שבח כ"ל דיכולין לזמן אבל המ"א בסי' קנ"ג ס"ק ה' כ' דאפי' אם רצו לברך כ"א בפ"ע אינם רשאים לזמן אלא אם כן מצטרפין יחד וכאמת הראיה מתלמידי דרב קלום די"ל שהיו מצטרין על שלא ידעו הדין על אמיתתו ואי נמי שהי שבת באמת היו עושין כן וא"כ אין ראיה גם מסימן קנ"ה וגם י"ל דתלמידי דרב היו מסתמא רבים והיו חושבין להזכרת השם

מ"א





י זה שהפסיק לב' יכול להפסיק כמה פעמים כגון שמתחלה אכלו ג' והפסיק להם א' ואח"כ באו ב' אחרים ואכלו עם הא' יכול זה להפסיק עוד הפעם לב' אלו דלא שייך לומר פרח זימון מינייהו כיון שנצטרפו עמו שנים שלא זמנו יכולים לזמן עליו וכן פעם ג' ויותר אבל אם היו חמשה בחבורה אחת והפסיק אחד לשנים שוב אינו יכול לזמן עם שנים מהנשארים דפרח זימון מכולם (וע' לעיל סי' כ' בשם רשב"א) אבל אם היו שבעה או שמונה והפסיק א' לשנים מהם יכול להפסיק פעם ב' וה"ה ששה דהא נשארו ג' זולתו ואם היו עשרה והפסיקו שלשה לז' א"צ להפסיק רק עד שאמרו ברוך אלהינו ואם אכלו אח"כ עם שבעה אחרים יכולים לזמן בשם דבאמירת ברוך אלהינו ל"ש פרח זימון דכל בי י' שכינתא שריא וה"ה אם יש ה' שהפסיקו מצטרפין עם ה' אחרים לברכת אלהינו (סי' ר' כמ"א) :

יא עשרה שאכלו כא' חייבין לברך בשם ולומר נברך אלהינו שאכלנו משלו והם עונים ברוך אלהינו כו' ולא יאמר לאלהינו ולפיכך אינן רשאים לחלק ואפי' לברך ג' ג' כיון דחייבין לברך בשם (סי' קצ"ג) :

יב אם טעה ולא אמר אלהינו אם עדיין לא ענו אחריו יחזור ויזמן בשם ואם גם העונים טעו ולא אמרו אלהינו אין יכולים לחזור ולזמן (שם) :

יג אפי' היו רק ז' שאכלו פת וג' שאכלו פירות או ששתו כ"א רביעית משקין אפילו מים בענין שמחוייב לברך ברכה אחרונה יכולים לזמן בשם ויכולים לומר שאכלנו דשתיה בכלל אכילה אבל ששה שאכלו פת אינן יכולים לזמן בשם דרובא דמינכרא בעינן ושאר דיני צירוף הכל שוה עשרה לדין ג' (סי' קצ"ז וכמ"א ס"ק ו') :

יד אע"פ שבמקום שהם י' ויותר אינן רשאי לחלק מ"מ בסעודות גדולות שיש הרבה ב"א אם אינן יכולים לשמוע מן המברך עכ"פ עד הזן את הכל אע"ג שעכשיו כולם מברכין בהמ"ז מ"מ מוטב שיזמנו ג' ג' משלא ישמעו ברכת הזימון (סי' קצ"ג) :

טו י' שאכלו כא' וצריך אחד לילך לדבר מצוה כ' המ"א דמותר לזמן בג' ולי צ"ע (ג). ונ"ל דדוקא כשנשארו י' אבל כשלא נשארו י' אסור לצאת אפי' לדבר מצוה (סי' קצ"ג) :

טז י' שאכלו כא' וקדמו ג' וברכו לעצמם אעפ"כ יכולים לזמן עליהם בשם (א"ר ר"ס קצ"ד) :

יז הנכנס אצל המברכין בזימון או שהיה שם ולא אכל שם כלל (ועיין לעיל סי' ג') כשהמברך אומר נברך שאכלנו משלו עונה ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. ואם נכנס וכבר אמר המברך רק שהעונים אומרים ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן. ואם המסובים הם י' ומזמנין בשם אומר ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. ואם כבר אמר המברך עונה אמן (סי' קצ"ח) :

יח האוכל דבר איסור אעפ"י שאין איסורו אלא מדרבנן נחלקו הפוסקים אם מברכין עליו. מ"מ לכ"ע אין אכילתו נחשב לקביעות ולכן אין מזמנין עליו אבל אם אכל דבר איסור במקום סכנה מברכין (סימן קצ"ו) :

יט ג' שאכלו כל אחד מככרו וא' נזהר מפת נכרי וא' אינו נזהר וכן א' מהם כהן אוכל חלה אעפ"י שזה שנזהר אינו יכול לאכול עם השנים וכן הישראל עם הכהן מ"מ כיון שזה שאינו נזהר יכול לאכול עם הנזהר וכהן עם ישראל מצטרפין אבל אם הכהן אוכל חלה ונזהר מפת נכרי והישראל אוכל פת נכרי אינם מצטרפין שהרי שניהם אין יכולים לאכול מככר א' ואע"ג דיכולין כולן לאכול לחם אחר זה לא מהני רק דוקא שיכולין לאכול מלחם זה שאוכלין. ואם א' אוכל חלב וב' בשר המנהג שיברך זה שאכל חלב לפי שהוא יכול לאכול עם האוכלים בשר אבל אם א' אכל גבינה קשה וב' בשר אין מצטרפין כלל ואע"ג דיכולים לאכול מלחם א' בלא בשר וגבינה דדוקא לאכול גבינה עם הלחם שאוכל בשר אסור אבל לחם לבד אם אינו מלוכלך מהם נראה דמותר מ"מ כיון שאינם יכולים לאכול הלחם עם התבשיל שאכלו לכן אינם מצטרפין. ומ"מ כיון דיש חולקים בדין זה דבשר וגבינה נ"ל דמצטרפין. ומ"מ אם זה שאוכל חלב אינו שותה יין או שאין כאן אלא שכר חדש והוא אינו שותה חדש מוטב שיברך זה שאוכל בשר בכוס מלברך בלא כוס (שם) :

כ נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם ואם רצו נשים לזמן בפני עצמן רשות בידם ואם אכלו עם אנשים חייבות ויוצאות בזימון שלנו אע"פ שאינם מבינות. וקטן שהגיע לעונת הפעוטות דהיינו בן ט' או י' ויודע למי מברכין הב"י בש"ע פסק דמצטרף בין לג' ובין

לעשרה

## נשמת אדם

(ג) מ"א בסי' קצ"ג ס"ק ז'. ול"ע דאינו דומה כלל דבשלמא הכא שלא יכול לשמוע ברכת הזימון שפיר אמרינן ויזמנו בג' אבל כשיוכל לשמוע ברכת הזימון מי התיר לעבור על מצוה זו ולעשות מצוה אחרת ופשיטא היכא שלא ישאר י' ויבטל אף מהאחרים זמון בשם ואף שי"ל דדומה לסי' ר"ב סי' רמ"א בהתחיל בקדושה עבירה לצאת ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו אבל אם נשארו י' מותר לצאת י"ל דהכא כיון דאמרינן חייבין לזמן תמיד טפי ועיין בא"ר סי' ח' דלא כט"ז שם ועכ"פ כשלא ישארו י' בודאי אסור :



כתב

לעשרה ודוקא אחד ולא שנים ואע"ג דבתפלה אינו מצטרף אפי' אחד שאני התם כיון דלא מצי פטר נפשיה מניה אבל ברהמ"ז דאי בעי לא אכיל מצי לאצטרופי אבל אנו נוהגין דאין מצטרף כלל עד שיהיה בן י"ג שנים ואז א"צ לבדוק אחר שערות דסמכינן על החזקה כיון שהגיע לשנים מסתמא הביא שערות אבל להוציא אחרים בבהמ"ז אינו מוציא עד שידע בודאי שהביא שערות דבדאורייתא לא סמכינן אחזקה זו. וחרש המדבר ואינו שומע וכן מי שאינו שוטה גמור אם מכוונים ומבינים מצטרפים לזימון אעפ"י שהחרש אינו שומע הברכה (ועיין לעיל כלל ג' סי' א') · ומי שנדוהו על עבירה אין מזמנין עליו (קנ"ט):

## כלל מט דין ברכת שהכל וכללים בברכה ראשונה של ברכת הנהנין:

א כתיב לה' הארץ ומלואה וא"כ הכל הוא כמו הקדש וכמו שאסור להנות מהקדש כ"א לאחר פדיון והנהנה מהם בלא פדיון מעל בקדשי ה' כן אסור להנות מעה"ז בלא ברכה והוא הפדיון והנהנה בלא ברכה כאלו מעל בקדשי ה'. ולפיכך תקנו אנכה"ג לברך על כל דבר ודבר שנהנין ממנו. וכמו שחייב אדם לברך בכל יום ויום לפי ענינו כדכתיב ברוך ה' יום יום ודרשו חז"ל דר"ל בכל יום יום תן לו מעין ברכתו דודאי אין מהראוי לברך בשבת ברכות הראוי לפסח וכיוצא בו כן צריך לברך על כל דבר ודבר ברכתו הראוי לו. ולכן תקנו חז"ל לברך על כל מין ומין לפניה והם ששה. המוציא. במ"מ. בפה"ג. בפה"ע. בפה"א. שהכל. וצ"ל נהיה בסגו"ל שהוא לשון בינוני וכן הם כל הברכות ולא בקמץ תחת היו"ד שהוא לשון עבר (סי' ר"ד מ"א ס"ק י"ד). ואין מברכין אלא על דבר שיש בו ממש והגוף נהנה ממנו ולכן אין מברכין על קול ערב ולא על רחיצה וסיכה שאינן נכנסין לגוף (מ"א סי' רט"ז):

ב אע"פ שברכת שהכל נהיה היא כוללת הכל שמודה לה' שהוא ברא הכל ולכן בדיעבד על כל דבר ודבר אפי' על פת ויין אם טעה ובירך שהכל יצא לא יאמר אדם למה לי טורח זה ללמוד דיני ברכות אלא על כל דבר שאסתפק אברך שהכל. אמרו חז"ל דבר זה ואמרו שמחוייב לילך אצל חכם וילמוד הברכות. ואסור ליהנות מעה"ז עד שיודע בבירור איך לברך בפרט על כ"ד אם לא במקום שיש פלוגתא בין הפוסקי' וא"א להכריע (סס"י ר"ב ור"ד) והטעם נ"ל כי אם נאמר על מלך א' שיש לו הכל בארצו אין מחוייב מזה שלא יחסר בו שום דבר פרטי כי הכל נאמר על הרוב (וכמחז"ל אין למדין מן סכללות) ולכן אין זה שבח גמור לברך שהכל אלא צריך לפרט הדבר. ומה שתקנו ברכת שהכל הוא רק על דברים שאינם חשובים וכוונתו דאפי' דברים הפחותים האלו הם בדברו ובהשגחתו (ועיין פ' עקב בפ' אלך וגו' לא תחסר כל בס כרמב"ן שם) ונ"ל דלכן מברכין כשנועל מנעליו שעשה לי כל צרכי לפי שהוא דבר פחות. ואם מסופק אם בירך או לא אם מותר לומר בריך רחמנא ולא יאמר השם עיין בחיבורי ש"צ שער משפטי ארץ פ' י"א בב"א (סי' ו'):

ג על דבר שאין גידולו מן הארץ כמו בשר דגים גבינה חלב דבש וכן על כל מיני משקים ואפי' סחט פירות להוציא המשקין וכן דבש הזב מן התמרים דכל זה הוא זיעה בעלמא ולא נקרא פרי חוץ מן היין והשמן דאלו נקרא פרי. ועל המלח או מי מלח ועל מרק של בשר ועל שקדים מתוקים שאוכלים אותם כשהם רכים בקליפותיהן דלא נטעי אדעתא דהכי כיון שהם ראוים לאכול כשנגמר הפרי מברך שהכל (ר"ג) ועל קמח אפי' של חיטין ל"ש נטחן דק דק ל"ש נטחן קצת ויש בו טעם של חיטין ל"ש קמח קליות (ר"ח). ועל שכר תמרים ושכר שעורים ועל מי שעורים (סי' ר"ג) על כולם מברך שהכל חוץ מן היין. וכן כל דבר שנתקלקל קצת כגון פת או תבשיל אף שהוא מה' מינים ונתקלקל קצת ועכ"פ ראוי לאכילה וכן יין שהחמיץ אבל עכ"פ ראוי לשתי' קצת כגון שעירבו במים דאם אינו ראוי כלל לשתיה אינו מברך כלום דמזיק. ועל כמהין ופטריות שקורין שוועמליך שאלו גדילין מן האויר וכן פירות שלא הגיעו עדיין להתבשל כ"כ עד שיהו דרך אכילתן בכך (עיין לקמן כלל נ"א סי' ז') או דבר שאינו עיקר הפרי כמו קליפת הקטניות והגרעינין של פירות אם היו מרים תחלה או דבר שאין ראוי לאכול אלא למצוץ הקיוהא שבהם מברכין שהכל ואחריהם בורא נפשות (ר"ד):

ד אסור להפסיק בדבור אפי' בשעה שהוא לועס עד שיבלע ההא על הלעיסה א"צ ברכה כלל כדבסמוך. ואם בלע אפי' דבר מועט א"צ לחזור ולברך אבל אם לא בלע עדיין כלל צ"ע (מ"א סי' קס"ז ס"ק ט"ז) · ונ"ל דאפי' לא בלע רק הטעם שמצץ בפיו מן הלעיסה א"צ לברך דבסי' ר"י מיירי מטעמת א"צ ברכה שאין כוונתו לאכילה כלל אלא לטעימה (ומש"כ כמ"א שם וס"ס לועס ופולט היינו שאין כוונתו לאכילה דאטו כמונך מאיזה דבר סקיוסא שים בו לא יברך כדאיתא בסי' ר"ב סעיף ס"ז):

ה הטועם תבשיל אם צריך מלח וכיוצא בו ופולט ואינו בולע כלום א"צ לברך ואם בולע יש ספק כיון שאין כוונתו לאכילה ולכן ראוי ליזהר שיתכוין להנות ממנו בתורת אכילה ויבלע מעט ויברך עליו (סי' ר"י):





ו ברכה ראשונה אין לה שיעור שאפילו אוכל או שותה כל שהוא רק שנהנה ממנו חייב לברך (שם):

ז אפי' אוכל ושותה לרפואה אם הוא מתוק עד שנהנה ממנו מברך ברכה הראויה לאותו מין (ולא כס מגיס א"נ נברך כלל) אפי' הוא דבר איסור כיון שעכשיו התירה לו התורה (סי' ר"ד עיין פ"ח שם):

ח ואם אנסוהו לאכול אע"ג דהחיך נהנה ממנו מחלוקת בין הפוסקים אם יברך (שם במ"א) ונ"ל דבפת וכיוצא בו דבהמ"ז הוא מה"ת יברך וה"ה בגזל חיטין וטחנן ואפאן דאסור לברך ב"ר דע"ז נאמר בוצע ברך אבל בהמ"ז צריך לברך כיון שקנאן בשינוי ואפי' גזל לחם דבשאכלה כבר קנאן בשינוי (עיין סי' קנ"ו במ"א):

ט נכנס לו דבר בגרונו ושותה משקין לבלעו או חתיכת פת וכל דבר שנהנה ממנו צריך לברך. אבל אם שותה מים כיון שאין נהנה ממנו וגם אינו שותה לצמאו א"צ לברך (שם):

י שכח והכניס אוכלין לפיו בלא ברכה אם הוא דבר שאף אם יפלוט אותו לא יהיה מאוס יפליטנו לידו ויברך עליו דכתיב ימלא פי תהלתך ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד א' ומברך דאסור לאבד אוכלין ואם הוא משקין שא"א לסלקו לצדדין ולברך אם יש לו עוד משקין יפליט אלו לאיבוד ואם אין לו והוא דחוק על זה המעט שבתוך פיו בולען ויברך אח"כ ברכה ראשונה ולא דמי לדלעיל כלל מ"ב סי' י"ג דכיון דנזכר בעודו בפיו דומה קצת לעובר לעשייתו (קע"ג) ולא יברך ב"א דלא מצינו ב' ברכות סמוכות זו לזו ואם הוא יין שלהרבה פוסקים ב"א שלו הוא דאורייתא ושתה רביעית יברך גם ברכה אחרונה (מ"א סי' קע"ג):

יא היו לפניו ב' מינים כגון אגוז ותפוח שיכול לברך על א' ולהוציא גם השני אסור לברך על כ"א וא' שגורם ברכה שא"צ אבל אם הם ב' מינים כגון בפה"ע ובפה"א או שהכל אע"ג דבדיעבד אם בירך על כולם שהכל או שבירך על פרי העץ בורא פרי האדמה בדיעבד יצא מ"מ לכתחלה אסור לעשות כן אלא יברך על כל אחד ואחד בפני עצמו (סי' ר"ח ט"ז ס"ק י"ז) ואפי' שתה יין ובירך בפה"ג ואכל ענבים אע"ג דאם נתכוין לפטור הענבים יצא מ"מ לכתחלה לא יעשה כך אלא יברך על ענבים בפה"ע ומ"מ בדיעבד אם נתכוין לפטור פוטר בין בברכה ראשונה ובין באחרונה כדלקמן כלל נ':

יב היו לפניו ב' דברים שברכתן שוה יברך על החשוב ונפטר שאינו חשוב ואפי' לא היה מכוון לפטור אותו אלא בסתם אבל אם בירך על זה שאינו חשוב אם כוון לפטור גם החשוב יצא אבל בסתם צריך להזור ולברך על החשוב דאינו בדין שיפטור שאינו חשוב להשוב דרך גררא (סי' רי"א במ"א ס"ק י"א וסי' ר"ו ס"ק ח') ואם טעה ובירך על שאינו חשוב והיה בדעתו לפטור החשוב ונזכר לא יאכל מן החשוב תחלה כיון שבירך על שאינו חשוב (שם כשם ס"ה):

יג כשיש בידו אגוז אחד וכיוצא בו לא יברך עד שיפתחנה דשמא התליע הגרעין ואינו ראוי לאכילה כלל ונמצא שבירך לבטלה (שם סי' ר"ו ס"ק ד'):

יד היה בדעתו שיאכל עוד ושכח ובירך ב"א ורוצה אח"כ לאכול עוד א"צ לברך ב"ר שהרי לא הסיח דעתו (מ"א סי' קנ"ז ס"ק ג') אבל אם היה סבור שאין לו עוד לאכול צריך לברך ואם בירך ברהמ"ז נ"ל דצריך לחזור וליטול ידיו ולברך המוציא אעפ"י שהיתה בטעות דברהמ"ז הוי הפסק (ועיין ברכות מ"ב תוס' ד"ה אתכא דמי שסכה לאכול אפיקומן ואמר בב לן ונברך אינו היסח כדעת דהכן אתכא דרחמנא סמכינן משמע אבל אח"כ אעפ"י שהיה בטעות הוי היסח הדעת ונ"ל דדוקא הב לן ונברך הוי הפסק וכן ברהמ"ז שהרי לכ"ע צריך לברך על כוס של בהמ"ז אבל ב"ה ס"ל לסמ"ה דלא הוי הפסק מצד עצמו וגם לא דמי לנפל עליהו דהתם אודא ליה מלותו ומ"מ צ"ע מנ"ל סברא זו ועיין מ"א שם ס"ק א')

טו דין אם אחר מוציא חבירו מבואר לעיל כלל ה' סי' י"ח:

## כלל נ דין כללים בברכה אחרונה (סי' ר"ח ר"י):

א כתיב בתורה ואכלת ושבעת וברכת וזהו מ"ע מן התורה לברך אחר אכילת לחם לכ"ע. ולדעת הרבה פוסקים גם על ז' מינים וכיון שמצינו מ"ע דאורייתא לברך אחר הנאתו תקנו אנשי כנה"ג לברך על כל דבר שאכל ברכה אחרונה והם ג'. ברהמ"ז. וברכה אחת מעין ג'. ובורא נפשות. ודין ברהמ"ז נתבאר בכלל מ"ז:

ב ברכה אחת מעין ג' היא ברכת על המחיה או על הגפן או על העץ לפי שהיא כוללת בברכה אחת מעין ג' ברכות שבבהמ"ז דהיינו נגד ברכה אחת הזן את הכל אומרים כאן על המחיה או על הגפן או על העץ ונגד ברכה שניה שהיא על הארץ ועל המזון אומרים כאן ועל ארץ חמדה טובה כו' ונגד ברכה ג' שהיא בונה ירושלים אומרים כאן ובנה ירושלים ונגד הטוב והמטיב שהיא ברכ' ד' בברהמ"ז אומרים ג"כ כי אתה ה' טוב ומטיב ואעפ"י שיש בברכה זו מעין ד' ברכות נקראת מעין ג' לפי שעיקר ברהמ"ז מן התורה הם רק ג' ברכות

והטוב והמטיב היא מדרבנן:

ג ברכה זו מעין ג' מברכים על המינים הכתובים בפ' עקב ארץ. חטה. ושעורה. וגפן. ותאנה. ורמון. ארץ זית שמן. ודבש. ובתר הכי כתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם וגו' ואכלת ושבעת וברכת. וא"כ על לחם בודאי חייב לברך מן התורה שהרי כתיב בהדיא ואמנם יש מחלוקת אם מצוה זו קאי גם על פסוק ראשון וא"כ המצוה לברך בהמ"ז על כל ז' המינים ומה שהפסיקה התורה ביניהם ובין לחם לאשמועינן דעל לחם יברכו ג' ברכות שלימות ועל השאר מינין רק ברכה אחת מעין ג' או שי"ל דדוקא על לחם מברכין בהמ"ז ועל שאר מינין א"צ לברך אחריו כלל מדאורייתא ולכן הפסיקה התורה ביניהם לבין לחם ועכ"פ מדרבנן חייב לברך. וחטה ושעורה דקרא היינו דוקא כשעשה מהם קמח ועשה מהם תבשיל (סי' רי"א) ודבש היינו תמרים ונמצא האוכל תבשיל מקמח חטה ושעורה ומכללם שבולת שועל שקורין (האבער) ושיפון הוא (קארען) וכוסמין (מין זה לא נמצא במדינתינו) וכולן הם מין חטה ושעורה ולכן העושה מהן תבשיל או שלש אותן בשמן או שומן ושאר מי פירות כמו שנכתב לקמן בכלל נ"ד מברך על המחיה ומסיים על הארץ ועל המחיה ואם שותה יין מברך על הגפן ועל פרי הגפן וכו' ומסיים על הארץ ועל פרי הגפן או על הארץ ועל הפירות (ובביאורי הגר"א סי' ר"ח ס"ק ל"א הכריע שהעיקר לסיים כן): והאוכל ענבים בין לחים בין יבשים והם צמוקים שקורין (ראזינקעס) בין גדולים בין קטנים או תאנים ורמונים זיתים תמרים מברך על העץ ועל פרי העץ ומסיים על הארץ ועל הפירות ואם אוכל מפירות האלו שנגדלו בא"י בין שאכלן בא"י או שהביאן לח"ל מסיים על הארץ ועל פירותיה (סי' ר"ח):

ד בדיעבד שטעה ובירך על היין וסיים על הגפן ועל פרי הגפן ולא הזכיר על הארץ יצא (סי' ר"ח מ"א ס"ק י"ז ועיין בב"י) ונ"ל דאם מברך על היין ברכת על העץ ועל פרי העץ בדיעבד יצא (א) וה"ה אם בירך על ענבים בפה"ג וכן אם בירך על ענבים ברכה אחרונה על הגפן ועל פרי הגפן יצא. ועיין בנ"א:

ה אכל מיני מזונות וגם פירות הנזכרים ושתה יין יכלול כולם בברכה א' ויקדים על המחיה שהוא מין שעושין מהם לחם ויאמר על המחיה ועל פרי הגפן ועל העץ כו' וחותם בא"י על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות. ואם לא הזכיר ועל פרי הגפן כבר כתבנו דיצא ואם לא הזכיר גם על המחיה רק שסיים בא"י על הארץ ועל הפירות צ"ע דהכל בו כ' בשם ר"מ מקוצי וז"ל ויש לחתום כל ברכה מעין ג' בין של מזונות בין של יין בין של פירות בא"י על הארץ ועל הפירות וכן דעת ר"מ מקוצי עכ"ל. וכ"כ בש"ג וכ"כ בא"ח וכ' שב"כ רמב"ם וצ"ע שלא נמצא זה לא ברמב"ם ולא בסמ"ג ואדרבה ברמב"ם וסמ"ג מבואר שחותם על המחיה ועל הפירות. (ונ"ל שיש ט"ס בכל בו וא"ח וצ"ל בין של יין ובין של פירות ע"ש היטיב):

ו אע"ג דקיי"ל ספק ברכות להקל אבל ברכה א' מעין שלש כיון די"א דהוא מדאורייתא ולדעתם אם מסופק חייב לברך מספק כמו בהמ"ז דהוי ספק דאורייתא ולכן יזהר שיאכל עוד כזית או שישתה רביעית יין כדי שיוכל לברך ב"א מעין ג' ויכלול בו גם המין שאכל או שתה מקודם ועיין בסמוך סי' כ' (ב) ונ"ל דדוקא כשאכל כדי שביעה דאז הוי ספק דאורייתא וראוי ונכון שכשיושבין במסיבה ושותין יין או שאוכלין מדברים שמברכין עליו ברכה א' מעין ג' אע"ג דלכתחלה אין ראוי שיפטור א' את חבירו בברכה אחרונה כדלעיל כלל ה' מ"מ אם יש אנשים שלא יברכו או מחמת בושה שאינן יודעין לברך מצוה על א' שיאמר שיכוונו למי שירצה להוציא ואז יברך בקול רם ויכוין להוציא לכל מי שירצה:

ז ברכת בורא נפשות רבות מברכין על כל דבר מאכל או משקה חוץ מז' מינים הנזכרים ולא יאמר על כל מה שבראת אלא על כל מה שברא (כ"כ בס' הנהיג בסידור דפוס שקלאו דף כ"א ע"ב בסופו וכל"ת סוף פ' עקב כ' שיאמר שבראת. והגר"א בביאוריו סי' ר"ז סק"ד כ' שהעיקר לומר שברא גם צריך לומר חי העולמים בצירי (סימן ר"ז):

## נשמת אדם

(א) כתב המ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ב בשם הב"ח שאם בירך על היין בפה"ע לא יצא ע"ש ולפ"ז אם לא הזכיר בב"א על הגפן אלא שאמר על העץ ועל פרי העץ ומסיים על הארץ ועל הפירות ג"כ לא יצא ולי צ"ע דנ"ל דבין בברכה ראשונה ובין בב"א יצא דהא סופגין על היין משום ערלה ומדאורייתא נקרא פרי ובב"ח לא מצאתי דין זה ולכן צ"ע למעשה ועיין כלל ה' בב"א סי' ע' ומצאתי בא"ח כלל ב' סי' י' וז"ל אם אכל ענבים או תאנים ושתה יין בב"א מברך על העץ ועל פרי העץ בשם רב האי. וכ"כ בחבור הרמב"ם עכ"ל. אבל נ"ל שהוא ט"ס כי ברמב"ם לא נמצא דין זה אבל בכלבו מצאתי שהעתיק דבר זה וז"ל שאם אכל כו' מברך על הארץ ועל פה"ע ועל הס"ג עכ"ל וידוע שכל דברי הכלבו הם דברי א"ח:

(ב) ונ"ל דדוקא כששתה רביעית יין דזה מיקרי כדי שביעה בשתיה או שאכל ממיני מזונות או מפירות כדי שביעה דבזה לכ"ע בלחם הוי דאורייתא וא"כ ה"נ בז' מינים יש לחוש להסוברים דהוי דאורייתא אבל בפחות מכדי שביעה די"א דאפי' בלחם אינו מדאורייתא. וא"כ בז' מינים הוי ס"ס שמא הלכה דאפילו בלחם בעינן כדי שביעה ואת"ל דבלחם הוי כזית דאורייתא שמא הלכה כהסוברים דברכה מעין ג' הוא מדרבנן אפי' בכדי שביעה וכ"ש כזית. והיכא דאיכא ס"ס אפילו דעכ"פ חייב מדרבנן אמרי' ס' דרבנן לקולא כמש"כ הש"ך בכלל ס"ס ס"ק ע"ו:

אין





ח אין ברכת בנ"ר פוטר ברכה א' מעין ג' וכן להיפך ואפילו ברהמ"ז אין פוטר אבל אכל מפרי העץ מז' מינים ואכל ג"כ משאר פה"ע כיון שמברך על העץ כו' וגם מסיים על הארץ ועל הפירות וזה כולל גם שאר פרי העץ רק מפני שאינן חשובים כ"כ לא קבעו עליהם ברכה זו ועכשיו מברך בלא"ה ברכה זו ופוטר (סי' ר"ח):

ט שתה יין ואכל פירות משאר מינים אם סיים על הארץ ועל פרי הגפן צריך לברך בנ"ר לכ"ע ואם סיים על הארץ ועל הפירות במ"א מבואר דלא יצא וצריך לברך ג"כ בנ"ר כיון דבהתחלת ברכה הזכיר פרי הגפן ול"נ דהוי ספק ברכות. וה"ה באוכל פרי האדמה ובירך על העץ או על הגפן רק שחתם על הארץ ועל הפירות הוי ס' ברכה (ג) ואם שתה יין ושאר משקין יתבאר לקמן כלל נ"ח סי' ד' ה':

י בהמ"ז אין פוטר ברכה א' מעין ג' ואע"ג די"ל ק"ו השתא מעין ג' פוטר כ"ש ג' ברכות שלימות דאין אנו יודעים למה תיקנו חכמים כן (וכעין זה כ' תוס' בפסחים). שהרי ברכה שדינא שלא לחתום בברכה אם חתם בברכה לא יצא ולא אמרינן דיצא שהרי עכ"פ אמר כפי תקנת חכמים ונאמר דמה שסיים הוא לבטלה. אלא כך תיקנו חכמים שאפי' מה שאמר כהוגן כאילו לא אמר. ודוקא שלא בתוך הסעודה דאל"כ בהמ"ז פוטר הכל (שם):

יא ודוקא בשאר פירות אבל אכל דברים שנעשים מקמח או דייסא שקורין (קאשע) בין מחטים או משעורים ושיבולת שועל ושיפון או שאכל תמרים או ששתה יין וטעה ובירך בהמ"ז יצא שכל דברים אלו הם זייני וסועדים הלב רק דלכתחלה לא רצו לתקן בהמ"ז ובדיעבד יצא ואפי' לא אמר רק ברכת הזן לבד יצא ואם נזכר עד שלא חתם ברכת הזן יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו כו' ויסיים ברכה מעין שלש (ואף שבש"ע סי' ר"ח סעיף י"ז כתב דבהמ"ז אינו פוטר דייסא כבר תמה עליו הבה"ג והפ"ח. ואני אומר שמכולם נעלם דברי ר"ן בפסחים גבי ב"א של ד' כוסות שכתב בהדיא בשם הגאונים דבהמ"ז פוטר לדייסא). ונ"ל דה"ה כל תבשיל שנעשה מה' מיני דגן וב"ש (פוטער קוכין ושמאלץ קוכין) ויוצא בזה דפוטר:

יב אע"ג דברכה ראשונה צריך לברך אפי' דבר קטן אבל ב"א בין שאכל פת או א' מה' מיני דגן או כל דבר מאכל א"צ לברך אא"כ אכל כזית ועל משקין בין יין בין שאר משקין ואפי' יין שרף שמיישב דעתו של אדם אפי' במעט אפ"ה אין מברכין ברכה אחרונה אא"כ שתה רביעית. אך כיון די"א דעל משקין ג"כ מברכין על כזית כמו אוכלין לכן ראוי ליזהר שישתה או פחות מכזית או רביעית ומכ"ש ביין דאפשר דב"א שלו הוא דאורייתא (מ"א סי' ר"י). ושיעור רביעית הוא כמעט מלא ב' קליפות מביצת תרנגולת והוא שיעור ביצה ומחצה ושמעתי בשם הגדולים שהנהיגו שיעור רביעית יהיה חמישית מקווארט ווילנר (סי' קנ"ט מ"א סי' ר"י) ושיעור כזית הוא חצי ביצה (סי' תפ"ו) נמצא שיעור כזית כשליש רביעית:

יג אכל מעט ושהה וחזר ואכל אם אין מתחילת האכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה בכא"פ שהוא שיעור ג' ביצים מצטרף ומברך ואם לאו אינו מצטרף (סי' ר"י במ"א):

יד שתה מעט ושהה וחזר ושתה מעט נ"ל דאין מצטרף (ד):

## נשמת אדם

שתה

(ג) בסי' ר"ח סעיף י"ג מבואר דאם שתה יין ואכל תפוחים צריך לברך בנ"ר וע"ש במ"א שכתב אע"ג שחתם על הארץ ועל הפירות. ול"ע שהרי הב"י הביא דעת רשב"א דנמצא דחתם על היין על הארץ ועל הפירות פוטר גם התפוחים. וכ"כ בהגהת סמ"ק דאם אמר בתחלת ברכה ועל תנובת השדה פוטר גם ברכת בנ"ר מתפוחים והביאו הב"י. וא"כ צ"ע דעכ"פ לא גרע מכלל ס' ברכה דלקולא. והרא"ש הכ' דאינו פוטר אזיל לשיטתו דס"ל דחותמין על הארץ ועל פרי הגפן ע"ש. וכן הש"ע סותם בסעיף י"ב כדעה זו בסעיף י"א. אבל כשחותם על הפירות אף שלא הזכיר בפתיחה רק על הגפן כמ"ש המ"א כיון שהזכיר תנובת השדה יצא ואף שדברי הגהת סמ"ק הם היפוך ממה שכתב תר"י שכתב שלא יאמר תנובת השדה רק בעל המחיה והסמ"ק והגהת סמ"ק כתבו להיפוך דעל יין ופירות יאמר תנובת ולא בעל המחיה. מ"מ בסברא זו לא מצינו מי שחולק. ומש"כ הב"י דכן משמע מרמב"ם כרא"ש כוונתו מדכתב אכל תפוחים וענבים ולא כתב תפוחים ויין. נ"ל דלא מוכח מידי דנדייק איפכא מתחלת דברי רמב"ם שכתב אכל בשר ושתה יין אינו פוטר ולא כ' תפוחים ויין. וא"כ אין משמעות כלל מרמב"ם לשיטתו שכתב שיאמר על תנובת ויסיים על הפירות שפיר י"ל דלרמב"ם יצא. ולכן השבתי דנ"ל דיצא והיינו כשסיים על הפירות ולכתחלה בודאי יסיים על הארץ ועל פרי הגפן ויברך בנ"ר כמו בפה"א אע"ג דפוטר ג"כ פה"ע מ"מ לכתחלה צריך לברך על כל מין. ולפ"ז אני מסופק ג"כ באוכל פרי אדמה ושתה יין וסיים על הפירות כיון שמזכיר ג"כ תנובת השדה וא"כ כיון שהזכיר בתחלה וגם בסוף דודאי פירות כולל בין פה"ע ובין פה"א. וה"ה באכל פה"ע מז' מינים הע"ג שמזכיר על העץ כיון שאומר תנובת השדה וכמ"ש בסמ"ק וצ"ע. ולענ"ד יצא דהכל מקרי פרי כדאי' בי"ד סי' רי"ז סעיף כ"ב כ"ג:

(ד) אין לבבא ראי' לזה מהא דכריתות י"ב ע"א רה"א אם הפסיק בה פוטר. די"ל דהתם ה"ע שאין דרך שכרות בכך. אך יש ראיה מהא דכ' הרמב"ם בפ"י מהל' תרומות וז"ל שתה וחזר ושתה אם יש מתחלה עד סוף שתיה אחרונה יותר מרביעית אינו מצטרף. וכתב שם הכ"מ בשם ר"י קורקס שהק' דהא בהל' א"ב פסק דגם במשקין השיעור בכא"פ. ותי' דשאני טומאה שאינו בא בשביל הנאת גרונו דאפילו תחב לו חבירו בגרונו טמא. משא"כ במשקין אסורים דטעמא משום הנאת גרונו ובמשקין אינו נמשך הנאתו יותר מכדי רביעית ע"ש. ועיין במ"א סי' ר"ו דילפינן מיה"כ. ובסי' תרי"ב כתב הש"ע ב' דיעות אם מצטרפין בכא"פ או ברביעית וא"כ לענין ברכה דתליא נמי בהנאת גרונו. ה"נ כיון שהפסיק אפילו מעט הרי יש מתחלת שתיה עד סוף שתיה יותר משיעור רביעית. וכ"מ לשון רמב"ם בהל' י"כ ומצאתי בלח"מ פ"ב מה' י"כ שהקשה קושיא זו על הרמב"ם. אך כתב

**טו** שתה משקין חמין כמו (טיי וקאווע) אע"פ שכך דרך שתייתן נ"ל דא"צ לברך אחריו (ס) :

**טז** אכל חצי זית מה' מינים וחצי זית משאר מינים מברך בנ"ר . וכן פחות מכזית פת ודבר אחר מברך הברכה ששייך למין הפחות (מ"א שם) וכל האוכלים מצטרפים לכזית:

**יז** אכל חצי זית ושתה חצי זית או אפי' שתה פחות מרביעית אין מצטרפין (מ"א שם) וכל המשקים מצטרפים לרביעית . ונ"ל אפי' אם טבל המאכל במשקה אינו מצטרף וע"ש ביומא בתוס' ישנים דדוקא לענין ישוב דעת אמרי' אכשורי אוכלין כו' ובמש"כ המ"א לענין רוטב ודלא כמשמע מדבריו דבזה מצטרף דליתא :

**יח** דברים שנכתב בכלל נ"ב שמברכין על הרוטב כמו על הפרי צ"ע אם מצטרפין חצי זית מהאוכל וחצי זית מהרוטב (עיין מ"א סי' ר"י) :

**יט** יש ליזהר שלא יאכל דבר שהוא כברייתו דהיינו קטנית א' ואגוז א' וכן כל פרי שהוא אינו גדול כזית דכיון שהוא דבר חשוב י"א דמברכין ב"א אע"פ שאינו כזית · ואם חלקו מקודם עד שלא נשאר שלם ואכלו כבר נתבטל מחשיבותו (א"ר סי' ר"י בשם ע"ת) :

**כ** שתה יין בכזית וא"כ הוא ספק אם יברך ב"א כיון שהוא פחות מרביעית · וכן שתה יין ונסתפק אם בירך ב"א ואין לו יין מותר לו לאכול כזית מדברים שמברכין עליו על המחיה ויכלול בתוכה ג"כ על הגפן אע"ג דלכתחילה היה אסור לשתות דבר שהוא מסופק אם הוא יין וביוצא בו כדי לכלול בעל המחיה וביוצא בו מ"מ כיון שכבר אכל או שתה והוא מסופק ואין לו מאותו המין לתקן יכול לכלול מספק (סי' ר"ח ט"ז ס"ק י"ט וכ"כ א"ר שם) :

**כא** אע"ג שבכל דבר שיש בו מה' מיני דגן מברכין במ"מ כמבואר לקמן כלל נ"ד סי' ט' אבל ברכת על המחיה היה ראוי להחמיר אא"כ שיש באותו מאכל כ"כ שיאכל כזית קמח בכא"פ והעולם לא נהגו לדקדק בזה ומברכין על המחיה ויש להם על מי לסמוך (ו) (סי' ר"ח) :

ומ"מ

## נשמת אדם

שתה מעט והפסיק וחזר ושתה א"כ הרי יש יותר מכדי שתיית רביעית . ותי' דשייך היכא דשתה מהרה ופסק ע"ש . וכ"כ ר"א מזרחי בתשו' מים רבים סי' ע"ו . ולפ"ז מה שכתב המ"א בשם של"ה בסימן ק"ע ס"ק י"ג דשנים דרך ארץ היינו בכוס שהוא רביעית . צ"ע דאיך יהיה ד"א לפטור עצמו מברכה אחרונה כדאיתא בי"ד סי' שכ"ד . וצ"ל דמיירי בתוך הסעודה · אבל ר' מנוח בפ"ב מהל' י"כ כ' וז"ל בשתיית מלא לוגמיו כשיעור שתיית רביעית ושתייה היא מועטת דהא בב' או ג' גמיעות יכול לשתות רביעית . אבל פת ושאר מאכל צריך לעיסה עכ"ל וצ"ע :

(ס) **לכאורה** משמע בכריתות י"ב ע"ב בדבר שדרך אכילתו בכך לא חשיב הפסק . דאמרינן התם כמה ישהא האוכלן כאלו אכלו קליות דר"מ וחכ"א עד שישהא מתחלה ועד סוף כא"פ איבעיא להו ר"מ לחומרא כו' א"ד לקולא כו' פרש"י לקולא דהא כרבנן ס"ל דבטפי לא מצטרף ולהכי מדמי לקליות דהא לא הפסיק אלא כאכילת קליות שדרכן לאוכלן זו סמוך לזו מצטרף ואם הפסיק לא מצטרף כו' ומסיק דלחומרא אמרה · וא"כ קשה למ"ד תניא כלל כאלו אכלו קליות . א"ו משמע דס"ק כאלו אכלו קליות דהא מודו רבנן דחייב ה"נ בכל אוכלין . אם אכל כך מצטרף ואפילו יותר מכא"פ אבל בקליות שדרכן בכך מודו רבנן . ולפ"ז משמע דבמסקנא הם שדרכו בכך מצטרף · ואמנם לא מצאתי בשום פוסק ובפרט הרמב"ם פ"ו מהל' שגגות הל' א' ובהל' תרומות פ"ו ה"א ובהל' מ"ע פ"ח ולא נשמיט בשום מקום לחלק בין קליות לשאר אוכלין . אע"כ דס"ל דרבנן פליגי גם אקליות אע"ג דדרכו בכך . וא"כ ה"ה במשקה חם לענין ברכה אינו מצטרף . ומצאתי במל"מ פ"ב מהל' ברכות הל' י"ב שכ"כ להדיא . וראיה ממש"כ רבינו בספ"ה מהל' שאר אה"ט וז"ל אשה שהיא ראשון לטומאה ומיניקה את בנה הרי הבן טהור ולא גזרו עליו טומאה שאפילו תאמר שינק רביעית אפשר שיש בתחלה ועד סוף יותר מכא"פ שהרי אינו יונק בבת אחת והרי גבי יניקה שדרך שתיתו בכך ואפ"ה אמר באם יש מתחלה ועד סוף יותר מכא"פ אינו מצטרף וזה פשוט . וכ"כ שם בהגה"ה שכ"כ מהרי"ו שלא לברך ב"א על קאווע חם :

(ו) **המ"א** בסימן ר"ח ס"ק ט"ו כתב לחלק בין עירב קמח של ה' מיני דגן עם קמח קטניות לעירב בשאר מינים משום דק' ליה דהא בסעיף ב' שם כתב הש"ע בעירב ה' מיני דגן בדבש אפילו הרוב הוא דבש מברך על המחיה וכאן כתב דמברך בנ"ר . ולכן הוצרך לחילוק זה . ולא ידענו שום טעם לחלק והדרישה דחק עצמו מאד לחלק והביאו א"ר וכל המעיין יראה שהוא דוחק גדול והל"ח כ' בהדיא שאין חילוק בין קמח לשאר מינים ובאמת נ"ל דב' דיני' אלו שבסעיף ב' ושבסעיף ט' הם דיעו' מחולקות דבסעיף ב' הוא לשון הרא"ש עיין בב"י והרא"ש אזיל לשיטתו דס"ל בסי' תנ"ג בעושה עיסה מן החיטים ואורז או שאר מינים דאם יש בו טעם דגן יוצא י"ח בפסח . דס"ל כשיטת ר"ת בי"ד סי' צ"ח דטעם כעיקר דאורייתא ללקות עליו בכזית דנהפך היתר להיות איסור ושפיר כתב דאם עירב בדבש וה"ה בקמח קטניות אפילו היה אחד מרוב מברכין במ"מ ועל המחיה דבמ"מ ודאי ניחא דכל שיש בו מה' מינים כו' ועל המחיה הוא ג"כ ניחא לשיטתו . ולשיטתו ג"כ בעירב עם קמח קטניות ויש בו טעם חטים אע"ג דליכא כזית בכא"פ מברך המוציא ובהמ"ז דהא יוצא בו אפי' ידי מצה · ועיין במ"א ומש"כ הט"ז בס"ק ג' דבעירב בדבש אפי' אינו נותן טעם דכל שיש בו דבש אין מרגיש רק טעם דבש עכ"ל דבריו תמוהים שאטו כזית בשר שנפל לנ"ח זיתים של חלב נרגש ממנו של בשר ובודאי עיקר הוא של חלב רק שהבשר משנה קצת טעם החלב וה"ה הכא שהרי לא כ' הרא"ש והש"ע אלא שאפי' המין האחד הוא הרוב ולא כתב רובא יותר אפי' מעט מעט . ובאמת בזה לא מברכין במ"מ וז"ל רשב"א דובשא עיקר פי' רוב דבש ומיעוטו סלת וא"כ עקרו מתמת הדבש וסלתו להטעימו ולהכשירו ול"ד ללפתא דהתם הקמחא לא להכשיר ולמיהב בו טעם מערבין אלא לדבוקי כו' וכ"כ המ"א ס"ס ר"ד בהדיא דבעינן דוקא טעם ע"ש אבל בסעיף ט' הוא דעת ר' יונה שהביא הב"י וי"ל דס"ל כשיטת הראב"ד ורמב"ן ורשב"א דטכ"ע אע"ג דאסור מדאורייתא אין לוקין עליו אלא כשאוכל כזית בכא"פ ואוכל כל הא"פ כדי שיאכל כזית מן האיסור דלא נהפוך היתר לאיסור ובעושה עיסה מן האורז דוקא אזלינן בתר הטעם עיין בי"ד סי' צ"ח ובפ"ח בא"ח סי' רמ"ב ובביאורי הגר"א סי' תנ"ג ולכן כתב בעירב קמח חיטין בקמח קטניות ובודאי ה"ה בשאר מינים דדוקא כשיש קמח בכדי א"פ ואוכל כל הפרס וכמש"כ ג"כ הגר"א דאז מברך בהמ"ז וא"כ מ"ש הגר"א ט"ס הוא ול"ל בנ"ר ועכ"פ בביפל בקדרה מבואר דאינו מברך רק בנ"ר ולפי דברי המחבר צ"ע שכתב בסעיף ב' כהרא"ש ובסעיף ט' כר"י ובאמת הם מחולקים ולפ"ז מה שנוהגין כל העולם לברך על צוקער לעקיך אף שאין בו רק כזית ואין בו קמח אלא חצי זית ואעפ"כ מברכין לאחריו על המחיה נ"ל דתפסו לעיקר כשיטת הרא"ש ומ"מ ירא שמים ראוי שיראה שיאכל בודאי כזית קמח ובאמת בגמרא לא נזכר רק



דאע"ג



ומ"מ נ"ל דדוקא כמו לעקיך וצוקר לעקיך שידוע שהעיקר הוא להטעי' הקמח והעיסה אבל מיני (גרופין) שמבשלין עם בולבעס וקטניות דוקא כשאכל כזית בכא"פ מברך על המחיה ואין א' מבטל לחבירו :

**כג** עד אימתי יכול לברך ב"א או בהמ"ז עד שיתעכל במעיו ושיעורו אחר האכילה כ"ז שאינו רעב ואחר אכילת פירות כ"ז שאינו תאב לאכול פירות ולאחר שתיה כ"ז שאינו צמא . ואם אכל מעט ואין אנו בקיאין לידע אם הוא רעב כ"כ כמו מקודם ולכן ראוי שיאכל דבר אחר ויברך ב"א שאז נפטר גם על אכילה ושתיה הראשונה ואם הסיח דעתו מתחלה שלא לאכול עוד צריך שיברך ברכה ראשונה על מה שיאכל וכן אם שהה שיעור עיכול צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל וישתה (סי' קפ"ד) :

**כד** לכתחלה אסור לאדם לצאת ממקומו עד שיברך ברכה אחרונה שמא ישכח ובדיעבד יברך במקום שנזכר . ודוקא בדברים שאינו מברך אלא בנ"ר אבל בדברים שמברכין אחריהם ברכה א' מעין ג' יש ספק די"א דאפי' אם יצא צריך להזור למקום שאכל ולברך שם כדלעיל כלל מ"ז סי' ט' לענין ברכת המזון ומ"מ בשעת הדחק יברך במקום שנזכר אפי' יצא במזיד ואעפ"כ יש להם דין פת דחשבינן ליה כאלו היה עדיין במקום הראשון ואם רוצה לאכול במקום השני וכ"ש אם חזר למקומו הראשון אם הם מדברים שלא היה צריך לברך עליהם אילו לא יצא אף עכשיו א"צ לברך עליהם ברכה ראשונה (מ"א סי' קע"ח ס"ק י"ב) ועיין כלל נ"ט ובכלל מ"ז :

**כה** כיון די"א דברכה א' מעין ג' היא דאורייתא לכן ראוי להחמיר בה בכל החומרות שנוהג בבהמ"ז לברך מיושב ולא מעומד ובכל הדברים המבוארים בכלל מ"ז (סי' קפ"ג) :

**כו** דין אם אחד מוציא חבירו מבואר לעיל כלל ה' סי' כ"ג

# כלל נא דין ברכת בפה"ע ובפה"א (סי' ר"ג ר"ס)

**א** על פירות הגדלים באילן מברכין בפה"ע ועל פירות האדמה והם כל מיני יפתן וירקות ועשבים מברכין בפה"א ומהו אילן יתבאר למקן סעי' ט' ואין מברכין ברכה זו אלא עפ"י ששה תנאים . (א) שיהיה דרכו לאכול כך אם הי חי ואם מבושל מבושל אבל אם אין דרך לאכלן חיין ואכלן חיין וכן במבושל מברך שהכל . (ב) שיהיה פרי חשוב לאפוקי תפוחי יער וכיוצא בו . (ג) שיהיה עיקר הפרי לאפוקי שרביטי קטניות וכן בכל דבר דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי וכיוצא בו . (ד) שיהיה כבר נגמר הפרי שרוב בני אדם אוכלין אותו לאפוקי אם לא בשלו כ"צ שאינן נאכלין אלא ע"י הדחק. (ה) במיני עשבים כיון שעשבים אינם חשובים ולכן אם אינן נזרעים ע"י בני אדם אינן חשובין לקרות פרי · (ו) שיהיה ניכר במקצת מהות הפרי אבל אם רסקו כ"כ עד שאינו ניכר לכל מה היא אינו חשוב פרי :

**ב** אין מברכין בפה"ע או בפה"א אלא על דבר שטוב לאכול אותו חי וגם שדרך בני אותו מקום לאכלן כך חיין אבל על דבר שאין דרך בני אותו מקום לאכלן חיין אע"פ שהן טובים לאכול אף שלא ע"י הדחק נ"ל דמברכין שהכל דאינו חשוב לקרות פרי · וכל מיני ירקות וקטניות יבשים ידוע שאין דרך לאכלן חיין · וקטניות לחים וירקות כבושים כמו עשב שקורין (זויער קרויט) דרכן לאכלן חיין . ומיני לפת (ריבין ומערין) ובצלים וצנון שקורין (רעטיך) אף שהם טובים גם כן חיין מ"מ נ"ל דתלי ג"כ אם דרך באותו מקום לאכלן חיין . ואם אכלן עם לחם (עיין בכלל מ"ג) (א) . אבל דברים שטובים חיין יותר ממבושלין ואדרבה ע"י הבשול

נשתנה

## נשמת אדם

דאע"ג דדובשא עיקר מברכין במ"מ אבל מעל המחיה לא נזכר בש"ס מידי רק דזה תלי בפלוגתא דטכ"ע וכ"ל זה כמו פלוגתא דרש"י ותוס' מ"א ע"ב דרש"י כ' ד"ה פת הבאה בכיסנין דאפי' אם אוכלין לאחר בהמ"ז מברכין במ"ג ובנ"ר מתוך שנותנין בו תבלין הרבה ועוד כ' שם דאוכלין ממנה מעט והיינו דרש"י אזיל לשיטתו בחולין צ"ח דטכ"ע ל"ד אמנם עכ"פ בכא"פ לכ"ע דאורייתא ולכן כתב כיון שאוכלין מעט ר"ל ואין כאן כזית בכא"פ ומכח טכ"ע ל"ד ואף דשם מרש"י משמע דס"ל דעל המחיה הוא דרבנן מ"מ לא תקנו בזה אבל התוס' לשיטתם שם בחולין דטכ"ע דאורייתא ולכן כ' דמיירי תוך אכילה :

**ולולי** דמסתפינא לומר סברא בלא ראיה הייתי אומר מה שהק' המ"א למה באין בו כזכא"פ מברכין על המחיה ומ"ש בקדרה דמברך בנ"ר . והגר"א כתב דט"ס הוא ול"ל בנ"ר אבל ק' לשבש הספרים ונ"ל כדאמרי' בביצה ל"ט מים ומלח בטלי לגבי עיסה ובודאי ל"מ אם הוא מעט מים או רוב וכמש"כ תוס' כיון דבא לתקנו ולכן בעושה עיסה מקמח קטניות ומה' מינים ועושה אותו פת מסתמא דעתו להשביע רק לפי שיש לו קמח מועט מערב בקמח קטניות ולכן אע"ג דהוי רוב ה' מינים עיקר שהן משביעין וכן בצוקר לעקיך ידוע שעושין להשביע קצת מחולשת הלב רק כדי להטעים הקמח מערבין בצוקר ושקדים או דבש אבל אין הכוונה לאכול צוקר או דבש רק עיקר הכוונה על הקמח ולכן מברכין על המחיה משא"כ בביפל בקדרה א"כ העיקר הם הקטניות וה' מינין אינן אלא שיתנו טעם בהם ולכן לענין בנ"ר אמרינן הכל שיש בו כו' משא"כ לענין ב"א ולכן מברכין בנ"ר אבל בסעיף ב' שעושה תבשיל מה' מינים דמשמע דעיקר כוונתו לאכול ה' מינים רק שמערב בו דבש או דברים אחרים לטעימן לכן מברך על המחיה ולפ"ז פסקי הש"ע נכונים במלתא וטעמא :

(א) **בסי'** ר"ה כתב הש"ע כל פירות וקטניות שטובים חיים ומבושלים מברך לאחר בישולם כמו מקודם אבל קרא וסלקא כו' שטובים מבושלים יותר מחיים כשהם חיין מברך שהכל עכ"ל . והוא לשון הטור ואזיל לשיטתו שכתב



בסי'

נשתנה לגריעותא אילו בשלן לבדן במים אע"ג דאם בשלן עם בשר הם טובים יותר מחיין כיון דאז אין הם העיקר אלא הבשר ולכן מברכין עליהן כשהן מבושלין שהכל. אבל אם הם העיקר כגון שטגנן בשומן ובדבש וכיוצא בו מברכין אף כשהן מבושלין ברכתן הראוי (סי' ר"ה במ"א דלא כט"ז ועיין כלל נ"ג סי' ה') דמה לי אם מבשל במי' או בדבש (וכן משמע דעת הגר"א בביאוריו ע"ש):

ג אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא על דברים החשובים בין שגדלים ביער או בשדה מאליהן כמו אגוזים (ופאזימקעס ומלינעס) אבל מינים גרועים כמו תפוחי יער או וואלד בערנש ומה שקורין באשכנז (ביך עקר) וכיוצא בו מברכין שהכל אפי' לאחר שבשלם (סי' ר"ג בט"ז שם):

ד עשבים הגדלים בלא זריעה אפי' הם טובים לאכול כמו עשב שקורין (שצאווע) שהן עלין חמוצים ובל"א קורין (זורימפ) ואפי' לאחר שבשלם שהוא מאכל שרים מברכין שהכל דאינו חשוב כ"כ לפרי. ועל עשב שקורין (פאליטרון) אם זורעין אותו צ"ע דאינו חשוב ואם אוכל (פאליטרון) עם שכר כנהוג אם בירך על השכר או בתוך הסעודה א"צ לברך על הפאליטרון שהוא טפל לשכר ואם בירך עליו שהכל מקודם יתכוין לפטור גם השכר. אבל על שלאטען וכיוצא בו שנזרע מברכין בפה"א (ב) (עיין טור סי' ר"ד בשם ראב"ד):

אין

## נשמת אדם

בסי' ר"ה וז"ל כל פירות שטובים חיין ומבושלין בין חיין בין מבושלים בפה"ע. והר"ם מרוטנבורג כ' ערמונים וחבושים כיון שאין דרך לאוכלן חיין אלא מבושלים חיין שהכל מבושלין בורא פרי העץ. וחבושים וערמונים שלנו אינם כן אלא ראוין חיין ומבושלים עכ"ל הטור. וע"כ שהטור סובר דאין תלוי באם דרך לאכלו דאם אין דרך לאוכלן חיין אף שהם טובין מ"מ מברך שהכל דא"כ לא היה צריך לחלוק על מהר"ם אלא היה לו לכתוב דערמונים שלנו דרך לאכלן חיין. א"ו שהוא סובר דמ"מ מהר"ם אין דרך ר"ל שאינם ראוין לאכלן חיין ועל זה כתב דערמונים שלנו ראוין. וכ"כ שהביאו הב"י שהרי בסי' י"ב סעיף י"ב כתב כל פירות שטובים חיין ומבושלין מברך בפה"ע אם אין דרך לאכלן חיין כו'. וע"כ כוונתו שאין דרך ר"ל שאינן ראוין או שר"ל שאין דרך מחמת שהם טובים יותר מבושלים. אבל לשון הרמב"ם בפ"ח מהל' ברכות פירות או ירקות שדרכן לאוכלן חיין וירקות שדרכן לאוכלן שלוקין כו' עכ"ל הרי שלדעתו הכל תלוי אם דרך לאוכלן מבושלים אע"ג שהם טובים חיין כמו מבושלים. אעפ"כ מברך רק שהכל ופשוט שזה ג"כ כוונת מהר"ם שבודאי אין חילוק בין ערמונים שהיו במקומו לבין הערמונים שבמקום הטור. רק דס"ל דתלוי באם דרך לאכלן חיין ומצאתי כן בהדיא בסמ"ג בהלכות נט"י וברכות וז"ל תרדין ודלועין וכרוב וכיוצא בהן כמו ערמונים וחבושים שעיקר אכילתן כשהן מבושלין אם אכלן חיין שהכל. מבושלין בפה"א וערמונים וחבושין בפה"ע עכ"ל. וכ"ה שזה דעת רש"י דף ל"ח שכתב ד"ה כל ירק שנאכל חי כו' ואח"ז כתב בד"ה וכל ירק שאין דרכו כו' ולא כתב וכל ירק שאינו נאכל. וכן מצאתי בש"ל סי' מ"ד ובתניא וז"ל אפילו ירקות שדרכן לאכלן חיין אם בשלן מברך בפה"א אבל ירקות שדרכן לבשלם כגון סלקא כו' אי אכלן חיין מברך שהכל שאין דרכו לאכול בכך והאוכלן בטלה דעתו. וז"ל סמ"ק סי' קנ"א והיכא שנאכלין חיין כמו מבושלין מברך בפה"א. וכתב ע"ז בהגהות סמ"ק ומורי כתב דקטניות ולפתות הוי בכלל דברים שדרכן לאכלן חיין ומבושלים עכ"ל. ואם היה מפרש דעת סמ"ק שנאכלין חיין שראוין לאכלן חיין א"כ מאי צריך להגיה דנחזי אנן אע"כ דכוונתו בסמ"ק שדרך לאכלן חיין. וע"ז כתב דלפתות הוא בכלל דרכן לאכול דבאמת אין זה תלוי אלא במנהג המקום. וכן י"ל דזה כוונת תר"י הביאו המ"א סימן ר"ה ס"ק ג' שאינו נאכלין חיין מברך כשהן חיין שהכל עכ"ל. וכוונתו שאין דרך לאכלן חיין אע"ג שהן טובים לאכול גם חיין וכ"כ הרשב"א דף מ"ה ד"ה ואני אומר כל שתחלתו בפה"א כלומר שאין דרכו לאכול אלא בחיותו כו' ע"ש. וכ"מ מירושלמי הביאו הרשב"א שם ד"ה אמר ר"נ ב"י וז"ל אר"י בר' בון ולא פליגי זית על ידי שדרכו להאכל חי ע"ש. הרי דכל אלו הפוסקים כתבו אם דרך. ודוחק לומר דכולם לא דקדקו בלשונם. וכ"כ א"ר דתליא באם דרך. והמחבר העתיק בסימן ר"ב לשון רמב"ם ובסי' ר"ה לשון הטור וזה אינו מדוקדק באמת ולפ"ז האוכל ירקות חיין אף כשהן טובים ג"כ חיין כיון שאין דרך כלל לאכלן חיין מברך שהכל שהאוכלן בטלה דעתו כמ"ש בהדיא בש"ל ובתניא ואמנם כל מיני לפתות כמו (ריבין ומערין) שטובים גם חיין. אף שהלבוש כתב בהדיא לברך שהכל. ובמ"א משמע שמסתפק. ולפי מה שכתבתי שהדבר תלוי באם דרך אותו מקום לאכלן חיין. וראיתי שהש"ל והגיה לא כתבו זה דהאוכלן חיין בטלה דעתו רק על ירקות ולא על לפת ואדרבה הגהת סמ"ק והגהת מיימוני כ' בהדיא דלפת הוי בכלל נאכלין חיין וא"כ עכ"פ י"ל דלא בטלה דעתו כיון שגם הרבה ב"ה אוכלין אותו חיין ולכך נ"ל דמי שדרכו בכך יכול לברך בפה"א. אבל מי שאין דרכו בכך רק באקראי לקחת חתי' לפת נראה שיברך רק שהכל ובפרט שלבוש וט"ז כתבו לברך שהכל וכן בצלים שקורין (ציבלעס) כשאוכלן חיין נ"ל לברך שהכל אפי' במדינה שמקצת עניים אוכלים אותן חיין ידוע שהוא רק מחמת דחקן ולא עדיף מפילפלי רטיבא בסי' ר"ב סעיף י"ח ע"ש במ"א בשם רשב"א וה"ה הכי נחית חד דרגא:

וכן על המון שקורין רעטיך אע"ג דבגמרא איתא בהדיא דעל נגון מברכין בפה"א וכ"פ בש"ע נראה דמה שאנו קורין רעטיך אין זה נגון הנזכר בגמרא שהרי אמרו הופו להקשות ח"א ברעטיך שלנו. ועוד שהרי אנו רואים שאין אוכלין אותו רק כ"א עם לחם ואז נעשה טפל. ולכן נ"ל לברך רק שהכל או י"ל שטעמה מגונה. וכן סיפר לי א' משלוחי א"י שהנגון שבא"י טוב מאוד לאכלן חיין וכן דרכן לאכלן חיין בלא פת ואלו הביאו לפה נגון שבהר לנו לא היו אוכלין כלל. והמ"א יש לו שיטה אחרת שכתב בריבין ומערין וצריך לדקדק דיש מהם טובים לאכול חיין עמ"ש ס"א עכ"ל. והיינו שכתב שם ס"ק ג' וז"ל תר"י שאין נאכלין חיין מברך כשהן חיין שהכל. וכוונתו דמלשון הש"ע משמע דאפי' אם טובים לאכלן חיין רק שהם טובים מבושלים יותר מברך כשהן חיין שהכל. ועל זה כתב דבתר"י משמע דוקא כשאינן ראוין לאוכלן חיין אבל כשראוין גם חיין אף על גב שטובים יותר מבושלין אעפ"כ גם חיין מברך בפה"א. ועל זה כתב וכ"מ בסי' ר"ב סעיף י"ב רצה לומר דשם כתב אם אין דרך לאכלו וסובר המ"א שר"ל מחמת שאינן ראוין משמע אבל כשהן ראוין גם חיין מברך בפה"א ובפה"ע. וכן הרבה המ"א שם וכתב ועיין סימן ר"ה ולדעתו במערין וריבין שלנו יש לברך בפה"א. ולכן נראה לי לנהוג כמו שכתבתי דתלי באם דרכו בכך:

(ב) **בש"ע** סי' ר"ג מבואר דעל עשבא דדברא מברכין שהכל. והגר"א הגיה בל"ע דהא כמהין ופטריות אי לאו דמאוירא קא רבי היו מברכין בפה"א ובדעתו לחלק ע"ד שכתב המ"א סעיף ד'. וכ"כ הט"ז שם באינן הרק דדוקא במינים גרועים אבל מה שטוב לאכול אע"ג שגדל מאליו מ"מ מברכין בפה"ע וא"כ י"ל דה"ה לעשבים. וכן נראה שכן דעת האריז"ל שהביא המ"א שיברך על עשבא דדברא בפה"א וה"ה לכמהין ופטריות ועשב שקורין שלאוועש שהוא מאכל שרים. והכי משמע בעירובין כ"ח דמשני הא דרב אמר חזיז והוא שחת של תבואה דמברכין בפה"א מיירי בגנתא פי' רש"י שגדל בגינה והא דההוא ינוקא דאמר בהם דשחת מברכין שהכל ע"כ תיירי בגדל בדברא. וכ"כ בעל עטרת זקנים בהדיא בסי' ר"ד. ואמרי' התם הטעם משום דלא נגמר פרי. משמע אבל בנגמר פרי אע"ג שגדל בדברא מברכין בפה"ע. אך מעודי היה קי'

לי





ה אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא על דבר שהוא עיקר הפרי. אבל מה שאינו עיקר הפרי יורד מדרגה א' דאם הוא פה"ע מברך בפה"א ואם הוא פה"א מברך שהכל (סי' ר"ב ע"ש במ"א ס"ק י"ז) ולכן השרביטי' שקורין שוטין של קטניות אפי' הם מתוקים אם אכלן בפ"ע בלא הקטניות כיון שאינן עיקר הפרי מברך שהכל (ג). ול"ד לקליפה דידוע דאינן נאכלין אלא ברכותן ואח"כ נתקשו והט"ז כתב דעל צוקר שוטין מברך בפה"א וצ"ע:

ו גרעינין של פירות אם הם מתוקים מתחלה כש"ע הכריע לברך בפה"ע ואם הם מרים מתחלה אין מברך כלום ואם מתקן ע"י האור מברך שהכל דגרעינין מתוקים מתחלה נקרא פרי משא"כ המרים לא נקרא פרי כלל. אבל שקדים המרים כשהן קטנים דאז עיקר אכילתן הקליפה ואינה מרה מברכין בפה"ע אבל כשכבר הם גדולים ואז הם מרים אין מברכין עליהם כלל דאזוקי מזיק אבל אם מתקן ע"י אור או ד"א מברך בפה"ע שהרי באמת הם פרי אלא בשהם במרירותן מזיקים ולכן כשמתקן מברך בפה"ע אבל גרעינים מרים אינם פרי כלל (סי' ר"ג) (ד):

הפירות בקטנן כ"ז שהן חמוצים אע"ג דמקצת ב"א אוכלין אותו כך בש"ע פסק שאם נאכל ע"י הדחק מברכין בפה"ע וצ"ע. ונ"ל דאין מברכין אלא שהכל אם לא שבשלן או מתקן באור (ה) ואם אין נאכלין כלל מחמת המיצתן לכ"ע אין מברכין עליו כלל. ואם מתקן באור או ע"י טיגון מברך שהכל. ולכן כל מיני פירות שמרקחין בדבש בעודן קטנים מאוד

וידוע

## נשמת אדם

לי דאיך שייך בשחת שיהיה גדל בלא זריעה. ומה חילוק יש בין גדל בגינה או בשדה כיון שהכל מין א'. ופשיטא נמי דמסיק משום דלא גמר פירא. וזכיתי לקנות הריטב"א ומצאתי שכתב וז"ל. מין הזיז ידוע שאינו ראוי לתבוא' כלל ולא היה עולה יפה ומהגין לזורעם לאכילת ירקון כשהוא לח והכוא דינוקא דלאו בדגינייתא עכ"ל. ובזה א"ש דבודאי לא מיירי בהדברא דזה לא נזכר בגמרא כלל. ובעל ט"ז לא דק בזה אלא דמין הזורעין בגינה משא"כ שאר תבואה זורעין בשדה. וא"כ אין ראיה כלל לחלק בין שגדל בשדה או גנן. ואמנם לשון הטור בסי' ר"ד וז"ל כתב הראב"ד עשבי דדברא שאין זורעין מברכין עליהן שהכל כיון דלא זרעי להו אינשי לא חשיבי פרי עכ"ל. ונ"ל כמו שכתב הט"ז סי' ר"ד ס"ק ה' דדוקא עשבים שהם דברים שאינם חשובים בהלו אמרי' דעשבא דדברא מברכין שהכל אבל בפירות כמו אגוזים ואגדעם כיון שהם פירות וטובים לאכול מברכין בפה"ע. וא"כ גם מכמהין ופטריו' לק"מ כיון שהן פירות ולפ"ז בעשב שקורין שלאוועש בל"א זוירומפ אף שהוא מאכל שרים כיון שהוא רק מין עשב וגדל בלא זריעה מברכין שהכל. אבל בעשבים הנזרעים כמו שלאטן כיון שדרך אכילתו בכך מברכין בפה"א:

(ג) **הט"ז** סי' ר"ד ס"ק ד' כ' לברך על שרביטים של קטניות הגדלים בגנות שקורין צוקר שויטן בפה"א דנטעי אדעתא דהכי. ול"ע דלענ"ד דמי ממש לקפריסין. דכולי עלמא נטעי אדעתא דהכי ואפ"ה כיון שאין עיקר הפרי נחית דרגא. וכן עלי ורדים כיון שאינו עיקר נחית דרגא כדאיתא סימן ר"ד. וכמ"א ס"ק כ"ג ובסי' ר"ב במ"א סק"ד וצ"ע:

(ד) **הרשב"א** בפ' כ"מ כ' בפשיטות דגרעינין דאסורין בערלה הוא מרבוי דאת פריו אבל לא נקרא פרי ומברך רק שהכל ודעת הרא"ש דגרעינין הוי פירי בלא ריבוי דקרא ומברך בפה"ע וכ"מ בהל' ערלה כתב שהרא"ש סותר דבריו דבהל' ערלה כתב בהדיא דגרעינין אתו מריבוי דקרא וכ"כ בפ"ת והגר"א תמה על הרא"ש שהרי בפ"א דערלה מ"ח איתא בהדיא דגרעינין פטורין מרבעי ובתרומות פ' י"א משנה ה' גרעינין אם הניחן מותרין ובעוקצין פ"ב מ"ב כל הגרעינין מקרי יד ולא אוכל. ועוד נל"ע שראיתי בירושלמי פ"ג דערלה ומוכח שם בהדיא דגרעינין אתיא מריבוי. ואחר העיון נראה לי דאין כאן ראיה לטעות להרא"ש בהדרגא ושלא להשגיח ח"ו על כל המשניות הנ"ל שהרי כתב הרע"ב בערלה שם דלכן גרעינים מותרים ברבעי דמיירי בגרעיני תמרים וזיתים שאינן ראוין לאכילה וכן בתרומות כתב הרע"ב דמיירי בתמרים ואף שהרע"ב כתב שם דמיירי גם בשל תפוחים הרא"ש לא ס"ל הכי וכן בעוקצים כתב הרע"ב דמיירי בשל תמרים ואף דבכל אלו מתניתין סתמא קתני מ"מ לק"מ דהא מתני' דערלה דתני נמי סתמא ואפ"ה כתב הרע"ב דמיירי בשל תמרים וכן הכוא דירושלי' דקאי על בגד שצבעו מיירי בגרעינין שאינן נאכלים וכ"כ הרע"ב בהדיא וכ"כ רש"י בב"ק ק"א דמיירי בקליפי אגוזים דדרך לצבוע בהם כדאיתא בשבת קליפי אגוזים קליפי רמונים כדי לצבוע ולפ"ז הרא"ש בהל' ערלה מיירי מגרעינים שאינן נאכלין וכתב שפיר דאתי מריבוי אבל בפ' כ"מ דמיירי מגרעינין הנאכלין שפיר י"ל דהוי פירא וגם לפי מ"ש המ"א דבמרים מודה הרא"ש ג"כ לק"מ די"ל דכל אלו משניות מיירי ממרים:

(ה) **בש"ע** סי' ר"ב כתב דעל כל אילנות משיוציאו מברכין בפה"ע וכתב הב"י דזהו דעת תוס' ורשב"א ורא"ש ולמדו כן ממתני' דשביעית כדאיתא ד' ל"ו ואמנם מה דמוכח מדעת הש"ע דאע"ג שהם חמוצים ונאכלין רק ע"י הדחק אעפ"כ מברכין בפה"ע זה לא נזכר בתוס' ורשב"א ורא"ש רק שהש"ע סובר דממילא משמע דידוע דהפירות קודם גמר בישולן הם חמוצים. ולי הענין צ"ע שהרי בשביעית אסור לאכול הפירות עד שיגיעו לעונת המעשרות כדאיתא פ"ד דשביעית וברמב"ם פ"ה מהל' שמיטה וקודם לזמן זה נקרא להפסד ומשיוציאו הוא רק לענין דאסור לקצץ וראיה לדברי שהרי הרמב"ם והרא"ש בפי' המשנה וכ"כ רש"י בפרק מקום שנהגו משיוציאו ר"ל עלים ירוקים וא"כ בודאי אין ראוי לברכה ואף שהתבוננו חזר ומפרש משיוציאו פרי עכ"פ מוכח דאין ראיה מקמייתא אילנות ורי"ף ורמב"ם השמיטו דין זה כמ"ש הב"י ואדרבה מדכתב הרמב"ם בפ"ח העתקתי לשונו לעיל סי' א' כל הפירות כו' ואם אין דרך לאכלן חיין מברך שהכל וק"ו הוא ומה אם אפילו נגמר הפרי כיון שאין דרך לאכלן כי אם מבושלין מברך שהכל ק"ו לפירות משיוציאו והם חמוצים וכתב הרמב"ם בהל' דיעות שהם כחרבות לגוף ומקפידים מאד הרופאים שלא לאכלם ואיך שייך לברך עליהם בפה"ע ואפילו על ברכת שהכל מאד תמוה לי איך יברך כיון שהוא מזיק. ועוד ראיה מסי' ר"ד בחזיז דמברך שהכל משום שלא נגמר פירי והוא גמרא ערוכה בעירובין כ"ח ע"ב והמ"א שם ס"ק ז' הרגיש בזה ולכן כתב דה"ה לכל פרי אדמה דנחית דרגא ולא ידעתי מנ"ל לחלק בין פה"א לפה"ע כיון דחזינן בהדיא בגמ' כיון דלא נגמר פירא מברכין שהכל ואם כן אדרבה בודאי ה"ה לפה"ע ובערובין שם אמרינן דגינתא מברכין בפה"א ופרש"י שהכל אוכלין אותה וא"כ אדרבה משמע דהכל תליא אם אוכלין אותו כך. ומצאתי בש"ל בשם הגאונים וז"ל פירות שלא נגמר בישולן כגון בוסר ופגם ובושלא כמרא מברכין שהכל והב"י כתב דהרמב"ם לא הזכיר דין זה והוא תמוה שהרי בפ"ח הל' א' כתב והנובלות שהן פגים ולא כתב והנובלות בעודן פגם אלא ודאי משמע שהכולל כל הפירות קודם גמר בישולן דמברכים שהכל. וכ"כ תר"י במתני' דנובלות וכן הרי"ף כתב סתם נובלות. וכ"כ רי"ו הביאו הב"י סימן ר"ב נובלות והוא מין פרי שלא נגמר בישולו. וכ"כ הלבוש פירות שנשרו קודם בישולם והטור כתב נובלות והוא מין תמרים שאינם מתבשלים וכ"ל דהטור אזיל בשיטתו דמשיוציאו וא"כ ק' למה בפירות הנושרים קודם בישולן מברך שהכל דודאי לת"ק דר"י לס"ל דהוי מין קללה. או דס"ל

דמשום

וידוע שאז אינן ראויין לאכילה כלל וכלל מברך רק שהכל . ועל ענבים מדינא אין מברכין עליו בפה"ע עד שיהיה כפול הלבן דקודם לזה נקרא בוסר וכיון שא"א בקיאין בשיעור פול הלבן לכן אין מברכין עד שיהיה גדול ביותר . ולכן במדינות אלו שלוקחין ענבי' בליל ר"ה לברך שהחיינו ומברכין בפה"ע צריך להודיע שלא יברכו לבטלה אלא יברכו בפה"א . וכן על זיתים קודם שגדל הנץ סביבם וחרובין קודם שנראה בהם שרשראות מברכין בפה"א (סי' ר"ג):

ח מיני יאגדעס וזורעווינס שמוצצין מהן המשקה וזורקין הקליפה כ' המ"א סי' ר"ג ס"ק א' לברך

## נשמת אדם

דמשום מין קללה לא נשתנו מברכתן דאל"כ ה"ל לר"י לומר כיון שהן מין קללה אי איתא דלת"ק נמי נחית דרגא משום שהוא מין קללה . א"ו דלת"ק ל"ש . וה"כ מוכח דפריך התם אלא למ"ד תמרי דזיקא בפה"א בעי ברוכי ומאי קו' דלמא משום מין קללה נחית דרגא (אף שהש"ך בי"ד סימן רל"ד כתב דלמ"ד תמרי דזיקא היינו אפילו מבושלים דבריו צ"ע שהרי הרמב"ם פי"ג מהלכות מעשר כתב ונובלות תמרה והם שעדיין לא הטילו שאור וע"ש בכ"מ דר"ל קודם בישולן) עכ"פ לת"ק לא ס"ל דמשום שהוא מין קללה תשתנה הברכה . ודנקט נובלות היינו דאין דרך לתלוש בידים פירות קודם בישולן . ולכן הולך הטור לפרש דנובלות היינו מין תמרים שאינם מתבשלין . ואלו ודאי גרע מפירות שיולאו דעומדין עכ"פ להתבשל ודיינינן להו השתא כמו לבסוף . משא"כ מי שאינן מתבשלין לעולם . וקרוב לשמוע שבודאי הי"ו ס"ל ג"כ כשיטת רבו הרא"ש דמשיולאו . ולכן כתב נמי והוא מין פירי ולא נגמר בישולו ולא כתב סתם פירי שאינו מבושל

[illegible]



לברך שהכל (ו) ולי צ"ע ומנהג העולם לברך בפה"א אבל אותן הגדלים באילן ומוצצין אותן נ"ל דיברך שהכל שאין האוכל ראוי כלל כמו אלו שקורין (קאלינעש) וכיוצא בו :

ט לא נקרא עץ אלא מה שנשאר הענף גם בחורף ואח"ז מוציא עליו מן ענף זה שנשאר ואפילו הוא דק רק כגבעול של פשתן אבל אם כלה כל הענף ולא נשאר רק השרש מה שהוא טמון בארץ אע"ג שנתקשה הענף כמו עץ בימות החמה כיון שכלה לגמרי בחורף לא נקרא עץ כלל ואמנם יש מינים שהענף כלה לגמרי בימות החורף ומ"מ נשאר מן השרש למעלה בקרקע כמו פאזימקעש הגדילים בגנות על אלו הפוסקים מחולקים אם נקרא פרי עץ או לא . ולכן פאזימקעש (בל"א ערבערין) וכיוצא בהן אע"פ שגדילים על גבעולין גבוהין במין אילן רק בחורף נכמשין אלו הגבעולין ולשנה יוצא מן השורש גבעולין אחרים מברכין בפה"א ובדיעבד שבירך על אלו מינין בפה"ע יאכל אחד כדי שלא יברך בודאי ברכה לבטלה אבל לא יאכל יותר עד שבירך על ד"א שברכתו בפה"א או דבר שברכתו שהכל . ופאזימקעש שגדילים ביערים פשיטא דאסור לאכול יותר עד שיברך על ד"א . ומה שגדל על אילנות קטנות אף שגבהן פחות מג' טפחים כמו יאגדעס שחורים כ' המ"א לברך בפה"ע . והעולם נוהגין לברך בפה"א דלא חשיבי כ"כ פרי . ועל אגרעס (ובל"א קאסטערבערן) אף שגדילים על קוצים נהגו העולם לברך בפה"ע . אבל על פרי אדום שגדל על קוצים וקורין בל"א (האן פוטין) וכ"ש על מיני פלומן וקירשין שגדל על אטדים וקורין בל"א שלוים קערשין ובלשון פולין פיאניצעם מברכין שהכל שאינן חשובין וגם שגדילים על אטדים . ועל מאלינש כ' הט"ז לברך בפה"א ואני ראיתי בעיני שהראו לי העצים שגדלים עליהם והם אילנות ממש ומתקיימים כמה שנים וא"כ אין ס' שמברכין בפה"ע (ז) (סי' ר"ג) :

## נשמת אדם

אילנות משיולי' מברכין בפה"ע . היינו לענין זה דאם הם ...

[illegible]

י אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא כשניכר במקצת שהוא פירי אבל אם רסקו עד שאינו ניכר כלל מה הוא מברכין שהכל. ואם רוב דרך אכילת אותן פירות הוא ע"י ריסוק אף לכתחלה מברך ברכתו הראוי. ולכן המאכל שמבשלין מדלועין שקורין (קערבעש) וכן אינגבער ושאר בשמים שחוקים שאוכלין עם צוקר כיון שדרכן בכך מברכין בפה"א או כדין אותן בשמים וכן

## נשמת אדם

עירפר כתב בתוס' לברך . וכן היה נוהג ר"ת אבל ר' יוסף כתב שיש לברך עליהם בפה"א לפי שמצא בתשובת הגאונים כו' . אין ספק דכוונתו ברומבר כן גדלים בסנה כידוע לי שגדלים על הרביטין גבוהים מלא קומה . ועירפר כן גדלים בעשבים וכפולין קורין אותן פאזעמקעס . ובקצת מקומות ערבר . ומ"א כתב בשם האגודה לברך על ערבר ועל ברומבר בפה"ע . וכ"כ פסקי תוס' ומסיים וכן עיקר . אבל אלו האדומים שגדלים על עשבים מברכין בפה"א עיין במ"א . וכוונתו נעלם ממני כי לדעתי לא עיין בדברי מהר"ש שכתב על עירפר הגדלים בעשבים אפ"ה מברכין בפה"ע לדעת תוס' . והן הן האדומים הגדלים על העשבים שכתב המ"א • וא"כ דבריו צ"ע ועוד על עיקר הדין צ"ע כיון שהוא מחלוקת הפוסקים וכמו שכתוב א"ה א"כ מוטב לברך בפה"א . וכ"כ הב"ח שכן ראוי והגון וכדאיתא בש"ע תותים הגדלי' בסנה בפה"א וא"כ כ"ש הגדלים בעשבים. ולכן נ"ל לברך בפה"א. ולפי שראיתי בדין זה כמה דברים שצ"ע הארכתי קצת:

**בגמרא** דף מ' איתא לא נצרכא אלא לר"י דאמר חטה מין אילן דתניא אילן שאכל אדה"ר חטה היה סד"א הואיל וא"ר י חטה מין אילן לברך בפה"ע קמ"ל דוקא היכא דכי שקלית לפירי איתא לגוזא מפיק פירי . פרש"י גוזא ענף של עץ ומפיק פירא אחריני. אבל היכא דכי שקלת לפירא ליתא לגוזא דהדר מפיק לא מברכין אלא בפה"א עכ"ל. והנה בוודאי משמע מגמ' דאמרי' סד"א הואיל וא"ר י חטה מין אילן כו' ולא אמר סד"א דא"ר י אילן שאכל אדה"ר כו' סד"א לברך כו' קמ"ל . וא"כ היה משמע דאע"ג דא"ר י אילן שאכל חטה היה מ"מ ס"ל דחטים שלנו לא הוי אילן דהא ע"כ צ"ל דאינו דומה לעץ הדעת שהרי בהדיא כתיב בפסוק ומפרי העץ . אע"כ דהגמרא ידע דבאמת ס"ל לר"י דחטים שלנו נמי מיקרי אילן . אלא לענין ברכה נקרא פה"א וכמו שכתוב א"ה אין ס' דמזה יצא לתוס' בשבת דף ס"ו ד"ה כוורת הקש שכתבו למ"ד אילן שאכל כו' חטה היה וא"כ קש מטמא דאיקרי עץ . ולכאורה הוא תמוה שהרי בהדיא אמרי' כאן דלר"י מברך בפה"א . אע"כ דל"ל לר"י הכי אף לפי המסקנא ובוודאי לענין כלאים מודה ר"י דהוי זרע דלא יחלוק ר"י אכולהו משניות דכלאים אע"כ לענין טומאה ס"ל דהוי עץ כדמוכח בגמרא דר"י ס"ל דחטה מין אילן הוא . אך כ"ז הוא מקושיא כיון דבאמת הוא עץ למה לא יברך בפה"ע וכמ"ש דבקרא כתיב בהדיא ומפרי העץ ובאמת מצינו כיוצא בו בפשתן דלכ"ע איקרי עץ כדאמרי' וכדכתיב ותטמנם בפשתי העץ ואפ"ה מצינו בקרא ויבא קין מפרי האדמה ואחז"ל זרע פשתן . וכ"ז מקשו' . וגם צריך להבין באמת כיון דחטה לר"י ופשתן לכ"ע הוי עץ וא"כ למה הם כלאים בכרם וצ"ל דבודאי כ"ז שהחטה והפשתן מגדל הזרע ועודו ירוק ורך לא מיקרי עץ ולא הוי כלאים . ולא איקרי עץ אלא לאחר שיתלוש דכיון דעומד להתייבש כיבש דמי תיכף לאחר תלישה ולא מצינו בקרא לקרוא פשתן עץ אלא מדכתיב ותטמנם בפשתי העץ . ואז הוא כבר לאחר שנתלש (ואפשר דלא מקרי עץ עד שיתייבש ויהיה כעץ) ולכן שפיר אחז"ל שהביא זרע פשתן . אע"ג דכתיב מפרי האדמה ופשתן איקרי עץ דהיינו משום דבעוד שהזרע גדל בו לא איקרי עץ . ולכן גם על החטים א"א לברך בורא פרי העץ דכיון דבעוד שהחטים גדלים לא איקרי הקש עץ עד אחר שיתלוש ואז לא יצמח עוד . וז"ש בגמרא אע"ג דס"ל לר"י דחטים מין אילן ואקרי עץ לענין טומאה אבל לענין ברכה דוקא אי שקלת לפירי ונשאר הענף וכשיתקשה בשדה אז נקרא עץ . וא"כ כשיצמח לשנה הרי שהעץ הוציא פרי ולכן אפי' על הפירות שגדלין בו בשנה הראשונה אע"ג שעדיין האילן רך מ"מ שפיר ראוי לקרוא פה"ע שהרי העץ הזה יגדל פירות משא"כ בחטים • וא"ל דאכתי קשה הרי בכתוב קורא לחטים פרי העץ למ"ד חטה היה • זה לק"מ דבודאי העץ הדעת הוא אע"ג דשקיל לפירא הדר גוזא ויפיק פירא שהם מטע ה' וכדאי' במדרש שהיה מתמר כארז משא"כ חטים שלנו . וזהו שיטת רש"י והגאונים שהביא המרדכי והב"י בסי' ר"ג דהיכא שכלה העץ לגמרי בחורף אע"ג שהשורש יצמח לשנה ענפים חדשים לא מיקרי פרי העץ וכן כתב ר"ב גאון הביאו הרדב"ז ח"ג סי' תקל"א :

**ונ"ל** ראיה לסברא זו מעירובין למ"ד דמתרץ ר"כ דתני חדא קנים מין אילן ותניא אידך מין ירק ומשני כאן בעורדין כאן בשאין עורדין פרש"י שהוקשו כבר הם כאילן . ועיין [illegible] לרשב"א דף ל"ח . והריטב"א שם המחלוקת הפוסקים די"א דהם ב' מינים דמאותן שיהו קשים תיכף נקראים אילן אף בעודן רך ואזה הסכים רשב"א . ואף לאידך דעה א"ש דס"ל דלעולם כ"ז שהם רכים הם כירק וכשיתקשו הם כאילן . מ"מ חטה ופשתן כשיתקשו שוב אין מגדלים צמחים . ואף שהב"ח והט"ז בסי' של"ו כתב דרבינא שם בעירובין לא ס"ל חילוק זה ופליג אר"כ . היינו דס"ל דאפילו בירק גזרו שמא יקטוס . ובאמת נעלם מהם דברי הרשב"א והריטב"א שכתב בהדיא דגם רבינא מודה לזה שבירק ל"ג לא שמא יקטוס ולא משום משתמש במחובר וכ"כ א"ר שם ואף שהרמב"ם אינו מביא בהל' כלאים חילוק זה דר"כ אלא כתב שם בפ"ו שהם הקנים והורד והאטד מין אילן . נ"ל דסמך עצמו על מה שסיים שם זה הכלל כל שמוציא עלין מעיקרו ירק וכל שאינו מוציא עלין מעיקרו אילן וא"כ הוא עצמו החילוק שבין עורדין . בודאי כל שמוציא עלין מעיקרו והחורף כלה לגמרי העץ והענף א"כ לעולם היא רך ומיקרי ירק . ומה שמוציא עלין מענפיו דהיינו שנשאר הענף בימות החורף וא"כ כבר נתקשה ומקרי אילן אף ברכותו וכמ"ש הרשב"א . ובזה לא צריך לדחוק של כמ"מ בפ"ו מהלכות עירובין הלכה י' מה שלא חילק הרמב"ם שם בעירובין בין עורדין לשאין עורדין כתב כמ"מ וז"ל והרשב"א חולק במיני הקנים מכח הסוגיא ולא נזכרה בהל' . לפי שאין אנו בקיאים בהם ובשמותיהם . מלבד שדבריו דחוקים מאד שאין זה מדרכו של הרמב"ם להשמיט מה שאין אנו בקיאים אלא שדבריו ג"כ צ"ע שהרי הרשב"א לא כ' שעורדין הם מין שנקרא עורדין אלא פי' כפירש"י וז"ל בד"א בקנים שהוקשו אבל בעודם דקים כירק הם וא"כ מה בקיאות יש בדבר ועוד לדבריו עדיין ק' למה לא כ' בהל' כלאים חילוק זה שהרי ר"כ מחלק זה על כלאים אטו אנו בקיאין בכל השמות של' הרמב"ם שם בהל' כלאים והרי שם בהל' י"ט כ' שושנת המלך מין זרעים והורד הוא אילן וע' בר"ש ספ"ה דכלאים של' דלא ידע מאי היא שושנה . ולפי מה שכתבתי א"ש שכל דין בהל' עירובין ובין בהל' כלאים כיון שכ' דקנים מין אילן והתנה ע"ז דוקא מה שמוציא מענפיו דא"ל שוב לכתוב ולחלק בין עורדין דזה וזה חדא ולפי הנראה בשיטת הגאונים וכמ"ש ג"כ הרשב"א בסי' ר"ג הוא שיטה מחוורת מאד והיא ג"כ שיטת רש"י להדיא וכן משמע שהוא שיטת הרמב"ם ולכן לא כתב בהל' ברכות כלום לסי' מה הוא אילן רק סמך עצמו על מ"ש בהלכות כלאים ושיטת דליסנא דרמב"ם שהיא מתוספתא כמ"ש הרא"ש וודאי משמע כדעת הגאונים ורש"י ולפ"ז אין ס' דערפר שקורין פאזימקעס מברכין בפה"א ולשיטתם אפי' בדיעבד אם בירך בפה"ע לא יצא:

**אבל** דעת התוס' בברכות שם . וכן נהג ר"ת דס"ל דמה שאמרו בגמ' היכא דשקלי לפירא והדר גוזא אין ר"ל ענף אלא ר"ל השורש שאם נשאר השורש בארץ אע"פ שכלה בחורף לגמרי הענף ולא נשאר אלא השורש אפ"ה הוי אילן . וזהו שכתבו האגודה ופסקי תוספת הביאם המ"א דעל ברומבער ועירפר שהם פאזימקעס דמברכין בפה"ע . והיה נראה דס"ל לתוס' דלא קיי"ל כהבייא דתוספתא דכל שמוציא עלין מעיקרו ירק . כיון דבגמרא לא מחלקינן רק אם נשאר השורש או לא . אך השל"ה בע"ב כתב דיש לדחוק דלתוס' מה שאמרו בתוספתא כל שמוציא עלין מעיקרו היינו דווקא שלא נשאר כלום מן הענף רק השורש שתחת הקרקע אבל כשנשאר מעט מן הענף סמוך לקרקע זה מיקרי אילן והוא דוחק גדול . והרדב"ז שם בתשובה כתב דאפשר דאף דעת הגאונים כן הוא דדוקא אם יוצאין משרשים ממש וזהו פשיטא דוחק גדול . וכ"מ מתוס' ומרדכי דלא מפרשים כך

הגאונים





(ר"ג) וכן קטניות שריסקן לגמרי ואינו ניכר כלל וכל מיני גרויפן שעושין מן רעצקע (שקורין בל"א טאטערקי) וקורין (היידליך) והוא דק בקמח וכן רעצישניקעס שעושין מקמח זה מברך שהכל

## נשמת אדם

הגאונים ומכ"ש דברי ר"ס גאון שהביא הרדב"ז המבואר בו כשיטת רש"י ופ"ש . ומה שהביא הרדב"ז ראיה דאם נשאר מן הגזע אע"ג דלא נשאר אלא מעט נקרא אילן . שהרי הגפנים מזמרין אותן וכי בשביל זה לא נקרא אילן וכן בכל אילנות שדרכן היה בכך כדאיתא בגמרא מקרסמין באילן ע"ש . לא זכיתי להבין דבריו כלל. דבודאי מה שנקרא אילן לא יפסיד אם יחתכו כל האילן ואפילו עד השורש מ"מ אילן נקרא . אבל אנו דנין על זה שממילא כלה כל הענף מחמת רכותו זה לא נקרא אילן וא"כ מאי מהני מה שנשאר מעט גזע סמוך לארץ . ועוד נתת דבריך לשיעורין ולא ידענו כמה ישאר אם טפח או אפילו פחות מזה . ואין א' מן הראשונים שיאמר זה אלא כתב סתם דהוי אילן כיון שנשאר השורש והדר אפיק פרי . וגם אחר דברי הרדב"ז שם צ"ע . שכתב דגם הרמב"ם ס"ל כשיטת תו' וכתב וז"ל כתב הרמב"ם הקנין והורד והאטדין מין אילן הרי לך בהדיא דאע"ג דאין יוצאין מן הענף הראשון אלא מן הגזע יוצאים בדים עכ"ל . משמע מלשונו דהיה ידוע לו דקנין והורד כו' אין יוצאין מן הענף הראשון כו' . ואחר זה כתב וזה לשונו ואע"ג שי"א שפרי האטד מברכין עליו בורא פרי האדמה והולך לשיטת הגאונים דלמא האטד אין נשאר לו גזע אלא חוזר וצומח משרשיו עכ"ל . וזה סותר למש"כ תחלה דמשמע דהיה ידוע לו . וכיון דלא היה ידוע לו אף אני אומר דאדרבה הרי הורד שכלם מודים שהם שקורין רוזין וידוע לכל שהענף מתקיים משנה לשנה . ולכן כתב הרמב"ם שהוא אילן . וא"כ יגיד עליו רעו שגם קנים והאטדים כן . ואף אם ת"ל דקני כוונתו קני צוקר וכדמשמע מרדב"ז • וכתב שדרכן לחתוך בכל שנה עד סמוך לקרקע טפח כבר כתבתי דמה שהוא אילן אינו מזיק אף אם יחתוך אותו לגמרי. דהא אף אם לא יחתוך מכל מקום יגדיל פירי רק שלא יהיה כל כך טוב כמו שכתב רדב"ז שם . וא"כ עכ"פ אין הכרע מדברי רמב"ם . וכבר כתבתי דיותר מסתבר דס"ל כשיטת הגאונים ורש"י . וגם מה שכתב הרדב"ז דהא די"א לברך על פרי האטד בפה"א אזיל לשיטת הגאונים צ"ע . שהרי מבואר בתוס' דלאו מטעם זה אלא כדאמרי' בירושלמי דלענין ברכה לא חשיב פרי העץ . ודברי הב"ח שמפרש הא דתוספתא כל שמוציא עלין מעקרו ירק וז"ל • כל שמוציא האוכל שהוא הפרי מתחת הקרקע עשב הוא ע"ש . ודוחק דזה נקרא לפת וע"ש בדבריו שדחק מאד . אלא נ"ל דהמחוור דתוס' ס"ל דאין הלכה כתוספתא זו כיון דגמרא שלנו חולק עליה • או שנדחק כמו שכתב השל"ה וגם זה קשיא דא"כ נתת דבריך לשיעורין . ולשיטה זו היה אפשר ליישב דברי המ"א הנ"ל . דמה שכתב מהר"ש דעל ערפערט מברך בפה"א והאגודה כתב לברך בפה"ע . היינו על אותן עהפערט שגדלים בגנות שהם גדולים והעשבים שגדלים בו הוא גדולים ובימי החורף נשאר על כל פנים מקצת מן השרש חוץ לקרקע כיון שנוטעים אותם ומתקנים השרשים . אבל הפאזימקעס שקורין ערפערט הגדלים ביערים ומדות הם קטנים והשרשים קטנים ובימות החורף לא נשאר מן השרש כלום ע"פ הארץ . ועל אלו כתב המ"א לברך בפה"א . ואם כן היה כוונתו מה מאד קיצר בדבר שהיה לו להאריך . ומצאתי בתוס' בכורות ה' ע"א ד"ה באלין תותי' שכתבו ומיהו תותים הגדילים באילן מברכין בפה"ע אבל לא אתותי שדה דאי סלקת לפרי לא הדר כו'. ובפסקי תוס' שם תותים הגדלים באילנות גדולים פשיטא דמברכין בפה"ע אבל יש שגדלים בעשבים כו' . וע"כ יש שם ט"ס וע"ש באגודה וז"ל . ויש תותים הגדלים באילנות שמברכין בפה"ע שהן אילן גמור . אבל יש גדלות בעשבים ומברכים בפה"א עיין פ' כ"מ עכ"ל :

**והנה** דעת הש"ע שכתב בסימן ר"ג על תותים הגדלים בסנה מברך בפה"א ועל המאזיום ג"כ בפה"א נראה דתופס לשיטת הגאונים וכמ"ש ג"כ בי"ד סי' רצ"ו לענין כלאים כלשון הרמב"ם . ואמנם דעת הטור נעלם ממש שכתב לתותים הגדלים בסנה דעת ר"י דיברך בפה"ע לפי ששרשיו נשארין בארץ ודעת ר' יוסף כגאונים לברך בפה"א לפי שלא נשאר לו ענף והרא"ש נהג כר"י . לברך בפה"א (דא"ל כר"י ר"ל רבי יוסף דא"כ הל"ל בקיצור וכן נהג א"א הרא"ש) וכ"כ הב"ח והל"ה דהרא"ש נהג כתו' וכ' הב"ח דהרא"ש כתב בפרק כ"מ ובגמרא אמר כל דבר שעושה פירות משנה לשנה הוי אילן . ועוד אומר סימן אחר בתוספתא כל שמוציא עלין כו' כתב הב"ח דאין התוספתא סותר למה שכתב בתחלה כמו שכתבתי בשם הב"ח לעיל . דבריו דחוקים אלא דנ"ל כמ"ש השל"ה בבירור התוספתא לדעת התוס' אך צ"ע לפי זה דדעת הרא"ש והטור כתוס' א"כ ה"ל לכתוב רבותא יותר דאפילו על ערפערט ושאר מינים שכתבו תוספת או מאזיום שכתבו הגאונים דמברכין בפה"ע שהרי עכ"פ התותים הגדלים בסנה הם כמו אילן שהם גדלים על שרביטים גדולים דאילן אבל אלו גדלים רק בעשבים כמו שכתב בברכת מהר"ש שכתבתי וא"ל דהטור כתב תותים לאפוקי מדעת ר"מ שכתב כיון דגדל על אטד מברך בפה"א שהרי הטור לא הזכיר רק מטעם דכלה גוזיה בחורף :

**ועוד** קשה מה שכתב הרא"ש דבתוספתא כתב סימן אחר כל שמוציא עלין מעקרו וצ"ע דבין לשיטת הגאונים ובין לשיטת תוס' אין זה סימן אחר אלא הוא בעצמו הסימן שאמרו בגמרא אלא דלגאונים צריך שישאר כל הענף ולשיטת תוספתא דיו כשנשאר מעט אבל אין זה סימן אחר ולכן נראה לי דהרא"ש מפרש שיטה ג' דהיינו בגמרא שלנו מוכח דכל דבר שצריך לזורעו מקרי ירק ומה שנשאר שורש בקרקע ואין צריך לזרעו נקרא אילן והתוספתא נתן סימן אחר וסבירא ליה להרא"ש דבגמרא שלנו אינו נותן סימן אלא דהטין כיון שצריך לזרעה בכל שנה לא מקרי אילן אבל מה שנשאר השורש בארץ לא נחית הגמרא לפרש אינו היא אילן אי ירק אבל בתוספתא נותן סימן אחר ר"ל אפילו על מה שנשאר השרש בארץ וכ"כ הב"ח דכל שמוציא עלין מעקרו ר"ל שאינו גדל בשרביט וגבעול רק עליו כמו פאזימקעס הוי ירק אבל מה שאינו מוציא עלין מעקרו אלא מענפיו כמו תותים שקורין ברומבער וכמו מאלינעס שגדילים על גבעולין גבוהין ומהענף יוצא עלין ופירות זה נקרא אילן וזהו כוונת הטור דפשיטא ליה דאלו הגדלים על עשבים הם ירק ואינו מיירי רק במין אילן דדעת ר"י דתותים מין אילן ודעת רבי יוסף דמין ירק וכתב הטור שהרא"ש נהג כר"י ואין כוונתו על תוס' דאם כן לא היה לו לכתוב הלכך אומר אני אפילו לפי מה שכתב הב"ח דר"ל רבי יצחק בעל תוס' אלא היה לו לכתוב לכך כתבו תוס' ובפרט לפי מה דאיתא בטור אומר רבי יונה דבאמת שיטת הטור אינו כתוס' לגמרי אלא היה כעין פשר בין תוס' לגאונים דעל מה שגדל על גבעולין אף שכלה לגמרי בחורף מברך בפה"ע אבל על הגדלים בעשב אף הרא"ש מודה דמברך בפה"א ואף שהוא דוחק בטור דאם כן היה לו לכתוב דין זה מה נקרא עשב ולפ"ז יצא לנו דלכתחלה ודאי ראוי לברך על פאזימקעס בין שגדלים בגנות או ביערים בפה"א כמש"כ הש"ע וכן נוהגין העולם . ואמנם בדיעבד כשבירך בפה"ע נ"ל דיאכל על כל פנים א' כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה בודאי אבל יותר אין לו לאכול דהא לשיטת הגאונים לרש"י ולפ"ד גם הוא דעת הרמב"ם דדומה לחטים דאפילו בדיעבד לא יצא אלא יברך על דבר אחר שברכתו בפה"א או על כל פנים דבר שברכתו שהכל ויכוין לפטור גם אלו ומ"מ מי שאינו רוצה להחמיר אפשר דערפורט הגדל בגינה יש לסמוך על תוס' אבל פאזימקעס הגדלים ביערים אסור לו לאכול יותר אלא יעשה כמו שכתבנו :

**ומעלינעס** ראיתי בעיני שהוא אילן ממש ומתקיים משנה לשנה וכמדומה שגם ברומבר מתקיים משנה לשנה ולכן ראוי לברך על מאלינעס בפה"ע והט"ז כתב בפה"א ומסתמא לא ראה גידולן ולפי מה שכתבתי בדעת הרמב"ם יש ליישב ג"כ מאי דקשה על הרמב"ם למה לא הביא לחלק בפירות הגדלים באטד דאיתא בירושלמי הביאו התוספות דתני חדא האטד מין אילן ותני חדא מין ירק ומשני תמן לברכה ר"ל דלענין ברכה מברכין בפה"א והרמב"ם לא חילק בזה (הרב בעל פ"מ ר"פ כ"מ ד"ס והאטד שגה מאד שם דסבר דטעם הש"ע בתותים הגדלים בסנה דמברכין בפה"א משום דהוי פירות האטד

וז"א

שהכל אבל קטניות שמעכן בכף וכן רעצקי קאשע כיון שניכר תוארו מברכין בפה״א (ח) (ר״ב ור״ח):

יא על אורז או דוחן מבושלים שקורין הירז או רייז או שטחנן ועשה מהן פת כ׳ הט״ז לברך שהכל ובשל״ה משמע להדיא שמברכין בפה״א וכן נ״ל (ט) ולאחריו לכ״ע מברך בנ״ר ובעל נפש לא יאכל תבשיל או פת של אורז ודוחן שנתמעכו אלא בתוך סעודה די״א דעל תבשיל של אורז שנתמעך מברכין במ״מ אלא די״א דאורז הוא רייז וכן הסוגיא דעלמא וי״א שהוא הירז ולכן אין לאכלו אלא בתוך הסעודה (ר״ח):

יב דבר שברכתו בפה״ע או בפה״א רק מחמת שנתרסק או מחמת שאינו עיקר הפרי או שלא נגמר הפרי ירד ממעלתו ומברכין עליו לכתחלה שהכל מ״מ בדיעבד אם בירך עליו ברכתו הראוי לאותו מין יצא (מ״א סי׳ ר״ו מה שהקשו על המ״א דא״כ למה כתבו הפוסקים דהיכא דיש ספק בפרי אם הוא עיקר הפרי יברך בפה״א דילא בדיעבד הא למ״א להפך נמי יצא נ״ל דלק״מ דזה הוי כלכתחלה כיון שרוצה לברך ומסתבר יותר לברך בפה״א שהכלל זה ג״כ פרי העץ אבל בדיעבד שטעה באמת יצא שהרי לא אמר שקר שהרי הוא מן העץ):

עירב

## נשמת אדם

א״א דטעמו כשיטת הגאונים משום דהלא גזעו בחורף אלא דר״מ כתב דאפילו אם נודה לדעת התוס׳ דאף על פי כן הוי אילן מכל מקום ראוי לברך בפה״א על פי הירושלמי דמין אטד מברכין בפה״א ועוד דהכי כתבתי דנעלם ממנו דברי הש״ך בי״ד סי׳ רצ״ד דהוי פירא לענין ערלה מכל מקום לענין ברכה לא הוי פירא אלא דהכ״ג יליף דאם פירא לערלה פשיטא לענין ברכה) והנה הטעם אינו מבואר מ״ם לענין ברכה ומ״ם הלכות דהם פירות גרועות זה דוקא לאילן שרק אבל הא יש פירות השונים ג״כ וכ״ל דס״ל לירושלמי דכיון דאטד הוא עץ שפל ולא יצלח לכל מלאכה אע״ג דלענין כלאים נקרא אילן בכל מקום ל״ש לומר עליו פרי העץ שאינו חשוב לקרוא עצמו עץ והנה לפי מה שכתבנו לחלק בקנים בין עוזרדין לשאינן עוזרדין א״כ ה״נ קו׳ הירושלמי ל״ק די״ל ג״כ באטד כן לחלק בין עוזרדין לשאינן עוזרדין וא״כ לק״מ קושית הירושלמי ולא הוצרך לחלק לענין ברכה וא״כ כמו שהרמב״ם לא ביאר בהלכות ברכות בכל הפירות וסמך עצמו על הלכות כלאים וכתב שם סתם האטד מין אילן וסמך על הכלל ובאמת אין חילוק בין כלאים לברכה (ודע דאטד אינו ר״ל אילן שיש בו קוצים שהרי וורדים גדולים ג״כ על אילן שיש בו קוצים ואפ״ה אלו היה עיקר הפרי היו מברכין בפה״ע כדאיתא בסי׳ ר״ד ורי״ו):

ועל פירות הגדלות באילנות נמוכים מאד כמו יאגדעס שחורים סבור הייתי דלא נקרא אילן כיון שהוא פחות מג׳ טפחים כדאמרינן בעירובין דף ק׳ וראיתי דליתא מהא דסוטה מ״ג ע״ב ילדה פחותה מטפח חייב לעולם בערלה מדרבנן דמיחזי כבת שתא ופסקה הרמב״ם והש״ע בי״ד סי׳ רצ״ד סעיף כ״א ש״מ דאיקרי אילן מדאורייתא על כל פנים דאל״כ אפי׳ אי מחזי כבת שתא מאי הוי ויפה כתב המ״א לברך על יאגדעס שחורים בפה״ע והא דאי׳ שם בסוטה ילדה פחותה מטפח אינה מקדשת זרעים הכר כ׳ רש״י משום דדוקא קנבוס ולוף אסרה תורה ושאר זרעים מדרבנן והאי הרס ל״ג ולפי מה שכתב המ״א א״כ ה״ה על יאגדעס שקורין ברושניצעס שגדלין ג״כ על אילנות קטנים כמו שחורים היה ראוי לברך בפה״ע אבל כמדומה שנוהגין העולם לברך עליהם וגם על השחורים בפה״א וצ״ל הטעם דפירא דידהו לא חשיבי כל כך:

(ח) דעת הב״י דלרמב״ם בתמרים שמיעכן הוא שנקרא בגמרא טרימא אף שהוא מרוסק לגמרי ולא ניכר תארו אפ״ה מברכין בפה״ע וה״ה בכל הפירות שריסק׳ לגמרי ולרש״י מפרש טרימא שאינו מרוסק לגמרי וא״כ אם ריסק לגמרי מברך שהכל ואמנם בדבר שדרכו בכך לעולם כמו הדלועים במדינתינו שקורין (קורבעס) שאין דרך אכילתו אלא כשהוא מרוסק לכ״ע מברכין בפה״א כדאיתא בסי׳ ר״ג סעיף ז׳ בבשמים שחוקים ובסי׳ ר״ד סעיף י״א דלדעת הב״י שסובר כרמב״ם אפי׳ הם מרוסקים לגמרי מברך ברכתן הראוי ואף שהמ״א כתב שם דלדעת המ״א דוקא כשאינו מרוסק לגמרי היינו משום שאין דרכם תדיר בכך אבל במה שדרכו בכך תדיר לכ״ע מברך ברכתו הראויה וכדאיתא בתה״ד הביאו בסי׳ ר״ד ועל מיני אגרעס שקורין קריסטאהר בערן ויאגדעס ומאלינעס דומין ממש לחבושין וורדים בסי׳ ר״ד שדרך אכילתן כשהם חיים וגם עושין ממש קינפעקט שקורין איין גימאכטס ושוחקין אותו וממרקחין אותו בדבש וצוקר וא״כ לפי הכרעת הרמ״א והאחרונים מברכין שהכל כיון שהם מרוסקין לגמרי ובדיעבד אם בירך ברכתו הראויה יצא כדאיתא ברמ״א סי׳ ר״ב סעיף ז׳:

ואמנם דבר שאין דרך אכילתו בכך לעולם. כגון שריסק קטניות דרך כלי מנוקבת בזה לכ״ע מברכין שהכל: שהרי כתב הב״י בסי׳ ר״ח וז״ל. ועל מ״ש רבינו בשם הרא״ש דעל תבשיל דשאר מיני קטניות מברך שהכל. תמיהני אמאי לא יברך בפה״א. ואפשר דבנתבשלו הקטניות עד שנתמעכו איירי דכיון דאין זה דרך אכילתן עכ״ל. והרי הב״י כתב סימן ר״ד דהטור ס״ל כרמב״ם דאפי׳ אין דרכו בכך תדיר. אפ״ה מברך ברכתו הראויה וכדעת הרמב״ם. ולכן חולק על התה״ד. אע״כ כיון דאין דרך אכילתן בכך לכ״ע מברך רק שהכל. ומה שכתב המ״א בסי׳ ר״ד ס״ק י״ג על דברי הב״י שכוונתו שנתמעך תוך כלי מנוקב. לא הבנתי כוונתו דאם כוונתו על קטניות שלנו שקורין ארבעס הלא במדינת אשכנז רוב דרך אכילתן בכך. וא״כ עכ״פ לא גרע מחבושים וורדים דלהב״י מברך ברכתו הראוי וע״כ הב״י איירי ממין קטניות שאין דרך אכילתו בכך לעולם. ויותר נ״ל עיקר דכוונת הב״י על כל דבר שממעכין אותן דרך כלי מנוקב אזי הדרך לשפוך עליו מים הרבה ואין זה דרך אכילה. והוי כמו דאיתא בס״י ר״ח סעיף ו׳. ובדיעבד אם בירך בפה״א נ״ע אם יצא כיון שהעיקר הוא מים וצ״ע. ולפ״ז לפי מה שכתבתי דמה שדרכו בכך לכ״ע מברכין ברכתו הראויה. וגם ראיה לזה מקמחא דחטי מדברי רי״ף ורא״ש דכתבו דמיירי מקמחא ממש. ומוכח דבשביל שהוא מרוסק לגמרי אינו מפסיד ברכתו. ולפ״ז מרעליקע שקורין טאטערקי אם עשה ממנו תבשיל שקורין קאשע ולא נתמעך לגמרי מברך בפה״א והט״ז בסי׳ ר״ח כתב לברך שהכל. ולא ידעתי למה. ושמעתי שהגר״א היה מברך על קאשע בפה״א. אבל קמח של רעליקע שקורין מיילך גרויפין וכן ראלסניקעס שעושין מקמח זה ואופין בזה מברכין שהכל. כיון שנתמעך לגמרי. ואמנם תמיה לי טובא וכי גרע פירות המרוסקין ונימוחין לגמרי מאם בישל פירות ונכנס טעם הפרי במים שמברך בפה״ע לדעת הרא״ש: ודוחק לומר דדוקא לשיטת רשב״א הוא דהא לא הזכירו כלל שיהיה תליא זה בזה. וכמ״א בסי׳ ר״ה הרגיש בזה. והמדקדק במהרי״ק ובתה״ד נראה להדיא דדוקא משום שנתערבו בתבלין ודבש ונשתנה טעם הפירי בזה כתב לברך שהכל. וא״כ אינו דומה לבישול פירות במים שנשאר רק טעם הפירות. ואמנם עיין כלל נ״ב בנ״א שכתבתי דמדעת מ״א בסי׳ ר״ה משמע דבאמת הרוטב דינו כמאכל עצמו. וא״כ אם הוא דבר שדרכו בכך לרסק אותו לגמרי. א״כ גם על המים מברכין כברכת הפרי ואם אין דרך אותו פרי לרסק אותו כ״כ באמת גם על המים אין מברכין אלא שהכל. וא״כ לק״מ מבישול פירות או ירקות שמברכין בפה״ע. דשאני התם שכן הוא דרך אכילתן. משא״כ ברסקו לגמרי בדבר שאין דרכו בכך דגם על הפרי גם על המים מברכין רק שהכל:

(ט) על אורז ודוחן כתב הט״ז בסי׳ ר״ח לברך מש׳ שהכל. ושל״ה כתב בפה״א. וכן נ״ל שהרי משמע בש״ע ברמ״א בסי׳ ר״ח דשאר מיני קטניות ואורז ודוחן שוין וא״כ עכ״פ לא נתמעכו לגמרי אלא שניכר עדיין תוארן וממשן מברך בפה״א. וכ״מ ממ״ש בש״ע פת דוחן וכמ״ש המ״א דכיון דילא מתורת פרי

ועוד





יג עירב ב׳ מינים שאין ברכותיהן שוין כגון בפה״ע עם בפה״א וכיוצא בו אעפ״י שבא ליתן טעם הולכין אחר הרוב ומברך עליו ודוקא בענין שאין ניכר אבל אם כל אחד ניכר לעצמו ואינו נעשה לטפל מברך עליו כ״א ברכתו הראויה לו (מ״א סי׳ ר״ד ס״ק כ״ס):

יד על אגוז מושקעט שקורין מושקעט נים מברך בפה״ע ועל צימרינד בפה״א ועל פלפלין וזנגוויל רטובים בפה״א אבל האוכל פלפל וזנגוויל יבש וכן נעגליך שאין דרך לאכלם כך אינו מברך כלום (סי׳ ר״ג) ואם עירב בשמים שחוקים עם צוקר הבשמים עיקר ומברך עליהן ברכת אותן הבשמים (סי׳ ר״ג):

טו על צימרינד שכוססין אותו ומבליע רק הטעם ופולט הצימרינד ולאקריץ האלץ או (לאקריץ פלעצ״ל) נ״ל דמברכין רק שהכל ואם אינו מבליע כלל אלא רק שלועס ופולט אינו מברך כלום (מ״א בסי׳ ר״י) ועל צוקר נהוג עלמא לברך שהכל אבל במוצץ קני צוקר נ״ל דמברכין בפה״א (י):

טז השותה שמן זית כמו שהוא אינו מברך עליו כלל משום שמזיק ואם עירב עם שאר דברים א״כ הוא טפל ואם יש לו מיחוש שעיקר כוונתו משום השמן אלא שמערבין בש״ד כדי שלא יזיק לו וא״כ שמן הוא העיקר אפילו הוא פחות מן הש״ד מברך בפה״ע. ואם עיקר כוונתו לשתות מפני הצמא אלא שאגב נותן לתוכו שמן לרפואה מברך רק על השתיה שהכל. ומי שיש לו שלשול ונתן לתוך המשקה אגוז מושקאט שברכתו בפה״ע או (צימרינד) דינו כשמן (סימן ר״ב סעיף ד׳ וכמ״א שם ל״ד):

אחד

## נשמת אדם

ועוד דאין דרך אכילתו בכך וכמ״ש ג״כ בסעיף קי״ג. אבל אורז ודוחן מבושלים שדרכן בכך ולא יצא מתורת פרי שהרי לא נטחן לקמח ולא נתבטל תוארן ראוי לברך עכ״פ בפה״א. וכ״מ בתר״י וכן הרשב״א הניח בצ״ע למה לא יברך בפת דוחן בפה״א אך ע״ז תירצו כיון דאין דרך אכילתו בכך. וא״כ בתבשיל של אורז ודוחן נ״ל דאין ספק דעל כל פנים יברך בפה״א:

(י) כתב הט״ז בסי׳ ר״ב דעל (לאקריץ האלץ) מברכין בפה״א. וכ״כ בס״ח ע״ש. ואני לא מצאתי בס״ח וכ״ל די״ל דדעת הס״ח כדעת הגאוני׳ שכתבו דעל קני צוקר מברכין בפה״א. אבל לפי מ״ש בש״ע דהמוצץ קני צוקר מברך שהכל וכמ״ש הרמב״ם דזה לא מקרי פרי. או כמ״ש המ״א סי׳ ר״ג ס״ק א׳ דהטעם כיון שמוצץ. וא״כ הדבר פשוט דאף על (לאקריץ) מברכין שהכל. ועוד נ״ל דאפי׳ על צימרינד כשלועסין אותו ומבליע רק מה שמוצץ ופולט הצימרינד אינו מברך רק שהכל. אף שבסי׳ ר״ב כתב דעל קינלע שהוא צימרינד מברכין בפה״א היינו שאוכל אותו בדרך אכילה ובולע גוף הצימרינד. משא״כ כשמוצץ רק הקיוהא שבו ואף שלא מצינו דין זה דמוצץ רק שהמ״א כתב זאת מדעתו ומדמה זה למי פירות ואף שאינו מוכרח. מ״מ מן הסברא יפה דמ״ש אם מוצץ בפיו או שמוציא ע״י סחיטה. אך מ״ש עוד ראיה מקני צוקר לא הבנתי דבריו. דהתם אין הטעם משום דמוצץ בפיו אלא דהטעם משום שאינו פרי. וכמ״ש הרמב״ם בפ״ח וז״ל הקנים המתוקין שסוחטים ומבשלין מימיהן עד שיקפה. כל הגאונים אומרים בפה״א ומקצתן אמרו בפה״ע. וכן אמרו שהמוצץ אותן קנים מברך בפה״א. וא״א שאין זה פרי ואין מברכין אלא שהכל שלא יהא דבש אלו הקנים שנשתנה ע״י האור גדול מדבש תמרים שלא נשתנה על ידי האור ומברכין שהכל עכ״ל. וכתב הכ״מ שם דבתרתי פליגי דהמוצץ קנים מברך שהכל שאינו פרי. ואפילו את״ל דהמוצץ מברך בפה״ע. לפחות בצוקר שנתבשל שנשתנה עכ״פ ראוי לברך שהכל. וכתב עוד הכ״מ והטור כתב שאינו דומה לדבש תמרים שהתמרים הם פרי ונטעי להו לאכלם. הלכך כשנשתנו נשתנה ברכתן. מידי דהוי אכל פירות חוץ מזיתים וענבי׳. אבל אלו הקנים שאינם ראוין לאכילה ועיקר נטיעתן על דעת הדבש ודאי זה פרין ומברך בפה״ע. והב״י בטור כתב שדברי טעם הן. והכ״מ כתב וז״ל וא״א שאלו היו הקנים הללו כמצאי׳ בארצות הטור לא היה טוען כן. שבמקום שנמצאים מוכרים אותן לאלפים ולרבבות למצוץ אותן הרי המים היוצאים מהם כשאר פירות עכ״ל. ודברי הכ״מ הם תמוהים כמו שכתב הט״ז והגר״א. ונראה דהמ״א סבירא ליה שכוונת הכ״מ להשיג על הטור כיון שאלו הקנים אינם נאכלין אלא רק שמוצצין אותן ולכן לעולם אינו אלא כמי פירות. ול״נ דדברי הכ״מ ברורים. שהרי משמע דהטור ס״ל דהרמב״ם אינו חולק על הגאונים. רק על הצוקר וכדמשמע באמת לשון הרמב״ם. דלדברי הכ״מ דבתרתי פליג. הוי ליה לכתוב אני אומר שאין זה כו׳ ולא יהא. ומדכתב שלא יהא משמע שהוא נתינת טעם על מה שכתב דאינו פרי כיון דנשתנה אינו רק מי פירות ולא פרי אבל במוצץ קנים משמע דמודה הרמב״ם דהוי פרי ואף שמוצץ כיון שכן דרך הנאתו ועוד נל״ע דהיאך אפשר לומר דלא מיקרי פרי וכי גרע זה מן הקטף שהוא שרף היוצא מן האילן כדאי׳ בנדה ד׳ ח׳. ופסקה הרמב״ם בפ״ז מהלכות שמיטה הלכה י״ט. וכתב דהאילן שרק הוי פרי. ואף דלדברי הגאונים דהבירא להו לברך בפה״ע על הרתך נ״ל דלס״ל הכי. אלא כדאמר ליה ההוא סבא לר״י שם בנדה. דרבנן פליגי על ר״א וס״ל דל״ש אילן מאכל או שרק לעולם קיטפא לא הוי פרי. דאם לא כן קשה לדידהו. כיון דקני צוקר אינם מגדלים טקר רק ג׳ שנים. א״כ הוי ערלה והסורים. כמו שכתב הרדב״ז בתשובה ח״ג סי׳ תתקל״א (ומה שתירץ הרדב״ז וערלתם כו׳ את פריו אמר רחמנא ולא את עצו ע״ש לא הבנתי כלל דאם כן כיון דלגבי ערלה לאו פרי א״כ הוא הדין לענין ברכה. כדאמרינן בשמעתין דקפריסין. אפילו לפירוש הרי״ף דל״ג ע״ש בתוס׳ ור״י וזה לא שייך הכא. דהכא בודאי לא הוי פרי לענין ערלה. וע״כ נ״ל לדידהו דאע״ג דבודאי לא הוי פרי לענין ערלה מ״מ לענין ברכה הוי פרי וצ״ע. ועכ״פ קשה לא יהא אלא קיטפא דאילן שרק ואפשר דס״ק הרדב״ז אם פריו ולא עצו והכא הוא בעצמו הקנה והפרי. ר״ל דדוקא מי שיש לו עץ ופרי מה שאין כן הכא וא״כ י״ל דהוי באמת אילן מאכל וקטפו מותר) וע״ז כתב הטור דל״ד לדבש תמרים. דהטור סובר דעיקר נטיעתן רק לבשל הצוקר כמ״ש הטור. וא״כ נטעי אדעתא דהכי. וע״ז כתב הכ״מ אלו היה יודע הטור שעיקר נטיעתן הוא למצוץ הקנים. וא״כ הוא דומה ממש לתמרים לדעת הטור דס״ל דמה שמוצץ מודה הרמב״ם דהוי פרי ומברך בפה״ע. וא״כ ראוי לברך על הצוקר שהכל. כיון דעיקר הפרי למצוץ הקנים. אך הכ״מ ס״ל דלא מקרי פרי כלל ודברי הכ״מ ברורים ונכונים. וא״כ אין ראיה כלל דהמוצץ מברך שהכל. מ״מ כיון שכתב המ״א ומדמה מוצץ למי פירות. וגם הש״ע כתב דאפי׳ בקני צוקר מברכין שהכל (ואפשר כשהיה בא לידי קני צוקר למצוץ הייתי עושה עובדא בעצמי לברך בפה״א כדעת רוב הגאונים שכתבו כן להדיא ומדברי הרמב״ם אין הכרע ולמה נניח דברי הגאונים המפורשים ולא מצינו מי שיחלוק עליהם בפירוש אלא מכח משמעות לשון הרמב״ם וכה״ג כתב התה״ד בס״י רס״ט וז״ל מאי דאשתכח בהדיא בפסקי הגאונים כו׳ ולא אשכחנא בפסקי גאון אחר בהדיא כו׳ אלא דדייקינן בהוכחה קשה לסתור דברים המפורשים להדיא כו׳) אבל צימרינד שנוטעין לאכילה וכ״ש לאקריץ שאינו עומד רק לסחוט ממנו המין וא״כ בודאי דהמין דומה לצוקר לאחר הבישול שג״כ נשתנה ע״י האור וא״כ מברך על המין רק שהכל וכן המוצץ הצימרינד אע״ג שהוא פירי כיון שאינו מוצץ רק המשקה דומה ממש לדבש תמרי׳ ומכ״ש

שמצלתי

**יז** אחד מחמשה מיני דגן שגדל בעציץ שאינו נקוב ועשה ממנו פת אינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ דאינו נקרא ארץ (כדאיתא בירושלמי כלאים ספ"ז) אלא מברך עליו בם"מ ומ"מ מברך עליו בהמ"ז (כדאיתא בברכות ריש פרק ג' שאכלו כאכל שכל דמוקי דנזרע בעציץ שאינו נקוב ועיין במ"א סי' קס"ח ס"ק ע"ז . וכ"ל דה"ה דאין מברך בפה"א דלא נקרא אדמה אלא כמתוכר כדאיתא בחולין קל"ט במלא קן כראשו של אדם כו' ע"ש ברש"י) ואמנם על פירות האילן צ"ע אם מברך בפה"ע אם מקרי פרי וגם אם נקרא עץ (ועיין מה שכתבתי בנ"א סוף כל' נו"ב) :

## כלל נב דין רוטב של פירות וירקות (סי' ר"ב) :

**א** המבשל ירקות לאכילה מברך גם על הרוטב בפה"א דאע"ג דעל מי פירות כשסחטן מברך שהכל כדלעיל כלל מ"ט סי' ג' י"ל דיותר יוצא טעם הפירי ע"י בישול משיוצא ע"י הדריכה והסחיטה או י"ל שאני במי פירות שאין לו טעם הפירי (רא"ש וסי' ר"ב בט"ז סק"י) אפי' אם שותה הרוטב בפ"ע ואפי' אם בישל הירקות עכשיו שלא לצורך רק שצריך להמים לרפואה אפ"ה כיון שדרך אותן ירקות לעולם לבשלן לצורך אכילה ולכן גם הרוטב דין ירקות יש להם (סי' ר"ב) (א) :

**ב** ועל (ראסיל) שהוא הרוטב של (אוגערקעס) וביוצא בו שאין דרך כלל לשתות הרוטב אלא שכובשין רק לצורך (האוגערקעס) שיחמיצו ושופכין הרוטב אם רוצה לשתותן אינו מברך אלא

### נשמת אדם

שמצאתי בהגהה שכתב דיש גאונים שכתבו דעץ קנמון ונעגליך הוי כן כזנגבילא יבישתא ואין מברכין עליו כלל וה"ה האוכל לאקריץ פלעגליך או לאקריץ זאפט שנמכר באפטייק דומה ממש לצוקר וכיון דהכיני עלמא כש"ע לברך על צוקר שהכל כיון שנשתנה ה"ה כאלו והיה עולה בדעתי לומר דתלי בפלוגתא דהרא"ש ורשב"א בסימן ר"ב סעיף ד' וראיתי בביאורי הגר"א דכ"כ דהרמב"ן אזיל בשיטת רשב"א אבל באמת ז"א דהבר כתבתי לקמן כלל נ"ב בנ"א דע"כ לא פליג הרשב"א אלא בדברים שאינן עומדין לסחוט ולבשל אבל בעומדים לכך לכ"ע מברך על מימיהם כמו על הפירות רק דהכיגי עלמא כרמב"ם וש"ע דזה לא מקרי פירות כלל ולכן גם באלו מברכין שהכל :

(א) **תחלה** צריכין אנו לברר דעת הפוסקים . כתב הרא"ש בתשובה הביאו הב"י והמ"א בסימן ר"ב וז"ל . דטעמא דמיא דשלקי משום דעיקר בישולם בשביל הירקות כו' ואפי' אם בישל לצורך מימיהם לרפואה כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה לא נשתנה ברכת המים עכ"ל . מוכח מזה דאם הירקות אין עומדין לבשלן לצורך אכילתן אלא לשתות מימיהם מברך שהכל . וזה מוכח עוד מדברי הרא"ש בפ' כ"מ שהרי כתב בשכר שעורים דמברכין שהכל משום שהמשקה נלול ועיקר ע"ש המים וק' דמ"ש מירקות דאפילו כששותה המשק' נלול מברך בפה"א . וע"כ צ"ל דתרתי בעי שיבשל לצורך אכילתן משא"כ בשכר . ולפ"ז צ"ע מ"ש הרא"ש עוד שם ול"ד למי פירות ר"ל מיא דשלקי אינו דומה למי פירות דמברכין שהכל ע"ש . ומאי קושי' דהא פירות אין דרכן למיסחטינהו ולבשלן כמ"ש הרשב"א בתי' וז"ל דהם תמרי' ול"ד למיא דשלקי דלאו דרך למשלקינהו או למסחטינהו והא דקא כייל הכא ואחר כל מי פירות של תרומה כו' לא פירות שדרך למישלק קאמר אלא כגון תפוחים ותמרים שדרכן לאכלן חיין עכ"ל וצ"ל דלא ניחא ליה בתי' של רשב"א דהא סתמא תני משמע אפי' דרך למשלקינהו ולכן הוכרח הרא"ש לחלק בין אם יוצא ע"י סחיטה או ע"י בישול . דאם יוצא על ידי סחיטה אע"ג דדרך אותן פירות לסחוט אפ"ה אינו מברך אלא שהכל והנה מדברי הרא"ש אלו משמע דאין חילוק בפירות אם לצורך מימיה' או לצורך אכילה . דאל"כ ה"ל לכתוב דהאי מי פירות שהם לצורך מימיהם . ובאמת אפי' אם מבשלן מברך שהכל משא"כ בירקות מיירי שמבשלן לאכלם . וא"כ עדיין קשה מ"ש פירות מירקות . ונראה דזה הוא מ"ש הרא"ש ואפשר דאם נכנס טעם ספרי . ולא כתב לפסק מוחלט וכמ"ש הט"ז . אלא דבאמת בזה הרא"ש מסתפק ולאו דוקא דספק זה הוא לו בפירות דה"ה בירקות נמי מסתפק בזה דאפשר מבשלן לצורך מימיהן מברך בפה"א וכשיטת רשב"א שנכתוב אי"ה . ואמנם כיון שראינו בתשובה שכתב להדיא דדוקא אם מבשלן לצורך אכילה . וא"כ בוודאי גם בפירות דינא הכי דאם מבשלן לצורך אכילה ודרך אותן ירקות ופירות לבשלן לצורך אכילה . או אפי' אם מבשלן לצורך מימיהן לרפואה וכיולא בו אף על פי כן מברך בורא פרי האדמה . ובאמת אין חילוק בין פירות לירקות בזה :

**ואמנם** דעת רשב"א שכבאתי שכתב דאין דרכן למסחטינהו . משמע אבל פירות שדרכן למסחטינהו ונטעי אדעתא דהכי אע"פ שהוא רק לצורך מימיהן . אעפ"כ מברך בפה"ע וכ"כ הט"ז שם :

**והרמב"ם** בפ"ח כתב וז"ל ירקות שדרכן להשליק מברך על מי שלק שלהן בפה"א והוא ששלקן לשתות מימיהן ממימי השלקות במקום שדרכן לשתותן עכ"ל . וכתב ד"מ וז"ל הביאו המ"א ברמב"ם משמע דוקא כששלקן לשתותן כו' . אבל מרא"ש ומרדכי משמע דאין לחלק עכ"ל . ולא זכיתי להבין כונתו דלכאורה משמע דמרמב"ם משמע דוקא כששלקן לשתותן אבל לאכול הירקות מברך שהכל דהדרבה איפכא מסתברא . ועוד דה"ל לכתוב שהרא"ש כ' איפכא . א"ו כונתו דמרמב"ם משמע דוקא אם דרך לשתותן . אבל אם מבשל רק לצורך הירקות במקום שאין דרך לשתות המים מברך רק שהכל . וע"ז כתב דמרא"ש לא משמע הכי אלא כיון שמבשלין לצורך הירקות אף שאין דרך אותו מקום לשתות המים מ"מ מברך בשלקות וזהו נמי כונת הכ"מ שכתב דלא בא למעט אלא כשבשלן להעביר הזוהמא עכ"פ משמע דרמב"ם ג"כ ס"ל כרשב"א . דאפילו אם מבשלן לצורך מימיהן מברך בפה"א ואמנם לפי מש"כ הכ"מ י"ל דס"ל כרא"ש בתשובה . דמסתמא מיירי שדרך לבשלן לצורך אכילתן . ואמנם אין לשונו משמע הכי אלא דס"ל כרשב"א :

**שוב** עיינתי במרדכי גופא וז"ל . מיא דשלקי כו' פי' בין אם סוחט המשקה מהם בין אם בישלן . ודוקא שבירקות של המשקה עיקרו לטבל קאי והשוב מאכל כמקודם דמשקה הבא לאוכל כו' אבל מי תותים ויין תפוחים שעומדים אחר סחיטתם לשתיה מברך שהכל עכ"ל . והנה מש"כ בסוחט ירקות לברך בפה"א הטור חולק ע"ז עכ"פ משמע דלס"ל כרשב"א בפירות אלא אפי' דרכן לסחוט כיון דלצורך שתיה מברך שהכל ומשמע אבל כשבישל לצורך אכילת הפירות ס"ל כרא"ש יצא לנו דלרמב"ם ורשב"א אין חילוק אם מבשל פירות וירקות לצורך אכילתן או לצורך לשתות מימיהן לעולם דינן כמקודם ולרא"ש ומרדכי דוקא אם מבשלן לצורך אכילה ולכולי עלמא דוקא באלו שדרכן בכך דהיינו לרמב"ם ורשב"א בעינן אלו שדרכן נבשלן לאפוקי אם דרכן לאכלן חיין ולרא"ש ומרדכי דוקא אם מבשלן לצורך אכילה . ובודאי גם הרא"ה מודה דדוקא באלו ירקות שעומדים לאכילה שהרי כתב דאפילו בישל לצורך מימיהם בטלה דעתו משמע ודאי דאם אותן הירקות עומדין לבשל לצורך מימיהן מברך שהכל וא"כ בודאי ה"ה לפירות ולפ"ז צ"ע מ"ש הב"י במי שרית למוקי' ומספקא ליה אליבא דרא"ש שבירך בפה"ע דז"א שכיון שאינו שורה עכ"פ לצורך אכילה רק לשתות מימיהן אליבא דרא"ש מברך שהכל כיון שאינו אלא לשתי' ולרמב"ם





אלא שהכל דבטלה דעתו . וכן במדינות שדרך לכבוש בוריקעש כדי שיחמיצו הבוריקעש ושותין הרוטב כמו משקה כיון שהוא לצורך שתיה אין מברכין רק שהכל ובמקום שדרך לטבול בו פת במי (אוגערקעס) ורוצה לשתותו מברך על המים בפה"א והולכין אחר מנהג רוב העיר כן נ"ל (ואע"ג דבט"ע לא נזכר רק ירקות שבשלן הרי בסי' ר"ב כתב שסרתן או בשלן א"כ משמע דע"י סרים ג"כ יוצא טעם ספרי יותר מעל ידי סחיטה וכן משמע עוד שם במי שריית ענבים ותאנים ול"ע) :

**ג** ירקות שדרך לכבשן או לבשלן לאכול הירקות וגם לפעמים מבשלין רק הרוטב כמו במדינ' זו שכובש בוריקעש לצורך הבוריקעס וגם לפעמים מבשלין רק הרוטב לבד לבאור' נראה שמברכין בפה"א שהרי אין דרך כלל לשתות הרוטב וא"כ הוי כמו ירקות לאכול או אפשר כיון דעושין ג"כ לצורך המשקה אע"ג דאין דרך לשתות בדרך שתיה אפשר דמברכין שהכל . ויותר נראה לברך בפה"א דהא מבשלין כדי לטבול בו הפת וכן נ"ל (שם) :

**ד** על רוטב של פירות שאין עומדין לבשל רק לאכלן חיין לכ"ע מברך רק שהכל ול"ד לירקות דרובן אכילתן ע"י בישול משא"כ פירות ואמנם על פלוימן יבשים ועל קארשין ידוע שבמדינות שיש פלוימן וקארשין לרוב נטעי להו אדעתא דהכי ליבשן ולבשלן כ' האחרונים (בסי' ר"ב) לברך על הרוטב בפה"ע . ועל הרוטב של גיפרעגלטע קארשין במדינה שגדלים מעט מזעיר י"ל דלא נטעי אדעתא לבשלן אלא לאכלן בעין וא"כ ראוי לברך שהכל ואפשר דנטעי גם לבשלן ולכן ראוי ליזהר שלא ישתה הרוטב לבד רק מברך על הפרי בפה"ע ויכוין לפטור גם הרוטב שנעשה טפל . ועל עפיל קוואס או יאגדע קוואס לכ"ע אינו מברך רק שהכל דהא אין עושין רק לצורך מימיהן וגם אין עומדין לכך ובזה לכ"ע מברך שהכל ועל מי שריית צמוקין אפי' כשעדיין הצמוקים מעורבים במים אם משך היין לשתותו מברך בפה"נ אבל אם כונתו לאכול הצמוקין וגם לשתות המים כדרך שאוכלין שאר פירות עם הרוטב נחלקו הפוסקים אם מברך בפה"ע או שהכל ולכן בתחלה יברך שהכל אך יש ספק בברכה אחרונה ולכן ירא שמים לא ישתה אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי מז' המינים כדי שיצטרך לברך ברכה מעין ג' וגם ישתה מים שיברך שהכל ולבסוף בנ"ר (סי' ר"ב) :

**ה** מיהו כ"ז כשבשל במים לבד אבל אם בישל עם בשר או דברים אחרים א"כ עיקר הטעם ברוטב מן הבשר ונשתנה הרבה טעם הירקות והפירות אינו מברך על הרוטב רק שהכל ופשיטא יין שרף שנותנין לתוכו פירות שיתנו טעם ביי"ש דאינו מברך רק שהכל שעיקר הטעם הוא היי"ש וה"ה אם בישל הירקות בחומץ או בבארשט כיון שנשתנה טעם הירקות מברך על הרוטב רק שהכל (ט"ז בסי' ר"ס אף שדבריו שסק' מאגוז אין לו הכנס מ"מ הדין אמת כפי שכתבתי הטעם) :

**ו** על קטניות שמעבן לגמרי דרך כלי מנוקב וכן רעצניע קאשע שעשה ממנו זופא בהרבה מים כיון שאין זה דרך אכילה מברך שהכל . אך לפי מה שכתבתי לברך על רעציגע קאשע בפה"א דוקא כשהעיקר הם הגרויפן אבל כשהעיקר הם המים א"כ הם בטלים לגבי המים ואינו דומה לגרויפן של ה' מינים בכלל נ"ד דה' מינים חשובים ואינם בטלים :

**ז** דין רוטב של גרויפן ולביבות מבואר לקמן כלל נ"ד סימן ט"ו ט"ז י"ז י"ח :

## כלל נג דין ברכת מרקחת (סקורין איין גימאכטן) (ר"ב ר"ג ר"ס) :

**א** כל מיני פירות שמטגנין בדבש אם גדולים כ"כ שיהיו עכ"פ ראוים לאכילה ע"י הדחק מברכין בפה"ע אבל אם הם עדיין אינן ראוין כשהן חיין אפי' ע"י הדחק כמו אגוזים רכים המטגנין בקליפתן הירוקות וכן שאר מיני פירות אינו מברך אלא שהכל (עיין לעיל כלל נ"א סי' ז' ובנ"א שם ר"ב) :

**ב** כל מיני לפתות מערין ריבין בוריקעש רעטיך הריין אינגבער מברך בפה"א (א) דכיון שהם עיקר הדבש נעשה טפל להם (ועיין לעיל כלל נ"א סי' ג') (סי' ר"ד) :

### נשמת אדם פירות

ולרמב"ם ורשב"א מטעם שאין דרך לשרותן ואם נאמר שדרך לשרותן לשתות המשקה וכמו שהקשה באמת הט"ז אם כן איפכא הוא דלרא"ש מברך שהכל ולרשב"א בורא פרי העץ וא"כ דברי הב"י צ"ע :

**ולפ"ז** א"ש דעת הב"ח והט"ז שכתב לברך על הרוטב מפלוימן יבשים בפה"ע לא מבעי לדעת הרא"ש שכיון שבישלן לצורך אכילתן וגם להמרדכי משמע דוקא אם סוחט לשתיה כגון שמבשל לצורך רפואה לשתות דאינו מבשל רק לשתות הרוטב בזה י"ל דלמרדכי משמע דמברך שהכל אלא אפילו לדעת רשב"א שכתב בפ"ח כיון דלא נטעי אדעתא דהכי בודאי זה שייך במקום שפלוימן אינו במצוא וכן קארשן שגדלים שם רק מעט כמו מדינה זו וזה במעט אוכלין כשהוא חיין וגם בזה י"ל בקארשין כיון שהכית מאד לבשל אותן בלוק' הוי נטעי אדעתא דהכי אבל פלוימן אם בישל ודאי מיקרי לא נטעי אדעת' דהכי ומבר' שהכל אבל אלו פלוימן יבשים הבאים ממדינות דהכית התם רוב מאוד ונטעי אדעתא דהכי ואפילו לרשב"א מברך בפה"ע וכן קארשין במדינות שנמצאים לרוב ועומדים לבשל מברך בפה"ע לכ"ע . ואמנם נ"ל דכ"ע מודים לרמב"ם דדוקא אם דרך לשתותן אבל אם אין דרך כלל לשתותן רק לשפכן אינו מברך רק שהכל ועוד כיון דהרמב"ם כ"כ להדיא לא נניח דבריו המפורשי' משום איזה משמעות כמש"כ בתה"ד כמה פעמים :

(א) **מ"א** סי' ר"ה ס"ק ה' דלא כט"ז שם ומה שעלה בדעתו דדין שלקות אינו בפה"ע צ"ע דהא בגמ' מייתי בשלקות מצות מליח ובמעשה דבר קפרא דורמסקין כ' רש"י שהוא

ג פירות הגדלים באילני סרק כמו בארבארקעש מברך שהכל שהרי לעולם אינם ראוים לאכילה אלא ע"י שמרקחין אותן בדבש והוי כבני אסא בסי' ר"ג וכן אותן שקורין בל"א (האן פוטן) מברך שהכל :

ד על שורש מעשבים הגדלים באגמים שקורין אייער ובל"א קלמוס מברכין שהכל דאינו אלא שורש ועוד דהוי עשבא דדברא ועיין לעיל כלל נ"א סי' ד' :

ה (אגרעס) שקורין (קריסטאהלר בערין) וכן (פורעלקים) שקורין (יאהנס טרויבן) וכן (מאלינעס ופאזימקעס) וביוצא בו כשהן שלמים בורא פרי העץ ובפה"א . ואם מרוסקין לגמרי שהכל כדלעיל כלל נ"א סי' י' :

ו על קליפת מראנץ הט"ז וא"ר כ' בפה"א והמ"א כ' בפה"ע וכן נ"ל (ג) (סי' ר"ג) :

ז כמהין ופטריות שקורין שוועמליך בין מבושלין בין מרוקחין שהכל שאינו גדל רק מאויר :

ח עלי וורדין שקורין רוזין איין גימאכטץ אם אינן שחוקים ומרוסקים לגמרי מברכין בפה"ע דאע"ג דגדלין על עץ כיון שהעלין אינו עיקר הפרי אלא הזרע שלהם הם העיקר (סי' ר"א) :

ט פלפלין וזנגוויל רטובים (ז"א במדינתנו) או המרוקח בדבש או בצוקר אעפ"י שרקחן ביבשתן מברך בפה"א אע"ג שהם מין אילן מ"מ פלפלין לא נטעי עיקר נטיעתו אדעתא דהכי וזנגוויל אינו עיקר הפרי ואפי' רקחו א"י מותרים שהרי נאכלין חיין ע"י תערובת צוקר אבל שאר כל מיני פירות או ירקות וכן עלי וורדים כל שאינו ראוי לאכול אותו חי אם בשלן או רקחו א"י אסורין משום בש"ע (סי' ר"ג) :

י (יאגדעס) במדינה זו שדרכן לרסק אותן לגמרי וקורין (גיפרעגלטי יאגדעס) ראוי לברך בפה"א (ועיין לעיל כלל נ"א סי' ח' וסי' י') :

## כלל נד דין במ"מ (סי' קס"ח ור"ח) :

א ה' מיני דגן כיון שהם חשובים שנשתבח' בהן א"י כדכתיב ארץ חטה ושעורה ולכן קבעו חז"ל להן ברכה בפ"ע ואמנם חשיבתן אינו אלא כשעשה מהם תבשיל . ולכן ה' מיני דגן שהם חיטים . שעורים . שבולת שועל . שקורין (האבר) . שיפון שקורין (קארין) . כוסמין (ומין הזה אינו מצוי במדינתנו) אם אכל הגרעינין חיין או קלוים באש או אפי' שבישל שעורים במים והן עדיין בקליפתן או אפי' נכתשים רק שהם שלמים ולא נתמעכו כלל אינן חשובין ומברכין בפה"א. ויש ליזהר שלא לאכול מהם כזית אלא בתוך הסעודה משום ספק איזה ברכה אחרונה דכיון דבירך בפה"א יצטרך לומר בב"א על האדמה ועל פרי האדמה וברכה זו לא מצינו ועל המחיה א"א לברך דלא שייך אלא כשבירך במ"מ ובדיעבד שאכל כזית יברך בורא נפשות (סי' ר"ח) :

ב כתש אותם במכתשת והסיר קליפתן כמו שעורים שקורין (גאגעלן) ונתמעכו ונדבקו יחד ע"י הבישול . וכן כל מיני גרויפין גערשטני או האבערנע גרויפין שידוע שהם נחלקים ע"י הכתישה ולא נשארו שלימים וכן (קאשע) של דגן כ"ז לפי שנחלקו ע"י כתישה אפי' לא נדבקו יחד ע"י הבישול וכן כל מיני מאכל שעושין מקמח של ה' מינים הנזכרים ובשלן במים או בשאר משקין ואפי' אותן שבלילתן עבה רק שחותך העיסה לפרורין קטנים כמו לאקשן (פארפיל טריפליך) שאין בכל אלו תואר לחם ואין בכל חתיכה כזית (מכ"מ אם בלילתן רכה אפילו אכל הרבה כדי שביעה מברך תחלה במ"מ ולבסוף על המחיה) (עיין מ"א סי' ר"ח ובא"ר שם ס"ק ח') ועיין לקמן סי' ו' :

ג לש עיסה בשמן דבש חלב שומן וחמאה או שאר מי פירות ואפי' נתן לתוכו ג"כ מעט מים או שלש העיסה במים לבד אלא שעשה ממנו כמו פלאדין או טערטליך ומילא בתוכו

### נשמת אדם

שהוא בפה"ע וכן הוא ברמב"ם פ"ח פירות או ירקות שדרכן לאוכלן חיין עכ"ל הרי דשוין הן וקו' הט"ז מאגוז לק"מ כמש"כ המ"א דהדבש בא לתקן המאכל :

והא"ר מסתפק בחריין לברך שהכל כיון שאינו ראוי כשהוא חי לבלוס ודוחק א"ע לחלק בינו לבין זנגביל וכ"ל דדמי ממש לעלי וורדין בסי' ר"ד סעיף י"א דג"כ אינו ראוי כשהוא חי וע"ש במ"א ואפ"ה מברך בפה"א וא"ל מטעם דאינו נזרע שהרי כבר כתבתי כלל נ"ב סי' ב' דבפרי בין פרי עץ ובין פה"א אין חילוק אם נזרע או לא ואינו דומה למה שכתבתי סי' א' דאם רקחו פרי כשאינו ראוי לאכילה מברכין רק שהכל שאני התם משום דלא נגמר הפרי אבל הכא דאינו ראוי מחמת חריפתו וא"כ מ"מ מוורדין דג"כ אינן ראוים (ולכן הנכון לברך בפה"א) :

(ג) הט"ז וא"ר כ' לברך על קליפת מארנץ בפה"א והמ"א סי' ר"ב כתב בפה"ע וכן נ"ל דהא תוס' ורא"ש ל"ג וסילכתא וס"ל דאפילו בקפריסין מברכין בפה"ע ואפי' לב"ג דגרים ליה ע"כ ז"א רק בקפריסין אבל לא בשאר קליפין וכמ"ש המ"א וע"כ מוכח הכי דאל"כ ק' למה תני במתניתין קליפי רימון קליפי אגוזים ולמה לא תני סתם קליפת פירות וגרעינין אע"כ דכל הקליפות כ"ע מודו דלא מריבוי דאת ילפינן אלא דהוי פרי גמור רק בקפריסין ס"ל לר"ע דלא הוי פרי ואפי' שומר לא הוי כיון דהא שקלת כו' וכן קליפת האגוזים ורמונים דאינם ראוים לאכילה ולא הוי מגוף הפרי וכ"מ בעוקצין פ"ב מ"ד שכ' הרא"ש שקליפה פנימית של אגוז חשיבא אוכל ולא שומר וכן הוא בחולין ריש פרק העור והרוטב ברש"י ד"ה קליפה ולענ"ד בודאי מודה ר"ע דקליפת שאר פירות חייבין במעשר וקצת ראיה בסוכה ל"ה באתרוג של תרומה דאמ' מפני שמפסיד הקליפה וכן מוכח בפ"א דמעשר שני מ"ג דתני קליפות אגוזים כו' ולא תני סתם הפירות יאמו קליפותיהן לחולין ומש"כ הט"ז סי' ר"ד ראיה מתוס' איני מבין כוונתו דשאך יכתוב תוס' על קליפי





בתוכו בפירות . או אפי' לש במים לבד וגם לא מילא בשום דבר רק שגלגל את העיסה רק כמו (סויזין בלאזין) או קיכליך שלנו ואופין אותם בתנור ואוכלין אותן רק לקינוח כ"ז נקרא פת הבאה בכיסנין ואינו לחם גמור כדלעיל כלל מ"ב סי' א' דלחם גמור אין בו א' מן תנאים אלו . ולכן אם אכל מהם פחות מן ד' ביצים (די"ם מן האחרונים שכתבו דג' או ד' ביצים הוא שיעור סעודה כמו לענין עירובין ולכן לכתחלה יזהר בזה אך שמעתי משם קדוש הגר"א שלא נראה לו אלא כמו שכ' בסי' ד' דהם ס"ל שהוא סעודת ערב וצהרים) מברך במ"מ ולאחריו על המחיה וא"צ נט"י (סי' קס"ח) :

ד אבל מהם שיעור שדרך שאר בני אדם לקבוע עליו סעודה קבוע דהיינו סעודת ערב וצהרים (כ"כ בס"ג) (א) והיינו שאם אכל מהם בלא ליפתן ישער שאילו אכלו אחרי' שיעור זה גם כן בלא ליפתן היו שבעים ואם אכל עם דבר אחר ללפת ישער ג"כ אילו אכלו אחרים עם דברים אחרים ללפת . ואפי' אכל אותן בלא לפתן ושבע ממנו ואילו אכלו אחרים בלא לפתן לא היו שבעים כיון שעכ"פ אם היו מלפתין אותן עם דברים אחרים היו שבעים והוא נ"כ עכשיו שבע . ולכן צריך נט"י ומברך המוציא ובהמ"ז ואפי' אם אכל כבר מעט ונמלך לאכול כדי שביעה צריך נט"י והמוציא ובהמ"ז אבל אם אין בדעתו עתה לאכול אלא מעט אע"ג דבין הכל יהיה בשיעור ויברך אחריו בהמ"ז מ"מ א"צ נט"י והמוציא כיון שלא יאכל בשיעור (סי' קס"ח במ"א) :

ה אם לש העיסה במי ביצים בלא מים או שלש במים ומילא בבשר ודגים וגבינה שקורין (פירוגס) וידוע שהדברים אלו בלא"ה באים ללפת הפת וי"ל דאינן מבטלין העיסה מתורת לחם ואינן דומין לפירות דאין דרך ללפת בהן פת ויש סברא לומר דאעפ"כ אינו דומה ללחם גמור ויש לו ג"כ דין כסנין ומכח ספק ראוי לכל י"ש שלא יאכל אפי' פחות מכזית כ"א בתוך הסעודה ובדיעבד או שאינו רוצה להחמיר על עצמו ואכל פחות משיעור ג' ביצים (היינו לחומרא) מברך במ"מ ועל המחיה (סי' קס"ח מ"א ס"ק מ"ד) ואם אכל כדי שביעה יעשה כמו בסמוך (בסימן ו') :

ו אם לש עיסה בלילה עבה במים ואח"כ טגנה בשמן או דבש או שבשלה אם יש בכל חתיכה כזית אפשר דזה הוא תואר לחם . וא"כ יש בזה ס' די"ל כיון שהיה עיסה בתחילה אע"פ שבשלה או טגנה אעפ"כ תורת לחם עליו וא"כ אפי' יאכל אחר הבישול אפי' פחות מכזית מברך המוציא וגם י"ל כיון שמעולם לא היה לחם גמור וא"כ כיון שבשל או טיגן בטל מתורת לחם לגמרי ואפי' יאכל כדי שביעה מברך במ"מ ועל המחיה . ולכך ראוי ליזהר שלא יאכל רק בתוך הסעודה או שיאכל עכ"פ כזית מלחם גמור כדי שיברך המוציא ובהמ"ז וא"צ לברך על עיסה זו . ובדיעבד אם אכל פחות מג' ביצים יברך על המחיה ואם אכל כדי שביעה מחויב ליטול ידיו ולברך המוציא על לחם גמור ויאכל כזית כדי שיברך בהמ"ז (ומש"כ בסי' ב' דמקצת האחרונים כ' די"ל לזה דין כסנין לגמרי אבל הכא לא הכריעו כלום) אך נוהגין אף לכתחלה לברך במ"מ ועל המחיה אם לא אכל כדי שביעה (ב) ודוקא שיש בכל חתיכה כזית אבל אם אין בכל חתיכה כזית לא עדיף מלחם גמור בסי' י' אבל לעיל בסי' ה' בלש במי ביצים כמו אלו שקורין (אייער קיכליך) אין חילוק אם יש בכל א' כזית או לא דדוקא בבישול י"א דמבטל מתורת לחם משא"כ באפיה דאדרבה ע"י האפיה נעשה לחם רק מצד הביצים י"ל דמבטל מתורת לחם וא"כ אין חילוק אם יש בכל אחד כזית או לא (שם) :

ז ואם לש העיסה בלילתה רכה במים ואח"כ אפה בתנור או אפי' שאפה במחבת בלא משקה כעיסה שאופין ממנו מולייתא שקורין (בלינצעס) ואף שמערבין בו קצת ביצים זה בטל ברוב במים ואף שמושחין המחבת במעט חמאה וביוצא בו שלא תשרף העיסה זה לא חשוב כלום וא"כ הוי לחם גמור ומברכין המוציא וברהמ"ז ואפי' טגנו בשמן ואפאו אח"כ דינא הכי

### נשמת אדם

קליפי אגוזים לברך בפה"ע דאין ראויין לאכילה כלל ואם כוונתו בעודן ירוקים גם ז"א דבזה מברך רק שהכל כדאיתא סימן ר"ב סעיף י"ד ומש"כ בא"ר דלא נטעי אדעתא דהכי דהא אנו רואים שאוכלין הפאמעראנץ משליכין הקליפה מה שאין כן גדול בדור ולא היה בקי בסחורות דאלו קליפות פאמעראנץ שבמדינתנו אינן מפאמעראנץ שאוכלין במדינה זו כי הם מעט אבל מביאים לאלפים ליטרות קליפו' אלו ממדינות שגדלים שם ושם נטעי אדעתא דקליפות נמי שהרי עומד לסחורה וכדאמרינן נטעי אדעתא דהותא ולכן נ"ל לברך בפה"ע :

(א) הב"י העתיק לשון האגור וי"ל דכוונתו שיאכל סעודה קבועה דוקא כמו הסעודה שאוכלין ערב וצהרים לאפוקי ג' ביצים אע"ג שהוא שיעור סעודה לעירוב ודעת קצת האחרונים שזה נקרא סעודה קבוע ע"ז כ' האגור לאפוקי סעודת עראי וא"כ אין מקום להשגת ב"י אבל עיינתי בא"ל שכ' דדוקא בערב ובוקר משום קביעות ושפיר השיג הב"י ומ"מ נראה דאינו משיג אלא דס"ל דאפילו בסעודת עראי מכני אם אוכל שיעור שאחרים קובעין אבל מ"מ מודה דשיעור הקביעות הוא כדרך שאחרים אוכלין סעודת ערב וצהרים וכן אמר לי הגר"א שאינו ישר בעיניו מה שכתבו האחרונים שהוא שיעור ג' ביצים :

(ב) דעת המ"א בס"ק ל"ו דבבישול לכ"ע מברך במ"מ דבודאי אין בו תואר לחם אבל השל"ה מגיה ברמ"א וכ"ל לאחר שטיגנה ובשלה וס"ל דאפילו בבישול ס"ל לר"ת דמברך המוציא אלא דוקא בפרימזל שקורין לאקשן שחתכן לחתיכות קטנות כחוטין דבזה לכ"ע לא הוי תואר לחם וכ"כ הגר"א שכן מוכח ברא"ש וכן משמע דעת הש"ע שכ' סתם בישלה דמשמע אפילו בקדרה ואפי' שהוא ספק אם יש בו תואר לחם כ' שמרדכי דיש להחמיר וכ"ז ביש בכל חתיכה כזית דאל"כ לא עדיף מפת

הכי א"ן אם דקין מאד אזי בודאי אין להם דין להם אלא דין כסנין (כדאיתא בסי' ג') אבל אם אין דקין מאד ראוי שלא לאכול כדי שביעה אלא בתוך הסעודה דאף שממלאין אותן אחר האפי' בגבינה ומטגנין בחמאה זה אינו מועיל לבטל מתורת לחם והסופגנין שקורין (פאמפושקעס) או (פירזניקעס) שבלילתן רכה אפי' אם נילושין במים כיון שמטגנין אותן בחמאה ושומן אפי' אבל כדי שביעה מברך במ"מ ועל המחיה (וסויזן גלאזין) דהיינו שמגלגלין עיסה הנילושה במים בלילתה עבה ואח"כ מטגנין במשקה יש לו דין המבואר בסי' ו' ואם נילוש ג"כ במשקה או שהם דקין מאד דינן כמו בסי' ג' (שם):

ח אבל מאחד מכל מינים אלו בתוך הסעודה תמצא בכלל מ"ג סי' ח' ט' י' על איזה מהם מברך אפי' בתוך הסעודה (שם):

ט ה' מיני דגן בין (גרופין) או (גאגאלין) שבישל עם שאר מינים כדרך שמבשלין (גרופין) עם בולבעש (וגאגלין) עם (ארבעס) אע"ג דהמין אחר הוא הרוב כיון שיש בו עכ"פ כ"כ מן ה' מינים אלו בענין שא"א לומר שנתבטל לגמרי מברכין במ"מ על (הגרופין) אמנם על שאר המינים צ"ע שהרי כיון שהם עומדים בפ"ע ואינן מעורבין וגם אינו ידוע אם זה מה שמבשלין ביחד היינו שיתנו ה' מינים טעם בשאר המינים דשמא איפכא היא שהקטניות יתנו טעם בגרופין ונ"ל שצריך לברך אבל אם נתמעכו ומעורבין אעפ"י ששאר המינים הם הרוב וכן (פיינקוכין) מקמח שמטגנין עם ביצים וגבינה כיון שיש בו עכ"פ קמח ליתן טעם מברכין במ"מ אבל אם נתן בו רק קמח לדבק בעלמא וכן לפתן שלפעמים נותנין בו קמח לדבקו נעשה טפל ומברך על העיקר וכן (טארטין) שעושין משקדים וצוקר ובצים עם מעט קמח לדבק בעלמא בטל במיעוטו כיון שהוא מעורב. ולענין ברכה אחרונה מבואר כלל נ' סי' כ"א כ"ב (סי' כ"ד מ"א) ועיין לעיל כלל מ"ב מדין עירב קמח עם קמח של שאר מינים:

י פרורי לחם שאין בכל פירור כזית שבשלן אע"פ שעדיין עליהם תואר לחם ואף שנפחו ע"י הבישול או שנדבקו יחד ע"י הבישול עד שנעשה מכל פירור כזית מברך במ"מ ואפי' אבל כדי שביעה ובלבד שלא יהיה שום פירור שיהיה כזית קודם הבישול וגם עכשיו יש בו כזית דע"ז מברך המוציא כדלעיל כלל מ"ב (ג) (סי' קס"ח):

יא אם לא בישלן אלא ששראן במשקין ואפילו במים או במרק או בדבש ונשתנו אם לא נשאר בהם תואר לחם מברך במ"מ ואפי' אבל כדי שביעה אבל אם עדיין עליהם תואר להם כיון שלא נתבשלו עדיין דין לחם עליו בכל הדינים ואם נשתנו המשקין מצורתן מחמת הפרורין בידוע שאין בהם תואר לחם ואם שרה ביין אדום מברך במ"מ. וכל זה אם אין בכל פירור כזית אבל ביש בהם כזית אפילו אין בו תואר לחם מברך המוציא (שם):

יב (קניידלך) שעושין ממצה כתושה או מלחם מפורר ומערבין אותן בשומן וביצים וחלב והוזרין וגובלין ומבשלים או מטגנין אותם אע"ג שחזרו קודם הבישול להיות בכ"א כזית מברך במ"מ ואפילו נבלן בדבש ואפה בתנור כמו (לעקיך) דכיון שגבלן תחלה במשקין ועבר הימנו כל תואר לחם קודם שחזר ונבלן. ומ"מ יש להחמיר (בלעקיך) ואם גבלן במים יש ליזהר לעשותן פחות מכזית כן נ"ל דלא כמ"א שהניח בצ"ע (ד) (שם):

יג פרורי לחם קטנים שנותנים לשכר חם ואין כוונתו רק ליתן קצת קיוהא בשכר א"צ לברך כלל על הפרורים דבטלים לגבי השכר ואם הפרורים בעין ויש בהן ממשות אינן בטלים

וצריך

## נשמת אדם

מפת גמור פחות מכזית דאמרינן דבישול מבטל שתואר לחם:

(ג) ז"ל לבוש בסימן קס"ח פרורי לחם כו' אם נתבשלו והיה בהן קודם שנתבשל בכל פירור כזית כו' ואם לא היה בכל פירור כזית קודם שנתבשל אלא שנתחבר על ידי בישול כו' מברך בורא מיני מזונות ואין ספק שכוונתו דאפילו נתחבר ע"י הבישול ויש בכ"א יותר מכזית אעפ"כ מברך במ"מ וכמו שכתב בא"ז ודלא כתוי"ט שהביא בא"ר וזה כ"ל ג"כ כוונת המ"א בסי' קס"ח סעיף קטן כ"ד וכוונתו דהוי אמינא מדכתב בשולחן ערוך שנדבקים יחד וה"א דדוקא כשנתבשל כ"כ עד שנדבקו יחד כמו שיש חילוק במבשל חטים ושעורין בסי' ר"ח סעיף ב' ע"ז כתב דליתא שהרי בפרוים נמי דינא הכי אלא לרבותא נקט דאע"פ שנדבקו עכשיו ויש עכשיו לאחר הבישול יותר מכזית כיון שעכ"פ קודם הבישול היה פחות מכזית מברך במ"מ וזה ברור וה"ה אם על ידי בישול נתפח ונעשה יותר מכזית אעפ"כ מברך במ"מ ובא"ר הניח דין זה בצ"ע ממה שכתב המ"א בס"ק כ"ח מענין קניידליך שחזר וערכן מספק המ"א וא"כ ה"ה הכא ונ"ל דאין ספק כלל דהתם חזר וגבלן קודם שבשלן וא"כ קודם הבישול כבר יש בהם כזית מה שאין כן כאן שנתחברו או נתפח על ידי הבישול אין סברא כלל שעל ידי בישול ישתנה דינו לברך המוציא דהא לדעת קצת פוסקים קיי"ל כר"י דבישול מבטל מתורת לחם ואף דלא קיי"ל הכי מ"מ כיון שקודם שנתחבר או שנתפח היה ראוי לברך במ"מ ואיך יהיה הסברא דע"י שבישל יותר יתחייב עי"ז לברך המוציא ומכ"ש לפי מה שכתוב בסמוך דאפי' בשערסן מברך במ"מ פשיטא דאין ס' כלל:

(ד) במ"א הניח בצ"ע דהא הש"ס מפני בשערסן מברך המוציא. והא"ר כתב די"ל דשאני התם דמיירי שחזר ואפאן בתנור וכמש"כ רש"י בהדיא שם בברכות. אבל על ידי בישול י"ל דלא מהני שערסן ע"ש. ובאמת בגמרא לא נזכר שאפאן רק רש"י כתב כן. וי"ל דס"ל לרש"י דאין סברא לומר דעל ידי מה שחבר על ידי משקין יחזור להיות לחם. שהרי אדרבה על ידי משקין נמי בטל מתורת לחם. כדאיתא סי' קס"ח סעיף י"ב. וכמו שכתב המ"א הנ"ל. ולכן כתב רש"י שאפאן ועל ידי האפיה נעשה לחם כדמצינו בקנובקאות והוא עיסה שנילושה מקמח קליות והייבת בחלה דעל ידי האפיה נעשית לחם. ואמנם הראוי לי שהרב המ"ן דק"ק שקלאוו השיג על זה דבמנחות כתב רש"י בשערסן כיון שגבלן ביד הוי תנור ולא כתב בשאפאן. וא"כ ספיקא של מ"א במ"ע. ואחר העיון נ"ל דהאי דינא דקניידלין אינו דומה לגא דערסן





וצריך לברך גם עליהם (סי' קס"ח במ"א ס"ק ל'):

יד קמח של א' מה' מיני דגן שבשלו עם מים או משקים עד שהוא עב קצת אעפ"י שא"צ ללועסו עכ"פ זה הוא דרך אכילה ומברך במ"מ ועל המחיה ואם הוא רך כדי שיהיה ראוי לשתיה מברך שהכל ובו"נ לפיכך זופא שעושין מקמח קלי שמטגנים הקמח בחמאה ושופך עליו מים הרבה מברך שהכל (סימן ר"ח סעיף ו') שאין זה דרך אכילה אלא דרך שתיה:

טו לביבות שבשלן במים (פארפיל לאקשין קניידליך) ודומיהן אם אוכל הלביבות עם המרק יברך רק על הלביבות דהרוטב בטיל לגבייהו ואם אינו אוכל הלביבות ורוצה לשתות המים לבד נ"ל דהוא ספק וראוי לברך על מעט לביבות במ"מ. וגם יברך על ד"א שברכתו שהכל ויאכל עכ"פ כזית מן הלביבות וגם מן הדבר אחר יאכל או ישתה כשיעור כדי שיברך על המחיה וגם בנ"ר ואם אין לו ד"א יברך על הרוטב שהכל (ה):

## נשמת אדם

אם

דנ"ד בסוגיא דאמר ר"י מנה אמינא כו' הרי שמביא ראיה דעל פרורין כזית מברכין המוציא דה"א דאפילו על פרורין כזית מברכין במ"מ. והנה בין לשיטת רש"י דמפרש דמיירי על ידי בישול. וא"כ י"ל דס"ד דבישול מבטל וכס"ד דגמרא בשמעתין דשלקות. ואם כן עדיין קשה דמאי מייתי ראיה ממנחות דשמא התם כר' מאיר אתיא. אבל לר"י בישול מבטל ופשיטא דקשה לשיטת תוספת דמפרשי שדיבק על ידי מרק. וכי ס"ד שבשביל שערב עם דבש יתבטל מתורת לחם ופשיטא דקשה לשיטת ר"ש במסכת חלה והביאו הרא"ש בפ' כ"ש דכתב דלכן במנחות מברך המוציא משום שהיה במנה מועט. אם כן פשיטא קשה מאי ראיה מייתי ר"י במנחות. וגם קושית אביי שהקשה מליקט מכולן לשיטת תוס' דר"ל מב' מינים. וא"כ הוי לחם גמור ולמה לא יברך המוציא. ומאי ענין זה לחביצא. ועוד דהא כיון דמר"י משמע שהספק אלו היה אם על פירורין כזית מברכין המוציא. שהרי על זה הולך להביא ראיה א"כ משמע אבל בודאי על פחות מכזית פשיטא דמברך במ"מ ואביי ס"ל דאפילו על פחות מכזית מברך המוציא קשה במאי פליגי. ולכן כ"ל דטעמא דרב יוסף דס"ל דדוקא על פרוסה גדולה מברכין המוציא אבל פירורין מחמת קטנן לא חשיבי לברך המוציא וכדעת הראב"ד שהביאו הב"י בסי' קס"ח דעל פחות מכזית פת מברך במ"מ וכן דעת ר"ת בתוס' גבי פת לנומה ע"ש ואתא ר"י לאשמועינן דעכ"פ על פרורין כזית מברך המוציא ולאפוקי מדעת ר' חייא דף ל"ט דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת דמשמע דדוקא על פת שלם מברך המוציא וע"ש בתוספת ואגב אתא לאשמעינן דאפי' אם עירב הכזית במרק ודבש או שבישל לדעת רש"י אעפ"כ מברך המוציא אבל פחות מכזית פשיטא ליה דלכ"ע א"צ לברך המוציא אפי' היא בעין וכדעת הראב"ד באמת ולכן מייתי ראיה ממנחות דעכ"פ על פירורין כזית מברך המוציא וזה סברא פשוטה לר"י דאין חילוק בין עירב בדבש או לחם גמור וכ"כ בתר"י רק שעיקר ראייתו שלא נתבטל מחמת קטנו ולכן פריך אביי לסברתו לתנא דבי ר"י וכי פליג ג"כ בברכת המוציא ואת"ל דפליג מ"מ קשה מברייתא דליקט מכולן דבהדיא איתא דמברכין המוציא אף על פירורין קטנים פחות מכזית וזה אין סברא לר"י לחלק בין לתוריתא דנהמא או לא אלא שמחלק בין פרורים גדולים לקטנים לאביי ס"ל דאפילו פחות מכזית מברכין המוציא דמשום קטנן לא נתבטל מתור' פת וע"ז משני ר"י דלעולם מחמת קטנן לא חשיבי וברייתא מיירי בשערסן או בבא מלחם גדול דחוזר לחשיבותו וכן כ' רש"י ד"ה הכא במ"ע כו' והא דקתני כו' דחשוב למהוי לחם בבא כון. אבל אם אין נפרס כולו לא חשיבי פתיתין כו' הרי להדיא דטעמא דר"י משום שהוא קטן לא חשיב לברך המוציא ואביי ס"ל דמשום קטנן לא נתבטל וע"ז קאמר הש"ס מאי הוי עלה וקאמר ר"מ דמברכין המוציא ואפי' אם מעורב בדבש כחבילא ומפרש רבא דדוקא בתוריתא דנהמא דאז לא נתבטל מתורת לחם וא"כ בשלמא לר"י דלא אזיל בתר תוריתא דנהמא רק מחמת קטנן לא חשיב וא"כ כשחזר וערסן חוזר לחשיבותו שהרי מעולם לא נתבטל מתורת לחם רק מחמת קטנן שהרי אפילו היו הפרורין בעין בלא שום תערובת משקין ס"ל לר"י דמברכין במ"מ. אבל לדידן דאזלינן בתר תואר לחם. וא"כ תיקף כשנתבטל מתורת לחם ע"י שערבן בדבש ונתבטל תואר לחם. וא"כ בודאי ע"י מה שערסן לא יחזור לתורת לחם. שהרי עדיין אין בו תואר לחם וכמו שכתבתי לעיל סי' הסמוך בשם הלבוש בנדבקו ע"י בישול אעפ"כ מברך במ"מ וא"כ מ"ש בנתדבק ע"י בישול או שדיבקו ביד כן כ"ל שהוא פירוש מדויק בסוגיא:

ועוד כ"ל דראוי לברך במ"מ כדאיתא בש"ע סי' קס"ח סעיף ז' וסעיף י"ג. בכל דבר ס' אם לא שיאכל כדי שביעה. ועוד שהרי להרמב"ם לכל הפירושים שכ' הב"י ס"ל דהא דאמרי' דיש בו כזית אפי' ע"י בישול מברך המוציא מיירי דוקא שיש בו עכ"פ קצת תואר לחם. וא"כ באלו (קניידליך) אין ס' לברך במ"מ ולפ"ז אפי' חזר ואפה בתנור כמו (לעקיך) ג"כ כיון שכבר נתבטל מתואר לחם ע"י הדבש לא מהני מה שחזר וערסן. אך בסי' תע"א כתב רמ"א דנתפררה ונילושה ביין ושמן וחזר ואפה אינה נקרא מצה עשירה. וכתב מהרי"ל שכן משמע בירושלמי וא"כ יש להחמיר בלעקיך. אבל בהרמזיל כ"ל דאין ספק כלל דעיגון הוי כבישול כדאיתא בסי' קס"ח. ומה שפירשתי בסוגיא מוכח נמי לפי מש"כ הרמב"ם בפ' י"ג ממעה"ק וז"ל. מחבת ומרחשת כיצד נותן שמן בכלי ונותן עליה הסולת ונותן על הסולת שמן אחר ובולל ולש בפושרין ואופה במחבת ופותת ונותנה בכ"ש ויוצק עליה שאר שמן עכ"ל. הרי דס"ל שלא טיגן כלל המנחות וכ"ל דזה תליא בגרסתו שגרס במנחות (ס"ב) המרחשת עמוקה ומעשיה רכין. וע"ש בפי' המשנה אבל גרסת רש"י שם וכ"כ הסמ"ג ומעשיה רוחשין. וע"ש ברש"י. ואמנם כ"ז שגבלן במי ביצים ודבש ושומן. אבל אם גבלן במים אף שנתן לתוכו מעט דבש או שומן לא עדיף מעיסה שבלילתו רכה בסי' קס"ח. וכתבתי דינו בסימן ו' דלר"ת מברך המוציא. ואמנם דוקא כשיש בכל (קניידל) כזית אבל אם הוא פחות מכזית לא עדיף מלחם גמור דאם אין בו כזית ובשלה דמברך במ"מ:

(ה) בסי' ר"ח כתב המ"א דעל מי לביבות לדעת הרמב"ם שכתבתי כלל כ"ב ע"ש בשלקות דדוקא אם דרך לשתות המים מברך שהכל ולדעת הרא"ש שם מברך במ"מ וכ"ב התוס' ועייכתי בתוס' וי"ל דהוא אזיל לשיטתו שכ' בשתיתא דאם עשה לרפואה מברך שהכל משמע אבל אם לא מחמת רפואה מברך במ"מ ע"ש היטב בלשונו שכן משמע וא"כ י"ל שפיר דלדידן דקי"ל דאפילו שלא לרפואה כיון שהיא רכה מברך שהכל אך באמת הדין דין אמת כמש"כ המ"א דבטל לגבי הלביבות ומש"כ המ"א שם עוד מידי דהוי אמי קטניות שמברך בפה"א ואלו בשלן עד שנתמעכו מברך שהכל כו' כ"ל כוונתו דהא בקטניות שנתמעכו ר"ל דרך כלי מנוקב וידוע דהיינו ששופכין עליו מים הרבה ואז יצא דרך כלי מנוקב ואז מברכין עליו שהכל ואלו בישל הקטניות והאכלו שלמים מברך אפילו על המים בפה"א וא"כ מוכח דהרוטב דינו כמאכל עצמו וא"כ ה"נ אע"ג דבשתיתא רכה מברך רק שהכל מ"מ אם בישל הלביבות ויש בעין דין הרוטב ג"כ כמו הלביבות וא"כ אם אוכל הלביבות א"צ לברך על הרוטב דנעשה טפל ואם שותה רק הרוטב משמע מדברי המ"א דמברך ג"כ במ"מ לדעת הרא"ש ולפי מה שכתבתי לעיל כלל כ"ב כ"ל דאין כאן מחלוקת כלל דגם הסמ"ג מודה דאם אוכלן עם הלביבות דאינו מברך כלל על הרוטב במיני דגן שדרך לבשל לצורך מימיהן ודרך לשתותן לכ"ע מברך במ"מ וזולת הרא"ש אבל הסמ"ג מיירי מרוטב של לביבות שאין דרך לשתו' כלל אלא או שאוכלן עם הלביבות או ששופכין וע"ז כ' כיון שאין דרך

לשתותן

**טז** אם בישל רק מעט לביבות ועיקר כוונתו רק בשביל המים והרוטב כמעט צלול בזה אין המים בטלים ללביבות ומברך על המים שהכל ועל הלביבות במ"מ וגם בזה יותר טוב שיברך שהכל על ד"א (ע"ש בנ"א) :

**י** (האבערני גריץ וגערסטני גריץ) במדינתנו ידוע שנחלק כל גרעין לשנים ולכן אין ספק ומברכין עליהן במ"מ והמים שנתבשל בהם דינן כמו בלביבות בסי' ט"ו ט"ז (כ"ז מבואר בש"ע סימן קס"ח ושם במ"א ובסי' ר"ה במ"ב ס"ק ו' ובסי' ר"ח במ"א ס"ק ז') :

## כלל נה. דין ברכת היין ואם פוטר שאר משקין (סי' ר"ב וקע"ד) :

**א** על היין בין שהוא חי או מבושל או קונדיטון דהיינו שנתנו לתוכו דבש ובשמים ונ"ל דה"ה מה שקורין (ווערמיט ווין) שהוא מר (סי' ר"ב אסרי לענין יי"נ דינו כיין לכ"ד ע"ש בנ"א) ואפילו אם מריח כחומץ כיון שיש לו טעם יין חמרא הוא ומברך בפה"ג אבל אם נחמץ כבר שיש ב"א נמנעין לשתות מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל ומ"מ אין אנו בקיאין בזה ולכן אם אינו חמוץ מאוד אז יברך על יין גמור תחלה כדי שיוכל לברך תחלה וסוף כברכת היין (ר"ב) :

**ב** שמרי יין שנתן עליהם מים אע"ג שבזמניהם שהיה יינם חזק אם נתן בו ג' מדות ומצא ד' מדות מוכח מילתא שהיה עדיין בשמרים יין והוי כיין מזוג ומברכין בפה"ג אבל יינות שלנו שאינן חזקים לעולם מברכין שהכל וה"ה אם עצרו החרצנים בבית הבד ואח"כ נתנו עליהם מים דינו כשמרים אבל אם לא נדרכו אלא ברגל אפי' אם לא מצא מים יותר ממה שנתן או אפי' בפחות אפ"ה מברך בפה"ג דיין הוא והמים נבלעי' בזגים ובמה שיצאו בו הרבה יין (ר"ד) :

**ג** יין שנתערב במים אם אין בו אלא א' משש במים ודאי בטל דאף על גב דקיי"ל טב"ע דאורייתא מ"מ לא חשיב טעם לברך בפה"ג ואם יש בו יין יותר אם דרך אנשי מקומו למזוג אותו כ"כ מברך בפה"ג וא"ל בטלה דעתו וכן אם נתערב בשאר משקין אם נתערב כ"כ עד שנפגם טעם היין מברך שהכל ובשכר תאנים שאינו מפסיד כ"כ אזלינן אחר הרוב (ר"ב) :

**ד** כשם שפת אם קבע עליו פוטר כל מיני מאכל כן הקובע עצמו לשתות יין אעפ"י ששותה גם שאר משקין א"צ לברך עליהם לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה ודוקא שהיו המשקין עומדין לפניו בשעה שבירך על היין או עכ"פ שהיה בדעתו לשתות משקין אבל בלא"ה אפי' קבע עצמו לשתות יין כיון די"א דבזמן הזה אין קביעות ליין א"כ הוי ספק ברכה (עיין בנ"א) (סי' קע"ד סעיף ב' וסי' ר"ח במ"א ס"ק כ"ד) :

**ה** שתה יין בדרך ארעי כוס א' או ב' ואין בדעתו כלל למשוך עצמו ביין וגם לא היה בדעתו בשעה שיברך על היין לשתות שאר משקין צריך לברך על שאר המשקין אמנם לענין ברכה אחרונה יש להסתפק דבסי' ר"ח ס"ק כ"ד משמע שאפי' שותה כוס א' פוטר וכן משמע להדיא בשל"ה ע"ש במ"א ולפי מה שאכתוב בנ"א אני מסופק בדין זה :

**ו** המקדש על היין ודעתו לשתות יי"ש או (קאווע) . המ"א כתב דא"צ לברך על המשקין ול"נ

דצריך

### נשמת אדם

לשתותן וכזה כתבתי שם דכ"ע מודים בזה דבעינן שיהיה דרך לשתותן . עוד כ' שם המ"א דבזופא עם מעט קמח ולביבות א"כ עיקר כוונתו על המים ואינו טפל ללביבות א"כ ראוי לברך על המים תחלה ואח"כ על הלביבות וכוונתו על המים שהכל ועל הלביבות במ"מ וכ"כ בסימן ר"ח ס"ק ז' להדיא . ל"ע דזה דוקא לטעם הרא"ש דתלי אם מבשל לצורך הירקות אבל לדעת הרמב"ם הוי איפכא כיון דבישל לצורך המים הוי ראוי לברך במ"מ על המים ול"ל דכוונת המ"א דדומה לשתיתא הרכה וראוי לברך שהכל רק אם הלביבות עיקר נעשה המים טפל אבל במעט לביבות דלא נעשה טפל וא"כ דומה ממש לשתיתא ומברך על המים שהכל ומ"מ גם על הלביבות צריך לברך כיון שהם מה' מינים לא בטיל ויותר נראה דמחמת מיעוטן אין טעם כ"כ ברוטב והמשקה לגוף ולכן לכ"ע מברך רק שהכל על המים ואמנם הלבערנע גרויפין דידוע שהכל דרך אכילתו רק לעשות ממנו זופא ל"ע ובסי' ר"ח סעי' ז' משמע דוק' אם ראוי לאכילה ואף למש"כ המ"א שם דא"נ ללועסו מ"מ בעי' שיהיה עבה וא"כ אפשר דאין מברכין רק שהכל אעפ"י שנתערב גם הגרויפין עם המים אבל מדברי הרא"ש ותר"י עיין בב"י סי' דהשכר מברכין שהכל מפני שהמשקה לגוף משמע דאם מעורב עם האוכל מברך במ"מ ואפשר דשאני שתיתא שנעשה מקמח ואין ניכר כלל במים מש"ה מברך שהכל אבל בגרויפין שיש ממשו קיים למה יגרע הברכה ואפילו כשמבשלין רק מעט גרויפין כדי לשתות המים כדרך שעושין לחולה לא מיבעי לדעת הרמב"ם והרשב"א כיון שדרך לבשלן לשתות מימיהם דראוי לברך על המים במ"מ אלא אפילו לרא"ש סברי כיון שתמיד מבשלין לאכול גם הגרויפין א"כ אף כשמבשל לשתות רק המים מ"מ ראוי לברך על המים במ"מ כמ"ש בהדיא דבטלה דעתו ואפשר כיון שהוא רק מעט גרויפין לא יהבי טעמא כ"כ במים גם נ"ם דבטלה דעתו דמחמת המיעוט הלא מבשלים לצורך מימיהם וכ"כ המ"א שם דאפשר דאין המים בטלים ולכן ראוי שלא לשתות מי גרויפין אלא שיברך תחלה על דבר אחר שהכל וגם על דבר א' במ"מ ומ"ם המ"א דיברך על הגרויפין בפה"א מיירי בגרין שלימים כמ"ש בהדיא וכ"כ הב"ח וז"ל שעורים שלימים וגרין שלימים עכ"ל וז"ל של"ה גרויפין וגרין אין לאכלם אלא בתוך הסעודה כשגרעינים הם שלימים עכ"ל אבל גרין שלנו ידוע שהוא נחלק לחלקים ובהדיא איתא דף ל"ז אלו הן מעשה קדרה חילקא ופירש"י שנחלקה א' לשנים עכ"ל ובאמת כשהן שלימים אף שיש בהם איזה גרעינים שנחלקו אזלינן א"ר הרוב כן נ"ל . וכן נ"ל עיקר דאם הגרויפין מעורבים עם המים דהיינו שיש הרבה גרויפין ראוי לברך במ"מ אבל אם בישל רק מעט גרויפין וכמעט המים היא צלול מברך על המים שהכל ועל הגרויפין שנחלקו במ"מ . ומ"ש הג"ה בסי' ר"ה שמברך על המים תחלה צ"ע שהרי במ"מ ודאי קודמין לשהכל ואפילו אם ברכת שהכל חביב עליו כדאיתא לקמן כלל נ"ז ואפשר משום דמספקא ליה שמא כשיברך תחלה במ"מ יפטור גם המים ולכן מברך על המים תחלה וצ"ע:

(א) **כתב** המ"א בסי' קע"ד ס"ק א' דיין של קידוש פוטר כל המשקין ול[illegible]יירי בסי' קע"ז ס"ק א' כ' בפ"א



דצריך לברך ולכן הנכון שיכוין שלא לפטור המשקין ואעפ"כ יברך שהכל על מעט (צוקער) ויכוין לפטור גם המשקין (א) :

**ז** כשמברך על היין מתוך הסעודה להוציא אחרים בברכתו יאמר סברי רבותי ר"ל תנו דעתכם לשמוע ולצאת כיון שטרודין באכילה כדי שיפסקו מאכילתן ולכן משום לא פלוג אומרים לעולם סברי וי"א דוקא על היין משום שלפעמים מביא יללה לעולם ולכן אומר סברי ר"ל שאני סובר שיין זה הוא לברכה ולא לקללה ובבהכ"נ ובברהמ"ז הולכין אחר המנהג אבל אין אומרים ברשות על קידוש והבדלה כיון שהוא דבר שבחובה ועיין לעיל מדין המוציא (ועיין בסי' קע"ד ובב"י ריש סי' קס"ז) :

## כלל נו. דין עיקר וטפל (סי' רי"ב) :

**א** כ' דבר שהוא עיקר אכילתו עכשיו ואוכל עמו או לאחריו איזה דבר לטפל וכ"ש אם הם מעורבין שאז הולכין אחר הרוב והרוב הוא העיקר ובחמשה מיני דגן הם העיקר כדלעיל כלל נ"ד מברך על העיקר ופוטר את הטפל וא"צ לברך עליו לא לפניו ולא לאחריו ודוקא על פי ד' תנאים . (א) שיהיה דעתו עליו בשעת ברכה או שרגיל בכך' (ב) שאוכל הטפל באותו מעמד לאפוקי אם הלך בנתיים לדרך אחר . (ג) שאין כוונתו כלל לאכילת הטפל ואינו אוכלו אלא בשביל העיקר . (ד) שאוכל העיקר תחלה ולכן אם חלש לבו ואוכל דג מליח או צנון ובצל וכרי לבטל טעם החריפות אוכל גם מעט פת או דבר אחר וכן השותה יין שרף ואוכל אחריו מעט פת מברך על העיקר וא"צ לברך על הטפל ודוקא שהיה דעתו על זה בשעת הברכה או אפי' שלא היה בדעתו בפירוש רק שרגיל בכך ואוכל העיקר תחלה ולכן אפי' לא היה הטפל בשעת ברכה והביאו לו אח"כ מ"מ א"צ לברך על הטפל אבל אם אינו רגיל בכך וגם לא היה בדעתו בפירוש או שאכל הטפל קודם שאכל העיקר או אפי' שהיה דעתו אלא שהלך אחר הברכה לחדר אחר ליקח הטפל בענין דהוי שנוי מקום כדלקמן כלל נ"ט צריך לברך גם על הטפל (סימן רי"ב) :

**ב** כל זה כשאין כוונתו לאכול הטפל ואינו אוכל אותו רק להפג המרירות אבל אם כוונתו ג"כ בשביל הטפל כגון ששותה י"ש ואכל ג"ב (לעקיך) או מרקחת אע"ג שנראה שא' עיקר והשני טפל כיון שכוונתו לאכילת שניהם וא"כ אין זה טפל לזה וצריך לברך על (לעקיך) או המרקחת תחלה שהם חשובים ואח"כ מברך על היי"ש (א) אף שהיין שרף חביב עליו כדלקמן כלל נ"ז (שם) :

אם

### נשמת אדם

במ"א דאם אין דעתו לאכול פת ואוכל מעט אין פוטר שאר מאכלים דלא קיי"ל כר"ח דאמר פת פוטר כל מיני מאכל אלא דוקא בקבע סעודה על הפת אמרי' דכל המאכלים מחמת פת באים אבל כשאין דעתו לאכול פת אינו פוטר עכ"ל ומשמע לפ"ז דביין דקיי"ל כר"ח . כמש"כ הרא"ש וכדאי' בסימן קע"ד סעיף ב' א"כ אפילו בלא קבע עליו פוטר ול"ע דמנ"ל לעשות פלוגתא רחוקה דלר"ח אפילו אכילת עראי דפת פוטר כל מיני מאכל ולדידן אפי' בקביעות דפת אינו פוטר רק דברים הבאים מחמת הסעודה א"ו משמע דגם ר"ח מיירי דוקא מאכילת קבע דפת ואז ס"ל דפוטר הכל ובזה לא קיי"ל כר"ח ודומי' דהכא מיירי ר"ח ביין דפוטר היינו דוקא בקבע לשתות ובזה קיי"ל כר"ח אבל באכילת עראי דפת ויין גם ר"ח מודה דאינו פוטר וכ"כ הרשב"א בהדיא וז"ל והא דאמרינן יין פוטר כו' לאו במשקין הבאים בתוך הסעודה אלא בקבע עצמו לשתות יין וכ"כ הא"ר בשם הלבוש וז"ל ואם בירך על היין שקבע עליו ורוצה לשתות שאר משקין א"צ לברך דנעשין טפלה לו עכ"ל וכ"כ ע"ת וכ"כ המרדכי בפ' כ"מ בשם תוספת וז"ל כמו שקובעין בפורים וסעודת מילה ועיין בט"ז סימן קע"ד ס"ק ב' ובמ"א סי' ר"ח ס"ק כ"ד ומש"כ שם בד"מ סימן קע"ד דהמרדכי כ' דבזמה"ז שאין קובעים על היין צריך שיהיה המשקין לפניו בשעת ברכה ומהר"א כתב דאין חילוק בין זמה"ז לזמנם וגם א"ר כתב דתכי דעתו אפילו אינו לפניו עכ"פ משמע דאף בלא קביעות פוטר נ"ל דכוונתם שאין הקביעות חשוב כ"כ כבזמנם שנאמר שהוא כסעודה דפת דפוטר אפילו אין לפניו ואין דעתו אבל בודאי בעינן עכ"פ שיקבע עצמו לשתות יין דאז כל המשקין נעשים טפלה ליין:

**הן** אמת דתמש"כ השל"ה בסי' ע"ב כלל י"ב דין ב' מוכרח [illegible]אי דס"ל דאפילו לא שתה רק כוס אחד של יין פוטר כל המשקין לדעת הטור וכן משמע מלשון הש"ע דלא חילק נ"ל דס"ל לשל"ה דמש"כ הטור דיין פוטר משום חשיבותו היינו כיון דס"ל להטור דבזמה"ז מהני קביעות כמש"כ בסי' קע"ד וכיון דדרך לקבוע עליו מהני אפילו כשלא קבע וכ"כ מ"א סברא זו ריש סי' קע"ז גבי פת אבל באמת י"ל דגם דעת הטור דוקא כשקבע על היין כמ"ש המרדכי בשם התוספת והרשב"א ולבוש אלא דס"ל דמהני קביעות בזמה"ז אבל כששותה רק בדרך עראי בוודאי כמו שמסופק המ"א בפת ה"ה ביין דמ"מ וכ"ש שדעת התוספת בפרק כ"מ דלא קיי"ל כר"ח אף ביין וא"כ מניין לומר דגם שאר פוסקים אינם חולקים על תוספת אלא דדוקא בקבע ומכ"ש כשמקדש על היין ופשיטא כשאינו שותה אלא מלא לוגמיו וזה דומה לפחות מכזית בפת שכתב המ"א דאין פוטר דדוקא כשקבע על פת או יין אז נעשה הכל טפל אבל אם אין כוונתו כלל לשתות איך יפטור וכאן לא שייך מש"כ המ"א שם בפת אם לא בשבת היינו משום דבשבת נחשב כזית פת לקביעות כיון דחובה עליו שיאכל כזית וחשוב סעודה אבל כוס של קידוש לא חשיב סעודה כדאיתא בסי' רע"ג ס"י וע"ש בט"ז ומ"א ולכן נ"ל דאפי' כשהמשקין לפניו יברך תחילה על מעט צוקר ויכוין לפטור המשקין וא"ל שהצוקר הוא טפל לקאווע א"א דכיון דהכא נהגו לעיקר קודם צריך לברך עליו כדאיתא בסי' רי"ב והצוקר בודאי לא נפטר בברכת היין אף שהוא טפל לקאווע ואף שהמ"א כתב בסי' קע"ד ס"ק ט' בשם ש"ג הש"ג דפוטר ע"ש אינו דומה דדוקא כשאוכל למתק השתיה שלפניו אבל הכא שאוכל הצוקר תחלה צריך כנ"ל ועיין ברש"י ותוספת גבי הלכות סעודה וברמב"ם פ"ד מה' ברכות משמע להדיא כדבריהם דמחמת דהכל נעשה טפלה לפת ולא משום חשיבות:

(א) **עיין** במ"א סי' רי"ב ס"ק ג' מה שהקשה על האגור . וצ"ל לתרץ בהקד' מה שהקשה המהרש"א בסוגיא

דשם

ג אם הטפל הוא פת נ"ל דאם אוכל פחות מכביצה א"צ נט"י ואם כביצה יטול ידיו ולא יברך ענט"י (דפחות מכביצה בלא"ס י"א שא"צ ענט"י ולכן נ"ל להכריע כן) (עיין סי' קנ"ח) :

ד הרוצה לשתות יין ואוכל תחלה כדי שלא ישתה אליבא ריקנא ואם היה מברך על היין תחלה היה נפטר האוכל מטעם טפל אך כיון שאוכל הטפל תחלה צריך לברך עליו וי"א שמברך עליו ברכתו הראוי לאותו דבר וי"א שמברך רק שהכל כיון שהוא טפל הפסיד ברכתו הראוי לו ואם ברכ' העיקר הוא שהכל כגון ששותה יי"ש וברכת הטפל הוא ברכה אחרת דכ"ע כיון שאוכל טפל תחלה מברך עליו שהכל כברכת העיקר ואין צריך לברך עוד על העיקר (רי"ב) :

ה כששותה באמצע הסעודה ואוכל עמהם איזה דבר למתק השתיה אע"ג דלולי השתיה היה צריך לברך עכשיו נעשה טפל לשתיה וא"צ לברך לכן על העשב שקורין (פאליטרון) א"צ לברך דהוא נעשה טפל למשקה והמשקה לסעודה (כמש"כ מ"א סי' קע"ד ס"ק ט' בשם הש"ג) :

## כלל נז דין קדימה בברכות (רי"א) :

א מצוה לעולם להקדים לברך על החשוב יותר מפני חשיבתו או על החביב מפני חביבתו ואנו בני אשכנז קיי"ל כהפוסקים דמה שהוא רגיל להיות חביב עליו אפי' אם עתה חפץ במין הב' נקרא חביב לענין זה (אבל הרמב"ם ס"ל דחביב מקרי מה שחביב עליו באותו פעם) :

ב חשוב לענין זה הוא על א' מג' אופנים . (א) ז' מינים הנזכרים בשבח א"י בפרש' עקב דכתיב ארץ חטה ושעורה גפן והוא כולל בין ענבים לחים או יבשים או יין . תאנה . ורמון . זית . ודבש הוא תמרים . וכיון שנשתבח בהן א"י הם חשובים יותר משאר מינים . (ב) דבר שברכתו מבוררת יותר על מין פרטי שבזה הוא שבח יותר להקב"ה שמראה בזה השגחתו בפרטית כגון ברכת המוציא שהוא מיוחד רק לפת וכן במ"מ או בפה"ג וכן בפה"ע ובפה"א שהם מבוררים יותר מברכת שהכל שהוא כולל כל המינים . (ג) בז' מינים הנזכרים יש נ"כ א' חשוב מחבירו שכל מה שמוקדם בפסוק הוא יותר חשוב מהמאוחר :

ג הא דאחד מוקדם לחבירו דוקא כששניהם לפניו ורוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם או שמין החשוב אינו לפניו א"צ להמתין (עיין לקמן כלל ס' סי' ג') :

ד הא דא' מוקדם לחבירו דוקא אם ברכותיהם שוין כגון ענבים ותפוחים וביוצא בזה דכיון דצריך לברך על אחד מהם ולפטור את חבירו יש בזה חשיבות אבל אם אין ברכותיהן שוין כגון צנון וזית שברכותיהם בפה"א ובפה"ע שצריך ע"כ לברך על כאו"א אין כאן חשיבות כלל ומברך על איזה שירצה אפי' הב' ממין ז' וגם חביב (רא"ש) וי"א דלעולם אזלינן בתר החביב (רמב"ם) ודוקא כשאין ברכת האחד מבורר מחבירו אבל כשברכת אחד מבורר כגון במ"מ וכן בפה"ג וכ"ש המוציא זה מוקדם לכל דבר חוץ מקדימת הפסוק :

ה לפיכך היו לפניו מיני פירות וברכותיהם שוין ואין ביניהם מין ז' מקדים החביב ואם יש ביניהם מין ז' אפילו הוא חצי פרי מקדים לברך על מין ז' אע"פ שהב' שלם וחביב עליו ומ"מ אם שניהם מין ז' או שניהם אינם מין ז' מקדים השלם ואם א' חביב ואחד שלם שלם עדיף ואם אין ברכותיהם שוין אפי' היה א' ממין ז' כגון צנון וזית אין כאן קדימה כלל ועכ"פ יברך על מין זה שהוא חביב עליו עכשיו (דבזה יוצא לכ"ע שהרי לרמב"ם לעולם אזלינן אחר שחביב לו עכשיו ואפילו לרא"ש שמברך על איזה שירצה מ"מ שהרי רוצה כידו) ונ"ל דאם ברוב הפעמים הפ"ע חביב לו אף שעכשיו רוצה יותר וחביב לו הפ"א יותר טוב שיקדים לברך על פה"ע (שהרי לבה"ג לעולם בפה"ע קודם שהיא מבוררת יותר מבפה"א וגם בחביב קיי"ל כרא"ש דאזלינן אחר רוב פעמים וכן אם הוא עכשיו חביב לו עכ"פ להרמב"ם זה הוי חביב ובהסכמת דעת בה"ג ראוי להקדים בורא פרי העץ) :

ו וכ"ז כשא' מין ז' דאין לזה חשיבות רק מצד שהוא מין ז' וכיון שאינו יכול לפטור בברכתו מין הב' לא מקרי חשיבות כלל במה שיקדים לברך עליו כיון שגם על הב' צריך לברך (עיין מ"א ס"ק ג') אבל בז' מינים גופא הכתובים בקרא כיון דהכתוב אקדמיה אנן נמי מקדמינן אעפ"י שצריך לברך על שניהם :

ז ולכן כיון שלא כלל הכתוב כל ז' מינים ביחד אלא שהלק לשנים דכתיב ארץ חטה ושעורה גפן תאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש והפסיק הכתוב בין רמון לזית והתחיל ארץ זית כו'

להורות

## נשמת אדם

דהא . דפריך הש"ס אי הכי אימא סיפא וקשה כמהרש"א דהא בלא"ה נמי קשה . ונ"ל דהכי פריך דהא תוס' כתבו דקושית הש"ס מיתיבי דהיינו דפריך דאלמא דברכת בפה"א פוטר לכתחלה גם פה"ע . ודלא כר"י ועל זה משני דלעולם דוקא בדיעבד פוטר . והכא היינו טעמא דהלכה עיקר . וע"ז פריך אי הכי דאלמא כדס"ד דטעמא דת"ק דלכתחלה נמי פוטר בפה"א . י"ל דר"י ס"ל דאם בפרי העץ הוא ממין ז'

כיון שהוא חשוב . אזי אינו פוטר וכסברת האגור בטפל ועיקר. אבל השתא דאמרת משום עיקר . קשה ל"ל לר"י מתני' ובמתני' תניא פת עיין ה"ר . וכ"ת ה"נ דל"ל ופליג באמת גם על רישא דמתני' דהביאו לו פת ומניח והתניא ר"א כו' ומתורץ היטיב קושית המ"א אך י"ל דל"ד דהשלמא בחביב שפיר כתב האגור דאז לא נעשה טפל כיון שחביב עליו . אבל מין ז' למה לא יהיה נעשה טפל . אך י"א דהא מתני' תני פת לאשמועינן דגם





להורות שמה שסמוך לארץ בתרא הוא חשוב יותר ממה שמאוחר לארץ קמא ולכן זית קודם אפי' לתבשיל של שעורים אע"ג שברכתו הוא מבוררת שהיא במ"מ מ"מ קדימת הפסוק הוא מוקדם למעלה זו של מבוררת לבד וכיון דזית א' לארץ בתרא ושעורים הוא ב' לארץ קמא זית קודם וכ"ש שקודם לגפן ותאנה ורמון דאפילו תמרים שהוא דבש שהוא ב' לארץ בתרא קודם להם והא דקודם זית לגפן דוקא לענבים אבל יין קודם לזית אע"ג שהוא מוקדם בפסוק דהחשיבות היין היא גדולה מאד וגם ברכתו מבוררת דוחה קדימת הפסוק אבל במ"מ אפילו משעורים דוחה מעלת היין שגם ברכת במ"מ היא מבוררת ועוד שמוקדם בפסוק (מש"כ המ"א בשם הכנסת גדול וברכת במ"מ קודמין ליין ר"ל אפילו דשעורים ומש"כ וזית קודם לברכת במ"מ ר"ל דשעורים ומש"כ אך במ"מ לפי שהוא חשובה ר"ל אפילו דשעורים וכ"כ בהדיא בלבוש ולפ"ז מש"כ בסדר המעלות במ"מ של חטין הוא ע"ש אלא ל"ל במ"מ ר"ל אפי' דשעורי') היה לפניו יין ותבשיל שעורים וזית צ"ע מה יעשה דהא יין קודם לזית ושעורים קודמין ליין וזית קודם לשעורים ונ"ל שיסלק א' מן השולחן (כדאי' בסי' קס"ח סעי' ס') :

ח קדימת הפסוק הוא קודם לכל ואחריו ברכה מבוררת שהחשיבות הוא מחמת הברכה ואחריו מעלת מין ז' ואחריו מעלת שלם ואחריו מעלת חביב נמצא סדר המעלות . המוציא' במ"מ אפילו מתבשיל של שעורים או שבולת שועל ושיפון שהם ג"כ מין שעורים . בפה"ג . זית . במ"מ של שעורים . תמרים . ענבים . תאנה . רמון . בפה"א ובפה"ע קודמין לשהכל בפה"ע ובפה"א אזלינן בתר החביב אפילו בצנון וזית . ברכותיהן שוין אזלינן בתר מין ז' והמוקדם בפסוק מוקדם לברכה . שניהם אינן מין ז' אזלינן בתר החביב . ברכת אכילה ושתיה קודמין לברכת ריח . ברכת אשר יצר קודם לכל הברכות שהיא תדיר (מ"א סס"י קע"ס) תבשיל של חטים קודם לשעורים . שעורים ודגן או שבולת שועל שעורים קודמין דכתיב בהדיא בקרא . שבולת שועל ודגן נ"ל דשבולת שועל קודם (דאפילו לענין כלאים הם מין שעורים משא"כ דגן אסולא שיפון דהוי כלאים בשעורים כדאיתא ריש כלאים) אבל דבר שטעון ברכה א' מעין שלש וגם דבר שצריך לברך בנ"ר דדינו שאין ברכה א' מעין שלש פוטרת בנ"ר כמבואר בכלל נ' מברך תחלה ברכה א' מעין שלש ואח"כ בנ"ר כדמשמע במ"א סי' ר"ב ס"ק כ"ז :

ט הא דיש מעלה למין ז' דוקא כשכבר נגמר פריו אבל כ"ז שלא נגמר הפרי אין לה דין קדימה דלא משתבח קרא במידי דלא חזי (מ"א) ולכן אלו זיתים הכבושים שבמדינתנו שקורין (אילאווקעס) שכדומה שהם שלא נגמר פריין אין להם קדימה כן נ"ל . וכן הכוסס חטים אין בו קדימה :

י כשמקדש בשבת על היין צריך לכסות הפת כדי שלא יראה בושתו וה"ה בשחרית כשאוכל מיני מזונות :

## כלל נח דין טעות בברכות :

א טעה ובירך על הלחם במ"מ יצא אבל אם בירך המוציא על התבשיל שנעשה מה' מיני דגן לא יצא כן נ"ל (א) (עיין בכ"א סי' א') :

ב ודוקא על תבשיל שזה שקר שהרי אינו לחם כלל אבל אם בירך על שמאלץ קוכן ופוטער קוכן ובדומה או על כל המינים המבוארים כלל נ"ד סי' ג' ה' ו' נ"ל דיצא :

ג נ"ל דאם בירך במ"מ על כל דבר יצא (ב) דבלשון תורה הכל נקרא מזון חוץ ממים ומלח :

בירך

## נשמת אדם

הוא נעשה טפל אף על פי שחשוב וא"כ י"ל ה"ה בז' מינין :

(א) הא דטעה ובירך על לחם במ"מ דיצא מוכח בסימן קס"ח סעיף ו' שכתב הב"י דמחמת ספק מברכין במ"מ וע"ש בט"ז ובמ"א . מה שכתבתי דאם בירך על תבשיל מה' מינים המוציא לא יצא . הכי מוכח מרמב"ם פ"ח מהל' ברכות הל' י"א שכתב היה לפניו תבשיל של דגן ופתח ע"מ לומר במ"מ וטעה ואמר המוציא יצא . מפני שהטעה שהזכיר השם נתכוין לברכה הראוי עכ"ל . משמע דאל"ה לא יצא (ומזה ראיה לדברי הכ"מ שהביאו הג"א ר"ס ר"ט דלרמב"ם הכל הולך אחר הכונה ע"ש) . ואמנם אם בירך על מיני כיסנין המוציא צ"ע די"ל דדוקא בתבשיל דלא מצאנו בשום אופן שיברך המוציא שפיר כתב הרמב"ם דלא יצא . משא"כ בפת כיסנין שהרי אם קבע סעודתו עליו מברכין אף לכתחלה המוציא כדאיתא בסי' קס"ח וא"כ י"ל דעל כל פנים אפילו בלא קבע בדיעבד יצא . ומש"כ בא"ר הוכחה דלא יצא דא"כ למה תקנו מספק במ"מ . נ"ל דאין הוכחה וכמו שכתבתי בח"א כלל נ"א סי' י"ב דכיון דאנו לתקן ברכה לכתחלה בודאי יותר טוב נתקן במ"מ דכולל יותר מהמוציא ונ"ל דנילוש בבצים או במילוי בשר וגבינה ודגים וכן אותו שבלילתן עבה וטגון במשקין . כיון די"א דאפילו לכתחלה מברכין המוציא וא"כ

בדיעבד בודאי סומכין על זה . ואמנם בכיסנין המבואר בסי' קס"ח סעיף ז' ולעיל כלל נ"ד סי' ג' . י"ל אף ע"ג דאם קבע סעודתו מברך המוציא . מ"מ בלא קבע דינן כתבשיל דכת' הרשב"א בתי' דף מ' ד"ה כיון דסקל לגרעינתא דכיסנין שלא קבע סעודתו הוי כמין אחר לגמרי ואמנם נ"ל דמ"מ לא נפק מס' ברכה שהרי לא גרע ממה שהוא כיסנין . ולכן כתב הב"י דהוי ספק ומברכין על כלם במ"מ . וא"כ בדיעבד י"ל נמי אפכא שמא זה לחם גמור וא"כ יוצא והוי ספק ברכות : וראיתי בגה"מ פ"ח מהל' ברכות שכתב דדעת הרמב"ם דהמוציא פוטר גם לתבשיל של דגן שאינו שקר מה שאמר לחם ודבריו תמוהים והעיקר כמ"ש הכ"מ בפ"א מהלכות ק"ש בדעת הרמב"ם :

(ב) כתב הכ"מ בפ"ד מהל' ברכות הל' ו' וז"ל ואפשר דאם בירך על פת בפה"א דיצא וכן במ"מ פוטר תבשיל ופירו' עכ"ל והנה מש"כ דאפשר דאם בירך בפה"א על פת לא ידעתי למה כ' אפשר דלענ"ד אין כאן ס' כלל דכיון דאינו שקר דודאי חטים הם פרי אדמה וכדכת' בקרא בהדיא בפ' כי תבוא מראשית פרי האדמה ודרש' שהם חיטים ושעורים ועיין בסמוך סי' ג' לשון הספרי ואפשר משום דלא הזכיר פת דהא אף דקיי"ל כר"מ כדאיתא ברא"ש כ' בג"א אם די"ם

ד בירך על פה"ע בפה"א יצא ולהיפך לא יצא דאין שייכות לגמרי פרי אדמה לעץ (ג) ואם מסופק אם הוא פרי אדמה יברך בורא פרי האדמה:

ה על כל דבר ואפי' פת ויין אם בירך שהכל יצא ולכן אם מסופק באיזה דבר אחר שלמד ובקי בהלכות ברכות רק מחמת מחלוקת הפוסקים לא נתברר ברכתו הראוי יברך עליו שהכל (סימן ר"ב ור"ד):

## נשמת אדם

קודם

נסתפק אם פוסק כר"מ אפי' היכא דלא הכיר פת אך מפשטא דלישנ' דהרא"ש והרשב"א שהבאתי בנ"א בכלל ה' סי' ג' משמע דיצא:

אך: מש"כ דאם בירך במ"מ על תבשיל ופירות דיצא צ"ע דהא בהדי' אמרי' בעירובין דף כ' הנודר מן המזון מותר במים ומלח ופריך הא כל מילי מיקרי מזון נימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל דאמרי אין מברכין במ"מ אלא על ה' מינים ומשני אר"ה באומר כל הזן ופירש"י דודאי לא מקרי מזון אלא ה' מינים וכ"כ הר"ן שם וכ"פ הטור והמחבר בי"ד סימן רי"ז וכ"כ הרא"ש והר"ן בפ' הנודר מן הירק וכ"כ הרא"ש בהדיא בפרק כ"מ. מבואר הדבר דלכ"ע לא מקרי מזון והרי הגמרא פריך מנדרים על ברכות ש"מ דהני הדדי ניהו שוב עיינתי דגם דברי הטור וש"ע שם צ"ע דהא קו' הש"ס אינו אלא לרב ושמואל אבל מאן דפליג עלייהו סבר דכל מילי איקרי מזון אלא דלא תיקנו לברך במ"מ אלא אכן דקבעי סעודתא ואורז ודוחן כמש"כ תוס' שם בהדיא ולפ"ז לדידן דקיי"ל אורז מברכין במ"מ ולרא"ש גם בדוחן וא"כ הנודר מן המזון יהיה עכ"פ אסור באורז ולרא"ש גם בדוחן. וראיתי שאמ"ו הגאון בעל נודע ביהודה הביא קו' זו בשם גדול אחד וביותר קשה על הרמב"ם שהשמיט לגמרי דין זה דהנודר מן המזון ואף אם נאמר דס"ל כתוס' דלדידן כל מילי איקרי מזון א"כ היה לו להביא לשון המשנה דהנודר מן המזון אינו מותר רק במים ומלח. ועמיתי הרב מהר"א פאסוועלר השיב לי דע"כ מסקנת הש"ס דלא כתוס' בעירובין שהרי פריך בפ' כ"מ מ"ד מר"י דאכל פירות גנוסר ומשתבע דלא טעים מזונא ומשני דלא טעים זוגא הרי בהדיא דלר"י כל מילי לא איקרי מזון ועכ"פ קשה על הטור והש"ע והרמב"ם וצ"ל לתרץ הכל אי"ה מהא דאי' בירוש' הביאו הר"ן ריש פ' הנודר מן המבושל וז"ל א"ר יאשיה הלכו בנדרים אחר לשון התורה א"ר יוחנן הלכו בנדרים אחר לשון בני אדם ר"ל אכל אניטין (פי' הערוך פירות גנוסר) ואמר לא טעמתי מזונא וכא תנינן הנודר מן המזון מותר במים ומלח פתר לה כר' יאשיה דאמר הולכין אחר לשון תורה (פי' דמתני' אתיא כר' יאשי') ומנין שכל דבר נקרא מזון שנאמר בר ולחם ומזון עכ"ל וקיי"ל כר"י דבנדרי' הולכי' אחר לשון ב"א כדכתבו כל הפוסקים ואפי' לקולא והנה מש"כ תוס' בעירובין דלרב ושמואל דלא חשבי לאורז ודוחן א"כ ס"ל דכל מידי לא אקרי מזון אבל מאן דפליג עלייהו ס"ל דכל מילי איקרי מזון אלא דלא תקנו במ"מ אלא אכן דקבעי סעודתא כגון ה' מינים ואורז ודוחן ע"ם ע"כ לא פליגי בלשון ב"א מה איקרי מזון דאיך שייך פלוגתא בזה בדבר שהוכל נשאול לבני אדם אע"כ דפליגי בלשון התורה דלרו"ש מזון דקרא היינו מעשה קדרה מן ה' מינים ולאידך ר"ל מזון כל דבר ולפ"ז הא דפריך הש"ס ממתני' דהנודר על רב ושמואל ומאי קושיא דלמא ברכה שאני. דבודאי אזלי חכמים אחר לשון התורה ולא מקרי מזון לדידהו אלא ה' מינים אבל בנדרים ס"ל לרו"ש דהולכין אחר לשון ב"א והכל איקרי מזון. אע"כ דזה היה ידוע למקשן דבלשון ב"א ודאי לא מקרי מזון אלא ה' מינים. ובהא פליגי רו"ש ואידך אמוראי דרו"ש ס"ל דלא תקנו במ"מ אלא על ה' מינים דבין בלשון תורה ובין בלשון ב"א איקרי מזון משא"כ כל מילי ואפילו אורז ודוחן כיון דלא איקרי מזון גם בלשון בני אדם לא תיקנו במ"מ ושאר אמוראי סברי אע"ג דבל' ב"א לא איקרי מזון אלא ה' מיני' מ"מ בברכה אזלינן בתר לשון תורה והכל נקרא מזון אלא דלא תקנו במ"מ אלא על ה' מיני' וגם אורז ודוחן כיון דקבעי סעודתא עליו ופריך הש"ס שפיר על רו"ש ומשני באומר כל הזן אבל באמת מזון לא איקרי אלא ה' מינים. ופריך מר"י ומשני דלא טעים מזונא ור"י לשיטתו דס"ל הולכין בנדרי' אחר לשון ב"א ולא אקרי מזון אלא ה' מינים בלבד וא"כ פסקו הטור והש"ע שפיר בהנודר מן המזון דאינו אסור אלא ה' מינים אבל באורז ודוחן מותר דבלשון ב"א לא איקרי מזון ולפ"ז לא קשה מה שהקשיתי דכיון דלא קיי"ל כרו"ש וא"כ א"צ לתירוץ זה באומר כל הזן וא"כ נשאר המשנה כמשמעו שאסור בכל חוץ ממים ומלח דז"א דגם לדידן ע"כ מתני' אתיא כר' יאשיה כדאיתא בירושלמי דס"ל דבנדרים הולכין אחר לשון התורה וגם קיי"ל כוותי' אלא דהולכין אחר לשון ב"א ובלשון ב"א ע"כ לא מקרי מזון אלא ה' מינים בלבד ולא אורז ודוחן דאל"כ לרו"ש למה לא מברכין עליהן במ"מ דהשתא' אלו היו בלשון ב"א נקראים מזון וא"כ בודאי מזון דקרא כולל ג"כ אורז ודוחן דאטו מי כתיב באורייתא' מה הוא מזון אלא דרו"ש ס"ל דמזון דקרא היינו דוקא מה שנקרא בלשון ב"א מזון משא"כ אורז ודוחן ובתר לשון ב"א לא שייך לחלק בין רו"ש לשאר אמוראי ולכן שפיר פסקי הפוסקים בנדרים הולכין אחר לב"א אבל לענין ברכה אזלינן בתר לשון תורה קיי"ל כשאר אמוראים דמזון דקרא היינו כל מילי והכל אקרי מזון אלא דלא תקנו לברך במ"מ אלא אמידי דקבעי סעודתא דהיינו ה' מינים ואורז ודוחן. ולפ"ז דינא דכ"מ שכתב דאם בירך על פירות במ"מ יצא הוא אמת ויציב דכיון דהכל אקרי מזון וא"כ לא אמר שקר רק שינה הנוסח וכבר כתבתי בכלל ה' סימן ג' דבדיעבד יצא וכ"כ א"ר בשם הדרישה דברכת במ"מ היא כוללת כמו שהכל אך צ"ע דא"כ למה לא תני במתני' גם כן על הכל אם אמר במ"מ יצא כמו דתני אם אמר שהכל יצא. ואפשר לומר דכיון דל"ם למתני על הכל דהא איכא מים ומלח דלא אקרי מזון לכ"ע לכך לא תני לי' או י"ל דמתני' אתיא כר' יוסי דס"ל כל המשנה כו' לא יצא ואין להקשות לר' יוחנן דס"ל דלא אקרי מזון אלא ה' מינים. וכא אר"י הלכה כסתם משנה דאף בנדרים הולכין אחר לשון תורה. הא משני בירושלמי דר' יאשיה היא. ובאמת מתניתין דהנודר מן המבושל מסקי' דאתיא כמאן דאמר הולכין אחר לשון ב"א:

ואמנם עדיין דעת הרמב"ם נעלם ממני שהשמיט לגמרי דין זה דהנודר מן המזון ואפשר י"ל דהם בירושלמי יש שני גרסאות דהערוך גורס ר"י אכל אניטין פי' פירות גנוסר ובירושלמי שבידינו הגרסא אכל חלוטין וכן הוא הגירסא במדרש רבה פ' ויגש בפסוק בר ולחם ופי' שם במ"כ קמח ברותחין מעשה קדר' ע"ש ובאמת כן מנהגו כל חלוטין בבה"ס וא"כ ש"מ דלר"י דאישתבע וס"ל דהולכין בנדרים אחר לשון ב"א א"כ ס"ל דלא אקרי מזון אלא פת בלבד בלשון ב"א ולפ"ז קיי"ל כר"י ואינו אסור אלא בפת ולפי גירסת הערוך אסור בה' מינים ועכ"פ אינו יכול להעתיק לשון המשנה דלית הלכתא כוותיה לכ"ע וכיון שאינו ברור איזה גירסא לכן השמיט לגמרי כידוע דרכו של הרמב"ם שאינו כותב אלא מה שמפורש בגמרא או בירושלמי:

(ג) כתב הכ"מ בפ"ו מה"ב דלמ"ד אילן שאכל ממנו אדם הראשון חטה היה אפשר דאם בירך על פת חטים בפה"ע יצא ודבריו צ"ע דבהדי' איתא בפ' כ"מ (מ') אכא דבירך על פה"א בפה"ע לא נצרכה אלא לר"י דאמר אילן שאכל כו' מה"ד נברך עליו בפה"ע קמ"ל היכא מברכין בפה"ע כי שקלת לפירי כו' הרי להדיא דאפילו לר"י לא יצא והיה נ"ל דבאמת קשה על הש"ס שהרי התורה קורא לחטה כמה פעמים פרי העץ למ"ד חטה היה עיין פ' בראשית ואפילו לכתחלה למה לא תקנו לברך על חטה בפה"ע כדכתיב בקרא והיה נ"ל דהרי לא פליגי ר"מ ור"י אם חטה הוא מין אילן או מין ירק אלא דר"י ס"ל דאילן שאכל אדם הראשון חטה היה ור"מ ס"ל גפן היה ומכל מקום לא יתחייב מזה שלא ס"ל שחטה מין אילן כמו שלא נאמר דלר"י שהיה חטה וכי נאמר דס"ל דגפן ותאנה אינו אילן אלא שנחלקו מה היה האילן וא"כ י"ל שפיר דלכ"ע חטה מין אילן דנמעוטי בפלוגתא עדיף וא"כ לר"י דס"ל דחטה היה ומזינן דהתורה קרא פרי עץ בודאי אף לכתחלה מברכין על חטין בפה"ע אבל לשאר תנאים דס"ל דמין אחר היה וא"כ

אף





ו קודם שיברך צריך לידע ולכוין איזה ברכה צריך לברך כדי שכשיזכיר השם שהוא עיקר הברכה יהיה ידוע לו מה שיסיים כמו שכתבנו כלל ה' סי' י"ד בד"א לכתחלה אבל בדיעבד אם לקח כוס בידו וסבר שהוא יין ובירך השם על דעת לסיים בפה"ג ונזכר שהוא מים וסיים שהכל א"צ לחזור ולברך דמשום טעות בכוונה א"צ לחזור ולברך וכ"ש אם לקח בידו כוס יין וסבר שהוא מים ובירך על דעת לומר, שהכל ונזכר מסיים אפילו לכתחלה בפה"ג. שהרי אפי' אם סיים שהכל יצא כדאיתא בסימן ה' (ר"ט):

ז בירך על כוס מים בפה"ג ותוך כדי דבור נזכר וסיים שהכל וכך היה אמירתו בפה"ג שהכל יצא ואפילו אם טעם הכוס בינתים רק שלא שהה יותר מכדי דיבור שהוא שלום עליך רבי (שם):

ח נ"ל דאם בירך על כוס וסבור שהוא יין ואמר בפה"ג ונמצא שהוא מים או שאר משקין ויש יין לפניו על השולחן כיון שהיה דעתו לשתות יין יקח תיכף היין וישתה וא"צ ברכה כיון שהיה לפניו וגם היה דעתו לשתות יין אע"ג שלא היה דעתו רק לשתות כוס אחד ואפי' שהה יותר מכ"ד בשתיקה. רק שלא דבר כמו שכתבתי בכלל ה' סימן ט' ובא"ר סימן ר"ט כ' בשם א"ח דצריך לברך והניח בצ"ע דרוקח כ' כל היין שבשולחן נבנא דברכתא הוא ולפי מה שכתבתי לעיל כל ה' סימן ז' ח' ט' וע"ש בנ"א נ"ל דאין ספק כלל דא"צ לחזור ולברך ועיין לקמן הלכות שבת כלל ו' סי' י"ז (שם):

## כלל נט דין שינוי מקום (סימן קע"ח):

א כל האוכל ושותה כשיעור לכתחלה אסור לצאת עד שיברך ברכה אחרונה במקום שאכל או שתה דשמא ישתכח מלברך ולכן יזהר כל אדם שתיכף כשנגמר בדעתו שלא לאכול ולשתות עוד באותו פעם שיברך תיכף ב"א ולא יעסוק בשום דבר עד שיברך כי קרוב לודאי שישכח מלברך. מיהו בדיעבד אם יצא למקום אחר א"צ לחזור למקום ראשון אלא מברך ב"א במקום שנזכר ודוקא בדברים שאינם חשובים אבל פת ויין ופירות שהם מז' מינים נתבאר בכלל נ' סי' כ"ד ובכלל מ"ז:

ב ומאחר שאין טעונין ברכה במקומן וא"צ לחזור למקומו הראשון וא"כ תיכף כשיצא ממקומו כבר נתבטל קביעתו ולכן אם רוצה לאכול או לשתות אפילו מאותו המין שאכל כבר צריך לברך עליו ברכה ראשונה ולא מבעי אם רוצה לאכול במקום השני אלא אפי' חוזר למקומו הראשון אעפ"כ צריך ב"ר אבל א"צ לברך תחלה ברכה אחרונה על מה שאכל אלא ברכה אחרונה שיברך על אכילה שניה תעלה לו ג"כ על אכילתו הראשונה:

ג ודוקא שהיה אוכל מתחלה ביחידי אבל אם היה אוכל או שותה עם חבורת אנשים והיה הוא צריך לצאת ושאר החבורה נשארו במקו' הראשון כיון שדעתו לחזור אצל בני חבורתו אעפ"י שיצא כשחוזר אצל חבורתו א"צ לברך על מה שיאכל ב"ר דעדיין לקביעתו הראשון

## נשמת אדם

חוזר

אף שנאמר שחטה ג"כ מין אילן אינו מחוייב שיהיה פריו נקרא פרי עץ כדמצינו בקרא ויבא קין מפרי אדמה ואז"ל זרע פשתן היה ואף על גב דפשתן נקרא עץ כדכתיב בקרא ותטמנם בפשתי העץ ואף עפ"כ פריו נקרא פרי האדמה והיינו ג"כ י"ל משום דכי שקלת לפרי כו' וה"נ בחטין (ועיין לעיל כלל נ"א סי' ז') ואמנם מה"ת לא מצינו שנאמר כלל דחטין מין אילן אך כיון שמצינו דר"י ס"ל אילן שאכל כו' חטה היה וס"ל דהוא אילן א"כ י"ל בודאי דכ"ע מודים בזה וא"כ ס"ד דיברך עליו בפה"ע קמ"ל כיון דכי שקלית לפרי כו' ולכן לכתחלה לא תקנו לברך בפה"ע ואפילו בדיעבד לא יצא לשאר תנאים אבל לר"י בודאי אפשר דאפילו לכתחלה מברכין בפה"ע ושפיר כתב הכ"מ דלר"י יצא אף שהוא דוחק כדי לתרץ דברי רבן של ישראל:

ואמנם זה ליתא דמצאתי במדרש רבה פ' ט"ו בפסוק ויטע כו' וז"ל מה היה האילן רמ"א חטה היה רי"א גפן היה (וכן הוא הגירסא בפרשה שמיני בפסוק יין ושכר ובמדרש מגילת אסתר פ' ה' היפוך מש"ס שלנו) א"ל והא כתיב עץ אמר ליה מתמרו' היו כארזי הלבנון עכ"ל ולפ"ז י"ל שפיר דגם ר"י אף דס"ל חטה היה ובהדיא קראו הכתוב עץ ופרי עץ היינו דוקא אותו אילן שהיה כארז בלבנון משא"כ חטים שלנו גם לר"י כיון דכי שקלת לפירא כו' מודה דאפילו בדיעבד לא יצא כפשטא דסוגיא ודברי הכ"מ צ"ע גדול לשיטתם. וכבר כתב במג"א דבלא"ה ל"ק דבודאי אילן שאכל אדם הראשון אי שקלי לפירא בדר היתה פירא משא"כ חטים שלנו. (ועיין לעיל כלל נ"א סי' ז'). ומדי דברי בסוגיא זו דאמרינן מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא ר"י הוא. משמע אבל לרבנן אם בירך על פרי העץ בפה"א לא יצא. ול"ע שהרי בהדיא כתיב בפ' כי תבוא מראשית כל פרי האדמה אשר תביא גו'. ועוד שם ועתה הנה גו' ראשית פרי האדמה אשר נתת גו' וקיי"ל דבכורים נוהג בכל ז' מינים והרי בהדיא דאף פרי העץ גפן ותאנה ורמון קראו הכתוב פרי האדמה. ואמנם בספרי וז"ל ולקחת גו' פה"א יכול כל הפירות חייבים בבכורים ת"ל מראשית. ועדיין איני יודע איזה מין הריני דן נאמר בכורי לבור ונאמר בכורי יחיד מה בכורי לבור מז' מינים כו' אלן חטים ושעורים (פי' מנחת העומר ושתי הלחם) אף כאן חטים ושעורים מנין לרבות שאר מינים ת"ל בכורי אדמתך כו' עכ"ל. הרי להדיא דפרי האדמה היינו דוקא חטים ושעורים ושאר מינים אתו מריבוי. אך עדיין קשה מסיפא דקרא שהקורא אומר הנה הבאתי את ראשית פה"א ולמה כתיב התם פה"א. וצ"ל דהאי האדמה לא קאי על פרי אלא על סיפא דקרא אשר נתת לי ה' ובזה ישבתי דברי רש"י בסוגיא הנ"ל ד"ה מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתת לי. וראיתי מי שמגיה בדברי רש"י שהרי לא כתיב מן האדמה ומגיהים פה"א. ולפי זה מדוקדק מאוד דברי רש"י שנשמר מהקושיא דאיך אפשר לומר לרבנן מביא ואינו קורא דלהם"ל עיקר אילן ארעא. וא"כ קשה הא בקרא כתיב פרי האדמה. דבשלמא היה מפרשה שהוא ציווי ה' שיקחו שפיר כתיב פרי האדמה לדרשא כדאיתא בספרי. אבל למה הקורא אומר פרי האדמה והא נוהג אף בגפן ותאנה כו'. ולכן כתב רש"י מן האדמה דר"ל דהאי באדמה לא קאי על

פרי

חוזר אבל אם רוצה לאכול או לשתות במקום אחר שהלך צריך לברך תחלה דהא כאן לא מהני קביעת חבורתו שהרי אינם אצלו :

ד הא דאמרינן מחמת שינוי מקום צריך לברך דוקא כששינה מקומו לחדר אחר אפי' מחדר זה לחדר שכנגדו או מבית לעליה וכ"ש לבית אחר לגמרי או שיצא לרחוב העיר ואפילו לחצר אבל אם שינה מקומו באותו חדר שאכל בזוית זה והלך לזוית אחרת אפי' הוא טרקלין גדול לענין זה חשבינן כל הבית כאלו היה מקומו שאכל וא"צ לברך ואפילו לא היה דעתו מתחלה בשעה שבירך לשנות מקומו לזוית אחרת אעפ"כ א"צ לברך :

ה הא דאמרינן דמחדר לחדר צריך לברך דהוי שנוי מקום דווקא כשלא היה דעתו מתחלה בשעת ברכה לשנות מקומו אבל אם היה דעתו בשעה שבירך לילך באמצע אכילתו לחדר אחר לאכול או לשתות שם א"צ לברך אבל לבית אחר לגמרי לא מהני דעתו כללו של דבר מבית לבית אחר לגמרי ואפשר אפילו כשהולך לחצר אע"פ שחוזר למקום הראשון וגם היה דעתו בשעה שבירך אעפ"כ צריך לברך . ומחדר לחדר מהני דעתו אפילו לא יחזור למקומו הראשון . ומפנה לפנה באותו חדר אפילו הוא גדול א"צ אפילו דעתו . ולענין פת ושבעת המינים יתבאר לקמן סימן ט"ו :

ו נ"ל דאפילו הלך לפתח חצרו וכ"ש מחדר לחדר ויכול לראות שם מקומו הראשון אפי' אינו רואה אלא מקצת מקומו דרך פתח או חלון אפי' לא היה דעתו מתחל' לא מקרי שינוי מקום (כן נ"ל מסימן קע"ח ס"ק ב' ובסימן רע"ג סעיף א' ובמ"א שם ס"ק ג'. וכ"ל ראיה לדבריו מזבחים קי"ח ע"ב על מתני' ובשילה בכל הרואה אר"פ רואה שאמרו לא רואה כולו אלא רואה מקצתו בעי ר"פ עומד ורואה יושב ואינו רואה מאי כו' ע"ש וכ"ל דלענין זה מיקרי רואה) :

ז כל זה שאמרנו דא"צ לברך דוקא שהיה כוונתו לאכול עוד אבל אם יצא ע"מ שלא לאכול ולשתות עוד ודאי דצריך לברך שהרי אפילו לא יצא כלל צריך לברך שהרי נמלך :

ח נ"ל דאם היה סובר שנצרך לצאת ומחמת זה גמר בדעתו שלא לאכול עוד ואמרו לו שא"צ לצאת אפילו לא בירך ב"א נ"ל דצריך לחזור ולברך אע"ג דלא הסיח דעתו מרצונו דהא רצונו היה שיאכל עוד אלא מחמת טעות שסבר שצריך לצאת אפ"ה מיקרי היסח הדעת (ככ"ל ממה שכתב התוספת ברכות מ"ב וכתבתי לעיל כלל מ"ט סימן י"ג וכזה גם המ"א מודה שהרי עכ"פ גמר בדעתו שלא לאכול) ואם בירך ברכת המזון הוי היסח הדעת לכ"ע שהרי מטעם זה צריך לברך על כוס בהמ"ז ולא מהני דעתו :

ט אם בירך על איזה דבר בחדר זה ולא אכל ממנו והלך לחדר אחר אע"ג שלא הפסיק בדיבור אעפ"כ צריך לחזור ולברך אם לא שהיה דעתו לכך בשעה שבירך (עיין בא"ר בשם ב"ח סימן קע"ח) כדלעיל כלל ה' סימן י' :

י ונ"ל דה"ה אם אחז האוכל בידו ובירך עליו כאן ואוכל והלך לחדר אחר אם לא היה דעתו מתחלה לכך צריך לחזור ולברך דכל פתיחה ופתיחה הוא דבר אחר והראשונה כבר נאכל (עיין מ"א סימן רי"ז ס"ק ג' ובסימן תרל"ט במ"א שם) :

יא הולכי דרכים מותרים לאכול בדרך הליכתם אם היה דעתם מתחלה לכך בשעת ברכה וכן ללקוט פירות ולאכול אע"ג שאינם רואים מקומם הראשון בין מחמת שהאילנות מפסיקים ובין מחמת ריחוק הדרך אעפ"כ אין צריך לברך (א) :

## נשמת אדם

היה

פרי אלא על אשר נתת לי והדברים ברורים :

(א) בס' קמ"ח סעיף ב' כתב הש"ע אכל במזרחה של תאנה ובא לאכול במערבה צריך לברך והוא מירושלמי . ותוס' בפרק ע"פ ק"א כתבו דר"ל שאכל תאנים מן האילן · וכן משמע לכאורה דע"ש תאנה דנקט ולכן הקשו על הרשב"ם דס"ל כל ז' מינים טעונין ברכה במקומן וא"כ למה צריך לברך וצ"ל דרשב"ם לא ניחא ליה לפרש כתוס' דא"כ הל"ל אכל ממזרחה ובא לאכול ממערבה . א"נ דאין ר"ל שאכל תאנים אלא ר"ל שאכל בגד מזרחה של תאנה ומיירי דאכל פירות שאר דברים . ותאנה דנקט י"ל לפי שיש לו ענפים מרובים . כדאיתא בברכות האומנין שהיו עושין בראש התאנה וא"כ יש לו צל מרובה ודרך לאכול תחתיו וכן משמע בסנהדרין י"ח ע"ב ובטיהרא בטול תאינתא ידמוך פירש"י ובצהרי' יגדל החום עד שיבא השור מיגל בצל התאנה מפני החום וכתב הב"י וז"ל ואע"ג דהוי מזוית לזוית ולא הוי שנוי מקום שאני התם שכותלי הבית מקיפים לשתי הזויות וחשוב הכל כמקום א' משא"כ בתאנה שהתאנה במקום שאינו מוקף מחיצות . ולפ"ז במקום שאין בו מחיצות אפי' שנוי במקום כל דהו הוי שנוי . ומיהו אפשר דבמקום שאין בו מחיצות כ' שרואה מקומו הראשון לא הוי שנוי מקום . ומזרח ומערב שאני כיון דתאנה מפסקת הוי לגו שני מקומות עכ"ל וכתב המ"א דכוונתו דכיון דתאנה מפסקת אין רואה מקומו והוי ליה שני מקומות · ודוקא באין מוקף מחיצות אבל במוקף מחיצות ואפי' ישב לו אחורי תנור ואין רואה מקומו מ"מ הכל נחשב למקום אחד וא"ר חולק עליו וכתב דמב"י משמע דלתירוץ שני אין חילוק בין מוקף מחיצות או לא דאפי' במוקף מחיצות אם איזה דבר מפסיק צריך לברך אפי' ברואה אם לא היה דעתו מתחלה דחשיב כמחדר לחדר וכמש"כ הראב"ד דמיירי שלא היה דעתו מתחלה לכך . אבל בסעיף ה' מאילן לאילן מיירי שהיה דעתו מתחלה לכך . וזה שכתב הב"י כיון שהתאנה מפסקת ולא קאמר שאיני רואה ע"ש ולפי מה שכתבתי בדעת הרשב"ם דע"כ מפרש שישב ואכל בגד מזרח תאנה משמע בודאי שהתאנה עומדת במקום שאין מוקף מחיצות . דאל"כ ליתני במזרח הגן וכן משמע לשון הב"י שכתב משא"כ במזרח תאנה שהתאנה במקום שאין בו מחיצות משמע דליטנא דירושלמי הכי משמע וקשה דבאמת למה נקט הירושלמי דין זה באין מוקף מחיצות . ולא נקט באוכל בגן שיש בו מחיצות . אע"כ דדוקא באין בו מחיצות התאנה מפסקת באין רואה מקומו אבל במקום שמוקף מחיצות אע"ג שאינו רואה מקומו הוי הכל מקום אחד כמ"ש המ"א :

וכן נראה מהא דהסי' רע"ג בטרקלין אפי' גדול הרבה הוא





יב היה מלקט במקום אחד לאכלם כאן ונמלך להוליך עמו ולאכלם בדרך כ"ז שרואה מקומו הראשון אין צריך לברך ובמקום שאינו רואה בין מחמת הפסק אילנות (דאמרינן בזבחים קי"ח רואה שאמרו ולא המפסיק בינו לבינו וצ"ל דה"ה כאן) בין מחמת מרחק הדרך צריך לברך וה"ה אם בירך בשעמד על הארץ ונמלך וישב בעגלה אם לא היה דעתו ע"ז דצריך לברך . ואפשר דבזה לא מהני דעתו דהוי כמבית לבית כדלקמן סימן י"ד דדוקא אם הכל במקום שאינו מוקף מחיצות רק מחמת שאינו רואה מקומו הוי כמחדר לחדר אבל בזה י"ל דהוי כמבית לבית וצ"ע (ועיין בנ"א) . וירא שמים יזהר במקום שאין מוקף מחיצות שיהיה דעתו מתחלה לכך :

יג היה אוכל בגן שמוקף מחיצות כיון שבירך על אילן א' א"צ לברך על כל מה שיאכל באותו גן אפי' אינו רואה מקומו . ודוקא בסתם אבל אם נמלך צריך לברך :

יד היה אוכל בגן זה והלך לגן אחר הוי כמבית לבית ולא מהני דעתו (עיין כ"ז בנ"א) :

טו פת וה"ה כל שבעת מינים כיון די"א דגם הם טעונים ב"א במקומן כמו שנתברר בכלל נ' סימן כ"ד לכן אם עבר ויצא למקום אחר א"צ לברך שם ב"ר על כל דבר שלא היה צריך לברך במקום הראשון דחשבינן ליה כאלו יושב במקומו הראשון וכ"ש כשחזר למקומו הראשון ואין חילוק בזה אם אכל לבדו או שאכל עם חבורה . ולענין באיזה אופן מותר לילך למקום אחר ובאיזה מקום יברך בהמ"ז נתבאר בכלל מ"ז :

טז ודוקא שאכל כזית פת דצריך בהמ"ז במקומו אבל אם אכל פחות מכזית אפילו פת דכיון

דא"צ

## נשמת אדם

הכל כמפנה לפנה ובודאי משמע אע"ג שאינו רואה מקומו מחמת גדלו . ומ"ש אם אינו רואה מחמת גדלו או מחמת שיש דבר המפסיק אם לא שיש מחיצה המפסקת דאז הוי כמחדר לחדר . ואפי' טמידו פארוואן באמצע בית והולך לילך לאכול לאחוריו . אע"ג דהוי מחיצה להתיר תחומין וכדומה מ"מ לא הוי חדר אחר . ולא גרע מבית לסוכה בסי' רע"ג דחשוב מפנה לפנה כמ"ש המ"א בשם המרדכי שם כיון שמחיצות הסוכה לא נעשו לתשמיש הוי הכל כחדר אחד וה"ה הכא . וא"כ אפילו בלא דעתו מותר . וע"כ הירושלמי שכתב הראב"ד דבעי' דעתו היינו משום שאינו רואה ודוקא באין מוקף · ודע דמש"כ הב"י כיון דתאנה מפסקת הוי כב' מקומות . כוונתו כמחדר לחדר דמהני דעתו . וכ"כ בהדיא בכ"מ דאי כמבית לבית א"כ למה כתב הראב"ד דמיירי באין דעתו הא מבית לבית לא מהני דעתו :

עוד כתב הב"י בכ"ל ז"ל הא"ח מי שהיה בפרדס או בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אילן א' א"צ לברך על אילנות אחרים דס"ל כמפנה לפנה אבל מגן לגן ודאי צריך אפילו הוי סמוכים זה לזה ואפי' דעתו לילך לשני . אפי' בגן אחד אם מתחלה לא היה דעתו אלא בא' מברך . והיינו שכתב הרמב"ם היה אוכל במזרח תאנה כו' והגיה הראב"ד והוא שלא היה דעתו מתחלה לכך עכ"ל . וכן העתיק בש"ע סעיף ג' וכמ"א לשיטתו כתב דכאן כיון דמוקף מחיצות אע"ג דאילנות מפסיקים כמו תאנה דלעיל ולכן א"צ לברך . אך צ"ע שהרי בגן כתב והוא שהיה דעתו מתחלה לכך . וא"כ אף באין מוקף מחיצה דינא הכי דבדעתו א"צ לברך וכמ"ש הראב"ד · וצ"ל שהמ"א ס"ל דהא דכ' בש"ע והוא שהיה בדעתו לאכול מאותם אחרים אין הכונה שיהיה דעתו לאכלם דא"כ באמת אף בלא מחיצות א"צ לברך אלא כוונת הש"ע לאפוקי אם היה דעתו בבירור שלא לאכול מן אחרים דאז הוי נמלך ממש . או אפשר אפילו בסתם הוי כאלו לא היה דעתו ופיתי לי שכוונתו לדעת הלבוש וז"ל שאם לא היה בדעתו לאכול משל האחרים הוי לגו כנמלך עכ"ל . ולפי זה אפילו בשכל האילנות סמוכים זה לזה ואין דבר מפסיק ביניהם ואפילו רואה מכל מקום חייב לברך מטעם נמלך . אבל בסתמא שלא היה בדעתו בבירור לאכול דוקא מאילן זה . בענין דלא הוי נמלך ממש כיון שמוקף מחיצות אע"ג דאין רואה מקומו מ"מ א"צ לברך ואפילו לא היה דעתו בבירור לאכול מן אילנות אחרים . ובלבוש משמע דמסתמא הוי כנמלך :

וראיתי בא"ר שתמה על הלבוש וכתב דבא"ח לא נזכר אלא הטעם משום שנוי מקום וכתב דהכ"מ כתב כן בהדיא בפ"ז מהל"ב וז"ל פי' שהיה דעתו לגמור סעודתו במזרחו ואחר כך נמלך לגמור במערבו ולא שנמלך לאכול יותר ממה שהיה בדעתו לאכול עכ"ל הרי דלא מיירי הכא מדין נמלך עכ"ל א"ר ולא הבנתי כלל כוונתו שהכ"מ כ' דבעל מגדל עוז כתב דכוונת הראב"ד שכ' והוא שלא היה דעתו היינו שאם היה דעתו לאכול

דא"צ

רק איזה פרי או חתיכה לחם א' כשהיה במזרח ואח"כ נמלך כשהיה במערב שיאכל עוד בזה צריך לברך ולכך לא כתב הרמב"ם דין זה דמאי איריא דבא לו למערב אפילו נשאר במזרח ונמלך חייב לברך וע"ז כתב הכ"מ דליתא דהראב"ד לא מיירי מדין שרוצה לאכול עוד אלא דמיירי שמתחלה היה דעתו לגמור ולאכול חתיכה זו כולו במזרח ואחר כך הלך למערב וגמר שם סעודתו שחשב מתחלה לאכול ע"ז כתב הראב"ד והוא שלא היה דעתו מתחלה ע"ש ובכ"מ אבל דין זה דא"ח שפיר מיירי בנמלך ואדרבה נ"ל שכן מוכרח בדברי הא"ח דדבריו צריכין ביאור א' דכיון דכתב דבירך על אילן א' א"צ לברך על השאר דהוי כמפנה לפנה ואח"כ למה כתב והוא שהיה דעתו דהא מפנה לפנה לכ"ע לענין ברכה א"צ דעתו כמש"כ הר"ן בהדיא בע"פ הביאו הב"י בסי' רע"ג ואף שמצאתי בספר א' חדש נקרא מאמר מרדכי שכתב ז"ל א"ח ושנוי מקום צריך לברך והלכה כרב ששת וה"נ מבית לבית אבל מפנה לפנה באותו בית לא אם היה דעתו בראשונה לשנות מקומו עכ"ל כבר כתב הם בעצמו דע"כ כוונתו מחדר לחדר ועוד צ"ע דמאי ראיה מביא הא"ח ממזרח תאנה · דמיירי בלא מחיצות לאוכל בגן דיש שם מחיצות ועוד דמה מחלק דין זה לג' דינים והל"ל בקיצור דס"ל כמפנה לפנה ובגבורי שהיה דעתו כמש"כ הראב"ד עיין בב"י בדברי הא"ח וגם הש"ע מאריך בלשון וכתב והוא שבשעה שבירך היה דעתו לאכול מאותן אחרים כיון דטעמו משום שנוי מקום כמש"כ א"ר והל"ל והוא שהיה דעתו לאכול בגן כיון דטעמו משום שנוי מקום מנ"מ הא דעתו לאכול מאילנות אחרים או מאילן זה בשאר מקומות ולכך נ"ל דכך הוא סדרן של הדברים שהא"ח כתב כאן ג' דינים . (א') ברוצה לאכול מפירות כל אילן כיון שבירך על אילן א' אין צריך לברך על האחרים דהוי' ליה כמפנה לפנה דא"צ אפילו דעתו ואפילו יהיה אילנות מפסיקים שאינו רואה מקומו כיון שמוקף מחיצות וכמש"כ המ"א . (ב') מגן לגן אפילו הם סמוכים לא מהני אפי' דעתו . דקיי"ל מבית לבית אחר לגמרי לא מהני דעתו · (ג) דאפילו בגן א' דווקא אם היה דעתו בענין דלא הוי נמלך רק מטעם שנוי מקום אבל כשהיה דעתו לאכול רק מאילן זה ונמלך לאכול גם מאילנות אחרים זה נמלך ממש דאפילו כיושב בביתו צריך לברך כמש"כ הט"ז בסימן קע"ד ומה שהביא ראיה מראב"ד נ"ל דס"ל לא"ח בדעת הראב"ד כמו שכתב בשם מגדל עוז דהראב"ד מיירי מדין נמלך ובזה מדוקדק מאוד דברי הא"ח וגם דברי הש"ע דבאמ' לענין עיקר הדין אינו חולק הכ"מ על מג"ע אלא דמחולקים בכוונת הראב"ד ודברי' הלבוש וכמ"א נכונים וברורים ובזה תבין כל דברי בכלל זה ואף שבא לידי ס' א"ח וראיתי שכתב בהל' קידוש וז"ל הרמב"ם כתב אם קידש בזוית זה אוכל בזוית ב' ודעת הרי"ף דאפי' מפנה לפנה צריך לקדש ונוכל להכריע ב' הדיעות הללו הא בהתרא הא ליה הא באתרא דלא חזי ליה עכ"ל היינו לענין קידוש דוקא כמש"כ הר"ן בפרק ע"פ :

דא"צ ב"א כיון שיצא ממקומו יש לזה דין שאר דברים הנזכר בכלל זה וצריך לברך על מה שיאכל. ואם לא שהה בין אכילה ראשונה לשניה בכא"פ מצטרפים וצריך לברך ברכה אחרונה (מ"א סי' ר"י סס"ק א'):

## כלל ס דין אכל פירות והביאו לו עוד (סי' ר"ו):

א היה אוכל פירות בדרך עראי ובירך עליהם ואכל מהם והביאו לו עוד אם היה דעתו מתחילה על כל מה שיביאו לו אפילו אכל כבר כלם א"צ לברך ואם נמלך ממש שלא היה דעתו מתחילה רק לאכול אלו ונמלך לאכול עוד אפי' הם עדיין לפניו צריך לברך (מ"א סי' קע"ט ס"ק ו') ובסתם כל זמן שמוטל לפניו עוד מהראשונים יש פלוגתא י"א דצריך לברך וי"א דא"צ לברך ואם אכל כבר כולם אם קבע עצמו לאכילת פירות א"צ לברך דאינו מסיח דעתו כל זמן שמיסב על השלחן ואם אכל רק בדרך עראי צריך לברך לכ"ע ואין חילוק בין אם הביאו לו ממין ראשון או מדבר שברכתן שוין כגון אגוזים ותפוחים (סי' ר"ו) ובמקום שיש ס' ברכה יש לתקן שיברך על מעט צוקר שהכל ויפטור גם אותו הדבר דאפילו בתוך הסעודה צריך לברך על צוקר:

ב הביאו לו פרי שחשוב וחביב עליו יותר מן הראשון צריך לברך לכ"ע אם לא היה דעתו מתחלה לפטור גם זה בפירוש דאינו בדין שיפטור אינו חשוב להשוב דרך גררא אלא א"כ נתכוין דאפילו היה מונח לפניו מתחלה דינו הכי כדלעיל (כלל מ"ט סי' י"א) (סי' ר"ו ורי"א):

ג בירך על שכר ונתכוין על כל מה שיביאו לו מברכת שהכל א"צ לברך על דגים ובסתם אפילו עדיין לפניו עוד שכר צריך לברך על דגים שזה הוא מין א' לגמרי. ולא דמי לאגוזים ותפוחים שעכ"פ הכל מין פירות (מ"א סי' ר"ו):

ד בירך על הלחם והביאו לו עוד לחם אע"פ שלא היה דעתו מתחלה ע"ז וגם לא נשאר לפניו אפ"ה א"צ לברך דמסתמא דעתו לאכול לשובע אבל אם היה בדעתו רק לאכול בדרך משל ב' גלוסקאות ולא יותר ואח"כ נמלך ממש שיאכל עוד צריך לברך אפילו עדיין לפניו עוד מהראשונים (ע"ז סימן קס"ד ס"ק ו' ומ"א סי' קע"ט ס"ק ו'):

ה כ"ז לא מיירי אלא באדם שאוכל משלו אבל אם אוכל על שולחן אחרים כיון שבירך על מין א' פוטר כל מה שיביאו לו עוד אפילו לא היה לפניו עוד מהראשונים דהכל תליא בדעת בעה"ב אם לא שנמלך ממש ואם לא היה בדעת בעה"ב ליתן להם יותר רק לבקשת האורחים נתן להם עוד. נ"ל דאין צריכין לחזור ולברך (במ"א סי' קע"ט ס"ק ז' משמע דא"צ לברך שכ' דאתכא דבעה"ב סומכין וידעו שיתנו להם כ"ל ע"ש ובסי' ר"ו במ"א ס"ק ז' מה שהגיה הרי"ף שכתב כיון שתלוי בדעת בעה"ב אינו עושה היסח הדעת):

ו דין אם בירך על הפרי ולא היה מזומן לפניו ודין אם בירך עליו ונאבד מידו או שאינו ראוי לאכילה (עיין לעיל כלל ס' סי' ז' ח'):

ז מי שבא לסעודה ונתנו לו כוס ובירך עליו ואח"כ נתנו לו עוד כוסות אם המנהג כן מסתמא דעתו על כולם ואם לאו צריך ברכה על כל אחד ואחד (סימן קע"ד):

## כלל סא דין ברכות הריח (סי' רט"ז רי"ז):

א אסור להנות מריח טוב עד שיברך קודם שיריח בו ויטול בידו הימנית אבל לאחריו א"צ לברך דהנאה מועטת היא:

ב אם הוא פרי שראוי לאכילה אע"ג שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י תערובת מ"מ כיון שעיקרו לאכילה מברכין אשר נתן ריח טוב בפירות (כן הוא הנוסחא בכל ספוסקים ולא הנותן עיין א"ר) כגון אגוז מושקאט וציטרין ועפלצין ואתרוג בשאר ימות השנה. ודוקא שנתכוין להריח בו אבל אם אינו מתכוין להריח רק כשאוכל אותו בא לו ג"כ ריח טוב א"צ לברך על הריח. ואם אוכל וג"כ מריח כ' א"ר בשם ע"ת דיברך בפה"ע ואח"כ על הריח דברכת אכילה קודמת ע"ש. וכ' הסמ"ג ונראה דמ"מ יאכל מיד שלא יהיה הפסק ואח"כ יברך להריח:

ג על צימרינד י"א מברכין אשר נתן וי"א בס"ב (עיין א"ר):

ד על נעגעליך מברכין בורא מיני בשמים דאע"ג שהוא פרי מ"מ כיון שאין ראוי לאכילה כלל ואין אוכלין אותן אפילו על ידי תערובת (א"ר שם) (ונ"ל שסברי כל דבר שאינו אוכל כפ"ע אלא מנותנין אותו בקדרה ליתן טעם או ריח לא הוי אוכל כלל לא לענין טומאת אוכלין ולא לענין מעשר כ' שאסור לקנותו בכסף מעשר שני כדעת ריב"ג בעוקצין פ"ג מ"כ וכ"פ הרמב"ם שם ואם כן איך שייך לברך עליו ולהזכיר שם פרי אך נ"ע שסברי הרע"ב כ' שם על ראשי בשמים שהוא אגוז מושקאט ונראה שהוא מפרש מה שכ' הרמב"ם אגוז הבושם אבל אינו מוכרח דמושקאט אוכלין אותו ע"י תערובות משא"כ נעגליך שאפילו ע"י בישול אין אוכלין אותו):

ה על ורד שקורין רויזין ועל מי ורד שקורין רויזין וואסר מברכין בורא עצי בשמים דעיקרו אינו עומד לאכילה אלא להריח ולא שייך לברך הנותן ריח בפירות (מכאן נ"ע על פי' הרע"ב





בכלאים פ"ה מ"ח שכ' שושנת המלך רויזין והר"ש שם כ' שאינו יודע מה הוא) ופלפלין וזנגוויל אין להריח בהם די"א דאין מברכין עליהם וכ"כ בא"ר סי' רצ"ז בשם פסקי התוס':

ו אם הוא מין עשב או ירק מברכין בורא עשבי בשמים (עיין בחיריק והבי"ת בלי פ"ז) ואם הוא מין עץ מברכין בורא עצי בשמים וסימן מה הוא עץ או ירק אם הקלח הוא קשה כגבעול של פשתן נקרא עץ ואף שיש בו ענפים שהם עדיין ירוקים ורכים לא איכפת לן (ס"ג ס"פ כ"מ) ודוקא שמוציא עלין מן העץ ומתקיים משנה לשנה (ב"י בשם רשב"א הביאו מ"א) ואותן שהגבעול לעולם רך מברכין עשבי בשמים. ועל העשב שקורין לאווענדע כ' א"ר די"א דמברכין עצי בשמים (והוא אלפי דימא ע"ש ברש"י שהוא שבולת נרד שקורין איספיגן) וכן על רויזין מארין עצי בשמים (ס"ג וי"א שהוא סימליק):

ז על מיני מים המריחים אם ידוע שהם מעצי בשמים מברכין בורא עצי בשמים כמו רויזין וואסר ואם ידוע שהם מעשבים מברכין עשבי בשמי' ואם מסופק מברך בורא מיני בשמים ודוקא שיש בהם המיץ של הבשמים גופא אבל אם בשלו אותן במים או שמן וקלטו המים רק הריח כגון שסיננן והוציא הבשמי' ראוי שלא להריח בהם ומי שאינו רוצה להחמיר יברך במ"ב וצריך להזהיר שביוה"כ לוקחים מיני שפירטעס המריחים להריח בו ואינם מברכין כלל ויותר מזה שמופכין על בגד שמתן מריחא בו וזה אסור דמולידין ריח בבגד) אבל אותן שפיריטוס שקוראין שלאק וואסר אין מברכין כלל שאינו מריח כלל:

ח היו לפניו מינים הרבה יקדים ברכת נותן ריח טוב בפירות ואח"כ בורא עצי בשמי' ואח"כ עשבי בשמים ואח"כ בורא מיני בשמים ואפי' אם המאוחר חביב עליו יקדים מה שברכתו מבוררת חוץ מעצי בשמים ועשבי בשמים שאין א' מבורר מחבירו ולכן יקדים החביב ועל כולם אם בירך בורא מיני בשמים יצא ואפי' אם בירך שהכל י"א דיצא (רי"ז):

ט בירך על עצי בשמים עשבי בשמים לא יצא וצריך לחזור ולברך וכן להיפך אבל צריך לדקדק שאם נשאר השורש בארץ זה נקרא אילן לדעת קצת פוסקי' בדלעיל כלל נ"א סי' ט':

י אין מברכין אלא על דבר שעומד להריח אבל אתרוג כל ימי החג שאינו עומד להריח וכן על פת אע"פ שמריח ריח טוב אין מברכין עליהן (כן הוא הכרעת הגר"א) ומ"מ ראוי להחמיר שלא להריח באתרוג של מצוה כשנוטל לצאת בו די"א שצריך לברך וכן אין מברכין על בשמים שנכנסם בהם לבית הכסא או להעביר הזוהמא וכן מוגמר שמגמרין בו את הכלים שלא נעשה להריח בעצמו רק ליתן ריח בכלים. וכן בשמים שמונחים בחדר לסחורה אע"פ שמתכוין להריח אין מברך עליהם דאינו עומד להריח כלל:

יא הנכנס לחנות של בשמים או אפטייק ונתכוין להריח מברך במ"ב דבחנות עומדין להריח דניחא ליה לבעלי החנות שיריחו בני אדם כדי שיקנו מידו:

יב נכנס ויצא אם היה דעתו מתחלה לחזור א"צ לברך ואם הסיח דעתו או שיצא ושהה זמן מרובה או שנכנס לחנות אחר צריך לברך (עיין כלל י"א בכ"א סי' א' מה שכתבתי שם):

יג ריח שאין לו עיקר כגון שהיו בשמים מונחים בכלי וקלט הכלי הריח ואין בו ממש א"צ לברך (ועיין מ"א סי' רי"ו וע"ז סי' רי"ז):

יד אסור להריח בבשמים המיוחדים לאשה וכ"ש כשאוחזת בידה או תלוי בצוארה:

טו מוגמר דהיינו שמשימין דבר המריח על גחלים להריח מברכין עליו משיעלה העשן קודם שיגיע לו הריח כמו בכל ברכת הנהנין אבל לא יברך קודם שעולה העשן ואם המוגמר מין עץ מברך עצי בשמים ואם של עשב עשבי בשמים ואם של שאר מינים במ"ב ודוקא שמעשן בשביל להריח אבל מה שמעשנין לבטל הסרחון אין מברכין עליו כלל:

## כלל סב דין ברכת שהחיינו (רכ"ב רכ"ג רכ"ד) וברכת הטוב והמטיב (קע"ה):

א על שמועות טובות שטובות לו לבד מברך שהחיינו ואם לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב לפיכך אם ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב ואם מתה אשתו בלדתה מברך שהחיינו (רכ"ג):

ב אם קנה כלים חשובים שמשתמש בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב ואם קנה לו לבד ולבני ביתו לבד כ"א מברך שהחיינו ואם קנה או בנה בית אפילו יש לו כיוצא בו מברך שהחיינו (אע"ג שמשתמש ג"כ הוא ובני ביתו וא"כ היה ראוי לברך הטוב והמטיב כדלעיל כ"ל דשאני הכא שהוא מחייב ליתן בית לאשתו ובניו) משא"כ בקנה כלים השובים שישתמשו בהם בני ביתו שאין זה מצד החיוב (כן נראה לי לתרץ קושית הל"ח עיין בא"ר). ומברך בשעת הקנין אע"פ שעדיין לא נשתמש בו שאין הברכה אלא ע"י שמחת הלב שהוא שמח בקנייתן. ונ"ל דלפ"ז הכל תלוי בשמחת האדם שאם שמח בקנייתו כגון עני ששמח בקנייתו על השגת ידו אזי אפילו לא קנה רק הסחורה ואח"כ יתקן ויעשה ממנו בגד יברך בשעת קניה כמש"כ הט"ז ואם אינו שמח בקנייתו

גנון עשיר ואינו שמח רק בלבישתו אזי מברך בשעה שנגמר במש"כ המ"א. ואם הוא מלבוש שלובשו מברך מלביש ערומים מקודם ואח"כ מברך שהחיינו ואם לובש בשחרית יכול לפטור הברכה מ"ע במה שמברך כבה"ש מ"ע ואם קנה טלית שמתעטף בו מברך שהחיינו בשעה שעושה בו ציצית ואם לא בירך בשעת עשייה מברך בשעת עיטוף ראשון ואם מכר הפ׳ וחזר וקנה אותו אין מברך שאין זה שמחה (סימן רכ"ג):

ג על דבר שאינו חשוב אצלו אין מברך עליהם והכל לפי מה שהוא אדם שאם הוא עני ושמח בזה מברך (שם):

ד עני שניתן לו בגד שחשוב לו במתנה מברך הטוב והמטיב ואינו מברך שהחיינו שהוא טובה גם לנותן ששמח שזכהו ה׳ ליתן צדקה (ומה שכ׳ הגאון החסיד דא"כ גם הנותן יברך כ"ז דכיון דאין הנאה מטי לידיה אך צ"ע סוף פסחים גבי פדיון הבן קאמר הכן מברך דקמטי הנאה לידיה ולפ"ז היה להכן לברך הטוב והמטיב וע"כ מדברכין שהחיינו ש"מ שאני הכן מברך · ונראה דהתם בודאי לא מברכין שהחייט על המתנה דלא מינטו בכל מתנות כהונה רק על המצוה מברך והפיר איבעי ליה) (שם):

ה קנה ספרים · המ"א כ׳ דא"צ לברך דמצות לא ליהנות נתנו ובשם ברכת רמ"ם כ׳ לברך ונ"ל דאם היה מהדר אחר זה הספר ושמח בקניתו דמברך שהרי ברכה זו רק על השמחה ולא על התשמיש (שם):

ו הרואה את חבירו שחביב עליו הרבה ושמח בראייתו אם הוא ל׳ יום שלא ראה אותו מברך שהחיינו ואפי׳ אם גם הוא שמח בראייתו או שיש אנשים הרבה אין שייך לברך הטוב והמטיב דאין זה טובה אלא שמחה ואם ראה אותו לאחר י"ב חודש מברך מחיה המתים ולא שהחיינו ואם הוא ג"כ חכם גדול מברך שחלק מחכמתו ליראיו כדלקמן בכלל ס"ג סי"ה(סי׳ רכ"ה):

ז אם לא היה מכיר מעולם אותו אדם אע"פ שמכיר אותו ע"י שכתב לו אגרת אינו מברך על ראייתו (שם):

ח על פירות המתחדשים משנה לשנה מברך שהחיינו ונוהגין שלא לברך עד שעת אכילה (ונראה דמברך תחלה שהחיינו ואח"כ ברכת אכי לה דברא"ש ראוי לברך אף שאינו אוכל א"כ ברכה זו קודמת) (פ"ג ה"מ סי׳ רכ"ה ס"ק ז׳ במ"א) ואם לא בירך בשעת אכילה ראשונה אינו מברך עוד (מ"א רדב"ז) ואין מברכין עד שיגמור הפרי וטוב למאכל ואפי׳ מין פרי א׳ בשמן כגון מיני תפוחי׳ אלא שחלוקין בטעמן או שחלוקין במראה כגון תאנים לבינות ושחורות או קערשין וויינקשיל מברכין על כל מין ומין (ועיין בחיבורי ס"ג פ"ט דדין זה נ"ע):

ט נוהגין שאין מברכין שהחיינו על ירקות וכן מיני לפתות שדרכן להטמין אותם בבורות ואינו ניכר בין חדש לישן (וטעם זה הלם) ונ"ל שהקילו בו מפני שברכת שהחיינו הוא רשות ויותר נראה שהירקות ומיני לפתן מצויין ואין לאדם שמחה כ"כ בהם לכן נהגו להקל:

י אין מברכין שהחיינו על מצוה אלא בדבר שקבוע לו זמן ברגלים או שיש בו שמחה כפה"ב אבל על עשיית שאר מצות אפי׳ לא עשה מעולם מצוה זו אין מברכין (והסכמת האחרונים דהוי ספק ברכה עיין בי"ד סי׳ כ"ח בש"ך ופ"ת) (ועיין בחיבורי שערי צדק פרק י"א סימן כ׳ מה שכתבתי שם):

יא מת אביו והניח ממון ליורשו אם יש לו אחים מברך הטוב והמטיב וא"ל מברך שהחיינו מלבד ברכת דיין האמת:

יב כשניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו חכמים לברך על ריבוי היין הטוב והמטיב שלא ימשוך אדם אחר היין ויזכור אחריתם שבצרו בדמיהם כרמיהם·ואין מברכין ברכה זו אא"כ בששנים שותים דהכי משמע הטוב לו והמטיב לאחריני ואין מברכין אלא על שנוי יין כגון ששתו תחלה מין א׳ והביאו להם יין ממין אחר אע"פ שאינו יודע אם הוא משובח מן הראשון אבל אם יודע שהוא גרוע אין מברך ואם היו שניהם לפניו בשעה שבירך בפה"ג וידוע איזה הוא הטוב יברך עליו בפה"ג שהוא העיקר ואינו מברך אז על הב׳ הטוב אבל אם הוא מסופק איזה מהן טוב מברך על השני הטוב וה"ה שעבר ובירך על הגרוע בפה"ג יברך על הב׳ הטוב ואם שתו תחלה יין אדום והביאו להם יין לבן אע"פ שהוא גרוע מברכין שהלבן יותר בריא לגוף ואם שתו תחלה יין לבן והביאו להם יין אדום אם הוא משובח יותר מברך אבל בסתם אינו מברך. ואם אין שותה היין השני אלא א׳ אין מברכין:

יג האורח שמיסב אצל בעה"ב אם הבעה"ב נותן הקנקן על השולחן ושותה מי שירצה א"כ כולן שוין כאלו יש להן היין בשותפות ומברכין אבל אם הבעה"ב נותן לכ"א כוסו אין מברכין. אבל האיש עם אשתו ובניו כיון שחייב במזונותיהם הוי כאילו היה להם שותפות ביין ומברכין:

יד אם לא ברכו קודם שתיה יכולין לברך אחר שתיה (כ"י וד"מ ופר"ח) ונ"ל עכ"פ כ"ז שעוסקין עוד בשתיה:

טו אם היו מסובין לשתות בלא קביעות סעודה א׳ מברך ומוציא את כולם אבל אם היו מסובין בסעודה כ"א מברך לעצמו שמא יקדים קנה לושט כשיענו אמן:



כלל



## כלל סג דין שאר ברכות שמברכין על הראיה ועל השמיעה:

א הרואה אילנות טובות ובריות טובות נאות מכל עם ועם אומר בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו ודוקא פעם ראשון כשרואה אותם ולא יותר לא עליהם ולא על אחרים אא"כ היו נאים מהם(וכ"ל מה שאין אנו נוהגים לברך ברכ׳ זו וכן שאין אנו מברכין על כושי וכנס משום דאין מברכין אלא כשהם מ׳ שהם כוי גדול עליו כדאיתא בש"ע סי׳ רכ"ה וכבר כתב המ"א בשם רדב"ז גבי שהחיינו אם לא בירך באכילה הראשונה שוב אינו מברך וכ"ל דה"ה בכל הברכות דכמו דהתם הברכה הוא על השמחה וכבר עברה ה"ה בכולם וכיון שאנו רגילין תמיד בזה אין לנו שנוי גדול):

ב כשרואה אילנות מלבלבין ולאו דוקא בניסן מברך בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם ואם לא ראה עד שכבר יש בהם פירות אבל אין ראוין עדיין לאכילה מ"מ יברך אבל אם כבר גדלו הפירות עד שראוין לאכילה אין מברכין ברכה זו כן נ"ל (א) (רכ"ו):

ג על הימים ועל ההרי׳ הגבוהים המפורסמים בעולם מחמת גבהם מברך בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית:

ד הרואה קשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים במאמרו. ואסור להסתכל בו ביותר (ומצאתי בספר א׳ שמו נעלם ממני שאין להגיד לחבירו שיש קשת מטעם מוציא דבה):

ה הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח לכ"ח שנה ותקופת ניסן אז בתחלת ליל ד׳ או כשרואה אותה ביום ד׳ בבקר אומר בא"י אמ"ה עושה מ"ב ומצותה לכתחלה בבקר ובדיעבד עד ג׳ שעות ביום ובשעת הדחק עד חצות (א"ר בשם מע"מ) והיתה שנת תקע"ג ה׳ יזכרנו לברך אותה בירושלים בקבוץ גליות:

ו הרואה מלכי הארץ מברך בא"י אמ"ה שנתן מכבודו לבשר ודם (משמע בגמ׳ דאף סומא מברך) (מ"א) וכתב הפמ"ג שאר ברכות הראיה אין הסומא מברך רק על המלך דניכר כבודו אף לסומא ט׳ וסוף דברו שאפשר דוקא סומא שראה מימיו אבל סומא מבטן אמו אף המ"א מודה שאינו מברך וראוי שסומא יברך בלא שם ומלכות ומצוה להשתדל לראות המלך אפילו מתבטל מלימודו:

ז על רוחות הם סערות גדולות שאין מצויין תמיד וזה אינו מתחיל בלילה ועל הזיקין שנראה כאלו כוכב רץ ממקום למקום ועל הברקים ועל הרעמים אם הם תכופים יחד מברך על שניהם בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית או בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם ואם ראה הברק מתחלה נוהגים העולם לברך עושה מעשה בראשית ועל הרעמים שישמע אח"כ שכחו וגבורתו. מ"מ אם הרעם בא תוך כדי דיבור לאחר הברק נ"ל דאין מברך עליו (עיין א"ר) ועל הבליצין שהם בלא רעם כלל רק מחמת חום שמעתי שאין זה ברקים הנזכרים בגמ׳ ואין מברכין עליו · וכל זמן שלא נתפזרו העבים די לו בברכה אחת ואם נתפזרו העבים מברך עוד הפעם:

ח הרואה חכם גדול בתורה מישראל מברך בא"י אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו הרואה חכם גדול בחכמת העולם מברך בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו לב"ו (אע"ג דבזמן הזה אין לנו דין ת"ח מ"מ לענין זה אף בזמן הזה מי שהוא מופלג בתורה מברך עליו ברכה זו וכן מוכח בטור בהל׳ על ברכת חכם ברזים דאין לנו מי שראוי לנו בזמה"ז מוכח אבל ברכת שחלק מחכמתו שייך אף בזמן הזה וכ"מ מש"ע שכתבו):

ט אם לא בירך תוך כדי דיבור מראיית הברק או הרעם אינו מברך כלל דעל מה יברך (ב):

י הרואה מרקולים שנעקרה או בבל או ביתו של נבוכדנאצר מברכין כמבואר בש"ע (סי׳ רכ"ד) והרואה מקום שנעשו בו נסים לאבותינו כגון מעברות הים ומעברות הירדן ומעברו׳ נחלי ארנון ואשתו של לוט וכיוצא באלו מבואר נוסח הברכה בש"ע (סי׳ רי"ח וכסי׳ רכ"ד):

יא הרואה קברי ישראל מברך ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם אשר יצר אתכם בדין וכו׳:

יב על שמועות רעות מברך ברוך דיין האמת ודוקא כשמצטער על אותו שמועה וראוי לברך על אדם ת"ח שמת וראוי להצטער ולבכות ולברך בשם ומלכות וחייב אדם לברך

על

### נשמת אדם

(א) בטור כ׳ דאם לא בירך עד אחר שגדלו הפירות אין לברך וכא"ר וכ"כ הגר"א דרוב הפוסקים ס"ל דאעפ"כ מברך ועיין א"ר והפסר דהטור אינו חולק דהטור מיירי שכבר גדלו כל צרכן עד שראוין לאכילה וא"כ כבר ראוי לברך עליהן שהחיינו ולכן אין מברכין עוד ברכה זו כמ"ש הלבוש בטעם הטור אבל המרדכי י"ל דמיירי שעדיין לא ראויין לאכילה ולכן מברכין ודוקא כשלא ראה מקודם כמ"ש המ"א בשם הרדב"ז גבי שהחיינו:

(ב) הב"י כתב בסי׳ ר"ו בשם ש"ל דהפסק לאחר כדי דבור הוי הפסק בין אם מברך על דבר ולא עלה בידו אין נרכה שנתחייב בה ולא יכול לברך לפי שעה כמו בשמע קול רעמים בבית הכסא עכ"ל ומדבריו מוכח דלא כט"ז בסי׳ רכ"ז סעיף ג׳ שכתב דמה שאמר בירושלמי בשומע קול רעם בבה"כ אם יכול לצאת תכ"ד יצא וא"ל לא יצא דר"ל א"צ לצאת אלא יברך שם א"כ אלא דכונת הירושלמי דא"כ אינו מברך וכ"כ א"ר דכן משמע מהדיא בר"ן פסחים ע"ש אף דיש לדחוק בדברי הר"ן כיון שבש"ל מבואר כדבר דלא כט"ז יגיד עליו ריעו שכן דעת הר"ן ועם מה שכתבתי י"ל שהוא דומה למיגמר בסימן רט"ז שכתב המ"א בשם הכל בו דאין מברכין לאחריו שכבר הנאה עברה ואינו דומה לאכילה ואף שזה ברכת שבח מכל מקום כיון דאינו על מנהגו של עולם כמ"ש הר"ן שם רק שבח על אלו ברקים וכיון שהוא יותר מכ"ד כבר חלף והלך לו·



בט"ז

על הרעה בדעת שלימה ובנפש חפצה כדרך שמברך על הטובה כי הרעה לעובדי השם הוא שמחתם וטובתם כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד השם שהוא שמחה לו (סי' רכ"ג):

**יג** מברך על הטובה הטוב והמטיב אעפ"י שירא שמא יבא לו רעה ממנו כגון שמצא כביתו מטמון ויירא שמא ישמע השר ויקח כל אשר לו. וכן מברך על הרע' דיין האמת אע"פ שיבא לו טובה ממנו כגון ששטף נהר שדהו אע"פ שאח"כ הוא לו לטובה שהשקה את שדהו (שם):

**יד** הרואה את הכושי או ננס או שאר בני אדם שהם משונים ואת הפיל ואת הקוף מברך בא"י אמ"ה משנה הבריות:

**טו** הרואה אדם שנשתנה ונעשה חיגר. או שנקטעו ידיו או שנעשה סומא ומצטער עליו מברך עליו בפעם ראשון שראה אותו דיין האמת:

**טז** כל הדברים שמברכין על הראייה אם רואה אותם בתוך ל' יום אינו מברך וכן כשרואה אותו מלך אבל אם רואה מלך אחר אפי' בתוך ל' יום מברך:

**יז** כתב הב"ח בשם ס' האשכול. השמר לך לראות קניגאות של עו"ג וה"ה מחולתם או שום דבר שמחתכם ואם תשמע קול עו"נ מחנגין ושמחים האנח והצטער על חורבן ירושלים והתפלל להקב"ה על זה מלבד שיש בכל זה מושב לצים ואפי' הוא של ישראל ואמרו חז"ל במס' ע"ז י"ח ע"ב דרש ר"ש בן פזי אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה ההולך לטרטיאות ולקרקסיאות. פרש"י פלטין. וכל דבריהם כשהם נאספים לשחוק וללצון וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה. ובמושב לצים לא ישב שלא ישב בתחבולות נ"ל דר"ל כמו שעושין בלאנזירער שהוא מרקד על החבל וכן שאר מע'שים שעושים ע"י תחבולו' וע"ש בגמ' גודל האיסור של ליצנות. ובעו"ה אנשי דורינו אפי' הלומדים אינם נזהרים מזה ומדברים דברי ליצנות ואין לו לאדם רק לדבר ד"ת או משא ומתן שהוא חייו כמו שאמרו שם שמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לטרטיאות ולקרקסיאות אלך ואתגרה בשינה ת"ל ובתורתו יהגה יומם ולילה:

## כלל סד דין תפלת הדרך (סי' קי"ד):

**א** היוצא לדרך לאחר שיצא כבר מעיבורה של עיר דהיינו ע' אמה לאחר שכלו כל הבתים מתפלל תפלת הדרך והנוסחא ידוע ויאמר הכל בלשון רבים שתוליכנו לשלום וכדומה חוץ ותתנני לחן ולחסד שאומר בלשון יחיד ומסיים בא"י שומע תפלה:

**ב** ראוי שיסמוך אותה לאיזה ברכה כגון שיאכל או ישתה איזה דבר ויברך ב"א או שיטיל מים ויברך אשר יצר ויסמוך אלי' תה"ד ואם אפשר יאמרנה בעמידה ואם יושב בעגלה יאמרנה בישיבה ובלבד שתהי' העגלה עומדת דרכוב כמהלך דמי אך אם א"א מותר בהליכ':

**ג** אין מתפללין תה"ד אלא אם יש לו לילך עכ"פ פרסה ואפי' הלך כבר כמה פרסאות ושכח ולא התפלל כשיש לו עוד לילך פרסה יאמרנה אבל אם אין לו לילך פרסה א"צ לברך ומ"מ יאמרנה בלא ברכה לבסוף ואם הדרך מקום מסוכן ביותר אעפ"י שהוא פחות מפרסה מברך ואין אומרים אותה רק פעם א' ביום ואם היה רצונו ללון ונמלך צריך לחזור ולהתפלל:

**ד** אם פגע בדרך בכרך גדול שמצוים שם אנשים רעים ומחפשין עלילות אע"ג שדרין שם ג"כ אנשים טובים ואף שיש שם שופטים שאינן הורגין אלא בדין אפ"ה כיון שהוא איש נכרי שם שמא לא יזדמן מי שילמוד עליו זכות. ונ"ל דה"ה אם יש חשש הפסד ממון. קודם שיכנס מתפלל יהר"מ ה' אלהי שתכניסני לכרך זה לשלום. נכנס בשלום יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי שהכנסתני לכרך זה לשלום. בקש לצאת אומר יהר"מ ה' אלהי שתוציאני מכרך זה לשלום יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מכרך זה לשלום ואם ירצה יוסיף עד ומכל אורב בדרך בלא חתימה. ונ"ל דאם אין משתהא בכרך רק שעובר דרך הכרך יכלול הכל בב' תפלות דהיינו קודם שנכנס אומר יהר"מ ה' אלהי שתכניסני ותוציאני מכרך זה לשלום וכשיצא אומר מודה כו' שהכנסתני והוצאתני מכרך זה לשלום כן נ"ל ואם הוא דר בכרך נ"ל שאינו אומר יה"ר כו' שתוציאני רק כשיצא אומר תה"ד כדלעיל סי' א' (א) ודוקא כרך גדול אבל בעיר א"צ לתפלות האלו. ומ"מ נ"ל דהכל לפי הענין שאם יש מקום שיוכלו להעליל עליו אפי' בכפר יתפלל תפלות אלו (סי' ר"ל):

### נשמת אדם

(א) המ"ז ולבוש וא"ר כתבו דאם הוא דר בכרך אומר ג"כ יה"ר כו'. ול"נ דלפי מ"ש הב"י ורד"א הטעם מפני שהוא אינו זר ונכרי שמא לא יזדמן מי שילמד עליו זכות משמע אבל בעירו לא תקנו תפלה זו וכן משמע מרד"א שכ' שלמדין [illegible] בכניסתו לכרך וכן משמע מסידור ל' המשנה שתלי הנכנס לכרך ולא תני כסדר בקש לצאת מכרך כו' יצא כו' ואח"כ הנכנס כו'. משמע דוקא בכרך שאינו דר שם. ובאמת הטעם שכתב הב"י לא נזכר לא בגמרא ולא בראשונים מ"מ משמע טעמיה דהא לא מצינו שתקנו תפלה למי שדר בכרך שיתפלל בכל יום שיצא מכרך זה משמע דוקא בכרך שאינו דר שם. כב"י





**ה** כל הירא לדבר ה' ילמוד תורה על הדרך כאמרם המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו אבל לא ילמוד דבר שצריך עיון ואם יושב בעגלה מותר. ויזהר כל אדם שיהיה לו פת אפילו הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פת כי כמה פעמים שיקרה מקרות ר"ל בדרך:

**ו** ראוי לכל י"ש שיקח עמו ציצית בדרך שמא יפסל א' ויתבטל ממצוה:

**ז** הנכנס לבית המדרש יתפלל יה"ר מלפניך ה' או"א שלא אכשל בדבר הלכה שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא וביציאתו אומר מודה אני לפניך ששמת חלקי כו':

## כלל סה דין ברכות פרטיות וברכות שעשה לי נס והגומל וברכות גשמים:

**א** הנכנס להקיז דם אומר יהר"מ ה' אלהי שיהיה עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה וכן קודם שיאכל או ישתה איזה דבר לרפואה יתפלל תפלה זו ולא יחשוב שתהיה איזה דבר לו לרפואה אלא ע"י הבורא ית"ש ולכן ע"י תפלה זו ישים בטחונו בו ויבקש ממנו שתהא לו לרפואה ולאחר שהקיז דם אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם רופא חולים (ט"ז וכס"ג):

**ב** הנכנס למוד גרנו של תבואה או להשוב סחורות של חנותו אומר יהר"מ יי"א שתשלח ברכה בכרי הזה או בסחורה של חנות הזה וכשהתחיל למוד אומר ברוך מלך העולם השולח ברכה בכרי הזה ולא יאמר בשם כי י"א דלא נתקן ברכה רק כשמודד להפריש מעשר ואם מדד ואח"כ בירך הרי זה תפלת שוא (סי' ר"ל):

**ג** מי שנעשה בנו בר מצוה כשקורא בתורה פעם ראשון מברך בא"י אמ"ה אשר פטרני מעונשו של זה (כ"כ מהרי"ל שמברך בשם ומלכות עפ"י שמרדכי וכ"כ במדרש ר"פ תולדות. ואע"פ שבמדרש לא נזכר שם ומלכות אינו ראיה שהרי גם בכל הברכות שנזכרות בפרק הרואה לא נזכר ואפ"ה לכ"ע מברך בשם ומלכות וכ"כ הגר"א שכן עיקר ושמעתי שכן נהג)• ובד"מ כ' תחלה שק' על מהרי"ל שלא מצא ברכה זו בגמ' ואח"ז כ' שמצא כן במדרש וכפי הנראה מרש"ל בתשו' סי' ס"ד נראה דדוקא ברכה שלא נמצא בגמ' ומדרש אין הגאונים יכולים לתקן (ועיין בט"ז א"ח סי' מ"ו) ולפי מה שכתבתי בכלל ה' סי' א' דלב"ע המברך ברכה לשם ברכה אעפ"י שהיא לבטלה עכ"פ אין כאן לא תשא ופשיטא לתוס' אלא דאסור להוסיף ברכה וכיון דמוזכר ברכה זו במדרש ומהרי"ל עשה הלכה למעשה וכן הגר"א לכן המברך אינו מפסיד:

**ד** מי שנעשה לו נס באיזה מקום כגון שנפל עליו אבן וכיוצא בו או שעבר עליו עגלה טעונה שבדרך הטבע שימות על ידי זה והוא ניצול מן המיתה כשיגיע לאותו מקום משלשים יום לשלשים יום חוץ מיום שראה וחוץ מיום שעומד בו (מ"א ס"ק ד') (א) מברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה וכל יוצאי יריכו ג"כ מברכין שעשה נס לאבי במקום הזה אפי' אותן שנולדו קודם לכן ואם נעשו לו ניסים הרבה בהגיעו אל א' מהמקומות שנעשה לו נס צריך להזכיר

### נשמת אדם

(א) הב"י כתב בסוף סי' רי"ח כתב רד"א בשם ר"א מלוניל שאין מברכין אלא על נס שיוצא ממנהג העולם כ"כ בש"ע וסבור הייתי דההצלה יהיה יוצא ממנהג העולם כדאי' בגמ' במעשה דרבא דאיתעביד ליה ניסא דאיתפרקי ליה אשיתא כו' ועיינתי באבודרהם הל' ב' שכתב וז"ל. דדוקא בנס שיוצא ממנהג העולם כגון מעברות הירדן והים וכמו ברי' דרבינא דנפיק ליה עינא דמיא. אבל נס שהוא ממנהג העולם. כגון שבאו לו גנבים כו'. וא"ת פורי' שהיה נס כמנהג העולם ומברכין. וא"ל דהתם נמי יצא ממנהג העולם שבטל כתב המלך היפך דת פרס ומדי. ועוד שהרג פ' אלף מ.זומתו עבור אסבת אשה ואין זה ממנהג העולם ובחנוכה מפני פך השמן עכ"ל. הרי להדיא משמע דדוקא אם ההצלה היה שלא כמנהג העולם ולפי זה אפי' נפל חומה על אדם אף שהיה שוכב עליו החומה וניצול ע"י ב"א שפינו החומה ממנו א"צ לברך דמ"מ מאם באו גנבי'. ונ"ע שהרי אמרי ריש הרואה ההוא גברא דהוה אזיל כו' נפל עלי' אריה איתעביד לי' ניסא ואיתצל א"ל רבא כי מטית להתם אמור ברוך שעשה לי נס כו' והרי שם לא נזכר כלל דהצל' היה בדרך נס כרבינא רק שניצול ואפ"ה א"ל רבא שיברך והביאו הרי"ף והרא"ש. וכן משמע ממש"כ עוד שם האבודרהם בשם ר"ג בר שנמה שג"ש אחד קם אחד מהמון עם שבעיר שאירע נס לבנו וברך הגומל וגערתי בו שטעה ב' טעיות. א' כי אפילו על נס עצמו אינו חייב לברך הגומל אלא ברוך שעשה לי נס ועוד אפילו הברכה שעשה לי נס לא היה לברך אלא במקום הנס. טעות ב' כי האב אינו חייב לברך על נס בנו. ומסתמא לא היה הנס כנס דרבינא ואפ"ה לא כתב שטעה מטעם זה. וכן משמע מתשובת ריב"ש שהביא הב"י בסי' רי"ט וז"ל הא דאמרינן ד' צריכין להודות מי נימא הני דוקא. וא"כ אפילו נפל עליו כותל או ניצול מדריסת שור אינו חייב לברך כו' תשובה נראה דצריך לברך שהרי הולכי מדבריות כו' כ"ש שנעשה לו נס וניצול ממיתה עצמה שהרי קבעו עליו ברכה אחרת לברך כשיעבור עוד במקום ההוא כו' ע"ש משמע להדיא דמברך שעשה לי נס. אלא בהא פליגי דלריב"ש מברך הגומל תיכף. וכשיבא עוד למקום ההוא מברך שעשה לי נס. ולר"ג בר"ש אינו מברך רק שעשה לי נס אבל לא הגומל. אבל לכ"ע מברך שעשה לי נס וכן משמע במ"א ס"ק י"א שכתב כגון שנפל עליו אריה או גמלא פריצא וגמלא פריצא היא מעשה דרבינא ואריה היא מעשה דההוא גברא דאתי לקמיה דרבא. וכן נראה לי ראיה ממדרש סוף ויחי דאיתא שם דיוסף הלך להלין בבור ומסתמא לברך שם וכ"כ שם במתנות כהונה. עכ"פ ממעשה דרבא מוכח דאע"ג דההצלה לא היה בדרך נס אלא כשהיה בסכנת מיתה. ונ"ל דכונת ר"א מלוניל דוקא היכא דההצלה היא בדרך הטבע שלא ימות כגון גנבים שאינו בטבע שיהרגו אותו. דממ"נ אם ימצאו אצלו ממעות לא יהרגו אותו. ואם לא ימצאו למה יהרגו חנם: אבל בסכנת מיתה שהוא כפסע בינו לבין המות כגון שנפל עליו ממש חומה והיה מונח תחתיו שהוא נס גדול שלא נהרג מנפילתה. וגם אם לא יבואו ב"א תיכף להציל יכול למות שם מן הדחק או בנפילת אריה ושור דהמיתה הוא בטבע. וא"כ בודאי ההצלה ממיתה הוא בדרך נס והשגחה פרטיות. בודאי לכ"ע מברך. וכן דנ"ל דזהו דעת הראב"ד (ואפשר שהוא הר"א מלוניל) הביאו הרדב"ז חלק ג' סימן תקע"ב וז"ל. ומי שנפל אבן סמוך לראשו או נתקע ברזל סמוך לעינו ונעשה לו נס ולא נפל על ראשו והברזל לא נכנס בעינו או שהיה עולה בסולם ונשמט עקבו או נשמט שליבה מתחתיו

להזכיר כל שאר המקומות ויכלול בברכה א׳ אבל יוצאי יריחו א״צ להזכיר שאר מקומות אבל אם באו עליו גנבים או שנפל אבן או ברזל סמוך לו אע״פ שהיה בסכנת מיתה אילו נפל עליו אינו מברך שעשה לי נס אבל אחרונים הסכימו לברך הגומל ויש מגדולי אחרונים שאמרו שמי שנעשה לו נס מברך ג״כ הגומל תיכף כשניצול ובכל ל׳ יום מברך שעשה לי נס וכ״כ ריב״ש סי׳ ל״ז וכ׳ בשל״ה שראוי לומר פ׳ תודה תמצא בדף כ״ח ע״א (סי׳ רי״ח ורי״ט):

**ה** אם נעשה לו הנס בעליה והוא דר בבית אם לא יכנס לאותו עליה עד לאחר ל׳ יום מברך שעשה לי נס (א״ר בשם מהרי״ט לכלן וכ״ל דמלינו במדרש רבה שיוסף הלך לבלין בבור לברך משמע שיברך באותו מקום וכן במדרש כשלע במחלוקת שירדו דוד ואנשיו מגמליכן לברך משמע שיעמוד באותו מקום) (שם):

**ו** ד׳ צריכין לברך ברכת הגומל יורדי הים כשעלה כבר למקום חפצו והולכי מדברות כשיגיע לישוב וחולה שנתרפא והולך על בוריו וחבוש מחמת נפשות שיצא מבית אסורים ויזהר לברך דוקא בפני עשרה מלבד המברך ולכתחלה יהדר שיהיו שנים מהם ת״ח. ואם בירך בפחות מעשרה יחזור ויברך בפני עשרה בלא שם אבל על המיחושין כגון מיחוש הראש וכיוצא בו רק שאינו חולי הכולל כל הגוף אינו מברך (ועיין סו״ת כדכ״ז ח״ג סי׳ קע״ב) ולא נקרא חולה אא״כ נפל למטה לא פחות מג׳ ימים. וראוי שלא לאחר ג׳ ימים רק יברך תיכף כשיכול ואפי׳ קרה ביום ג׳ יברך בפני עשרה בלא ס״ת ואל ימתין עד יום ה׳ ומ״מ אם איחר יכול לברך כל זמן שירצה וגם נשים ראויות לברך בפני עשרה:

**ז** אם הם בצער מחמת עצירת גשמים אפי׳ במדינות אלו וירדו גשמים וירדו כ״כ שרבו על הארץ שיעלו עליהן אבעבועות מן המטר וילכו זה לקראת זה מברכי׳ עליהם ומה מברך אם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך ה׳ אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואלו פינו מלא שירה כים ולשוננו רנה כו׳ עד הן הם יודו ויברכו וישבחו את שמך מלכנו בא״י אל רוב ההודאות (כ״נ כרוב הפוסקים) ואם יש לו שדה ואין לו שותף גם אם יש לו שותף נכרי מברך שהחיינו ואם יש לו שדה בשותפות עם ישראל מברך הטוב והמטיב משא״כ באין לו שותפות אע״ג שיש גם לאחרים שדות אין מברך הטוב דמ״מ אינם שותפין בטובה זו. ואם יש לו אשה ובנים אם נקראו שותפות הע״ך כתב דהוי שותפות ומ״א כתב דלא מקרי שותפות בגוה ואם לא ראה שירדו גשמים רק ששמע אם אין לו שדה אינו מברך כלום דברכת מודים לא נתקן רק כשרואה ואם יש לו שדה בלא שותפות מברך שהחיינו ובשותפו׳ הטוב (עיין רכ״א ובמ״א):

## כלל סו דין חינוך הקטן (כס״ת סמ״ו):

**א** אם יש לו בנים קטנים יחנכם במצות והיא מ״ע מדברי קבלה כמש״כ חנוך לנער ע״פ דרכו ומאור הזהיר שלמה בספר משלי על חינוך הבנים ואם לא יוסר בדברים יכנו בשבט כמש״כ שם פסוקים הרבה אך לא יכנו מכות אכזריות כמו השוטים אלא בשבט ורצועה ואע״פ שמה״ת אין הקטן בכלל עונשים כדכתיב איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם וגו׳ וקבלו חז״ל דהלמ״מ שלא נקרא הזכר איש עד שיהיה בן י״ג שנים שלימות דהיינו אם נולד בא׳ בניסן לא נעשה בר מצוה עד שיגיע א׳ בניסן משנת הי״ד (מ״א סי׳ נ״ג ס״ק י״ג) ועיין ביבמות צ״ד ע״א רש״י ד״ה ומתוך ואם נולד באדר בשנה פשוטה או במעוברת ונולד באדר ב׳ ובשנת י״ג הוא מעובר אינו נעשה ב״מ עד אדר ב׳ אבל אם נולד במעוברת באדר א׳ ובשנת י״ג נמי מעוברת נעשה בר מצוה באדר א׳ (כ״כ א״ר בשם תשובת ר״י מינץ בסדיא דלא כמ״א ומה שפסק׳ במ״א מערכין דבעינן שנה תמימה כ״ל דלק״מ שסברי שם דף ל״א אי׳ מש״ד שתם כתיב תמימה כו׳ קמ״ל דגמרינן שנה שנה כו׳ וא״כ הכא דלא כתיב תמימה ולא ג״ש מנ״ל שיהיה תמימה ועיין במלמ״מ פ״ב מהל׳ אישות שלכה כ״א ומי שנולד ביום א׳ דר״ח כסליו וכשנעשה ב״מ חשון חסר ור״ה אינו אלא יום אחד אע״ג דאמת יום א׳ דר״ח הוא שייך לחשון מ״מ לא נעשה ב״מ בכ״ט לחשון אלא בר״ח כסליו) ועיין עוד מדינים אלו סי׳ נ״ה. ולא נקראת הנקבה אשה עד שתהיה בת י״ב שנים שלימות כמו הזכר אלא שמקדמת שנה אחת ואף שיגיעו לכלל שנים לא נעשו גדולים עד שיביאו ב׳ שערות במקום הערוה שכן קבלו חז״ל הלמ״מ והוא מכלל כל השיעורין שקבלו חז״ל הלמ״מ (תשובת מהרי״ל). ואמנם קיי״ל כיון שהגיעו לכלל

### נשמת אדם

תתחתיו ונפל ולא אירע בו שום מיחוש י״א של״ל שעשה לי נס כי כל אדם עקיג לדבר שיש בו סכנה ונילול כ״נ וי״א שאל״ל אלא על נס ידם שהיא מעשה שמים כמקום שנעשו נסים לאבותינו על״ל. וכנה דעת כי״א משמע בוודאי דדוקא דשלה היה בדרך נס. וכבר כתבתי דמוכח ממעשה דרבא דז״א ולפסר הדעתם כיון שלא נפל החומה עליו ממש אעפ״כ מברך. ועוד דכות מילתא מליעתא דהרי לדעת קלת פוסקים אפילו נפל החומה סמוך לראשו מברך. ואפ״כ י״ל דעכ״פ כנפל ממש עליו מברך. וכעין זה כתב הרדב״ז שם לענין הגומל. ולכן נראה לבתי שנפלה עליה החומה שכל זמן שלא תראה אותו מקום למ״ד יום כשתבא לשם תברך שעשה לי נס בשם ומלכות וכן כל יוצאי ירכה בניה ובנותיה יברכו שעשה נס לאבותינו אם יהיו רבים ובני בניה יברכו שעשה נס לאבותי או לאבותינו אם יהיו רבים. ולמאר ב״ב אף שכלם היו בסכנה ועמדו שם סמוך לנפילת החומה וכולם נפלטו קלת כיון שלא היו בסכנת מיתה ממש לא יברכו ברכה זו ובדוק ס׳ אשר הציל אותנו:





לכלל שנים הזקה שהביאו שתי שערות ולכן אפי׳ אם אנו רואין שאין להם שתי שערות חיישי׳ שמא היה להם אלא שנשרו שכן דרך השערות הללו לנשור לפעמים מכח כחישות ולפעמים מכח שמנונית. ומ״מ לא סמכינן על הזקה זו לגמרי אלא דדיינינן ליה בספק ולכן אזלינן תמיד לחומרא בכל דבר שהוא מדאורייתא ובדרבנן לקולא מ״מ מדרבנן חייב לחנכם:

**ב** וחייב האב לחנך את בנו ובתו (עיין מ״א סי׳ שמ״ג וכ״כ תוי״ט ביומא בסדיא) וי״א דגם בהאם שייך מצות חינוך וחייב לחנכם בכל המצות בין מדאורייתא ובין מדרבנן כל מצוה ומצוה לפי דעתו של הבן. ולכן משהתחיל לדבר מלמדו תורה דהיינו פסוק ראשון שבק״ש ופסוק תורה צוה לנו וברהמ״ז. היודע להתעטף שיהיה ב׳ ציצית לפניו וב׳ לאחריו ולאחוז הציצית בידו בשעת קריאת שמע (י״ז) חייב לחנכו בציצית. היודע לשמור תפילין שלא יפיח ושלא יישן בהם חייב לקנות לו תפילין. ועכשיו נתפשט המנהג להניח ב׳ או ג׳ חדשים קודם הזמן (סס״י ל״ז). היודע לנענע חייב בלולב וכשהוא בן ה׳ או ו׳ שנים שאינו צריך עוד לאמו חייב בסוכה וכשיכול לאכול פת מאכילין אותו כזית מצה (רמב״ם) וכן בכל מצות ומצוה חייב לחנכו והכל לפי דעת הקטן:

**ג** בד״א במ״ע אבל להפרישם מאיסורא אפי׳ לא הגיעו לחינוך רק שהתינוק הוא בר הבנה חייבים האב והאם להפרישם מאיסורא ולגעור בהם אפי׳ רק איסור דרבנן כדכתיב חנוך לנער על פי דרכו (כתב סמ״א בשם הא״ס דוקא תינוק דבר סכנה אבל לאו בר סכנה ל״ל בם דהא יונק אפי׳ מבהמה טמאה ולא הבנתי ראיה זו שהרי בסדיא אמרי׳ ביבמות קי״ט דהטעם משום דהתינוק מסוכן הוא אלא הלב ם״מ אדרבה דבמי׳ דלא מסוכן אסור אפי׳ לאו בר סכנה אך י״ל דוקא ליתן לו בידים מ״מ אינו ראיה כלל) ואפי׳ מן השבותים של שבת וי״ט והוה״מ מבולן צריכין להפרישם אבל על אחרים אין חיוב להפרישם דקיי״ל קטן אוכל נבילות אין אחרים מצווין להפרישו אלא די״א דזה דוקא בקטן שלא הגיע להינוך אבל בקטן שהגיע כבר למצות חינוך אע״ג דמצות הינוך אינו חל על אחרים היינו דדוקא לחנכם במ״ע אבל להפרישו מאיסורא כיון שהגיע כבר לכלל שנים שאביו חייב לחנכו מצוה על כל אדם להפרישו מאיסור. וי״א דלענין זה החיוב של אחרים שאם האב שם ואינו מוחה בידו אם הוא איסור דאורייתא מוחין באב שיפרישו ואם הוא איסור דרבנן אין מוחין ביד האב ויש אומרים דדוקא להפרישו מאיסור אין בית דין מצווין אבל להחנכו במ״ע גם ב״ד מצוים להחנכו (ועיין בסי׳ תר״מ במ״א):

**ד** וכל זה דוקא אם הקטן עושה מדעתו אבל אם הקטן עושה על דעת גדול כגון קטן שבא לכבות דליקה בשבת שיודע שדבר זה נוח לאביו או לאחרים צריכין להפרישו. ומ״מ אם נפל לאדם איזה דבר ברשות הרבים מותר להוליך לשם קטן אפי׳ בנו ובלבד שלא יהיה שום ידיעה לקטן שמוליכין אותו שם להגביה דא״כ עושה לדעת גדול אלא יוליכנו שם לטייל ויגביה הדבר שיהיה סובר שמצא מציאה (שם״ב):

**ה** וכן ראוי לכל אדם להפרישם בדברים שבין אדם לחבירו כגון על הגניבות ועל הנזקין ולהכותם על זה וקטן שגנב אם הקרן בעין מחזירין לבעלים ואם אינו בעין פטור בדיני אדם אף לאחר שיגדיל אבל הוא עצמו חייב לצאת ידי שמים (ח״מ סי׳ שמ״ט וכ״ת כא״ח סימ׳ שמ״ג) וכן אם הכה אביו ואמו או שעשה שאר עבירות בקטנותו טוב שיקבל עליו איזה דבר לתשובה וע״ז נאמר גם בלא דעת נפש לא טוב (ועיין בס״ח סי׳ תרל״ב):

**ו** וכל זה לענין לאפרושי מאיסורא אבל לכ״ע אסור ליתן לתינוק לאכול דבר איסור שאסור מן התורה או לצוותו לעשות איזה איסור תורה ולגדולי פוסקים דבר זה הוא אסור מה״ת וילפינן לה מדכתיב בשרצים לא תאכלום וקרא יתירא הוא וקבלו חז״ל דר״ל לא תאכילום לקטנים וכן בדם כתיב כל נפש מכם לא תאכל דם וקבלו חז״ל דר״ל לא תאכיל לקטנים וכן בטומאת כהנים כתיב אמור ואמרת וקבלו חז״ל אמור לגדולים שיאמרו לקטנים והנה בג׳ מצות אלו לכ״ע אסור מן התורה אלא דגדולי הפוסקים ס״ל דמכאן אנו למידין לכל התורה כולה דבכל איסורי תורה אסור להאכילם או לצוותם שיעברו (ל״ע על הנכום שכתב בפשיטות דאין למדין ואינו רק מדרבנן שהרי הרמב״ם והמב״ן ושאר פוסקים ס״ל דהוי דאורייתא וכ״כ תוס׳ פסחים דף פ״ח ע״א ולא מלינו בסדיא מי שחולק על זה) ולרוב פוסקים ה״ה דאסור להאכילם שום איסור דרבנן או לצוותם לעבור על איסור דרבנן ויש מתירין להאכילם איסור דרבנן כיון דעכ״פ אין מצווין להפרישם אפי׳ מאיסור דאורייתא משא״כ בגדול דכל ישראל חייבים להפרישם ולכן ס״ל דבזה יש ג״כ קולא לקטנים (ול״ע שהרי תוכח מירושלמי שהביא סב״י בי״ד סימן פ״א דתינוק יונק מפני הסכנה לאחר כ״ד חודש ש״מ דאם אין בו סכנה אסור אף על גב דאינו אלא מדרבנן וכ״כ הש״ך שם בסדיא וכ״ש אם אינו חולה כלל ול״ע) אח״ז מצאתי בתשובת רשב״א סי׳ צ״ב שנשאל על זה וע״ש מה שתירץ ואין לסמוך ע״ז אלא לצורך גדול ומ״מ אשת כהן מעוברת מותרת לכנס באהל המת ותינוק שישן באהל המת א״צ להקיצו (ועיין בחיבורי חכמת אדם כלל קנ״ט):

ז ולכן אסור ליתן לתינוק דבר מאכל של איסור אפי' לשחוק בו שמא יאכלנו דהוי כמאכילו בידים :

ח ואסור לומר לנכרי שיתן דבר איסור לתינוק כמו בכל איסורין דאמירה לנכרי אסור ואם הנכרי מאכיל אותו דבר איסור אם הוא איסור דאורייתא וקטן שהגיע לחינוך אף אחרים צריכין למחות ואם הוא איסור דרבנן יש לסמוך על המקילין דאין אחרים צריכין למחות כלל (וכ"מ דרשב"א ור"ן מתירין אפי' לספוכינן בידים כדלעיל) אבל האב צריך למחות (ומה שכתב סמ"א בשם רי"ו דא"צ למחות עיין ברי"ו דהזיל לשיטתו דאין מחלק בין אב לב"ד דמשמע דאפי' כתב א"צ לספרים וס"ל כשיטת הפוסקים דל"ס תינוק אלא כמ"ע אבל לפסק הש"ע חייב שהב למחות . וכן מצאתי בח"ר) :

ט ואם התינוק חולה יש לסמוך על הפוסקים דמתירין איסור דרבנן לקטן ואע"ג דבבריא לא סמכינן עלייהו מ"מ בחולי שאב"ס עכ"פ מותר לומר לנכרי שיאכילנו ואם צריך לחמץ בפסח אם אפשר שיוליך הקטן לבית הנכרי ושם יאכילנו מוטב ואם א"א לו להוליך אותו לשם אז יביא הנכרי החמץ לביתו ויאכילנו בביתו ואם לפעמים לא יהיה הנכרי שם יתן לו תינוק ישראל אבל גדול אסור ליגע בחמץ . וכיצד יאמר לנכרי בענין שלא יהיה החמץ שלו (עיין בהל' פסח כלל קכ"ד סי' כ"א) :

כל דבר שאין בו איסור מצד עצמו אלא שהיום גורם אין בו מצות חינוך ולפיכך מותר ליתן לתינוק לאכול קודם קידוש אע"ג דחייב לחנכו בקידוש ולכן א"צ לחנכם להתענות בת"צ ואפילו בט"ב אבל אסור ליתן לו לאכול חוץ לסוכה דדוקא בקידוש שהוא כמו איסור או שאסור לאכול קודם קידוש בזה קיל אבל לעבור על עשה אסור ליתן לו (עיין תס"ד סימן נ"ד ומ"א סי' תר"מ) :

יא ביוה"כ פחות מבן ט' שנים שלמים אין מחנכין כלל חוץ מנעילת הסנדל שאין בזה צער לתינוק כלל וגם רחיצה בחמין שאין נוהגין בזמן הזה בלא"ה לרחצם ומ"מ נ"ל דרחיצת עינים שהוא צער גדול א"צ להחמיר עליהם ואפילו אם רוצה להחמיר ולהתענות מוחין בידו אפילו הוא בריא וחזק ומבן ט' שנים שלימות מחנכין אותו לשעות שיתענה שעה אחת יותר ממה שרגיל לאכול בכל יום ולפי כח הבן מחנכין אותו יותר לשעות בן י"א שנים שלימים בין לזכר או לנקבה אם הם בריאים וחזקים משלימין מדרבנן אבל בכחושים ואינם חזקים אין משלימין כלל בן י"ב שלימות לנקבה ובן י"ג שנים שלימות לזכר משלימין מדאוריי' אפילו לא הביא שערות כדלעיל סי' א' ואפי' הוא כחוש ורך אם לא ע"פ שאלת רופא ודינו כגדול לכל דבר ודוקא ביוה"כ אבל בשאר תעניתים אע"פ שהוא בן י"ג שנים אם לא הביא שתי שערות א"צ להתענות מן התורה ומ"מ נ"ל דוקא אם בדקו ולא מצאו אבל בלא בדיקה אמרי' חזקה שהביא :

יב אע"ג דבכל התורה נקרא קטן עד שיהיה בן י"ג שנים שלמות כדלעיל מ"מ לענין נדרים והקדשות גזה"כ הוא שבן י"ב שנים שלמות לזכר ובת י"א שנים שלמות לנקבה דזה נקרא מופלא סמוך לאיש ר"ל שהוא סמוך להיות איש נדריהם והקדישן הל מה"ת וקבלו הז"ל דלכן כתיב איש או אשה כי יפליא לנדור כו' ר"ל כי יפרש ור"ל שיודע לפרש לשם מי נדר והקדיש דא"ל דר"ל כשהוא איש דאז אף שאינו יודע לשם מי נדר הוי נדר אע"כ דר"ל שהוא סמוך לאיש והיינו השנה הסמוך לפרקן בין לזכר או לנקבה דאז אם יודעין לשם מי נדרו והקדישו נדריהם נדר ואם לא ידעו אין בנדריהן כלום . ואין סומכין מה שבדקו אותן תחלת השנה אלא כשנדרו במשך שנה זה בודקין אותן אם ידעו אבל קודם לשנת י"ב לזכר וי"א לנקבה אעפ"י שיודעין לשם מי נדרו והקדישו אין בנדריהן והקדישן כלום ומ"מ גוערין בהם ומכין אותן שלא ילמדו לשונם בנדרים ושבועות ואם נדר דבר קל שאין בו ענוי נפש אומרים להם שיקיימו נדרם ושבועתם כדי שלא ירגילו בזה (י"ד סי' רל"ג) וכן הדין אם קבלו על עצמן תענית דינו כנדר ולבתו עד י"ב שנים וששה חדשים יכול האב להפר נדרה אבל לא לקטן . וכל דיני הפרה מבואר בהלכות נדרים ובחיבורי חכמת אדם כלל ק"ג :

יג תינוק יונק אף עד סוף ד' שנים לבריא וה' לכחוש ואם פרשו אותו ג' ימים מעת לעת לאחר כ"ד חדש שלא מחמת חולי אסור להחזירו אע"פ שהוא חולי שאב"ס ככל איסורי דרבנן (ועיין לעיל סי' ז' ח') אבל אם פרשו אותו מחמת חולי מותר להחזירו כיון שלא פירש מדעת להפרישו ובתוך כ"ד חודש אפי' הפרישו מתוך בוריו ימים רבים מותר להחזירו עד תשלום כ"ד חדש אך כיון שכבר הפרישו פעם א' אסור להניקו אחר כ"ד חדש (י"ד סי' פ"א) :

יד מינקת ישראל שצריכה לאכול מאכלי איסור לרפואה לא יניחנה להניק אלא ישכור אחרת (שם) :

טו קטן בן ו' שנים או פחות יוצא בעירוב אמו אעפ"י שלא הניחה בשביל הקטן . בר"א בזמן שאין האב בעיר אבל כשהאב בעיר והוא קטן חריף ובריא דאז אינו נגרר אחר





האם משהוא בן ד' שנים ואם הוא חולה או שאינו חריף אף בן ה' נגרר אחר אמו ויוצא בעירובה יותר מזה צריך לערב עליו · ודוקא בעירוב האם אבל בעירוב האב לעולם אינו יוצא שאין התינוק נגרר אחר אביו לעולם לכן יש להחמיר לכתחלה (עס"ק דף נ"ט ע"ג) ולעת הצורך משום צערא דינוקא נ"ל דיש לסמוך דמותר לצאת אף בעירוב האב עד בן ו' שנים וגם בשנת ו' מותר לילך בעירוב האם אפילו כשהאב בעיר (סי' תי"ד) עי' כ"ז בעה"ק וא"ר וגם מכאן צ"ע לשיטת רשב"א ור"ן דמותר להאכילן איסור דרבנן וא"כ למה צריך לעירוב ואי אתי לאשמעינן מטעם חינוך עירוב שהיא מצוה דרבנן לא הו"ל למימר האי לישנא דיוצא בעירוב אמו אלא הו"ל א"צ לערב בשבילו וצ"ע :

טז קטן שמת לו מת ואביו או אמו קיימין אם כבר הגיע לחינוך מקרעין לו כדין קריעה ואם מת אביו או אמו של קטן אעפ"י שהן קטנים ביותר מקרעין להם מפני עגמת נפש שיבכו הרואים שאף הקטן הוא אבל (י"ד ש"מ בפריסה) :

יז קטן שמצא מציאה אע"פ שאין לקטן זכיה מ"מ תיקנו חכמים שאסור לגזול ממנו מפני דרכי שלום . ודוקא מציאה שאין דעת אחרת מקנה לו אבל שבירות של קטן וה"ה אם נתן לו אחר במתנה הוי גזל גמור ויוצא בדיינים (ח"מ סי' ע"ר) :

יח דין עדות בקטן לענין איסורים כתבתי בדין נאמנות עובדי כוכבים וקטן בחיבורי חכמת אדם כלל ע"ב ע"ש . ודוקא כשהוא קטן עדיין אבל כשהוא עכשיו גדול נאמן לומר זוכרני כשהייתי קטן היינו מהלכין עד כאן בשבת וה"ה בשאר איסורי דרבנן (א"ח סי' של"ט וח"מ סי' ל"ס) :

## כלל סז הלכות כבוד אב ואם (י"ד סי' רמ"א) :

א אם יש לו אב או אם ישתדל לעסוק בצרכיהם שהוא מ"ע מה"ת והיא חמורה שבחמורות (כדאיתא בירושלמי ריש פאה) וצריך האדם שיכבד אביו ואמו וייראו מפניהם וצריך ליזהר מאוד בכבודם ובמוראם שהוקש כבודם ומוראם לכבוד ומורא של המקום ב"ה דשם כתיב כבד את ה' מהונך ה"נ כתיב כבד את אביך כתיב את ה' אלהיך תירא וה"נ כתיב איש אמו ואביו תיראו ושלשה שותפין הם באדם המקום ב"ה ואביו ואמו ואמרו חז"ל בזמן שאדם מכבד אביו ואמו אומר הקב"ה מעלה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבדוני ובזמן שמצער אביו ואמו אומר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלא הייתי ביניהם ציערוני ופשיטא שצריך לאהבה אותם כגופו שהרי הוא בכלל ואהבת לרעך כמוך אלא שבאביו ואמו הוקש אהבתם לאהבת המקום כדאיתא בזוהר תצא בגברא דמשתדל בתר אבוהי ואמיה דרחים לון יתר מגרמיה ונפשיה ורוחיה ונשמתיה וכל עלמא דהוי ליה חשיב ליה לאין למעבד ביה רעותא דאבוי ואמיה עכ"ל ואמרו ז"ל דכל מצות הבן על האב ואם הוא פרעון חוב שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובה שגמלוהו ומי שאינו מכבדם נקרא רשע דכתיב לוה רשע ולא ישלם וא"כ בכלל הפרעון שיאהוב אותם אהבה עזה כדרך שהיו אוהבים אותו ולא יהיו עליו לטורח ולמשא ואם אין אדם מכבד אביו ואמו גזרות קשות באות עליו כדכתיב בכבוד המקום יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני הנני יוסיף להפליא כו' וכיון שהשוה כבודם לכבוד המקום א"כ גם העונש שוה ולכן כמו המקלל השם בסקילה ה"נ מקלל אביו ואמו בסקילה (עיין כ"ז בטור ובספר חרידים במ"ע התלויות בלב) :

ב יסכר פי דוברי שקר האומרים שאינם צריכים להחזיק טובה לאב ואם כי להנאת עצמם היו מכוונים וממילא נולד וכיון שנולד מהם נתן הקב"ה הטבע שהאב והאם יגדלו ביניהם כטבע ככל בהמה חיה ועוף שמגדלים ביניהם ואין הבנים מחזיקים טובה לאבותיהם יתאלמון וישתתקון ויתהרשון כדכתיב תאלמנה שפתי שקר כי הם בעצמם מעידים עליהם שהם כבהמה ולא הלק ה' להם לב לדעת ולהבין ועל זה אמרו חכמים כל הכופר בטובתו של חבירו סוף כופר בטובתו של הקב"ה דלדבריהם גם אינם צריכים לכבד ולירא מהמקום ב"ה כיון שאנחנו מעשי ידיו של הקב"ה מהראוי להיטיב ולחמול על מעשי ידיו ואין ספק שהאומרים כן שהם כופרים בלבם :

ג הכיבוד הוא במחשבה ובמעשה ובדבור . במחשבה כדכתיב נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד והיינו יכבד במחשבה דא"ל שבלבו ובעיניו הם נבזים רק שמכבד אותם בדברים א"כ הן שוין בעיניו כמוהו שהרי גם הוא נבזה בעיניו אע"כ דר"ל שמכבדי' בלבו שהם חשובי' בעיניו ובלבו דהיינו שידמה בעיניו שהם גדולים ונכבדי ארץ אף שבעיני שאר בני אדם אינם חשובים כלל וזהו עיקר כיבוד שאל"כ הרי כתיב בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני כמו שכתבתי :

ד במעשה כיצד חייב לכבדם בגופו ובממונו להאכילם להשקותם להלבישם ולעשות כל צרכיהם כדאיתא במכילתא כבד את אביך שומע אני בדברים ת"ל כבד את ה' מהונך

והוקשה כבודם לכבוד המקום אמור מעתה מאכילם ומשקם מלבישם מכניסם ומוציאם וכל מה שיתן להם יהיה בסבר פנים יפות שאפי' מאכילם בכל יום פטומות והראה להם פנים זועפות נענש עליהם וכן להיפך אפי' מטחינם ברחיים וכונתו לטובה וכדי שינצלו אבותיו מדבר קשה מזה ומדבר פיוסים על לבם ומראה להם שכונתו לטובה בשאי אפשר לו לפרנסם בענין אחר עד שיתרצה לטחון נוחל העולם הבא והייב לשמשו כעבד המשמש לרבו (עיין בקידושין דף ל"א בתוס' ד"ה ככר וד"ה וטורדו) :

ה בדבור כיצד היה צריך שום דבר בעיר ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו אעפ"י שיודע שגם כן יעשו בשבילו לא יאמר עשו לי דבר פלוני בשבילי אלא יאמר עשו בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באביו ואם מסופק בדבר הרשות בידו לעשות כמו שירצה. ואם יודע שיש לאביו שונאים בעיר לא יבקש בשביל אביו שאין זה אלא גנאי לאביו כיון שלא יעשו בשבילו :

ו חייב לכבדו אפילו אחר מותו שאם אמר דבר שמועה מפיו אומר כך אמר אבא מורי הריני כפרת משכבו וכן כשהותם עצמו חותם הכ"מ וכל זה דוקא בתוך י"ב חודש ולאחר שנים עשר חודש אומר ז"ל וכן הקדישים שנוהגים לומר הוא מטעם כיבוד אב ואם שמחויב לכבדן כמותן :

ז חייב לעמוד מפני אביו ואמו כמלא קומתו • ונ"ל דדינו כרבו מובהק בסי' רמ"ב דהיינו משיראם מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו או עד שישב. אינו חייב לעמוד אלא שחרית וערבית אם לא בפני אחרים שאינן יודעים שכבר עמד בפניהם וי"א דאפי' מאה פעמים ביום חייב ואם הם בעליה והבן למטה בקרקע א"צ לעמוד לפניהם כיון שהם ברשות בפני עצמם :

ח איזה מורא לא יעמוד במקום המיוחד לו לעמוד שם בסוד זקנים עם חביריו להתיעץ מפני שנראה שהוא מחשיב עצמו מכלל אנשי העצה ומשוה את עצמו לאביו ולא יעמוד במקום המיוחד לאביו להתפלל שם ולא ישב במקום המיוחד לו לישב שם בביתו אלא יעמוד לפניו כעבד לפני רבו ולא יכתור את דבריו ואם אביו חולק עם אחר בין בדבר הלכה בין בשאר ענינים לא מבעיא שלא יאמר נראין דברי פלוני דא"כ סותר דבריו וכ"ש שלא יאמר אין האמת כדבריך אלא אפי' אם נראין לו דברי אביו לא יאמר בפניו נראין דברי אלא שזה זילותא לאבי שמראה שדעתו מכרעת יותר מדעת אביו אלא אם יש לו תשובה לדברי החולק ישיב לו ודוקא בפניו אבל שלא בפניו מותר לומר נראין לי דברי אבא שאדרבה זה כבוד אביו ואפי' לחלוק על אביו מותר שלא בפניו ומיהו אם יש אחר שסובר כדעת אביו והוא רוצה לחלוק על סברת אביו כיון שיש אחר לא יזכיר שם אביו אלא יאמר דעת אותו האחר דסובר כאביו (ט"ז) ולא יקראנו בשמו לא בחייו ולא במותו אלא אומר אבי מורי ואמי מורתי היה שם שם אביו כשם אחר והוא שם פלאי שאין רגילין בו שלא בפניו יש מתירין וכן אם הוא שם שרגילין בו הרבה בני אדם כגון אברהם יצחק כו' וכיוצא בו יש מתירין לקרות בהן אחרי' אפי' בפניו ויש אוסרין בפניו ומ"מ עכשיו מקילין בו דמסתמא אביו מוחל :

ט מי שנטרפה דעת אביו ואמו ישתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוהמו ואם א"א לעמוד בזה ילך לו ויעמוד אחרים לנהגם כראוי כדי שלא יבואו לידי בזיון :

י ראה לאביו שעבר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא יאמר לו אבא כך וכך כתיב בתורה כאלו שואל ממנו ולא כמזהירו והוא יבין מעצמו ולא יתבייש ואם אמר שמועה בטעות לא יאמר לו טעית ואפי' בדבר הלכה לא יאמר לו לא תיתני הכי :

יא עד היכן מוראם וכיבודם. היה הבן לבוש בגדי חמודות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו על ראשו וירקו בפניו וכן אפי' נטלו כיס של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצטער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא ישתוק ויירא ממי שצוה כך • ומ"מ יכול לתבעם לדין שישלמו לו מה שהזיקו לו וי"א דקודם שהפסידו לו יכול הבן למנעם שלא יפסידוהו אע"פ שיש להם במה לשלם כדי שלא לטרוח למיקם בדינא ודיינא ומ"מ אחר שכבר הפסידו לו אסור להכלימם דמאי דהוי הוי אם אין להם במה לשלם לכ"ע מותר למנעם שלא יפסידוהו דהא אינו חייב לכבדם אלא משלהם כדלקמן סי' י"ב. ודוקא במקום שיש חסרון כיס אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא אסור לכ"ע למנעם ולצערם ולא עוד אלא שאפי' אביו ואמו ישנים ומפתחות חנותו של בן תחת ראשיהם אסור להקיצם משנתם אעפ"י שעי"ז יפסיד הרבה (ט"ז ס"ק י') אבל אם בא ריוח לאביו ואם לא יקיץ אותו יותר מצטער מפני מניעת הריוח מצוה להקיצו מאחר שאביו שמח בזה וכן כשמקיצו ללכת לבהכ"נ או לדבר מצוה שכולם חייבים בכבוד המקום (ס"ח סי' של"ו) :

יב זה שמאכילם ומשקם משלהם אם יש להם. ואם אין להם ויש לבן כופין אותו וזן אותם





משלו בתורת צדקה ולבן אע"ג דאין כופין על מצות כיבוד משום דהוי מ"ע שמתן שכרה בצדה למען יאריכון ימיך דמשמע דאין לו בעה"ז אלא עונש זה שאינו מאריך ימים מ"מ בזה כופין אותו דלא גרע אביו משאר צדקה דכופין על הצדקה ואסור ליתן צדקה לעני אחר דאביו קודם לכל אדם ואם אין ידו משגת ומפרנס אביו ממעות צדק' שלו תבוא מאירה עליו שמבזה אביו ואם אין לבן א"צ לחזור על הפתחים להאכילם אבל דעת מקצת פוסקים דדוקא כשאין לו כלל א"צ לחזור על הפתחים ליתן לאביו אבל כל מה שיש לו צריך ליתן לאביו אע"פ שיצטרך לחזור על הפתחים ולכ"ע חייב לכבדו ולשרתו בדבר שאין נותן ממון משלו אם יש לבן פרנסת אותו יום אעפ"י שעי"ז בטל ממלאכתו ויצטרך למחר לחזור על הפתחים אבל אם אין לו לבן פרנסת אותו יום לא מחויב לבטל מלאכתו ולחזור על הפתחים או להתענות אותו יום וא"צ אפי' לכבדו בגופו :

יג אמר לו אביו לעבור על ד"ת בין מ"ע ובין ל"ת אפי' מצוה מדרבנן לא ישמע לו דכתיב איש אמו ואביו תיראו אני ה' כולכם חייבין בכבודי לפיכך היו מצוים לו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו והבן היה רוצה להתפייס מיד אין לו לחוש לצוואות אביו שאסור לשנוא שום אדם אם לא שראה שעובר עבירה :

יד אמר לו השקיני מים ויש לפניו לעשות מצוה עוברת אם אפשר למצוה שתיעשה ע"י אחרים כגון קבורת המת ולויה וכיוצא בו אם כבר התחיל באותה מצוה יגמור שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואם לא התחיל בה יניח המצוה ויעסוק בצרכיהם ואם אין שם אחרים לעשות והשעה עוברת יעסוק במצוה ויניח כבודם ואם אין זמן המצוה עוברת יעסוק בכבודם ואח"כ יעשה המצוה :

טו תלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם לפיכך אם הבן רוצה לילך למקום אחר ללמוד שהוא בוטח שיראה סי' ברכה בלימודו והאב מוחה בו שמתירא שיבא שם לידי עלילות א"צ לשמוע לאביו וכן אם האב מוחה בבן לישא אשה שחפץ בה א"צ לשמוע לאביו ומי שאמרה לו אמו עשה כך ולבסוף בא אביו ואמר מי אמר לך לעשות כן לא יאמר לו אמו אף שיקללו פן יכעוס אביו על אמו (ס"ח סי' של"ז) :

טז כיבוד אב קודם לאם להקדים שהרי היא חייבת בכבוד בעלה ואם גירשה שניהם שוים ולעולם אין הילוק בכל דבר בין אב לאם :

יז אחד האיש ואחד האשה חייבים בכיבוד ובמורא אב ואם אלא שהאשה אם הבעל מוחה פטורה ובלא"ה חייבת (וצ"ע לספוקים דכיבוד חמיו סוא דאורייתא למה פטורה ספכי גם סוא חייב כדלעיל דסא"ב קודם לאם מפני שגם היא חייבת בכבוד בעלה) :

יח ממזר חייב בכבוד אביו ואמו ובמוראם ואפי' אביו רשע ובעל עבירות חייב. וי"א דכל זמן שלא עשה תשובה אינו חייב לכבדו ומ"מ אסור לצערו :

יט כל המבזה אביו ואמו אפי' בדברים אפי' ברמיזה ה"ז בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו וע"ז אמר שלמה ברוח הקדש במשלי עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ואמר ליקהת אם ר"ל כי דבר רגיל שדברי נשים הם שטות וכ"ש כשהיא זקנה שדבריה דברי שטות ולכן אמר שאפי' המבזה לזקנת אם וליקהת ר"ל אסיפת כי מחמת הזקנה נעשים בבשרה קמטים זה ע"ז אפ"ה עונשו גדול. וכ' בס' החרידים וז"ל ומעשה היה בימינו באיש שהיה זן את אמו רק שהיתה קלה ובזויה בעיניו לפי שנשאת לאיש אחרי מות אביו והאיש הזה הלך דרך ים ונהרג והושלך לים וחפשו היהודים לבקשו ומצאוהו על שפת הים ועין אחת מנוקרת שנקרוה העורבים עכ"ל :

כ אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו מהם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול :

כא המכה לבנו גדול י"א כשהוא בן כ"ב שנים וי"א בן כ"ד שנים ונ"ל דהכל לפי טבע הבן ואפי' פחות מזה מנדין אותו שהרי עובר על לפני עור כו' אלא יוכיחנו בדברים :

כב חייב אדם לכבד אשת אביו אע"פ שאינה אמו כ"ז שאביו קיים דכתיב כבד את אביך לרבות אשת אביך וכן חייב לכבד בעל אמו כ"ז שאמו קיימת דכתיב את אמך לרבות בעל אמו אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם ומ"מ דבר הגון לכבדם. וסמ"ק כ' דבחייהם חייב מדאורייתא ולאחר מיתה מדרבנן :

כג חייב אדם לכבד אחיו הגדול בין שהוא אחיו מאביו ובין מאמו מדכתיב ואת אמך וי"ו יתירה ואפי' הקטן הוא גדול בתורה יותר מן הגדול ומ"מ אסור לגדול לבזות להקטן כיון שהוא ת"ח צריך לשאת פניו לתורה ואם אינו נושא פנים לתורה הרי אינו עושה מעשה עמו ואינו חייב לכבדו :

כד חייב אדם לכבד חמיו וחמותו שהרי דוד קרא לשאול אבי שהיה חמיו והייב לכבדו כמו שאר זקנים וחשובים :

**כה** חייב אדם בכבוד אבי אביו ולכן אם אין לאביו לפרנס (אכי) אביו כייפינן לבן הבן לפרנס אבי אביו כדינו שחייב לאביו אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו:

**כו** אם האב רוצה לשרת את הבן מותר לקבל ממנו אא"כ האב בן תורה דבלא"ה אסור להשתמש בבן תורה:

**כז** המקלל אביו או אמו אפי' לאחר מיתתן חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה אחד האיש ואחד האשה שקללו ודוקא שקללן בשמות המיוחדים אבל קללם בכינוי אינו חייב אלא בלאו ולוקין כדין המקלל אחד מישראל:

**כח** המכה אביו או אמו ועשה חבורה חייב חנק ובלא חבורה אינו אלא בלאו ולוקין כדין המכה א' מישראל:

**כט** היה קוץ תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבוא לעשות בו חבורה וכן אם הוא רופא לא יקיז לו דם ולא יחתוך לו אבר אעפ"י שמתכוין לרפואה בד"א שיש שם אחר שיכול לעשות אבל אין שם אחר והוא מצטער ה"ה מקיזו וחותך כפי מה שירשהו לעשות:

**ל** בתנא דבי אליהו איתא כבד את אביך וסמוך ליה לא תנאף ללמדך שאם נשא אדם אשה והיא אינה מכבדת אביו ואמו הרי הוא כאילו נואף כל ימיו כבד ולא תגנוב שאם יש לאדם בנים ובנות בתוך ביתו ואינם מכבדים אביהם ואמם כאלו גונב נפשות (עיין בס"ח מסי' תקס"א עד תקס"ו ומסי' של"ס עד שמ"ו):

## כלל סח דין תנאים שצריך ליזהר בכל מצוה ומצוה

**א** קיי"ל אין מעבירין על המצות ר"ל מצוה שתבוא לידו תחלה יעשנה ולא יניחנה מפני שרוצה עכשיו לעשות אחרת ואח"כ יעשה זה וכ"ש שיניחנה לגמרי כדי לעשות אחרת והוא איסור מה"ת שנאמר ושמרתם את המצות בחירק קרי ביה המצות שלא תחמץ ותיישן (כ"כ תוס' ביומא ל"ג בסד"ה ועי' מש"כ במ"א סס"י קמ"ז וברדב"ז בתשובותיו ח"א סי' תקכ"ט כ' שהוא דרבנן ונעלם ממנו דברי תוס' שם וכ"כ תוס' בזבחים נ"ג) וב"ש דאסור להחמיצה ולעשותה אח"כ וז"ש אל תחמיצנה לזמנה וזה נחלק לג' תנאים (א) דל"ש דאין מעבירין אלא כשרוצה ב' מצות כגון שרוצה להניח טלית ותפילין דבאיזה שיפגע תחלה צריך לעשות אבל אם אין לו פנאי לקיים שניהם רק א' לא שייך בזה אין מעבירין אלא אדרבה אזלינן אחר המצוה החמורה כגון ציצית ותפילין תפילין חמורה שהיא קדושה ביותר וגם חובת הגוף וכן כל כיוצא בזה או א' תדירה וא' אינה תדירה כ"כ יעשה התדיר דקיי"ל תדיר עדיף (כ"כ תוס' ביומא שם בסד"ה) וכן אם א' עוברת ומצוה הב' אינה עוברת יעשה העוברת (וכן מוכח בקדושין כ"ט ע"ב ולפדות בנו ולעלות לרגל רי"א יעלה כו' שזו מצוה עוברת כו' והכ"א יפדה שנא' בכור בניך תפדה וכ"כ רמב"ם בפי"א מהל' בכורים הל' ד' וא"כ דוקא התם דכתיב קרא אבל בשאר מצות מודים חכמים וכ"כ במ"א בסי' תרכ"ו) ואפי' אם יש לפניו מצוה דאורייתא לעשות היום רק כשיעשנה היום לא יוכל למחר לעשות מצוה דאורייתא אחרת שהיא חמורה מזו מצוה דלמחר עדיף ולכן נ"ל באנשי חיל יהודים שצריך לילך על משמר שלו בעי"כ וכיוצא בו אלא דאז לא יכול להניח תפילין באותו יום ולעומת זה יכול למחר ביה"כ להתענות או אפי' משום ק"ש דלמחר ויכול להחליף המשמר עד למחר ל"א אין מעבירין על המצות ומוטב שלא יקרא היום ודוקא בזמן מועט יום או יומים בזה לא שייך שמא ימות אבל באיזה ימים צ"ע דאפשר דחיישי' שמא ימות (א) וב"כ מ"א רסי' ב"ה ראיה מילקוט דאפי' מליל שבת עד מוצאי שבת

### נשמת אדם

(א) **בדין** אין מעבירין על המצות לא זכיתי לראות בדברי ראשונים כלל בזה וצ"ע. הא דאמרינן נר ביתו וקידוש היום נר ביתו קודם משום שלום בית. תיפוק ליה שהרי מצות הדלקת הנר מבע"י ועדיין לא הגיע שעת קידוש וא"כ אין מעבירין על המצות. וכן דברים טובא דחשיב הש"ס בשבת. וכן במגילה דאמרינן מקרא מגילה ועבודה ומילי טובא דחשיב התם דממ"נ אם היה המת בלילה א"כ כבר חל עליו מצות קבורה. וא"כ חל עליו מקודם חובת מגילה וכל שחל עליו קודם אין מעבירין ממנו ובמנחות ד' מ"ט איבעיא להו צבור שאין להם תמידין ומוספין ואם יקריבו הו' מוספין לא יהיה להם למחר תמידין הי' עדיף ומסיק דהוין הן וקשה מאי קא מבעיא ליה הא אמרי' אין מעבירין וא"כ בע"כ מוספין דהיום קודמין: ואמנם מצאתי ביומא ל"ג בתוס' ד"ה אין מעבירין שכתבו וז"ל דל"ש אין מעבירין אלא היכא דבעי' למעבד תרוייהו שיש להקדים ההוא דפגע בי' ברישא אבל היכא דלא עבדינן אלא חד לא גמרינן מני' ונעביד לתדיר לחודא ולא נעביד לשאינו תדיר עכ"ל. ובזה א"ש ולק"מ דהיכא דבעינן לדחות א' בזה אמרינן שיעשה העדיף. אך צ"ע לפי המסקנא במנחות שהניכן שוין ורשות שלא להקריב מוספין היום ויקריב למחר תמידין כדאי' במתני' להדיא התמידין אין מעכבין המוספין כו'. וכ"ה ברמב"ם שם להדיא. וק' כיון דאמרינן דתדיר ומקודם שוין א"כ למה לא יצטרך להקריב היום מוספין משום אין מעבירין. וע"כ צ"ל דהיכא דאיכא תדיר או מקודם ל"ש כלל אין מעבירין אלא דוקא בב' מצות שוין אבל באין שוין כיון שאם רוצה לעשות היום שניהן יכול להקדים איזו שירצה כיון שיש לו מעלה תדיר או מקודם ה"ה דמותר ואפילו להניח למחר. אחר שכתבתי זאת ראיתי תשובת ח"צ סימן ק"ו שכתב בשם רדב"ז שמי שיש בידו לעשות איזה מצוה כל שבא לידו ראשון יעשה בין גדולה או קטנה משום דאין מעבירין על המצות והח"צ הק' עליו מסוגיא דמנחות שהבאתי אך שהביא רק מאיבעיא ולא מתרץ לפי האמת דמסיק שהניכן שוין. ואין ספק אצלי שנעלם מח"צ דברי תוספת ביומא שהבאתי. וגם הרדב"ז בתשו' ח"א סי' תקכ"ט נעלם ממנו. שהרי כתב דאין מעבירין הוא רק מדרבנן. ובתוס' שם מוכח להדיא שהוא מדאורייתא. ועוד כתב הח"צ דכדברי רדב"ז אית' להדיא במ"ק דף ט' דר"י בן גריס רמי קראי כתיב פלס מעגל רגליך וכתיב אורח חיים פן תפלס כאן במצוה שאפשר





שבת לא משהינן. (ב) ול"ש אין מעבירין אלא במצוה שעוסק בו אבל במצוה שאינו עוסק בו בגופו אלא אחרי' עוסקין בו ואעפ"כ הוא מצוה משום ברב עם כו' מותר להניח מצוה זו ולילך במקום אחר לראות שהרי גם שם יעשה מצוה כן הוא להדיא ביומא ע' דאמרינן הרואה פר ושעיר הנשרפין אינו רואה כה"ג כשהוא קורא לא מפני שאינו רשאי כו' ופריך פשיט' ומשני דה"א משום דר"ל אין מעבירין כו' ומאי מצוה ברוב עם כו' קמ"ל פרש"י כיון שהוא אינו עוסק בו (ג) אע"ג דשהויי מצוה לא משהינן כדאמר מצוה שבאה לידך אל תחמיצנה דוקא כשיכול לעשות המצוה עכשיו כמו שיעשה לאחר זמן אבל אם אינו יכול לעשות עכשיו כמו למחר ואם ימתין יעשה מן המובחר מוטב שימתין יום או יומים כדי לעשות מן המובחר כ"כ בש"ע סי'

### נשמת אדם

ע"י אחרים כאן שא"א פרש"י שא"א אל תפלס אלא מצוה שבא לידך בין גדולה בין קטנה עשה. והנה אין ס' שנעלם ממנו דברי מהרש"א בח"א שהק' על פירש"י מסוגיא דמגילה. דאמרינן מצוה זו עדיפא מזו ופירש פירוש אחר דלא כפרש"י ע"ש. אך מה שפלפל שם הח"צ די"ל דמוטב שיעשו היום מצוה קלה שמא ימות. ופלפל שם אי חיישינן לשמא ימות לזמן מועט כמ"ש תוס' ריש ד' אחין וקשה שם דברי רמב"ם אהדדי שסותר א"ע. שהרי בפ"ט מהל' תרומות פ' דהאומר לאשתו ה"ז גיטך שעה א' קודם מיתתי אסורה בתרומה מיד דחיישינן שמא שעה זו היא שעה א' קודם מיתתו. ובהל' עיה"כ פסק כרבנן דאין מתקינין לו אשה אחרת דמיתה לא שכיחא והניח בצ"ע. ובאמת קו' זו י"ל. והיה עולה בדעתי לומר דס"ל לרמב"ם כמש"כ ת"י ריש יומא דהא דצריך כה"ג שיהיה לו אשה אינו מעכב אלא מצוה מן המובחר וא"כ י"ל דדוקא לאיסור מיתה בתרומה חששו משא"כ למצוה בעלמא לא חששו כדאמרינן נמי ביבמות פ"ב לאיסור כרת חששו לאיסור לאו ל"ח. ואף דהש"ס מקשה התם דאין חילוק. י"ל היינו דוקא לאיסור לאו אבל לאיסור עשה לכ"ע אין חוששין. וכדאיתא במנחות ס"ח דפריך משום עשה ליקום וליגזור ע"ש ברש"י. ואף שלא ידעתי מנ"ל לרמב"ם הא מ"מ כ"מ שדבריו אין סותרין זא"ז אך בהל' עיה"כ משמע להדיא דסבירא ליה לרמב"ם כתירוץ ב' בת"י דמעכב כפרה:

**אך** לא ידעתי למה לא הק' הח"ל קו' אחרת על הרמב"ם דפסק בפ"ד מהל' סוכה דעושין בהמה דופן לסוכה והיינו דל"ח למיתה כדאיתא בסוגיא דסוכה כ"ד. וא"כ היאך פסק דאסורה בתרומה משום דחיישינן למיתה ובודאי דקו' זו צ"ע. אם לא שנאמר דרמב"ם ס"ל לחלק בין איסור מיתה לאיסור עשה ודבר זה צ"ע מנ"ל נחלק. ועוד שהרי משמע דאביי לא ס"ל נחלק. שהרי מדאמר ר"י בדופן סוכה כשרה הוכיח דגם גבי גט ל"ח למיתה וצ"ע:

**ואמנם** נ"ל דמעיקרא לק"מ. דסוגיא דף כ"ח הוא שכל אליבא דאביי ע"ש והוא אמר איפוך דר"י לא חייש למיתה. וטעמא דהלוקח יין דאמר ר"י משום בקיעת הנוד מפרש אביי דטעמא לאו משום בקיעת הנוד אלא משום ברירה. אבל לרבה בגיטין כ"ה דס"ל התם כדקתני טעמא שמא יבקע הנוד ולא משום ברירה. וכן מסיק בעירובין ל"ח. וכן ס"ל לרבא בגיטין כ"ח וא"כ קשה לרבא מהאי ברייתא דסוכה דמכשיר בהמה לסוכה ולמה לא חיים לשמא תמות וע"כ צ"ל דרבה ס"ל דדוקא היכא דיכול לבא לידי איסור אי לא חיישינן כגון בהמגרש בשעה א' לפני מותו דאם תאכל שמא ימות נמצא שאכלה תרומה בזה חייש ר"י למיתה. אבל בסוכה אי מיית חזי לה ויעשה דופן אחר לא חיישינן. ופליג אדאביי דס"ל דחיישינן דשמא תמות ולאו אדעתי'. וס"ל כרבא דזה ל"ח וא"כ פסק רמב"ם שפיר בתרומה דחיישינן למיתה כר"י דחייש לבקיעת הנוד. וגבי סוכה כשרה דלא ס"ל חשש זה שמא תמות דאף אם תמות לא נעשה שום איסור. ולפ"ז ע"כ צ"ל דגם ביה"כ דס"ל לר"י דמתקינין לו אשה אחרת שמא תמות. אין הטעם דחיישינן למיתה דמה בכך שתמות הרי יכול לקדש אחרת ביה"כ. ומכ"ש לפי ירושלמי דגם לר"י לא היה מקדש אלא שמזמינין לו שאם תמות תהיה מוכן לקדש. אלא ע"כ דמשום מעלה כדס"ל לרב הונא בריה דר"י בסוכה כ"ד. ורבנן לא ס"ל מעלה זו ופסק כחכמים ואם כן הכל א"ש ולא ק"מ. ובזה הניח הח"ל בצ"ע. אך קשה שהרי הרמב"ם בפ"ז מהלכו' מעשר הל' א' דפסק בלוקח יין כר"י לא כתב הטעם משום בקיעת הנוד אלא משום ברירה. וי"ל דבאמת בזה לא קיי"ל כרבא דהכן קיי"ל דבאורייתא אין ברירה. אבל בזה ודאי דקיי"ל כרבה דר"י חיים למיתה וא"כ במגרש שעה א' קודם למיתה אסורה בתרומה והדברים אמיתים:

**ומזה** צ"ע על הסמ"ק סוף הל' י"ט שכ' דמגמרא דידן משמע דאם אין לו אשה ובניס מותר לקדש. ומיהו נראה דהפ"כ אסור מדמצריך לכ"ג לכנוס עיה"כ ולגרסה ע"פ ואם איתא היה יכול לומר מיד שתמות אשתו יכנוס השני' אלא ש"מ דאסור ע"ש. וצ"ע דכל דוחקא דגמרא הוא אליבא דר"י אבל לחכמים ע"כ אם מתה צריך לכנוס אחרת ביה"כ. ומכ"ש לפי מה שכתבו תוס' ריש יומא דמעכב כפרה. אלא דחכמים ס"ל דא"צ לחוש לזה. ור"י לטעמיה דחיישינן למיתה או משום מעלה אבל ודאי דמותר לכנוס ביה"כ. ומזה צ"ע על תשו' רמ"א סי' קכ"ה שדחק א"ע לסקשות על הסמ"ק ולא הקשה קושיא זו. אף אם נאמר דהסמ"ק פסק כר"י דחיים למיתה הרי הרמב"ם פסק כחכמים:

**ולפ"ז** מה שדחק א"ע הח"ל על מה שסתיר בתה"ד סי' ל"ה להמתין לקדש הלבנה עד מוצאי שבת ולא חיישינן שמא ימות דאע"ג דקי"ל דחיישינן שמא ימות במגרש ואפי' לזמן מועט היינו דוקא התם שתעשה איסור אבל משום ביטול מצוה לא חיישינן לזמן מועט כמש"כ בתה"ד. וכמו שכתבו תוס' ביבמו' ובריש יומא דהאי דאמרינן התם דלמא אדמיבעי הך ימות אידך היינו דוקא לזמן מרובה אבל לזמן מועט ל"ח למיתה בביטול מצוה כמו בסוכה:

**אך** בתה"ד כתב דשהויי מצוה לעשותו מן המובחר משהינן דוקא לזמן מועט. אבל לזמן מרובה חיישי' שמא ימות ותתבטל המצוה וצ"ע דמשמע מתה"ד דזמן ארוך כמו שהביא ראיה בקטן עד שיגדיל ובגדול עד שיבוא ממדינת הים אבל עד שיבא מעיר לעיר משהינן. ובמ"ק אמרינן שאני בית המקדש דלא משהינן אע"ג דלא הוי אלא איזה ימים וצ"ל דזה נקרא זמן מרובה. ואמנם באמת ראיית תה"ד אינו מוכרח. אלא דדקדק כן מדתני' במתני' ובגדול עד שיבא ממדינת הים ולא תני עד שיבא ממדינה אחרת וזה אינו מוכרח. אבל בס"ח סימן תתע"ת כתב וז"ל כתיב חשתי ולא התמהמהתי כו' לא יעכב אדם את המצוה בעבור זה שאמרה תורה ואנוהו שתנאה לפניו במצות כו' שלא יאמר אדם שיש לו לקנות טלית אמתין עד שיבא לידי טלית יפה מאוד אלא יקנה מיד אע"פ שאינו יפה כ"כ: וכן עיר שאין בה ס"ת ויש שם סופר שיודע לכתוב אבל אינו יודע לכתוב כ"כ יפה כסופר אחר שלא יבא כ"כ בקרוב זמן מוטב שיכתוב אותו המצוי מיד. ע"ז כאמר חשתי עכ"ל. הרי דפליג על תה"ד וכמשמע פשטא דלשנא דגמרא ביבמות ל"ט כל שהווי מצוה לא משהינן וכדאיתא במ"ק דמשמע אפילו לזמן מועט. ומה שכתב בס"ח. שלא יבא כ"כ בקרוב זמן דמשמע דאם יבא בקרוב זמן ימתין היינו דוקא בכתיבת ס"ת שאינו מקיים המצוה מיד עד שתגמור. ולכן ימתין זמן מועט. אבל במצוה שאפשר לקיים מיד יעשה מיד כמו שכתב בטלית יקנה מיד. וכיון דתה"ד לא הביא דברי ס"ח מוכח דלא ראה אותו וא"כ נ"ל דנקטינן כדברי ס"ח וכדמשמע פשטא דלשנא דגמרא ואין נראה לחלק דס"ח מיירי שיקיים המצוה בשלמות אלא שאינו מהודר כל כך ותה"ד מיירי שלא יקיים בשלמות המצוה כדמייתי ראיה מיבום דהוא עיקר מצוה דז"א דאם כן אינו ראיה לקידוש לבנה במ"ש דגם בחול עושה עיקר המצוה ולכן נ"ל כס"ח:

**והנה** צריך עיון בזמן הזה שיהודים [illegible] וצריכין לילך על המשמר ואז לא יוכל להתפלל ולקרות קריאת שמע ולהניח תפילין. והנה לפעמים יכול להחליף משמר שלו על יום שלפניו או שלאחריו וצריכין אנו לבאר אם חל משמר שלו בשבת